
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

BİR YAYGIN EĞİTİM ARACI OLARAK TÜRKÜ

Hamza Altıntaş

YÜKSEK LİSANS TEZİ
GÜZEL SANATLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EYLÜL, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 (altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Hamza

Soyadı : Altıntaş

Bölümü : Müzik Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: : Bir Yaygın Eğitim Aracı Olarak Türkü

İngilizce Adı: : Turku As a Widespread Education Tool

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Hamza Altıntaş
İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Hamza Altıntaş tarafından hazırlanan "BİR YAYGIN EĞİTİM ARACI OLARAK TÜRKÜ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman:

……. Anabilim Dalı, ……. Üniversitesi ……

Başkan:

……. Anabilim Dalı, ……. Üniversitesi ……

Üye:

……. Anabilim Dalı, ……. Üniversitesi ……

Tez Savunma Tarihi: …./ …. /2019

Bu tezin Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü ……

TEŞEKKÜR

Araştırmanın planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması sürecinde, eleştirileri ve açıklamaları ile bana yol gösteren, desteklerini esirgemeyen ve Lisans öğrenimimden buyana üzerimde büyük emekleri olan Danışmanım, Prof. Dr. Türker EROĞLU'ya;, her zaman yanımda ve destek olan değerli Arkadaşım Öğr. Gör. Furkan Balategin EROĞLU'ya, değerli arkadaşım Ümit Kamil GÜNGÖR'e, Banu Önder'e ve bana her zaman destekleyerek moral veren, hayat arkadaşım Özge Emine ALTINTAŞ'a ve canım oğlum Ali Efe ALTINTAŞ'a teşekkür ederim.

BİR YAYGIN EĞİTİM ARACI OLARAK TÜRKÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hamza Altıntaş

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ağustos, 2019

ÖZ

Bu araştırma, TRT Repertuarından seçilen yüz adet derlenen türkü sözlerindeki halk kültürü öğelerinin, bir eğitim aracı olması bakımından incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla, TRT Repertuarından seçilip derlenen yüz adet türkü sözlerindeki halk kültürü öğeleri incelenmiş, eğitim aracı olması bakımından yorumlanmıştır. Bulgular, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. TRT Repertuarından derlenen türkü sözlerindeki halk kültürü öğeleri (folklorik öğeler), halk kültürü öğelerinin açık ve gizli anlamları, türkü sözleri aracılığıyla, toplum üyelerine eğitimsel açıdan neler aktarıldığı, türkülerin eğitime yönelik hangi ifadeleri içerdiği gibi konular ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler : TRT THM Repertuarı, kültür, halk bilimi (folklor), halk kültürü, türkü, türkü sözleri.

Sayfa Adedi : 523

Danışman : Prof. Dr. Türker EROĞLU

TURKU AS A WIDESPREAD EDUCATION TOOL

(Master's Thesis)

Hamza ALTINTAŞ

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

August 2019

ABSTRACT

This study aims to examine the elements of folk culture in a hundred compiled folk songs chosen from TRT Repertoire as an educational tool. For this purpose, the elements of folk culture in one hundred folk songs selected and compiled from TRT Repertory were examined and interpreted in terms of being an educational tool. The findings were tried to be explained according to the sub-problems of the research. Folk culture elements (folkloric elements) in folk songs, compiled from TRT Repertoire, clear and hidden meanings of folk culture elements, what is conveyed to the members of society through folk songs, what expressions of folk songs are included in education.

Key Words : TRT THM Repertoire, Culture, folklore (folklore), folk culture, folk, folk song, folk song lyrics
Page Number : 523
Supervisor : Prof. Dr. Türker EROĞLU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU ..... **i**

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ..... **ii**

JÜRİ ONAY SAYFASI ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **iv**

ÖZ ..... **v**

ABSTRACT ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **vii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**

BÖLÜM I **1**

GİRİŞ **1**

1.1. Problem Cümlesi **2**

1.2. Alt Problemler **2**

1.3. Araştırmanın Amacı **2**

1.4. Araştırmanın Önemi **2**

1.5. Varsayımlar **3**

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları **3**

BÖLÜM II **5**

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR **5**

2.1. Yerli Araştırmalar **5**

BÖLÜM III **9**

KAVRAMSAL ÇERÇEVE **9**

3.1. Folklor (Halkbilimi) Araştırma Konuları **9**

3.2. Türkü ve Yaygın Eğitim **13**

3.3. İncelemeye Alınan Türkülerin Konu Türleri **13**

BÖLÜM IV **15**

YÖNTEM **15**

4.1. Araştırmanın Modeli **15**

4.2. Evren ve Örneklem **15**

4.3. Verilerin Toplanması **15**

4.4. Verilerin Analizi **15**

BÖLÜM V **17**

BULGULAR VE YORUM **17**

BÖLÜM VI **499**

SONUÇ VE ÖNERİLER **499**

KAYNAKLAR **501**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. *TRT THM Repertuarından Derlenen Türkü Sözlerindeki Konuların Sayıları ve Oranları* 494

Tablo 2. *TRT THM Repertuarından Derlenen Yüz Adet Türkü Sözlerinde Bilinmeyen Kelimeler Listesi* 495

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ağ elime mor kınalar yaktılar 20

Şekil 2. Ağ keçi gelmiş oğlağın ister 25

Şekil 3. Akıl gel beri gel beri 29

Şekil 4. Aklım fikrim zay eyledi yar benim 32

Şekil 5. Allah birdir peygamber hak 38

Şekil 6. Anlatmam derdimi dertsiz insana 47

Şekil 7. Asalet bir altın idi 53

Şekil 8. Aslın paktır hiç kin yoktur özünde 57

Şekil 9. Aşağıdan geliyor türkmen goyunu 63

Şekil 10. Âşıklar neylesin seni 67

Şekil 11. Aşkın aldı beni benden 71

Şekil 12. Ayletmen gelini yazık 77

Şekil 13. Ben bir yakup idim kendi halımda 81

Şekil 14. Ben razı değilem hicrana gama 86

Şekil 15. Bende gittim bir geyiğin avına 90

Şekil 16. Beni hor görme gardaşım 95

Şekil 17. Bin derdim var idi bin daha oldi 101

Şekil 18. Bir garip başınan galdım arada 105

Şekil 19. Bir küçük dünyam var içimde 111

Şekil 20. Bir yiğit dünyada keleş gezende 117

Şekil 21. Bu dünyada muradıma 123

Şekil 22. Bu dünyanın devranına 127

Şekil 23. Can bula cananını 131

Şekil 24. Ceviz oynamaya geldim odana 135

Şekil 25. Cezayir'in yüksek olur evleri 139

Şekil 26. Çamlığın başında tüter bir tütün 150

Şekil 27. Çanakkale içinde aynalı çarşı 154

Şekil 28. Çiy köfteler ne acı 158

Şekil 29. Çobani çobani kirli çobani 162

Şekil 30. Daha senden gayrı Âşık mı yoktur 166

Şekil 31. Derdimi dökersem derin dereye 171

Şekil 32. Dinle sana bir nasihat edeyim 178

Şekil 33. Dombayı bağladım ben bir erik dalına 183

Şekil 34. Dost dost diye nicesine sarıldım 189

Şekil 35. Düngürcüler geldi sıra sıra dizildi 196

Şekil 36. Dünya umruna meylini verme 202

Şekil 37. Dünyada tükenmez murat varımış 210

Şekil 38. Eğer yarin sana yaran olursa 217

Şekil 39. Eğlen sana bir nasihat edeyim 222

Şekil 40. El eyvana yatak serdim yumuşak 226

Şekil 41. Elinde bir gül olaydım 229

Şekil 42. Elinde düdük kaval 233

Şekil 43. Evleri iki katlı 238

Şekil 44. Evlerinin önü limon portakal 242

Şekil 45. Evreşe yolları dar 247

Şekil 46. Ezrail serime çöktüğü zaman 251

Şekil 47. Fırsat elde iken bir amel kazan....255
Şekil 48. Gafil gezme şaşkın bir gün ölürsün....260
Şekil 49. Geceler yarim oldu....263
Şekil 50. Gel ey gönül mülk edinme bu dehri....267
Şekil 51. Gel ha gönül havalanma....272
Şekil 52. Gel seninle danışalım sevdiğim....279
Şekil 53. Geldi geçti güzellerin kervanı....283
Şekil 54. Genç osman dediğin bir küçük uşak....288
Şekil 55: Gerali dedikleri bir gençten uşak (Ham çökelek)....291
Şekil 56. Gezsem de dünyanın dört bucağını....297
Şekil 57. Gurbet elin naşapası tunç olur....304
Şekil 58. Hak beni yaratdı adem....308
Şekil 59. Hani yaylam hani senin ezelin....312
Şekil 60. Hazin hazin esen seher yelleri....318
Şekil 61. Hem okudum hemi de yazdım....326
Şekil 62. İndim kuyu dibine....329
Şekil 63. İnsan kısım kısım yer damar damar....333
Şekil 64. İrfan meclisine oturmak için....338
Şekil 65. Kadifeli yastık kadifeli yorgan yer yumuşak....344
Şekil 66. Kadir mevlam senden bir dileğim var....348
Şekil 67. Karyolamın demiri....352
Şekil 68. Kediyi koydum torbaya....355
Şekil 69. Körlenme ey insanoğlu....358
Şekil 70. Körpe iken kırdın felek dalımı....362
Şekil 71. Kurusa fidanın güllerin solsa....367
Şekil 72. Mapusanelere attım postumu....371

Şekil 73. Mapushane dedikleri 377
Şekil 74. Mardin kapı şen olur 384
Şekil 75. Mendilden bohça m'olur 388
Şekil 76. Mevlam der ki doğruca gel 392
Şekil 77. Miras hak değil mi 396
Şekil 78. Ne ağlarsın benim zülfü siyahım 400
Şekil 79. Nefis sen ölmez misin 404
Şekil 80. Penceresi dilmeden (Kezban yenge) 410
Şekil 81. Peşkir aldım dürüden (Kırık zeybek-Kız oyunu) 415
Şekil 82. Sabahtan kalktım ki ezen sesi var 419
Şekil 83. Sabahtan uğradım ben bir figana 423
Şekil 84. Saçaklıktan su damlar 426
Şekil 85. Sana nasihatım var 430
Şekil 86. Seher vakti çıktık yola 434
Şekil 87. Sevda gitmiyor serde 437
Şekil 88. Seyyah olup ayrı düştüm elimden 442
Şekil 89. Suda pişmiş mısırı 449
Şekil 90. Suya gider allı gelin has gelin 453
Şekil 91. Şu garip halimden bilen işveli nazlım 456
Şekil 92. Tütün dizdim iğneye 460
Şekil 93. Uzun ince bir yoldayım 464
Şekil 94. Yaha ulu kavak dalın kurusun 469
Şekil 95. Yandı yürek yar elinden 473
Şekil 96. Yarim senden ayrılalı 479
Şekil 97. Yaz bahar ayları gelip geçende (ömrüm) 482
Şekil 98. Yol üstüne kuruverdim kazanı 486

Şekil 99. Yüce dağdan indirdiler odunu (Gelini Ata Bindirme Hv.) 490

Şekil 100. Yürü yürü yalan dünya 493

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu araştırmada Türk Halk Kültüründe türkülerin yeri ve halk yaşantısına, halk eğitimine katkısı ve etkisini araştırmak amaçlanmıştır. Son zamanlarda popüler, elektronik vb. gibi yabancı kökenli müziklerin halk arasında benimsenmesi ile yeni yetişen neslin, ailelerinin de kültürü önemsememesi ve bu konunun ciddiyetinin farkında olmaması sebebiyle Türk toplum kültüründe yozlaşmalara ve belki de "Millî Kimlik" bakımından sıkıntılar doğurmaktadır.

Birçok okulda öğrencilere kendi kültürünü temsil eden sanatçı, mahalli sanatçı, besteci isimleri sorulduğu zaman gençlerde ve çocuklardan bu sorulara cevap alınamamaktadır. Mahallî ve millî sanatçılar yerine yabancı kültürlere ait müzik demekte bile zorlanacağımız, içeriğinde cinsellik, alkol, uyuşturucu, isyankârlık vb. tüm kötü konuları kapsayan şarkıcıların isimleri belleklerinde yer etmektedir. Bu değişimin sonunda, toplum yaşantısında karşımıza çıkan olumsuz olayların kişinin kendi kültüründen uzak yetişmesinin büyük payı olduğu düşünülmektedir. Oysa kendi müziğimizde, türkülerimizde söz yapısına baktığımız zaman birçok olumlu mesaj ve eğitici yönlerinin bulunduğu görülür.

İnsan psikolojisinde müzik önemli bir yere sahiptir. Kimi zaman rahatlamak, kimi zaman derdimizi paylaşmak, kimi zaman kendimizi anlatmak için müziğe başvururuz. Tarihte müziğin birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığını da biliyoruz. Bu yüzden konunun ehemmiyetini vurgulamak ve bu konuda daha hassas ve bilinçli olmak için bu tarz çalışmalara daha çok yönelmemiz gerekiyor.

1.1. Problem Cümlesi

1. Türküler, bir yaygın eğitim aracı mıdır?

1.2. Alt Problemler

1. Niteliksel açıdan türküler bir yaygın eğitim aracı mıdır?
2. Türkü sözleri halk kültürüne dair neler içermektedir?
3. Türkü sözlerinde nasihat, inanç, inanış, âdet, gelenek ve davranış kalıplarına ilişkin neler vardır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Gelişen teknoloji ile birlikte popüler müzik kültürünün, yeni nesile empoze ettiği olumsuz tutum ve davranışları, uygunsuz söz içeriklerini ve buna benzer tüm olumsuz etkileri günümüzde özellikle çocuklarımızda ve gençlerimizde gözlemlemekteyiz.

Özellikle yeni neslin içinde yaşadığı ve fakat farkında olmadığı halk kültürünün mihenk taşı olan türkülerimizin içerdiği açık ve gizli anlamları anlatabilmek ve bu yaygın eğitim unsurunun gerekçelerini ortaya koyarak Türkülerin yaygın ve örgün eğitimde kullanılmasını teşvik etmek amaçlanmıştır.

Örgün eğitimde her kademedeki müzik derslerinde, yaygın eğitimde ise gerek medya organları gerek halk eğitimi merkezleri ve gerekse diğer sivil toplum kuruluşlarında "Türkü" çalışmalarına yer vermek suretiyle toplumun kendi kültürünün niteliği ve niceliği hakkında fikir sahibi olmasına yönelik çalışmalara dikkat çekmek ve bu olumlu yola yönelmeyi teşvik etmek amaçlanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkü hakkında söz ve ezgi bakımından birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte, ulaşabildiğimiz kaynaklara göre, Türkü sözlerindeki anlatım, yaygın eğitim mahiyetindeki sözler, yöre ağızlarındaki bulunup standart Türkçe' de bulunmayan kelimeler ve anlamlarına ilişkin çalışmaya halk edebiyatı ve ezgiye yönelik müzikolojik çalışmalar dışında çalışmalara rastlanmamıştır. Bu bağlamda araştırma,

- Bu konu ile ilgili yapılan ender bir çalışma olması bakımından,

- Geleceğin öğretmenini yetiştiren kurumları ilgilendirmesi açısından,
- Bir insanın bir türkü dinlerken hem kelime dağarcığını genişletmesi hem de türkü sözlerindeki anlamına da nüfuz ederek bunları genel kültürüne yansıtması yanında, hayatını düzenlerken kendi toplumunun yarattığı değerlere dikkat kesilmesi bakımından konunu incelenmesi önem arz etmektedir.

1.5. Varsayımlar

Bu araştırmanın dayandığı varsayımlar şunlardır:

- Türkü sözleri eğitici ve öğretici anlamlar içerir.
- Türkü sözlerinde, kültürleme (Enculturation) sürecine ve yaygın eğitime yönelik öğretiler vardır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun (TRT), Türk Halk Müziği Repertuvarında bulunan 4667 adet Türkü ile sınırlandırılmıştır. Bu türkülerin sözlerinin incelenmesi suretiyle içinde araştırmanın amacına yönelik sözler barındırdığı tespit edilen 100 eser örneklemi oluşturacaktır.

BÖLÜM II

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırmayla ilgili 2008-2019 yılları arasında yapılan araştırmaların sonuçlarına yer verilmiştir.

2.1. Yerli Araştırmalar

Şahin (2010) “Türk halk müziğinde coğrafi motifler ve türküler atlası” adlı yüksek lisans tezinde, “Türk halk müziği daha önce de belirtildiği gibi halkın acılarını, sevinçlerini, coşkularını ve bunun gibi duygularını dile getirmektedir. Onun için türküler halkın dili, kulağı, gözü olmuştur ve yeri geldiğinde insanları sevindirmiş, yeri geldiğinde üzmüş, hatta yargılamıştır. Türkülerimiz bu yönüyle bir "birleştiricilik" özelliği taşımaktadır. Çeşitli tarihi olayların ve çeşitli kültürel olayların türkülerde yer alması THM’ye "aktarıcılık" özelliği sağlamıştır. Türkülerde çeşitli olaylar hakkında öğütler verilmesi de türkülerin "öğreticilik" özelliğini oluşturmaktadır. Asıl konumuzu oluşturan coğrafi özelliklerin türkülerde geçmesi de o yöre ile ilgili coğrafi özellikleri belirtmesi yönüyle THM' de "tanıtıcılık" özelliğinin olduğuna da işaret etmektedir. Türkülerin düğünlerde, kına gecelerinde, oyun havalarında, söylenmesi de türkülerin "işlevselliğini" belirtmektedir. Alevî-Bektaşî topluluklarının vazgeçilmez kültür ürünlerinden olan "semahlar" gerek söz gerekse ezgi bakımından dinsel özellik taşımakta ve ayin-i cem denilen törenlerde dönülmektedir. Bu törenlerde bağlama eşliğindeki THM ezgilerine rastlamakta ve bu da bize THM'nin "dini törene konu olma" özelliğini göstermektedir. Dine konu olma özelliği, eski Şaman geleneklerindeki törenlerde, kopuz eşliğinde söylenen türkülerde de kendini göstermiştir. Yine çeşitli Âşıkların doğrudan ülkeye ya da çeşitli illere övgü şeklinde söylediği türküler de milli bütünlüğe katkıda bulunma özelliği taşımaktadır.” demiştir ve bu eğitim aracı olan türkülerin öğreticiliğe etkisinde coğrafî etkenlerin eğitimde ve etkileşimde çok önemli olduğunu, yakılan türkülerin

şekillenmesinde de coğrafi etkenlerin ne ölçüde etkilerinin olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır sonucuna varmıştır.

İstanbullu (2014) "Kültür ve Müzik Eğitimi Öğesi Olan Türkülerde Kadın Temasının Analizi" adlı doktora tezinde; "Halk türkülerinin gerek ezgisel yapıları gerekse konuları bakımından incelenmesi, müziğin oluşturulması, geliştirilmesi ve aktarılabilmesi bakımından büyük önem taşır. Bir toplumun geçmişini bilmeden bugünü anlayamayacağı, geleceği ise yorumlayamayacağı fikrinden hareketle, Türk halk müziği dağarcığını oluşturan türkülerin ezgi, yapı, biçim ve söz unsurlarının irdelenip ortaya konulması, o müziğin aktarımı ve öğretiminde temel niteliktedir. Müzik eğitiminin, bireysel ve toplumsal yetilerin kazanılması, insan ve müzik ilişkisi bağlamındaki işlevlerinden bazıları olan "kültürel benlik", "toplumsallaşma sürecine uyum", "iletişim" ve "simgesel temsil" gibi işlevlerinin kazanılabilmesi açılarından o toplumun müziğini oluşturan ögelerin incelenmesi, doğru ve etkin bir müzik eğitiminin verilebilmesi açısından bütünleyici bir özellik taşır." demiştir ve türkülerde kadın ve erkek rolleri genellikle belirgin şekilde ortaya konulduğunu vurgulamıştır.

Özellikle kadına ait toplumsal roller ve bu rollerin getirdiği beklentiler türkü sözlerinde sıkça dile getirilmiştir. Bu tiplemeler sonucu ayrışan kadın ve erkek, kendisine verilen roller gereği, yaşadığı topluma uygun davranış biçimlerine girerler." Devam etmiştir. Sonuç olarak edinilen bulguların yörelere göre değişiklik gösterdiği, toplumda cinsiyet öğesinin türküler yolu ile vurgulandığı ve gelenek olarak gelecek nesillerde de kadın-erkek farklılıklarının statülerinin ve görevlerinin belirlenmesinde rol oynadığı tespit edilmiştir.

Altunsaray (2008) "Meslek Türküleri ve Meslek Türkülerini İnceleme Prensipleri" adlı yüksek lisans tezinde ise; "Halk Müziği, belirli bir yörenin yerleşik insanları tarafından üretilen, uzun yıllar söylenip çalınarak, o yöre insanının ortak yapıtı haline gelen ve kulaktan kulağa aktarılarak yaşatılıp günümüze kadar ulaşan müziklerdir. Bu müzikler yerel kültürlerin izlerini taşır ve yaratıcılarının adları çoğunlukla belirsizdir.

Türk Halk Müziği, tarihin eski zamanlarından bugüne değin Anadolu ve Rumeli'de yaşamış bütün uygarlıkların, kendilerine özgü kültürel değerlerini biriktirerek ve yörelere göre kültürel farklılıkları içinde barındırarak oluşan ve sonuçta zenginlik ve çeşitliliği ile tüm dünyada ender görülen bir yapıdadır. Geçmişin kültürünü, kendi bünyesine katarak, öz kültürüyle yoğuran Türk Halk Müziği bu yüzden farklı yapıda ezgiler, usûller ve icra tekniklerine sahiptir." demiştir.

Atınç EMNALAR, “Türk Halk Müziği’nin üretilmesi ve iletilmesinde önemli kaynaklardan birinin halk Ozanları olduğunu söylemektedir.

“Bundan yüzyıl evveline kadar yöremizde çalınan bir çalgı ya da türkü, diğer bir bölgemize taşınamamış ve yalnızca o bölge halkı tarafından çalınır, söylenir ve dinlenir olmuştur. Halbuki şimdilerde en ücra köşedeki bir eser, teknoloji yardımı ile diğer bölgelerimize anında ulaştırılabiliyor. Bu işi eskilerde “Halk Ozanları” üstlenmişlerdi. “Halk Ozanları” diyar diyar dolaşarak, bir bölgedeki haberi (ölüm, savaş, aşk, yangın gibi) diğer bir bölgeye sazları ile aktarırlardı” demiştir. Böylece Halk Ozanlarımızın teknolojinin yaygın olmadığı bu dönemlerde türkülerin yayılması ve halkın bilinçlendirilmesi konusunda büyük rol oynadıklarını vurgulamıştır.

Yapılan araştırmaların tümünün sonuçları incelendiğinde, gerek toplumda kadın-erkek rollerinin belirlenmesinde, gerek meslek gruplarının tanıtılması ve yörelerle ilişkilendirilmesinde, gerek coğrafi bölge ve iklim şartlarının tanıtılmasında, özellikle radyo, televizyon, internet vb. İletişim araçlarının yaygın olmadığı dönmeleri düşünürsek insanların bilgi almada, kültür aktarımında geçmiş dönemlerde Türkülerimizden yararlandıkları görülmektedir. Günümüzde ise kaybolmaya yüz tutmuş, âdâb, usûl vb kültürel unsurları ve tarihimizi gelecek nesillere aktarmada türkülerimizin büyük önem taşıdığı görülmektedir.

BÖLÜM III

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde asıl konuya temel olabileceği düşünülen kavramların açıklamasına yer verilmiştir.

3.1. Folklor (Halkbilimi) Araştırma Konuları

Prof. Dr. Sedat Veyis ÖRNEK'in Türk Halk Bilimi adlı eserinde "Folklorun Araştırma Konuları" aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir.

I. Köy, kasaba ve kent yaşamı(monografiler)
II. Yerleşim- yerleşim türleri
    1.Sürekli yerleşim (köy, kasaba, kent)
    2.Geçici yerleşim (yaylak, kışlak)

III. Barınak- konut (Halk mimarisi)
    1.Tipleri
    2.Yapım teknikleri ve kullanılan araç –gereç
    3.Ev eşyası; türleri, yapımı, kullanılışı
IV. Aydınlanma, ısınma
    1.Işık elde etme; ışık araç ve gereçleri
    2.Isı elde etme; ısı araç ve gereçleri
V. Taşıtlar taşıma teknikleri
    1.Kara taşımacılığı
    2.Hava taşımacılığı

IV.Ekonomi türleri

A.Hayvancılık

1.Bakımı, beslenmesi, korunması

2.Çobanlık

3.Hayvansal ürünlerin elde edilişleri

4.Hayvancılıkla ilgili araç-gereçler

B.tarım- rençberlik

1.Ekme. biçme, ürün alma

2.Tarım araç- gereçleri

C.Avcılık

1.Av türleri(kara, deniz avları)

2.Av araçları ve teknikleri

D.Arıcılık

VII.Halk ekonomisi

1.Üretim

2.Tüketim

3.Pazarlama

VIII.Beslenme- mutfak-kiler

A.Besin türleri

1.Hayvansal besinler

2.Bitkisel besinler

B.Besin elde etme, hazırlama,koruma

C.Mutfak düzeni,araçları

D.Kiler,depo, mahzen

E.Yemek çeşitleri

F.Sofra düzeni

XI.Ölçme,tartma,hesaplama birimleri;zaman ve mesafe kavramları

X.Halk sanatları ve zanaatları

1.İşletme,örme,dokuma,basma işleri

2.Ağaç,taş,maden,toprak,cam,deri işleri

3.Halk resmi

XI.Giyim-kuşam-süs

A.Giyim-kuşam

1.Erkek giyimi

2.Kadın giyimi

3.Çocuk giyimi

4.Günlük giyim

5.Törensel giyim

6.Meslekler ve yaş gruplarını belirleyen giyim-kuşam

B.Süsleme

XII.Halk bilgisi

A.Halk hekimliği-halk baytarlığı

B.Halk botaniği

C.Halk meteorolojisi

D.Halk hukuku

XIII.Halk ininçları;töreler,adetler,gelenekler,görenekler

XIV.Geçiş dönemleri

1.Doğum

2.Çocuk

3.Evlenme

4.Ölüm

XV.Bayramlar- karşılamalar-uğurlamalar

1.Dinsel nitelikli bayramlar

2.Yerel nitelikli bayramlar

3.Karşılama ve uğurlamalar

XVI.Kalıp hareketler (tavırlar,jestler,mimikler)-kalıp sözler

1.Esnaf dernekleri

2.Cinse ve yaşa dayalı örgütler

3.Dinsel kuruluşlar(tarikatlar)

4.Komşuluk

XVIII.Dinsel- büyüsel inançlar,işlemler

1.Ziyaretler,yatırlar,türbeler,mezarlar

2.Fal, rüya yorumu,gelecekten haber verme

3.Büyücülük;türleri ve teknikleri

XIX.Halk edebiyatı

1.Destanlar

2.Efsaneler

3.Masallar

4.Halk hikayeleri

5.Halk şiiri

6.Halk türküleri

7.Fıkralar

8.Atasözleri-Deyimler

9.Tekerlemeler

10.Bilmeceler

11.Alkışlar, kargışlar

12.Ağıtlar

13.İlahiler

14.Maniler

XX.Halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro)

1.Ortaoyunu

2.Karagöz

3.Kukla

4.Meddahlık

5.Seyirlik köylü oyunları

XXI.Halk oyunları(dansları)

XXII.Halk müziği ve müzik araçları

XXIII.Çocuk oyunları ve oyuncular

1.Temsili nitelikteki oyunlar

2.Beceriyi ve yeteneği amaçlayan oyunlar

3.Oyuncak ve nitelikleri

XXIV.Halk eğlenceleri;spolar

XXV.Adlar

A.İnsan adları

1.Asıl adlar

2.Soyadları

3.Lakaplar-takma adlar

B. Yer, su, dağ, meydan, cadde, sokak, ev adları (Örnek, 2000, s.17)

Çalışmamızda Sedat Veyis ÖRNEK'in yukarıdaki tasnifi esas alınmıştır.

3.2. Türkü ve Yaygın Eğitim

Türkü anlattığı konular ve bu konuların dinleyiciye yansıması itibarıyla bir yaygın eğitim aracı olarak düşünülebilir.

Ferdin yaşadığı kültür ortamı içinde dinlediği türkülerde, hem kendi geleneğine dair kültür unsurlarını öğrenmekte, hem de genel olarak diğer yöre türkülerin sözlerindeki hususları öğrenerek kendi yöresi dışındaki geleneklere vakıf olmaktadır.

3.3. İncelemeye Alınan Türkülerin Konu Türleri

Bu çalışmada türkü çeşitlerinden ağıtlar, aşk sevda türküleri, gurbet türküleri, deyişler, dua ve beddua içeren türküler, hayvanlarla ilgili türküler, iş türküleri, kaza kader gibi inanışa dair türküler, doğum- evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerine ait türküler, mapushane türküleri, methiye ve güzelleme, halk mimarisi ile ilgili türküler, mizah türküleri, tören türküleri, yemek ile ilgili türküler, yiğitlik ve kahramanlık türküleri ile tabiat ile ilgili türküler ele alınmıştır.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve verilerin analizi bölümlerine yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma kaynak taramasına dayalı betimsel ve durum tesbitine dayalı bir çalışmadır.

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türküler, örneklemini ise bu türkülerin içinden seçilen 100 türkü oluşturmaktadır.

4.3. Verilerin Toplanması

Araştırmadaki veriler kaynak tarama yöntemi ile elde edilmiş olup kütüphane ve internet ortamından faydalanılmıştır.

4.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın alt problemleri doğrultusunda TRT Repertuvarında bulunan türkü sözlerinin analizinde; Türkü sözlerinin içerdiği açık ve gizli anlamlar, türkü sözlerinin söz yapısı, türkü sözlerinin tasnifi, türkü sözleri aracılığıyla toplum üyelerinin eğitimi, türkülerin eğitim aracı olarak kullanılması, türkülerin yaygın ve örgün eğitimde kullanılabilirliği gibi başlıklar ele alınmıştır.

BÖLÜM V

BULGULAR VE YORUM

1-) AĞ ELİME MOR KINALAR YAKTILAR

AĞ ELİME MOR KINALAR YAKDILAR
GADERİM YOK GURBET ELE SADDILAR
ONİKİ YAŞIMDA GELİN ETTİLER
AĞLAR AĞLAR GÖZYAŞIMI SİLERİM (of of)

MERDİMENDEN ENDİM ENDİM YIKILDIM
MEVLAM İZİN VERDİ GİNE DİKİLDİM
HER ÇİÇEKTEN ALDIM ALDIM TAKINDIM
GIRMIZI GÜL SENDİ GALDI TAMAHDIM (of of)

YÜCE DAĞ BAŞINDIN ASMALI PINAR
ASMASI YIKILMIŞ SULARI HARLAR
GALINDI GAL GAL SÜPÜRGÜ ÇALDIĞIM EVLER
BAŞIM ALIP GURBET ELE GİDERİM (of of)

AĞ	: Beyaz, ak
MERDİMEN	: Merdiven
SENDİ	: Sende
TAMAHDIM	: Arzum
BAŞINDI	: Başında

HURLAR	: Horlar
GALINDI	: Kal artık
SÜPÜRGÜ	: Süpürge
HARLAMAK	: Kuvvetli bir biçimde akmak, çağlamak

TRT REPERTUAR NU	: 7
YÖRESİ- İLİ	: DENİZLİ
İLÇESİ-KÖYÜ	: ACIPAYAM
KAYNAK KİŞİ	: SÜLEYMAN UĞUR
DERLEYEN	: NİDA TÜFEKÇİ
NOTAYA ALAN	: NİDA TÜFEKÇİ
MAKAMSAL DİZİ	: HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ	: KINA, DÜĞÜN
USÛL	: 9/8

İnceleme:

Düğün-kına konularını işleyen bu türküde erken yaşta evlendirilen bir kızın kendi ağzından yaşadığı zorluklar anlatılmaktadır.

Birinci dörtlükte on iki yaşında küçük bir çocukken ailesi tarafından evlendirildiğini üstelik evlendiği kişinin kendi yöresinde değil gurbet sayılabilecek kadar uzak bir yerde yaşadığını, haliyle ailesinden, doğduğu yaşadığı yerden uzak yere gelin gittiğini, bundan dolayı gözyaşı döktüğünü, kaderine üzüldüğünü anlatmaktadır.

İkinci dörtlükte *"Merdimenden endim endim yıkıldım, Mevlam izin verdi gine dikildim"* sözlerinde küçük yaşta gelin olan kızın, gelin olduğu evde çok çalıştırıldığı ve bundan dolayı zaman zaman yorgunluktan dermanının kalmadığı ve hatta yaşadığı evin merdivenlerinden düşecek kadar bitap duruma düştüğü düşünülebilir.
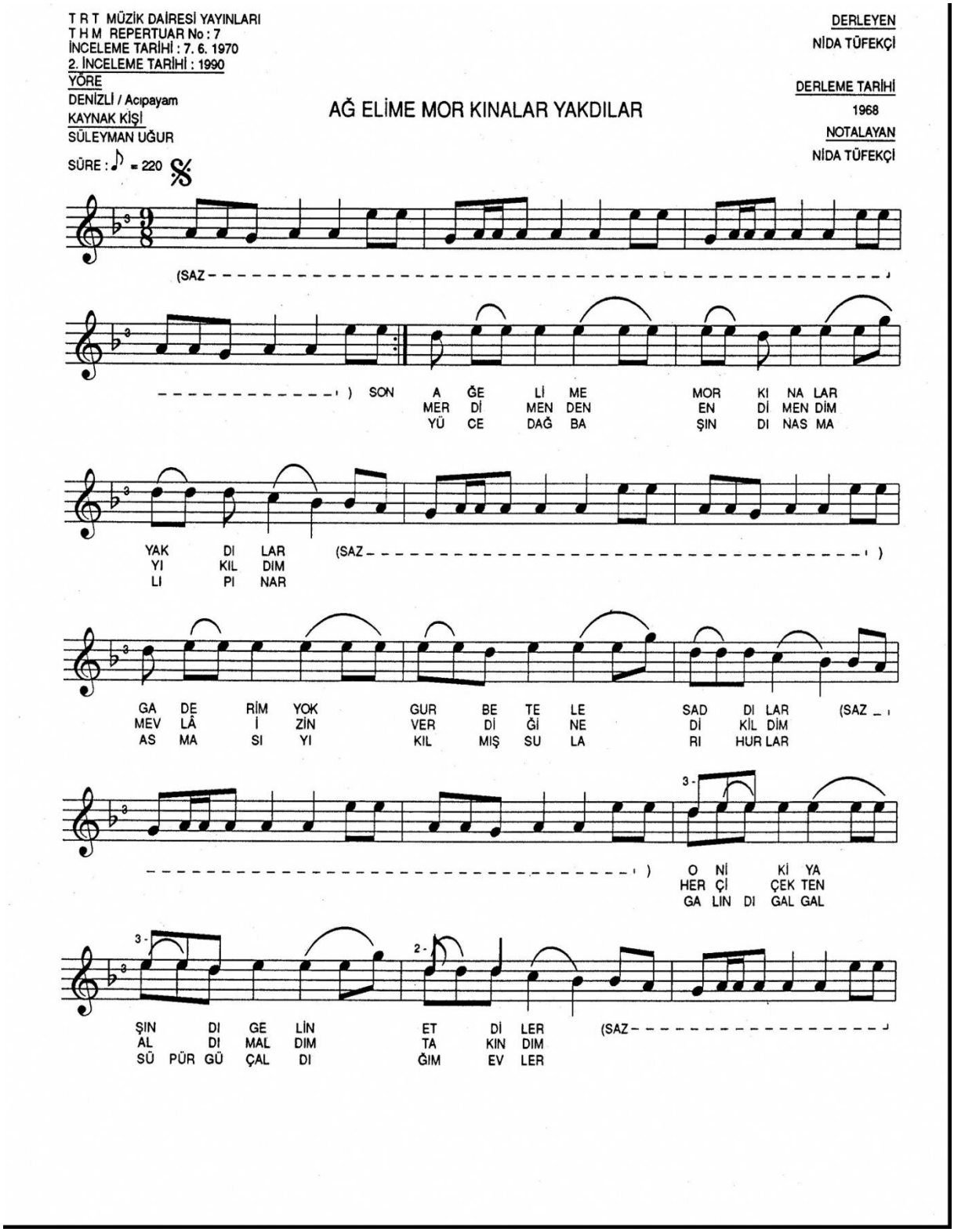
"Her çiçekten aldım aldım takındım, gırmızı gül sende galdı tamahdım" sözlerinde ise görücü usûlü çocuk yaşta evlendirilen bu kızın gönlünün arzusuyla evlenmediği, aşk, sevdalık nedir bilmeden, arzusu isteği sorulmadan başlık parasına verildiği için artık kaderine razı geldiği ve Âşıklar için en önemli sevgi göstergelerinden birisi olan kırmızı gül alıp verme duygusunu yaşayamayacağı, bundan dolayı ah ettiğini, her genç kız gibi onun da

yaşamak isteyip yaşayamayacağından içinde kaldığını anlatıyor. Özellikle eski zamanlarda verilen gül kitap arasında veya çeşitli şekillerde kurutulup saklanırdı, kırmızı gül Âşıklar için sevgiyi, aşkı temsil etmektedir.

Üçüncü dörtlükte yine içinde bulunduğu duruma intizar etmektedir ve çocuk yaşta evlendirilip gurbet ellere getirildiğini ve yalnız başına kaldığını, tamamen yabancı olan insanların arasında o kadar işin gücün ona kalmasıyla birlikte bir yareni, akrabası, dostu olmadan bu zorluklara katlanması, istemediği bir hayatın zorla ona dayatılmasını anlatmaktadır.

Sonuç olarak bu türkü Halk Biliminin araştırma konularından olan Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler bölümünün Evlenme alt araştırma alanına girmektedir ve bununla birlikte türkünün içerisinde yörede kullanılan çeşitli kelimeler olduğundan dolayı Halk Biliminin Dil-Anlatım bölümünün Ağızlar alt araştırma alanına girmektedir.

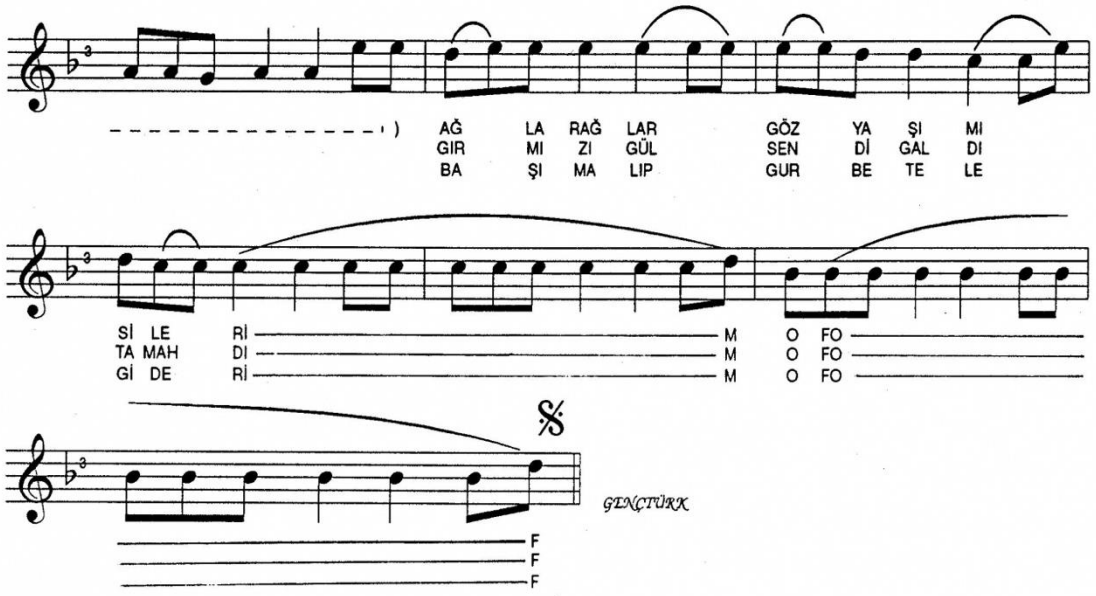
Bu türküde yöre ağzı, deyimleri, kalıplaşmış sözleri, evlenme adetleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler erken yaş evlilik problemleri, erken evlendirilen kız çocuklarında oluşan psikolojik ve fiziki problemler, yöre ağzı ve lehçeleri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında yaygın eğitim olarak düşünülebilir.

Şekil 1. Ağ elime mor kınalar yaktılar

AĞ ELİME MOR KINALAR YAKDILAR

- 2 -

AĞ ELİME MOR KINALAR YAKDILAR
GADERİM YOK GURBET ELE SADDILAR
ON İKİ YAŞINDI GELİN ETDİLER
AĞLAR AĞLAR GÖZYAŞIMI SİLERİM OF OF

MERDİMENDEN ENDİM YIKILDIM
MEVLÂM İZİN VERDİ GİNE DİKİLDİM
HER ÇİÇEKTEN ALDIM ALDIM TAKINDIM
GIRMIZI GÜL SENDİ GALDI TAMAHDIM OF OF

YÜCE DAĞ BAŞINDI N'ASMALI PINAR
ASMASI YIKILMIŞ SULARI HURLAR
GALINDI GAL GAL SÜPÜRGÜ ÇALDIĞIM EVLER
BAŞIM ALIP GURBET ELE GİDERİM OF OF

MERDİMEN : Merdiven
SENDİ : Sende
TAMAHDIM : Arzum
BAŞINDI : Başında
HURLAR : Horlar
GALINDI : Kal artık

2-) AĞ KEÇİ GELMİŞ OĞLAĞIN İSTER

AĞ KEÇİ GELMİŞ (de) OĞLAĞIN İSTER
N'OLUR ALLAH N'OLUR BİR OĞLAN GÖSTER
OĞULSUZ GELİNİ KINAR MI ELLER

Bağlantı:
AYNALI BEŞİK SALLAMADI KOLLARIM
NEN ÇALMADI ÇÜRÜYESİ DİLLERİM

BİR ELEKÇİ GELSE ELEĞİN ALSAM
UĞRÜNÜ UĞRÜNÜ HÖLLÜK ELESEM
AYNALI BEŞİĞE (de) OĞLAN BELESEM

Bağlantı:
BİR OĞLUM OLSA (da) VERSEM HOCAYA
OKUYA OKUYA ÇIKSA HECEYE
MÜJDECİLER GELSE BİZİM PECEYE

Bağlantı

NEN ÇALMAK : Ninni söylemek
ELEKCİ : Elek yapıp satanlar
UĞRÜMEK : Sallanmak, ırgalamak
HÖLLÜK : Bebeğe bağlanan killi toprak
PECE : Pencere, baca
BELEMEK : Çocuğu kundaklamak, sarmak, beşiğe bağlayarak, sararak yatırmak.
UĞRÜNÜ UĞRÜNÜ : Salına salına

TRT REPERTUAR NU : 1412

YÖRESİ-İLİ : YOZGAT

İLÇESİ-KÖYÜ : AKDAĞMADENİ

KAYNAK KİŞİ : AYSEL SEZER TÜFEKÇİ

DERLEYEN : NİDA TÜFEKÇİ

NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : SEGÂH

KONUSU-TÜRÜ : DUA BEDDUA

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte *"Ağ keçi gelmiş oğlağın ister"* dizesinde "Türkü Yakıcı", ister hayvan olsun ister insan, her canlı için yavrusunun ne kadar kıymetli, önemli olduğunu, keçinin bile yavrusunu koruma, besleme, sevgi alışverişinde bulunma ihtiyacı, güdüleri olduğunu vurgulamaktadır. Devamında Allah'tan kendisine de bir çocuk nasip etmesini istiyor. Gerek toplumsal baskıdan, gerek gelin gittiği aile ve kocası tarafından, onların baskı veya beklentileri yüzünden erkek çocuğu olmasını istiyor. Eski dönemlerde erkek çocuğun olması babanın veya aile büyüklerinin tarafından, soylarının yürümesi, "erkek adamın erkek oğlu olur" düşüncesi, aileden kalacak olan mirasın yabancı ele geçmemesi gibi nedenlerden dolayı büyük önem taşırdı. Kız olması durumunda ayıp sayılıp, kusur kadına yüklenir ve hatta bir iki deneme sonunda erkek çocuk olmaz ise o kadının üstüne kuma yani yeni ikinci eş getirilirdi. Bu durumda ilk eş arka plana atılır, kötü muamelelere maruz kalırdı. Bu sebeple kaygıları ve toplumsal bakış açısı yüzünden özellikle erkek çocuk dilemekte ve endişeli tavır sergilemekte olduğunu çıkarıyoruz.

Bağlantı kısmında "Türkü Yakıcı" beşik sallayamadım, ninni söyleyemedim, benim de bir erkek çocuğum olsaydı keşke, anlamlarını içeren bu dizeleri yazarak çocuk özlemi içinde olduğunu ifade etmektedir.

İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" oğlum olsa, elek satan biri gelse ondan elek alsam, o elekle salına salına kum elesem, toprak elesem sonra o elediğim kum ile oğlumun altını bağlasam,
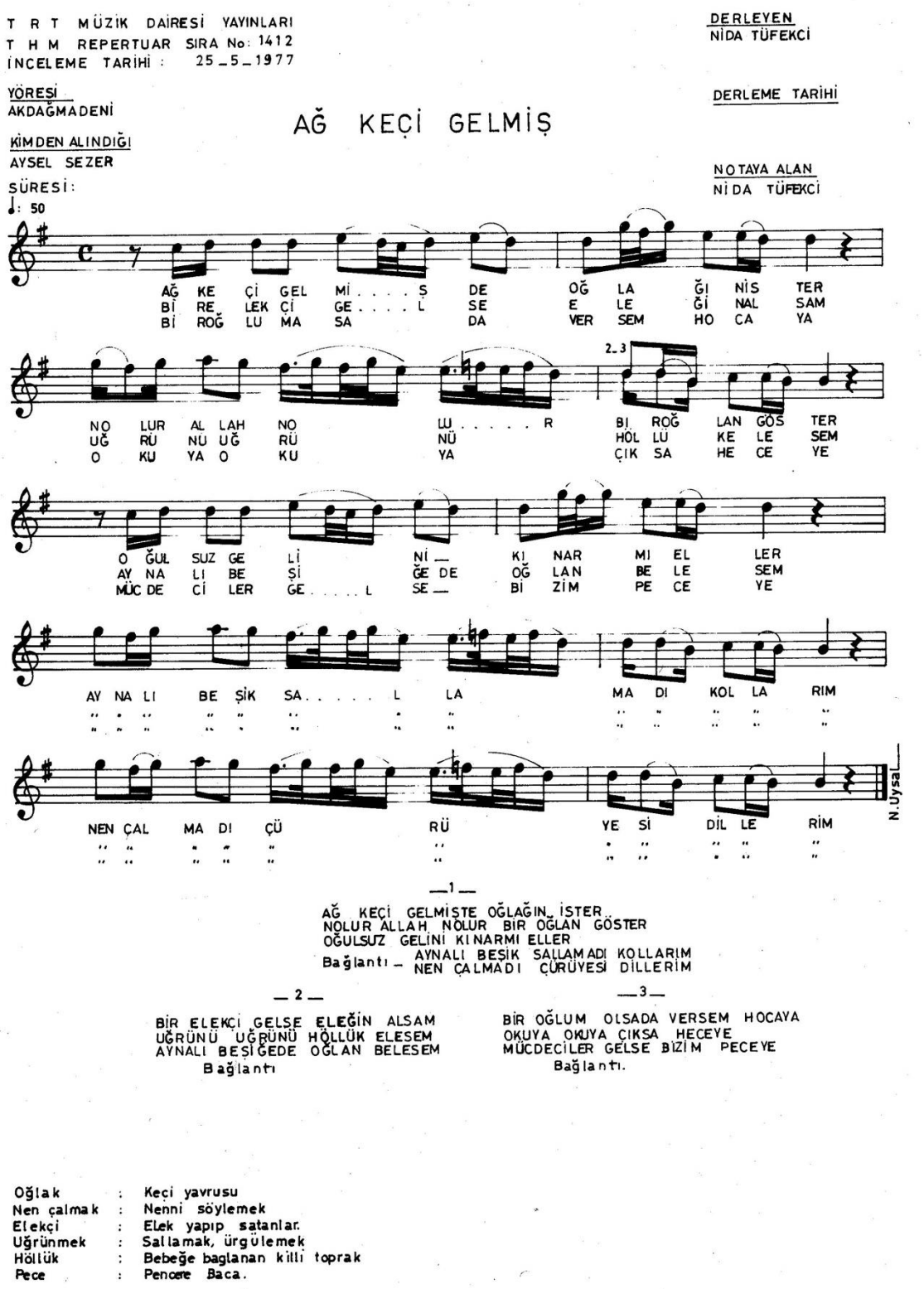
kundaklasam, beşiğine yatırsam diyerek hem bebek hasreti çekmektedir hem de büyük bir arzu ile niyaz etmektedir. Bu dörtlükteki dizeleri açıklayacak olursak, yakın geçmişte, şimdiki zamanda kullanılan bebek bezleri yokken insanlar toprağı eleyip elediği toprağı üçgen şekline yakın kesilen bir bezin üstüne koyarak bebeklerin altına bağlar, hem bebeğin cildinin tahriş olmasını engeller hem de bebeğin dışkılarının elbiselerine taşmasını engellerlerdi.

Kısacası şimdiki bebek bezleri yokken topraklı bezlerle bu ihtiyacı giderirlerdi. Bebeği bezleme işleminin ardından bebeğin ellerini ayaklarını hareket edemeyeceği şekilde kundak adı verilen bir bez ile sarıp hem kemikleri düzgün gelişsin hem de sağa sola dönüp düşmesin düşüncesi ile gün içerisinde kundaklama adı verilen işlem, ihtiyaç dahilinde tekrarlanarak, yapılırdı.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" yine bir oğlunun olması arzusunu dile getiriyor ve onun okula gitme çağının geldiğini, hocaya yani okula, mektebe gittiğini, hecelemeye başlayıp okuma yazma öğrendiğini ve bu durumu birilerinin gelip ona müjdelediği, duyurduğu anı hayal ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Dualar (dilekler)" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Doğum" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş zaman bebek büyütme yöntemleri, geçmiş zaman evliliklerinde aile ve eş tarafından kadın üzerine uygulanan psikolojik baskı ve zorlamaları, İslâm inancına göre dua etme, Allahtan isteme, inançlı olma ile ilgili bilgiler ve öğretiler verilmiştir. Bu bilgiler ve öğretiler İslâmî değerlere dikkat çekme, insan hakları ve eşitlikle ilgili değerlere dikkat çekme, geçmiş zaman gelenek, görenek ve adetleri hakkında bilgi sahibi olma anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 2. Ağ keçi gelmiş oğlağın ister

3-) AKIL GEL BERİ GEL BERİ

AKIL GEL BERİ GEL BERİ
GİR GÖNÜLE NAZAR EYLE
GÖRÜR GÖZ İŞİTİR GULAK
SÖYLER DİLE NAZAR EYLE

BAŞTIR GÖVDEYİ GÖTÜREN
HAYAT MENZİLE YİTİREN
TÜRLÜ MAHARET BİTİREN
İKİ ELE NAZAR EYLE

ÂŞIK İSEN ALIP SATMA
HELALINA HARAM KATMA
YOLUN EĞRİSİNE GİTME
DOĞRU YOLA NAZAR EYLE

ŞAH HATAYİ'M EYDÜR GANİ
VEREN MEVLAM ALIR CANI
EVVEL KENDİN KENDİN TANI
SONRA ELE NAZAR EYLE

MENZİL : İnilecek yer, durak

MAHARET : Beceri

GANİ : Bol

EYDÜR : “Der ki” anlamına gelmektedir.

NAZAR EYLE : Bakmak

TRT REPERTUAR NU : 2110

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK İSMAİL NAR

DERLEYEN : TRT ANKARA RADYOSU THM. MD.

NOTAYA ALAN : YÜCEL PAŞMAKÇI

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Bu türküde erdemli insan olmak ile ilgili öğretilere yer verilmiştir. "Türkü Yakıcı" türkünün sözlerini kendine söylüyormuşçasına bir dil kullanarak kibar bir üslupla eleştirilerde bulunarak farkındalık oluşturmaya çalışmıştır.

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" kendi nefsini uyarmaktadır ve bunca hakikati kulakların duyar, gözlerin işitir ve hatta dilin söyler gerçeği bilirsin, farkındasın buna rağmen aklını başına al, kalbini de akil olan, mantıklı olan yola aklının doğrultusunda yönlendir ve hakikatin doğrunun peşinde git, demektedir.

İkinci dörtlükte baş, yani kafanın bedeni yönettiği ve bedenin baş içinde bulunan beyinden gelen talimatlar vesilesi ile hareket etmesi durumu burada batınî anlamda kullanılmış ve zahirî anlamda da aslen aklın bedenden üstün olduğu, akıl melekesinin iri bir et parçası olan vücudun yöneticisi olduğu, yapılan hataların ya doğruların aklın sorumluluğunda olduğu, bu sebeple dikkat edilmesi ve aklın Hak yolunda, doğrulukta kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır.
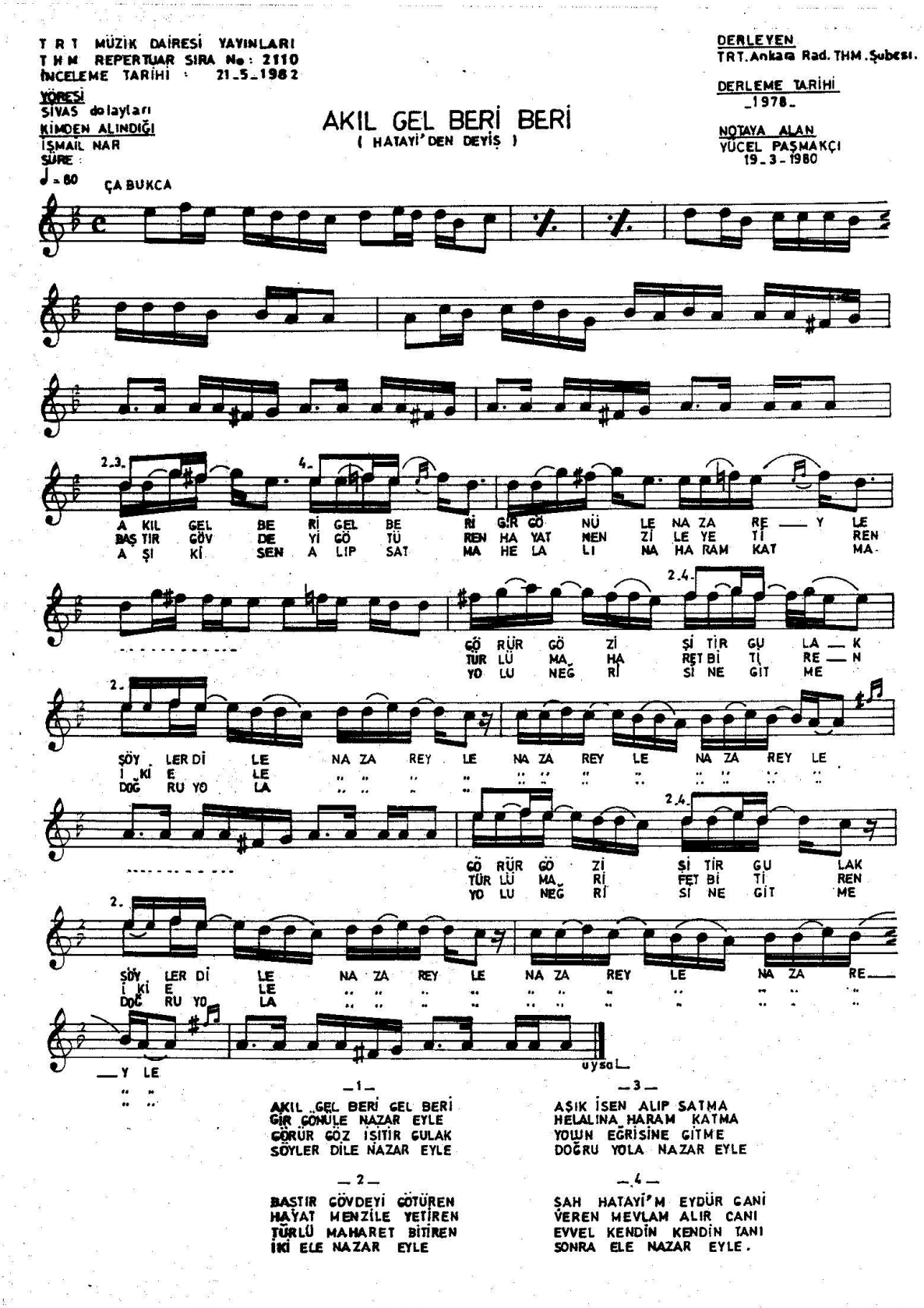
Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı"ın *"Âşık isen alıp satma"* dizesinden "Âşık" yani aklın başında değil ise, aşk durumu seni senden etmiş, başka bir şey düşünemez olmuş durumda isen ticaret yapma çünkü ya eksik verirsin ya eksik alırsın hak yersin ya da zarar edersin ifadelerini çıkarıyoruz. Devamında helal kazandığın, emek verdiğin bir işe kazanca hile, yalan katma haramdan uzak dur uyarılarında bulunuyor ve daima doğru yolda ol, Hak yolunda ol nasihatlerini veriyor.

Dördüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşıraraksözlerinin, demek istediklerinin ve bu yolda söylemiş olduklarının çok olduğundan bahsediyor. Devamında biz insanlara, yaşayan tüm canlılara Allah'ın can verdiğini ve her kulun sırası gelince yine Allah tarafından

canının alınacağını, Hak'ka yürüyeceğini, ebediyete intikal edeceğini ifade ediyor. Son olarak kişinin önce kendi kendini değerlendirmesi, bilmesi, hatalarını, kusurlarını düzeltmesi, iyi insan olması gerektiği, kendine bakmadan başkalarında kusur, hata, ayıp aramaması gerektiğini vurguluyor. Son iki dizeyi özetleyecek olursak; kişi önce kendini bilmelidir ki, başkalarının kusurlarıyla hatalarıyla uğraşmasın. Ayıpları örtücü, kusurları gizleyici ve alçak gönüllü olsun mesajı veriyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde hak, eşitlik, adalet, doğruluk, iyi insan olma, ölüm gibi hayati ve toplumsal konuları ilgilendiren bilgiler ver öğütler, İslâm ile ilgili öğretiler ve bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, öğretiler ve nasihatler toplumsal düzeni korumak, insanlar arası adalet duygusunu geliştirmek, doğru ve iyi insan olmak, ölümü hatırlayıp Allaha yönelmek ve Onun rızası için ibadet etmek, akıl ve kalbin uyumunu sağlayıp mantıklının ve güzelin seçimini yapabilmek bağlamlarında bir farkındalık ve yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 3. Akıl gel beri gel beri

4-) AKLIM FİKRİM ZAY EYLEDİ YAR BENİM

AKLIM FİKRİM ZAY EYLEDİ YAR BENİM
ÖĞÜT VERDİM DELİ GÖNLÜM ALMADI
BİR KİLECİĞİ VAR ALMIŞ ELİNE
DÜNYAYI İÇİNE KOYDUM ALMADI

ALMASI FARZ İMİŞ SÜNNETTİR SELAM
HAK NURDAN YARATMIŞ YAZ DEDİ KALEM
BİR ÇİÇEK YOLLADI OL RABB-ÜL ALEM
ONU KOKULAYAN MAHZUN KALMADI

KUL HİMMET'İN DESTE GÜLÜM ELİNDE
DAİMA ZİKREDER HAKKI DİLİNDE
BİR GÜZEL SEVMİŞİM ALLAH YOLUNDA
O DA BENCİLEYİN ZAİL OLMADI

ZAY	: Kayıp
RABB-ÜL ALEM	: Kainatın yaratıcısı, Allah
ZİKR : ZİKİR	: Anma, söyleme, sözünü tekrarlama
ZAİL OLMAK	: Sona ermek
KİLE	: Genellikle tahıl ölçmede kullanılan belirli hacimdeki kap.
BENCİLEYİN	: Benim gibi, bence, benim görüşüme göre
MAHZUN	: Üzgün

TRT REPERTUAR NU	: 2893
YÖRESİ-İLİ	: SİVAS
İLÇESİ-KÖYÜ	: TOKUŞ KÖYÜ
KAYNAK KİŞİ	: YÜKSEL YILDIZ
DERLEYEN	: ERKAN SÜRMEN
MAKAMSAL DİZİ	: UŞŞAK
KONUSU TÜRÜ	: DEYİŞ
USÛL	: 9/8

İnceleme:

Bu türküde aşk belasına düşmüş olan "Türkü Yakıcı" kendi ağzından halini arz etmekte ve ahu-zar etmektedir.
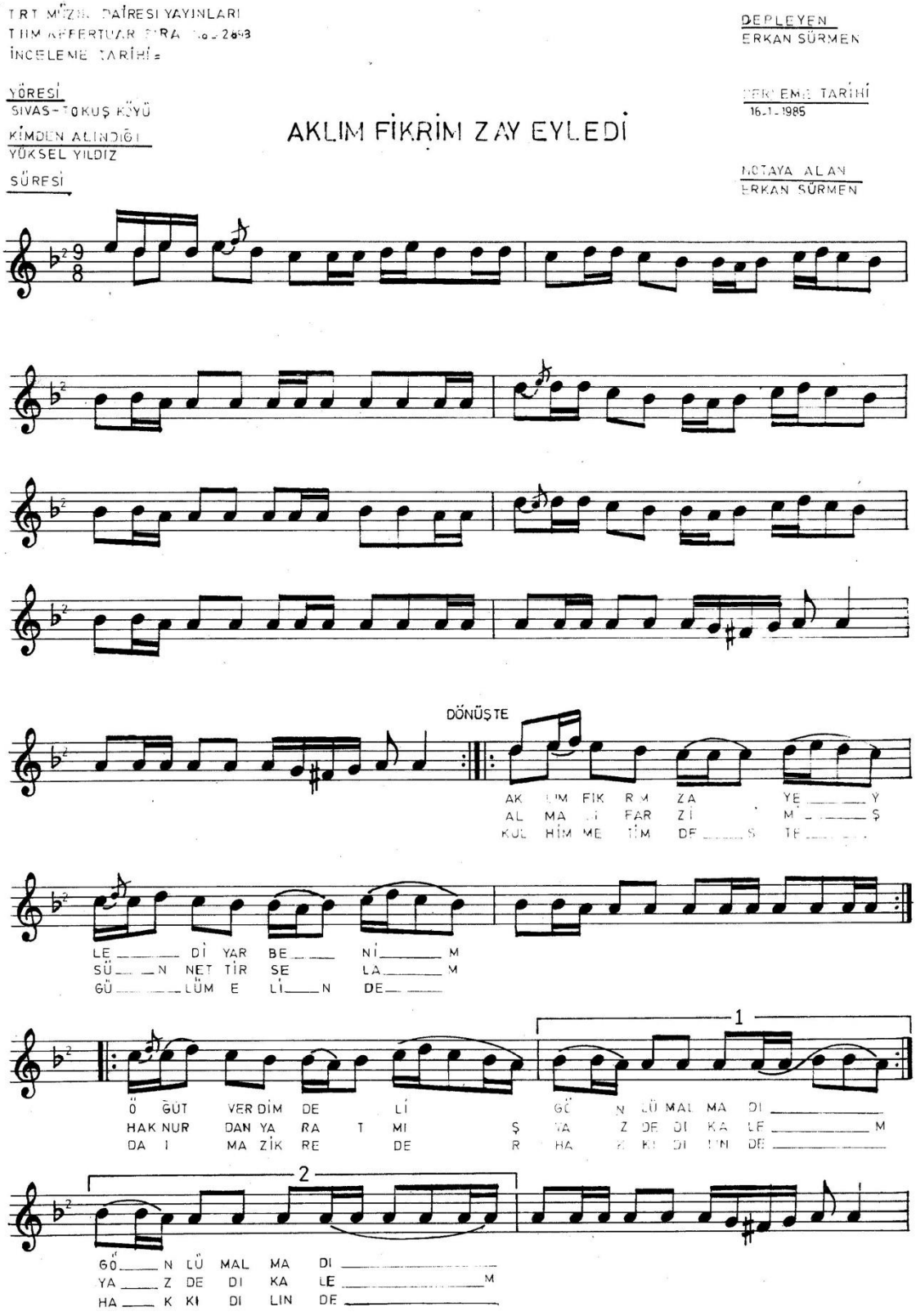
Birinci dörtlükte bir güzele âşık olduğunu ve ondan başka hiçbir şey düşünmeyecek kadar aklını fikrini kapladığını, kendi kendine öğüt verip telkinde bulunmasına rağmen yine de gönlüne söz geçiremediğini anlatmaktadır. *"Bir kileciği var almış eline, dünyayı içine koydum almadı"* dizelerinde ise büyük olasılıkla Âşık olduğu kadını ikna etmek ve durumu ilişki durumuna getirmek için elinden gelen her şeyi yaptığını, varını yoğunu ortaya koyduğunu fakat yine de onu ikna edemediğini; elinde bir kabı var içine dünyaları koydum yine de almadı razı gelmedi diyerek, dile getirmektedir.

İkinci dörtlükte selam vermek ve almanın İslâmî inancında sünnet olarak sayıldığı ve verilen selamı almanın da, bu sünnet uygulandığı taktirde, farz olduğu anlatılmaktadır. *"Hak nurdan yaratmış yaz dedi kalem, Bir çiçek yolladı ol Rabb-ül Alem, Onu kokulayan mahzun kalmadı"* dizelerinde ise İslâm Dininin son Peygamberi olan Hz. Muhammed'in nurdan yaratıldığını ve Ona yolladığı çiçeğin ise Kur'an-ı Kerim olduğunu, Onu koklayan yani Kur'an-ı Kerimi okuyan yolundan gidenin üzülmeyeceğini, darda kalmayacağını, sıkıntı çekmeyeceğini ifade etmektedir.
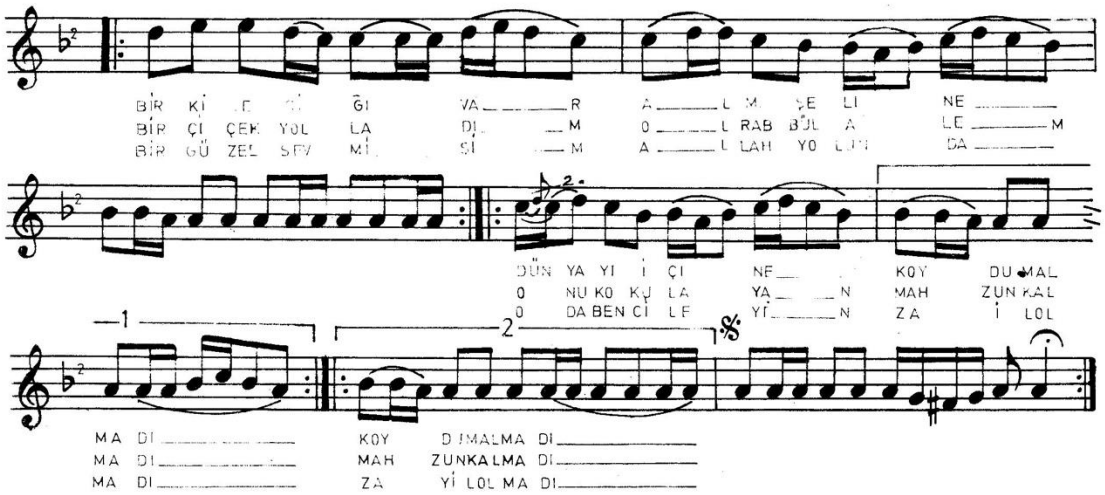
Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarakAllah'ın kuluyum Kur'an'ın yolundan gidiyorum ve her daim Allah'ın adını dilimden düşürmüyorum Onu zikrediyorum, Allah yolunda bir güzel sevdim, gönlümün yandığıyla evlenip yuva kurup mutlu olmak istedim ama o da nasip olmadı diyerek üzüntüsünü dile getiriyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "İnanışlar bölümünün Dini İnanışlar alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâm Dini hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler İslâm inancına göre son peygamberin Hz. Muhammed olduğu ve O'na inen kitabın Kur'an-ı Kerim olduğu, Onun yolunda, Onun rehberliğinde kulların hayatlarını sürdürmelerini bununla birlikte insanın başına gelen olumlu ya da olumsuz durumlarda isyan etmemesi, teslimiyet içerisinde olması ve şükretmesi gerektiği ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4. Aklım fikrim zay eyledi yar benim

AKLIM FİKRİM ZAY EYLEDİ

1 AKLIM FİKRİM ZAY EYLEDİ YAR BENİM
ÇÖĞÜT VERDİM DELİ GÖNLÜM ALMADI
BİR KİLEÇİĞİ VAR ALMIŞ ELİNE
DÜNYAYI İÇİNE KOYDUM ALMADI

2 ALMASI FARZ İMİŞ SÜNNETTİR SELAM
HAK NURDAN YARATMIŞ YAZ DEDİ KALEM
BİR ÇİLEK YOLLADI O RABBÜL ALEM
ONU KONDURMADIM [illegible] ALMADI

3 KUL HİMMETİN DESTE GÜLÜM ELİNDE
DAİMA ZİKREDER HAKKI DİLİNDE
BİR GÜZEL SEVMİŞİM ALLAH YOLUNDA
ODA BENCİLEYİN ZAİL OLMADI.

5-) ALLAH BİRDİR PEYGAMBER HAK

ALLAH BİRDİR PEYGAMBER HAK
RABBİN ALEMİ MUTLAK
SENLİK BENLİK NEDİR BIRAK
SÖYLEYİM GELDİ SIRASI

KÜRD'Ü TÜRK'ÜYLE ÇERKEZ'İ
HEP ADEM'İN OĞLU KIZI
BERABERCE ŞEHİT GAZİ
YANLIŞ VAR NERE NERESİ

KURAN'A BAK İNCİL'E BAK
DÖRT KİTABIN DÖRDÜ DE HAK
HAKİR GÖRÜP IRK AYIRMAK
HAKİKATTE YÜZ KARASI

BİNBİR İSMİN BİRİNDEN TUT
SENLİK BENLİK NEDİR SİL AT
TUTTUĞUN YOLA DOĞRU GİT
YOLDAN ÇIKIP OLMA ASİ

YEZİT NEDİR NE KIZILBAŞ
DEĞİL MİYİZ HEP BİR GARDAŞ
BİZİ YAKAR BİZİM ATEŞ
SÖNDÜRMEKTİR TEK ÇARESİ

KİŞİ NE ÇEKER DİLİNDEN
HEM BELİNDEN HEM ELİNDEN
HAYIR VE ŞER EMELİNDEN
HAKİKAT BUNUN BURASI

BU ALEMİ YARADAN BİR
ODUR KÜLLİ ŞEYE KADİR
ALEVİ SÜNNİLİK NEDİR
MENFAATTİR VAR VARASI

CÜMLE CANLI HEP TOPRAKTAN
VAROLMUŞDUR EMİR HAKTAN
IRAHMETİ HEP ALLAH'TAN
TÜKENMEZ RAHMET DERYASI

VEYSEL SAPMA SAĞA SOLA
SEN ALLAH'TAN BİRLİK DİLE
İKİLİKTEN GELİR BELA
DAVA İNSANLIK DAVASI

ŞER : Kötülük
KÜLLİ : Bütün, hep
CÜMLE : Bütün
RAHMET : Birinin suçunu bağışlama, yargılama, merhamet etme, yağmur.

REPERTUAR NU : 3742
YÖRESİ-İLİ : SİVAS
İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA
KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU
NOTAYA ALAN : CAN ETİLİ
MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK
KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ
USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte Allah'ın bir olması, Peygamberlerin de Hak tarafından gönderildiği Allahtan geldiği, yaratılanın Yaradan'dan geldiği ve bu yüzden ayrım yapmadan her insanın bir görmenin gerektiği söylenmektedir.

İkinci dörtlükte Kürt, Türk, Çerkez kısacası aynı toprak üzerinde yaşadığımız geçmişten bugüne omuz omuza savaştığımız, farklı soylardan gelsek de bir bütünün parçası olduğumuz ve özde hepimizin Hz. Ademden geldiğimiz ve asıl olanın kardeşlik hukuku düşüncesi vurgulanmaktadır.

Üçüncü dörtlükte Allah tarafından gönderilen dört kitabın dördünde de ırk ayrımının olmadığı, insanların ırklarına veya farklı özelliklerine göre değil, amellerine göre değerlendirildiği, ayrımcılık yapmanın utanç verici, aşağılık bir düşünce ve davranış olduğunu ifade etmektedir. Burada anlatılmak istenilen temel düşünce *"insanlar dünyaya gelmeden önce ne ırkını ne ailesini ne cinsiyetini ne de doğacağı yeri seçmeden bu dünyaya gelirler ve Allah kime ne kader yazmışsa kul da o doğrultuda iradesi hükmünce yaşar ve ölür. Bu sebepten ötürü ayrımcılık yapmak öncelikle Yaratana yapılan büyük bir saygısızlıktır"* düşüncesidir.

Dördüncü dörtlükte Allah'ın bin bir sıfatından, isminden birini tut ve sen-ben ayrımı yapmadan, hep birlikte, bir olarak kardeş olarak Allah yolunda, Hak yolunda git, sakın yoldan çıkma, çıkanlara da uyma nasihatlerinde bulunuyor.

Beşinci dörtlükte *"Yezit nedir ne Kızılbaş"* dizesinde insanların birbirlerine inanışlarına, mezheplerine göre isimler takması ve bu şekilde adlandırmasından, bölünmesinden yakınıyor. Allaha giden yolda hedefimizin aynı, yollarımızın farklı olabileceği, bu durumun ayrımcılığa, senlik benlik kavgalarına dönüşmemesi gerektiği, saygı ve sevgi içinde yaşamamız gerektiğini ifade ediyor.

Altıncı dörtlükte insan ne çekerse elinden, belinden ve dilinden çeker ifadelerini kullanıyor. Bu ifadeleri açıklayacak olursak; dilinden çekmesi, kişinin yalan söylemesi, iftira atması, düşünmeden, yersiz konuşması veya konuşmalarıyla başkalarını incitmesi; çok konuşması gibi durumlarda başına gelecek her türlü musibetten ve kötü durumlardan kendinin sorumlu olması anlatılmaktadır. Belinden çekmesi, zina yapması, harama el uzatması, tecavüz, taciz vb. ahlâksız durumlarla nefsine yenik düşmesinden kendisinin sorumlu olacağı anlatılmaktadır.
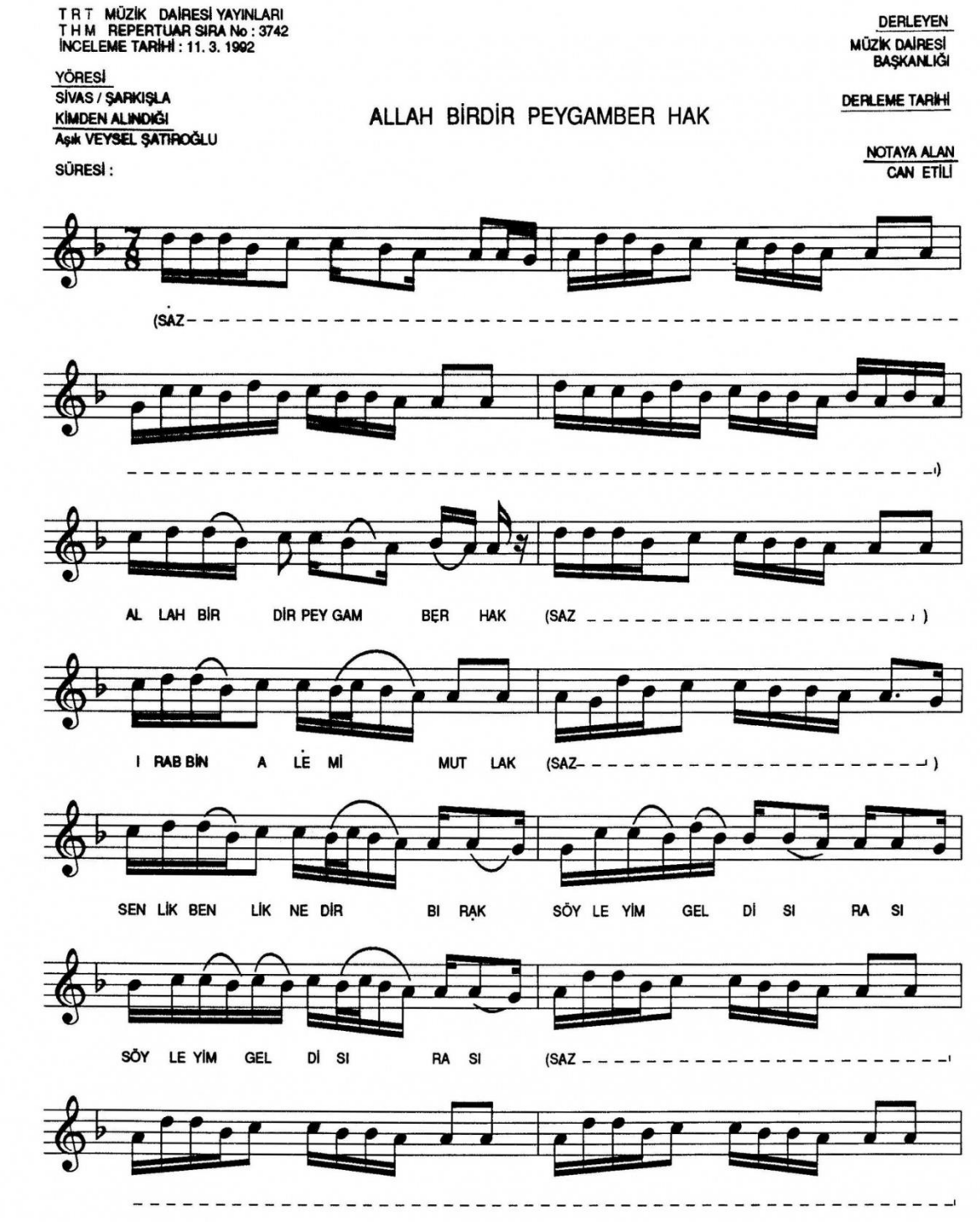
Yedinci dörtlükte Allah birdir ve tektir, bu alemi, kâinatı, her şeyi Yaratan O dur ve ona gidilen yolda tektir, Onun gönderdiği son Peygamber Hz. Muhammed'e ve son Kitabı olan Kur'an-ı Kerime inanmak, gösterilen yolda gitmek tek ve doğru yoldur denilmekte ve bu durum apaçık ortada iken neden ayrımcılık, farklı inanışlar ya da adlandırmalar kullanılmaktadır, denilmektedir.

Sekizinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" Allah'ın Emri ile topraktan yaratıldığımızı, Allah'ın merhameti, sevgisi ile var olduğumuzu ve O'nun merhametinin, bağışlayıcılığının çok olduğunu, tükenmez, sonsuz olduğunu ifade etmiştir.

Dokuzuncu dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarakHak yolundan, doğruluktan başka yola sapma, Allaha yalvar yakar, el aç, dua et insanlık bir olsun, kardeş olsun, kötülük olmasın, insanlar iyiye yönelsin diyerek kendi nefsi ve kişiliği üzerinden insanlığa seslenmektedir. Ne gelirse ayrımcılıktan, insanları toplumları ötekileştirmek, uzaklaştırmaktan gelir, nefret, öfke, kavgalar, belalar, savaşlar hep bu uğurda boş yere çıkmaktadır anlamlarını çıkarıyoruz. Bu davanın tüm insanlığı ilgilendirdiği ve çok önemli olduğunu vurgulayarak sözlerine son veriyor.

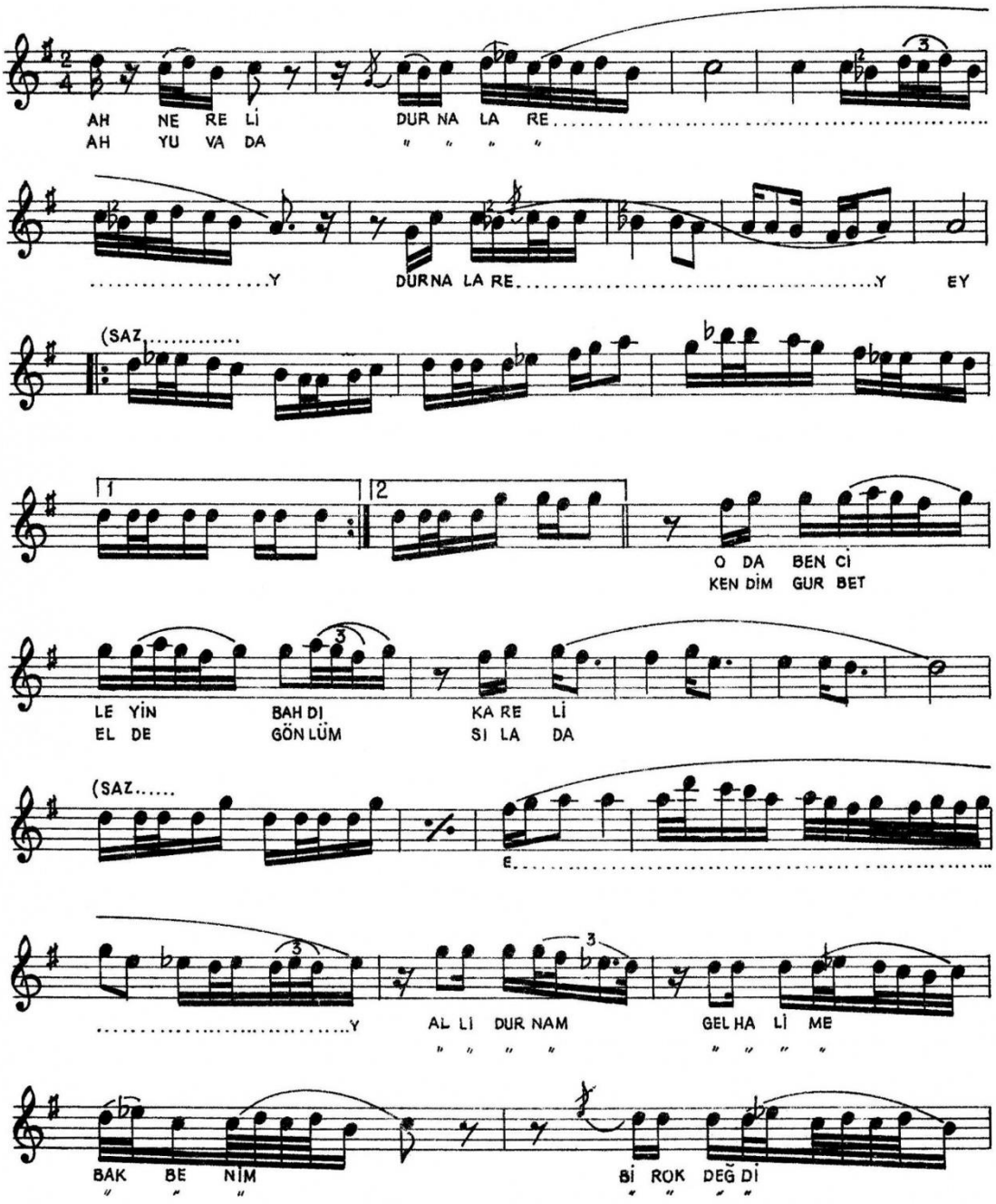
Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâmî öğretiler, insanlık ve toplumları ilgilendiren nasihatler, iyi bir kul olmak için uygulanması gereken bilgiler, insanların yaratılış özellikleri ile ilgili ayrımcılık yapılmaması gerektiği hakkında nasihatler ve bilgiler, eşitlik, hak ve adalet, iyi insan olmak, yapıcı olmak ile ilgili nasihatler ve bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler insanlık ve eşitlik bilincinin gelişmesinde, iyi insan olma, yardımsever olma, dünyevî hırslardan uzak durma, nefis kontrolü ve terbiyesini sağlama konularında farkındalıklar oluşturması ve toplum olma, bir olma, kardeşlik duygusu ve bilinci ile insanlığa bakılması anlamlarında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
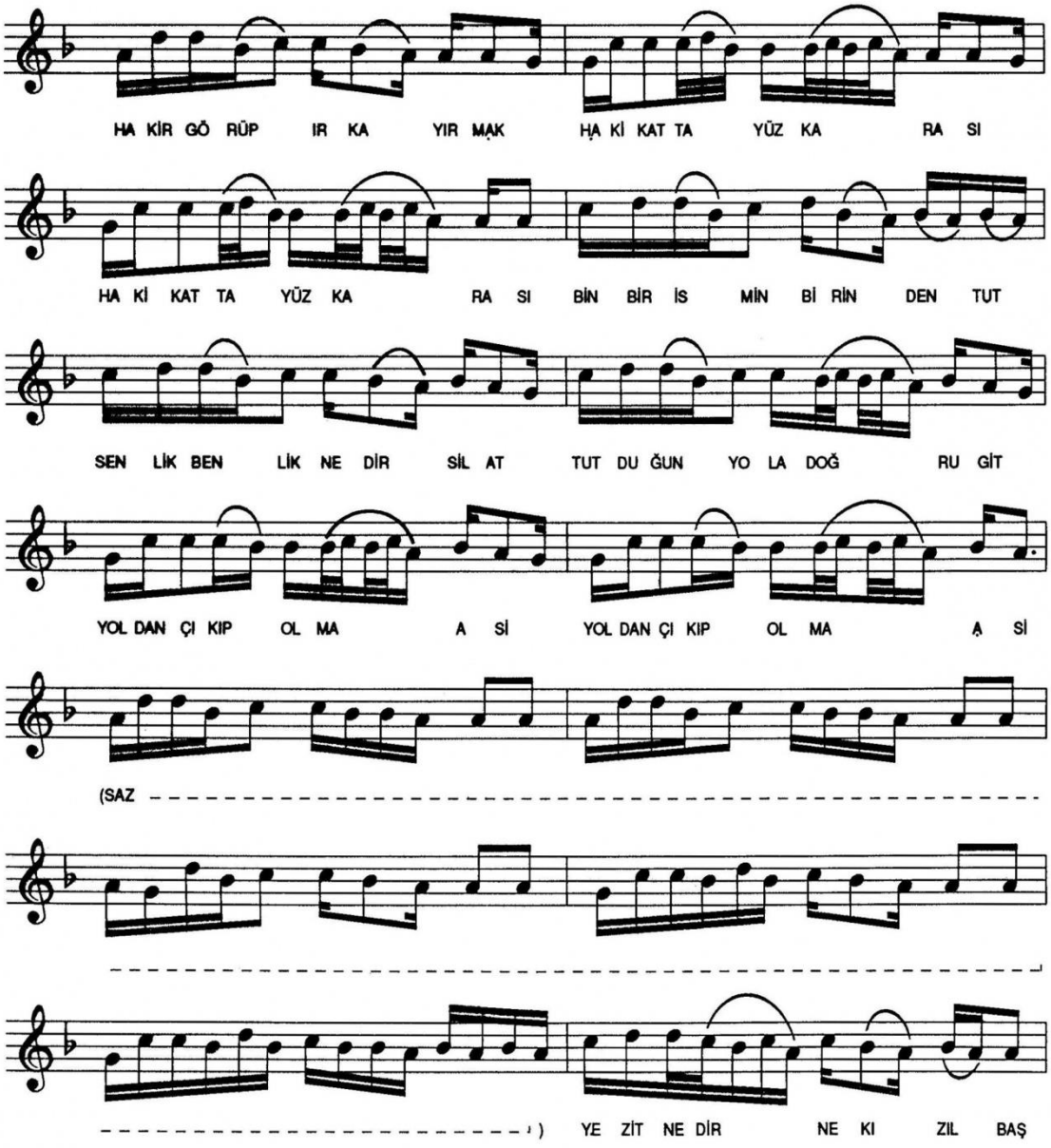

Şekil 5. Allah birdir peygamber hak

İKİ DURNAM GELMİŞ AKLI KARELİ
(2)
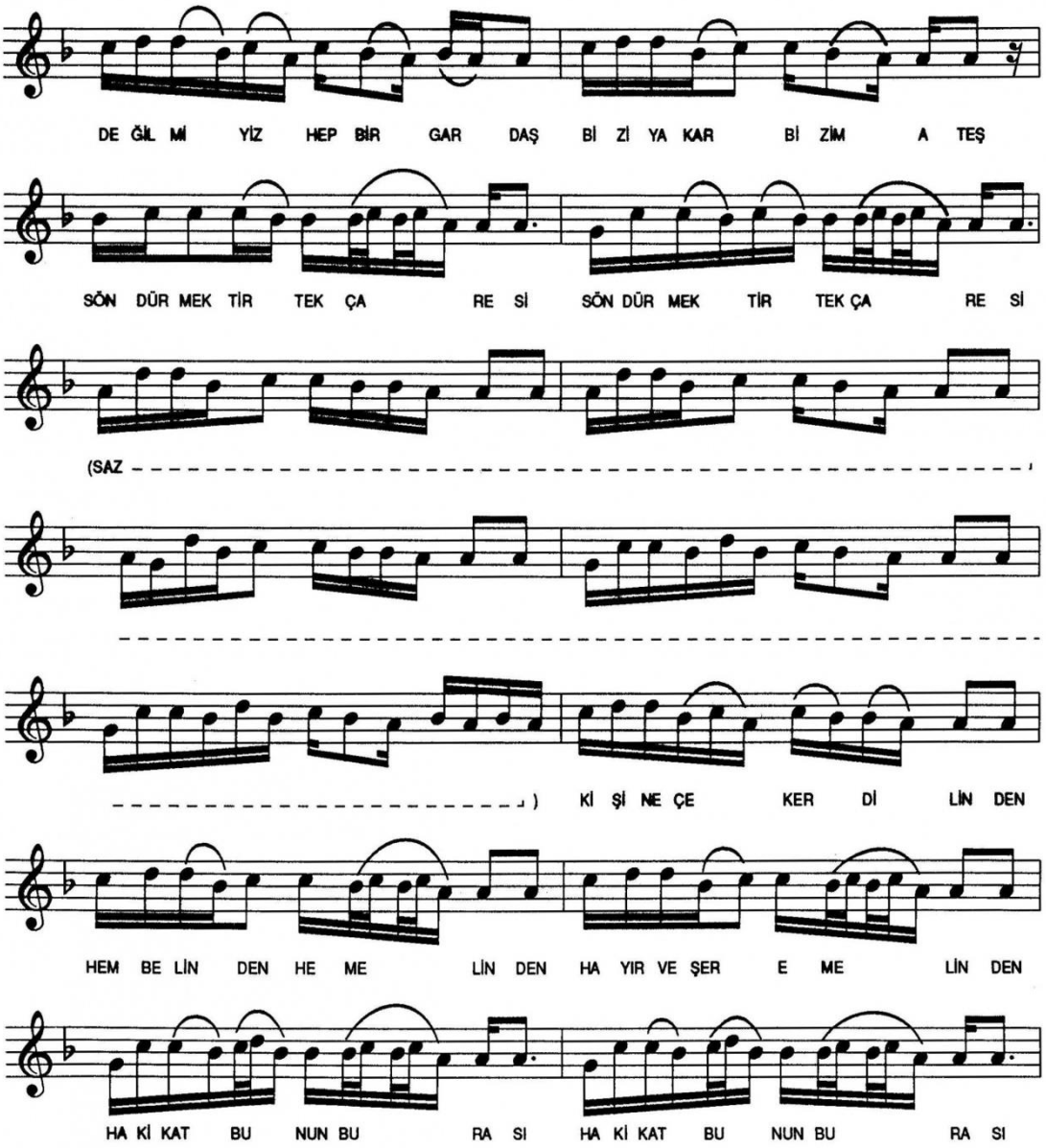

- 3 -

ALLAH BİRDİR PEYGAMBER HAK
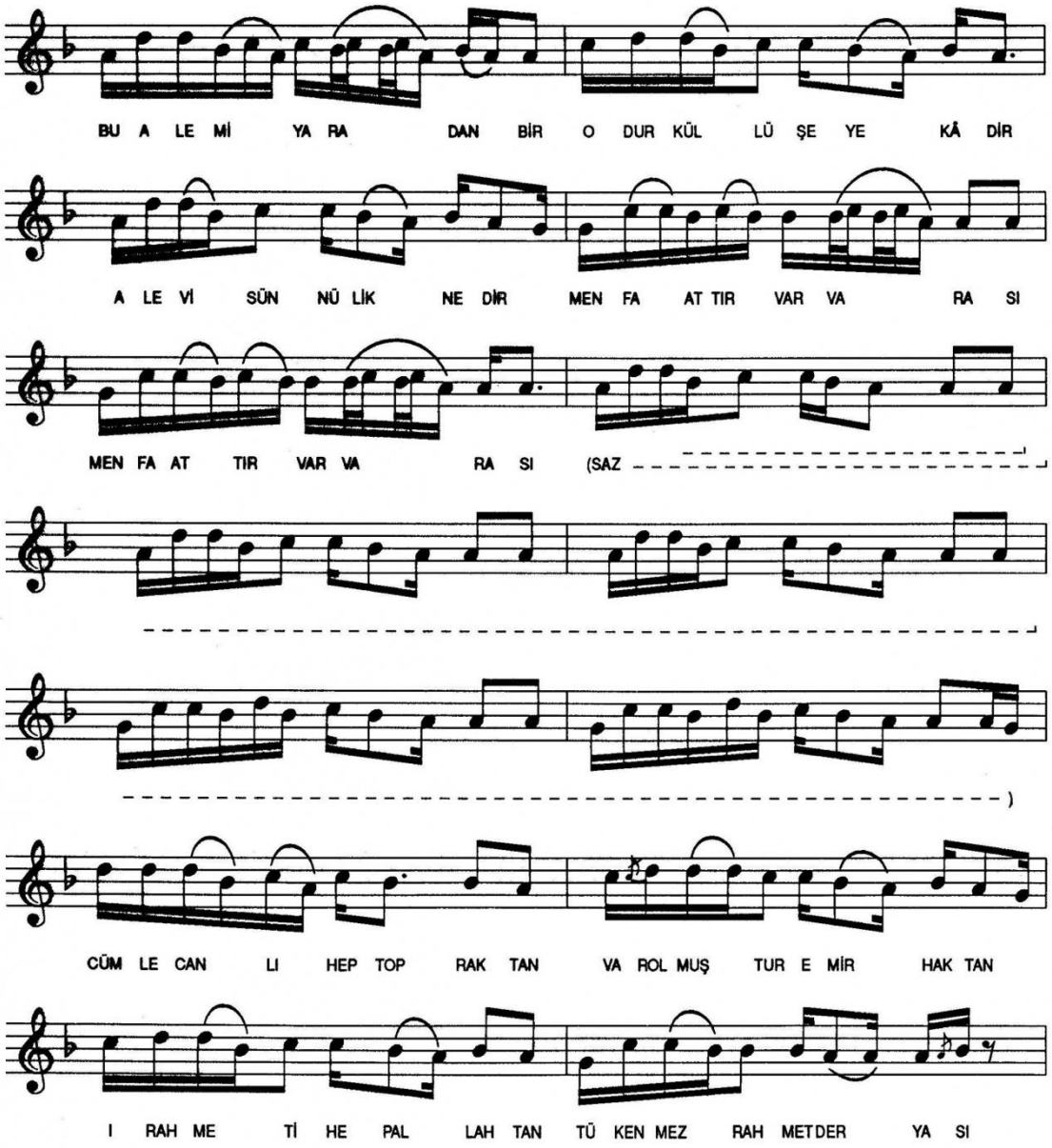

-4-

ALLAH BİRDİR PEYGAMBER HAK

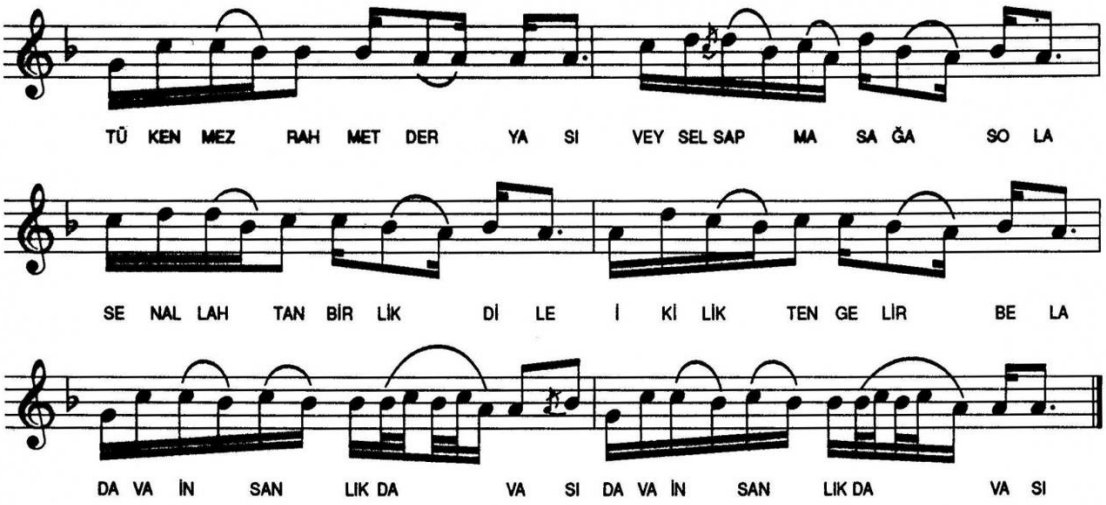
- 5 -

ALLAH BİRDİR PEYGAMBER HAK

- 6 -

ALLAH BİRDİR PEYGAMBER HAK

ALLAH BİRDİR PEYGAMBER HAK
RABBİN ALEMİ MUTLAK
SENLİK BENLİK NEDİR BIRAK
SÖYLEYİM GELDİ SIRASI

KÜRD'Ü TÜRKÜ'YLE ÇERKEZİ
HEP ADEMİN OĞLU KIZI
BERABERCE ŞEHİT GAZİ
YANLIŞ VAR NERE NERESİ

KURAN'A BAK İNCİL'E BAK
DÖRT KİTABIN DÖRDÜ DE HAK
HAKİR GÖRÜP IRK AYIRMAK
HAKİKATTE YÜZ KARASI

BİNBİR İSMİN BİRİNDEN TUT
SENLİK BENLİK NEDİR SİL AT
TUTTUĞUN YOLA DOĞRU GİT
YOLDAN ÇIKIP OLMA ASİ

YEZİT NEDİR NE KIZILBAŞ
DEĞİL MİYİZ HEP BİR GARDAŞ
BİZİ YAKAR BİZİM ATEŞ
SÖNDÜRMEKTİR TEK ÇARESİ

KİŞİ NE ÇEKER DİLİNDEN
HEM BELİNDEN HEM ELİNDEN
HAYIR VE ŞER EMELİNDEN
HAKİKAT BUNUN BURASI

BU ALEMİ YARADAN BİR
O'DUR KÜLLİ ŞEYE KADİR
ALEVİ SÜNNİLİK NEDİR
MENFAATTIR VAR VARASI

CÜMLE CANLI HEP TOPRAKTAN
VAROLMUŞTUR EMİR HAK'TAN
IRAHMETİ HEP ALLAH'TAN
TÜKENMEZ RAHMET DERYASI

VEYSEL SAPMA SAĞA SOLA
SEN ALLAH'TAN BİRLİK DİLE
İKİLİKTEN GELİR BELA
DAVA İNSANLIK DAVASI

6-) ANLATMAM DERDİMİ DERTSİZ İNSANA

ANLATMAM DERDİMİ DERTSİZ İNSANA
DERT ÇEKMEYEN DERT KIYMETİN BİLEMEZ
DERDİM BANA DERMAN İMİŞ BİLMEDİM
HİÇBİR ZAMAN GÜL DİKENSİZ OLAMAZ

GÜLÜ YETİŞTİRİR DİKENLİ BİR ÇALI
ARI HER ÇİÇEKTEN YAPIYOR BALI
KİŞİ SABIR İLE BULUR KEMALİ
SABRETMEYEN MAKSUDUNU BULAMAZ

AŞİKAR ÂŞIKLAR AĞLAR ZARINAN
YÜCE DAĞLAR ŞÖHRET BULMUŞ KARINAN
ÇAĞLAR DELİ GÖNÜL IRMAKLARINAN
AĞLAR AĞLAR GÖZ YAŞLARIN SİLEMEZ

VEYSEL GÜNLER GEÇTİ YAŞ ATMIŞ OLDU
DÖKÜLDÜ YAPRAĞIM GÜLLERİM SOLDU
GEMİ YÜKÜN ALDI GAM İLE DOLDU
HAREKETE KİMSE MANİ OLAMAZ

Kemal : Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik
Maksut : İstenen, niyet edilen, güdülen, amaçlanan
Zar : Perişan, ağlayarak, inleyerek
Gam : Tasa, kaygı, üzüntü
Âşıkâr : Besbelli olan, ortada olan, gizli olmayan, apaçık, açık.

TRT REPERTUAR NU :3061
YÖRESİ-İLİ : SİVAS
İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA

KAYNAK KİŞİ	: ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU
DERLEYEN	: TRT MÜZİK DAİRESİ BŞK. THM. MD.
NOTAYA ALAN	: ALİ CANLI
MAKAMSAL DİZİ	: HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ	: DEYİŞ
USÛL	: 2/4

İnceleme:

Âşık Veysel Şatıroğlu küçük yaşta geçirdiği hastalık nedeni ile gözlerini kaybetmiş ve akabinde kendini sazına ve türkülerine adamıştır. Eserlerinde genel anlamda doğa, tabiat, insan ve tasavvufi konular işleyen Âşık gerek türküleri gerek dünya görüşü ile Türk Halkının gönlünde taht kurmuş yakın geçmişte yaşamış ve eserleri ile insanların hayatlarına, fikirlerine, gönüllerine dokunmuş bir "Türkü Yakıcı"ımızdır. İncelediğimiz bu türküde "Türkü Yakıcı" insan hayatına, psikolojisine katkılarda bulunacak öğütler, öğretiler vermiştir.

Birinci dörtlükte derdi olan bir insanın halini, sorunlarını, hayatında hiç dert görmemiş, acı çekmemiş ve bu anlamda olgunlaşmamış bir insana anlatmaması gerektiğini aksi halde onun derdine derman, ortak olmak yerine anlamayacağı, içinde bulunduğu durumdan daha da sıkıntılı durumlara düşebileceğini vurgulamaktadır. Hayatta karşımıza çıkan, bize musallat olan dertlerin belki de daha büyük bir sıkıntıdan bizi kurtaracağını bize dert görünüp derman olacağını bu durumdan dolayı asla şikâyet etmeyip şükretmemiz gerektiğini, umutsuzluk ve karamsarlığa kapılmamamız gerektiğini anlatmaktadır.
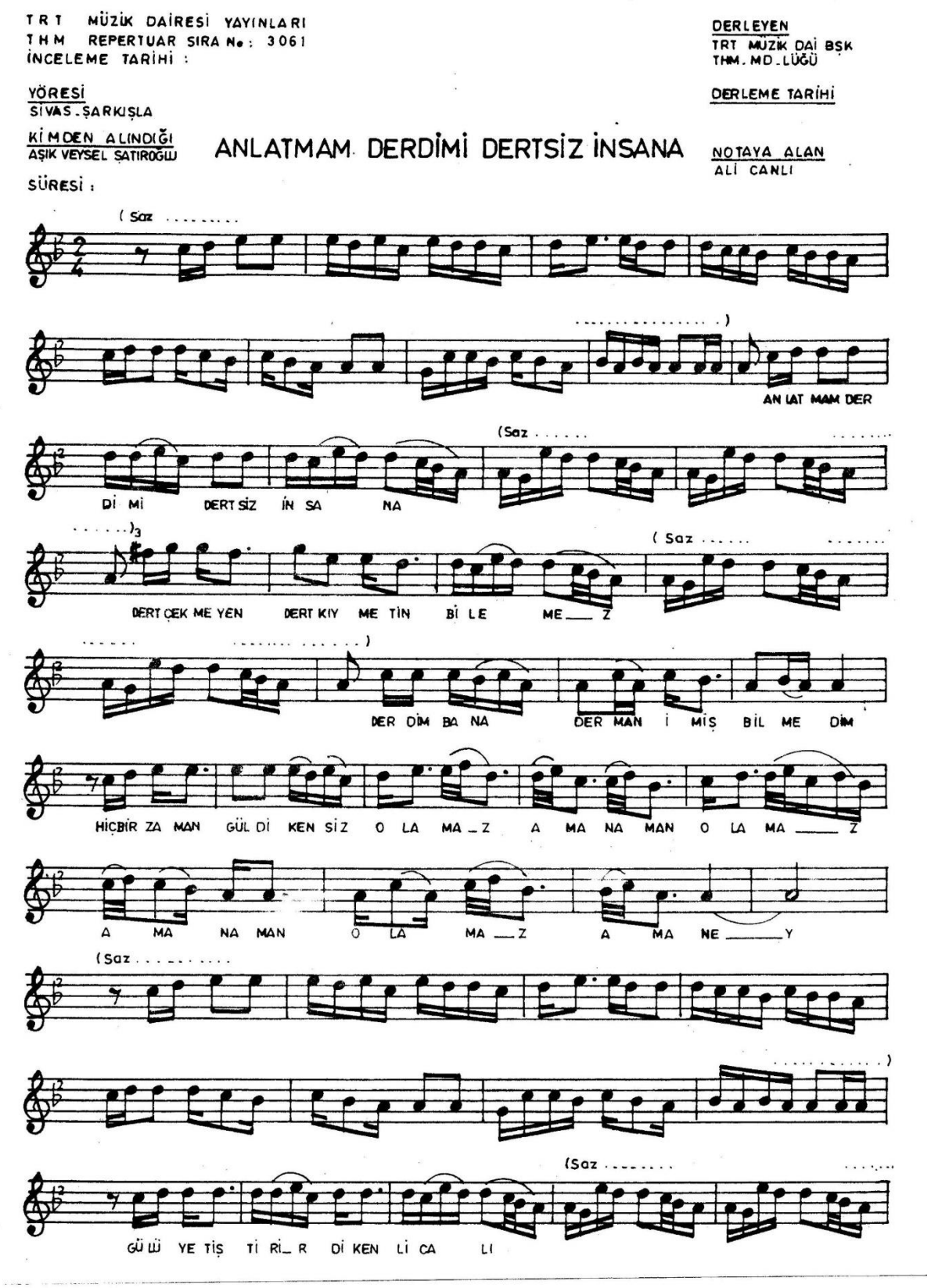
İkinci dörtlükte doğadan çeşitli örneklerle birinci dörtlükte anlattıklarını örneklemiştir. Nasıl ki kokusuyla, görünümüyle bizi etkileyen, sevgimizi, duygularımızı anlatmak için sevdiğimiz insanlara sunduğumuz, bahçelerimizi süslemesi için dikip büyüttüğümüz gül bitkisi dikenli bir çalıda yetişmektedir, dokunması sıkıntılı hatta can yakan bir çalıdan böyle harika bir çiçek çıkmaktadır, arı bal yapmak için tek bir çiçek değil türlü çiçeklerden topladığı polenler ile bal yapmaktadır yani kısacası insanın hayatı bir gül yada lezzetli, şifalı bir yiyecek olan bal gibi faydalı güzel bir hale dönüşmesi için derdi de, sevinci de, üzüntüyü de, mutluluğu da görmesi gerekmektedir ve bunun ilacı da olan bütün olumsuzlukların, dertlerin Yaratandan ötürü olduğunu bilmek ve sonunda meyvesini yemek, mükafatını elde etmek için sabır etmektedir.

Üçüncü dörtlükte Âşıkların dertli bir şekilde ağlamaları, âşık oldukları şeye kavuşmak için dert çektikleri, yüce dağların başının yaz kış fark etmeksizin hep karla kaplı olduğu, dertli olanların gönüllerinden akan coşkun ırmakların gözyaşı olup durmaksızın akmasından bahsetmektedir. Yani çile hali, dert hali bitene kadar vuslat günü gelene kadar çekilecek çilelerin olduğu anlatılmaktadır.

Dördüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarakve kendi halinden örnekleme yaparak artık yaşın ilerlediğini, gençliğin yerini ihtiyarlığa bıraktığı ve gemiye benzettiği ama aslında yaşantıları ve amellerinin hayatında geçirdiği 60 senenin yükü olduğunu, hareket zamanının yani ölümün yaklaştığını ve hareket edilecek yerin ahiret olduğunu, ecel geldiğinde hiç kimsenin bu anı engelleyemeyeceğini, durduramayacağını vurgulamaktadır.
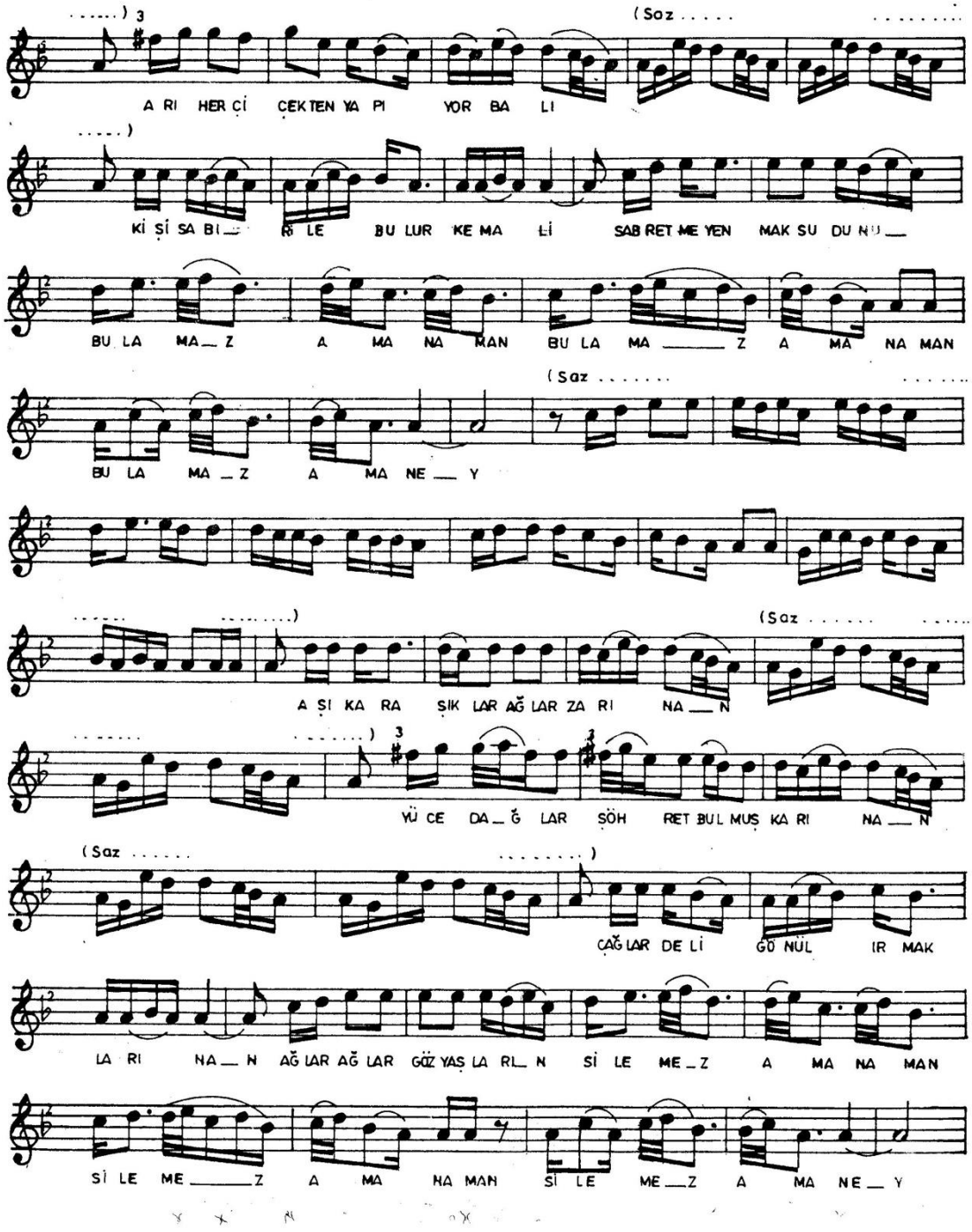
Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde hayatta karşımıza çıkacak olumsuz durumlar, belalar, musibetler, kazalar vb. olaylara karşı üzüntüye, umutsuzluğa, endişeye düşmememiz, sabırlı olmamız konusunda ve hayatımızı iyi, faydalı ve güzel bir şekilde yaşamamız ile ilgili ayrıntılara dikkat çekmesi yönüyle bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
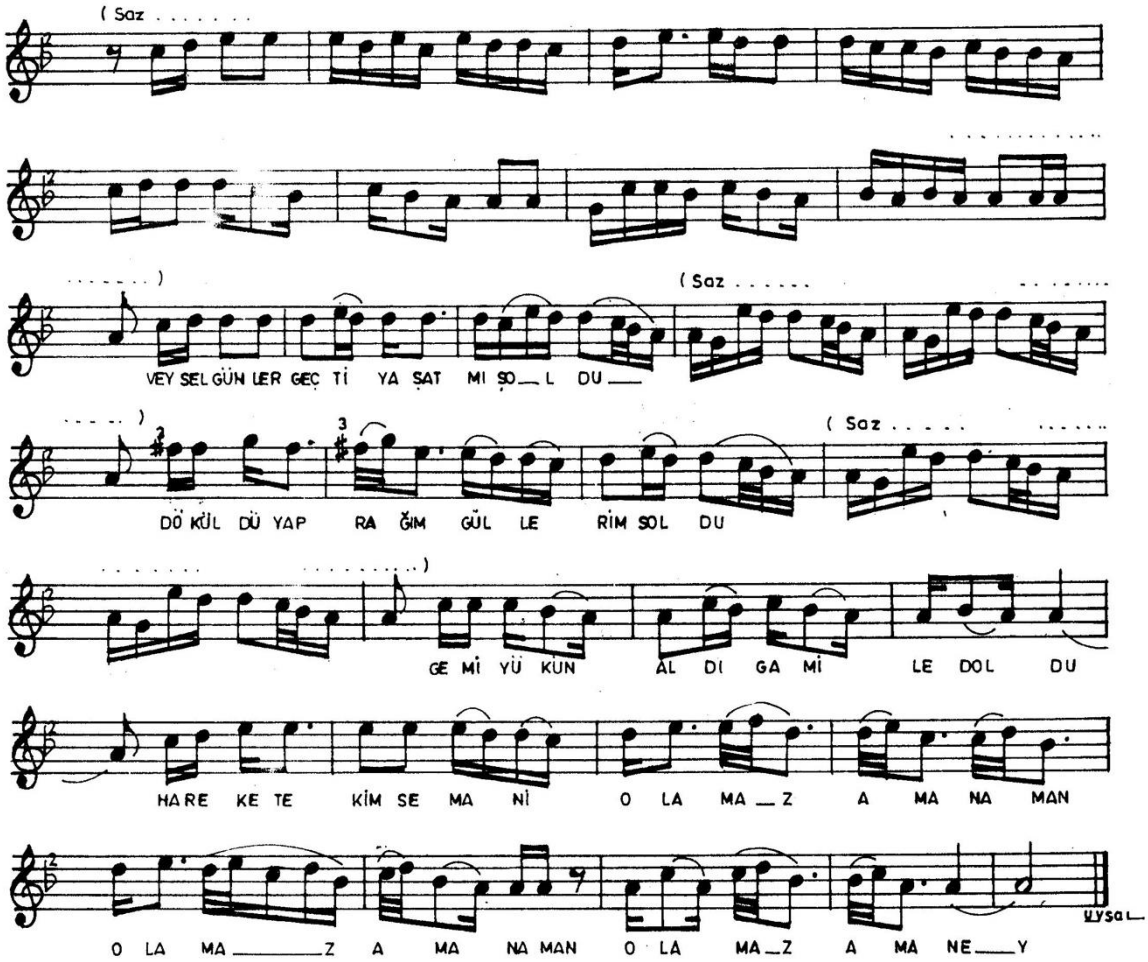

Şekil 6. Anlatmam derdimi dertsiz insana

ANLATMAM DERDİMİ DERTSİZ İNSANA
(Sahife -2)

ANLATMAM DERDİMİ DERTSİZ İNSANA
(Sahife -3)

-1-
ANLATMAM DERDİMİ DERTSİZ İNSANA
DERT ÇEKMEYEN DERT KIYMETİN BİLEMEZ
DERDİM BANA DERMAN İMİŞ BİLMEDİM
HİÇ BİR ZAMAN GÜL DİKENSİZ OLAMAZ

-2-
GÜLÜ YETİŞTİRİR DİKENLİ BİR ÇALI
ARI HER ÇİÇEKTEN YAPIYOR BALI
KİŞİ SABIR İLE BULUR KEMÂLI
SABRETMEYEN MAKSUDUNU BULAMAZ

-3-
AŞIKÂR AŞIKLAR AĞLAR ZARINAN
YÜCE DAĞLAR ŞÖHRET BULMUŞ KARINAN
ÇAĞLAR DELİ GÖNÜL IRMAKLARINAN
AĞLAR, AĞLAR GÖZ YAŞLARIN SİLEMEZ

-4-
VEYSEL GÜNLER GEÇTİ YAŞ ATMIŞ OLDU
DÖKÜLDÜ YAPRAĞIM GÜLLERİM SOLDU
GEMİ YÜKÜN ALDI GAMİLE DOLDU
HAREKETE KİMSE MANİ OLAMAZ.

7-) ASALET BİR ALTIN İDİ

Serbest:
1. Güfte:
ASALET BİR ALTIN İDİ PUL OLDU
TÜRLÜ TÜRLÜ BEDENLERE ÇUL OLDU
İMANIN YOLU KESEDEN GEÇELİ
KİMİ PULA KİMİ KULA KUL OLDU (yar ey)

Serbest:
2. Güfte:
KİM BİLİYOR İLİM İLE İRFANI
HAMİYETİ VİCDANI VATANI
ENDAMIN GÜZEL KESEN DOLUYSA
SENSİN HERKESLERİN BEYİ SULTANI (yar ey)

NOT : 2. kıtanın 3. satırı olan "ENDAMIN GÜZEL KESEN DOLUYSA" sözü nota üzerinde yazmamaktadır (Repertuar Türküleri Külliyatı, 2016a).

İRFAN : Bilme, anlama, sezme, gerçeğe ulaştırıcı güçlü seziş, kültür

HAMİYET : Bir insanın kendi yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası

ENDAM : Vücut, beden, boy bos

ASALET : Soyluluk, asillik, bir görevi yüklenmiş olma, o görevin sahibi olma, vekillik karşıtı

KESE : Cepte taşınan, içine para, tütün vb. konulan, kumaştan veya örgüden küçük torba, bu küçük torba miktarında olan, bazı şeylerin üzerine geçirilen, kumaştan çanta biçiminde kap, yıkanırken kir çıkartmak için ele geçirilen, vücudu ovmaya yarayan, bürümcükten, cep biçiminde bez, bir kimsenin mal varlığı.

TRT REPERTUAR NU	: 2002
YÖRESİ-İLİ	: ANKARA
KAYNAK KİŞİ	: YAĞCIOĞLU FEHMİ EFE
DERLEYEN	: RIFAT BALABAN
NOTAYA ALAN	: YÜCEL PAŞMAKÇI
İCRA EDEN	: ABDULLAH GÜNDÜZ
MAKAMSAL DİZİ	: SABA
KONUSU-TÜRÜ	: SİTEM
USÛL	: 4/4
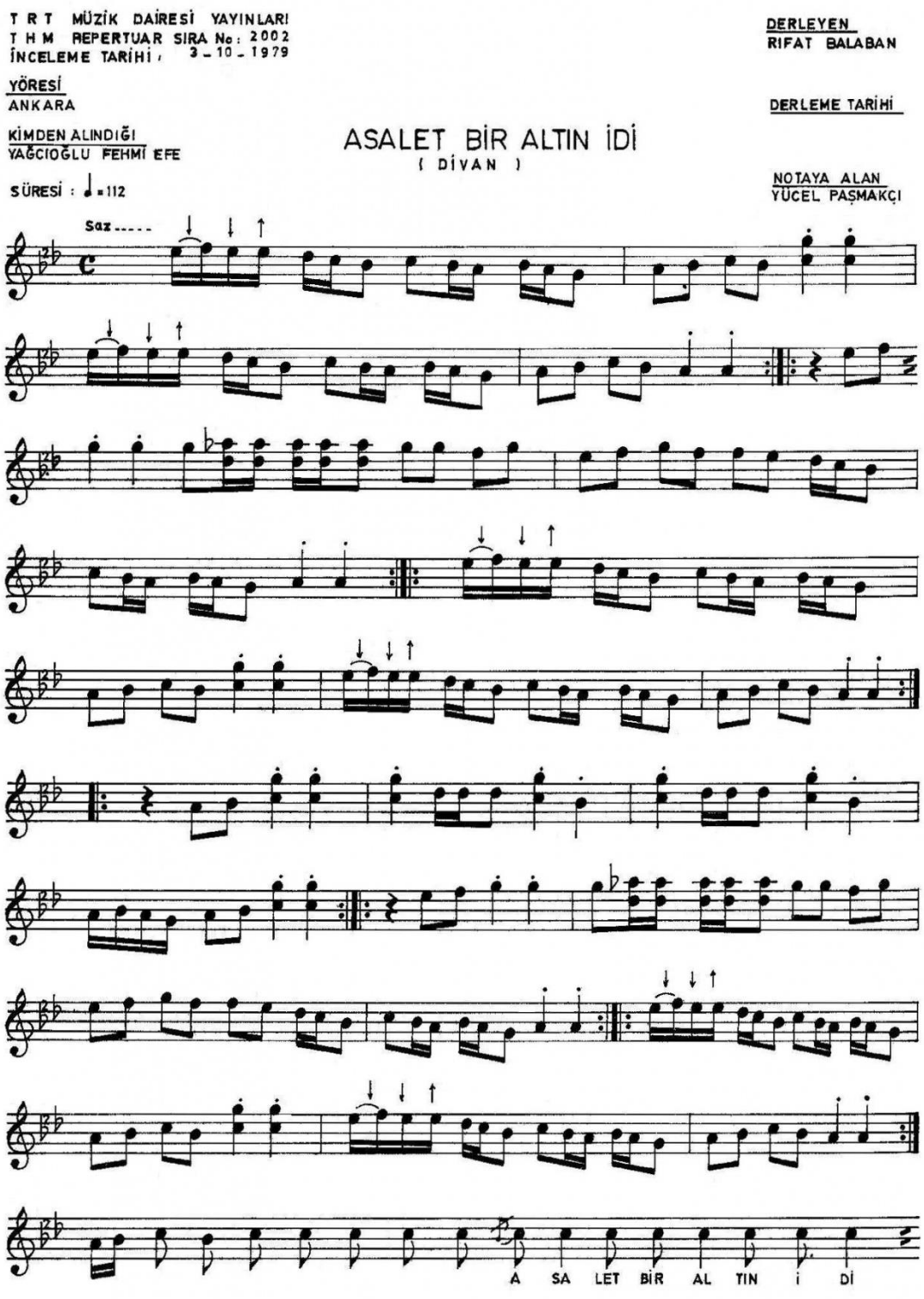
İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı"; asilliğin, doğruluğun, iyi insan olmanın bir altın kadar değerli olduğunu, ne yazık ki artık insanların iyiliğe, doğruluğa değil de paraya, mala mülke değer verdiğini, liyakatin, doğruluğun, dürüstlüğün, kişiliği bozuk, kötü zihniyetli insanlar tarafından hiçe sayıldığı, ayaklar altına alındığını ifade etmektedir. Devamında insanların paraya pula olan düşkünlüğünden dolayı inançlarının da bu doğrultuda zayıfladığını, Allaha değil de kula, paraya, makama kul olduklarından, devrin, çağın kötüye gittiğini ifade etmiştir.

İkinci dörtlükte insanların ilim, kültür, bilgi sahibi olmadıklarından, eğitim ve öğretime, önem vermediklerinden vatan, millet, ulus gibi kavramlara sahip çıkmadıklarından, değer vermediklerinden şikâyet etmektedir. Devamında eğer paran, malın, mülkün, makamın, şöhretin var ise, zenginsen, elinde imkanların var ise, giyimin kuşamın yerinde ise herkesin beyi, paşası sensin, sana herkes önem verir, değer verir, ne kadar kültürlü, bilgili, doğru, dürüst olduğun değil cebinin dolu olması, insanlara çıkar unsuru oluşturman önemli, toplumda artık saygı duyulan, önem verilen değerler maalesef ki bunlar oldu, düzen değişti, insanlar doğruluktan uzaklaştı ifadelerinde bulunmaktadır.
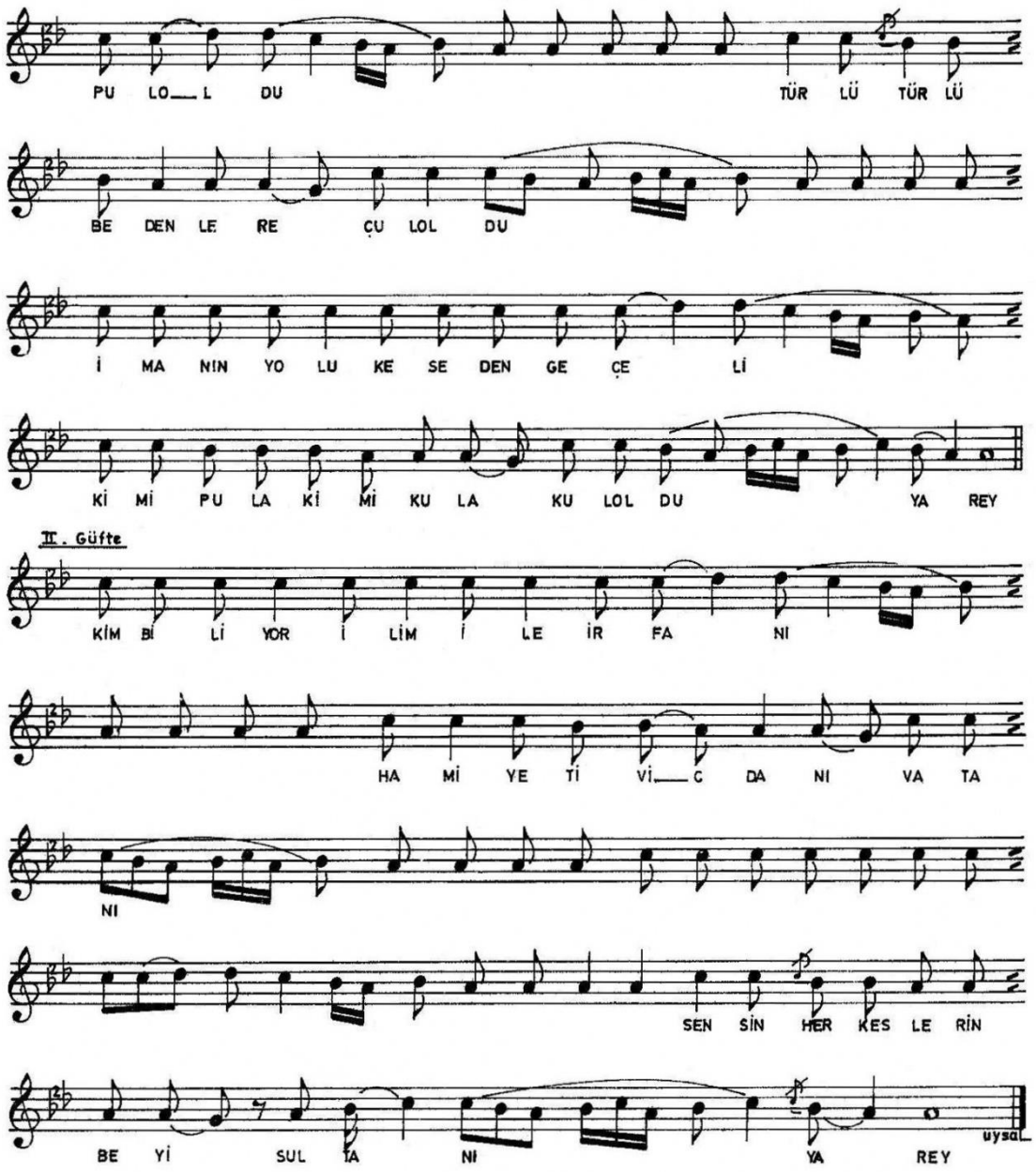
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Ölçülü Sözler" ve "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Ekonomisi" ve "Halk hukuku" alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde “Türkü Yakıcı”; devrin zamanın olumsuz yönde değişmesinin bilgisini, paranın, makam, mevkii, şöhret ve dış görünüşün insanlara değer biçmede en önemli unsurlar olduğunun, liyakat, erdem, iyilik, dürüstlük, doğruluk, bilgi, kültür, eğitim gibi kavramların ve değerlerin hiçe sayıldığının toplumlara verdiği zararların bilgisini, İman, inanç ve dinsel değerlerin insanlar tarafından yozlaştırıldığı bilgisini vermiş ve alt mesaj olarak bunların aksinin doğru olacağı nasihatlerini vermiştir. Bu bilgiler ve nasihatler toplumda iyi insan olma bilincini geliştirmesi bakımında, halkın Dini değerlere sahip çıkması, koruması ve dikkat etmesi bakımından, eğitimli, kültürlü, erdemli, doğru, dürüst ve barışçıl tutumlar içinde olmanın ve yaşamanın toplumlara olan olumlu etkilerinin farkındalığına varılması bakımından bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 7. Asalet bir altın idi

ASALET BİR ALTIN İDİ
(Sahife - 2)

NOT : Türkü bağlama düzeninde yazılmıştır.
İki güfte arasında baştaki saz bölümü aynen çalınır.

8-) ASLIN PAKTIR HİÇ KİN YOKTUR ÖZÜNDE

ASLIN PAKTIR HİÇ KİN YOKTUR ÖZÜNDE
İNCİLER DİZİLMİŞ GERDANA GÜZEL
İNCİ MERCAN KEMER SENİN AYNINDA
DÜNYADA TÜREMİŞ BİR TANE GÜZEL

ASLIN BELLİ ASALETİN SORMADIM
DESTUR ALIP DİVANINDA DURMADIM
HURİ MİDİR MELEK MİDİR BİLMEDİM
DÜNYADA TÜREMİŞ BİR TANE GÜZEL

AYN	: Göz
DESTUR ALMAK	: İzin almak
DİVAN	: Meclis
HURİ	: Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık.

TRT REPERTUAR NU	: 2902
YÖRESİ-İLİ	: ANKARA
İLÇESİ-KÖYÜ	: ÇUBUK
KAYNAK KİŞİ	: BAKİ KILIÇASLAN
DERLEYEN	: TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.
NOTAYA ALAN	: ALİ CANLI
MAKAMSAL DİZİ	: KÜRDİ
KONUSU-TÜRÜ	: DEYİŞ
USÛL	: 2/4

İnceleme:
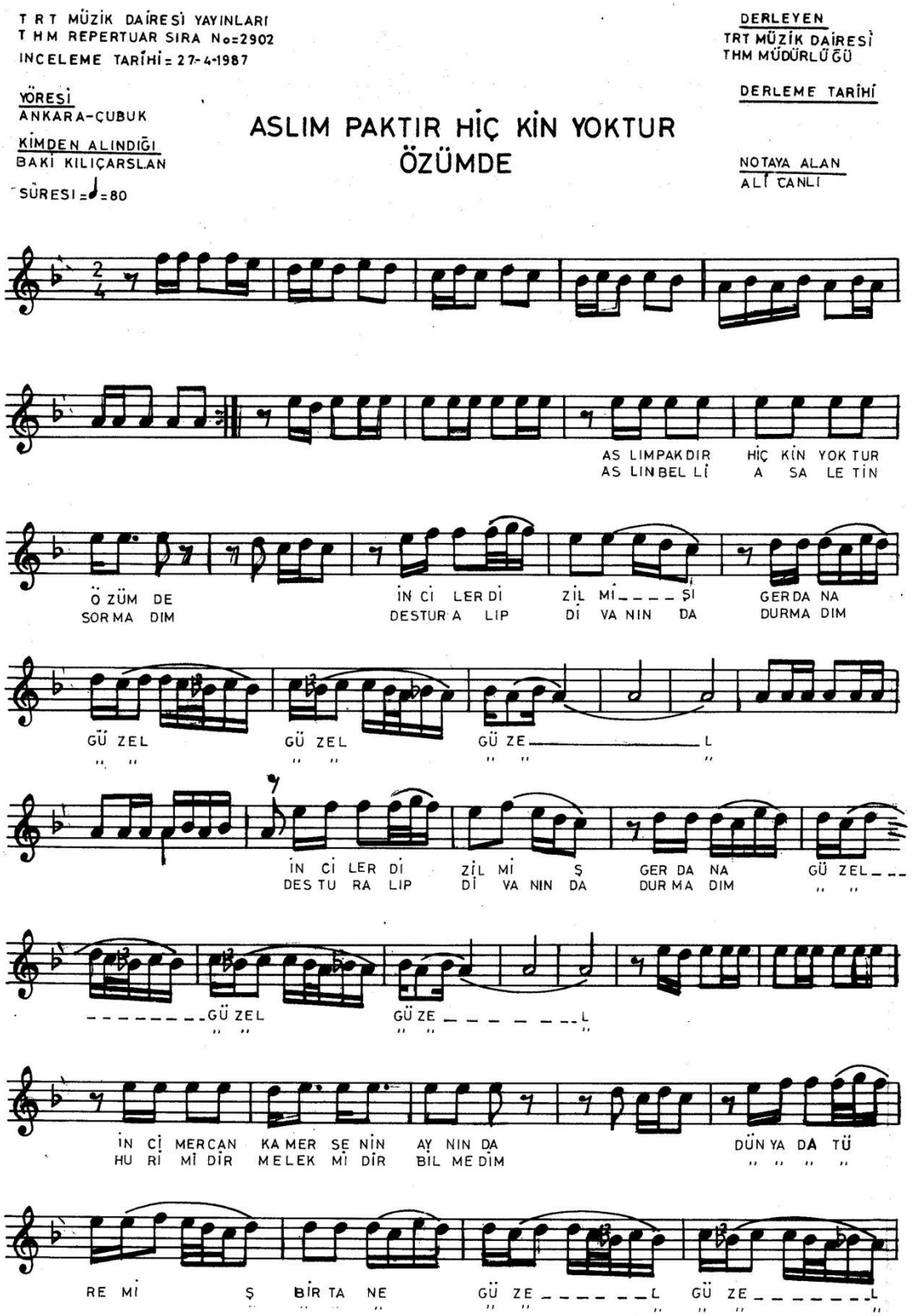
Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” güzelliğinden, huylarından olumlu anlamda etkilendiği bir güzelden bahsediyor ve Onun temiz kalpli, kin gütmeyen, içinde kötülük olmayan bir insan

olduğundan, gözlerinin, cisminin güzelliğinden ve dünyada eşinin benzerinin olmadığından bahsetmektedir.
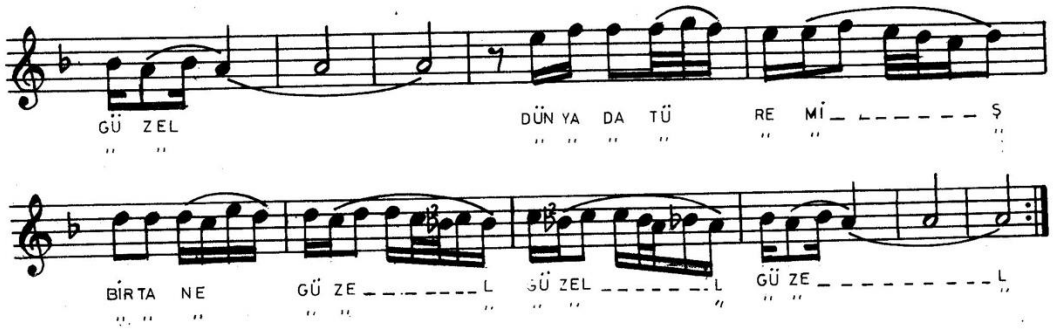
İkinci dörtlükte karşısına, huzuruna müsaadesini alıp çıkmadığını, onun hakkında bir araştırma yapmadığını fakat halinden, tavrından, görgüsünden asaletinin, terbiyesinin ailesinden, soyundan geldiğini düşünmektedir. Devamında yine birinci dörtlükte olduğu gibi güzelliğini övmekte ve bir huri gibi, melek gibi güzel olduğunu, kusursuz olduğunu, aşkını, hayranlığını dile getirmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde aşk-sevda konuları ile ilgili sevilen kişiye karşı olumlu betimlemeler yapılmış ve eski zaman beşerî aşk konusunda bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler insanların aşk-sevgi konularında hassas, duyarlı, nazik olmaları bağlamında, özellikle günümüzdeki kadına şiddet vakalarında engelleyici unsur oluşturacak bilinç geliştirilmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 8. Aslın paktır hiç kin yoktur özünde

ASLIM PAKTIR HİÇ KİN YOKTUR ÖZÜMDE
İNCİLER DİZİLMİŞ GERDANA GÜZEL
İNCİ MERCAN KAMER SENİN AYNINDA
DÜNYADA TÜREMİŞ BİR TANE GÜZEL

ASLIN BELLİ ASALETİN SORMADIN
DESTUR ALIP DİVANINDA DURMADIM
HURİMİDİR MELEKMİDİR BİLMEDİM
DÜNYADA TÜREMİŞ BİR TANE GÜZEL

9-) AŞAĞIDAN GELİYOR TÜRKMEN GOYUNU

(Manda Yuva Yapmış-Tiridine Bandım)

AŞAĞIDAN GELİYOR TÜRKMEN GOYUNU (aman aman)
SELVİYE BENZETTİM YARİN BOYUNU (amanın yandım)

Bağlantı:
AMANIN AMANIN AMANIN YANDIM
TİRİDİNE TİRİDİNE BANDİM
BEDAVA MI SANDIN PARA VİDİM ALDIM
TİRİDİNE TİRİDİNE TİRİDİNE BANDIM
BEDAVA MI SANDIN PARA VİDİM ALDIM

SABAHLEYİN ERKEN ÇİFTE GİDERKEN (aman aman)
ÖKÜZÜM TORBADAN DÜŞTÜ GÖRDÜN MÜ (amanın yandım)

Bağlantı

MANDA YUVA YAPMIŞ SÖGÜT DALINA (aman aman)
YAVRUSUNU SİNEK KAPMIŞ GÖNDÜNMÜ (amanın yandım)

Bağlantı

TİRİT : Et suyundan yapılan yemek
VİDİM: Verdim

TRT REPERTUAR NU : 432
YÖRESİ-İLİ : KASTAMONU
İLÇESİ-KÖYÜ : TOSYA
KAYNAK KİŞİ : YÖRE EKİBİ

DERLEYEN	: MUZAFFER SARISÖZEN
NOTAYA ALAN	: MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ	: RAST
KONUSU-TÜRÜ	: MİZAHİ
USÛL	: 4/4

İnceleme:

Bu türkünün sözleriyle ilgili tartışmalar vardır. Bazıları türkü sözlerindeki görünür anlama bakarak saçma bulmuş ve uydurma diye nitelendirmiş; bazıları da türkü sözlerinin görünmeyen (Bâtını) tarafına bakarak gerçekten nelerin kastedildiğini izaha çalışmıştır. Bunlar içerisinde akademisyen İrfan KURT bir makalesinde (Kurt, 2010, s. 138);

"*Çoğu kez güldürmek, güldürürken düşündürmek, yermek, övmek, eğlenmek, dalga geçmek, gönderme yapmak vb. için yapılan hiciv sanatı; halk kültüründe: halk şiiri, halk türküleri, fıkralar, bilmeceler, tekerlemeler, destanlar, hikayeler araştırmalar, günlük konuşmalar, şakalar gibi birçok alanda sıkça kullanılmaktadır. Halk şiiri ve türkülerde anlatım bazen çok açıktır, söylenmek istenen açık ve net bir dille anlatılmıştır."*

diyerek hiciv sanatından bahsetmiş, konuyu "Tiridine Bandım Türküsü" ne getirerek;

"...türküler eleştirilmek istendiğinde, sözleri anlamsız bulunduğunda hep bu türkü dile dolanmıştır. Eğer ki yöresel kültür, türkünün ne amaçla yapıldığı neyi anlattığı bilinmiş olsa eleştirenler herhalde başlarını öne eğerdi."

diyerek, türkünün görünen anlamına bakarak hüküm vermemek gerektiğine işaret etmiştir.

Türkünün TRT repertuvarındaki sözlere ilave olarak, İrfan KURT, makalesinde,

"Sabah ezanını okurken

Müezzin minareden uçtu gördün mü?"

şeklindeki birinci dörtlükte iki eksik hece, ikinci dörtlükte bir hece fazlalığı olan bölümü de eklemiştir.

"Türküde anlatılmak istenilenin ne olduğunun anlaşılabilmesi için hem türkünün çıkış nedeni hem de yöresel özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Yöre dili ve anlatımı yöresel kültür çok önemlidir. Yörenin dil özelliği, günlük konuşmalardaki ifadeleri bilinmelidir. ...Yörenin beylik idaresinde olduğu dönemlerde halk ozanlarının birçok bölgede olduğu gibi yönetim aleyhine söz söylemeleri yasaklanmıştır. Bu yasağın yanı sıra saz çalıp türkü

söyleyen "Ozan"a bir eğlencede kendilerine türkü çalması emrivakisi yapılmış, bir kenara da önüne kuru ekmeklerden oluşan yemek konmuştur. Bu ortamda türkünün çıktığı söylenmektedir. "Türkü Yakıcı" da kendisine yapılan bu haksızlığı onlarla dalga geçerek dile getirmiştir. Şöyle ki; Tosya bilindiği gibi pirinci ile ünlüdür. Çeltik tarlalarının sürülmesinde kullanılan manda yazın sıcağında göletlere yatarak az kıllı olan derisini hem serinletmek hem sineklerden korumak amacıyla çamura bular. Bunun için de göletlerin ve çeltik tarlalarının kenarlarında bulunan ve dalları da suyun içine kadar uzanan salkım söğütlerin dalları üzerine, gölgesine yatar. İşte mandanın söğüt dalına yuva yapması budur. Yavrusunu sinek kapması da yavrunun sinek tarafından ısırılmasıdır. Çünkü yörede kapmak sözü ısırmak anlamındadır. Ayrıca 'cız tutmak' diye bir deyim vardır. Bir tür sineğin hayvanların kuyruk altlarına girip ısırması ile oluşan ve hayvanı delirten oradan oraya sıçratan bir olaydır. Ardından 'gördün mü' sözcüğü ile türküye devam edip akıl almaz olayların olduğunu vurgulayıp alay etmektedir. İkinci kıtadaki 'öküzün torbadan düşmesi' ise: öküzlerin hem yemlenmesi, ekine zarar vermemesi hem de zaman kazanmak için boyunlarına takılan yem torbasının öküzün boynundan çıkması ve öküzün yemeden içmeden kesilmesi anlamını taşır. Üçüncü kıtadaki müezzinin minareden uçması da erenlere karışması, ermesi anlamındadır. Bağlantı bölümünde tirit yemeğini emeği karşılığı hak ettiğini anlatıyor. Tirit, kuru ekmekleri sıcak su ile ıslatarak yapılan bir yöre yemeğidir. Durumu iyi olanlar et suyu, soğan kıyma da ilave edebilirler. Türkü baştan sona içinde doğruları anlatan fakat ilk bakışta anlamsız gibi görünen bir ifade taşımaktadır. "Ozan"ın ince zekâsı hiciv sanatının çok güzel bir örneğini sunmuştur. Kendine yapılan haksızlığa onlarla alay ederek, eğlenerek, dalga geçerek cevap vermiştir. Ayrıca türkü melodik açıdan da çok zengindir. Hoş ritmik bir yapısı vardır." demiştir. (KURT, 2010, 139)

Bu bilgiler ışığında türküyü incelediğimizde "Aşağıdan geliyor Türkmen Goyunu, Selviye benzettim yârin boyunu" sözlerinde goyunu ve boyunu kelimeleri ile kafiye uyumu sağlayıp yârinin boyunun uzun olduğunu belirtmiştir.
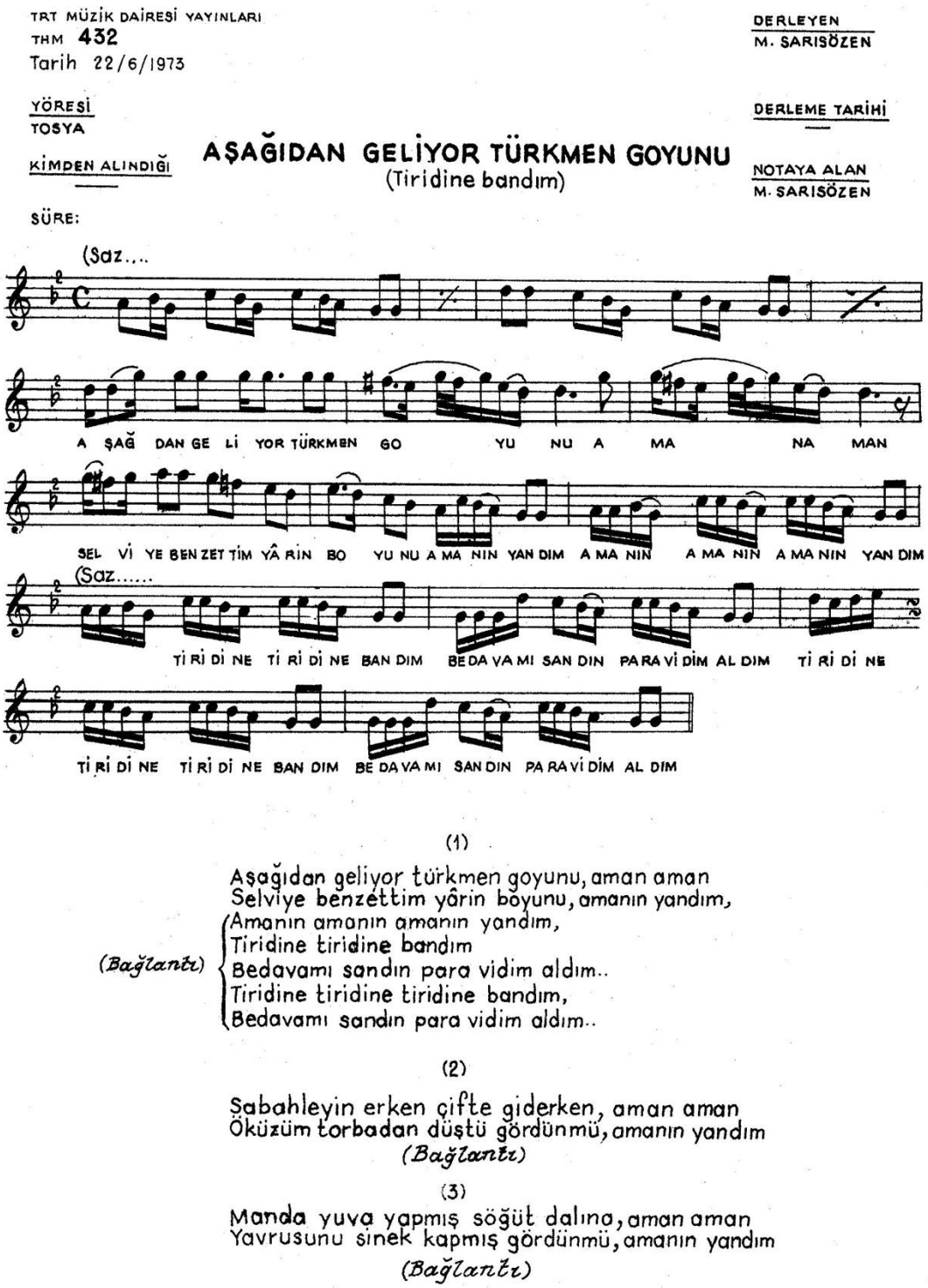
"Sabahleyin erken çifte giderken, öküzüm torbadan düştü" sözlerinde sabah erkenden tarladaki işlerini yapmak için öküzü ile yola düşmesi ve zaman kazanmak açısından yemleme olayını hayvanın boynuna astığı yem torbasıyla yolda giderken yapması ve bu torbanın hayvanın boynundan düşüp hayvan yem yiyemediği için tarlada güçsüz kalıp verimli olamadığını anlatıyor.

Ayrıca yörede “Torbadan düşmek” hayvanın yemeden içmeden kesilmesi anlamında bir deyimdir.

“Manda yuva yapmış söğüt dalına, yavrusunu sinek kapmış” sözlerinde ise özellikle sıcak geçen yaz günlerinde hayvanların serinlemek için göl, nehir vb. su kenarlarına gittikleri ve genellikle söğüt ağaçlarının uzun dalları arasında gölgelik kısımlara yayıldıklarını, yuvalandıklarını anlatılmaktadır. Daha ince derili ve seyrek kıllı olan manda yavrusunun yine su kenarında karasinek, sivrisinek vb. haşereler tarafından sokulması ve hassas olan derisi yüzünden canının yandığını ve buna tepki vermesini anlatıyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Deyimler” alt araştırma alanı, “Halk Mutfağı” bölümünün “Yiyecek Türleri ve Yapılışları” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde yöre ağzı, deyimleri, kalıplaşmış sözleri, geçmiş dönemde yönetim şekli, çiftçilik ve yemek kültürü ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler geçmiş zaman yönetim şekli, yöre yaşamı ve çiftçilik ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim oluşturmaktadır (Kurt, t.y.).

(1)

Aşağıdan geliyor türkmen goyunu, aman aman
Selviye benzettim yârin boyunu, amanın yandım,
(Bağlantı) (Amanın amanın amanın yandım,
Tiridine tiridine bandım
Bedavamı sandın para vidim aldım..
Tiridine tiridine tiridine bandım,
Bedavamı sandın para vidim aldım..

(2)

Sabahleyin erken çifte giderken, aman aman
Öküzüm torbadan düştü gördünmü, amanın yandım
(Bağlantı)

(3)

Manda yuva yapmış söğüt dalına, aman aman
Yavrusunu sinek kapmış gördünmü, amanın yandım
(Bağlantı)

Şekil 9. Aşağıdan geliyor türkmen goyunu

10-) ÂŞIKLAR NEYLESİN SENİ

ÂŞIKLAR NEYLESİN SENİ
BİR İSMİN VAR YALAN DÜNYA
HARAMİLER KOL KOL OLSUN
ETSİN SENİ TALAN DÜNYA

YAŞ AĞAÇLARI KURUTTUN
BUNCA CANLARI ÇÜRÜTTÜN
ELİNE GEÇENİ YUTTUN
DEV EJDERHA YILAN DÜNYA

DAİMİ KONAN GÖÇÜYOR
BAHAR GELDİ GÜL AÇIYOR
ÇİRKİN GÜZELDEN KAÇIYOR
KARGALARA KALAN DÜNYA

HARAMİ : Yol kesen, haydut
TALAN ETMEK : Yağmalamak

TRT REPERTUAR NU : 662
YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN
İLÇESİ-KÖYÜ : TERCAN
KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK DAİMİ (İSMAİL AYDIN)
DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN
NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ : ÇARGÂH
KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ
USÛL : 20/8+13/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" dünyaya olan siteminden bahsediyor. Aslında dünya olarak sitem ettiği olgu dünya içinde yaşayan ve kötülere zalimlere boyun eğen fırsat veren insanlar topluluğudur. Gelenin sırası gelince, vadesi dolunca göçtüğü öldüğü, bir nevi misafirhane olarak da nitelendirebileceğimiz içinde yaşadığımız dünya birçok türkü de de bu türküde olduğu gibi "yalan dünya" ifadesi ile belirtilmiştir. Birinci dörtlükten çıkaracağımız yargı; iyilerin kötüler yüzünden, çıkarları uğruna kendinden başka kimseyi düşünmeyen, savaşlar, hastalıklar, kargaşalar çıkaran insanların geçmişten bugüne kurbanları olduğu, zalimlerin egemenliğine karşı sadece kendi çıkarları uğruna ya da bana dokunmayan yılan bin yaşasın zihniyetinde olduğu, hakkı yenilen, sömürülen, eziyet gören vb. durumlara maruz kalan insanların sessiz kalmaya devam etmelerinden dolayı buna müstahak olduğudur.

İkinci dörtlükte *"Yaş ağaçları kuruttun, bunca canları çürüttün"* dizelerinde geçmişten bugüne sırf baştaki insanların hırsları, kaygıları, çıkarları uğruna yada haksız tarafların örneğin Çanakkale Savaşında tüm dünyanın Vatanımızı işgal etmek için sebepsiz yere bir olup üzerimize var gücüyle saldırması ve bu durumu Vatan evlatlarının, analarının kısacası suçu günahı olmayan, tek derdi Vatanlarını, İmanlarını korumak olan ve onca mermi yağmuru altında gözlerini kırpmadan, bir an olsun ardında bıraktıklarını düşünmeden savaşan, şehit olan kahraman insanların bu durumdan büyük oranda olumsuz etkilendiğidir. İfade edilen yaş ağaçlar, bunca canlar kelimeleri; savaşların, taht kavgalarının, çıkar oyunlarının en büyük zarar verdiği suçsuz günahsız çocukları, bebekleri, gençleri anlatmaktadır. Bu sebeplerden ötürü dünya aç gözlü bir ejderha ya da yılan benzetmeleri ile türküde anılmaktadır.
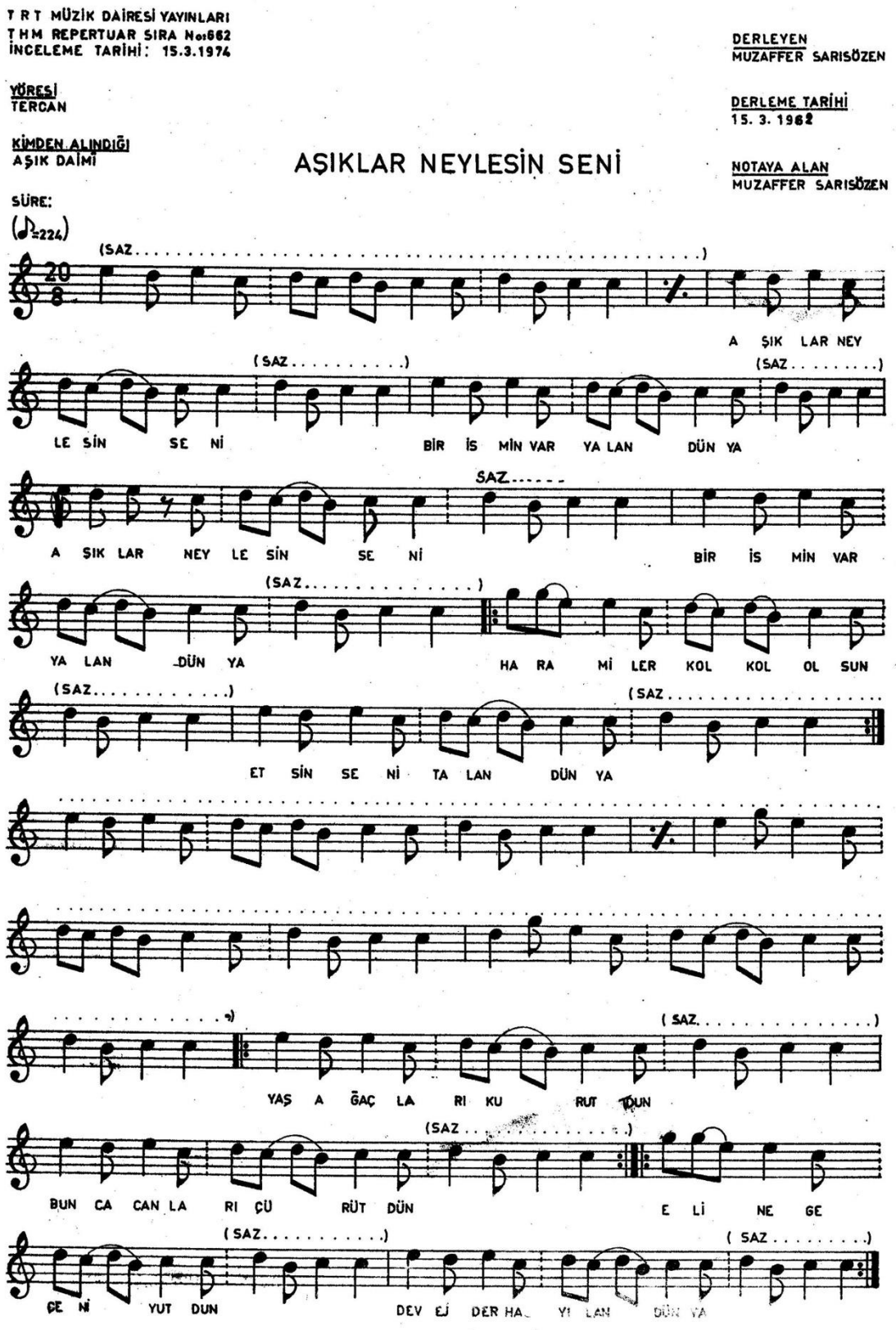
Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" kendi mahlasına yer vermiştir ve ilerleyen yaşına göndermede bulunup konan göçüyor, ölüm yaklaşıyor durumunu kendine çeki düzen ver anlamında kullanmıştır.

Baharın gelip gülün açması da vuslatın yani bu bozuk düzenli, kötü insanların hakimiyetinde olan dünyadan ayrılışın zamanının yaklaştığı ve hakkın adaletin hasıl olacağı, kötülüklerin yerini güzelliklere bırakacağı, Sevgiliye, Dosta, Yaradan'a kavuşmaya az kaldığını kurtuluşu ifade etmektedir. Çirkinin güzelden kaçması ise burada mecazi anlamda kullanılmıştır. Beşerî olarak çirkin bir insanın kendinden güzel olandan değil de kalbi kötülüklerle çirkinliklerle dolu insanların iyi kalpli insanlardan kaçması, iyiliğe dürüstlüğe karşı olması, kalplerinin mühürlenmesi anlamında kullanılmış ve eninde sonunda bu yalan

dünya onlara kalacak ama bahar iyi insanlar için ahirette gelecek, ebedi mutluluk orada iyi insanlara hasıl olacak düşüncesi ile türküyü sonlandırmıştır.

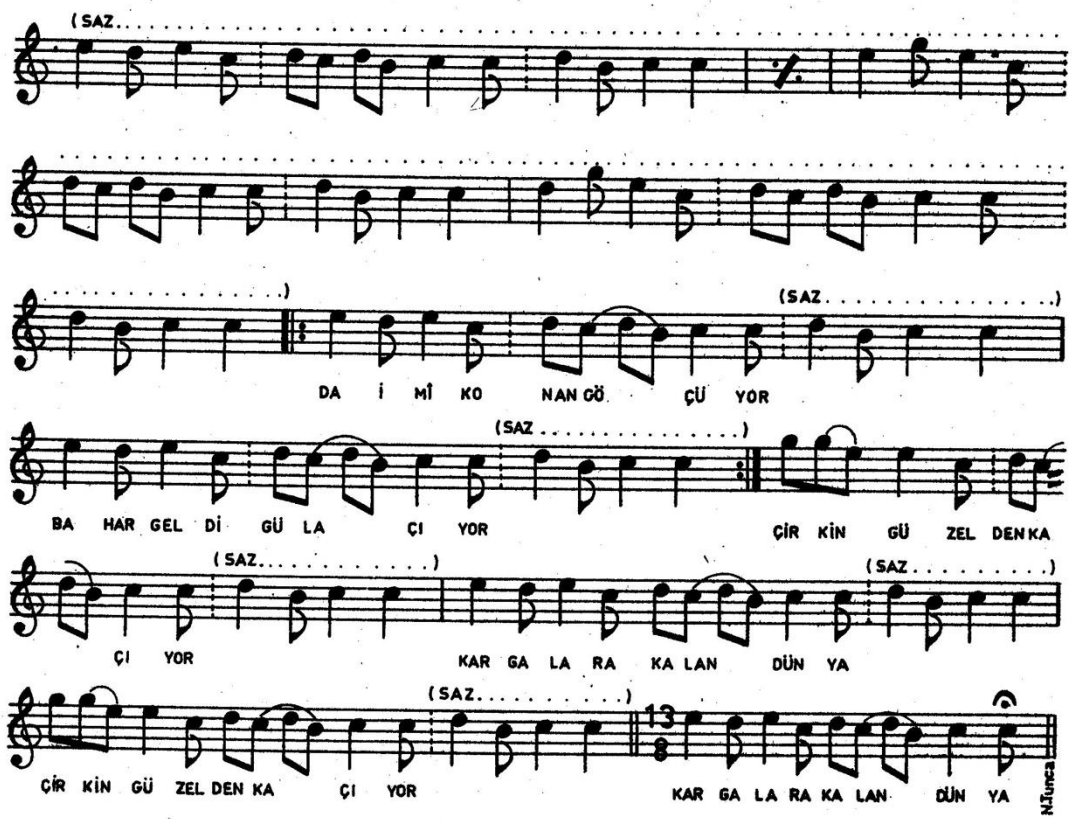
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanı ve "Övme ve Yermeler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçici menfaatler uğruna, maddi çıkarlar uğruna kişinin kendini düşünmemesi gerektiği, toplumu ya da toplumları ilgilendiren kararların, hareketlerin hak, hukuk kapsamında adilane bir şekilde olması gerektiği, kötülüğün er ya da geç karşılıksız kalmayacağı ile ilgili etik bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler adalet, hak, sevgi, hoşgörü, tamahkarlık, liyakat ile ilgili öğretilere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 10. Âşıklar neylesin seni

AŞIKLAR NEYLESİN SENİ
(Sahife:2)

—1—
AŞIKLAR NEYLESİN SENİ
BİR İSMİN VAR YALAN DÜNYA
HARAMİLER KOL KOL OLSUN
ETSİN SENİ TALAN DÜNYA

—2—
YAŞ AĞAÇLARI KURUTDUN
BUNCA CANLARI ÇÜRÜTDÜN
ELİNE GEÇENİ YUTDUN
DEV EJDERHA YILAN DÜNYA

—3—
DAİMÎ KONAN GÖÇÜYOR
BAHAR GELDİ GÜL AÇIYOR
ÇİRKİN GÜZELDEN KAÇIYOR
KARGALARA KALAN DÜNYA

11-) AŞKIN ALDI BENİ BENDEN

AŞKIN ALDI BENDEN BENİ
BANA SENİ GEREK SENİ (hey dostum hey hey canım hey)
BEN YANARIM DÜNÜ GÜNÜ
BANA SENİ GEREK SENİ

AHİLERE AHRET GEREK
SOFİLERE SOHBET GEREK (hey canım hey hey dostum hey))
ÂŞIKLARA DİDAR GEREK
BANA SENİ GEREK SENİ

CENNET CENNET DEDİKLERİ
BİRKAÇ MELEK BİRKAÇ HURİ (hey dostum hey hey canım hey)
İSTEYENE VER ONLARI
BANA SENİ GEREK SENİ

DİDAR : Sevgili

HURİ : Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık, cennet kızı, sevgili, çok güzel kadın

AHİ : Cömert, kardeş, ahilik ocağından olan kimse, eli açık kimse

SOFİ : Dinin buyruk ve yasaklarına bütünüyle uyan kimse

DİDAR : Yüz, çehre

AHİRET : Dini inanışlara göre insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrıya hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya

TRT REPERTUAR NU : 3327
YÖRESİ-İLİ : MANİSA
İLÇESİ-KÖYÜ : KULA
KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK HALİL YILDIZ
DERLEYEN : İSMET EGELİ

NOTAYA ALAN : İSMET EGELİ
MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ : İLAHİ
USÛL : 2/4+7/8

İnceleme:
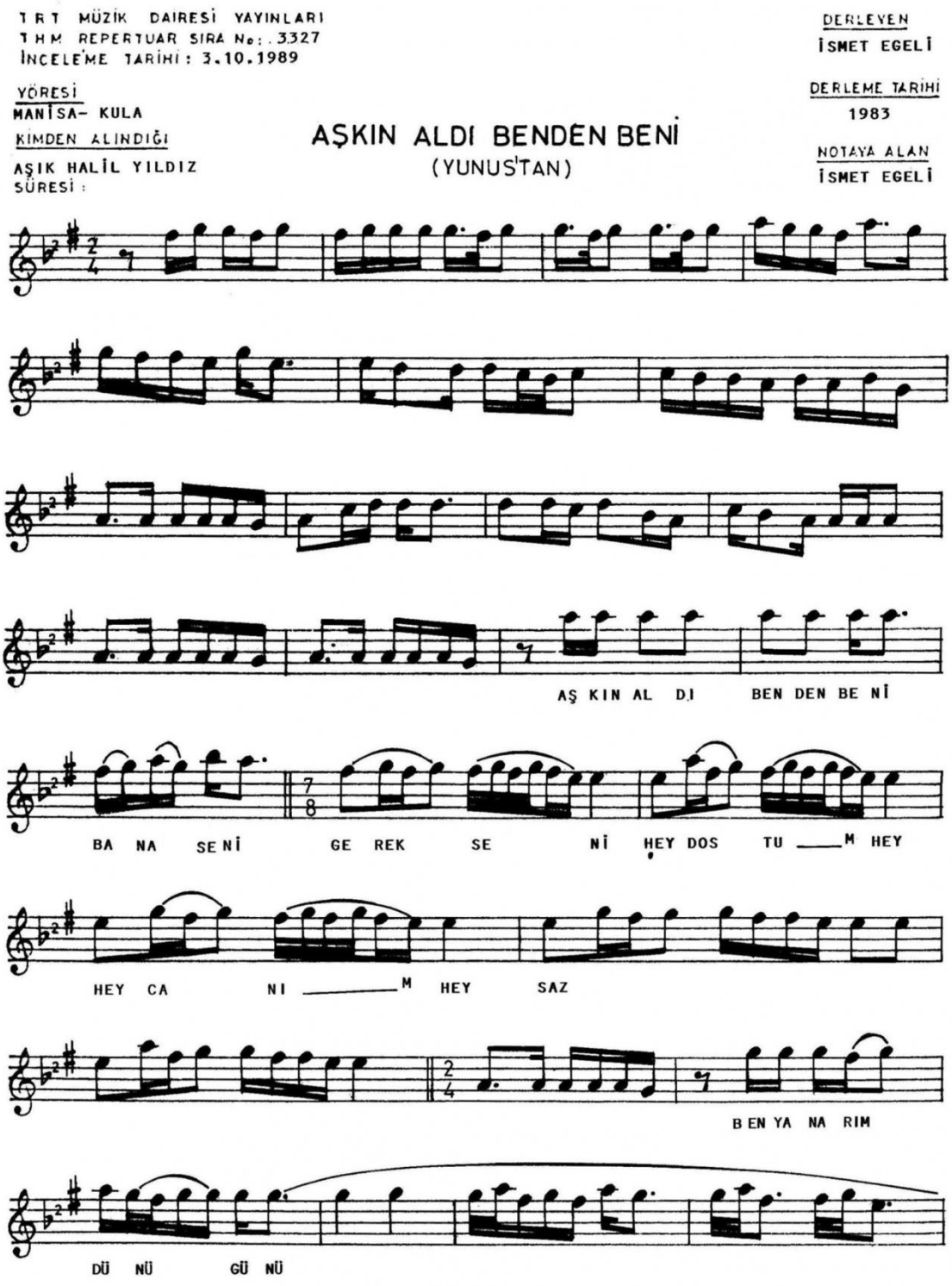
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", aşk ile yanıp tutuştuğunu, dünden bugüne bu aşk ile kavrulduğunu, başka bir şey düşünmediğini ve tek arzusunun kavuşmak olduğunu ifade ediyor. "Türkü Yakıcı"nın içinde bulunduğu aşkın İlahî aşk olup, Allaha olan sevgisini, kavuşma arzusunu ifade ettiğini çıkarıyoruz.

İkinci dörtlükte "Ahi" yani hayatını iyiliğe, yardım, kardeşlik vb. güzel işlere adayan insanların iyi bir ahiret hayatı beklediklerini, arzuladıklarını, "Sofi" yani İslâmî gerekliliklerini bütünüyle yaşayan insanlarla sohbet yani Allaha ibadetlerini yaparken Onunla iletişim, sohbet halinde olmayı arzuladıklarını, beşeri aşk peşinde, ihtiyacında olanların ise Âşık olunacak bir yüz, insan suretini arzuladıklarını, kendisinin ise yalnız ve yalnız Allaha kavuşmak istediğini, Onun Nur cemalini görmek ve Onun yanında olmak istediğini ifade ediyor.

Üçüncü dörtlükte ise iyi bir kul olmanın, Allah'ın emirleri, rızası çerçevesinde yaşayan ve ahirete intikal eden kulların en büyük mükafatı olan ebedi Cennet hayatı ve nimetlerinden bahsediyor. Kısacası Ey Allah'ım, benim aşkım karşılıksız bir aşk, yüreğimde yanan sadece sana kavuşmak, sana varmak, ben senin rızanı, sevgini, aşkını istiyorum, Cennet için, mükafatların için sana ibadet edenlere, isteyenlere ver onları ama ben yalnız ve yalnız "Seni istiyorum" ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına girmektedir.
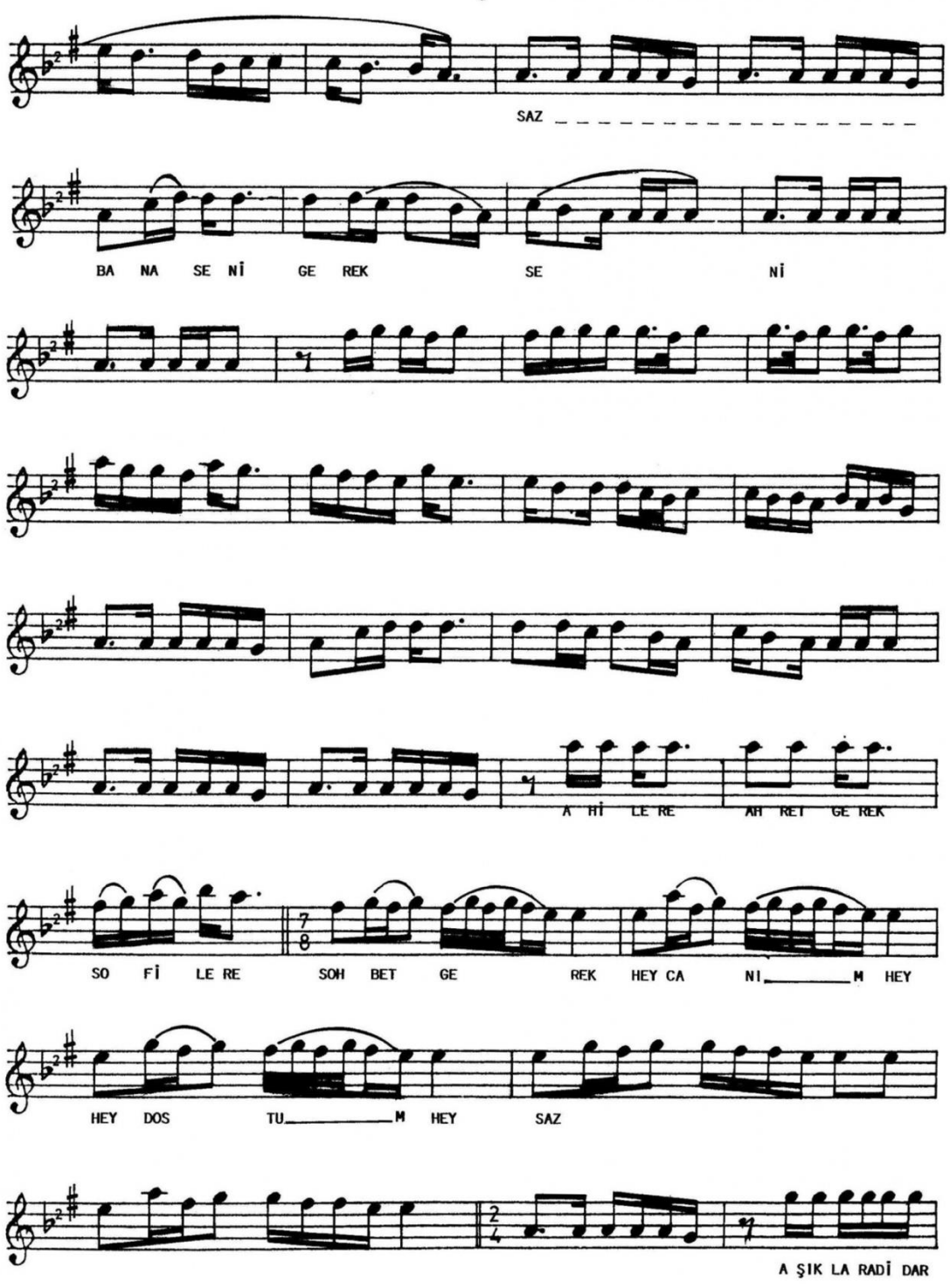
Bu türküde İslâm dini ile ilgili bilgilere, eski Türkçe kelimelerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler halkın İslâm dini ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi ve iyi bir kul olma, karşılıksız sevme ve aşk kavramları ile ilgili dikkat çekmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 11. Aşkın aldı beni benden
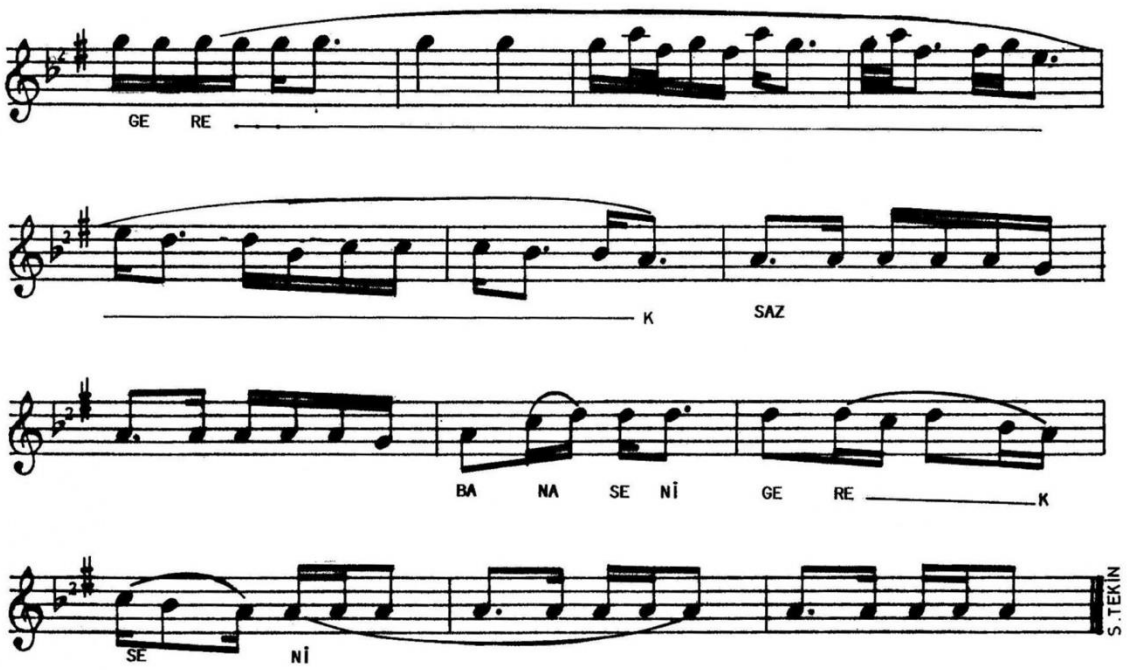
AŞKIN ALDI BENDEN BENİ

2

AŞKIN ALDI BENDEN BENİ

3

AŞKIN ALDI BENDEN BENİ
BANA SENİ GEREK SENİ (HEY DOSTUM HEY HEY CANIM HEY)
BEN YANARIM GÜNÜ GÜNÜ
BANA SENİ GEREK SENİ

AHİLERE AHRET GEREK
SOFİLERE SOHBET GEREK (HEY DOSTUM HEY HEY CANIM HEY)
AŞIKLARA DİDAR GEREK
BANA SENİ GEREK SENİ

CENNET CENNET DEDİKLERİ
BİRKAÇ MELEK BİRKAÇ HURİ (HEY DOSTUM HEY HEY CANIM HEY)
İSTEYENE VER ONLARI
BANA SENİ GEREK SENİ

12-) AYLETMEN GELİNİ YAZIK

AYLETMEN GELİNİ YAZIK
KOLUNDA ALTUN BİLEZİK
KOLUNDA GÜMÜŞ BİLEZİK (ney ney ney aman)

SİLİP SÜPÜRDÜĞÜN EVLER
GÜLÜP OYNADIĞIN YERLER
ANNEN SANA (DA) HER GÜN AYLER (ney ney ney aman)

TEPSİYE KOYARLAR TUZU
ÜSTÜNE ÖRTERLER BEZİ
ANASININ BİR TEK KIZI (ney ney ney aman)

AYLETMEN : Ağlatmayın

TRT REPERTUAR NU : 624

YÖRESİ-İLİ : ISPARTA

KAYNAK KİŞİ : DUDU ŞENGÜL, FATMA GÜNYIL

DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN

NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN

MAKAMSAL DİZİ : HİCAZ

KONUSU-TÜRÜ : KINA, DÜĞÜN

USÛL : 3/4

İnceleme:

Bu türkü bir kızın kına gecesine katılan ve bu kına gecesinde geline yapılan kına gecesine mahsus adetleri anlatmaktadır. Kına geceleri Türk Folkloruna has bir ritüeldir ve Türk Halkı için büyük önemler taşımaktadır. Türk Folklorundaki düğün, kına gecesi, cenaze törenleri,

hasta ziyaretleri, bayramlar vb. etkinlikler halkın birbiri ile kaynaşması, yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumsal birlikteliği ve millet olma bilincini geliştiren önemli öğelerdir.

Bu türkünün ana teması olan "kına gecesi" evlenecek çiftin düğün gününün arifesinde yapılan, geline ve güveye (damada) kına yakılan, geline damat ve ailesi tarafından takı, eşya vb. hediyeler verilen, gelinin evinde son gecesini hatırlatan bir gecedir ve gelenektir. Kına gecesine adını veren ve gelin ile damada yakılan kına anlam olarak aslında kurbanlık hayvanlara yakılan kına adetinden gelmektedir. Nasıl ki bir kurbanlık hayvan Allaha kurban olarak önce kınalanıp sonra kesiliyorsa kına gecesinde çifte yakılan kına da birbirlerine kurban olsunlar, birbirlerini canları pahasına sahiplenip sevsinler düşüncesinin bir nişanesidir.

Birinci dörtlükte gelinin yakınları ve kına gecesine katılan insanlar tarafından gelinin gerek ailesinden ayrılmasını konu alan kına türküleri ile gerek geçmiş yaşantısını anlatan türkü ve sözlerle ağlatılmasından, hüzünlendirilmesinden, gelinin kollarına altın ve gümüş bilezik vb. takı eşyalarının takılmasından, hediye edilmesinden bahsetmektedir.
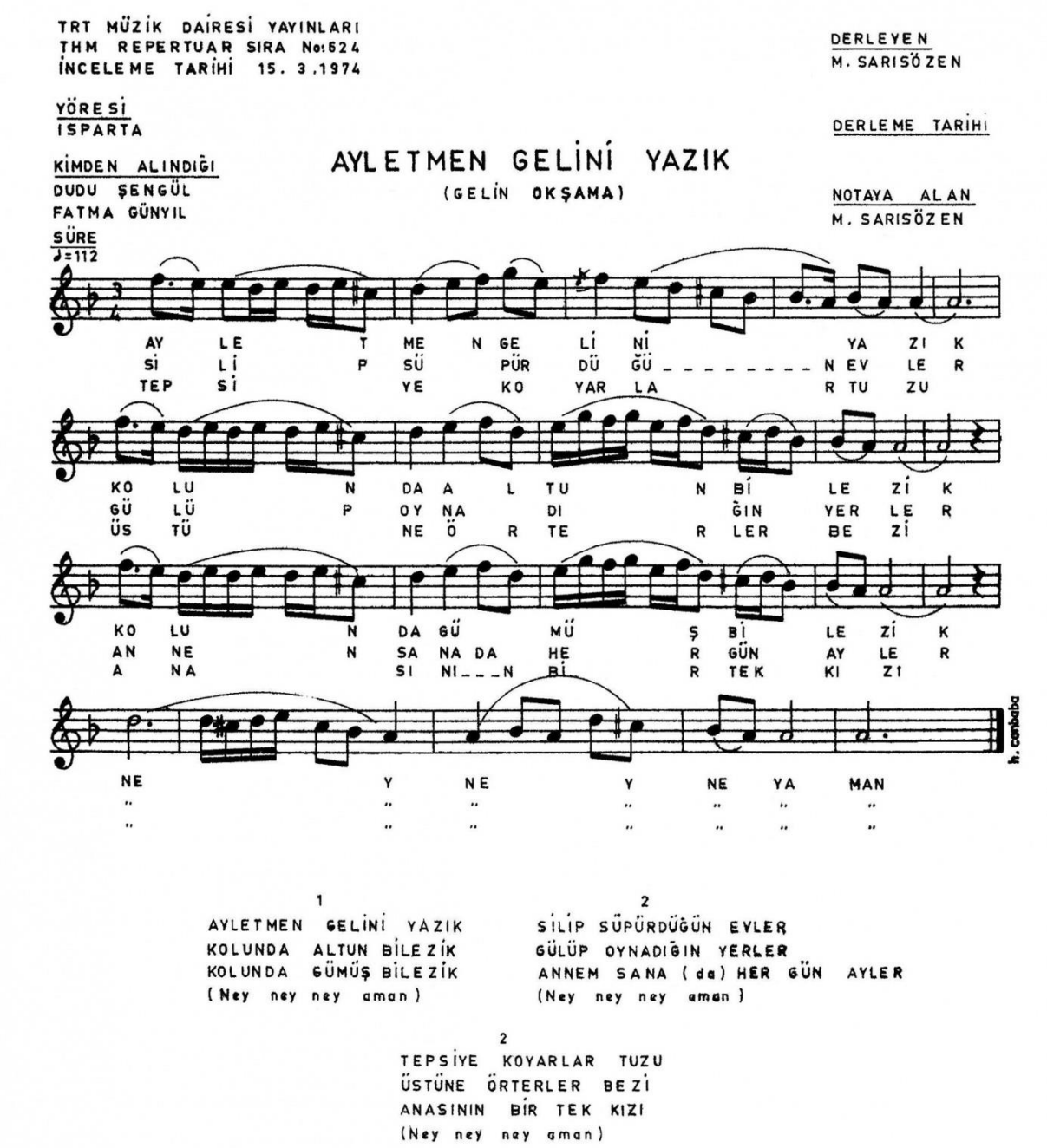
İkinci dörtlükte gelinin yaşadığı evdeki anıları, annesi ile ailesi ile geçirdiği küçüklüğü, zamanları evlendiği güne kadar olan anılarından dolayı annesinin arkasından gözyaşı dökeceği, üzüleceği anlatılmakta ve hatırlatılmaktadır. Geçmiş dönemlerde gerek ulaşım şartları gerek maddi imkansızlıklar yüzünden yöreler arası seyahat şartları çetindi, zordu. Bu zor şartlar yüzünden başka bir yöreye gelin giden ya da uzak bir diyara gelin giden kızın hem kendisi hem de ailesi için ayrılık, hasret, özlem kaçınılmaz ve büyük üzüntü veren bir durumdu. Bu durum da geçmiş zaman gelinlerinde ve ailelerinde kına gecesi ve düğünlerde ayrılıktan dolayı daha çok gözyaşı dökmeye ve üzülmeye sebep oluyordu.

Üçüncü dörtlükte geline yakılacak kınanın hazırlandığı ve sunulduğu tepsiye tuz ve şeker koyma adetinden ve üstünün bir örtü ile örtülmesinden bahsediyor. Kına tepsisine tuz ve şeker konulması ve geline bunların tattırılması evliliklerinin tadının tuzunun olması, geçimlerinin güzel olması için yapılan bir adettir. Üstüne örtünün örtülmesi ise gelinin rahat bir şekilde ağlaması, kına gecesine gelen misafirlerden çekinmemesi ve rahat olması için yapılırdı ve günümüzde de yapılmaktadır. Devamında ise gelinin annesinin kıymetlisi, biricik kızı olduğu, annesi tarafından çok sevildiği ifade edilmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Evlenme" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Uğur, Bereket" alt araştırma alanına, "Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim

Kurumları" bölümünün "Komşuluk, Misafirperverlik" alt araştırma alanına, "Giyim-Kuşam, Süslenme" bölümünün "Törenlerle ilgili giyim" ve "Süslenme" alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde Türk Folklorunda evlenme adet ve gelenekleri ile ilgili bilgiler, evlilikte uğur ve bereket getireceğine inanılan çeşitli ritüeller ile ilgili bilgiler, düğün, nişan, bayram, cenaze vb. törenlerin dayanışma, yardımlaşma ve toplumsal bütünlüğü oluşturma ve korumada önemli etken olduğu ile ilgili bilgiler, düğün, kına, nişan vb. törenlerde kadın giyim-kuşam ve süslenmeleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler toplumsal birliğin ve bütünlüğün sağlanması, evlenen insanlara, yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım edilmesi gerekliliği konularında farkındalık ve bilinç oluşturması bağlamında, Türk Folklorunda önemli yer tutan, toplumlaşma, birlik, beraberlik, komşuluk, akrabalık ve insani ilişkileri güçlendiren adet, gelenek ve göreneklere sahip çıkma ve yaşatmada farkındalık ve süreğenlik bilinci oluşturması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 12. Ayletmen gelini yazık

13-) BEN BİR YAKUP İDİM KENDİ HALIMDA

BEN BİR YAKUB İDİM KENDİ HALIMDA
MEVLAMIN KELAMI VARDI DİLİMDE
YUSUF'U KAYBETTİM KEN'AN İLİNDE

Bağlantı:
AĞLAR YAKUB AĞLAR YUSUF'UM DEYU
GİTTİ DE GELMEDİ VAH YAVRUM DEYU

YUSUF'UM HOCADA OKUMAZ OLDU
ONUN BÜLBÜL DİLİ ŞAKIMAZ OLDU
ALNINDAKİ NURU BERK URMAZ OLDU

Bağlantı
YUSUF'U GÖTÜRDÜLER ÖLÜM KASTİNE
ATTILAR KUYUYA BAŞI ÜSTÜNE
İHLAS İLE ÇIKTI SUYUN ÜSTÜNE

Bağlantı
BİR BEZİRGAN GELDİ ÜÇ AYLIK YOLDAN
YUSUF'U ÇIKARDI KIRK ARŞIN KUYUDAN
KEREMKARİ KILDI MISIR'A SULTAN

Bağlantı
CEM OLUP GELDİLER KENANIN KURDU
BİZ YEMEDİK DEYÜ İÇTİLER ANDI
YAKUB'UN FERYADI ARŞA DAYANDI

Bağlantı

YAKUP : Yakup Peygamber
KELAM : Söz

YUSUF : Yusuf Peygamber, Yakup'un oğlu
KENAN İLİ : Yakup'un memleketi, bugünkü Filistin'i içine alan bölge
BERK : Şimşek

KASIT : Kast, niyet, amaç
İHLAS : Temiz sevgi ve yürekten bağlılık, ibadetlerdeki içtenlik
BEZİRGAN : Tüccar
KUY : Kuyu
KEREMKARİ : Cömertçe, eli açık biçimde
URMAK : Vurmak, çarpmak

TRT REPERTUAR NU : 2466
YÖRESİ-İLİ : ŞANLIURFA
KAYNAK KİŞİ : AHMET UZUNGÖL
DERLEYEN : MEHMET ÖZBEK
NOTAYA ALAN : MEHMET ÖZBEK
MAKAMSAL DİZİ : HİCAZ
KONUSU-TÜRÜ : İLAHİ
USÛL : 4/4

İnceleme:

Kur'an-ı Kerimin 12. Suresinde geçen ve 111 Ayetinin ilk 105. Ayetine kadar anlatılan Hz. Yusuf peygamberin hayatının anlatıldığı, İslâmî değerleri barındıran ve ilahi formunda yakılmış olan bir türküdür.

Bu türküde Hz. Yakup'un ağzından, oğlu olan Hz. Yusuf peygamberin kardeşleri tarafından haince planlanarak kuyuya atılmasından ve daha sonra gelişen olaylardan bahsetmektedir.

Birinci dörtlükte Hz. Yakup'un kendi halinde Allah adını dilinden düşürmeyen doğru örnek bir insan olduğunu, tarihte Kenan ili olarak geçen, günümüzde ise Ürdün, Mısır ve Suriye'nin kıyı kesimlerini kapsayan, Filistin, İsrail ve Lübnan toprakları bölgesinde yaşadığını ve Hz. Yusuf Peygamberin başına gelen olaylarında yine burada geçtiğini görmekteyiz.

Türkünün bağlantı kısmındaki sözlerinde ise Hz. Yakup'un ardından döktüğü gözyaşları ve Onun geri gelmemesinden dolayı duyduğu üzüntü anlatılmaktadır.

İkinci dörtlükte ise Hz. Yusuf peygamberin kardeşleri tarafından götürülüp kuyuya atılıp daha sonrasında Hz. Yakup'a yani babalarına Yusuf'u kurt yedi yalanının ardından Hz. Yakup'un geri gelmemesinden ötürü duyduğu üzüntü, özlem, Hz. Yusuf peygamberin okumaya, eğitime istekli oluşu, güzel sesi aklına gelmesi ve yüreğinin dağlandığı anlatılmaktadır.
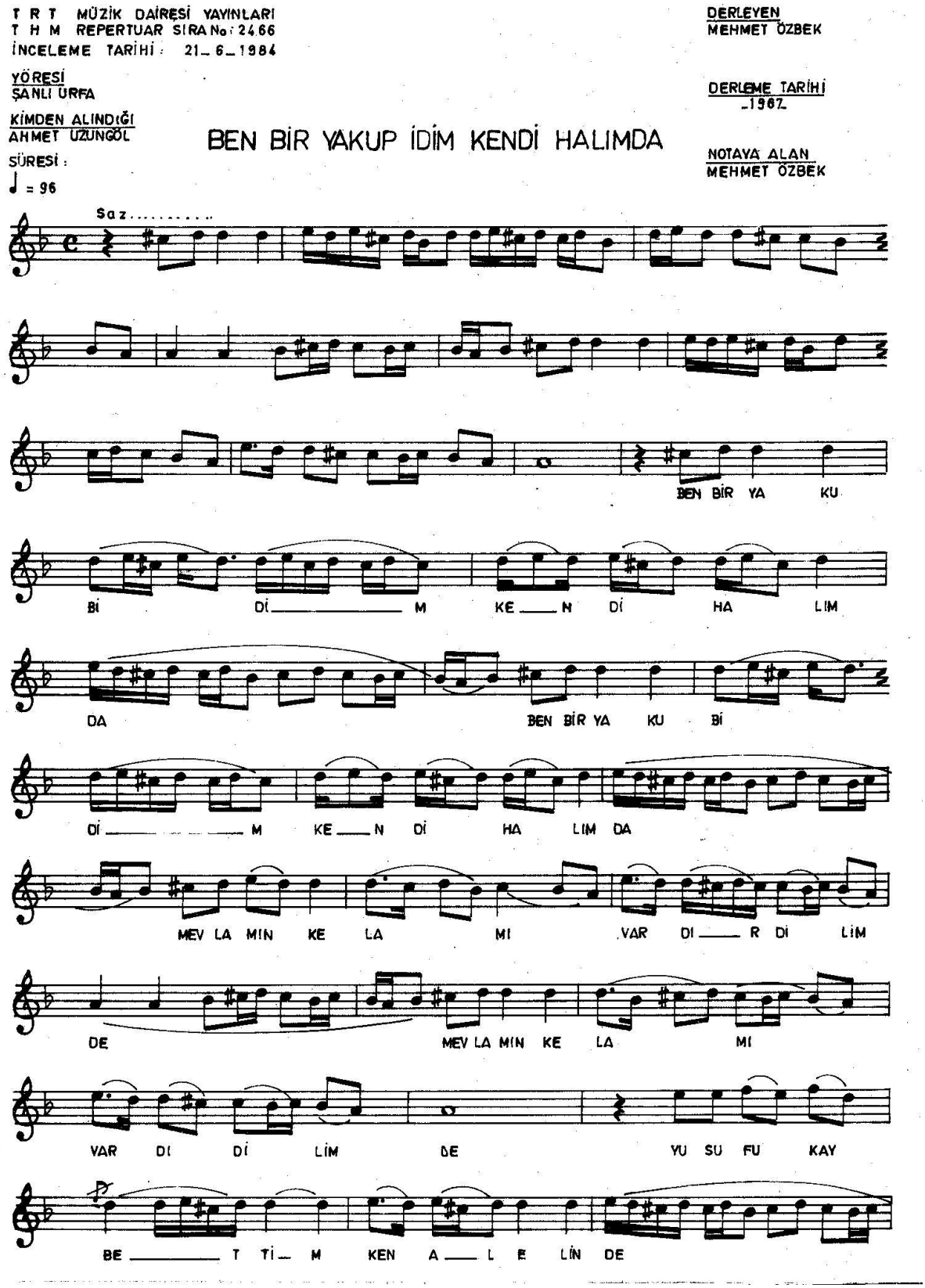
Üçüncü dörtlükte kardeşlerinin Hz. Yusuf'u öldürme kastı ile koyunları otlatmak bahanesi ile Hz. Yakup'tan izin alarak yanlarında götürmelerini, bir kuyunun yanına giderek kuyuya baş aşağı attıklarını ve Hz. Yusuf peygamberin ihlası, imanı sayesinde Allah'ın yardımı ile kuyudan çıktığını özetlemektedir.

Dördüncü dörtlükte yaşanan olaylar akabindeki gelişmelerden özetle bahseder. Hz. Yusuf Peygamber kuyuya atıldıktan kısa bir süre sonra kuyunun yakından konaklamaya karar veren bir kervan tarafından kurtarılır ve kervanla birlikte Mısır'a götürülür. Mısırda başından geçen olaylar akabinde Yaradan'ın lütfu ve cömertliği ile Mısır'a sultan olur.

Beşinci dörtlükte ise Hz. Yusuf peygamberi kuyuya atan kardeşlerinin olayın ardından "cem olup geldiler" yani tüm kardeşler toplanıp geldiler diyerek babalarına yani Hz. Eyüp'e kardeşimizi kurt yedi yalanlarından ve bu akıbet üzerine Hz. Eyüp'ün feryadının ne denli yüreğini yaktığından üzüntüsünün yeri göğü titrettiğinden bahsedilmektedir.
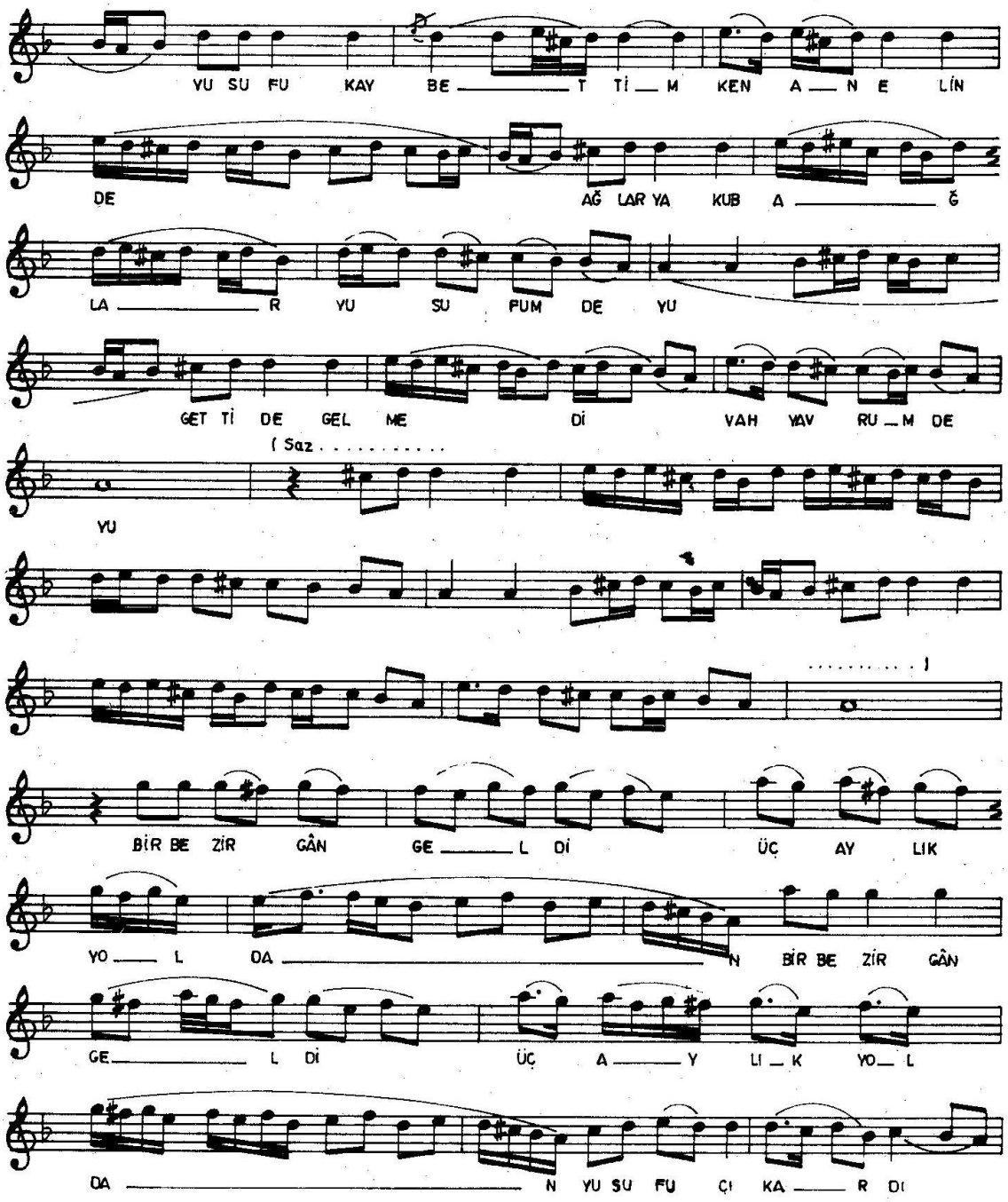
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde hem İslâmî öğretiler verilmekte hem de doğru insan olmanın, sabretmenin, her ne kadar olumsuz durumlarla karşılaşılsa da mükafatının iyi olacağı, doğrunun her zaman kazanacağı anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
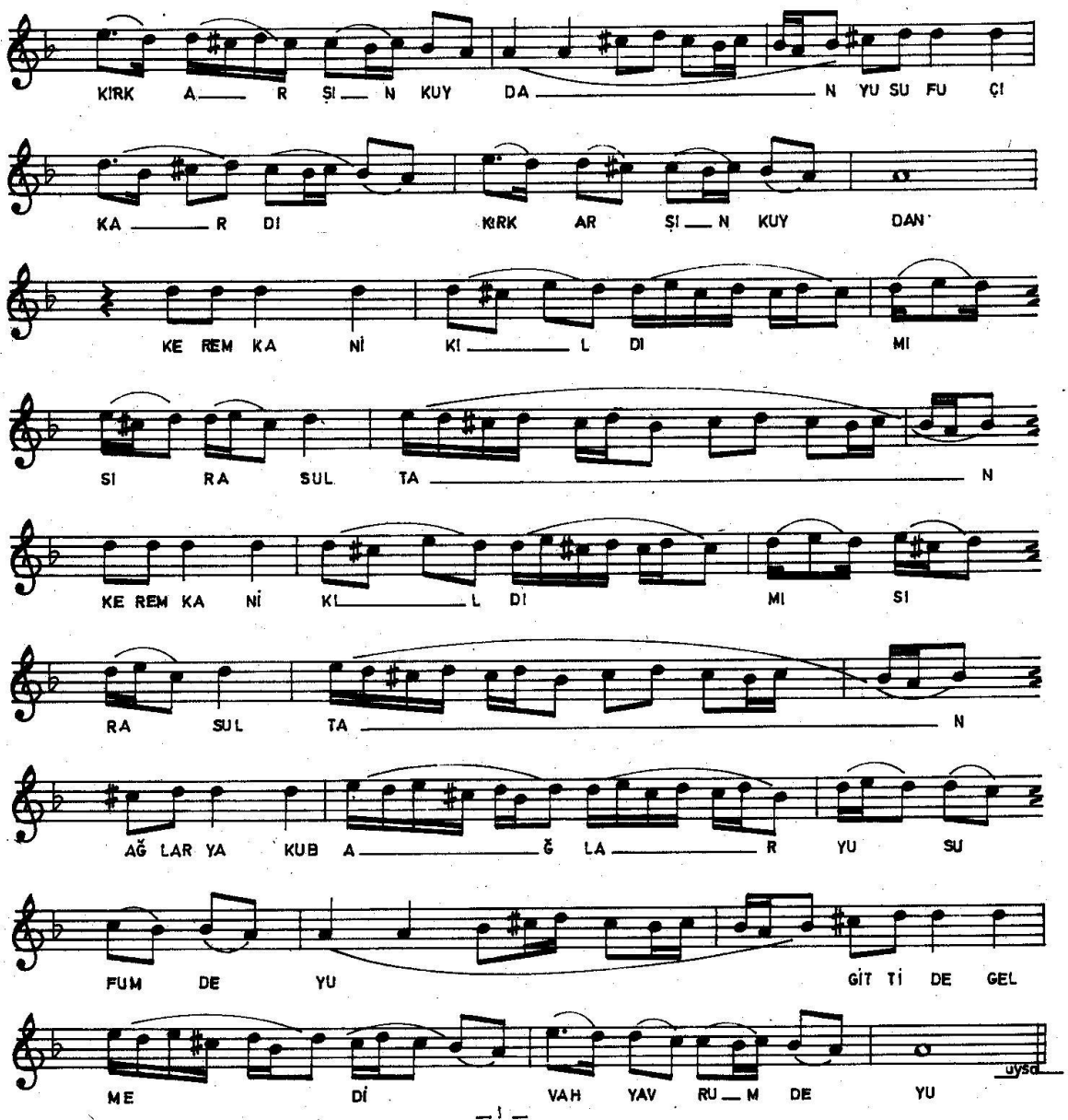

Şekil 13. Ben bir Yakup idim kendi halımda

BEN BİR YAKUP İDİM KENDİ HALIMA
(Sayfa _2)

BEN BİR YAKUP İDİM KENDİ HALIMA

(Sayfa -3)

—1—

BEN BİR YAKUB İDİM KENDİ HALIMDA
MEVLAMIN KELAMI VARDI DİLİMDE
YUSUF'U KAYBETTİM KENAN İLİNDE
Bağlantı. {AĞLAR YAKUB AĞLAR YUSUF'UM DEYU
{GİTTİ DE GELMEDİ VAH YAVRUM DEYU

—2—

YUSUF'UM HOCADA OKUMAZ OLDU
ONUN BÜLBÜL DİLİ ŞAKIMAZ OLDU
ALNINDAKİ NURU BERK URMAZ OLDU
Bağlantı

—3—

YUSUF'U GÖTÜRDÜLER ÖLÜM KASTİNE
ATTILAR KUYUYA BAŞI ÜSTÜNE
İHLAS İLE ÇIKTI SUYUN ÜSTÜNE
Bağlantı.

—4—

BİR BEZİRGAN GELDİ ÜC AYLIK YOLDAN
YUSUF'U ÇIKARDI KIRK ARŞIN KUYDAN
KEREM KANİ KILDI MISIR'A SULTAN
Bağlantı

—5—

CEM OLUP GELDİLER KENANIN KURDU
BİZ YEMEDUK DİYE İCTİLER ANDI
YAKUB'UN FERYADI ARŞA DAYANDI
Bağlantı.

14-) BEN RAZI DEĞİLEM HİCRANA GAMA

BEN RAZI DEĞİLEM HİCRANA GAMA
GARİP GÖNLÜM HALDAN HALA SALAN VAR
SABAVETTEN BERİ BİR YOL GÖZLERİM
EL ZANNEDER UZAKLARDA KALAN VAR

SÜMMANİ'YEM YA RAB GÖNLÜM HOŞ EYLE
YA SABIR VER YA DA BAŞIM TAŞ EYLE
YA BİR ÇİFT KANAT VER YA BİR KUŞ EYLE
TEZ ULAŞAM YAR BAĞINDA TALAN VAR

SABAVET : Çocukluk, sabilik

HİCRAN : Bir yerden veya bir kimseden ayrılma, ayrılık, Ayrılığın neden olduğu onulmaz acı

GAM : Tasa, kaygı, üzüntü

TALAN : Yağma

EL : Yakınların dışında kalan kimse, yabancı, halk, ahali, oba, aşiret, ülke, yurt, il.

TRT REPERTUAR NU : 350
YÖRESİ-İLİ : KUZEYDOĞU ANADOLU
KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK BARDIZLI NİHANİ
DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN
NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ
KONUSU TÜRÜ : AŞK SEVDA
USÛL :5/8

İnceleme:

Bu türkünün sözleri Erzurumlu Âşık Sümmâni'ye aittir. Âşık Sümmâni veya Narmanlı Sümmânî, asıl adı Hüseyin olan Samikale köyünden Hüseyin Ağa'nın oğludur. Âşık-Tekke Edebiyatının önde gelen şairlerinden biridir.
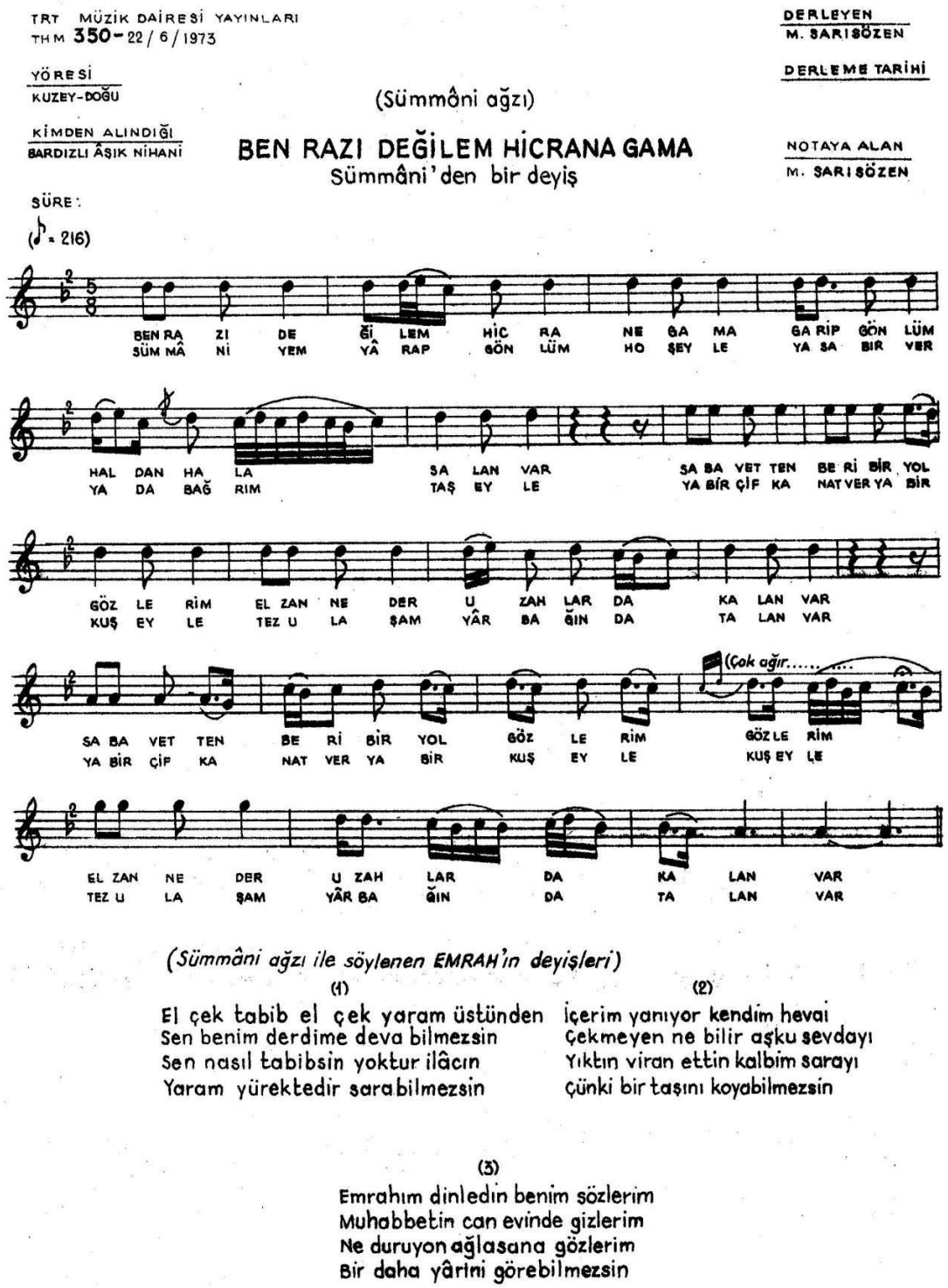
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", sevdiği yardan ayrılmaya, bu ayrılıktan dolayı acı çekmeye razı olmadığını, tüm bu sıkıntıları çekmesine sebep olan kavuşmak istediği bir yâri olduğundan, çocukluğundan beri bu durumun hasıl olduğunu ve bu durumun aslını kimse bilmediği için sanki uzaklarda birini bırakmış onun hasretini çektiğini, onun acısını çektiğini düşündüklerinden bahsetmektedir.

İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", Mevla'ya sesleniyor ve Ya Rab ya gönlümün muradını ver ya da beni taş et, canımı al diye niyazda bulunuyor. "Ya bir çift kanat ver ya bir kuş eyle, tez ulaşam yar bağında talan var" cümlelerinde ise yine Mevla'ya yakarışta bulunuyor, sevdiği kıza tez ulaşması gerektiğini aksi halde sevdiğinin başka bir adamla evlendirilmesi durumu söz konusu olduğunu ve bir an önce kavuşması için Mevla'nın bir mucize göndermesini beklediğini ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı Şairleri ve Eserleri" alt araştırma alanına girmektedir.

Âşık Sümmani, Türk Folklorunda önemli yere sahip bir "Türkü Yakıcı"ımız ve aşığımızdır. Bu türküde sevgili, yar kısmına ineceğimiz zaman Sümmani'nin hayatını incelememiz gerekmektedir. Şüphesiz ki tüm şiirlerinde, beyitlerinde bahsetmiş olduğu sevgili, gençliğinde rüyasında gösterilen Bedahşah kentinden Şah Abbas'ın "Gülperi" isimli kızıdır. Gençliğinden ölümüne kadar bu yara kavuşma arzusu ve aşkıyla yanıp tutuşmuştur.

Bu türküde Âşıklık geleneği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler halkın Âşıklık edebiyatı ve geleneği ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

(Sümmâni ağzı ile söylenen EMRAH'ın deyişleri)

(1)

El çek tabib el çek yaram üstünden
Sen benim derdime deva bilmezsin
Sen nasıl tabibsin yoktur ilâcın
Yaram yürektedir sarabilmezsin

(2)

İçerim yanıyor kendim hevai
Çekmeyen ne bilir aşku sevdayı
Yıktın viran ettin kalbim sarayı
Çünki bir taşını koyabilmezsin

(3)

Emrahım dinledin benim sözlerim
Muhabbetin can evinde gizlerim
Ne duruyon ağlasana gözlerim
Bir daha yârini görebilmezsin

Şekil 14. Ben razı değilem hicrana gama

15-) BENDE GİTTİM BİR GEYİĞİN AVINA

BEN DE GİTTİM BİR GEYİĞİN AVINA (aman amman)
GEYİK ÇEKTİ BENİ KENDİ DAĞINA (aman amman)
TÖVBELER TÖVBESİ GEYİK AVINA (aman amman)
SİZ GİDİN KARDEŞLER KALDIM BURADA (aman amman kayada)

BEN GİDERKEN KAYA BAŞI KAR İDİ (aman amman)
YEL VURDU DA ERİM ERİM ERİDİ (aman amman)
AK BİLEKLER TAŞ ÜSTÜNDE ÇÜRÜDÜ (aman amman)
SİZ GİDİN AVCILAR KALDIM BURADA (aman amman kayada)

URGANIM KAYADA ASILI KALDI (aman amman)
ESBABIM SANDIKTA BASILI KALDI (aman amman)
NİŞANLIM SILADA KÜSÜLÜ KALDI (aman amman)
SİZ GİDİN AVCILAR KALDIM BURADA (aman amman kayada)

ESBAB : Giysiler

TRT REPERTUAR NU : 866
YÖRESİ-İLİ : ADANA
KAYNAK KİŞİ : AZİZ ŞENSES
DERLEYEN : AHMET YAMACI
NOTAYA ALAN : AHMET YAMACI
MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR
KONUSU TÜRÜ : AĞIT
USÛL : 2/4

İnceleme:

Bu türküde geçmiş zamanlarda yaşanan gerçek bir olayın, yaşamını yitiren ve olayın kahramanı olan kişinin ağızından anlatılmışçasına yakılmış bir ağıt görmekteyiz. Türkünün kaynaklardaki hikayelerinde bu ağıtın ölen kişinin ölmeden önce söyleyip ardından öldüğü ifade edilmektedir. Ancak, herhangi bir kaza veya yaralanma anında kişinin şoka gireceği veya canını kurtarmaya çalışacağı veya endişe, panik gibi durumlar hakim olacağından, ölen insanın yakınları tarafından yakılmış olmasını daha kuvvetli bulmaktayız.

'Geyik, Anadolu'da çoğu yerde kutsal mübarek hayvan olarak kabul edildiğinden geyik avı makûl görülmemekte, avlanması durumunda musibet, bela vb. olumsuz durumlarla karşılaşılacağı rivayet edilmektedir.

İlk kıtada şahsın geyik avına gittiğinden bahsetmektedir. Türkünün Öyküsünü incelediğimizde geyik avına giden şahsın peşine düştüğü geyiğin daha önceden yavrusunu öldürdüğünden dolayı geyiğin bu şahsa karşı bir plan içerisinde olduğu anlaşılmaktadır, Akabinde geyik bu şahsı sarp kayalıklar arasına çekerek insan bedeninin zorlanacağı ve hatta karlarla kaplı ve tehlikeler barındıran yerlere çektiği anlaşılmaktadır.

İkinci kıtada yine kayalıklar karla kaplı olduğundan ve bastığı yerin zemin gibi göründüğünden ötürü rüzgârın ve ağırlığın etkisi ile göçük oluşturup düştüğünden bahsedilmektedir.

Üçüncü kıtada ise şahsın düştüğü yerde ava giderken kullandığı malzemelerden biri olan urganının kayada asılı bulunduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca bu şahsın nişanlı olduğu ve düğün elbiselerinin (damatlık) sandıkta hazır olduğu evlilik sürecinde olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "İnanışlar" bölümünün "Uğur, Bereket" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geyik avının Anadolu da uğursuz sayıldığı, tercih edilmediği yaşanan olaylar ve inanışlara göre bu türküde de belirtilmiştir. Türkü sözlerinin içinde de geçen "Tövbeler tövbesi geyik avına" cümlesinde de bunun büyük bir pişmanlık doğurduğu, sonucunda musibet, bela getirdiği bu türküyü dinleyen kişilere öğüt nasihat olarak anlatılmaktadır.

Türkünün öyküsü:

Gâvurdağı (şimdiki adı Nurdağı) derin vadilerle, sarp kayalıklarla doludur. Bu dağlarda çam kokusu, kekik kokusu hiç eksik olmaz.

Çok eski zamanda, Durmuş Ali adlı bir Avşar delikanlısı avcılığa, özellikle geyik avcılığına meraklıdır. Günlerden bir gün Durmuş Ali bir geyik yavrusunu vurup eve getirir. Anası bir Durmuş Ali'ye, bir geyik yavrusuna bakar ve içi sızlar. Oğlunu iyice azarlar, ona öğütler verir, bir daha geyik avına gitmemesini söyler.

Durmuş Ali anasını dinlemez. Yine geyik avına çıkar. Bu kez peşine katıldığı geyik daha önce vurup öldürdüğü geyiğin anasıdır. Ana geyik Durmuş Ali'yi sarp kayalıklara çeker. O koca kayaların arasında bir görünür bir yok olur. Durmuş Ali de peşinde... Derken delikanlı kayalıklardan aşağı düşüp yuvarlanır, yaralanır.

Sonrası, bu türküyü söyledikten sonra ölür.

Kimi kaynaklar öykünün kahramanını "Halil" olarak gösterirler (Repertuar Türkiyeri Külliyatı, 2016b).

Açıklama:
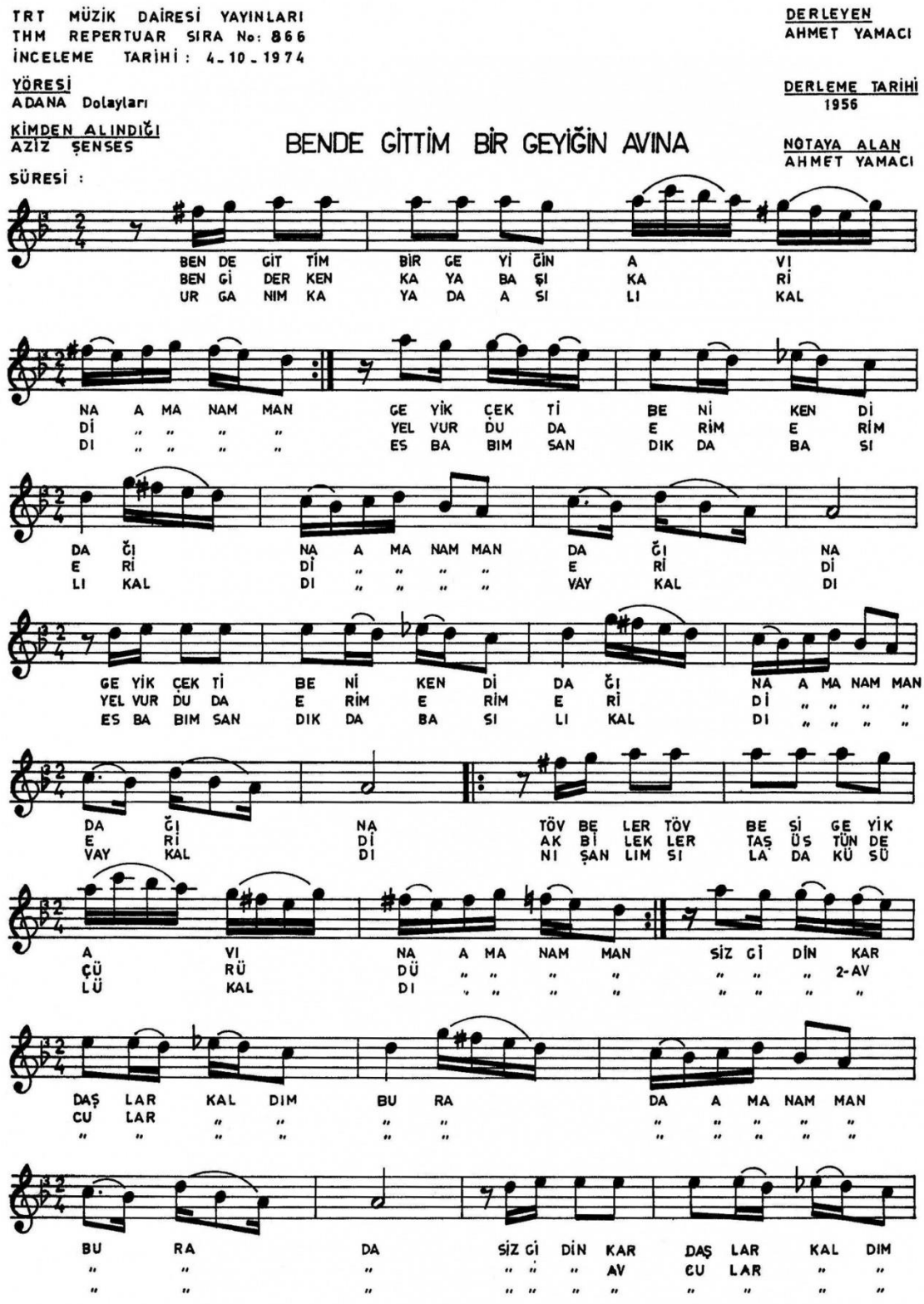
Ilkım silkim: Belli belirsiz, yavaş yavaş serap gibi.

Asbap: Giysi, elbise.

Esbap: Giysi, Elbise
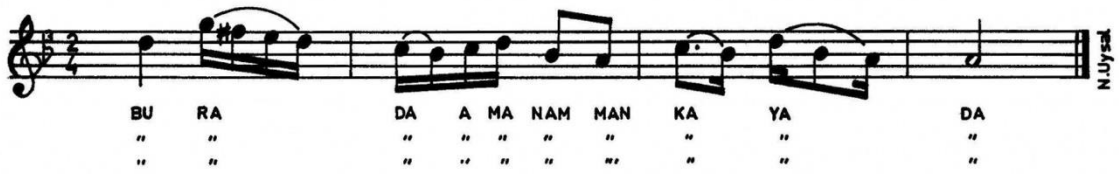
Urgan: Kalın ip, halat

Yel: Rüzgar (Özdemir, 1994).

Şekil 15. Bende gittim bir geyiğin avına

(BENDE GİTTİM BİR GEYİĞİN AVINA)
(Sahife - 2)

—1—

BENDE GİTTİM BİR GEYİĞİN AVINA,
GEYİK ÇEKTİ BENİ KENDİ DAĞINA,
TÖVBELER TÖVBESİ GEYİK AVINA.
Bağlantı— SİZ GİDİN KARDAŞLAR KALDIM BURADA AMAN AMAN BURADA.
SİZ GİDİN (AVCULAR) KALDIM BURADA AMAN AMAN KAYADA.

—2—

BEN GİDERKEN KAYA BAŞI KAR İDİ,
YEL VURDU DA ERİM ERİM ERİDİ,
AK BİLEKLER TAŞ ÜSTÜNDE ÇÜRÜDÜ.
Bağlantı.....

—3—

URGANIM KAYADA ASILI KALDI,
ESBABIM SANDIKDA BASILI KALDI,
NİŞANLIM SILADA KÜSÜLÜ KALDI.
Bağlantı.....

16-) BENİ HOR GÖRME GARDAŞIM

BENİ HOR GÖRME GARDAŞIM
SEN ALTINSIN BEN TUNÇ MUYUM
AYNI VARDAN VAR OLMUŞUZ
SEN GÜMÜŞSÜN BEN SAÇ MIYIM

NE VARISA SENDE BENDE
AYNI VARLIK HER BEDENDE
YARIN MEZARA GİRENDE
SEN TOKSUN DA BEN AÇ MIYIM

KİMİ MOLLA KİMİ DERVİŞ
ALLAH BİZE NELER VERMİŞ
KİMİ ARI ÇİÇEK DERMİŞ
SEN BALSIN DA BEN ÇEC MİYİM

TOPRAKTANDIR CÜMLE BEDEN
NEFSİNİ ÖLDÜR ÖLMEDEN
BÖYLE EMRETMİŞ YARADAN
SEN KALEMSİN BEN UÇ MUYUM

TABİATA VEYSEL ÂŞIK
TOPRAKTAN OLDUK GARDÂŞIK
AYNI YOLCUYUZ YOLDÂŞIK
SEN YOLCUSUN BEN BAC MIYIM

ÇEÇ : Bal peteği, tahıl yığını
MOLLA : Büyük kadı, medrese öğreticisi, büyük bilgin, dini yönü ağır basan kimse
BAÇ : Osmanlı Devleti'nde gümrük vergisi, zorla alınan para, haraç

DERVİŞ : Bir Tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse, Alperen, yoksulluğu çilekeşliği benimsemiş kimse, alçakgönüllü ve her şeyi hoş gören kimse

TRT REPERTUAR NU : 3064

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

DERLEYEN : TRTMÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.

NOTAYA ALAN : ALİ CANLI

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Âşık Veysel Şatıroğlu'na ait bu türküde kâmil insan, erdemli insan olma yolunda toplumsal önem taşıyan öğretilerde, nasihatlerde bulunduğu görülmektedir.

Birinci dörtlükte *"Beni hor görme gardaşım, sen altınsın ben tunç muyum"* dizelerinde maddi değer bakımından daha değerli bir maden olan "altın" ile maddi değeri düşük olan "tunç" kıyaslaması yaparak sen değerlisin de ben değersiz miyim? Yaradan seni de beni de aynı özelliklerde yarattı. *"Sen gümüşsün ben sac mıyım"* dizelerinde de altın ve tunç kıyaslamasını "gümüş" ve "sac" (demirden yapılan metal malzeme) kıyaslaması ile tekrarlamıştır ve kimse kimseden üstün değildir mesajını vermiştir.

İkinci dörtlükte yine eşitlikten bahsedilmekte, Allah'ın her kulunu eşit yarattığı, kimseye bir ayrıcalık, öncelik veya bir imtiyaz vermediğini söylüyor. Her kul mutlaka ölecektir ve ölürken kişinin aç veya tok olduğu, zengin ya da fakir olduğu yahut hangi ırktan olduğuna göre bir ayrıcalık tanınmayacağı, her bedenin bir gün mutlaka, aynı toprağın altına gireceği vurgulanıyor.
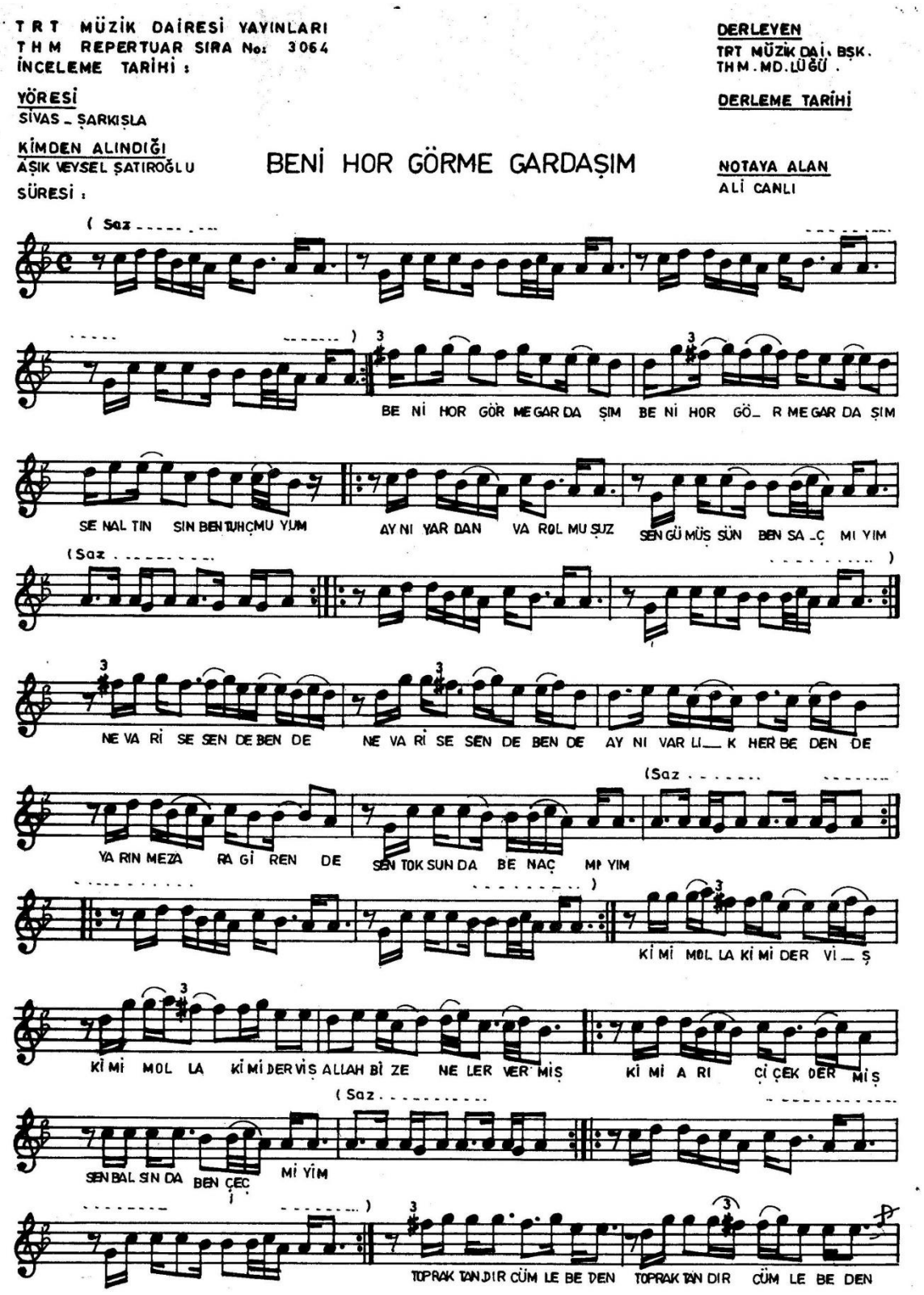
Üçüncü dörtlükte *"Kimi molla kimi derviş, Allah bize neler vermiş"* dizelerinde; insanlar eşit olarak doğarlar fakat kimi kendini ilme adar, kimi kendini Allah yoluna adar ve dünyevî arzularından vazgeçe. Fani dünyanın hırslarına kapılmadan insanlara, insanlığa faydalı olur. İşte o zaman *"Kimi arı çiçek dermiş"* dizesinde anlatılan çiçek deren arı konumuna erişir.

Dördüncü dörtlükte *"Topraktandır cümle beden, nefsini öldür ölmeden"* dizelerini açıklayacak olursak; İslâm yöre ilk insan olan Hz. Ademi Allah topraktan yaratmıştır. Bu inanca göre insanın topraktan geldiği bilinmekte ve öldükten sonra tekrar toprağa gömülerek toprak olacağı söylenmektedir. Nefis kavramı ise insanın dünyevî, şehvi isteklerini ifade etmektedir. Nefis terbiyesi İslâm inancında kulu günahlardan, yasaklardan, kötülüklerden uzak tutmak için en gerekli eğitimdir. "Türkü Yakıcı" burada ölmeden önce, yani geç olmadan nefsini öldür, körelt, kibirden, nefret etmekten, sapkınlıktan vb. kötü düşüncelerden uzaklaş, temizlen nasihatinde bulunmaktadır.

Beşinci dörtlükte "Ozan" mahlâsını tapşırarakdoğaya, tabiata âşık olduğundan bahsetmiştir ki, Âşık Veysel'in diğer eserlerinde de doğaya olan aşkını sevgisini sık sık dile getirdiğini biliyoruz. Bu son dörtlükte da yine eşitliğe vurgu yapıp ayrımcılığa olan karşı duruşunu, topraktan yaratıldığımızı vurgulayarak, aynı yolun yolcusu olduğumuzu belirtmiştir.

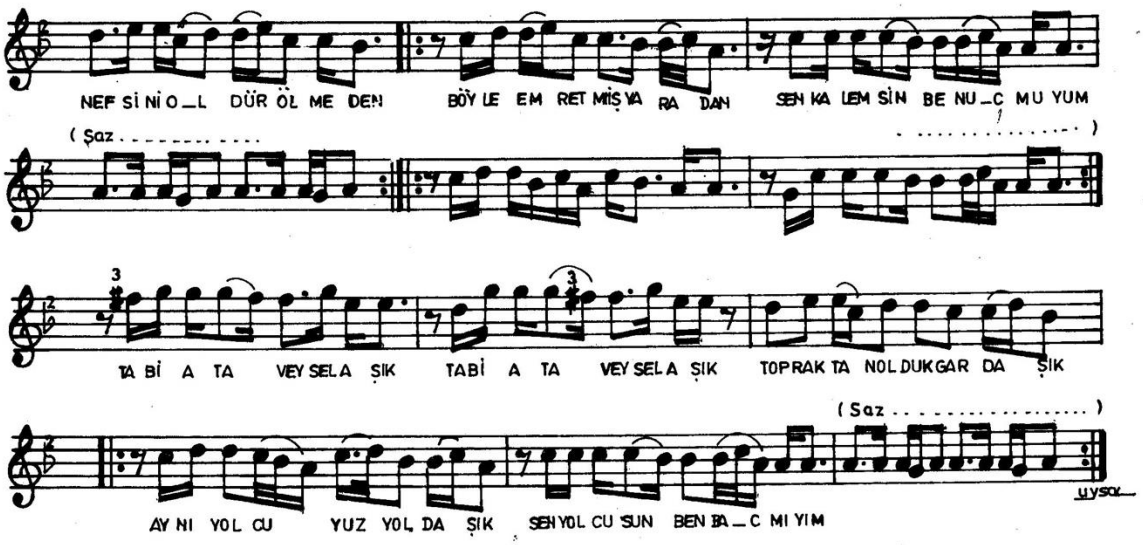
Sonuç olarak bu türküde Halk Biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına ve "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde erdemli insan olma, kâmil insan olma, Allah'ın her kulu eşit yarattığı, kimsenin kimseden yaradılış anlamında ve zenginlik anlamında üstün olmadığı gibi bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler kibirli olmanın, para, mal, mülk sahibi olmanın değil ilim sahibi olmanın insana artı değerler kattığı, kimsenin öldükten sonra servetine itibarına göre değil, ilmine hayrına işlediği hayırlı işlere, insanlığa katkıları ile ödüllendirileceği ile ilgili ayrıntılara dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 16. Beni hor görme gardaşım

BENİ HOR GÖRME GARDAŞIM
(Sahife -2)

-1-
BENİ HOR GÖRME GARDAŞIM
SEN ALTİNSİN BEN TUNÇ MUYUM
AYNI VARDAN VAROLMUŞUZ
SEN GÜMÜSSÜN BEN SAÇ MIYIM

-2-
NE VARISA SENDE BENDE
AYNI VARLIK HER BEDENDE
YARIN MEZARA GİRENDE
SEN TOKSUNDA BEN AÇ MIYIM

-3-
KİMİ MOLLA KİMİ DERVİŞ
ALLAH BİZE NELER VERMİŞ
KİMİ ARI ÇİÇEK DERMİŞ
SEN BALSİN DA BEN ÇEÇMİYİM

-4-
TOPRAKTANDIR CÜMLE BEDEN
NEFSİNİ ÖLDÜR ÖLMEDEN
BÖYLE EMRETMİŞ YARADAN
SEN KALEMSİN BEN UÇMUYUM

-5-
TABİATA VEYSEL AŞIK
TOPRAKTAN OLDUK GARDAŞIK
AYNI YOLCUYUZ YOLDAŞIK
SEN YOLCUSUN BEN BACMIYIM

17-) BİN DERDİM VAR İDİ BİN DAHA OLDİ

BİN DERDİM VAR İDİ BİN DAHA OLDİ
DERDİMİN DERMANI AMMAN HA AMMAN
GÜLİSTAN BEZMİNİN GÜLLLERİ SOLDİ
GONCA- İ HANDANIM AMMAN HA AMMAN

HALİMDE GALMADİ ARAM-U GARAR
GÜNBE GÜN ERİŞİR ÖMRÜME ZARAR
MEDET EY EFENDİM SEN VERME MELAL
GÖNLÜMÜN DERMANİ AMMAN HA AMMAN

YAKTI DERİNUMU BİR PER-İ PEYKER
NAR-I HASRET OD'U BU CANA ESER
DERD-İ HASRETİNLE ÖLÜRSEM EĞER
CANIMIN CANANI AMMAN HA AMMAN

BANA CEVREDERSİN EY KAŞI KARE
YÜREĞİM DE AÇTIM SAĞOLMAZ YARE
YÜZBİN TABİB OLSA BULUNMAZ ÇARE
YARAMIN LOKMANI AMMAN HA AMMAN

GAMZE-İ ZÜLÜFÜN ÇEŞMİM YAŞ EYLER
CİSMİN BİR İŞARET EYLER KAŞ EYLER
CAHİL SIR SAKLAMAZ SENİ FARŞ EYLER
KAŞLARI KEMANIM AMMAN HA AMMAN

FEYZİ ÇEŞMİM PAYİ DUR ETTİ YETİŞ
GANLIYIM FELEKTEN YEDİM HAZAR MUŞT
BİR DAHA GÖREYDİM DURMA GEL YETİŞ
ÇIKMADA BU CANIM AMMAN HA AMMAN

GÜLİSTAN	: Gül bahçesi
BEZM	: Toplantı, meclis
GONCA-İ HANDAN	: Gülen gonca
ARAM-U GARAR	: Durma, eğlenme, dinlenme
MELAL	: Üzüntü, sıkıntı, usanç
DERUN	: İç
PER-İ PEYKER	: Peri yüzlü
NAR-I HASRET	: Hasret ateşi
OD	: Ateş, alev
ÇEŞM	: Göz
FAŞ ETMEK	: Açığa vurmak, açıklamak
HAZAR : HEZAR	: Bin
MUŞT	: Yumruk, tokat
ÇIKMADA	: Çıkmakta, çıkmak üzere
DUR ETTİ	: Tükendi, bitti
CEVRETMEK	: Eziyet etmek
FEYZ	: Suyun taşıp akması

TRT REPERTUAR NU	: 710
YÖRESİ-İLİ	: KAHRAMANMARAŞ
İLÇESİ-KÖYÜ	: ÖRELİ KÖYÜ
KAYNAK KİŞİ	: MÜSLİM AYDOĞDU
DERLEYEN	: NAZMİYE COŞKUN ÖZGÜL
MAKAMSAL DİZİ	: HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ	: DEYİŞ
USÛL	: 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" dertli bir durumda iken bir derdinin daha olduğundan bahsediyor ve derdinin dermanı olan Yaradan'a zaten ömür bahçemin gülleri soldu, bir dert daha verme diyerek aman diliyor ve *"Gonca-i Handanım"* yani güllerin en güzeli gonca hali benzetmesi yaparak Hz. Muhammed'i dertlerine derman olarak aracı olmasını arzuluyor.

İkinci dörtlükte yine dertlerinden yakınıyor ve eğlenecek, dinlenecek halim de kalmadı, gün be gün ömrüme zarar veriyor, Ey Efendim (Hz. Muhammed) sen medet eyle, sen derdime derman ol diye yakarışta, niyazda bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte derdinin asıl sebebinin peri yüzlü, insanın bakmaya doyamadığı, güzeller güzeli bir kız olduğu ve ona kavuşma arzusunun, aşk ateşinin içine kadar işlediğinden, kavuşamadığı her günün, her anın ona zarar verdiğinden bahsediyor. Eğer kavuşamazsam bu dert beni öldürebilir diyerek medet istiyor, derdinin dermanını niyaz ediyor.
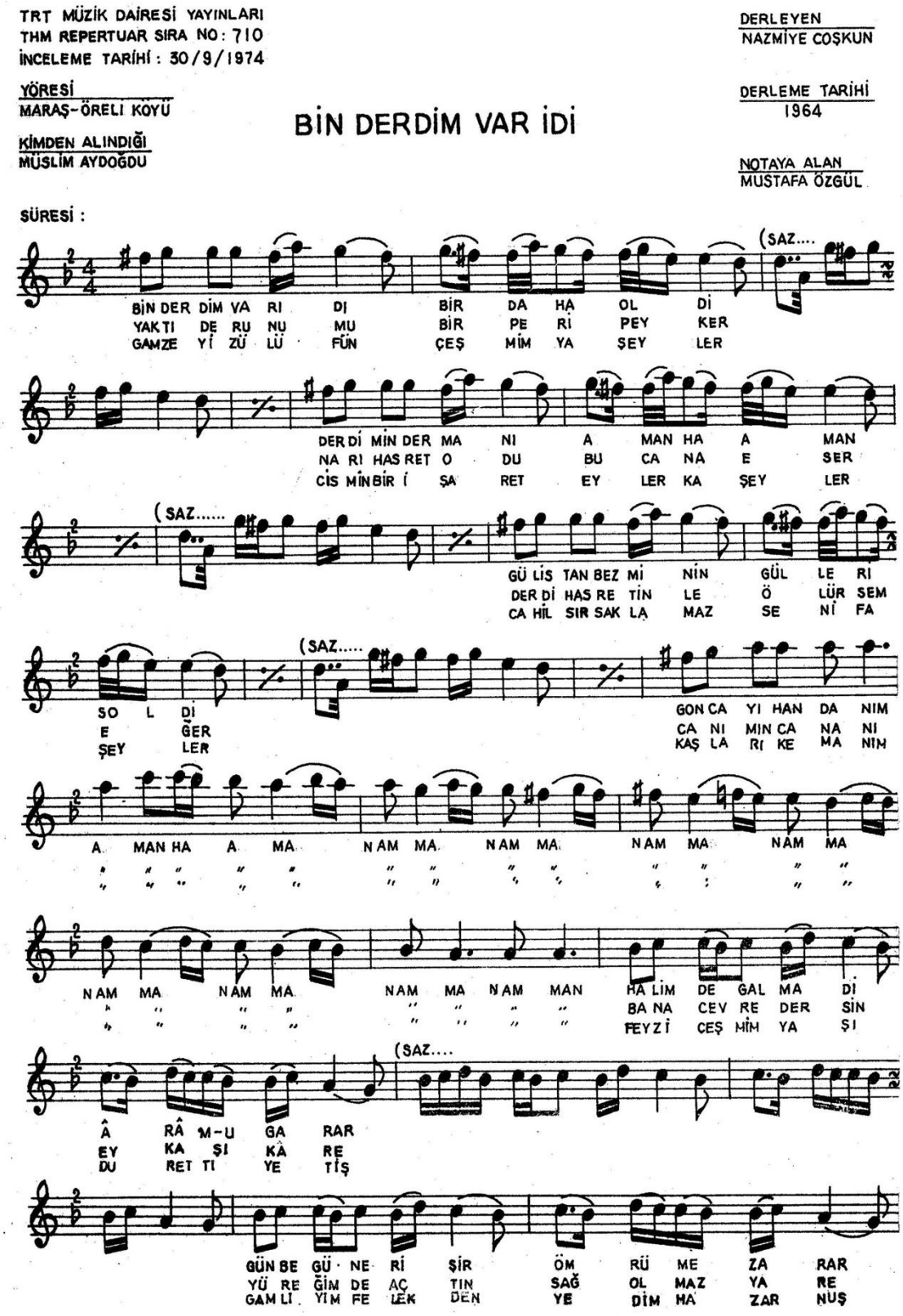
Dördüncü dörtlükte âşık olduğu güzele serzenişte bulunuyor ve aşkıma karşılık vermeyerek bana eziyet ediyorsun, yüreğimde tedavisi mümkün olmayan yaralar açtın, dertlere salıyorsun diyor. Devamında bende açtığın, sebep olduğun bu dertlere, yaralara bin yerden doktor gelse, en iyi hekimler gelse bile çare bulamazlar, benim derdimin, hastalığım şifası, tek dermanı sensin diyor.

Beşinci dörtlükte "Gamze-i zülüf" yani gamzelerine düşmüş saçların o kadar etkileyici, o kadar güzel ki gözlerimin yaşarmasına sebep oluyor, aklımı, fikrimi benden alıyor, varlığın, bedenin, vücudun bana işaret veriyor, bana ümit veriyor ifadelerinde bulunuyor. Devamında ise herkese sırrını açma, özelini, gizlini, derdini anlatma cahil kimse, kötü kimse seni ifşa eder, sırrını açığa çıkarır dikkat et, herkese güvenme uyarısında bulunarak sevdiği kadının kaşlarının bir yay gibi kusursuz, çok güzel olduğunu betimleme yaparak ifade ediyor.

Altıncı dörtlükte sevdiği kıza gözümden akan yaş taştı, sel oldu, bitti kalmadı yetiş diye feryat ediyor. *"Ganlıyım felekten yedim hazar nuşt"* dizelerinde ise mecazi anlamda elim yüzüm kan içinde kaderden bin tokat, yumruk yedim yani kaderim bana hiç gülmedi her günüm dert içinde üzüntü içinde geçti anlamını çıkarıyoruz ve devamında madem aşkıma karşılık vermiyorsun, kavuşmamız imkânsız bari son bir kez daha göreyim bu dertten canımı vermek üzereyim, ölmeden gel diyerek sözlerini sonlandırıyor.
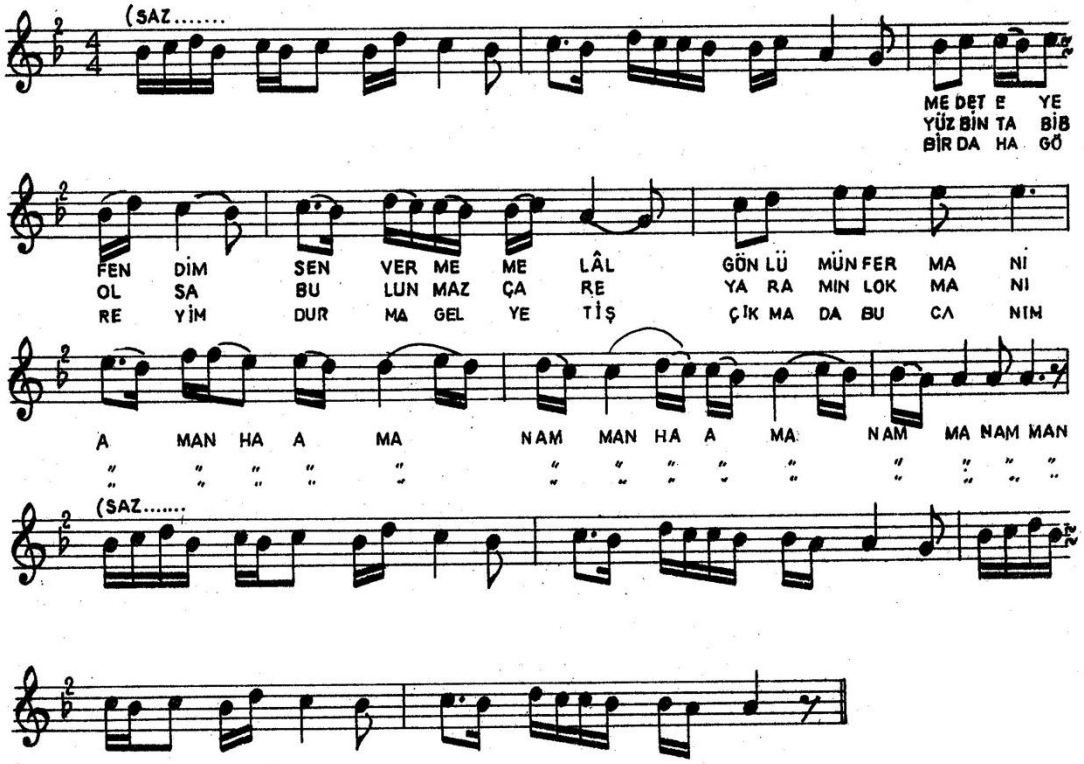
Sonuç olarak bu türkü Halk Biliminin araştırma konularından olan “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı Şairleri ve Eserleri alt araştırma alanına, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Nasihatler” ve Okşamalıklar” alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde eski zamanlarda aşka verilen, sevgiliye verilen değerin kıymetin ne kadar yüce olduğu, aşkın, sevdanın basit bir durum olmayıp insan hayatında önemli ve derin bir yere sahip olduğu bilgileri, dost, arkadaş vb. ikili ilişkilerde sır tutma, sır verme konularında dikkatli olunması, birine bir sır verilirken seçici olunması konularında nasihatler verilmiştir. Bu nasihatler ve bilgiler ve aşk-Âşık kavramlarının derinlemesine incelenmesi, dikkat çekmesi bakımından, sır verme, sır tutma konularında hassas ve dikkatli davranışlar sergilenmesine dikkat çekme bakımından, Türkü içerisinde geçen eski Türkçe sözcüklerin çok olması ve anlamlarının öğrenilmesine dikkat çekmesi bakımından bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 17. Bin derdim var idi bin daha oldi

BİN DERDİM VARDI
(2)

(1)

BİN DERDİM VARIDI BİR DAHA OLDİ
DERDİMİN DERMANI AMMAN HA AMMAN
GÜLİSTAN BEZMİNİN GÜLLERİ SOLDİ
GONCAYI HANDANIM AMMAN HA AMMAN

(Bağlantı)

HALİMDE GALMADI ÂRÂM-U GARAR
GÜNBE GÜN ERİŞİR ÖMRÜME ZARAR
MEDET EY EFENDİM SEN VERME MELÂL
GÖNLÜMÜN FERMANI AMMAN HA AMMAN

-3-

GAMZEİ ZÜLÜFÜN ÇEŞMİM YAŞEYLER
CİSMİN BİR İŞARET EYLER, KAŞEYLER
CAHİL SIR SAKLAMAZ SENİ FAŞEYLER
KAŞLARI KEMANIM AMMAN HA AMMAN

(2)

YAKTI DERUNUMU BİR PERİ-PEYKER
NARI HASRET OD'U BU CANA ESER
DERD-İ HAŞRETİNLE ÖLÜRSEM EGER
CANIMIN CANANI AMMAN HA AMMAN

(Bağlantı)

BANA CEVREDERSİN EY KAŞI KARE
YÜREĞİMDE AÇTIN SAĞOLMAZ YARE
YÜZBİN TABİB OLSA BULUNMAZ ÇARE
YARAMIN LOKMANI AMMAN HA AMMAN

3. .bağlantı.

FEYZÎ ÇEŞMİM YAŞI DURETTİ YETİŞ
GAMLIYIM FELEKDEN YEDİM HAZARNUŞ
BİR DAHA GÖREYİN DURMA GEL, YETİŞ
ÇIKMADA BU CANIM AMMAN HA AMMAN

18-) BİR GARİP BAŞINAN GALDIM ARADA

BİR GARİP BAŞINAN (da) GALDIM ARADA
DÜ ALEME HAYRAN EYLER HAK BENİ
OLANCA VARIMI VERDİM TALANA
YA BİR ULU BEZİRGÂN EYLER HAK BENİ

HER GÖRDÜĞÜM KARA YÜZE BES DEMEM
OLUR OLMAZ ADEMLERE DOST DEMEM
SADIK YAR İSTEREM YALANCI İSTEMEM
GERÇEK İSE KURBAN ETSİN HAK BENİ

TALAN : Yağma
BES : Tamam, yeter
DÜ ALEM : İki alem. Dünya ve ahiret
BEZİRGÂN : Tüccar, alışverişte çok kâr amacı güden kimse, mesleğini sadece kazanç için kullanan kimse, Yahudi.
ÂDEM : Dini inanışlara göre dünya üzerindeki ilk insan, Adem Baba, insan, insanoğlu, adam.

TRT REPERTUAR NU : 2400
YÖRESİ-İLİ : MALATYA
KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK SAİT ALİOĞLU
DERLEYEN : MEHMET ÖZBEK
NOTAYA ALAN : MEHMET ÖZBEK
MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK
KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ
USÛL : 4/4
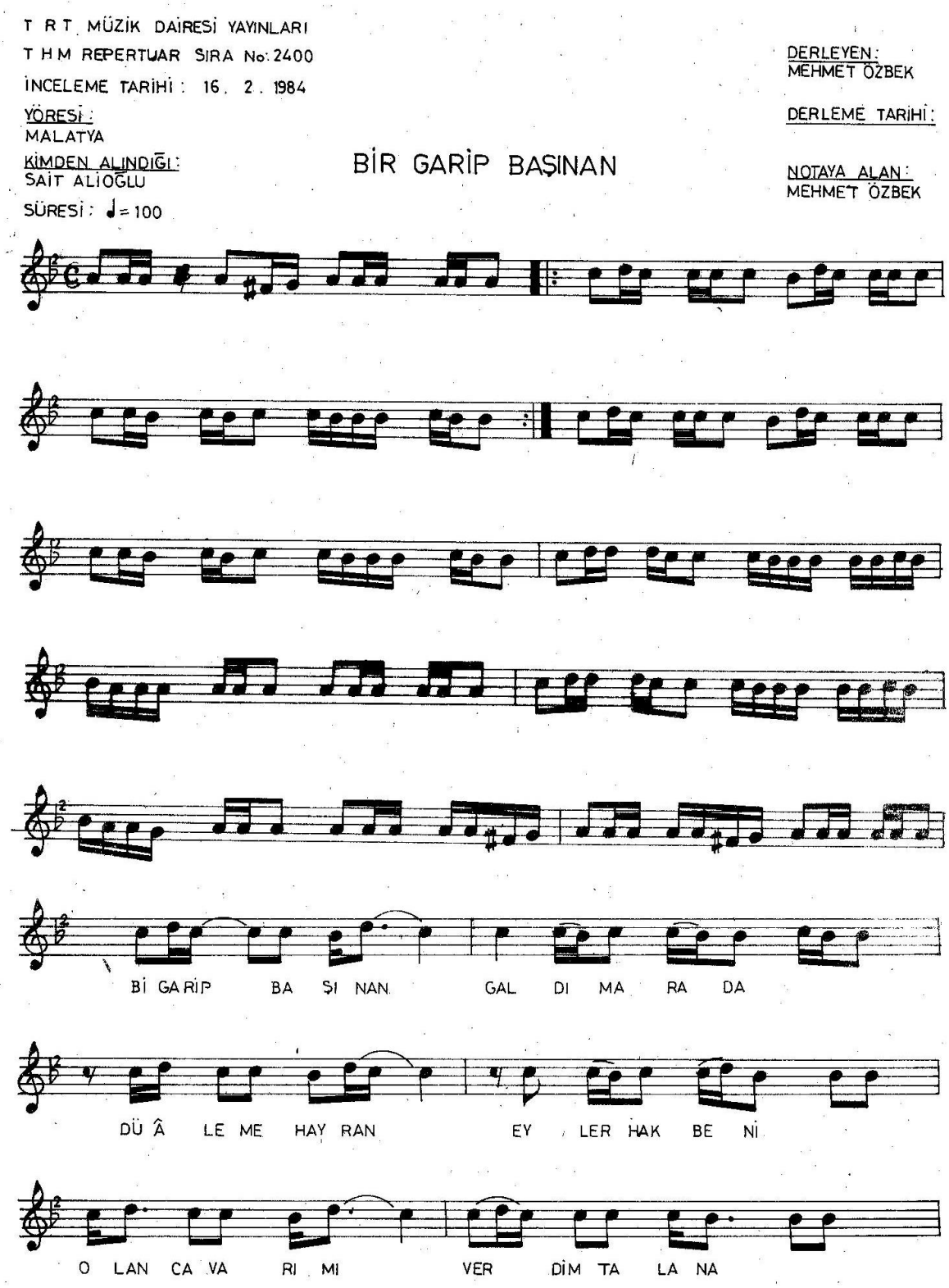
İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" Allah'ın yüceliği, birliği, tekliği, her şeye kudretinin yetmesi ve kusursuz olması karşısında hayranlığını dile getirerek, O'nun yarattığı bir kul olduğunu ve ister zengin olsun ister fakir ister güçlü olsun ister güçsüz, konumu, durumu ne olursa olsun garip, aciz bir kul olduğunu açıkladığını ve her iki alem derken dünya ve ahiret alemlerinden bahsettiğini ve her iki aleme de büyük hayranlık duyduğunu anlıyoruz. *"Olanca varımı verdim talana, ya bir ulu bezirgân eyler Hak beni"* dizelerinde ise talan kelimesini dünya hayatı için kullandığını ve cümle bütününde ise olanca varımı, emeğimi, hayatımı dünya hayatına verdim sanki bir tüccar gibi dünya hayatını alıp satmaya uğraştım ama Hak beni Ahiret hayatımı kazanmak için çalışan bir kul eylesin diyerek "bezirgân" benzetmesini kullanmıştır.

İkinci Dörtlükte ise insanoğlunun ikiyüzlü olduğundan ve bunu bildiğinden dolayı "kara yüz" yani kötülük yapan, fitne fesat işlerle uğraşan, Hak yolundan ayrılmış dünya hayatına meyil etmiş insanlara boyun eğmeyeceğini, olur olmaz bu tarz insanlarla dostluk arkadaşlık kurmayacağını anlatmıştır. Devamında ise "Sadık yar" kelimeleri ile hayatın değişmez kuralı olan evlilik, aşk sevda konusuna değinmiş ve nasip olacaksa sadık bir yar istediğini, sadık olmayanın kendisine, hayatına zarar vereceğini, sadık bir yar nasip olursa hayatında *"Kurban etsin Hak beni"* cümleleri ile tüm hayatını ona adayacağını, gerekirse yolunda öleceğini, kısacası sadakate duyduğu özlem ve verdiği önemi anlatmıştır.

Sonuç olarak bu türkü Halk Biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "Âşık Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına ve "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.
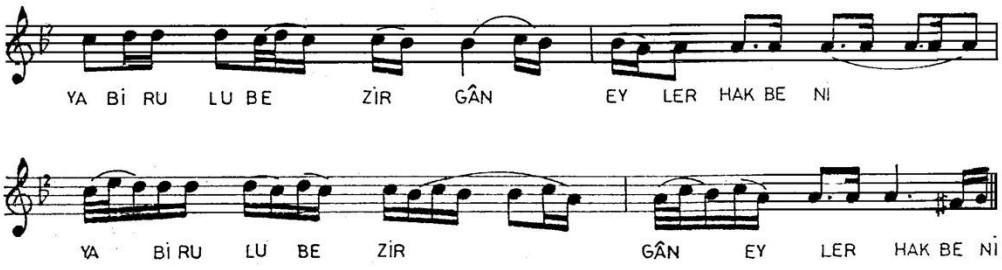
Bu türküde dini inanışlar ve insani ilişkiler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler insan hayatını şekillendirmede en önemli faktör olan arkadaş çevresi, eş seçimi ile ilgili tercihlerin nasıl yapılması konusunda ve dini anlamda dünya ve ahiret hayatının farkındalık oluşturması açısından dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 18. Bir garip başınan galdım arada

_2_

BİR GARİP BAŞINAN

_1_

BİR GARİP BAŞINAN DA GALDIM ARADA
DÜ ÂLEME HAYRAN EYLER HAK BENİ
OLANCA VARIMI VERDİM TALANA
YA BİR ULU BEZİRGÂN EYLER HAK BENİ

_2_

HER GÖRDÜĞÜM KARA YÜZE BEŞT DEMEM
OLUR OLMAZ ADEMLERE DOST DEMEM
SADIK YAR İSTERİM YALANC İSTEMEM
GERÇEK İSE KURBAN ETSİN HAK BENİ

Dü âlem : iki âlem, dünya ve ahret.

19-) BİR KÜÇÜK DÜNYAM VAR İÇİMDE

(ah) BİR KÜÇÜK DÜNYAM VAR İÇİMDE BENİM
MİHNETİM ZİYNETİM BANA KAFİDİR
GÖRENLER DAR GÖRÜR GENİŞTİR BANA
SOHBETİM MÜRVETİM BANA KAFİDİR

(ah) İSTERDİM HAYATDA DÜŞMANLA SAVAŞ
MİLLETİME KURBAN OLAYDI BU BAŞ
NASİP DE DEĞİLMİŞ ŞEHİTLİK KARDAŞ
İMANIM NİYETİM BANA KAFİDİR

(ah) İSTEMEM DÜNYANIN SALTANATINI
SÜSLÜ GİYİMİNİ ARAB ATINI
BİLİRSEN TÜRK'LÜĞÜN VAR KIYMETİNİ
VATANIM MİLLETİM BANA KAFİDİR

(ah) DÜNYA GENİŞ OLSUN İSTER DAR OLSUN
YETER Kİ KALBİMDE İMAN VAR OLSUN
HER ZAMAN MİLLETİM BAHTİYAR OLSUN
ÜRÜTBEM MESNETİM BANA KAFİDİR

(ah) İÇİMDE BESLERİM BİR BÜYÜK ORDU
ÇİĞNESİN DÜŞMANI YÜKSELSİN YURDU
AZMİ ZİYNİYETİ VEYSEL'İN DERDİ
İŞTE BU NİYETİM BANA KAFİDİR

MİHNET : Sıkıntı
ZİYNET : Süs, mücevher
MÜRVET : Cömertlik, iyilik, yiğitlik
MESNET : Dayanak

TRT REPERTUAR NU	: 3063
YÖRESİ-İLİ	: SİVAS
İLÇESİ-KÖYÜ	: ŞARKIŞLA
KAYNAK KİŞİ	: ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU
DERLEYEN	: ALİ CANLI
MAKAMSAL DİZİ	: HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ	: DEYİŞ
USÛL	: 5/8

İnceleme:

Âşık Veysel Şatıroğlu, 1894 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde dünyaya gelmiştir. Veysel'in dünyaya geldiği sene çiçek hastalığı Sivas'ta salgın hale gelmiş ve birçok insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Veysel'den önce iki kız kardeşi bu hastalık yüzünden yaşamını yitirmiştir. Veysel yedi yaşına geldiğinde bu amansız hastalık yine Sivas'ta etkisini sürdürmekte imiş. Veysel' de bu hastalığa yakalanmaktan kurtulamamış. Bir gözünü tamamen diğerini de kısmen kaybeden Veysel diğer gözünden umudu olduğu tam doktor bulup babasının tedaviye götüreceği zaman içerisinde süt sağarken babasının arkasında olduğunu fark etmez ve birden arkasını döndüğünde babasının elindeki sopanın ucu diğer iyileşme umudu olan göze girer ve Veysel tam anlamıyla görme umudunu kaybeder. Daha sonraları bu durumun bir nebze olsun acısını dindirmesini, hayata küsmemesi, sosyalleşmesi için babası Veysel'e bir saz alır ve ilk saz derslerini babasının yakın arkadaşı olan Çamşıhlı Ali Ağa (Âşık Ala) dan alır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" gözlerinin görmediğinden dolayı dış dünyada olup bitenleri, duyduklarını, hissettiklerini kendi iç dünyasında yaşadığını, kendine özgü bir dünyası ve düşüncesi olduğunu, dertlerinin de güzelliklerinin de kendine yettiğini ifade etmektedir.

Devamında görenler yani gözü görüp sağlığı yerinde olup normal hayat süren insanlar benim gördüklerimi hakikati bilmezler dar görürler, gözleri görmesine rağmen hakikati görmezler

bu yüzden benim iç dünyamda, benim gördüklerim ve benim Yaratanla sohbetim, hayata, canlılara karşı cömertliğim, iyi niyetim bana yeter ifadelerinde bulunuyor.

İkinci dörtlükte Âşık Veysel'in hayatındaki ikinci büyük değişikliğin başladığı dönem yani kardeşi Ali'nin cepheye gitmesi ardından savaşın başlaması ile birlikte tüm arkadaşlarının de seferberlik emri ile cepheye çağırıldığı, arkadaşsız, dostsuz kaldığı dönemdir. Bu dörtlükte sağlığım elverseydi keşke bende düşmanla savaşmaya gitseydim, vatanıma, milletime canım feda olsaydı uğrunda ölseydim, kurban olsaydım ama ne yazık ki kaderde şehit olmak yazılı değilmiş, nasip değilmiş, niyetim, imanım bana yeter elde başka bir şey gelmiyor sözleri ile savaşa gidememenin, elinden bir şey gelmemesinin üzüntüsünü dile getiriyor.
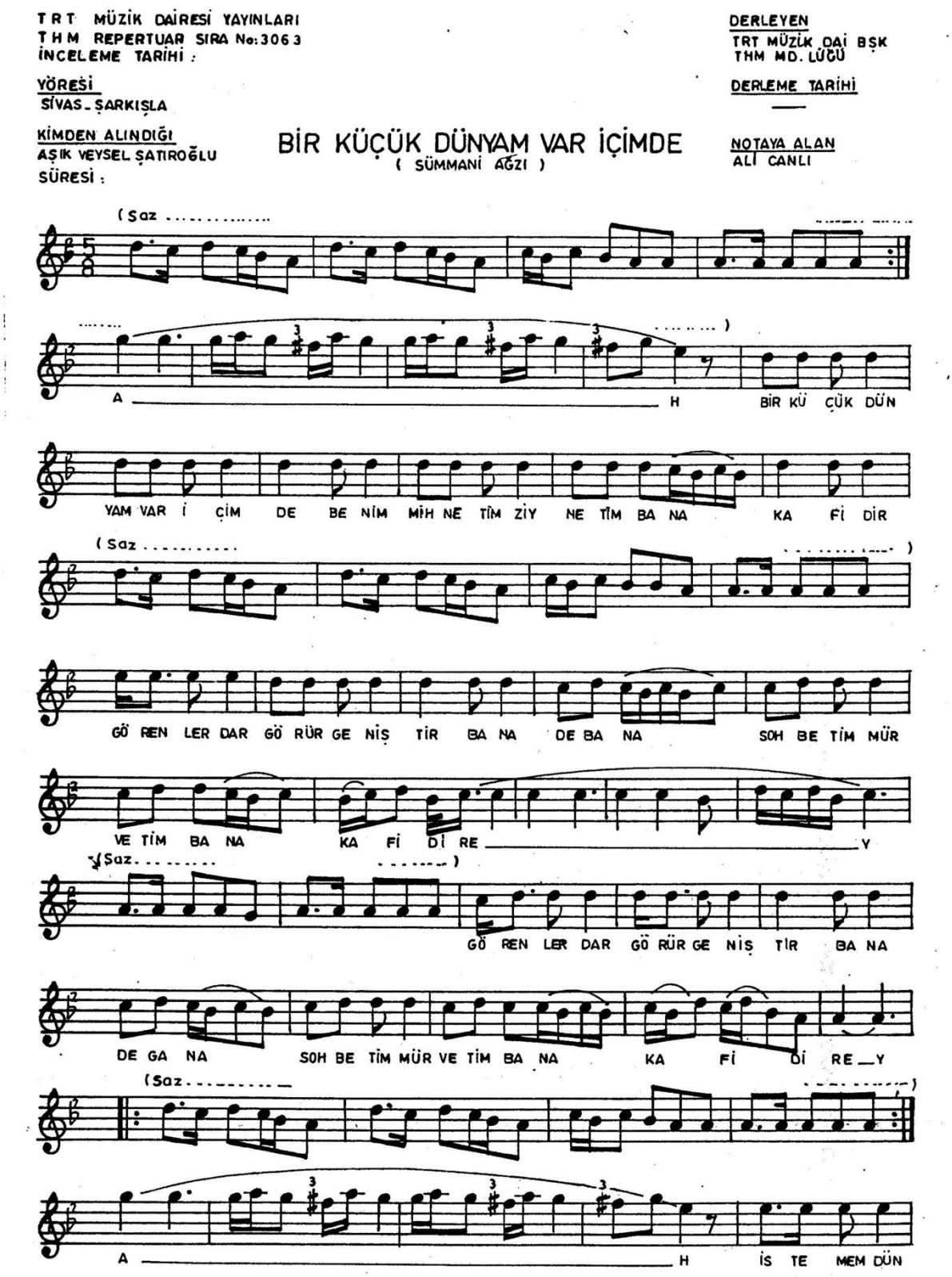
Üçüncü dörtlükte "Ozan" dünyevî, nefsi arzulardan uzak olduğunu, şan, şöhret, para, makam istemediğini, gözünün olmadığını, güzel, süslü elbiseler, giyinip kuşanıp Arap atıyla gezmekte gözünün olmadığını dile getiriyor. Arap atları cins olarak dünyanın en iyi atları arasındadır, geçmişten bugüne bu ününü korumuş ve hala üstün bir cins olma durumunu sürdürmektedir. Bu atlara çok pahalı ve bakımı masraflı olmasından dolayı özellikle geçmiş dönemde sadece önemli kişiler ve maddi durumu iyi kişiler sahip olabilirlerdi. Devamında Türklüğün vatanın ve milletin kıymetli olduğundan bahsetmiştir. Millî mücadelenin başladığı yıllarda ve devamında Türk Milletinin destanlaşan kahramanlıkları, Vatanı, Milleti, Bayrağı, Namusu için gözünü kırpmadan yiğitçe ölüme gitmesi, gerektiğinde tek yürek ve tek vücut olabilmesi Türk Milletinin kıymetini ispat etmekte en büyük unsurdur. "Ozan"ın Türklüğe ve Türk Milletine olan övgüsünün de bu sebepten dolayı olduğunu çıkarmaktayız.

Dördüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı"; dünya ister geniş olsun ister dar olsun hiç önemli değil, yeter ki benim içimde iman olsun, inanç olsun diyerek her zaman milletinin mutluluğunu, bekasını diliyor. Devamında rütbem, makamım bana yeterlidir, gözümde gönlümde yalnız imanım ve inancım vardır ifadelerinde bulunuyor.

Beşinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" kendi mahlâsını kullanarak; ne yazık ki sağlığımdan dolayı, imkân ve şartlardan dolayı fiziksel olarak savaşa katılamıyorum, düşmanla çarpışamıyorum ama kalbimde, gönlümde, dualarımda büyük kocaman bir ordu yaşatıyorum ve var gücümle içimde, kalbimde o düşmanları yok ediyor, eziyorum, vatanımın, yurdumun yükselmesini arzuluyor, Allahtan diliyorum. Azmim, düşüncem, niyetim budur, Yaratan beni biliyor, kalbimi biliyor bu da beni teselli eden en büyük şeydir ifadelerinde bulunuyor.
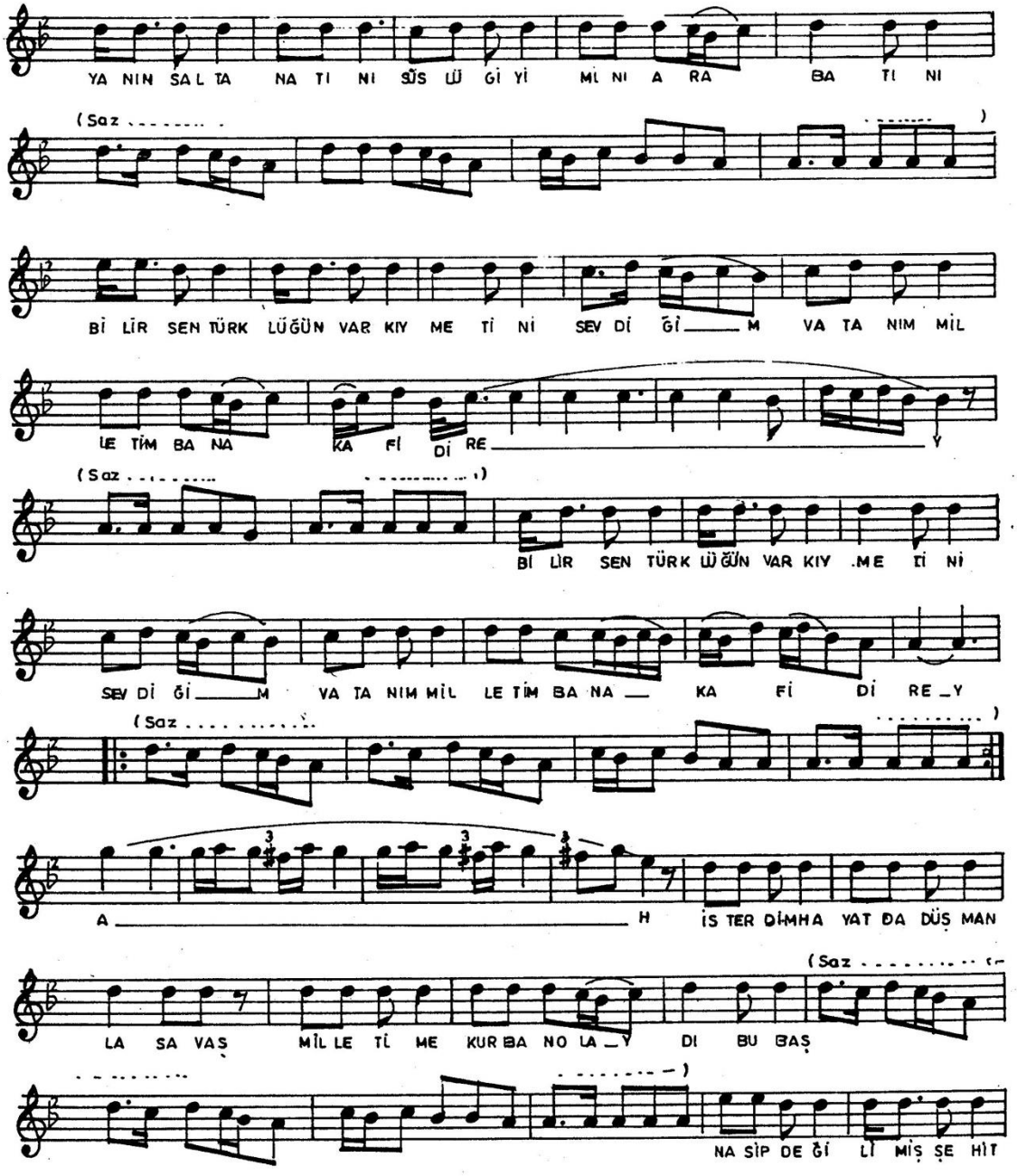
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Hekimliği (tıbbı)" ve "Halk zoolojisi (hayvan bilimi)" alt araştırma alanlarına, "Anlatmalar" bölümünün "Destanlar" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Askere, gurbete uğurlama, karşılama" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde Türk kültüründe ve Dünya Kültüründe önemli yer tutan "Türkü Yakıcı"ımız Âşık Veysel'in hayatı hakkında bilgiler, Millî Mücadele ve o dönemde uygulanan seferberlik hakkında bilgiler, suçiçeği hastalığı ve etkileri ile ilgili bilgiler, İslâm inancına göre şükür, dua, Allaha teslimiyet ve sabır ile ilgili bilgiler, Arap Atı cinsi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın Âşık Veysel ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında, salgın hastalıklar ile ilgili bilgi sahibi olma ve tedbirli olma anlamında, millet olma, vatan sevgisi, şehitlik vb. milli duygulara dikkat çekmesi ve bilinç oluşturması bağlamında, sabırlı olma, şükür etme, Allah yolunda imanlı bir şekilde yaşama, isyan etmeme ve karşılaşılan olumsuz durumlarda dayanıklı olup, Allahtan geldiğini bilerek teslimiyet içerisinde olma, intihar vb. insan hayatına son verecek hareketlerden kaçınma konularında farkındalık ve bilinç oluşturması bağlamında, evcil hayvan çeşitleri söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
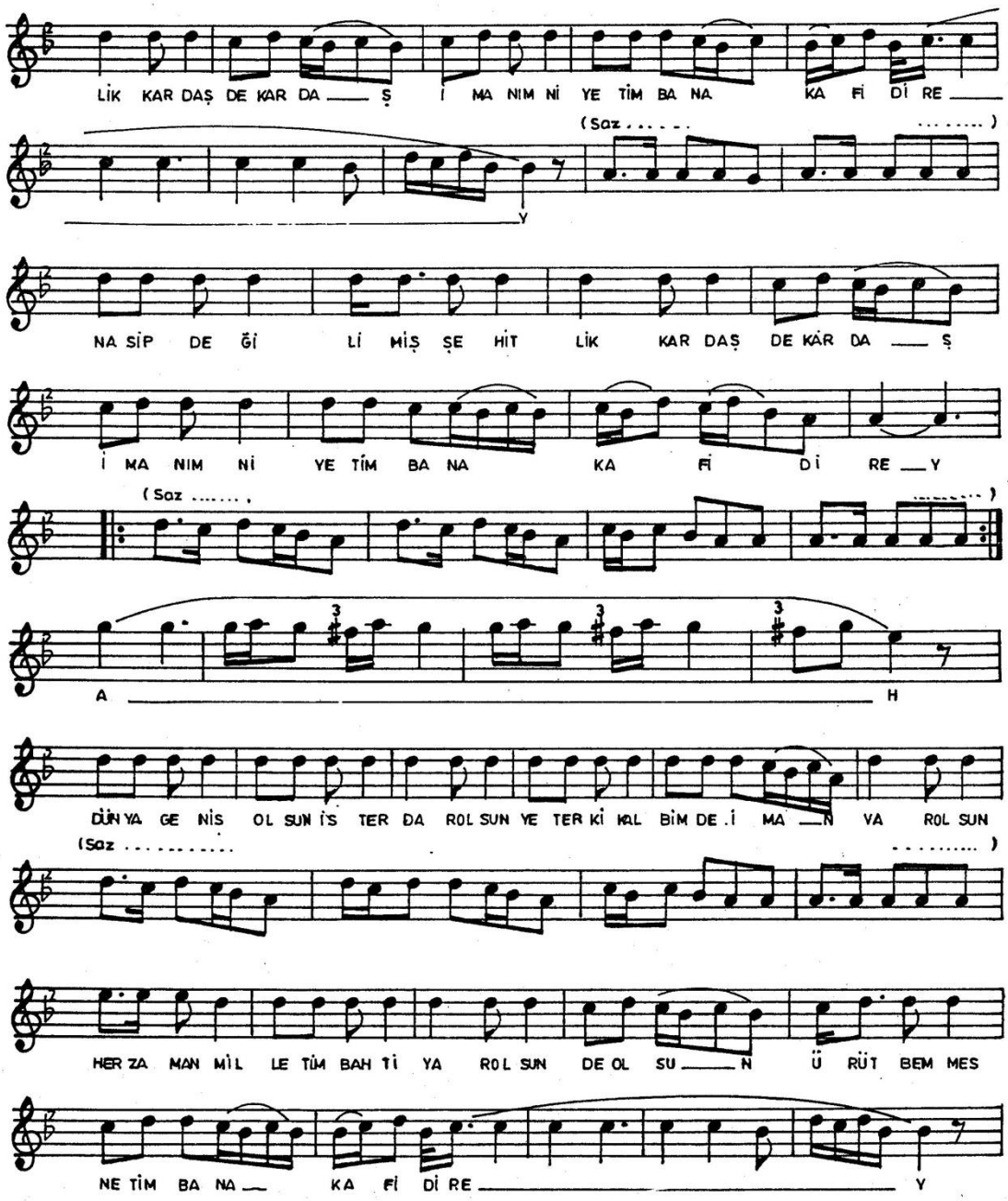

Şekil 19. Bir küçük dünyam var içimde
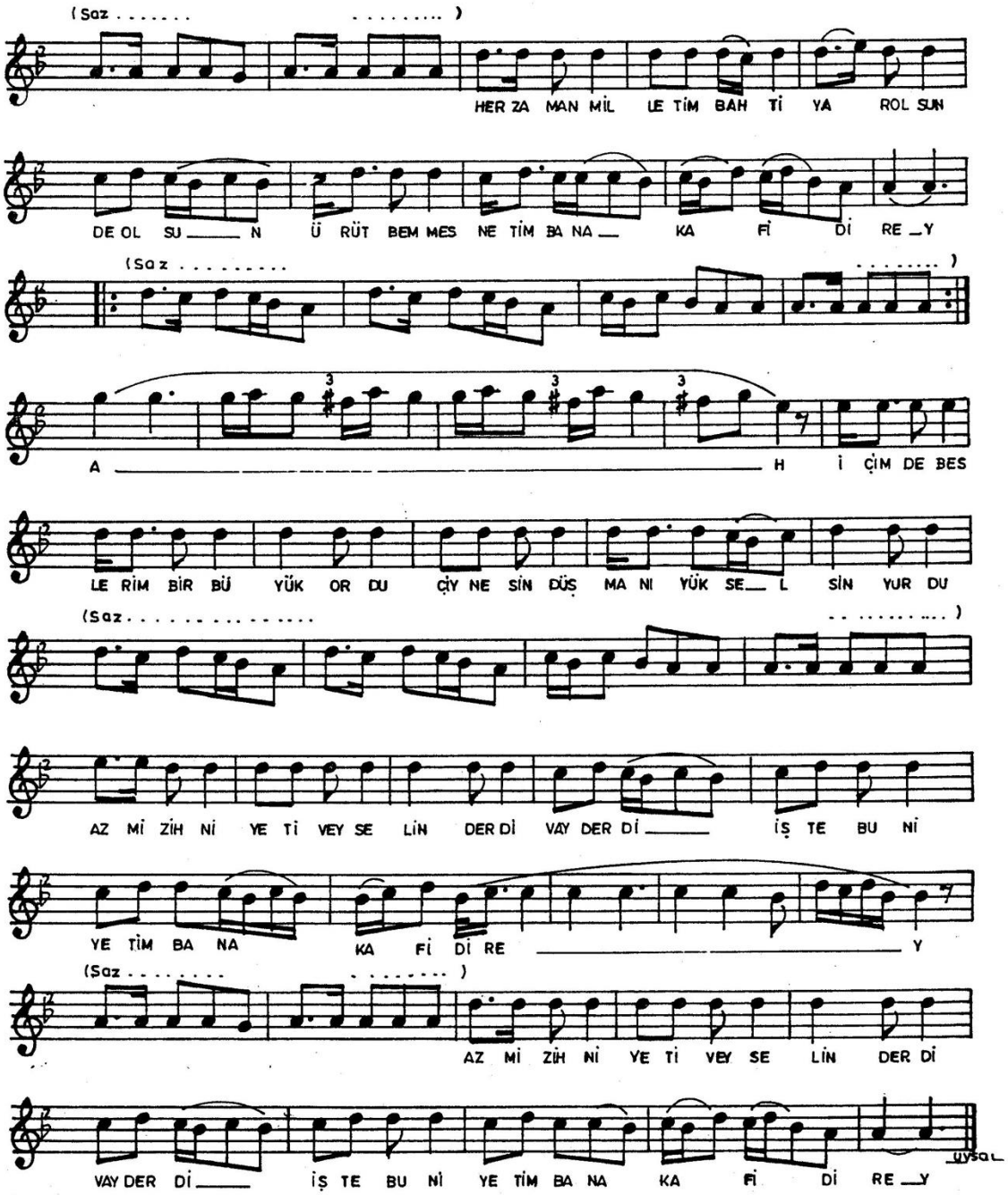
BİR KÜÇÜK DÜNYAM VAR İÇİMDE
(Sahife _2)

BİR KÜÇÜK DÜNYAM VAR İÇİNDE
(Sahife -3)

BİR KÜÇÜK DÜNYAM VAR İÇİMDE
(Sahife -4)

20-) BİR YİĞİT DÜNYADA KELEŞ GEZENDE

(ey) BİR YİĞİT DÜNYADA KELEŞ GEZENDE
ONU ÇOK KERELER BÜHTAN EDERLER
(aman ey) AYIRIRLAR YARENİNDEN DOSTUNDAN
ONU GURBET ELE MİHMAN EDERLER

(ey) KEREM DER Kİ AHIM KALMAZ ALEMDE
BÖYLE ÇALINMIŞTIR LEVHİ KALEMDE
(aman ey) DİYARI GURBETTE GARİP ÖLENDE
DUYAR DÜŞMANLARI BAYRAM EDERLER

KELEŞ : Yiğit, cesur, bahadır, çok yakışıklı, çok güzel
BÜHTAN : İftira
MİHMAN : Misafir
LEVH-İ KALEM : Alın yazısı

TRT REPERTUAR NU : 984
YÖRESİ-İLİ : TRABZON
KAYNAK KİŞİ : ARİF KAYA
DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN
NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ : KADER
USÛL : 2/4

İnceleme:
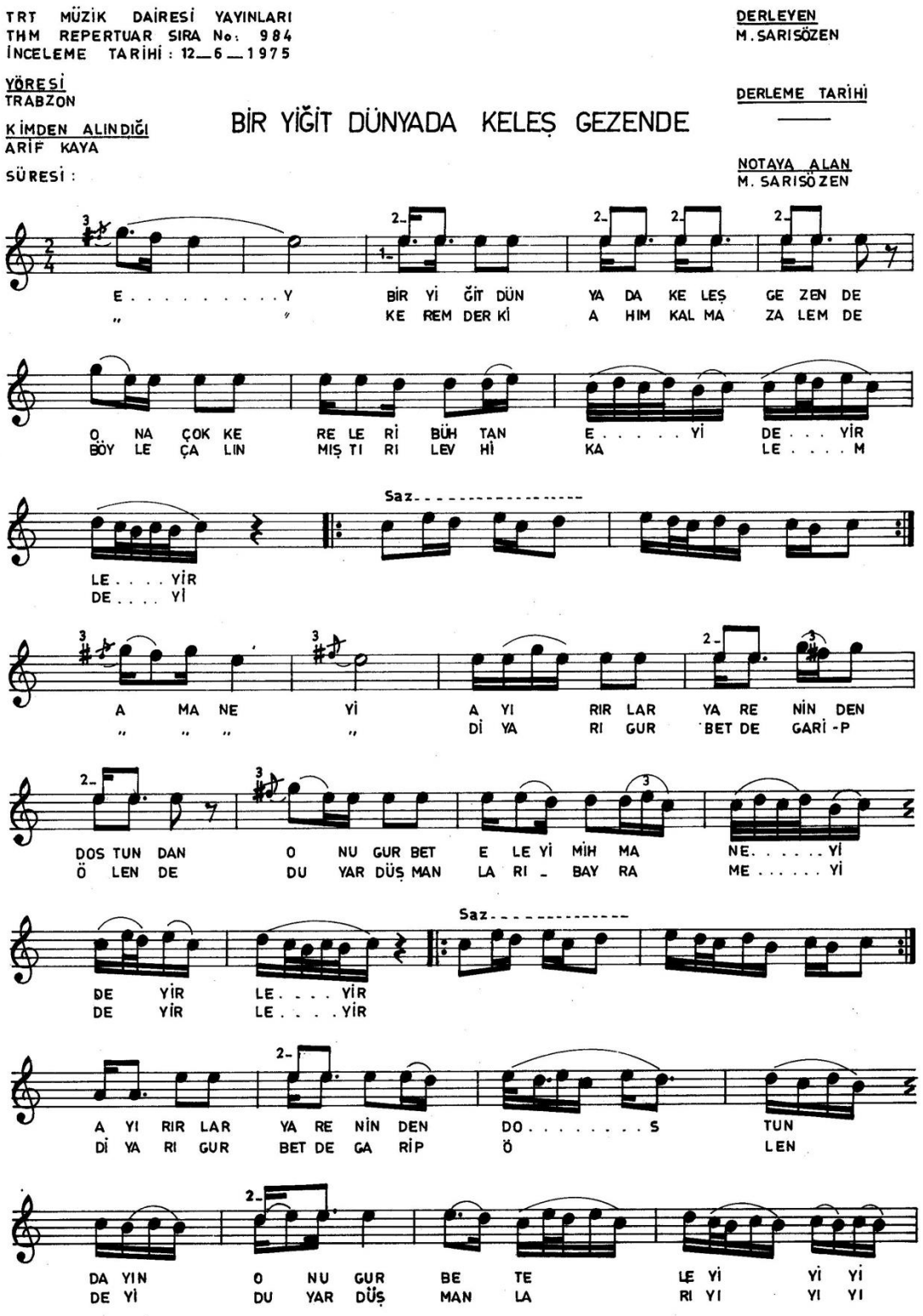
Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”; dünya hayatı içinde geçmişten geleceğe iyi olan yiğit olan, doğrudan şaşmayan ve hatalara, yanlışlara, haksızlıklara karşı mücadele eden insanların kötü

niyetli olan insanlar tarafından rahat bırakılmaması, çeşitli iftiralara, tepkilere haksız muamelelere maruz bırakılması, hor görülmesinden bahsetmektedir. Hile ile kurulmuş bir düzene karşı çıkan insanların, haksızlığa, adaletsizliğe boyu eğmeyen insanların türlü hile ve yollar ile yerinden, yurdundan, ailesinden, işinden mahrum bırakıldığı ve hatta özgürlüğünün elinden alındığından bahsetmektedir.

İkinci dörtlükte, "Türkü Yakıcı" kendi mahlâsını kullanmıştır ve tüm bu yapılan kötülüklerin, haksızlıkların kimsenin yanına kalmayacağından, doğruluktan, Hak yolundan olan insanların başına gelen bu musibetlerin kaderine yazılmış olduğu ve bu dünyada kendilerine bir imtihan olduğundan, sabır edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Devamında gurbet elde uzak diyarda kimsesiz kalan, sıkıntı çeken doğru insanların ölmesini düşmanlarının duyduğunda bayram etmesi, sevinmesi durumunu ifade etmiştir.
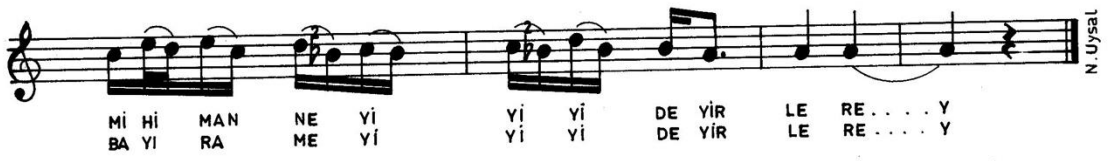
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâm Dininde kader inancı ile ilgili bilgiler, iyi bir insan olma, adil olma vb. insani değerler ile ilgili bilgiler ve nasihatler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler halkın İslâm Dini ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında, toplumsal barış, düzen ve uyumu sağlamada adil, dürüst, barışçıl, yardımsever tutumlar sergileme davranışlarına dikkat çekmek ve uygulanmasını sağlamak bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 20. Bir yiğit dünyada keleş gezende

BİR YİĞİT DÜNYADA KELEŞ GEZENDE
(Sahife- 2)

—1—

Ey, BİR YİĞİT DÜNYADA KELEŞ GEZENDE
ONA ÇOK KERELER BÜHTAN EDERLER
Amman ey, AYIRIRLAR YARENİNDEN DOSTUNDAN
ONU GURBET ELE MİHMAN EDERLER.

—2—

Ey, KEREM DERKİ AHIM KALMAZ ALEMDE
BÖYLE ÇALINMIŞTIR LEVHİ KALEMDE
Amman ey, DİYARI GURBETDE GARİP ÖLENDE
DUYAR DÜŞMANLARI BAYRAM EDERLER.

21-) BU DÜNYADA MURADIMA

BU DÜNYADA MURADIMA
ERDİM DİYEN YALAN SÖYLER
BAŞTAN BAŞA SEFASINI
SÜRDÜM DİYEN YALAN SÖYLER

SULAR AKAR ARGIN ARGIN
FELEK KURMUŞ BÖYLE ÇARKIN
BU DÜNYADA EVİM BARKIM
VARDIR DİYEN YALAN SÖYLER

OĞUL DİNLEMEZ ATAYI
DİLDEN ÇIKARMAZ HATAYI
PİŞMEDEN ÇİĞ YUMURTAYI
SOYDUM DİYEN YALAN SÖYLER

DOST HATAYİ'M DER VARILMAZ
VARILSA GERİ DURULMAZ
HEDİYESİZ YAR SEVİLMEZ
SEVDİM DİYEN YALAN SÖYLER

ARGIN : Yorgun, zayıf, bitkin.

MURAD : (Murat) İstek, dilek, amaç, erek, gaye.

FELEK : Gökyüzü, sema, dünya, alem, talih, baht, şans

BARK : Yapı, ev, otel, park, bahçe.

TRT REPERUAR NU : 2695

YÖRESİ-İLİ : ERZURUM

İLÇESİ-KÖYÜ : AŞKALE

KAYNAK KİŞİ : ALİ ATICI

DERLEYEN : MEHMET ÖZBEK

NOTAYA ALAN : MEHMET ÖZBEK

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte dünya hayatının çileli olduğundan, gelen yani doğup dünya üzerinde hayat süren her insanın mutlaka gerek hastalıklar yüzünden gerek aşk, sevgi yüzünden gerek maddi ve manevi sıkıntılar yüzünden mutlaka dert, sıkıntı çektiğini, bunun aksini söyleyenin mutlak yalan söylediğini anlatmaktadır. Kimse doğumundan ölümüne kadar baştan sona sefa sürerek, keyif ve mutluluk içinde yaşayıp ölmemiştir, her ne kadar mutlu bir hayat yaşayan oldu ise de hayatının bir kısmında bile mutlaka dert çekmiştir demektedir.

İkinci dörtlükte *"Sular akar argın argın, felek kurmuş böyle çarkın"* cümlelerinde dünya hayatı düzeninin canlı varlık teşkil etmeyen nesnelerinin dahi bir görevinin olduğunu, her şeyin bir düzenin içerisindeki çarkın bir parçası olduğunu ve kaderine katlanmak zorunda olduğunu vurgulamıştır. *"Bu dünyada evim barkım, vardır diyen yalan söyler"* dizelerinde ise dünya hayatının geçici olduğunu, bu dünyada kazandığımız, bize ait gibi gözüken hak iddia ettiğimiz şeylerin aslında bizim olmadığını, öldükten sonra sadece bir kefene sarılıp asıl olan ahiret hayatına gittiğimizi vurgulamaktadır. Nice zengin insanlar, ağalar, beyler, paşalar, krallar, hükümdarlar öldükten sonra bütün servetlerini dünyada bırakmış amellerinden başka hiçbir şey götürememiştir. Dünyanın en zengin insanı olsak bile servetimiz, malımız, mülkümüz, kariyerimiz ecelimizin önüne geçemez ve buna çare bulamaz. Bu dörtlükte da bu düşüncenin kısa cümlelerle iyi bir şekilde ifade edildiğini görüyoruz.

Üçüncü dörtlükte *"Oğul dinlemez atayı, dilinden düşürmez hatayı"* sözlerinde ise evladın büyük sözü dinlemeyip öğüt almadığını, gelen neslin önceki nesli hiçe sayıp, tecrübe, nasihat değeri bilmeden sürekli hata yapma durumunda olduğunu anlatmaktadır. Geçmişten günümüze kabul gören belli başlı yargılar, atasözleri, deyimler, nasihatler aslında bize miras

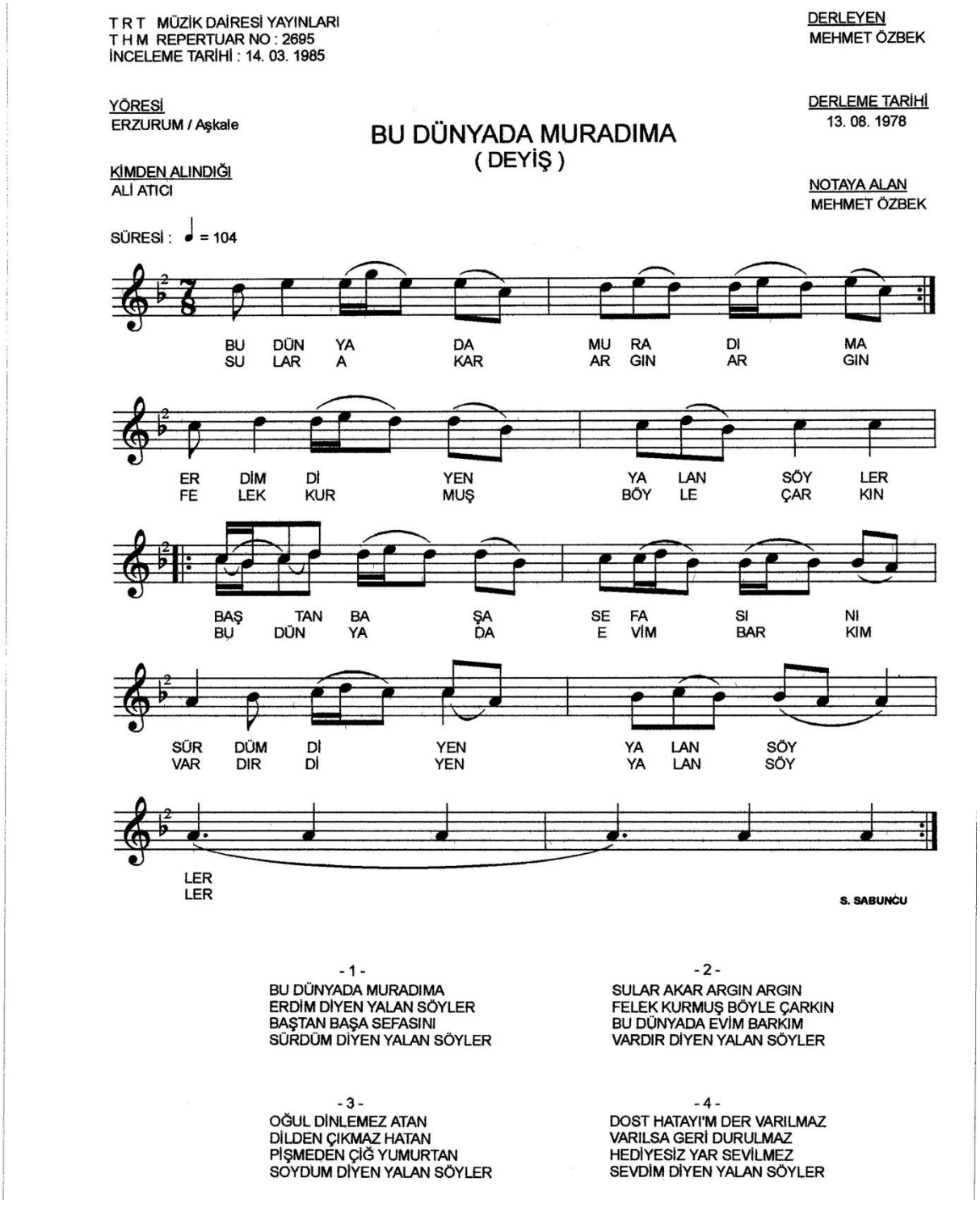
bırakılan en büyük hazinedir, Türk Toplumunda babanın, atanın yeri önemlidir ve öğretileri, nasihatleri yeni neslin sıkıntı çekmemesi, refah, mutluluk içinde yaşaması için önemlidir. "Türkü Yakıcı" bu durumun değişmesinden ve tersinin yaşanmasından şikâyet etmektedir. Devamında ise *"Pişmeden çiğ yumurtayı, soydum diyen yalan söyler"* dizelerinde ise zahiri anlamda bir yumurtanın pişirilmeden kabuklarının soyulması imkansızdır, yumurtaya vurduğunuz anda çatlar ve içindeki özü dökülür. Ancak belli bir süre suda kaynattıktan sonra kabuklarını soyup zarar vermeden içindeki pişmiş özü çıkarılır ve besin olarak yararlı bir şekilde yenilecek durumda olur. BATINİ anlamda ise çiğ yumurta insana benzetilmiş ve olgunlaşmayan insanın, tecrübe yaşamamış insanın aynı çiğ yumurtanın pişmeden soyulunca kırılacağı, bir işe yaramayacağı gibi olgunlaşmadan, nasihat almadan, tecrübe kazanmadan kararlar alarak, kendi başına hareket ederek zarar göreceğini; atanın, babanın dinlenmemesi durumuna pekiştirme yapmıştır.

Dördüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" kendi mahlâsını kullanmıştır. "Varılmaz, varılsa da geri durulmaz" sözlerinde yârden bahsetmektedir. Kolay bir şekilde sevdiği insana, sevgiliye dosta varılmayacağını, ulaşılmayacağını anlatmaktadır. Ulaşıldığı taktirde ise kişinin kendini geri çekemeyeceği, sevdanın pençesine düşeceğini, bir meşguliyet teşkil edeceğini ifade etmektedir. *"Hediyesiz yar sevilmez, sevdim diyen yalan söyler"* dizelerinde ise hayatta her şeyin bir karşılığı olduğu, bir bedeli olduğu anlatılmaktadır. Aşk, sevgi duyduğumuz bir insana bile aşkımızı ifade etmede en basitinden bir çiçek dahi olsa alırız, bir maddi bedel ödeyerek karşıdaki insanın gönlünü hoş edecek, sevgisini, beğenisini artıracak hediyeler armağanlar alırız. Bu hediyeleşme olmaz ise aradaki sevgi bağları zamanla anlamını yitirir ve beklentiler karşılık bulmaz, "Türkü Yakıcı" da bu duruma değinmiş ve her şeyin mutlak bir bedeli karşılığı vardır demiştir ki dini açıdan da bu böyledir. Allaha olan kulluk görevlerini yerine getirirken hep dualarda insanlar cenneti isterler, yapılan ibadetin karşılığında sağlık, para, huzur, mutluluk, güzel bir ahiret hayatı vb. dilekler umarlar. Bu dizede de genel olarak bu düşüncelere vurgu yapıldığını anlıyoruz.

Sonuç olarak bu türküde Halk Biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde dini değerler, insani ilişkiler, dünya yaşamı, insan psikolojisi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler genç insanların karar vermede, idare etme ve yönetme durumlarında, hayatlarını yönlendirme konularında büyüklerinden, bilge insanlardan fikir

alışverişinde bulunma, danışma, nasihat alma ve kendilerine en iyisini ben bilirim, ben anlarım gibi düşüncelerden çıkıp gereksiz büyük özgüven içerisine girmeme konusunda, dünya hayatının geçici olduğu, burada kazanılan maddi varlıkların burada kalacağı ve bu yüzden asıl olan ahiret hayatına hazırlanmamız gerektiği, iyi insan olmak, doğrunun peşinde koşmak gibi değerlere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 21. Bu dünyada muradıma

22-) BU DÜNYANIN DEVRANINA

BU DÜNYANIN DEVRANINA
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA
ZİLLİ ÇANLI KERVANINA
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

GÜLDÜRÜR YÜZE DEVRANI
BİRGÜN OKUTUR FERMANI
BULAMAN DERDE DERMANI
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

BİLİR MİSİN NEDEN NESİN
BİRGÜN KESİLECEK SESİN
ÇÜRÜR CİSMİNLE KAFESİN
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

EVDEN BARKTAN GEÇECEKSİN
ECEL TASIN İÇECEKSİN
NE EKTİNSE BİÇECEKSİN
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

GELMEMİŞKEN ÖLÜM CANA
AĞLA YALVAR YANA YANA
HAKTAN YARDIM OLSUN SANA
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

CAFER SÖZÜNÜ KISA KES
KEMALATA EYLE HEVES
MENZİL ALMAZ TAMAH NEKES
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

DEVRAN : Dönüş: zaman, çağ

KEMALAT : Olgunluklar

MENZİL : İnilecek yer, durak

NEKES : Cimri

KERVAN : Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı.

FERMAN : Buyruk, emir, Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk, yarlık.

BARK : Otel, park, bahçe, yapı, ev.

ECEL : Hayatın sonu, ölüm zamanı.

TAMAH : Aç gözlülük, tenezzül, istek.

TRT REPERTUAR NU : 2472

YÖRESİ-İLİ : TUNCELİ

KAYNAK KİŞİ : CAFER BABA

DERLEYEN : ÂŞIK NESİMİ ÇİMEN

NOTAYA ALAN : YAVUZ TOP

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 5/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte dünya hayatının her ne kadar şaşaalı, gösterişli olsa da gelip geçici olduğu, bu hayatın bir gösterişten ibaret olduğu, yalan olduğu ve tüm bu gösterişin bir gün sona ereceği, aldanılıp teslim olunmaması gerektiğini vurgulamıştır.

İkinci dörtlükte *"Güldürür yüze devranı, bir gün okutur fermanı"* dizelerinde yine dünya hayatına atıfta bulunmuştur. Dünya hayatına aldanıp tamah edip teslim olursan, tam her şeyin yolunda gittiğini sandığın zamanda, anda öyle bir dert gelir ki başına ne derman

bulabilirsin ne de geri dönüp hatalarını düzeltme şansın olur, bu yüzden dünyaya aldanılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Üçüncü dörtlükte dünyaya neden gelindiğini biliyor musun sorusu ile bu dünyaya ibadet için geldiğimizi, boş yani fani işlerle uğraşmamamız gerektiğini anlatıyor. *"Bir gün kesilecek sesin, çürür cisminle kafesin"* dizelerinde ise bir gün mutlak ölümün geleceğini, son nefesimizi vereceğimizi ve bedenimizin toprak altında çürüyeceğini, nerede, ne durumda olursak olalım ölümle yüzleşeceğimizi, bu yüzden dünyaya aldanmamamız gerektiğini ifade etmektedir.
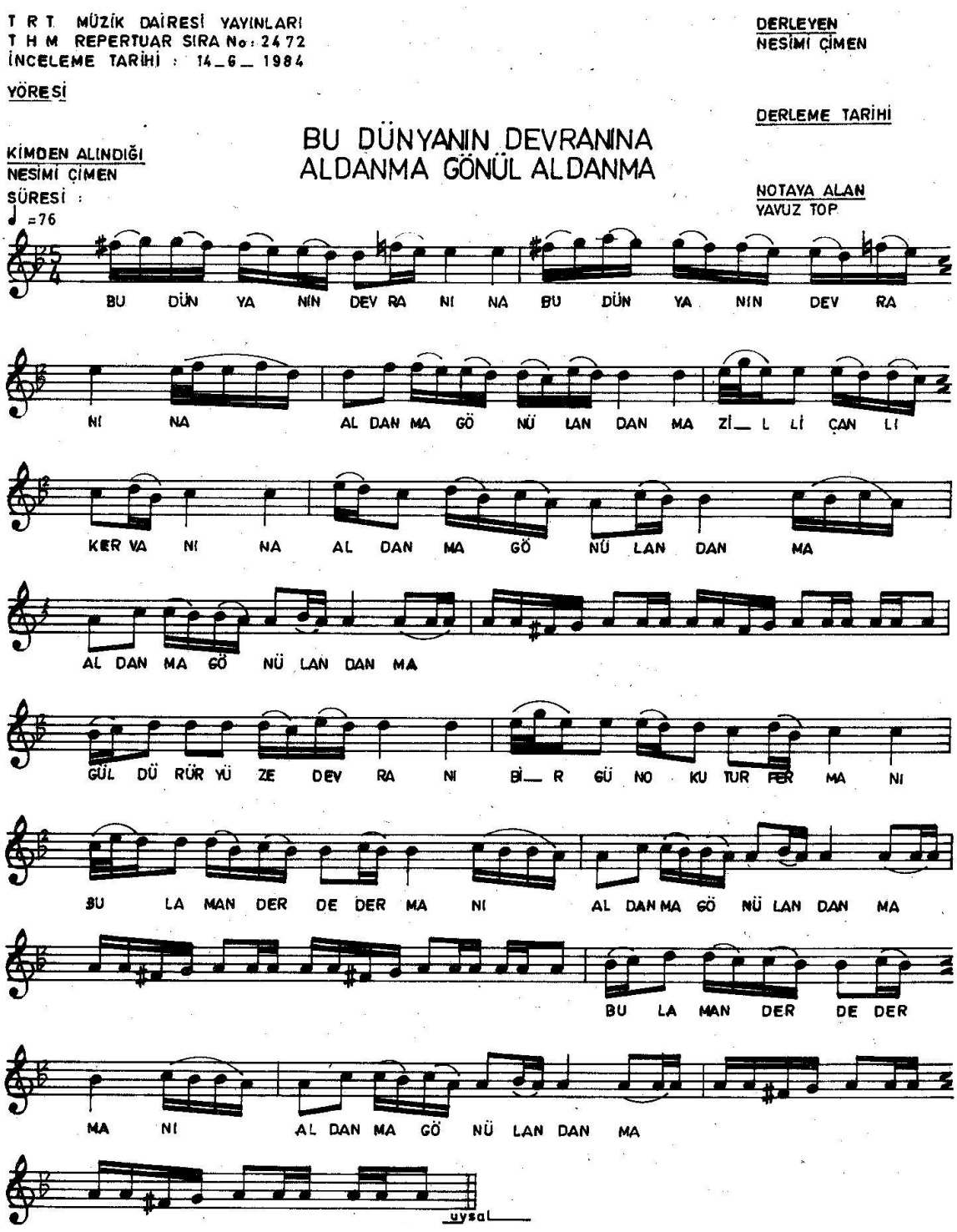
Dördüncü dörtlükte yine üçüncü dörtlükte ölümden bahsettiği dizeleri tamamlayarak ölüm anı geldiğinde evin, malın, mülkün ne varsa ardında kalacak hepsinden geçeceksin ve hatta o ölmemek için bunların hepsini feda edecek duruma geleceksin ama ne yaparsan yap ne verirsen ver "ecel tasını içeceksin" ölümü tadacaksın ve o an sadece yanında götüreceğin şey bu dünyadaki amellerin olacak diyor. *"Ne ektiysen onu biçeceksin"* dizelerinde ise bu dünyada iyi bir kul olduysan ibadetlerini yerine getirdiysen iyi, kötü bir kul olup insanlara, canlılara zulüm ettiysen, ibadetlerini yerine getirmediysen kötü muamele görecek hak ettiğini bulacaksın o yüzden dünyanın sahte yüzüne aldanma diyor.

Beşinci dörtlükte ölüm anı, ecel gelmeden önce aklını başına al ve Allaha yalvar, yakar, dua et günahlarını affetsin, sana yardım etsin, iş işten geçmeden önce fırsatı varken bu halini değerlendir, bile bile aldanma geçici, fani dünya hayatına diyor.

Altıncı dörtlükte "Âşık" mahlâsını tapşıraraksözü kısa kesmesini ve dünyada cimrilikle, aç gözlülükle bir yere varılamayacağını, olgunluğa, doymuşluğa heves etmesi, özenmesi ve o yolda gitmesi gerektiğini savunarak sözlerini bitiriyor.

Sonuç olarak bu türküde Halk Biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" Bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde dünya ve ahiret hayatı ile ilgili dini bilgilere, insani değerlerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler dini ve etik anlamda insan yaşam tarzının nasıl olması gerektiği, erdemli insan olma, dürüst olma gibi insani öğretilere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 22. Bu dünyanın devranına

BU DÜNYANIN DEVRANINA
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA
ZİLLİ ÇANLI KERVANINA
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA
GÜLDÜRÜR YÜZE DEVRANI
BİR GÜN OKUTUR FERMANI
BULAMAN DERDE DERMANI
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

—2—

BİLİR MİSİN NEDEN NESİN
BİR GÜN KESİLECEK SESİN
ÇÜRÜR CİSMİNLE KAFESİN
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA
EVDEN BARKTAN GEÇECEKSİN
ECEL TASIN İÇECEKSİN
NE EKTİNSE BİÇECEKSİN
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

—3—

GELMEMİŞKEN ÖLÜM CANA
AĞLA YALVAR YANA YANA
HAKTAN YARDIM OLSUN SANA
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA
CAFER SÖZÜNÜ KISA KES
KEMALATA EYLE HEVES
MENZİL ALMAZ TAMAH NEKES
ALDANMA GÖNÜL ALDANMA

23-) CAN BULA CANANINI

CAN BULA CANANINI
BAYRAM O BAYRAM OLA
KUL BULA SULTANINI
BAYRAM O BAYRAM OLA

HÜZN-Ü KEDER DEF OLA
DİLDE HİCAP REF OLA
CÜMLE GÜNAH EF OLA
BAYRAM O BAYRAM OLA

LÜTFİ YA LÜTFÜ KERİM
ERİŞE RAHMÜ-REHİM
BERMURAD EDE FEHİM
BAYRAM O BAYRAM OLA

LÜTFİ : Özel ad
REF ETMEK : Lağvetme, hükümsüz kılma, ortadan kaldırma
RAHMU-REHİM : Esirgeyen, koruyan, acıyan Allah
HİCAP : Utanma
BERMURAD : İstek üzere
FEHMETMEK : Anlamak, kavramak
EF : Af
HÜZN-Ü KEDER : Üzüntü ve acı
DEF OLMAK : Çekilip gitmek, yok olmak
DİL : Gönül
CANAN : Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili, Tasavvufta Tanrı
KERİM : Soylu, eli açık, cömert, Allah'ın adlarından biri

TRT REPERTUAR NU : 2083

YÖRESİ-İLİ : ERZURUM

KAYNAK KİŞİ : RACİ ALKIR

DERLEYEN : RACİ ALKIR

NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : İLAHİ

USÛL : 4/4
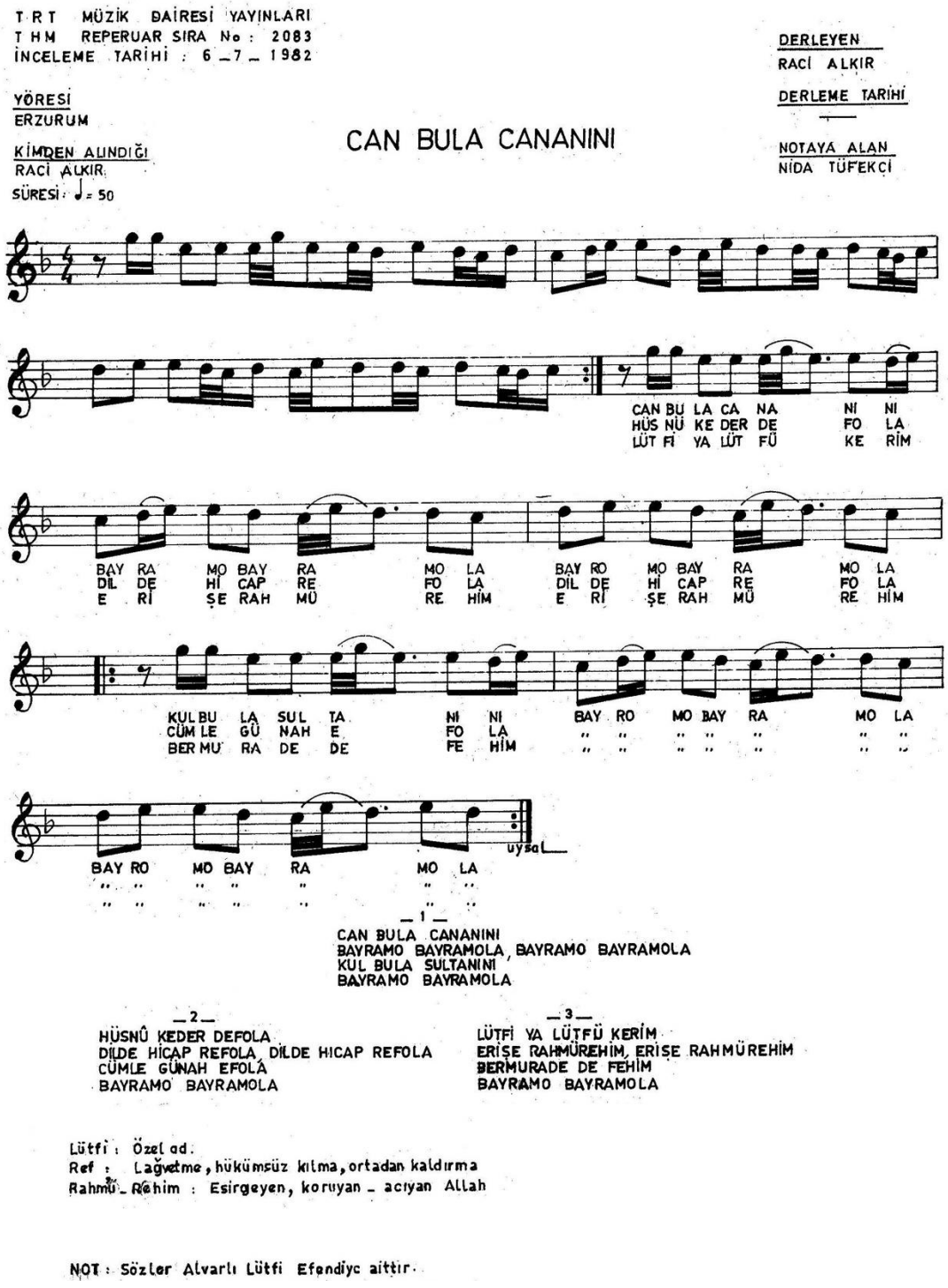
İnceleme:

Alvarlı Muhammed Lütfü Efe'ye ait olan Türkü sözlerinin birinci dörtlüğünde "Türkü Yakıcı"; kişi sevdiğini, Mevla'sını bulursa, kavuşursa o zaman gerçek mutluluğa erişir demekte Allah'a ulaşma (Vuslat) arzusunu dile getirmektedir.

İkinci dörtlükte üzüntü, acı, keder giderse, uzaklaşırsa, kalplerde, gönüllerde utanılacak düşünceler ortadan kalkarsa, gönüller temizlenirse, bütün günahlar affedilirse işte o zaman insanlığın bayramı olur, gerçek mutluluğa erişilir ifadelerinde bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarakkendine sesleniyor ve Allah kerimdir, bağışlayıcıdır, cömerttir diyerek, Ey bağışlayıcı, cömert, esirgeyen, koruyan, bağışlayan Allah'ım sen dileklerimizi kabul eder, bizi affedersen işte o zaman bayram olur bizim için, gerçek mutluluğa ulaşırız ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına girmektedir.

Şekil 23. Can bula cananını

24-) CEVİZ OYNAMAYA GELDİM ODANA

CEVİZ OYNAMAYA GELDİM ODANA
NİŞANLIN DA BU MU DERLER ADAMA
DAYANAMAM SENİN KARA SEVDANA

Bağlantı:
AMAN AMAN OLMUYOR
EŞ EŞİNİ BULMUYOR
KARA YAĞIZ GENÇ OĞLAN
NİYE GÖNLÜN OLMUYOR

ASKER BAYRAĞINI BURCA DİKTİLER
KÜÇÜCÜK YARİMİ ASKER ETTİLER
BEN DOYMADAN O YARİ DE ALIP GİTTİLER

Bağlantı
BURÇ : Kale duvarında, genellikle köşede ve yüksekçe çıkıntı

TRT REPERTUAR NU : 3587
YÖRESİ-İLİ : KAYSERİ
İLÇESİ-KÖYÜ : BÜNYAN
KAYNAK KİŞİ : ADNAN TÜRKÖZ
DERLEYEN : NEZAHAT BAYRAM
NOTAYA ALAN : HAMDİ ÖZBAY
MAKAMSAL DİZİ : SEGÂH
KONUSU-TÜRÜ : AŞK, SEVDA
USÛL : 2/4

İnceleme:

Birinci kıtada türkünün hikayesinde anlatılan kadın, nişanlısı olan oğlanı bir şekilde evine odasına çağırıp onunla muhabbet etmek istiyor. Fakat nişanlısı daha çocuk ve muhabbetten anlayacak durumda değil. Odaya gelince, cebinden çıkardığı üç beş cevizi birbirine vurmaya ve ceviz oynamaya başlar. Kadın durumun masumiyetini anlar ve "ceviz oynamaya mı geldin" diyerek nişanlın da bu mu derler adama diye sitemini dile getirir. Bununla birlikte kadın aslında çocuğun güzelliğine, tipine sevdalanmıştır ve bağlantı kısmında da birinci kıtanın sonunda da kara sevdaya düştüğünü fakat aradaki yaş farkından dolayı kavuşmanın başta psikolojik nedenlerden dolayı olmadığına sitem ediyor.

İkinci kıtada ise "Asker bayrağını burca diktiler, küçücük yârimi asker ettiler" cümlelerinde; büyüklerimizin anlattığına göre eski zamanlarda ölen bir aile ferdinin kimliğini, yeni doğana ya da kimliği olmayan aile bireyine vermek yaygın yapılan hatalardan birisiymiş. Çünkü o zamanın koşullarında, şartlarında nüfus müdürlüğüne gitmek bu işleri yapmak külfetli, zor işler olarak görülürmüş. Bu sebeple bu çocuğa verilen kimlikteki doğum tarihine göre askerlik çağı geldiği için çocuğu da askere götürürler. Yurdumuzda asker gönderen, düğün olan, cenazesi olan evlerde evin yüksek bir kısmına herkesin göreceği şekilde Türk bayrağı asılır. Bu geçmişten günümüze köy, kasaba ve nahiyelerde hala görülmekte olan bir uygulamadır. Türkü sözünde geçen "Asker bayrağını burca diktiler" cümlesinde bunu anlatmaktadır.

Sonuç olarak Türkünün öyküsünde de anlatıldığı gibi geçmiş zaman Anadolu kültüründe günümüzde 'Adölesan' diye adlandırılmakta olan bülûğ çağına henüz girmiş ve hatta girmemiş çocukların evlendirilmesi yaygındı. Adölesan dönem bireylerin evliliklerinde zamanın elverdiği şartlar ve koşullar bazen bu evlilikleri gerektiriyordu. Bunlar; savaşlar, kıtlık, yoksulluk, kimsesizlik vb. durumlarda kişinin bir aile içinde olması, kadınların adının dile düşmemesi, güvende olması esasında yapılan evliliklerdi. Erkek çocuk evliliklerinde ise erkek çocuğun erişkin bir kadınla evlendirilip hem ergenin gelişimi ile yakından ilgilenilmesi hem de yuvasını kurması, aile yaşantısını öğrenip ileride sıkıntı çekmemesi hedeflenirdi. Adölesan evlilikler ile ilgili makalesinde Dr. Münire Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN *"Adölesan dönemi çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan ve biyolojik, sosyal, psikolojik açıdan gelişimi içeren karmÂşık bir dönemdir. Bu dönemi sağlıklı bir biçimde geçirmek için adölesanın yerine getirmek zorunda olduğu bir takım gelişim görevleri bulunmaktadır. Bunların en başında kendine özgü bir kimlik oluşturmak gelir. Kimlik*

oluşturmak ise kafası karışık adölesan açısından kolay bir iş değildir. Bu dönemde yapılan evlilikler, adölesanın kendine güveninin azalmasına sebep olup, kendine özgü bir kimlik oluşturmasını güçleştirebilir. Ayrıca, erken yaşta yapılan evlilikle,r çoğunlukla adölesanların eğitimden kopmasına, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının bozulmasına neden olabilir" diyerek Adölesan çağdaki evlilik problemlerine değinmiştir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Evlilik" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde evlilik geleneği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler halkın erken yaş çocuk evlilikleri, Adölesan dönem gelişim psikolojisi ve sorunları, çocuk ve kadınlar üzerinde ebeveyn baskıları ile ilgili meselelere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
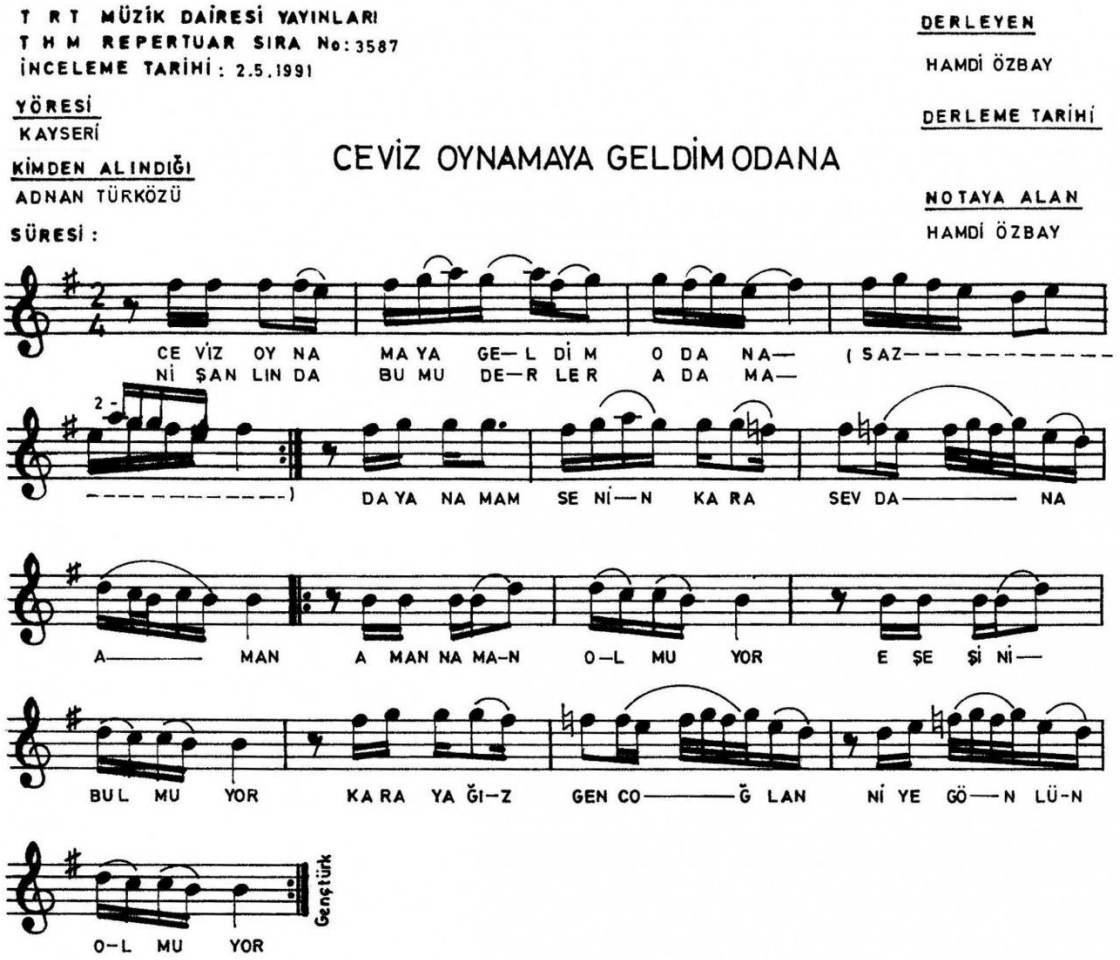
Türkünün Öyküsü

Kayseri'nin bağları kadar ulu ceviz ağaçları ve cevizle oynadıkları oyunlar da meşhurdur.

Topladıkları cevizlerle kışın köy halkı köy odasında oynar eğlenirmiş o zamanlar.

Bu oyun genç işiymiş ama büyükler de gençliklerini yad eder, zevkle izlerlermiş olanları.

İşte şenliğin bol olduğu o zamanlarda köyden güzel bir kızı kendinden küçük bir oğlanla nişanlamışlar. Kız, sevdiği oğlanı gizlice evine çağırmış birgün ama oğlan bunu anlayacak akla varmamış ki daha. Utançtan dili tutulan bilgisiz oğlan çıkarmış cebinden cevizleri, başlamış birbirine vurmaya. Oğlan evden gidince kız tutturmuş bir türkü (Murat Kavuncu tarafından derlenmiştir) (İçağasıoğlu Çoban, 2009; Turhan, Akbıyık ve Kürkçüoğlu, 2003).

CEVİZ OYNAMAYA GELDİM ODANA
NİŞANLIN DA BU MU DERLER ADAMA
DAYANAMAM SENİN KARA SEVDANA

AMAN AMAN OLMUYOR
EŞ EŞİNİ BULMUYOR
KARA YAĞIZ GENÇ OĞLAN
NİYE GÖNLÜN OLMUYOR

B A Ğ L A N T I

ASKER BAYRAĞINI BURCA DİKTİLER
KÜÇÜCÜK YARİMİ ASKER ETTİLER
BEN DOYMADAN O YARİ DE ALIP GİTTİLER

BAĞLANTI

Şekil 24. Ceviz oynamaya geldim odana

25-) CEZAYİR'İN YÜKSEK OLUR EVLERİ

CEZAYİR'İN YÜKSEK OLUR EVLERİ
İÇİNDEDİR AĞALARI BEYLERİ (Sultan Cezayir)
TÜRKÇE DE BİLMEZ ARAPÇADIR DİLLERİ

Bağlantı:
SOKAKLARI MERMER TAŞLI
GÜZELLERİ HİLAL KAŞLI
HEP BAKIŞIRLAR BİZE KARŞI
SULTAN CEZAYİR VAY AMAN AMAN

BİR GEMİM VAR SALIVERDİM ENGİNE
ŞİMDİ DE RAĞBET GÜZEL İLE ZENGİNE
VERİN KIZI MENENDİNE DENGİNE

Bağlantı
GEL KOYUNUM SANA ÇANLAR TAKAYIM
SEN SALLAN GEL BEN BOYUNA BAKAYIM
AH ANASIZ BABASIZ NASIL YATAYIM

Bağlantı

MENEND : Benzer, eşdeğer

ENGİN : Ucu bucağı görünmeyecek kadar geniş, çok geniş, vasi, açık deniz

CEZAYİR : Kuzey Afrika'da ülke, Afrika'nın en büyük ülkesi. Cezayir'in komşuları kuzeydoğuda Tunus, doğuda Libya, güneydoğuda Nijer, güneybatıda Moritanya ve Mali, batıda Fas ve Batı Sahra'dır. Etnik açıdan bir İslâm, Arap ve Berberi ülkesidir. Ülke ismi (El Cazayir) Arapçada "adalar" anlamına gelir (Cezayir Konsolosluğu, 2019).

TRT REPERTUAR NU : 3760

YÖRESİ-İLİ : ANTALYA

İLÇESİ-KÖYÜ : İBRADI

KAYNAK KİŞİ : SAMİ DEMİRCİOĞLU

DERLEYEN : ERDEM ÇALIŞKANEL

NOTAYA ALAN : ERDEM ÇALIŞKANEL

MAKAMSAL DİZİ : MUHAYYERKÜRDİ

KONUSU-TÜRÜ : MİMARİ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" Kuzey Afrika kıtasında yer alan, eskiden Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ve yönetiminde olan Cezayir yöresi ile ilgili tanımlamalarda bulunmaktadır. Mimari bağlamda evlerinin yüksek yani birden fazla kattan oluştuğunu, ekonomik bağlamda ağaların, beylerin maddi durumu iyi insanların fazla olduğunu, kültürel bağlamda ise halkın konuştuğu dilin, lisanlarının Arapça olduğunu Türkçe bilmediklerini ifade etmiştir.

Bağlantı kısmında Cezayir yöresinin sokaklarının mermer taşı ile döşenmiş, kaplanmış olduğunu, kızlarının güzel olduğunu ve insanların ve muhtemelen "Türkü Yakıcı" ve etrafındaki kişilerin turistik amaçla veya geçici bir süre iş vb. amacıyla orada bulundukları için yerel halkın yabancı gördüklerinden dolayı ilgilerinin üstlerinde olduğundan ve kendilerine karşı bakışlarından bahsetmektedir. Devamında "Sultan Cezayir" ifadesini o yöreyi çok beğendiğinden saygı ve hayranlığını dile getirmek için kullandığını çıkarıyoruz.
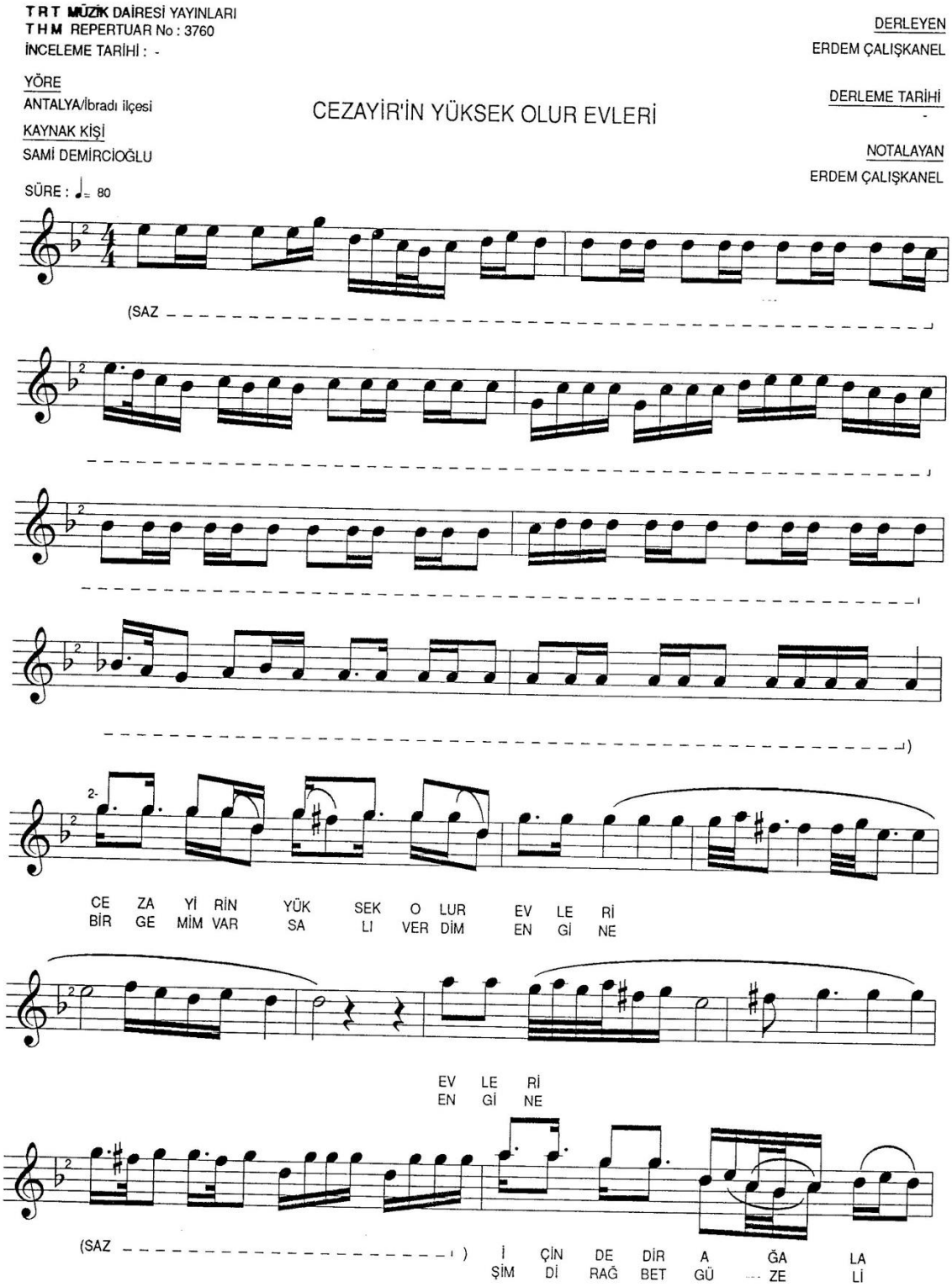
İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" bir gemisi olduğundan ve o gemiyi açık denizlere gönderdiğinden bahsediyor. Bu ifade ile "Türkü Yakıcı"ın maddi durumunun iyi olduğunu ve ticaretle uğraştığının, Cezayir'e de ticaret maksadı ile gittiğini hatta deniz yolu ile kendi gemisi ile gittiğini anlıyoruz. Devamında içinde bulunduğu devirden çağdan bahsediyor ve rağbetin güzele ve zengine olduğunu, insanların gerek evlenmek için gerek arkadaşlık, dostluk ilişkileri kurmak için güzel ya da zengin kimseleri tercih ettiği her şeyin bir menfaat ve karşılıklı çıkara dayandığını ifade ediyor.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" koyunu olduğunu ve koyunların boynuna kaybolmasın, ya da başka koyunlarla karışmasın diye takılan kimi süslemeli kimi sade bir ipe bağlanıp

koyunun boynuna asılan zilden bahsediyor. Devamında *"Sen sallan gel ben boyuna bakayım"* dizesinde bir kıza olan hayranlığını, onun yürüyüşünü, boyunu, endamını görmek istediğini dile getiriyor. Son dizede ise muhtemelen gemi ile ticaret yapan "Türkü Yakıcı" sık sık uzun yollara gittiği için, ailesinden, annesinden, babasından uzakta kaldığı ve gurbetin zorluklarını çektiği için annesine ve babasına olan özlemini dile getiriyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Ekonomisi" ve "Halk Zoolojisi" alt araştırma alanlarına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Konut çeşitleri" ve "Yapı Teknikleri" alt araştırma alanlarına, "Halk Sanatları ve Zanaatları" bölümünün "Meslekler" alt araştırma alanına girmektedir.
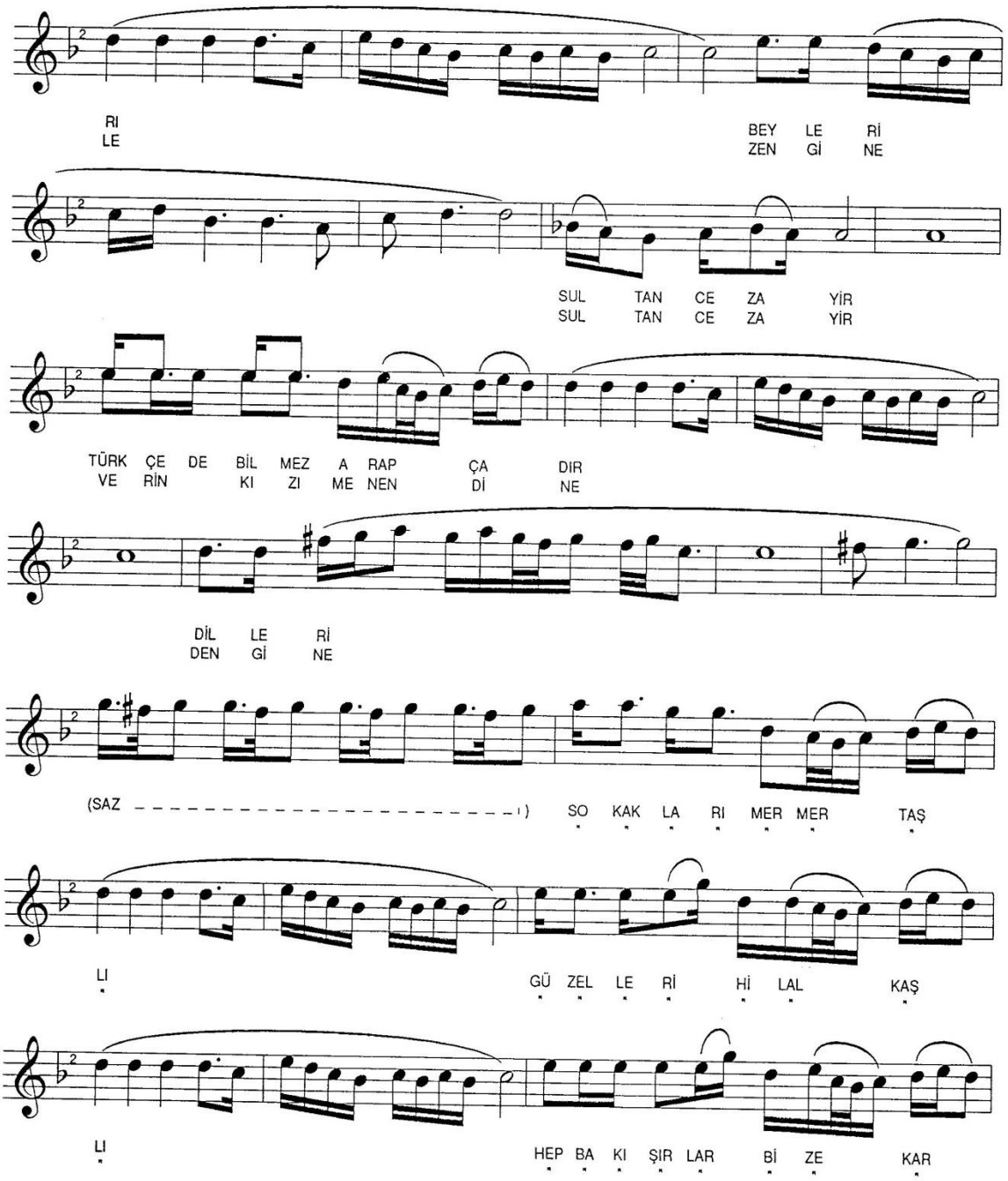
Bu türküde Cezayir yöresinin, kültürel ve mimari yapılanması hakkında, geçmiş dönem gemicilik mesleği ve zorlukları ve ticaret türleri hakkında, hayvancılık hakkında, geçmiş dönem aşk, sevda konuları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler geçmiş dönem yaşantısı, ticaret hayatı, aşk, sevda yaşayış ve anlayışı, geçmiş dönem gemicilik mesleği, geçmiş zaman ve günümüzde hayvancılık ile ilgili püf noktaları, Cezayir yöresi mimari ve kültürel bilgileri, Türk Tarihinde Osmanlı Devleti zamanı sınırlarımız ve yönetim şekilleri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 25. Cezayir'in yüksek olur evleri

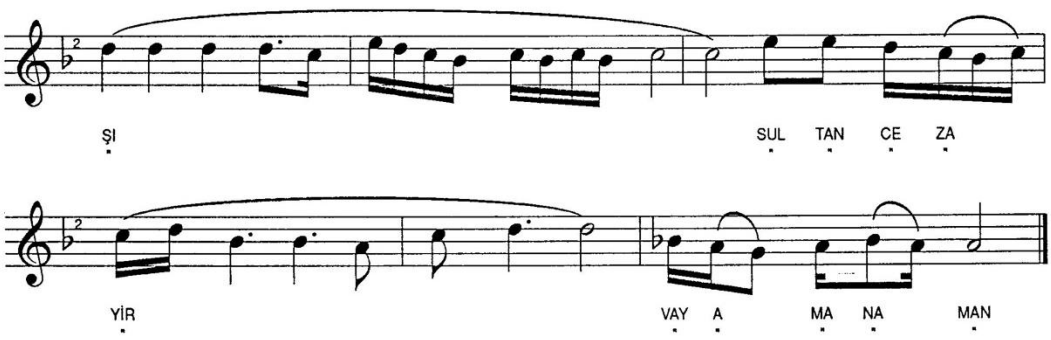
CEZAYİR'İN YÜKSEK OLUR EVLERİ

- 2 -

CEZAYİR'İN YÜKSEK OLUR EVLERİ

- 3 -

Özgür

CEZAYİR'İN YÜKSEK OLUR EVLERİ
İÇİNDEDİR AĞALARI BEYLERİ SULTAN CEZAYİR
TÜRKÇE DE BİLMEZ ARAPÇADIR DİLLERİ

BAĞLANTI
SOKAKLARI MERMER TAŞLI
GÜZELLERİ HİLAL KAŞLI
HEP BAKIŞIRLAR BİZE KARŞI
SULTAN CEZAYİR VAY AMAN AMAN

BİR GEMİM VAR SALIVERDİM ENGİNE
ŞİMDİ DE RAĞBET GÜZEL İLE ZENGİNE
VERİN KIZI MENENDİNE DENGİNE

BAĞLANTI

GEL KOYUNUM SANA ÇANLAR TAKAYIM
SEN SALLAN GEL BEN BOYUNA BAKAYIM
AH ANASIZ BABASIZ NASIL YATAYIM

BAĞLANTI

26-) ÇAMLIĞIN BAŞINDA TÜTER BİR TÜTÜN

(Ham Meyvayı Kopardılar Dalından)

ÇAMLIĞIN BAŞINDA TÜTER BİR TÜTÜN
ACI ÇEKMEYENİN YÜREĞİ BÜTÜN
ZİYA'MIN ATINI PAZARA TUTUN
GELEN GEÇEN ZİYAM ÖLMÜŞ DESİNLER

Bağlantı:
AT ÜSTÜNDE KUŞLAR GİBİ DÖNEN YAR
KENDİ GİDİP AHBAPLARI KALAN YAR

BENİM YARİM YAYLALARDA OTURUR
AK ELİNİ SOĞUK SUYA BATIRIR
DEMEDİM Mİ NAZLI YARİM BEN SANA
ÇOK MUHABBET TEZ AYRILIK GETİRİR

Bağlantı

HAM MEYVAYI KOPARDILAR DALINDAN
AYIRDILAR BENİ NAZLI YARİMDEN
EĞER YARİM TUTMAZ İSE SALIMDAN
ONUN İÇİN AÇIK GİDER GÖZLERİM

Bağlantı

UZUN OLUR GEMİLERİN DİREĞİ
YANIK OLUR ANALARIN YÜREĞİ
NE SEN GELİN OLDUN NE BEN GÜVEYİ
ONUN İÇİN KAPANMIYOR GÖZLERİM

SAL : Tabut

GÜVEY : Damat

TRT REPERTUAR NU : 2479

YÖRESİ-İLİ : YOZGAT

İLÇESİ-KÖYÜ : AKDAĞMADENİ

KAYNAK KİŞİ : NİDA TÜFEKÇİ

DERLEYEN : NİDA TÜFEKÇİ

NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : KÜRDİ

KONUSU-TÜRÜ : AĞIT

USÛL : 6/4+4/4 (Uslu, 1995).

İnceleme:

Bu türkü ağıt türünde olup bir olaya istinaden çıkarılmıştır. Yozgat ili Akdağmadeni ilçesinde gerçekleşen bu trajik türkü, Yozgatlı olan Nida TÜFEKÇİ tarafından derlenip, notaya alınmıştır. Fakat Türküde adı geçen “Ziya’nın” ölüm sebebi ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır.

Millî Folklor Dergisi’nde yayımlanan Mustafa Uslu’ya ait makalede; yörede yapılan araştırmalara göre, olayı bilen ve araştırmanın yapıldığı tarihte halen yaşayan tanıklardan alınan bilgiler doğrultusunda "Ziya isimli bir Yozgat delikanlısının sürmeli gözleriyle meşhur Yozgatlı kızlardan birisi ne Âşık olduğu ifade edilir. Ziya fakir fakir biridir. Sevdiği kızın ailesi, kızı alabilmesi için Ziya'dan altm küpe v.b. takılar ister. Ziya, bir türlü 'takı' engelini aşıp sevdiğine kavuşamamaktadır. Kız da Ziya'ya tutulmuştur. Birbirlerini delicesine sevmektedirler. Ziya sevdiğinden ayrı kaldığı vakitlerde en büyük zevki ve tutkusu olan oyunlarına katılmaktadır. Bir gün cirit oynarken, rakibinin ciridinden (uzun ince bir sopanın avuç içerisinde ortasından tutularak at üstünde, yine at üstündeki rakibe vurulmak üzere atılır. Ciritle rakibe her vuruş bir sayıdır.) sakınmak için yan yattığında atından düşer. Ağır bir şekilde yaralandığı için hastaneye kaldırılır. Yarası derindir.

Ameliyattan kalkamaz ölür. Ziya'sını unutamayan sevgilisi de ona bu ağıtı yakar."

Şekil ve yapı bakımından; bentleri dört, bağlantıları nakarat şeklinde tekrar edilen iki mısralık bir özellik gösteren "Ziya'nın Türkü"sünün Yozgat'ta yaygın olan hikayesi bu şekildedir." (Millî Folklor sf. 101).

"At üstünde kuşlar gibi dönen yar, kendi gidip ahbapları kalan yar" türkünün bağlantı Kısımındaki sözlerde anlam olarak bakıldığında yine Mustafa Uslu'nun araştırmasında önemli bir hususa değiniliyor; "Bağlantıdaki; "At üstünde guşlar gibi dönen yar" Ziyanın, canlı şahitlerin ifadeleriyle çok iyi 'ata bindiğini' ve 'cirit'oynadığını öğreniyoruz. Bizim dikkatimizi; çok iyi 'ata binmesi' ve 'cirit' oynamasına rağmen, cirit yemesi ve attan düşmesi çekti.. Doğrusunu söylemek gerekirse bu "ölüm sebebi" o zamandan beri bize pek inandırıcı gelmedi. Bunun üzerine 'konuyu tekrar araştırmaya başladık: Hedefimiz Ziya'nın nasıl 'öldüğünü' veya 'öldürüldüğünü tesbit etmek." diyor ve yine farklı şahitlerin anlattıkları diğer hikayeleri de araştırmasına ekliyor. Diğer araştırmalarına göre söylenen farklı hikayeleri ise şu şekilde anlatıyor;

"Yeni kaynaklara yönelmemiz gerekiyordu. Biz de bunu yaptık. Bilgisine başvurduğumuz bir kaynak kişi olan Fennuş Güneş Ziya'nın ölüm sebebi olarak şu bilgileri vermektedir: Ziya, evlendiği kızı seven birisi tarafından 'kıskançlık' sebebiyle bıçaklanarak öldürülmüştür.

Bir başka kaynak kişi Bedriye Çelik'e göre de; düşmanları tarafından vurularak öldürülmüştür.(4) Ölüsü, köylüler tarafından dağda bulunmuş ve köyüne getirilerek gömülmüştür. Ölüm sebebi konusunda Nafiz Parlak(5) adlı kaynak kisşi şu bilgileri vermiştir: Ziya çaresiz bir hastalığa yakalanarak ölmüştür.

Daha başka bir kaynak kişimiz olan Hüseyin Susam da(6) şu bilgileri vermektedir: Ziya'yı birkaç arkadaşı; hadi seni nişanlını görmeye götürelim, demişler. Yolda arkadaşları Ziya'mn belinden silahını alarak, ne ni şanlısı be, defol şurdan denilerek kovulup terslenmiştir. Arkadaşlarının bu davranışını hazmedemeyen Ziya, kahrından hastalanır ve ölür.

Edindiğimiz bu bilgilerin yeterince açık ve doyurucu olmadığı; bizim olduğu kadar okuyucularımızın da dikkatinden kaçmamış tır. Çünkü Ziya'mn ölümü çeşitli sebeplere bağlanmıştır. Konuyu daha da araştırmalıy dık. Biz de araştırmaya devam ettik. Bu ka rarlılığımız bizi yanıltmadı. Yeni bulduğumuz iki kaynağımızın verdiği bilgiler, doğru yolda

olduğumuzu gösterdi. Yeni kaynağımızın birincisi; türküye konu olan Ziya'mn ablası Tekmile Yıldınm(7), İkincisi de Ziya'mn ablası Tekmile Yıldırım'ın oğlu Harun Yıldı rım).. 4

Tekmile Yıldırım'dan Ziya hakkında bu bilgiler alınmıştır: "Ziya (soyadı Çalışkan) Karacalar Köyü'nde bir yiğit delikanlı. Gaşı gözü sülük gibi. Çok yakışıklıydı. Uzun, boylu. Etrafınca çok sevilirdi. Çevrede onu tanımayan yok gibiydi. Çok iyi ata biner ve çok iyi cirit oynardı. Ziyalar yedi gardaşıdılar. Beş denesi giz, iki denesi oğlan..Halen beş gardaşı sağ. Üç gardaşım öldü. .(Ziya, Fadime, Gürcü)

Ziya ile sevdiği Fikriye (gızlık soyadı Çevik idi..) arkaba çocukları. İkisi de Garacalar Köyü'nden. Arkabalıkları Fikriye'nin anası tarafından ileri geliyo. Senin anıyacaan Ziya ile Fikriye'nin anaları emmi gızları. Fikri ye'nin babası bizim köyden (Garacalar Köyü) İmam Ali Hoca..

Derin bir.hocaydı..Bu düşünce benim daal, hepiciğimizin bilenlerin ve köylülerin.. Ali Hoca ölmeden önce imam durduğu Gızıltepe Köyü'nden Garacalar'a geldi..orada öldü.

Fikriye ve ailesi; Ziyayınan nişannamadan Önce Ali Hoca'nm Gızıldepi'ye imam durmasıyla orıya yelleşdiler. Fikriye (Ziya'mn nışannısı) çık gozel, boylu poslu, uzun saçlıydı. Ziyayman birbirlerini çok hazederler. Fikri ye'nin çok gozel ve gur bi sesi varidi. Eyi İlâhî ederdi. Fikriyeler'in evi Garacalar Köyünde Habeşin oğlunun evinin ordaydı. Evlerinin aralığından ,da köyün mezerüği eyice görü nürdü. Fikriye gendisiyinen dört bacıyıdılar. Fikriye zaman zaman Ziya'mn güççük gardaşı Amet'e(Ahmet) yarenlik olsun deyi; çocuğu sevindirmek icunda,, sana varacaam, derdi (Seninle evleneceğim, derdi.) Ailecek birbirimize gedip gelirdik.. Senin anıyacaan birbirimize bek yakmıdıh.

Ekin sularken üşütmüş! Gann ağrısından da şekayet ederdi.Tohdura bek getmek isdemedi. Gozel bi esbap dikindiyidi o zamanlar. Gendide keleş mi keleş, ö esbabı geyince daha keleş olurdu. O halde tohtura getmiye ırazı edebildik. O zamanlar şindiki gibi tohdur, ilaç, hap, iğne nerde.. Geddi geldi bi hafda kendini bilmez bi halde ölü gibi yaddı..Hepiciğimiz başmdaydıh, Fikriyeynen nışannandıhdan sona hasdalandı.

Fikriyeler o sırada Gızıldepe Köyü'ndeler. Geleninen gideninen nışannısı Ziya'dan hâber alırmış. Fikriye'ye haber gotürennerden biri de Gızıldepe Köyü'nden Mehmet (Meh met Kılıç) O hasda halindeyiken babam başında; Allahım oğlumu eşinden ayırma, derdi. Ziya

da o haliyle babama;.. gatılırdı. Başga heş gonuşmadı. Yatağa düşdüğü hafdanm başında öldü.

Şu sıralar Fikriye, 75-76 yaşlannda olmalı. Halen Alaca'da yaşıyo, sağ. Fikriye'yi Ziya öldükden sona arkabalanndan eğitmenin mısdafayınan (öğretmen Mustafa) everdier. Eğitmenin Mısdafa (Mustafa Demir) eğitmenliğin yanında Sarıgaya ve Yerkoyde de tasıldarlık (tahsildarlık) yapdı. Eğitmenin mısdafa bizimkini de (Kocası Kazım Yıldınm'dan bahsediyor..) 3'e gadar okutmuş.

Daha sonra annesinden aldığımız bilgilere katabileceği veya çıkarabileceği bilgilerle ilgili oğlu Harun Yıldırımla genç, tahsilli ve hafızasının kuvvetli olması sebebiyle görüş menin; konunun netlik ve kesinliği bakımın dan anlamlı olacağı düşüncesiyle onunla da aynca görüşmeyi uygun bulduk.

Ona da Ziya dayısıyla ilgili bildiği ve duyduğu başka şeylerin olup olmadığını sorduk. O da şunları söyledi: Ziya dayım (soyadları Çalışkan) 7 çocuklu bir ailenin oğlu. Babası Ömer, annesi Hatice Çalışkan'dır. Dayım Ziya'yla birlikte Gürcü ve Fadime halam rahmetli oldular. Hayatta olan Tekmile Yıldırım (annem) ve halam Azime Yıldırım ve diğer dayım Ahmet Çalışkan halen köyümüz Karacalar'da, yaşıyorlar. Diğer halam Emine Akbulut ise Alaca'nın Sincan Köyü'nde yaşamakta.. Büyüklerimden duyduğuma göre Ziya dayım ata iyi 'biner', çok iyi 'cirit' oynarmış.

Günlerden bir gün Ziya dayım, Kızıltepe Köyüne babasının imam durmasıyla yerleşmiş olan nişanlısı Fikriye'yi görmeye gider. Dayım ve Fikriye birbirlerini çok severlermiş. Fikriye'yle nişanı Kızıltepe'de yapılmış. Kızıltepe Köyü'nde, nişanlı görmek pek hoş karşı lanan bir şey değilmiş. Görmeye yeltenen delikanlı da bu anlayışdan nasibini alırmış. Bütün bunları göze alan Ziya dayım, nişanlısı Fikriye'yi görmeye gider. Bu buluşmalar ge nellikle geceleri yapıldığı için, gecenin ayazından nasip almasını da normal karşılamak lazım. Soğuktan Ziya dayım bu yüzden epey nasip almış. Nişanlısını görmeye gittiği Kızıl tepe dönüşleri zaman zaman uzadığı için ve ev sahiplerini şüphelendirmemek için Fikri ye, dayıma damda yatak yaparak yatırırmış..

Yine böyle bir yatmanın sabahında Ziya dayım, elbiselerinin bıçakla parçalandığını görmüş. Yiğitlik anlayışına aykırı gelen bu davranışa dayım çok üzülmüş. Bütün araştırmalara rağmen suçlu bulunamamış. Bu hareketin sonunda döndüğü Karacalar Köyü'nde hastalanarak yatağa düşmüş. Karın ağrısından şikayetçi olan, dayım fazla yatmamış, ölmüş. Ziya dayımla ilgili şu olayı da anlatırlar. Ziya dayım hasta yatağındayken pencereden bir

kelebek odaya girer. Dayım hasta bakışlarıyla kelebeğe bakarak, "bizi ayırma Allahım., bizi ayırma.." demiş.. Hatta şunu da duydum. Fikriye halen dayımın saçını, tarağını, aynasını saklıyor, adını anmadığı gün olmuyormuş.

Burada söze girip Fikriye hakkında ne bildiğini sorduk. Harun Yıldırım anlatmaya devam etti. Fikriye'nin çilesi bunlarla bitmez. Bir müddet sonra, köyümüzün ileri gelenlerinden Haşan Ağa'nın ısrarlı baskılarıyla, evli, tahsildar eğitmen Mustafa ile evlendirilir. Halen Alaca'da yaşamaktadırlar. Fikriye Ziya dayımla ilgili sorulara kocasının aşırı kıskanç olması sebebiyle cevap vermiyormuş. Fikriye'nin Mustafa ile evliliğinden 6 çocuğu olmuş, ikisi ölmüş, dördü yaşıyor.. Bu bilgilere, bir de Fikriye Hanım'ın kendi el yazısıyla verilen bilgileri ilâve ederek noktalıyoruz. Vereceğimiz bilgiler, Fikriye Hanım'ın kendi el yazısıyla merhum Turgut özal'a (Cumhur başkanımız) yazdığı, fakat merhum Özal'ın ölmesiyle gönderilemeyen mektuba aittir. Mektubu bize Harun Yıldınm Bey vermişlerdir. Mektup halen bizde bulunmaktadır. İİşte Fikriye Hanım'ın yazdıklan: 17 yaşında nişanlısını kaybetmiş. Bu kayıp sebebiyle Yozgat-lı'nın bildiği 30 kıtalık "Ziya'mn Türküsü"nü yazmış. Talih kendisine kumalı bir evliliği lâyık görmekle kalmamış; sağlığında iki oğlunun ölüsünü de görmüş. Tesellisi yaşayan diğer dört çocuğu olan Çevriye, Keriman, Fadime, Neriman. Fikriye Hanım, ölen birinci oğ lunun Aksaray'da Mal Müdürü iken 34 yaşın da, ikinci oğlunu da 14 yaşındayken kaybetmiş. Fikriye Hanım, yaşının 76 olduğunu söylüyor.

Bütün bu bilgiler ışığında "Ziya'mn Tür küsünü meydana getiren olayı Yozgat iline bağlı Alaca yolu üzerinde vasıtayla Yozgat'a 45 dakikalık mesafedeki Karacalar Köyü'nden birbirini çok seven Ziya ve Fikri ye'nin; birbirlerini çok sevmelerine rağmen, döneminde teşhisi konulamayan belirtisi 'ka rın ağnsı'olan bir hastalık sebebiyle "ölümü" sonunda Fikriye'nin sevdiğine acısıyla yaktığı ve Yozgatlılarca "Çamlık'ın Başında Tüter Bir Tütün" adıyla bilinen aslı ağıt olan bir türküyle noktalanmıştır."

Bu yapılan araştırmalar ışığında türkünün sözlerine yorum getirecek olursak bağlantı kısmındaki sözlerde Ziyanın çok iyi bir at binicisi olduğu ve yaşıtları akranları tarafından çok sevildiği, ölümünün ahbapları üzerinde büyük acılar bıraktığını anlıyoruz.

Birinci kıtada "Çamlığın başında tüter bir tütün" sözlerinde yörede bir çamlık olduğu ve bu çamlığın tepesinde efkarından dolayı birinin sigara içtiğini ifade ediyor. "Acı çekmeyenin yüreği bütün" sözlerinde acı çeken insanların, derdi tasası olan insanların yüreklerinin parça parça olduğunu, ıstırap içinde olduğunu, acısı olmayanın da yüreğinin dağlanmadığını mutlu olduğunu ifade ediyor. "Ziyamın atını pazara tutun, gelen geçen Ziyam ölmüş desinler"

sözlerinde ise ata binmenin yaygın olduğu, otomobil vb. araçların olmadı zamanlarda her kişinin atı bilinir tanınırdı. Ziya da öldüğü için atını pazara (herkesin görebileceği kalabalık alan) götürün ki öldüğü bilinsin duyulsun anlamında bir geleneği ifade ettiğini buradan anlıyoruz. Günümüzde ölüm haberlerini gerek medyadan gerek sosyal medyadan gerek iletişim ağları ile duyurma yolu kullanılırken eski zamanlarda bu tarz yöntemler kullanıldığı da bu türkü sayesinde anlam kazanıyor.

İkinci kıtada "benim yârim yaylalarda oturur, ak elini soğuk suya batırır" mısralarında ise köyde çiftçilikle uğraşan bir ailenin oğlu olan Ziyanın ekin sulama işi ile ilgilendiğini ve hatta başka bir hikayeye göre yağmurlu bir günde Ziyanın Kızıltepe köyüne gittiğini ve orada köyün gençleri tarafından dövülüp elbiseleri alınıp köye yollandığını, sabaha kadar yolda üşütüp hasta olduğunu ve o hasta haliyle kimseye bir şey anlatmadan ekin sulamaya gittiğini bu mısraların sözlerinin de bununla ilişkili olduğunun çıkarımına varıyoruz, Ziyanın dayanamayıp sık sık sevdiğini görmeye gitmesi ve bunun üzerine gelen musibetlerden ötürü Ziyanın ölümü üzerine de sevdiğinin "Demedim mi nazlı yârim ben sana, çok muhabbet tez ayrılık getirir" mısralarını eklediğini düşünüyoruz.
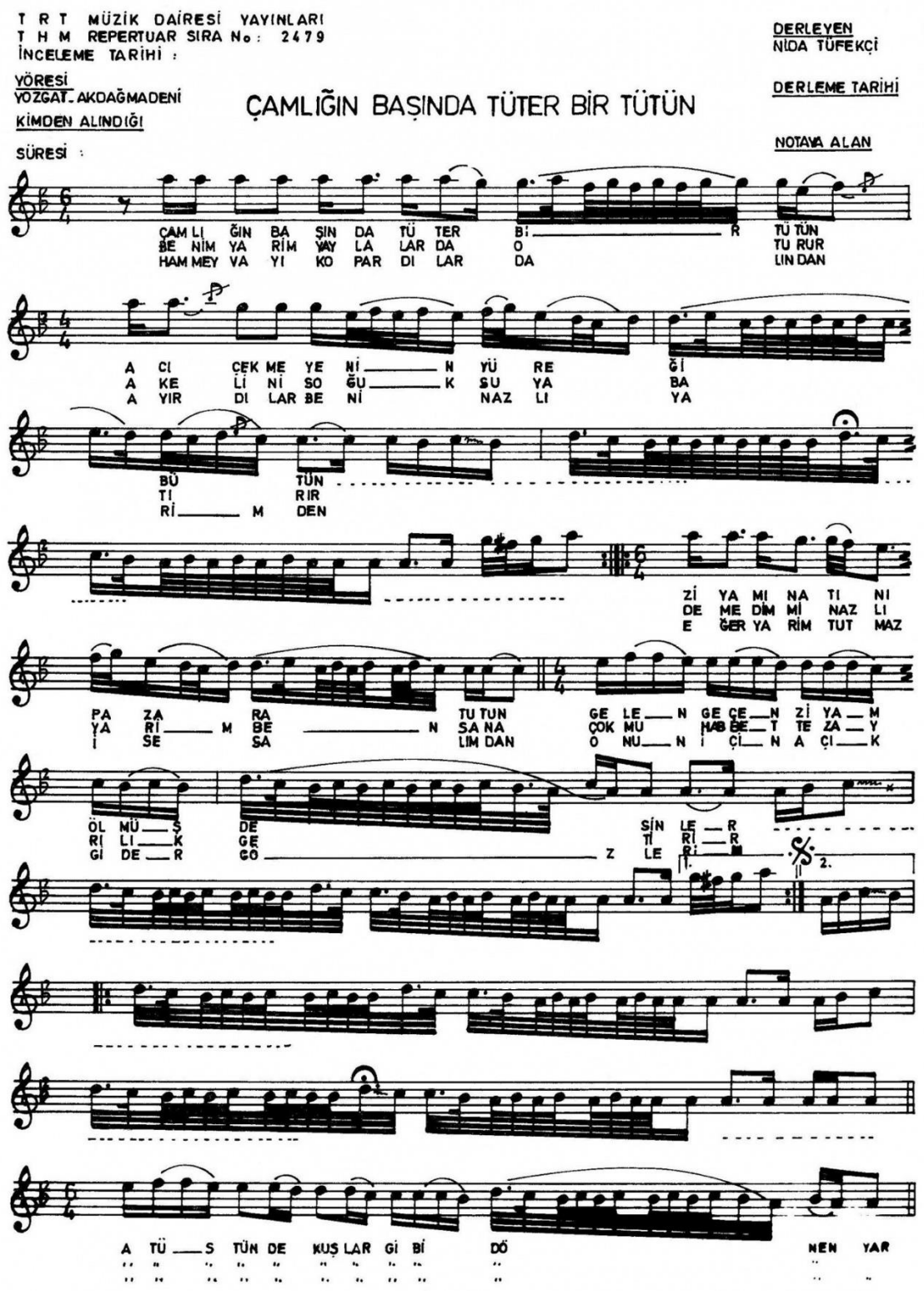
Üçüncü kıtada "Ham meyvayı kopardılar dalından, ayırdılar beni nazlı yârimden" dizelerinde; Meyve dalında olgunlaşmadan toplanırsa tatlı olmaz hatta acı olur ve yiyene de o halde satana da faydası olmaz, yazık olur mundar olur, burada da Ziyanın yaşı genç olduğu için ham meyve benzetmesi yapılmış, erken yaşta ölmesi sevdiğine kavuşamadan, muradına eremeden ölmesi bu benzetmeyi yerinde kılmış ve sevdiğinin duygularına tercüman olmuştur. "Eğer yârim tutmaz ise salımdan, onun için açık gider gözlerim" dizelerinde ise sal kelimesi tabut anlamına gelmektedir ve Anadolu Bölgesinde kadınların cenaze namazı kılması, tabut taşıması, defin işleminde bulunması uygun görülmez ve genelde defin işlemi tamamlandıktan sonra dua etmek için mezarın başına gidilmesi uygun görülür, burada türkü sanki Ziya tarafından söyleniyormuşçasına Ziyanın tabutunu tutmaz ise Ziyanın gözlerinin açık gideceğini, kendinin de taşıması gerektiğini ifade ediyor.

Dördüncü kıtada "Uzun olur gemilerin direği, yanık olur anaların yüreği, ne sen gelin oldun ne ben güveyi, onun için kapanmıyor gözlerim" sözleriyle ağıtın sonunda yelkenli gemilerin orta kısmında bulunan ve yelkenleri taşımak için kullanılan direkten bahsediyor, Bu sözler yine başka bir türküde karşımıza çıkıyor "Ah bir ataş ver cigaramı yakayım" türküsünde de "Uzun olur gemilerin direği, ah çatal olur (yada ah yanık olur) efelerin yüreği" kullanılıyor yani anlam olarak değil de anlama uygun sözlerle uygun kafiyeyi tamamlamak amacı ile bir

nevi uyak görevi görmektedir. Devamında biz ikimiz gelin-damat olamadık, bir çift olamadık ya, muradımıza eremedik, bu dünyada kavuşamadık işte bundan dolayı gözlerim açık gider diyerek Ziyanın ağzından duygularını yansıtıyor.

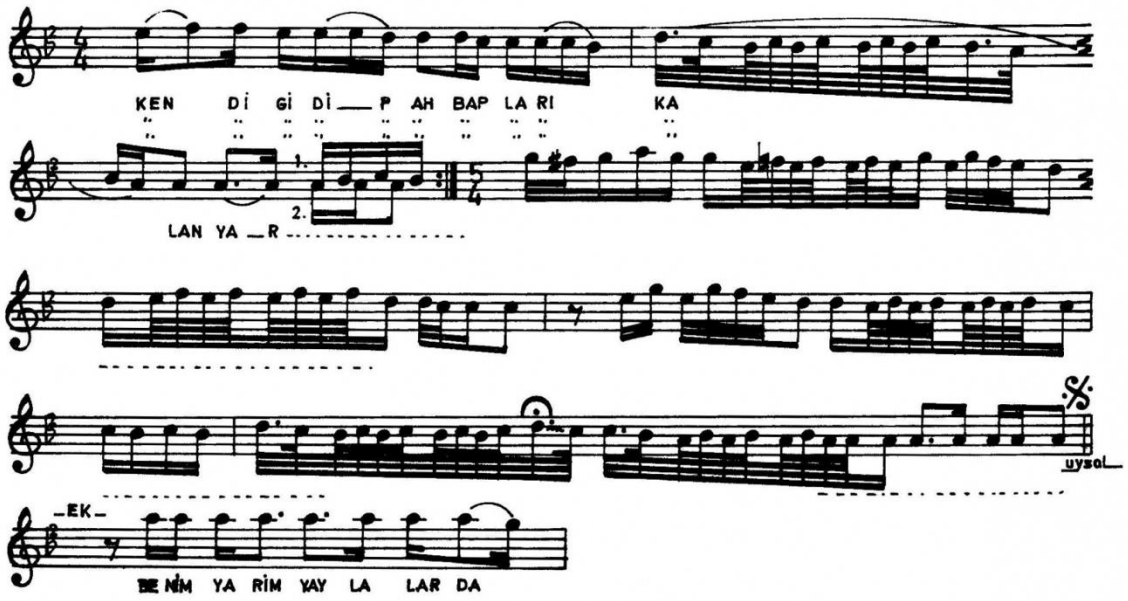
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Anlatmalar" bölümünün "Halk Hikayeleri" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde yörede yaşanmış ve kavuşamamış iki Âşık ile ilgili bilgiler yer verilmiştir, bu bilgiler ışığında anlatılan hikayelere göre bölgedeki adetler, geçim kaynakları, yöre halkının görüş ve bakış açısı, yöre kültürü ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 26. Çamlığın başında tüter bir tütün

ÇAMLIĞIN BAŞINDA TÜTER BİR TÜTÜN
(Sayfa _2)

—1—
ÇAMLIĞIN BAŞINDA TÜTER BİR TÜTÜN
ACI ÇEKMEYENİN YÜREĞİ BÜTÜN
ZİYAMİN ATINI PAZARA TUTUN
GELEN GEÇEN ZİYAM ÖLMÜŞ DEŞİNCER
Bağlantı {AT ÜSTÜNDE KUŞLAR GİBİ DÖNEN YAR
KENDİ GİDİP AH BAPLARI KALAN YAR

—2—
BENİM YARİM YAYLALARDA OTURUR
AK ELİNİ SOĞUK SUYA BATIRIR
DEMEDİM Mİ YARİM BEN SANA
ÇOK MUHABBET TEZ AYRILIK GETİRİR
Bağlantı.

—3—
HAM MEYVEYİ KOPARDILAR DALINDAN
AYIRDILAR BENİ NAZLI YARİMDEN
EĞER YARİM TUTMAZ İSE DALIMDAN
ONUN İÇİN AÇIK GİDER GÖZLERİM
Bağlantı.

27-) ÇANAKKALE İÇİNDE AYNALI ÇARŞI

ÇANAKKALE İÇİNDE AYNALI ÇARŞI
ANA BEN GİDİYOM DÜŞMANA KARŞI

ÇANAKKALE ÜSTÜNÜ DUMAN BÜRÜDÜ
ONÜÇÜNCÜ FIRKA HARBE YÜRÜDÜ

ÇANAKKALE İÇİNDE BİR UZUN SELVİ
KİMİMİZ NİŞANLI KİMİMİZ EVLİ

ÇANAKKALE İÇİNDE BİR DOLU TEŞTİ
ANALAR BABALAR MEKTUBU KESTİ

FIRKA : Tümen
TEŞT : Hamur yoğurmak için kullanılan sini

TRT REPERTUAR NU : 461
YÖRESİ-İLİ : KASTAMONU
KAYNAK KİŞİ : İHSAN "TÜRKÜ YAKICI"OĞLU
DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN
NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR
KONUSU-TÜRÜ : YİĞİTLİK, KAHRAMANLIK
USÛL : 4/4

İnceleme:

Çanakkale Savaşı hiç kuşkusuz dünyadaki en kanlı, güçler bakımından en savaşlardan biridir. Bu şanlı büyük mücadelenin ve ardından gelen haklı zaferin en büyük kahramanları

başta Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere; savaşın her aşamasında bir an bile gözlerini kırpmadan, tereddüt etmeden yiğitçe, kahramanca, cesurca savaşan askerlerimiz, cepheden cepheye erzak taşıyan, mühimmat taşıyan kadınlarımız, henüz oyun çağında, okul çağında küçük yavrularımız, ihtiyarlarımız, gençlerimiz kısacası Vatan topraklarında yaşayan ve fedakarlıktan bir an olsun kaçınmayan milletimizdir.

Günümüzde savaşın geçtiği topraklar bir müze gibidir. Savaşın yaşandığı cephelerde, meydanlarda, hâlâ savaşın izlerine rastlamak, toprağın altından mermileri, şarapnel parçalarını bulmak mümkündür. Dünya üzerinde metrekareye en fazla merminin düştüğü topraklar bu topraklardır. Elbette ki bu kahramanlık destanının üzerine, ağıtlar türküler yazılmıştır. Akıllara kazınmış en önemli türkülerden biri de Çanakkale Türküsüdür.

Türkünün TRT repertuarında geçen sözlerini incelediğimizde;

Birinci kıtada Çanakkale şehir merkezinde hala faaliyette bulunan tarihi aynalı çarşıdan bahsetmektedir ve annesine savaş öncesi düşmanla savaşmaya, vatanı korumaya gideceğini ifade etmektedir.

İkinci kıtada "Çanakkale üstünü duman bürüdü, 13. Fırka harbe yürüdü" cümlelerinde savaş esnasında atılan mermilerin, topların etkisini ateşleme ve patlama sonrası çıkan dumanların neredeyse şehrin üstünü kapadığını yoğun bir şekilde savaşın etkilerinin sürdüğünü anlıyoruz. Sırası gelen 13. Tümenin de savaşa, cepheye katıldığını anlatıyor.

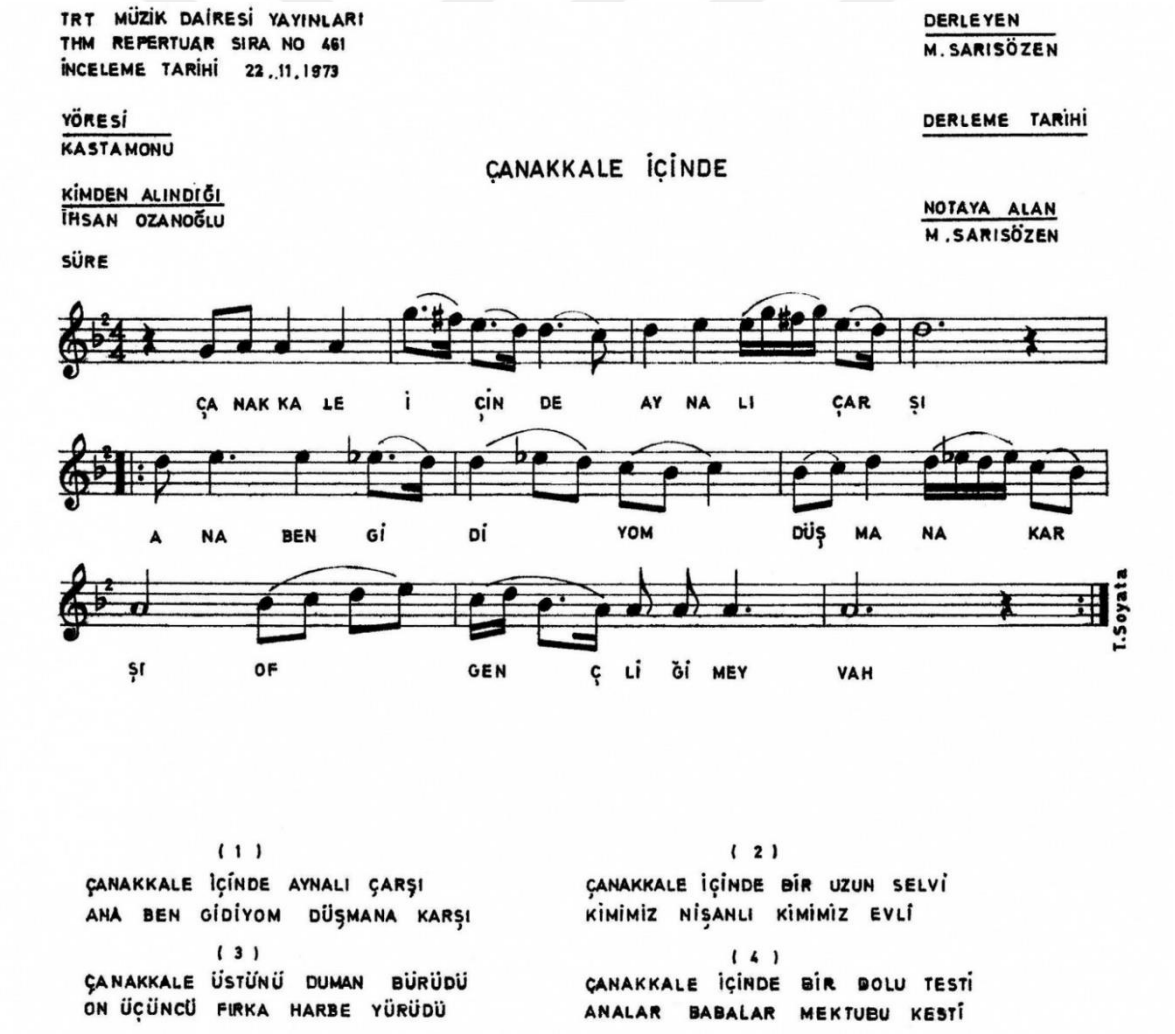
Üçüncü kıtada "Çanakkale içinde bir uzun selvi, kimimiz nişanlı kimimiz evli" cümlelerinde Çanakkale şehri içinde selvi ağaçlarının olduğu ve bu ağaçların boylarının uzun olduğunu anlatıyor. Savaşa, cepheye giden insanların arkalarında nişanlılarını, hanımlarını, ailelerini bıraktığını, sıla hasreti çektiklerini ama vatanı savunmanın tüm bu duyguların, değerlerin üzerinde olduğunu çıkarabiliyoruz.

Dördüncü kıtada "Çanakkale içinde bir dolu testi, analar babalar mektubu kesti" dizelerinde; eskiden daha yaygın olan günümüzde de halen kullanılmakta olan içine su vb. İçeceklerin konulduğu, topraktan yapılan su kabından bahsediyor; savaş esnasında evlatlarını cepheye yollayan anne ve babaların cepheye gönderdikleri mektuplarına cevap gelmediği için, şehit oldular düşüncesi ile umutlarını kesip mektup yollamadıklarından bahsediyor. Hatta bunun en elim örneğini de kınalı hasanın hikayesinde görüyoruz. Komutanının isteği üzerine saçlarındaki kınayı sorması için annesine mektup yazan askerimizin mektubunun cevabı geldiğinde çoktan şehitlik mertebesine erişmiş ve bir daha mektup yazamamıştır. O zamanın

teknolojisi ve imkanlarını göz önünde bulundurduğumuzda iletişimin ve hatta savaş etkisi ile daha kıtlaştığı zor dönemler olduğunu görüyoruz. Sılada gözü yaşlı, meraklı anne, baba, sevgili, eş kim varsa yıllar süren bu savaşta gönderdikleri sevdiklerinden, yakınlarından haber alamadıkları için mektup yazmaktan yol gözlemekten belli bir zaman sonra mecburen vazgeçmişlerdir.

Sonuç olarak kahramanlık tarihimizin en önemli savaşlarından olan Çanakkale Savaşının sebebi ile yakılan bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Anlatmalar" bölümünün "Destanlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde Çanakkale Savaşı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler halkın milli mücadele ve vatan sevgisi ile ilgili değerlere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim oluşturmaktadır (Çakır, 2003; Nutku, 1975, s. 8).

Şekil 27. Çanakkale içinde aynalı çarşı

28-) ÇİĞ KÖFTELER NE ACI

ÇİĞ KÖFTELER NE ACI (da)
AYRAN BUNUN İLACI
ÇOK YUĞUR GELİN BACI (da)
İLLE CANIM ÇİY KÖFTE

ÇİĞ KÖFTEYİ YOĞURAN (da)
YEMEZ BUNU DOĞRUDAN
BOL AYRAN TERE SOĞAN (da)
İLLE CANIM ÇİY KÖFTE

ÇİĞ KÖFTELER DAMA KAÇTI (da)
AYRAN PEŞİNE DÜSTÜ
ÇOK YEDİM KARNIM ŞİŞTİ (de)
İLLE CANIM ÇİY KÖFTE

ÇİĞ KÖFTENİN BULGURU (da)
BOĞAZDAN GEÇMEZ KURU
BACIM AYRANIN DURU (da)
İLLE CANIM ÇİY KÖFTE

TRT REPERTUAR NU : 469

YÖRESİ-İLİ : KAHRAMANMARAŞ

KAYNAK KİŞİ : MEHMET TEMİZ

DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN

NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : YEMEK KÜLTÜRÜ

USÛL : 2/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”, Türk Kültürüne ait bir yemek olan çiğ köfteden bahsetmektedir. Acı bir yiyecek olduğunu, yerken yanında ayran içilirse acısını alacağını, çok sevdiğini ve yoğrularak yapıldığını ifade etmiştir ve yapan kişi çok yapmasını söylemiştir.

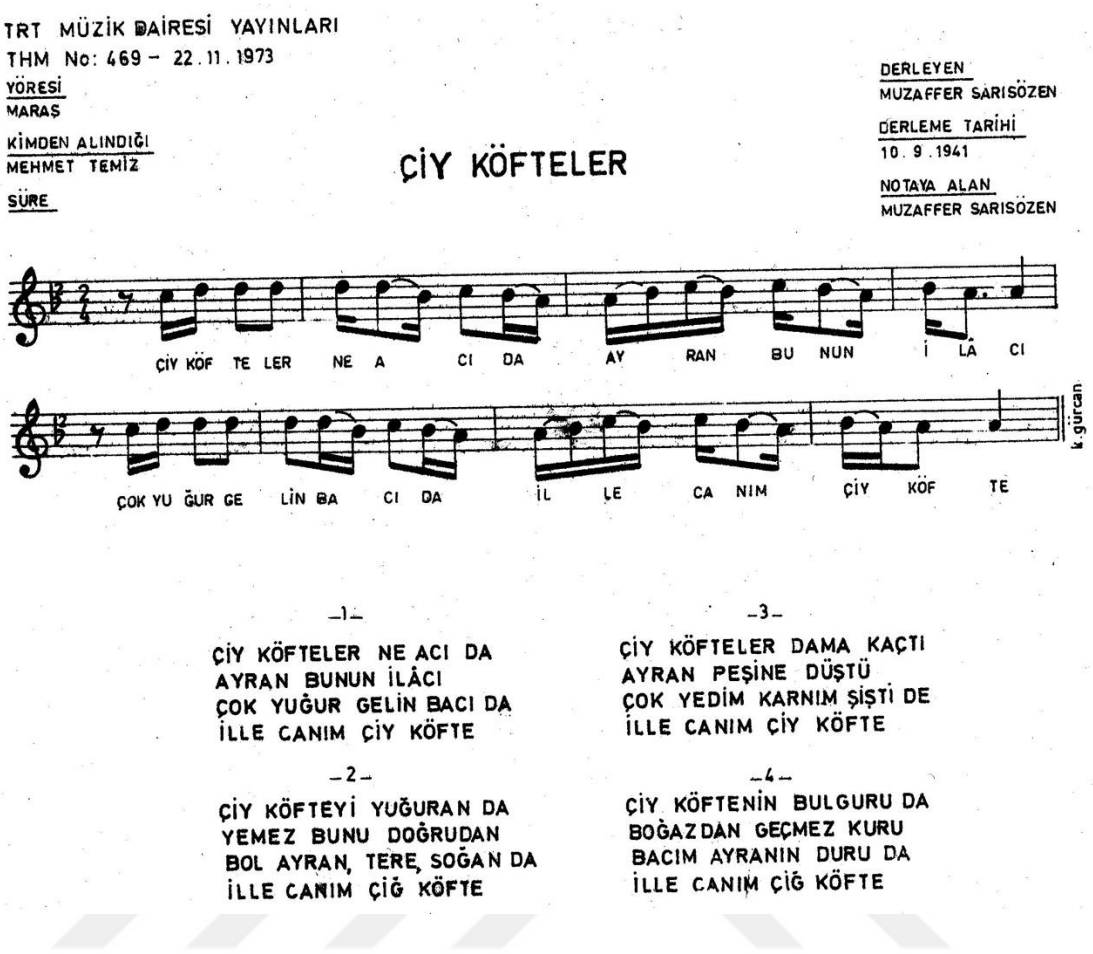
İkinci dörtlükte çiğ köftenin yoğurularak yapıldığından ve tek başına yenmediğinden, yanında tere, soğan, marul vb. sebzelerle ve ayranla daha güzel, lezzetli olacağından bahsetmiş ve çiğ köfteye olan sevgisini dile getirmiştir. Bununla birlikte yoğurt, su ve isteğe bağlı tuz ekleyerek gerek yayık adı verilen aletle gerekse tencere, şişe vb. araç-gereçlerle yapılan sağlıklı ve lezzetli bir içecek olan ayrana dikkat çekmiştir.

Üçüncü dörtlükte çiğ köftenin yapım aşamasında olup olmadığını anlamak için tavana fırlatılması ve tavana yapışır ise kıvamına gelmiş olmasının anlaşılması durumuna dikkat çekmiş ve bu eylemi yaparken çiğ köftenin dam yani çatıya kaçtığından bahsetmiştir. Çiğ köfte bulgur ile yapılan bir yiyecek olmasından ötürü çok yenmesi durumunda ve üstüne ayran, su gibi içeceklerin içilmesi ile şişkinlik, hazımsızlık yapma durumu söz konusudur. Dizelerinde çok yediğinden ötürü şişkinlik yaptığını, rahatsız ettiğini ama buna rağmen yine de çok sevdiğini ifade etmektedir.

Dördüncü dörtlükte yine çiğ köftenin bulgur ile yapıldığına ve kuru kuru yenilmesinin zor olduğuna, yapan kişiye ayran ile içmesinin gerektiğini söylediğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Halk Mutfağı” bölümünün “Yiyecek Türleri ve Yapılışları”, “İçecek Türleri ve Yapılışları” alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde Türk mutfağına ait geleneksel bir yiyecek çeşidi olan çiğköfte, geleneksel bir içecek olan ayran hakkında yapılış ve yeme şekilleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın Türk mutfağı, adet, gelenek ve göreneklerini tanıma, bilme ve sahiplenme konularında, bu yiyecek ve içeceğin yapılışları hakkında bilgi sahibi olunması ve dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 28. Çiğ köfteler ne acı

29-) ÇOBANİ ÇOBANİ KİRLİ ÇOBANİ

ÇOBANİ ÇOBANİ KİRLİ ÇOBANİ
YARIM EVLEK SÜRMEDEN KIRDIN SABANİ

Bağlantı:
HINZIR ÇOBANİ HINZIR ÇOBANİ
YARIM EVLEK SÜRMEDEN KIRDIN SABANİ

ÇOBAN OTURMUŞTUR TAŞIN ÜSTÜNE
KEPECEĞİNİ İĞMİŞTİR KAŞIN ÜSTÜNE

Bağlantı

ÇOBANIN AYAĞINDA KİRLİ ÇARIKLAR
ÇOBAN DURUP DURUP KIZLARI SAYIKLAR

Bağlantı

EVLEK : Dönümün dörtte biri
KEPECİK : Kepenek, çobanların omuzlarına aldıkları keçeden giysi

HINZIR : Genellikle hoşa giden bir davranış veya durum için şaka yollu söylenen bir söz, yaramaz, haylaz, katı yürekli, kötü düşünen, gaddar, kurnaz, içten pazarlıklı olan.

İĞMEK : Eğmek.

ÇARIK : İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.

SABAN : Çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı.

TRT REPERTUAR NU : 3291

YÖRESİ-İLİ : RUMELİ

İLÇESİ-KÖYÜ : SELANİK/DRAMA

KAYNAK KİŞİ : FATMA GÖKES

DERLEYEN : HÜSEYİN YALTIRIK

NOTAYA ALAN : HÜSEYİN YALTIRIK

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : İŞ İMECE

USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" yaşadığı yerde hayvanları gütme, besleme, otlatma işlerinden ve onların otlama sürecindeki bakımlarından sorumlu olan ve meslek adı çobanlık olan kişiden bahsediyor. Haliyle çobanlar, dağda, bayırda, çamurda, tozda sürekli hayvanların peşinde olduğu için ve uzun saatler bu şekilde çalıştığı, bazen çadırda, bazen toprakta yattığı, yerleşik düzeni olmadığı ve temizlik ihtiyaçlarını gideremediği için kirli gezerler, "Türkü Yakıcı" da bu duruma istinaden kirli çoban ifadesini kullanmaktadır. Devamında çobanın tarlada çift sürerken daha çeyrek dönümün yarısını süremeden "saban" denilen sürme işini gören aleti kırmasından işinin yarım kalmasından bahsetmektedir.

Bağlantı kısmında yine birinci dörtlüğün son dizelerinde ifade ettiği sabanı kırma hadisesinden ve işinin yarım kaldığından bahsetmektedir.

İkinci dörtlükte çobanın dinlenmek için hatta şekerleme yapmak için bir taşın üzerine oturduğundan ve "kepecik" diye bahsettiği, çobanların omuzlarına aldıkları keçeden giysiyi kaşlarına kadar kapatmasından bahsetmektedir.

Üçüncü dörtlükte Çobanın ayağına giymiş olduğu ve sadece çoban değil köy yerinde genellikle herkesin ayağına giymiş olduğu eski zamanlarda deriden yapılan, son zamanlarda ise plastiklerinin kullanıldığı bir ayakkabı türü olan çarıktan bahsetmiştir ve çobanın ayağındaki çarıkların kirli olduğu bu haline rağmen kızları sayıkladığı, belki de evlenme yuva kurma arzusu içinde olduğunu dile getirmiştir.
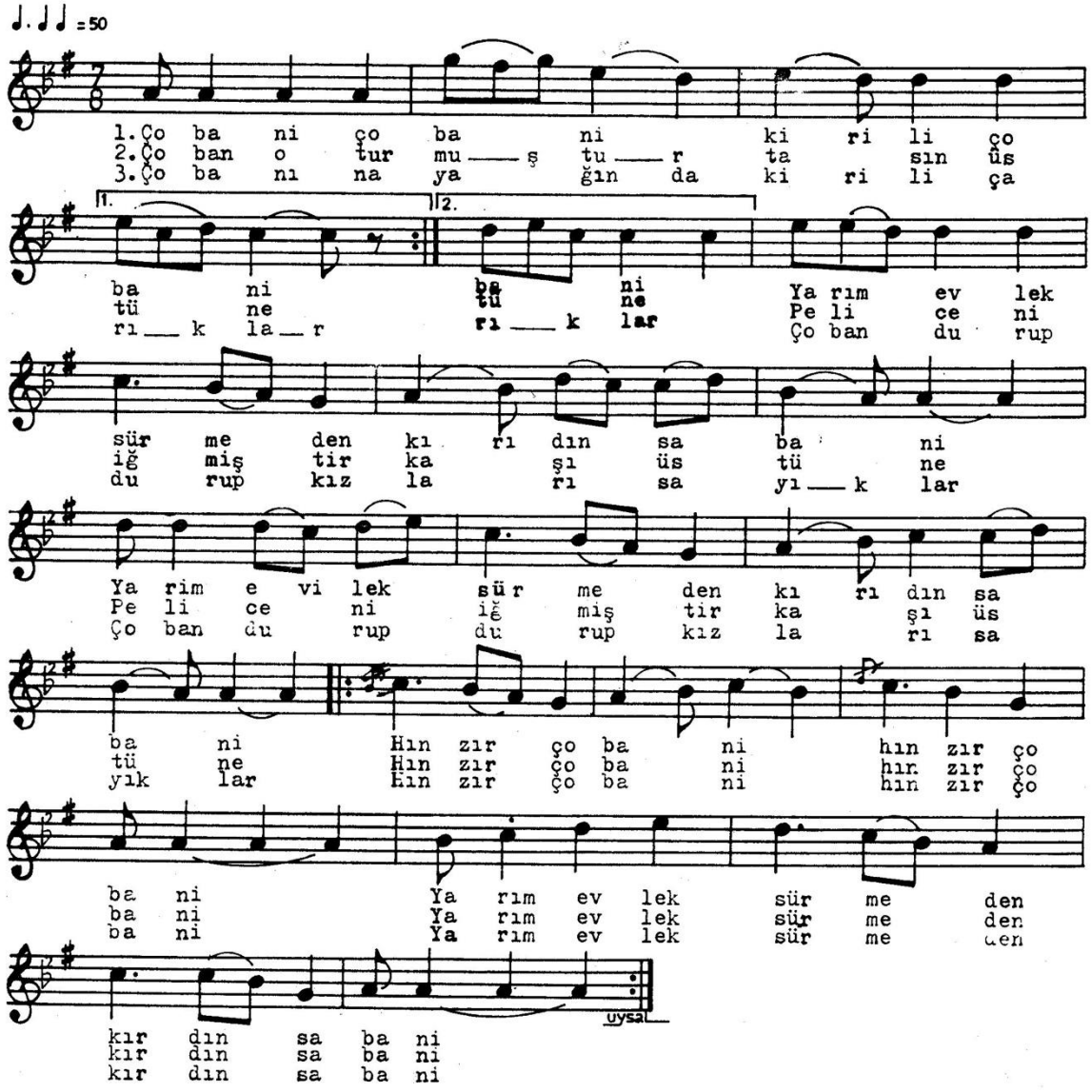
Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından “Halk Sanatları ve Zanaatları” bölümünün “Meslekler” alt araştırma alanına, “Giyim-Kuşam, Süslenme” bölümünün “Mesleklere ve yaş gruplarına göre giyim” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde çobanlık mesleği ile, köy yeri yaşamı ile eski zaman giyim kuşam türleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler köy hayat yaşamına ve hayvancılık mesleği ve hayvancılık mesleği ile ilişkili mesleklere dikkat çekmesi ve bilgi vermesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 3291
İNCELEME TARİHİ : 15.3.1989
YÖRESİ:
RUMELİ (Selânik-Drama)
KİMDEN ALINDIĞI:
Dareci FATMA GÖKEŞ

DERLEYEN:
HÜSEYİN YALTIRIK
DERLEME TARİHİ:
19.2.1980
NOTAYA ALAN:
HÜSEYİN YALTIRIK

ÇOBAN, ÇOBAN KİRLİ ÇOBAN
("ÇOBAN"KADIN OYUN HAVASI)

-1-
ÇOBANİ,ÇOBANİ,KİRLİ ÇOBANİ
YARIM EVLEK SÜRMEDEN KIRDIN SABANİ
Bağlantı.
Hınzır çobani,hınzır çobani
Yarım evlek sürmeden kırdın sabani

-2-
ÇOBAN OTURMUŞTUR TAŞIN ÜSTÜNE
PELİCENİ İĞMİŞTİR KAŞIN ÜSTÜNE
Bağlantı.

-3-
ÇOBANIN AYAĞINDA KİRLİ ÇARIKLAR
ÇOBAN DURUP,DURUP KIZLARI SAYIKLAR
Bağlantı.

Şekil 29. Çobani çobani kirli çobani

30-) DAHA SENDEN GAYRI ÂŞIK MI YOKTUR

DAHA SENDEN GAYRI ÂŞIK MI YOKTUR
NEDİR BU TELAŞIN VAY DELİ GÖNÜL
HELE DÜŞÜN DEVR-İ ADEMDEN BERİ
NELER GELMİŞ GEÇMİŞ SAY DELİ GÖNÜL

ŞU FANİ DÜNYADAN UMUDUNU ÜZ
İNANMAZSAN VAR KİTABA YÜZ BE YÜZ
EVİN MEZARİSTAN MALIN BİR TOP BEZ
DAHA DUYMADINSA DUY DELİ GÖNÜL

GÜNDE BİR YOL DUMAN ÇÖKER SERİME
ELİM ERMEZ GİDEM KİSB-Ü KARIMA
KENDİ BİLDİĞİNE DOĞRUDUR DEME
VAR İKİ KAMİLE SOR DELİ GÖNÜL

GÖRDÜM İKİ KİŞİ MEZAR EŞİYOR
GAM GASAVET GELMİŞ BOYDAN AŞIYOR
ÇOK YAŞAYAN YÜZE KADAR YAŞIYOR
GEL DE BU RÜYAYI YOR DELİ GÖNÜL

MEVLAM KANAT VERMİŞ UÇAMIYORSUN
BU NEFSİN ELİNDEN KAÇAMIYORSUN
RUHSATİ DÜNYADAN GEÇEMİYORSUN
TOPRAKLAR BAŞINA VAY DELİ GÖNÜL

DEVR-İ ÂDEM	: Hz. Adem'in dönemi
SER	: Baş
KİSB-Ü KAR	: İş güç, kazanç
KAMİL	: Olgun

KASAVET : Keder, tasa, gam

TOPRAKLAR BAŞINA hatırlatan bir deyim : Kendi kendine dövünme, hırslanma anlamında ölümü

ELİM ERMEZ : Gücüm yetmez

UMUT ÜZMEK : Ümit kesmek

TRT REPERTUAR NU : 2534

YÖRESİ-İLİ : KAYSERİ

İLÇESİ-KÖYÜ : SARIZ

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK NESİMİ ÇİMEN

DERLEYEN : ÂŞIK NESİMİ ÇİMEN

NOTAYA ALAN : MEHMET ÖZBEK

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Türkü sözlerinin tamamında "Âşık" kendini öne koyarak insanlara seslenmektedir. Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı"; dünya hayatına, işlerine verdiği önem ve ayırdığı vakitten dolayı kendi kendini eleştirmekte, nefsi ile girmiş olduğu mücadeleyi anlatmaktadır. *"Devr-i Âdem"* yani İslâmî anlayışta yaratılan ilk insan olarak kabul edilen Hz. Âdem zamanından bu yana kimlerin gelip geçtiğini ama yine de bu dünyanın kimseye kalmadığını ve kalmayacağını bu yüzden de dünya işlerine, parasına, malına, mülküne bu kadar önem verilmemesi gerektiğini kendi nefsine söyleyerek insanlara anlatmaktadır.

İkinci dörtlükte gelip geçici olduğumuz bu yalan dünyada hayatla ilgili çok fazla umut kurma hatta umutlarını kır, sürekli ölümü hatırla ki bir gün öleceğini ve dünya için harcadığın bunca emeğin boşa gideceğini toprak olacağını unutma diyor. İslâm Dinine göre son kitap olarak bilinen ve inanılan Kur'an-ı Kerime bak istersen açık seçik bir şekilde ölümü anlatıyor aç ve

oku diyor. Eninde sonunda gideceğin yer mezar ve götüreceğin servetin de kefenin olacaktır artık bunun bilincine var ve kendini topla anlamlarını çıkarıyoruz.
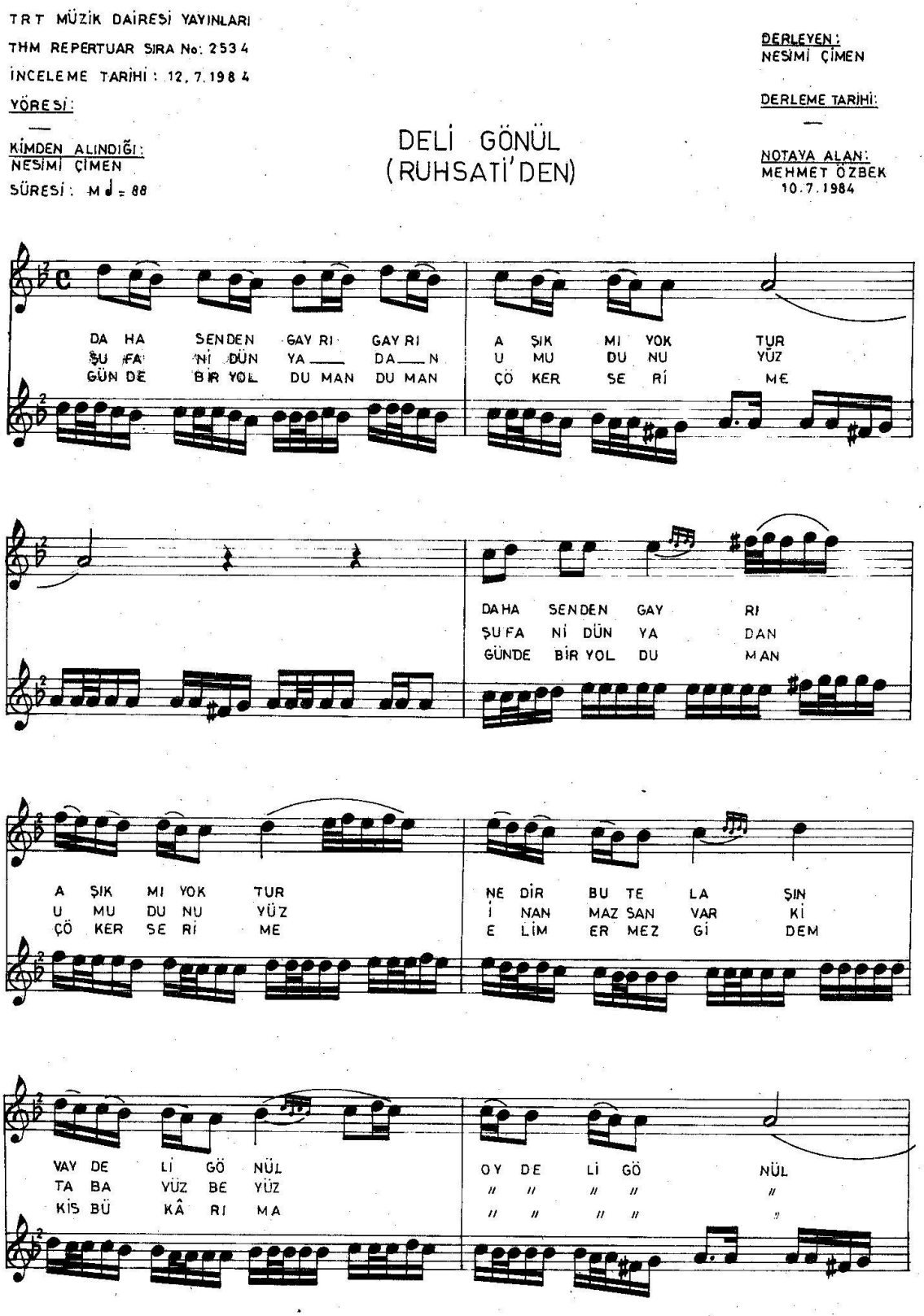
Üçüncü dörtlükte *"Günde bir yol duman çöker serime, Elim ermez gidem kisb-ü karıma"* dizelerinde; günde bir aklıma dertler, efkarlar gelir, dünyanın yalan olduğu, boşuna çabalayıp emek harcadığım gelir ve işime gidesim gelmez, bütün hevesim, umutlarım yok olur ifadesinde bulunduğunu anlıyoruz. Devamında kendi bildiğin her şeye doğru deme, emin olma mutlaka en az iki kâmil insana yani bilen, aklı başında, nefsi duygularından arınmış kendini doğruluğa adamış, tecrübe kazanmış kişilere sor belki senin bildiğinde, aklında olanda bir eksiklik vardır hataya düşme diyor.

Dördüncü dörtlükte yine nefsine gönderimde bulunuyor ve ölen bir insanı gömmek için iki kişinin mezar kazdığını ve bu durumun hasıl olduğu anda ise ölene üzüntü duyulduğu için etrafta üzüntü, keder ve tasanın hâkim olduğu bir atmosfer olduğunu ifade ediyor. Devamında ise kim olursak olalım en fazla yaşayan insanın yüzlü yaşlara kadar yaşadığı, ölümün kaçınılmaz bir son olduğu, bunu bile bile neden hala dünya telaşı gayesi içinde olduğunu kendi kendine soruyor.

Beşinci dörtlükte Yaratanın kullarını affetmek, onları yüceltmek, arındırmak için emir kıldığı ibadetleri, uyması gereken amelleri yani hareketleri kuralları Kutsal Kitabımız olan Kur'an-ı Kerimde bildirdiğini ve Peygamberimiz aracılığı ile bütününü açıkladığını, bütün bunlara riayet ettiğimizde adeta kanat görevi görüp bizi cennete uçuracağını, mutluluğa huzura ereceğimizi, bunları bile bile yine de nefsimize, dünyevî arzularımıza tutsak olduğumuzu bunlardan kurtulamadığımızı başta kendi olmak üzere ki son dörtlükte mahlâsını kullanıp kendi nefsi üzerinden yola çıkıp tüm beşere yani insanlığa ölümü hatırlatmıştır.
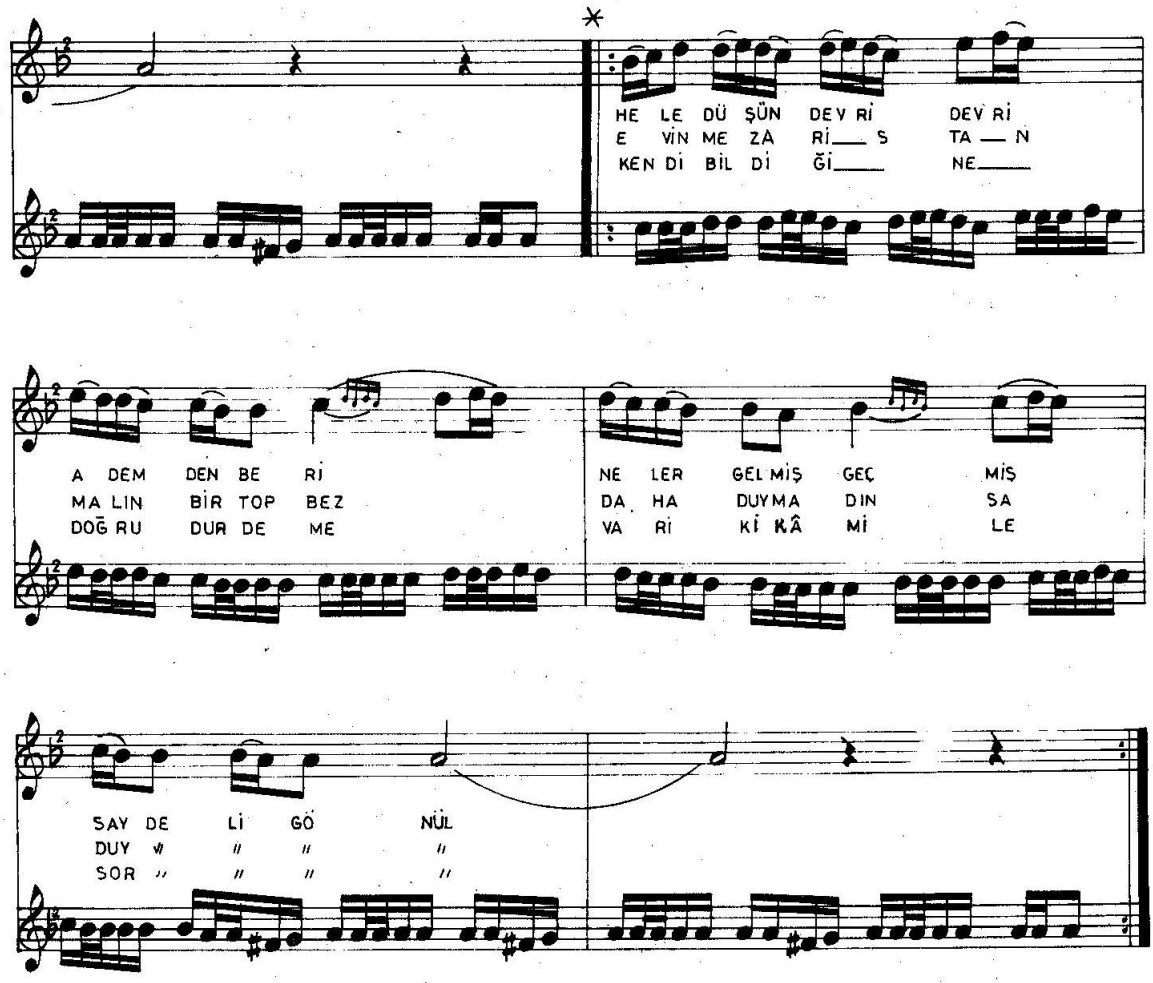
Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan "İnanışlar" Bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanı, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde içinde yaşadığımız dünya hayatının fani olduğu, kâmil insan olmanın faydaları, nefis terbiyesi ve Allah'ın emirleri ve mükafatları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler toplum yaşamında para, makam, mevki vb. hırslarının zararları, insani değerlere önem verme, dini bilgiler, ölüm ile ilgili gerçekliklere dikkat çekmesi ve toplumsal uyum ile ilgili farkındalıklar anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 30. Daha senden gayrı Âşık mı yoktur

DELİ GÖNÜL
(RUHSATİ' DEN)

Not: (✳) işareti bulunan yerden sona kadar olan bölüm giriş sazı olarak çalınabilir. Parça, bentler arasında saz çalınmadan icra edilmektedir.

1- DAHA SENDEN GAYRI AŞIK MI YOK'TUR
NEDİR BU TELAŞIN VAY DELİ GÖNÜL
HELE DÜŞÜN DEVR-İ ÂDEMDEN BERİ
NELER GELMİŞ GEÇMİŞ SAY DELİ GÖNÜL

2- ŞU FANİ DÜNYADAN UMUDUNU YÜZ
İNANMAZSAN VAR KİTABA YÜZ BE YÜZ
EVİN MEZARİSTAN MALIN BİR TOP BEZ
DAHA DUYMADINSA DUY DELİ GÖNÜL

3- GÜNDE BİR YOL DUMAN ÇÖKER SERİME
ELİM ERMEZ GİDEM KISBU KÂRIMA
KENDİ BİLDİĞİNE DOĞRUDUR DEME
VAR İKİ KÂMİLE SOR DELİ GÖNÜL

4- GÖRDÜM İKİ KİŞİ MEZAR EŞİYOR
GAM GASAVET GELMİŞ BOYDAN AŞIYOR
ÇOK YASAYAN YÜZE KADAR YAŞIYOR
GEL DE BU RÜYAYI YOR DELİ GÖNÜL

5- MEVLÂM, KANAT VERMİŞ UÇAMIYORSUN
BU NEFSİN ELİNDEN KAÇAMIYORSUN
RUHSATİ, DÜNYADAN GEÇEMİYORSUN
TOPRAKLAR BAŞINA VAY DELİ GÖNÜL

31-) DERDİMİ DÖKERSEM DERİN DEREYE

DERDİMİ DÖKERSEM DERİN DEREYE
DOLDURUR DEREYİ DÜZ OLUR GİDER (ey)
IRAKİPLER GELDİ GİRDİ ARAYA
KORKARIM YAR BENDEN YOZ OLUR (ey)

ILGIT ILGIT YELLER ESER SEHERDE
DOST BENİ DÜŞÜRDÜ ONULMAZ DERDE (ey)
YAR İLE BULUŞSAK BİR TENHA YERDE
DUYAR IRAKİPLER SÖZ OLUR GİDER (ey)

PERVANE ATEŞDEN SAKINMAZ CANI
UĞRUNA GOYMUŞUM BAŞI BEDENİ (ey)
DOLDUR TÜFENGİNİ HEDEF ET BENİ
YARAM DOKSAN DOKUZ YÜZ OLUR GİDER (ey)

VEYSEL DER ÇIKAYIM BİR YÜCE DAĞA
AĞAÇLAR BEZENMİŞ YEŞİL YAPRAĞA (ey)
ZAMAN GELİR TENİM DÜŞER TOPRAĞA
KARIŞIR TOPRAĞA TOZ OLUR GİDER (ey)

YOZ : Ayrı, özden ayrı, bozulmuş

PERVANE : Geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek, kepenek.

TRT REPERTUAR NU : 3068

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

DERLEYEN : TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.

NOTAYA ALAN : ALİ CANLI

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU- TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 2/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Âşık" sevdiği bir kız olduğunu ve sevdiği kız ile arasında başka taliplerinde olduğunu, bu sebepten ötürü yârinin diğer taliplere gönlünün kaymasından dolayı endişelendiğini ve bu durumun hayatında büyük anlamda dert, tasa oluşturduğunu öyle ki o kadar çok derdinin olduğunu, derin bir dereye o dertlerini dökse anlatsa, dereyi doldurup taşkına çevireceğini sel olup taşacağını ifade etmektedir.
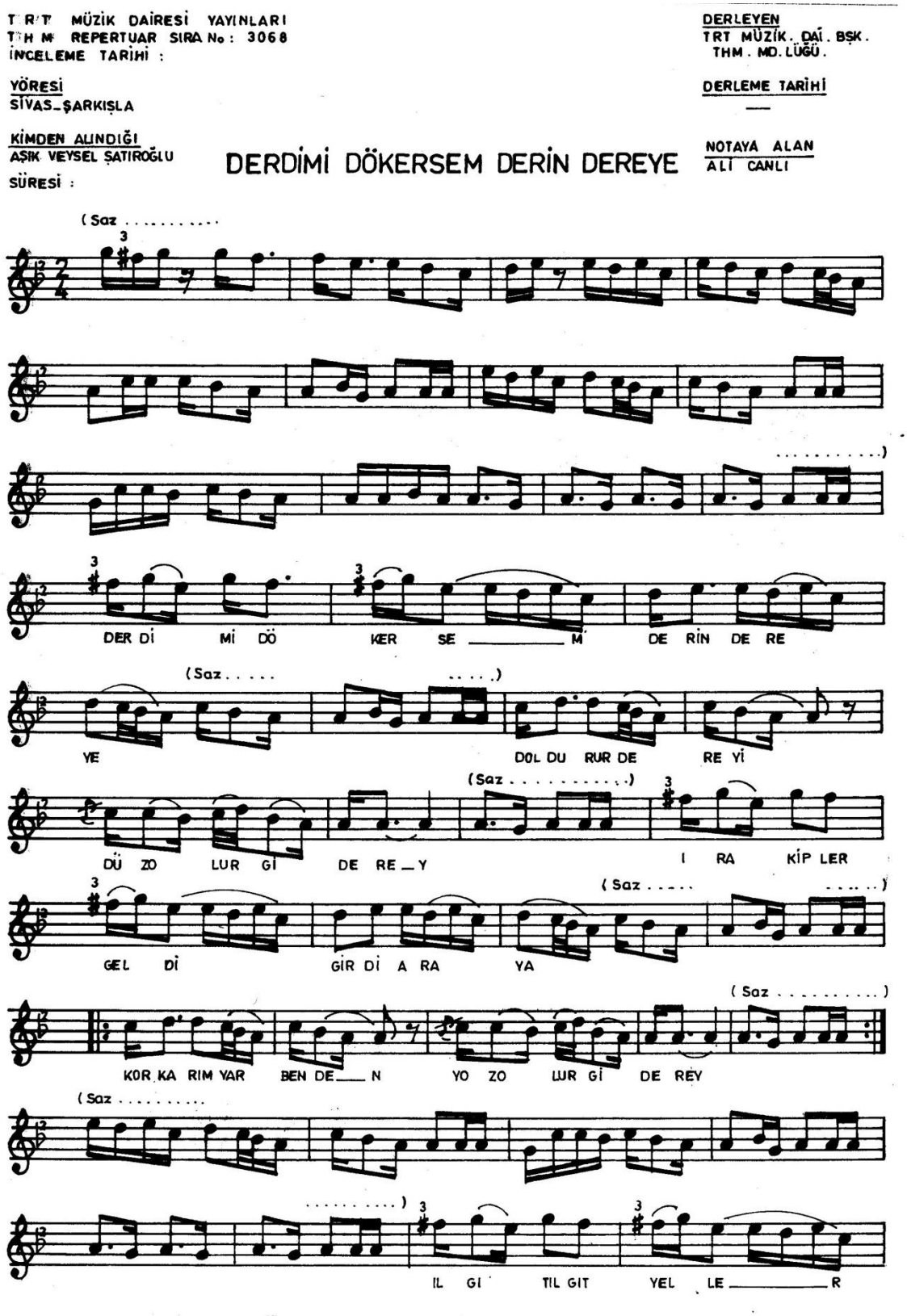
İkinci dörtlükte "Âşığın" dost diye bildikleri insanların kendisine yaptıkları hatalardan bahsediyor, başındaki dertlerin dostları yüzünden olduğunu ve dermanının olmadığını anlatıyor. Devamında yar ile buluşmak arzusu içinde olduğunu, ona kendini anlatmak için, baş başa kalmak için bir fırsat kolladığını ama bu durumun etrafta duyulması, dedikodu olması ve diğer taliplerin bu durumdan hoşnut olmamasından dolayı mümkün olmadığını, çaresizlik içinde olduğunu anlatıyor.

Üçüncü dörtlükte *"Pervane ateşten sakınmaz canı, uğruna koymuşum başı bedeni"* dizelerinde pervane diye bahsettiği geceleri özellikle mum Alevî etrafında dönen küçük kelebeklerdir, öyle ki o kelebek ateşin etrafında yanacağını bile bile dönmekten çekinmez kendini sakınmaz, Âşığın bu dizelerdeki benzetmesi de sevdiğini bir ateş olarak görmesi ve kendinin de etrafında dönen, canını esirgemediği, ölümü pahasına ona pervane olan bir kelebek gibi görmesidir. Uğruna ölümü göze alacak kadar sevdiğini, hatta istersen tüfeğini doldur bir yara daha aç zaten bunca yaram var, varsın senin elinden bir yaram daha olsun diyerek ondan canını esirgemediğini, hayatını ona harcamak istediğini, onu canından daha çok sevdiğini ifade ediyor.

Dördüncü dörtlükte Âşık, mahlâsını tapşırarak doğaya olan hayranlığını da dile getirerek ölümü hatırlatıyor. Her canlının mutlak zamanı gelince öleceğini, ölümden kurtuluş olmadığını, öldükten sonra ise toprağa gömülüp zamanla tenimizin kemiklerimizin çürüyüp toprakla karışacağını anlatıyor.
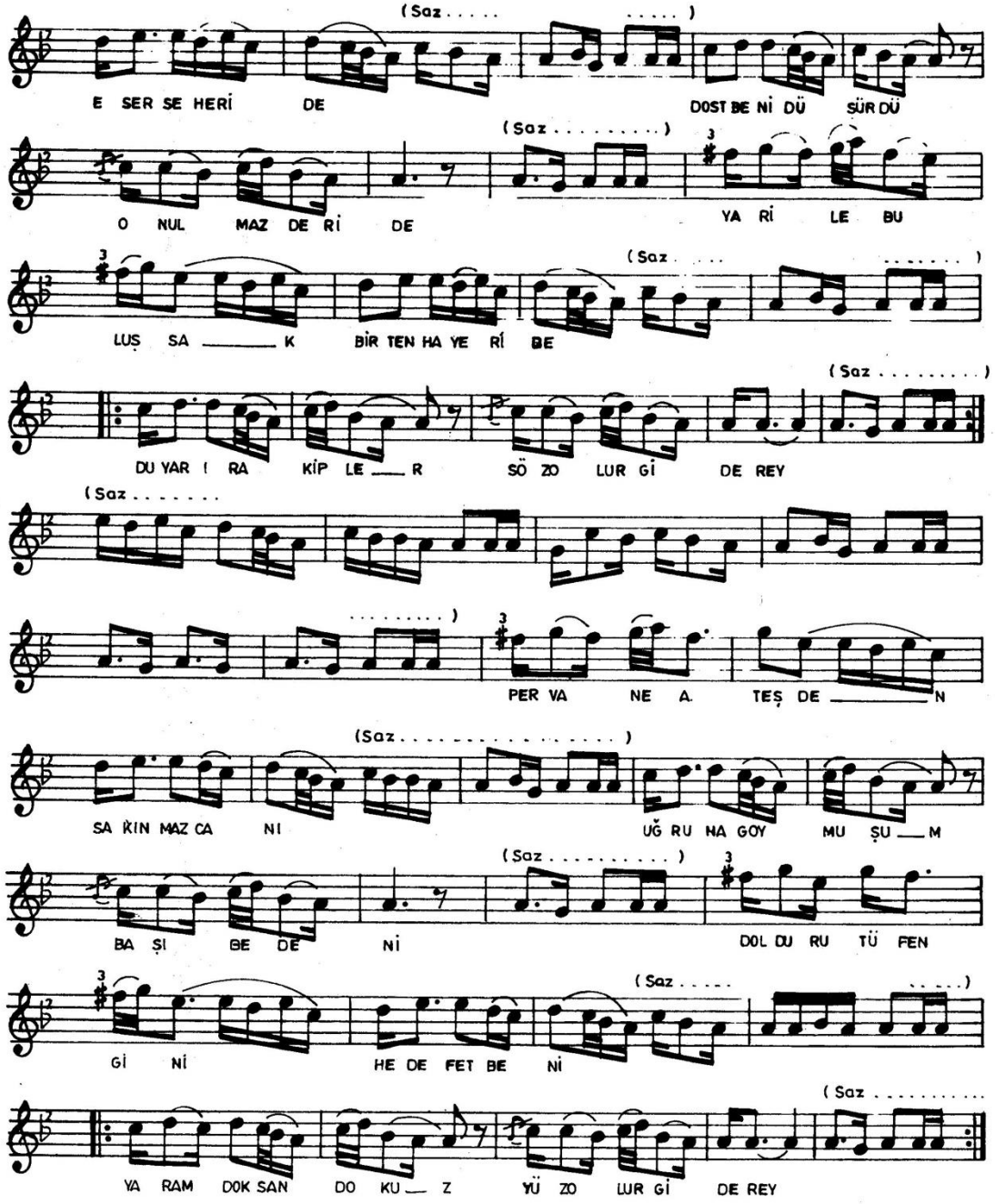
Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan "Âşık Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde aşk, sevda, hasret, özlem, ölüm konuları işlenmiştir. Bir doğa aşığı olan Âşık Veysel yine bu türküsünde de doğaya olan sevgisini, hayranlığını dile getirmiş, aşkın sevdanın en masum, en güzel şekliyle anlatımını dizelerinde ifade etmiştir. Ölüm gerçeği hakkında hatırlatmalarda bulunmuş ve insan yaşamının bir gün ölümle son bulacağını, kişinin bu bilinçle yaşaması ve dikkatli olması hususunda bilgiler vermiştir. Bu bilgiler kâmil insan olma, erdemli insan olma, bu dünyanın fani olduğu ve aşk sevda konularının ciddi bir tutum ve saygı içerisinde yaşanması gerektiğini bilinçlendirmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
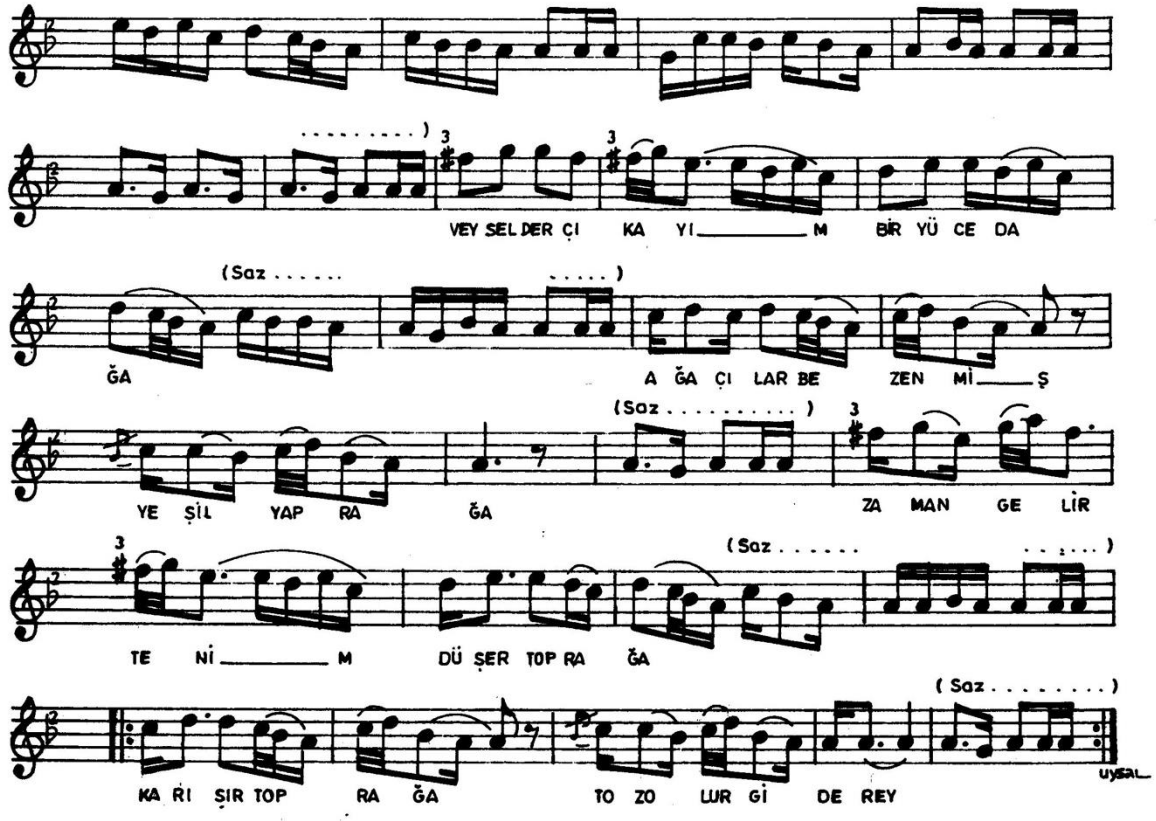

Şekil 31. Derdimi dökersem derin dereye

DERDİMİ DÖKERSEM DERİN DEREYE
(Sahife -2)

DERDİMİ DÖKERSEM DERİN DEREYE
(Sahife _3)

_1_

DERDİMİ DÖKERSEM DERİN DEREYE
DOLDURUR DEREYİ DÜZ OLUR GİDER EY
IRAKİPLER GELDİ GİRDİ ARAYA
KORKARIM YAR BENDEN YOZ OLUR GİDER EY

_2_

ILGIT ILGIT YELLER ESER SEHERDE
DOST BENİ DÜŞÜRDÜ ONULMAZ DERDE
YARİLE BULUŞSAK BİR TENHA YERDE
DUYAR IRAKİPLER SÖZ OLUR GİDER EY

_3_

PERVANE ATEŞTEN SAKINMAZ CANI
UĞRUNA GÖMMUŞUM BAŞI BEDENİ
DOLDUR TÜFENGİNİ HEDEF ET BENİ
YARAM DOKSANDOKUZ YÜZ OLUR GİDER EY

_4_

VEYSEL DER ÇIKAYIM BİR YÜCE DAĞA
AĞACLAR BEZENMİŞ YEŞİL YAPRAĞA
ZAMAN GELİR TENİM DÜŞER TOPRAĞA
KARIŞIR TOPRAĞA TOZ OLUR GİDER EY.

32-) DİNLE SANA BİR NASİHAT EDEYİM

DİNLE SANA BİR NASİHAT EDEYİM
HATIRDAN GÖNÜLDEN GEÇİCİ OLMA
YİĞİDİN BAŞINA BİR HAL GELİRSE
ONU YAD ELLERE AÇICI OLMA

HA LEYLİ HA LEYLİ HA LEYLİ
MECLİSTE ARİF OL KELAMI DİNLE (a canlar ey)

MECLİSTE ARİF OL KELAMI DİNLE
EL İKİ SÖYLERSE SEN DE BİR SÖYLE
ELİNDEN GELDİKÇE SEN İYİLİK EYLE
HATIRA DOKUNUP YIKICI OLMA

HA LEYLİ HA LEYLİ HA LEYLİ
EL ARİFTİR YOKLAR SENİN FENDİNİ (a canlar ey)

EL ARİFTİR YOKLAR SENİN FENDİNİ
DAĞITIRLAR TUZAĞINI BENDİNİ
ALÇAKLARDA OTUR GÖZET KENDİNİ
KATI YÜKSEKLERDEN UÇUCU OLMA

HA LEYLİ HA LEYLİ HA LEYLİ
PİR SULTAN ABDAL'IM SÖZÜN BAŞARIR (a canlar ey)

PİR SULTAN ABDAL'IM SÖZÜN BAŞARIR
AŞKIN DERYASINI BOYDAN AŞIRIR
SENİ BİR MECLİSTE HACİL DÜŞÜRÜR
KÖTÜLERLE KONUP GÖÇÜCÜ OLMA

HA LEYLİ HA LEYLİ HA LEYLİ
MECLİSTE ARİF OL KELAMI DİNLE (a canlar ey)

ARİF : Bilgili irfan sahibi
FEND : Tuzak, hile
BENT : BEND : Bağ, bağcık (engel anlamında), önlem
HACİL : Utanmış, utançtan yüzü kızarmış

TRT REPERTUAR NU : 558
YÖRESİ-İLİ : ÇORUM
KAYNAK KİŞİ : ALİ YÜCER, İSMAİL YILMAZ
DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN
NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ
USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte *"Dinle sana bir nasihat edeyim"* dizeleri ile türküye başlayan "Türkü Yakıcı", bu türkün sözlerinin nasihat içerdiğini, okuyan dinleyen herkesin kendine bir pay çıkarması gerektiğini ifade etmiştir. Devamında hatır, gönül bilinmesi gerektiğini, insanların birbirlerine olan güvenlerinin inançlarının korunması gerektiğini dile getirmiştir. *"Yiğidin başına bir hal gelirse, onu yad ellere açıcı olma"* dizelerinde ise etrafımızda tanıdığımız iyi insanların başına kötü bir durum, musibet, ya da yapmış olduğu bir hatadan dolayı kötü bir hal gelirse bu durumu, kusuru gizleyici, örtücü ol, kimselere anlatma, dedikodusunu yapma ki toplumda hem sen hem de o ayıplanmasın, daha da kötü durumlara düşmesin, her zaman yapıcı olmaya çalış mesajlarını ifade ediyor.

Birinci bağlantı kısmında *"Ha leyli, ha leyli, ha leyli"* sözleri ile genellikle Türk Halk Müziği eserlerinde kullanılan leyli, aman, of, le le, yar yar, gibi yöresine göre benimsenmiş

ve kullanılan nidalardan birini kullanmıştır. Kelime anlamı geceye ait, yatılı olan leyli kelimesi burada daha önce de bahsettiğimiz gibi bir nida şeklinde kullanılmıştır. Bağlantı kısmının devamında ise bir topluma meclise girdiğinde bilgili, irfan sahibi insan ol, çok konuşma, dinle ve yeri geldiğinde konuş, kısacası çok dinle az konuş nasihatinde bulunmuştur.

İkinci dörtlükte bağlantı kısmındaki ikinci dizeyi tekrar ediyor ve çok konuşmamak gerektiğini vurguluyor. Başkaları çok konuşsa da sen az konuş ama çok dinle diyor. Toplumda genel bilinen ve kabul edilen bir gerçeklik vardır ki *"Çok bilen çok yanılır"* atasözünde de bu dile getirilmiştir. "Türkü Yakıcı" bu bilinçle çok konuşmanın zararlı olduğunu, çok hataya ve hatta istemeyerek de olsa kişiyi yalan söylemeye düşüreceğini ifade etmiştir. İkinci mısraın devamında elinden geldikçe iyilik yapmak gerektiğini, insanlara, hayvanlara kısacası yaşayan ve elinin dokunabileceği her şeye iyilik yapmak gerektiğini vurguluyor. Hatır ve gönül kırmamak gerektiğini gerek kul hakkına girmemek gerek ilerde bir müşküle düştüğümüzde bize yardım esirgememeleri için insanlara her zaman iyilikle ve güzellikle yaklaşmamız gerektiğini ifade ediyor.

İkinci bağlantı kısmında yine "*ha leyli"* nidalarını kullanarak üçüncü mısraın birinci dizesindeki *"El ariftir yoklar senin fendini"* sözlerini ön kullanım yaparak üçüncü mısraya geçiş yapıyor.

Üçüncü dörtlükte ikinci bağlantı kısmının son dizesindeki sözleri kullanarak toplumda senden daha bilgili tecrübeli insanlar var. Kendini bir şey zannedip insanlara aklınca laf söyleme, onları tartmaya kalkma. İyilik peşinde ol. Hareketlerinde, amellerinde, sözlerinde dikkatli ol, iyilik düşün nasihatini vermiştir. Devamında alçak gönüllü olmak gerektiğini, kendini kimseden üstün görmemek gerektiğini ifade etmiştir. Her ne konumda olursak olalım bu dünyadaki tek hakikat ölümdür ve her beden ister zengin ister fakir mertebe, rütbe vb. fark etmeksizin aynı toprağın altına girecektir. Kimse kimseden üstün yaratılmış değildir, öncelikli değildir, insanları birbirinden ayıran en önemli şey bu dünya yapmış oldukları iyi ve kötü amelleridir ki mükafatlarını da buna göre hakkedeceklerdir.

Üçüncü bağlantı kısmında yine diğer bağlantı kısımlarında olduğu gibi *"ha leyli"* nidalarını kullanarak akabindeki mısraın ilk dizesindeki sözler ile geçiş yapıyor.

Dördüncü dörtlükte "Âşık" mahlâsını tapşırarak, toplumda konuşulan sözün, kelamın kişiye başarı getireceği, kapılar açacağı ve hatta sevgiliye yâre edilen sözün aşkı tamamlayacağı ve kişiyi aşk denizine atacağını, her güzel durumu yerinde ve doğru konuşulan sözün

getireceğini ifade ederek konuşmanın önemini dile getirmiştir. Son olarak arkadaş ve dost seçiminden bahsetmiştir ki hayatta en önemli seçimlerimiz arasında dostlarımız, arkadaşlarımız gelir. Kötü arkadaşı dostu olan insan eninde sonunda o dost ve arkadaşları yüzünden toplumda arkadaşlarıyla değerlendirilir, hatta bu konuyla ilgili çeşitli atasözleri bulunmaktadır. Bu konuya örnek atasözlerinden birkaçı şunlardır;
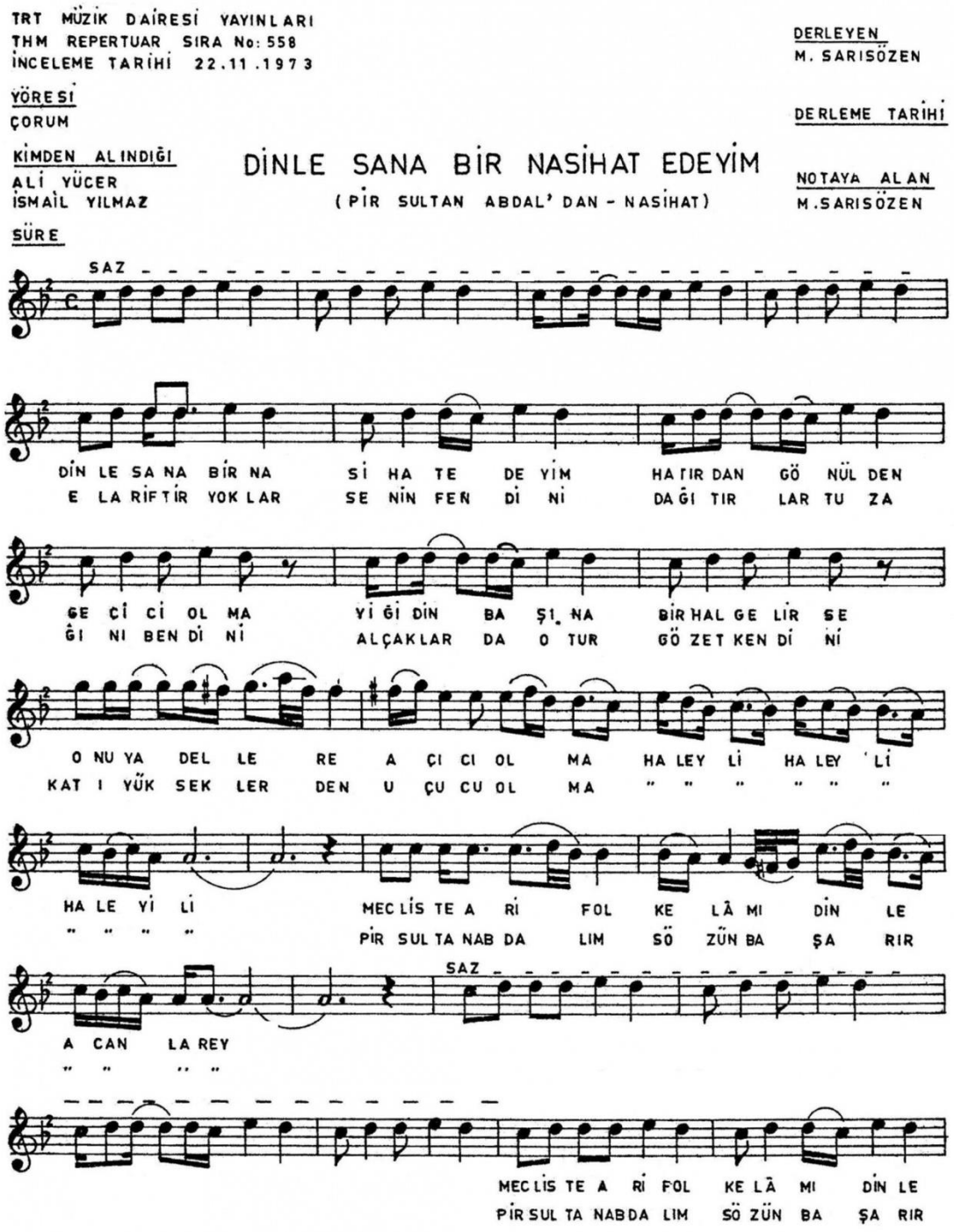
"Üzüm üzüme baka baka kararır", "Körle yatan şaşı kalkar".

Yukarıdaki atasözlerinde de anlatıldığı gibi arkadaş seçimi, dost seçimi toplumsal açıdan büyük önem taşımaktadır ve "Türkü Yakıcı" bunun önemine sözlerinde büyük ölçüde değinmiştir.

Dördüncü bağlantı bölümünde ise yine diğer bağlantı kısımlarında olduğu gibi *"ha leyli"* nidalarını kullanarak ikinci dizesindeki *"Mecliste arif ol kelamı dinle"* sözleri ile az konuşmanın ve konuşulanı dinlemenin önemini vurgulayarak eserine son vermiştir.

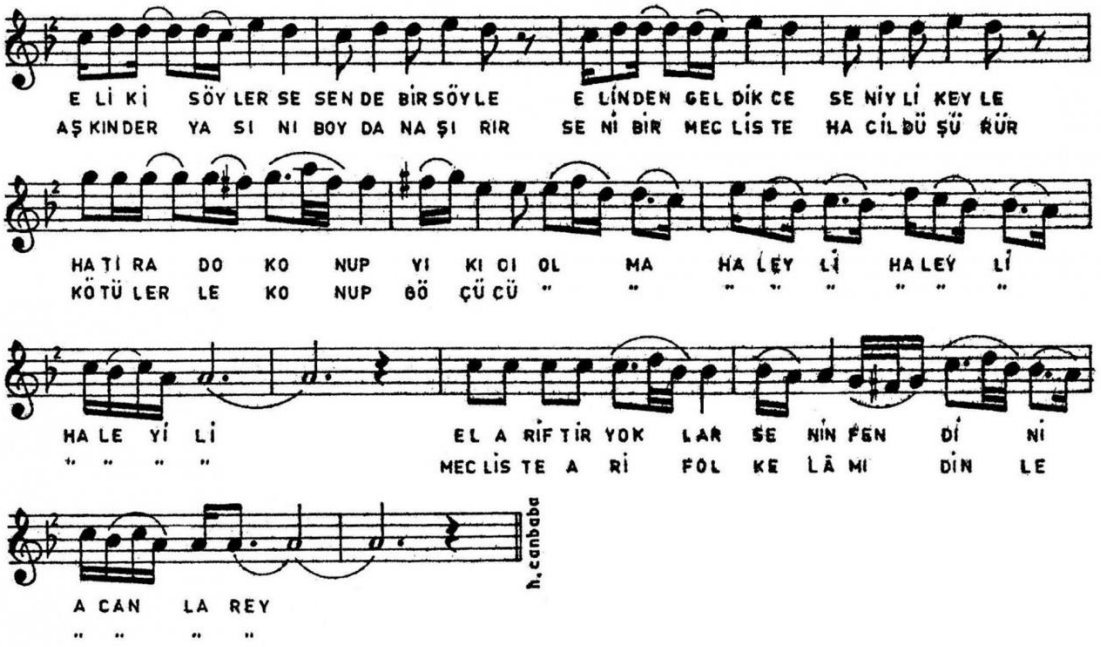
Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından "Âşık Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanı, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanı, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Ölçülü Sözler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde baştan sona arif insan olma, yerinde söz sahibi olma, insani ilişkiler, doğruluk, iyilik gibi konularla ilgili bilgiler, nasihatler verilmiştir. Bu bilgileri konu ile ilgili atasözleri ile örnekleme yaparak bu çalışmada pekiştirme yoluna gidilmiştir. Bu bilgiler bir toplumda kişinin çok bilir bilmez konuşmaması gerektiği, arkadaş dost seçiminde dikkatli ve seçici olması gerektiği, ikili ilişkilerde yapıcı olumlu tutum içerisinde olunması gerektiği, kişinin kendine verilen bir sırrı saklaması; insanların hatalarının yüzüne vurulmaması ve hatta gizlenmesi, örtülmesi gerektiğine dikkat çekmesi anlamında bir tam bir öğüt vermektedir. Bu sebeple yaygın eğitim anlamında önem arz etmektedir.

Şekil 32. Dinle sana bir nasihat edeyim

DİNLE SANA BİR NASİHAT EDEYİM
(Sayfa 2)

1
DİNLE SANA BİR NASİHAT EDEYİM
HATIRDAN GÖNÜLDEN GEÇİCİ OLMA
YİĞİDİN BAŞINA BİR HAL GELİRSE
ONU YADELLERE AÇICI OLMA Ha leyli, ha leyli ha leyli
Mecliste arif ol kelâmı dinle acanlarey

2
MECLİSTE ARİF OL KELÂMI DİNLE
EL İKİ SÖYLERSE SEN DE BİR SÖYLE
ELİNDEN GELDİKCE SEN İYLİK EYLE
HATIRA DOKUNUP YIKICI OLMA Ha leyli, ha leyli ha leyli
El ariftir yoklar senin fendini acanlarey

3
EL ARİFTİR YOKLAR SENİN FENDİNİ
DAĞITIRLAR TUZAĞINI BENDİNİ
ALÇAKLARDA OTUR GÖZET KENDİNİ
KATI YÜKSEKLERDEN UÇUCÛ OLMA Ha leyli, ha leyli ha leyli
Pir Sultan Abdal'ım sözün başarır acanlarey

4
PİR SULTAN ABDAL'IM SÖZÜN BAŞARIR
AŞKIN DERYASINI BOYDAN AŞIRIR
SENİ BİR MECLİSTE HACİL DÜŞÜRÜR
KÖTÜLERLE KONUP GÖÇÜCÜ OLMA Ha leyli, ha leyli, ha leyli
Mecliste arif ol kelâmı dinle acanlarey

33-) DOMBAYI BAĞLADIM BEN BİR ERİK DALINA

DOMBAYI BAĞLADIM BEN BİR ERİK DALINA
KIRDI DA İPİNİ (deli deli) DOMBAY SALDI DA GELİNE
UĞRATMASIN ALLAH SENİ DOMBAY ŞERRİNE

Bağlantı:
KANIM AKITTIN DELİ DELİ DOMBAY ÖLDÜRDÜN BENİ
ÜÇ GÜNLÜK GELİN İDİM DOMBAY SOLDURDUN BENİ

DOMBAYI BAĞLADIM BEN BİR ÇEŞME TAŞINA
KIRDI DA İPİNİ (deli deli) DOMBAY SALDI DA EŞİNE
UĞRATMASIN ALLAH SENİ DOMBAY ŞERRİNE

Bağlantı

DOMBAY : Manda

ŞER : Kötülük

TRT REPERTUAR NU : 2492

YÖRESİ-İLİ : MANİSA

İLÇESİ-KÖYÜ : SALİHLİ

KAYNAK KİŞİ : AYDIN ÖZKAN

DERLEYEN : YILMAZ İPEK

NOTAYA ALAN : YILMAZ İPEK

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : AĞIT

USÛL : 9/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" yörede "Dombay" olarak da adlandırılan Manda cinsi büyükbaş hayvanın sahibi tarafından çok güçlü olmayan, gevrek diye de tabir edebileceğimiz, dayanıksız olan erik ağacına bağladığını, mandanın da bir durumdan dolayı sinirlenip bağlı olduğu ipi koparıp evin gelinine saldırdığını anlatmaktadır. Devamında Allah kimseyi manda zulmü ile, şerri ile karşılaştırmasın, kimseye musallat etmesin ifadelerinde bulunarak bir felaket yaşandığını ifade ediyor. Manda cinsi hayvanlar hem cüsse olarak büyük hem güçlü hem de sivri boynuzlara sahip olduklarından ötürü bir insana saldırması durumunda ciddi yaralanmalara ve hatta ölümlere yol açmaktadır. Bu türkü de bu durumun yaşanmış örneklerinden biridir.
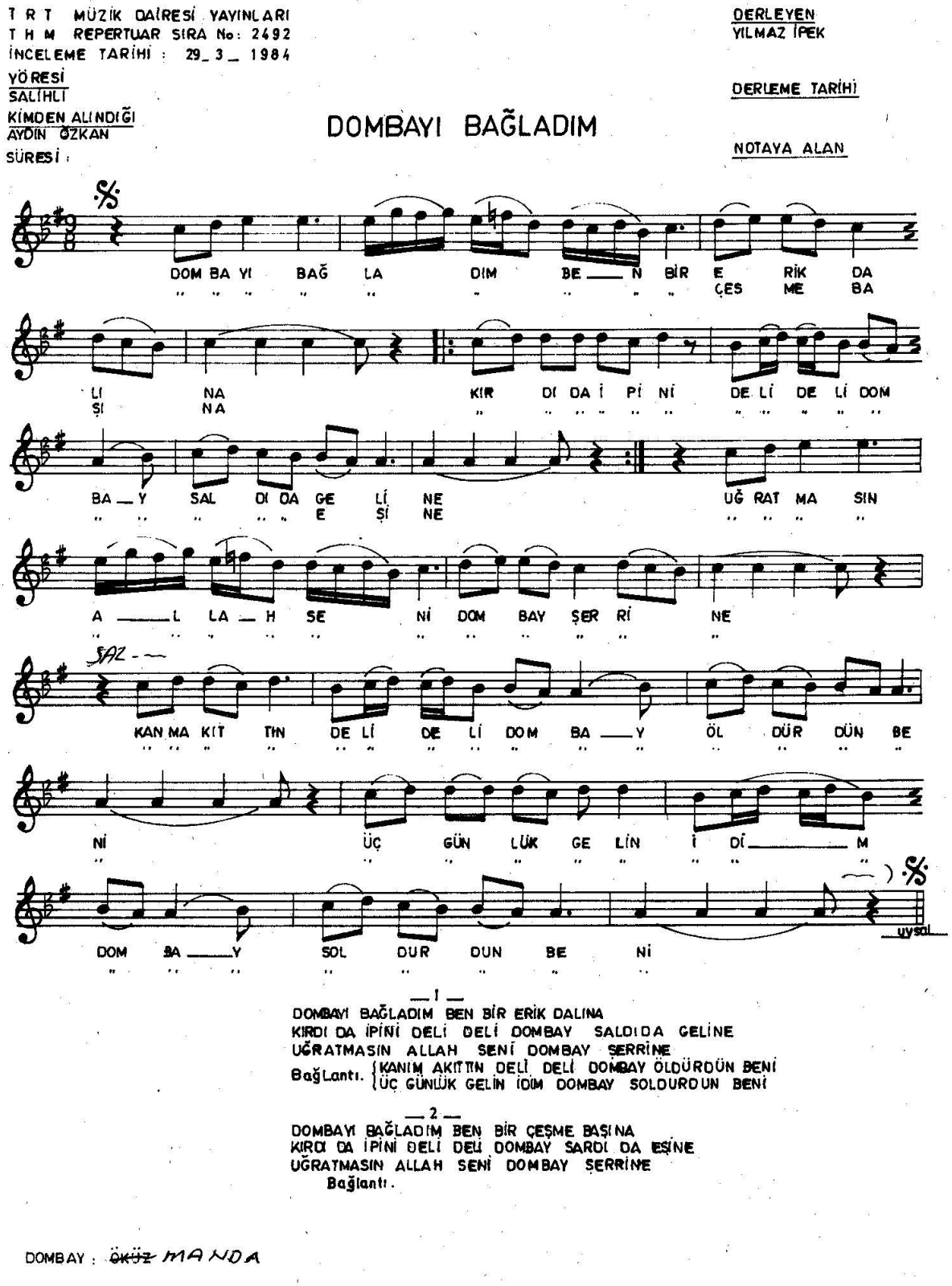
Bağlantı kısmında "Türkü Yakıcı" Manda saldırısı sonucu ölen gelinin ağzından; "daha yeni gelindim, gencecik bir kadındım, sevdiğime, gençliğime doyamadan kanımı akıttın, ne suçum vardı canıma kıydın öldürdün beni" ifadeleri ile hem durumun vahimliğini hem de üzüntüsünü, kederini ifade etmiştir.

İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" yine mandanın sahibi tarafından bir çeşme taşına bağlandığını, mandanın gücü kuvveti ve inadı ile ipi koparıp kendi eşinin yanına gittiğini, taşı, ağacı kıran, ipini koparan bu hayvanın Allah kimseyi şerrine uğratmasın ifadelerini kullanıyor ve alt mesaj olarak manda cinsine ve benzeri hayvanlara dikkat edilmesi gerektiğini vurguluyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Zoolojisi" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "Anlatmalar" bölümünün "Halk Hikayeleri" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde yöre Manisa yöresi hayvancılığı ile ilgili bilgiler, manda cinsi büyükbaş hayvanı ile ilgili bilgiler, geçmiş zaman yaşanmış olayları ile ilgili bilgiler, ölüm ile ilgili bilgiler, hayvancılık ile uğraşan ya da hayvanlar ile yakın yaşam alanı paylaşan insanlara ve topluma hayvanlara karşı dikkat edilmesi ile ilgili nasihatler ve bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler halkın büyükbaş hayvancılık ve yöre hayvancılığı ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, halkın manda cinsi ile ilgili söylemlerine dikkat çekmesi ve olası tehlikelere karşı tedbir almasına dikkat çekmesi bağlamında, halkın geçmiş zaman yaşanmış hikayelerine dikkat çekmesi ve ibret alması bağlamında, halkın ölüm ve ölüm nedenleri ile

ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 33. Dombayı bağladım ben bir erik dalına

34-) DOST DOST DİYE NİCESİNE SARILDIM

DOST DOST DİYE NİCESİNE SARILDIM
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR
BEYHUDE DOLANDIM (ey yar) BOŞA YORULDUM
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

NİCE GÜZELLERE (ey yar) BAĞLANDIM KALDIM
NE BİR VEFA GÖRDÜM NE FAYDALANDIM
HER TÜRLÜ İSTEĞİM (ey yar) TOPRAKTAN ALDIM
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

KOYUN VERDİ KUZU VERDİ SÜT VERDİ
YEMEK VERDİ EKMEK VERDİ ET VERDİ
KAZMA İLE DÖĞMEYİNCE GIT VERDİ
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

KARNIN YARDIM KAZMAYINAN BELİNEN (EY YAR BELİNEN)
YÜZÜN YIRTTIM TIRNAĞINAN ELİNEN
GİNE BENİ KARŞILADI GÜLÜNEN
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

İŞKENCE YAPTIKÇA (ey yar) BANA GÜLERDİ
BUNDA YALAN YOKTUR HERKES DE GÖRDÜ
BİR ÇEKİRDEK VERDİM DÖRT BOSTAN VERDİ
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

HAVAYA BAKARSAM (ey yar) HAVA ALIRIM
TOPRAĞA BAKARSAM GIDA ALIRIM
TOPRAKTAN AYRILSAM (ey yar) NERDE KALIRIM
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

BÜTÜN KUSURLARIM (ey yar) TOPRAK GİZLİYOR
MERHEM ÇALIP YARALARIM DÜZLÜYOR
KOLUN AÇMIŞ YOLLARIMI GÖZLÜYOR
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

HER KİM Kİ OLURSA (ey yar) BU SIRRA MAZHAR
DÜNYAYA BIRAKIR ÖLMEZ BİR ESER
GÜN GELİR VEYSEL'İ (ey yar) BAĞRINA BASAR
BENİM SADIK YARİM KARA TOPRAKTIR

MAZHAR : Erişmiş, elde etmiş

BEYHUDE : Boş, yararsız, gereksiz, boşu boşuna, nafile

TRT REPERTUAR NU : 3067

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

DERLEYEN : TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.

NOTAYA ALAN : ALİ CANLI

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Bu türküde “Türkü Yakıcı” hem tasavvufi anlamda hem de dünyevî anlamda büyük anlamlar taşıyan toprağa övgülerde bulunmuştur.

Birinci dörtlükte dost diye nice insanlar tanıdım güvendim ama her seferinde sonuç hüsran oldu, güvendiğim her insan, dost diye bildiğim her insan güvenimi, inancımı boşa çıkardı, bana zarar verdi, boşuna aradım, boşuna bekledim ama anladım ki benim tek dostum, beni asla yarı yolda bırakmayacak dostum topraktır ifadelerinde bulunuyor.

İkinci dörtlükte nice güzellere âşık oldum bağlandım sevdim ama karşılığında hiçbir fayda görmedim, her seferinde yine kendi başıma kaldım, yalnız kaldım, vefasız insanlar karşıma çıktı ve kendi çıkarları uğruna beni terk ettiler ama beni terk etmeyen, ne istediysem bana veren tek şey toprak oldu ifadelerinde bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte koyunun kuzunun ve cümle mahlukatın besin kaynağı olduğu, toprakta yetişen bitkiler sayesinde hayvanların gelişip beslenmesi ve mahsul vermesinden ötürü karnını doyurduğu ihtiyaçlarını giderdiğini anlatmaktadır. *"Kazma ile döğmeyince gıt verdi"* dizelerinde ise cansız bir varlık olan toprağı canlı bir varlık gibi dövmek şiddet uygulamak benzetmeleri ile kıyaslama yapmıştır ve insana kötülük edersen kötülük bulursun ama toprağa kötülük ettiğinde her zaman toprak sana iyilikle karşılık verir diyerek toprak gibi olmayı aslında dizelerinde öğütlemiştir.

Dördüncü dörtlükte yine üçüncü mısraın sonunda açıkladığımız betimlemeye katkıda bulunup adeta bir insana benzetip dövsem de karnını yarsam da yüzünü tırnaklarımla yırtsam da türlü işkenceler kötülük yapsam da yine bana gül verdi, çiçek verdi örnekleri ile insanlığa toprak gibi affedici, yararlı, kin gütmeyen, hep iyilik yapan olma konularında öğretiler, öğütler vermiştir.

Beşinci dörtlükte yine betimleme yaparak topraktan mahsul almak için gerek kazmak gerek yarmak gerek sürmek eylemlerini ona yapılan işkence olarak anlatıyor ve bunca eziyete rağmen herkesin gözü önünde karşılık olarak ürün, mahsul verip yüzünü güldürdüğünü dile getiriyor, bir tohum ile dört bahçe verdiği bereket saçtığı ve her şeye rağmen sadece iyilik güzellik saçtığından bahsediyor.

Altıncı dörtlükte *"Havaya bakarsam (ey yar) hava alırım, toprağa bakarsam gıda alırım"* dizelerinde yine farklı bir anlama gönderme yapılmıştır. Burada anlatılmak istenen; vakti boşa geçirirsem ya da bir kazanım elde edemeyeceğim işlerle geçirirsem bir sonuç alamam ama doğru işle sonucunda mükafatı olacak işlerle uğraşırsam faydası yine bana olur, kazançlı olurum düşüncesidir.

Devamında ise yeme içme gibi yaşamsal faaliyetlerin dışında barınma ihtiyacımızı da toprağın üstüne yaptığımız yapılardan karşıladığımızı anlatıyor. Kısacası yaşamsal tüm ihtiyaçlarımızın kaynağı olan toprağa duyduğu hayranlığı saygıyı ve minneti dile getiriyor.
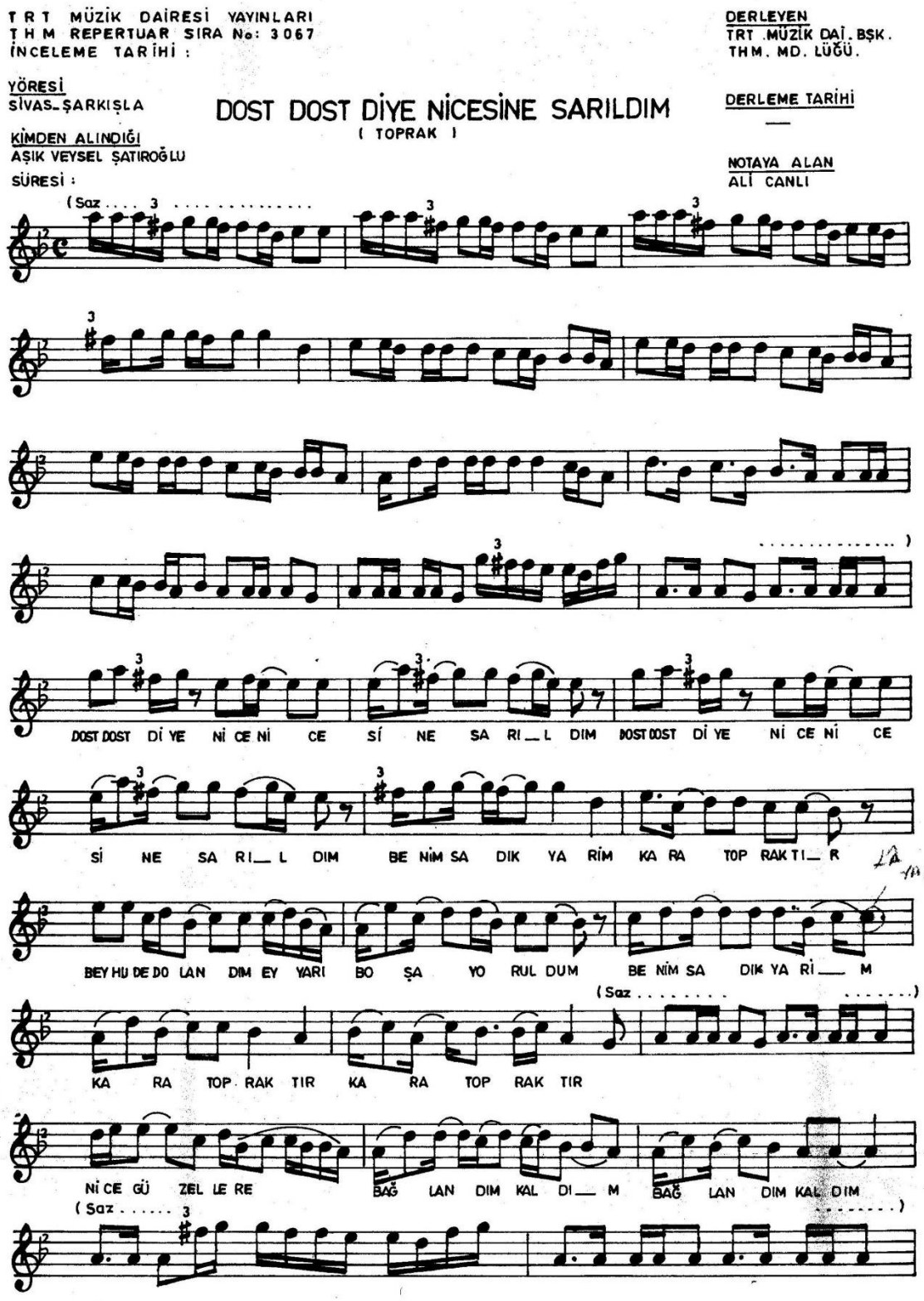
Yedinci dörtlükte toprağın gizleyici örtücü özelliğinden bahsediyor gerek çevre düzenlemesi olsun gerek çöp mahiyetinde gömülebilen nesneler olsun hepsini toprak sayesinde gizleyebildiğini aynı zamanda toprakta yetişen bazı bitkiler sayesinde ilaç yapıp yaralarını hastalıklarını iyileştirdiğinden bahsediyor ki eski zamanlarda tıp biliminde kullanılan hemen hemen bütün ilaçlar bitkilerden yapılırdı ve bu âşikardı. Devamında kollarını açıp beklemesi sözlerini ise ölümü de hatırlatıp toprağa gömüleceğimiz ve sonumuzun toprak altında olacağını anlatmak için kullanıyor.

Sekizinci dörtlükte *"Her kim olursa (ey yar) bu sırra mazhar, dünyaya bırakır ölmez bir eser"* dizelerinde ise diğer mısralarda toprağa yapmış olduğu insanlaştırma, kişileştirme betimlemelerindeki kin gütmeme, kötülüğe iyilikle karşılık verme, faydalı olma, gurur ve egolarından arınıp kendini bilme özelliklerini kendine kazandırırsa kısacası toprak gibi olursa kâmil, arif insan olur ve bu dünyada adı eninde sonunda yaptığı işlerle, eserlerle anılır asla unutulmaz olur ifadelerinde bulunuyor. Son iki dörtlükte ise "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarak ölüm hakikatinin kendisini de günü geldiğinde bulacağını ve toprağa gömüleceğini hatırlatarak sözlerine son veriyor.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri alt araştırma alanı, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanı, "Halk Bilgisi" bölümünün, "Halk Botaniği (bitki bilimi)" alt araştırma alanı, "İnanışlar" bölümünün "Uğur, bereket" alt araştırma alanına girmektedir.
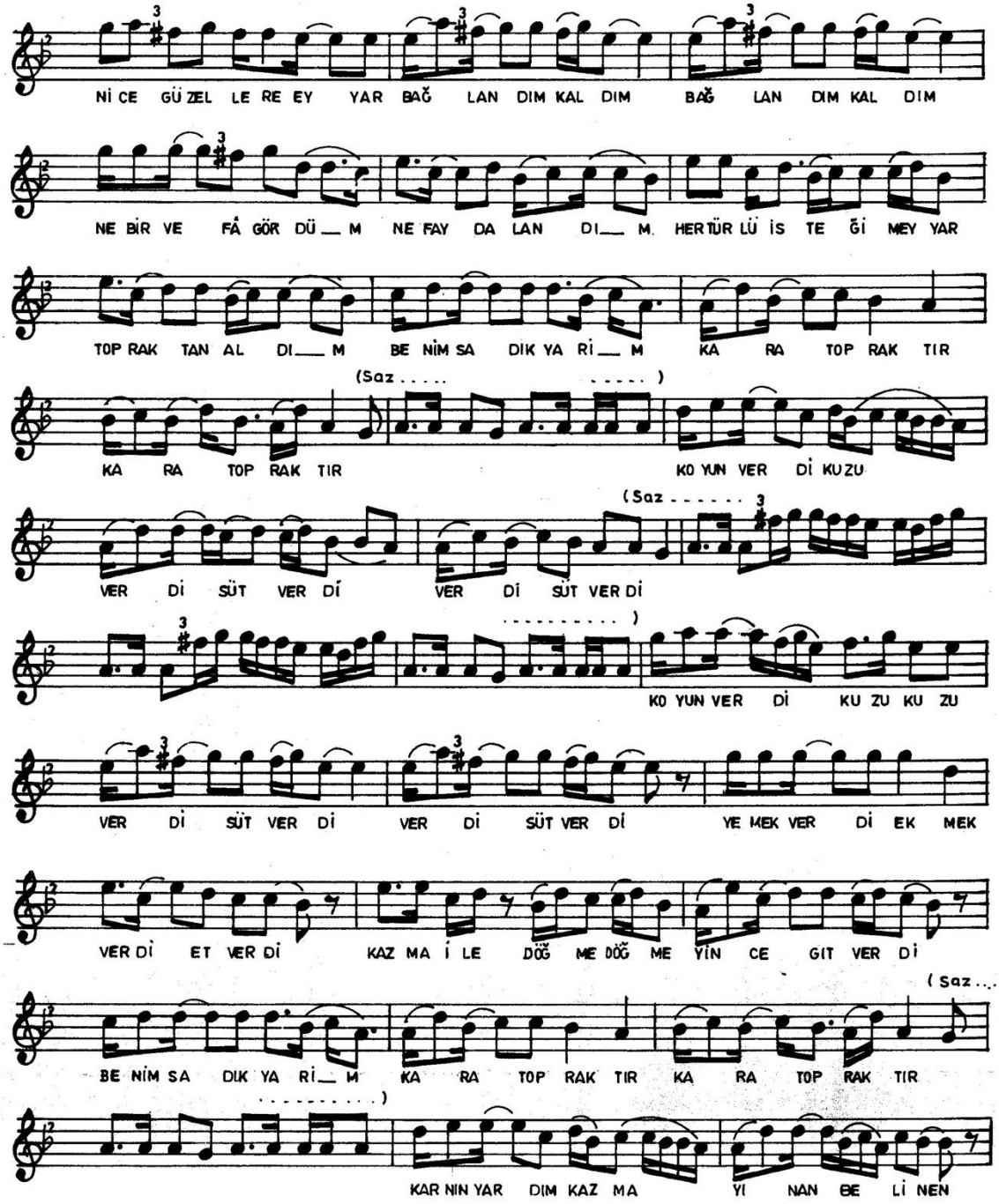
Bu türküde toprağın önemi faydaları insan hayatına katkıları anlatılmıştır. Bununla birlikte toprağa insani değerler yüklenerek betimlemelerde bulunulmuş ve nasihat alınması bakımından toprak gibi olunması öğretisinde bulunulmuştur. İslâm inancın da yer alan topraktan yaratılan insanoğlundan hareketle de türküde batını ve zahiri yönden öğütlemeler ve anlamlar verilerek büyük öğretiler anlatılmıştır. Zahiri anlamda toprağa verilen değer toplumlarda her zaman büyük önem taşımıştır çünkü insanlar insanlık tarihinin başından bu yana tüm gıda ihtiyaçlarını topraktan ya da toprak sayesinde karşılamışlardır bunun yanı sıra barınma, ölülerini defnetme, ilaç yapımı, çiçek vb. estetik ihtiyaçlarını ve daha nicesini

topraktan karşılamış ve karşılamaktadır. Kısacası toprak hayatın vazgeçilmez ve en önemli varlıklarından ihtiyaçlarından biridir. Batıni anlamda ise türküde yapmış olduğu betimlemelerde toprak gibi mütevazi, iyi, kötü duygularından arınmış, temiz bir insan olma ve ölüm gerçeğini vakti gelince her insanın tadacağı, yaşayacağı öğretileri verilmiştir. Bu öğretiler ve bilgiler arif insan, kâmil insan olma, kişinin kötü duygularından arınıp her zaman iyilik peşinde olması, toplumların ancak bu şekilde iyileşeceği konularında ve hayatımızı idame ettirmede vazgeçilmez olan toprağın korunması, çevrecilik bilincinin artması konularında yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
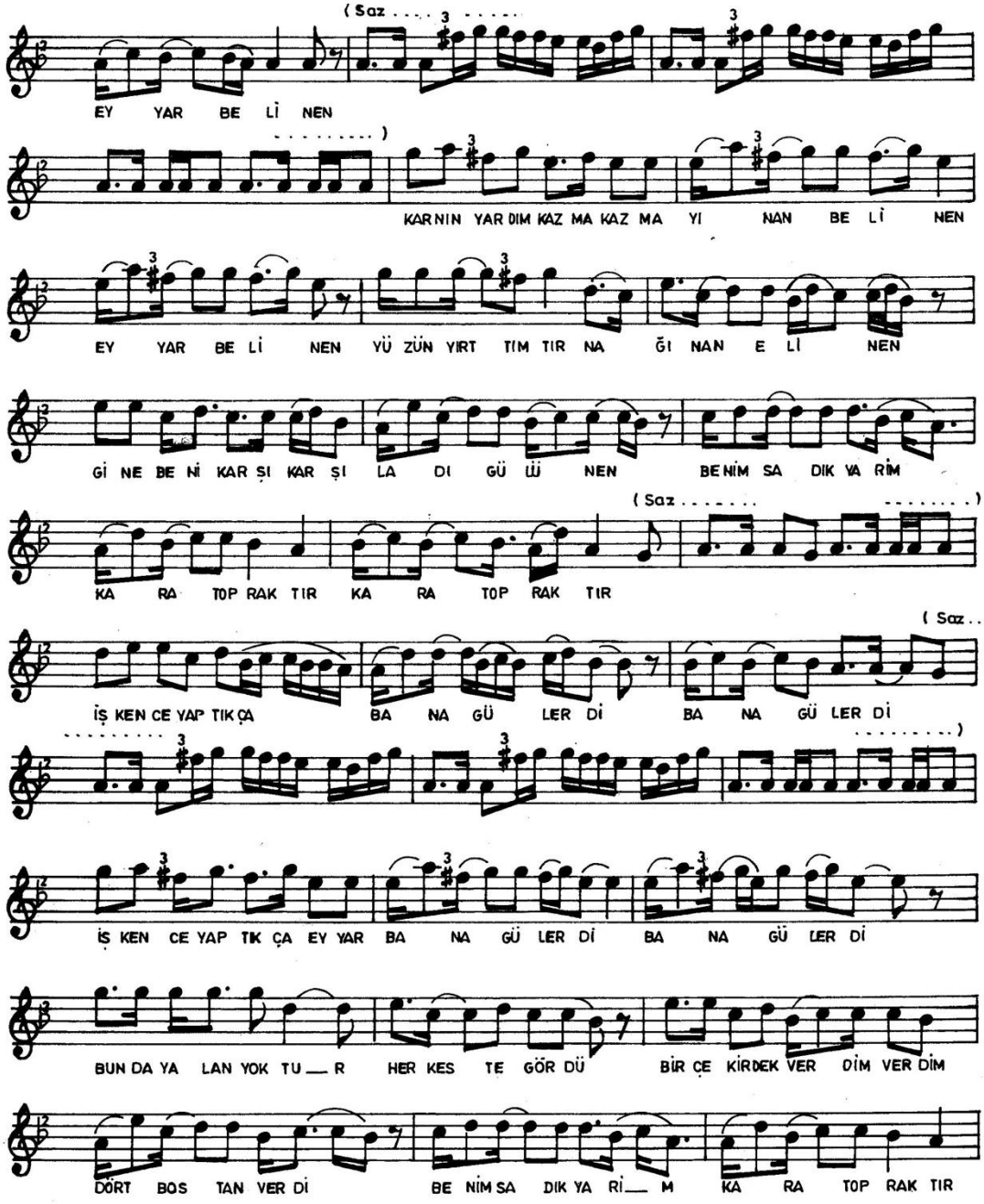

Şekil 34. Dost dost diye nicesine sarıldım
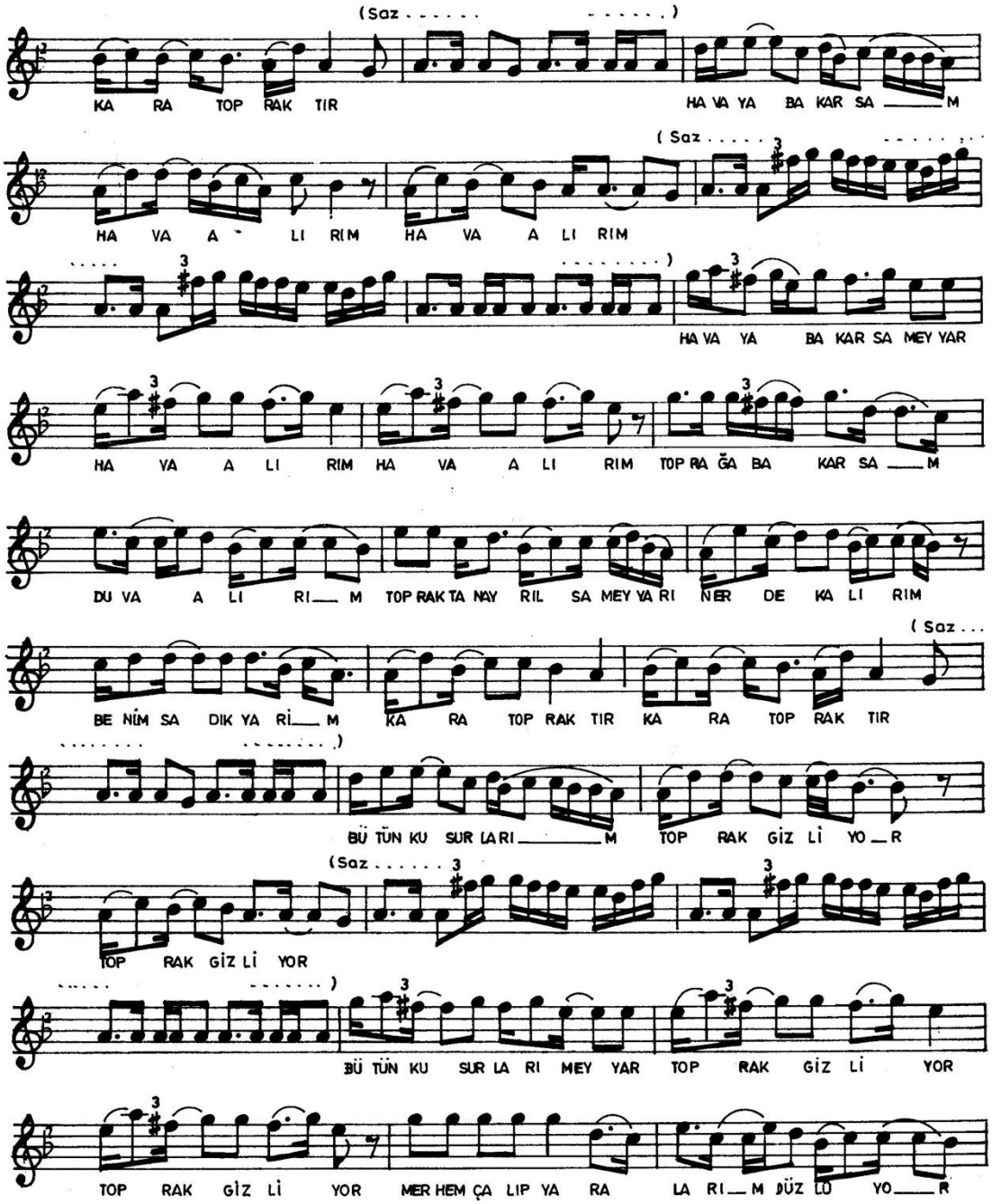
DOST DOST DİYE NİCESİNE SARILDIM
(TOPRAK)
(Sahife -2)

DOST DOST DİYE NİCESİNE SARILDIM
(TOPRAK)
(Sahife -3)

DOST DOST DİYE NİCESİNE SARILDIM
(TOPRAK)
(Sahife – 4)

35-) DÜNGÜRCÜLER GELDİ SIRA SIRA DİZİLDİ

DÜNGÜRCÜLER GELDİ SIRA SIRA DİZİLDİ
ALTUN TAS İÇİNDE (anam) GINAM EZİLDİ
ALNIMIZA BÖYLE YAZI (anam) YAZILDI

Bağlantı:
İŞTE BEN GİDERİM (anam) ŞEN OLSUN EVÜZ
BEN GİTTİKTEN SONRA (anam) GEN OLSUN EVÜZ

ÇEGİLE TAŞ ATMA (anam) BATAR DA GİDER
UZAĞA GIZ VERME (anam) İTER DE GİDER
ANAYI BABAYI (anam) ATAR DA GİDER

Bağlantı

ELİMİ ATTIĞIM (anam) ASMA TEREKLER
BELİM YASLADIĞIM (anam) YÜCE DİREKLER
AHIRDA İNİLER (anam) ÇİFTE MEDEKLER

DÜNGÜR : Dünür
ÇEGİL : Taş yığını, çakıl
MEDEK : Dişi manda, dişi inek
EVÜZ : Eviniz
TEREK : Raf, sergen
İTER : Yiter, kaybolur
GEN : Geniş

TRT REPERTUAR NU : 15
YÖRESİ-İLİ : ERZURUM
KAYNAK KİŞİ : MUHARREM AKKUŞ

DERLEYEN : MUHARREM AKKUŞ

NOTAYA ALAN : ADNAN ATAMAN

MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR

KONUSU-TÜRÜ : KINA, DÜĞÜN

USÛL : 10/8

İnceleme:

Kına-Düğün konularını işleyen bu türküde genç yaşında gelin edilen bir kızın ağzından yaşadıkları anlatılıyor.

Birinci dörtlükte *"Düngürcüler"* kelimesinde dünürler yani kızı alacak erkeğin ailesinin gelin evine gelişini altın bir tas içinde geline ve damada yakılacak kınanın hazırlanışını ve *"Alnımıza böyle yazı yazıldı"* sözleri ile de aslında gönlünün razı olmadığını, gerek zamanın şartları gerek yöredeki aile hiyerarşisinden kaynaklı kadın kısmının düşünce ve isteklerinin sorulmaması hatta şikayetini dile getiren kızların şiddet yada baskı görmesinden dolayı kaderimdir deyip boyun eğmesini ifade etmektedir.

Türkünün bağlantı kısmında gelin olan kızın, işte ben gidiyorum artık eviniz şen olsun, ben gittiğim için mutlu olun, eviniz genişler bundan sonra beni başınızdan atıyorsunuz, kurtuluyorsunuz anlamlarını içeren sözleri ile evlendirilmesinden dolayı ailesine olan sitemini dile getirdiğini görüyoruz.
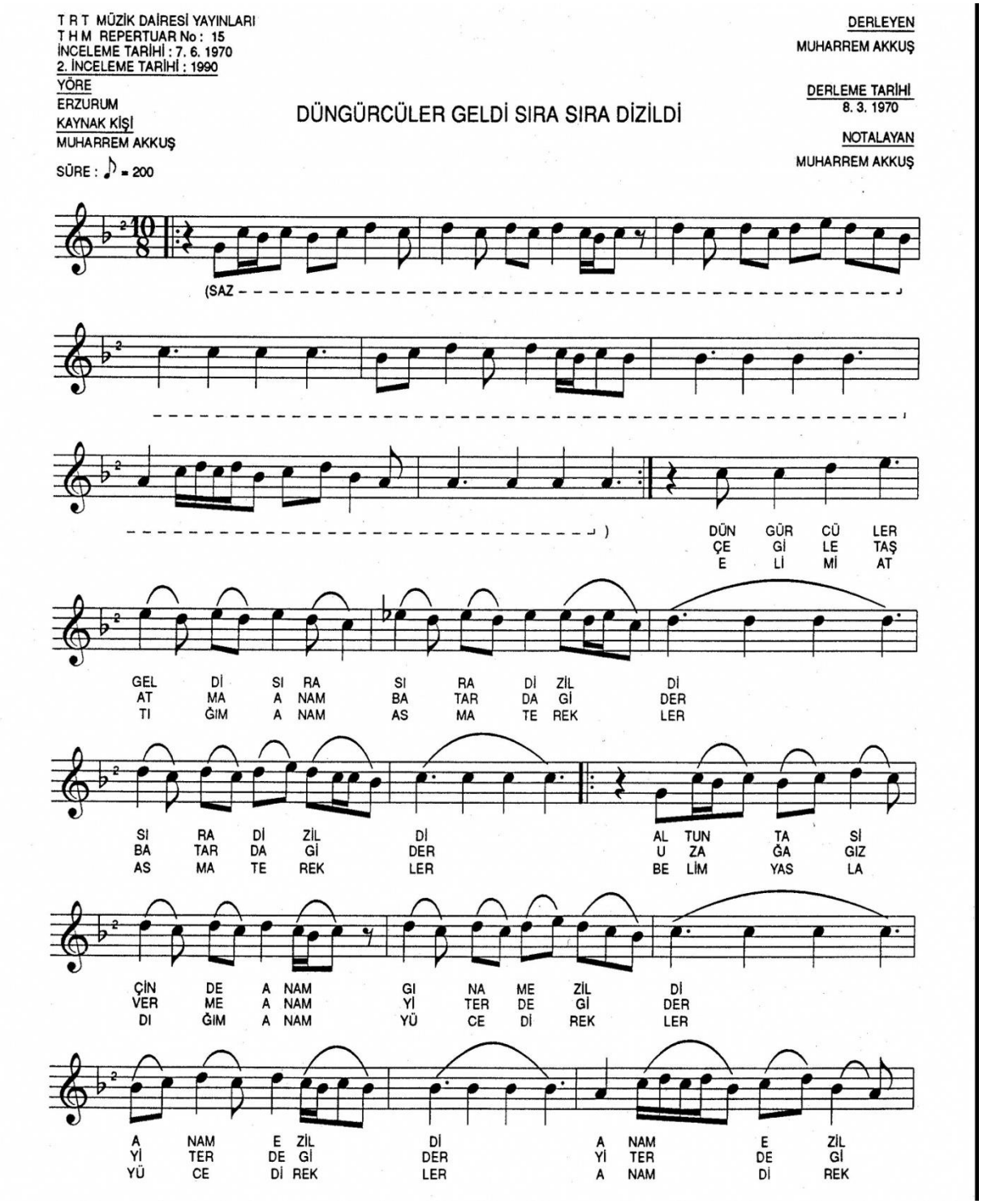
İkinci dörtlükte *"Çegil"* yani taş yığınına taş atma, attığın taş diğer taşların arasına karışır batar gider, *"Uzağa gız verme iter de gider, anayı babayı atar da gider"* sözlerinde ise özellikle türkünün yakıldığı zamanlarda ulaşım araçlarının kıtlığı, yol şartlarının elverişsiz ve zor olmasından dolayı uzak diyara kız vermenin gidip gelme, ziyaret durumunu zorlaştıracağından ötürü makul olmaması ve anaya babaya karşı yabancılaşma durumunun olacağını ifade ediyor.

Üçüncü dörtlükte ise sözlerden kızın gelin olduktan sonra yoğun bir şekilde gerek tarlada gerek ahırda gerek ev işlerinde yoğun bir şekilde çalıştırıldığını anlıyoruz ki dinlenmek için bile zaman bulamadığını anlıyoruz.

Sonuç olarak bu türkü Halk Biliminin araştırma konularından olan Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler bölümünün Evlenme alt araştırma alanına

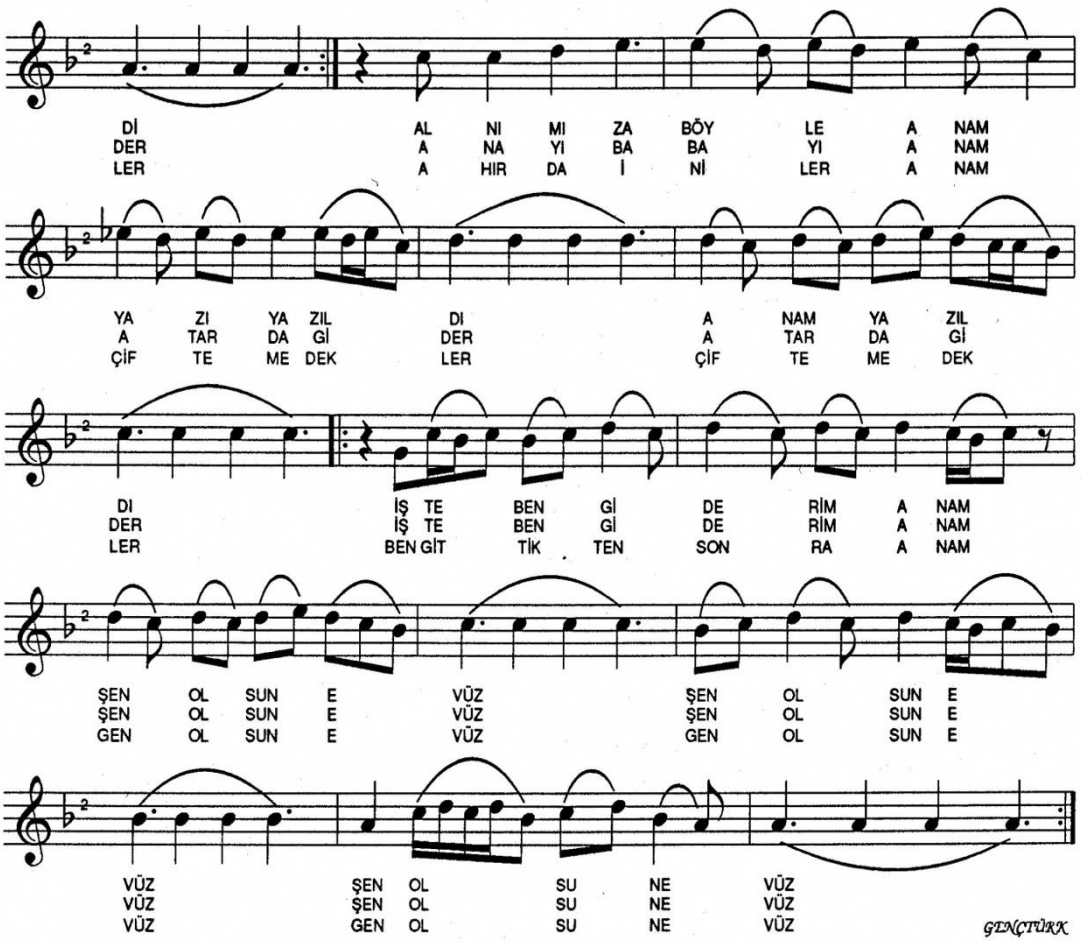
girmektedir ve bununla birlikte türkünün içerisinde yörede kullanılan çeşitli kelimeler olduğundan dolayı Halk Biliminin Dil-Anlatım bölümünün Ağızlar alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde yöre ağzı, deyimleri, kalıplaşmış sözleri, evlenme adetleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler erken yaş evlilik problemleri yöre ağzı ve lehçeleri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 35. Düngürcüler geldi sıra sıra dizildi

DÜNGÜRCÜLER GELDİ SIRA SIRA DİZİLDİ

DÜNGÜRCÜLER GELDİ SIRA SIRA DİZİLDİ
ALTUN TAS İÇİNDE (ANAM) GINAM EZİLDİ
ALNIMIZA BÖYLE YAZI (ANAM) YAZILDI

İŞTE BEN GİDERİM (ANAM) ŞEN OLSUN EVÜZ
BEN GİTTİKTEN SONRA (ANAM) GEN OLSUN EVÜZ

ÇEGİLE TAŞ ATMA (ANAM) BATAR DA GİDER
UZAĞA GIZ VERME (ANAM) YİTER DE GİDER
ANAYI BABAYI (ANAM) ATAR DA GİDER

BAĞLANTI

ELİMİ ATTIĞIM (ANAM) ASMA TEREKLER
BELİM YASLADIĞIM (ANAM) YÜCE DİREKLER
AHIRDA İNİLER (ANAM) ÇİFTE MEDEKLER

BAĞLANTI

DÜNGÜR : Dünür
GEN : Geniş
ÇEGİL : Çakıl, taş yığını
YİTMEK : Kaybolmak
MEDEK : Dişi manda, inek
TEREK : Raf

36-) DÜNYA UMRUNA MEYLİNİ VERME

DÜNYA UMURUNA MEYLİNİ VERME
SEN DE KURTULMAZSIN ECEL ELİNDEN
BEN FİLANIM DEYİ GÖĞSÜNÜ GERME
SENDE KURTULMAZSIN ECEL ELİNDEN

HANİ MERYEM HANİ ONN'OĞLU İSA
ELİNDE EJDERHA OLURDU ASA
POLAT KAVMİ İLE CENGEDEN MUSA
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

İSKENDER DE GİTTİ ALEMİ GEZDİ
YUNUS BALIK İLE DERYAYI YÜZDÜ
ZALOĞLU RÜSTEMİN TAHTINI BOZDU
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

NEMRUT İBRAHİM'LE ÇOK CENK EYLEDİ
SEMAYA KASTETTİ DEYİ SÖYLERDİ
AHIRI BİR SİNEK HALAK EYLEDİ
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

EYDÜR DERVİŞ YUNUS DİN İLE İMAN
TACI TAHTI YEL GÖTÜRDÜ SÜLEYMAN
LOKMAN DA DERDİNE OLMADI DERMAN
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

UMUR : İşler
ONN'OĞLU : Onun oğlu
MEYİL VERMEK : Gönlü düşmek, sevmek
ASA : Baston
HALAK : Yok etmek, perişan etmek, mahvetmek

EYİTMEK : Söylemek, demek

TAC-U TAHT : Taç ve taht

LOKMAN : Her türlü derdin çaresini bulduğuna inanılan efsanevi hekim

REPERTUAR NO: 2422

YÖRESİ-İLİ: MALATYA

İLÇESİ-KÖYÜ: ARAPKİR

KAYNAK KİŞİ: ÂŞIK SÜLEYMAN ELVER

DERLEYEN: TRT İSTANBUL RAD. THM. MD.

NOTAYA ALAN: NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ: HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ: DEYİŞ

USÛL: 10/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" insanlığa sesleniyor ve dünya işlerine, dünya hayatına gönlünü verme, benlik sevdasına düşme, kibirlenme, servetinle, gücünle, kariyerinle üstünlük taslama çünkü ölüm var ve sende ölümden kaçamazsın, er ya da geç öleceksin, bu gelip geçici dünya hayatı seni aldatmasın, kandırmasın ifadelerinde bulunuyor.

İkinci dörtlükte Dünya hayatında nam salmış, tanınan, bilinen insanlardan örnekler vermeye başlıyor ve ilk örnek olarak Hz. Meryem ve Onun oğlu olan Allah'ın insanlara Peygamber olarak gönderdiği Hz. İsa'dan bahsediyor. Devamında yine Allah'ın insanlara gönderdiği peygamber olan Hz. Musa'yı zikrediyor ve onun mucizelerinden biri olan asasını yere vurup bir ejderhaya dönüştürmesi mucizesinden, Polat kavmi yani Lut Kavmi ile olan mücadelesinden, Peygamberlik makamında olmasına rağmen yine de ölümden kurtulamadıklarını, peygamberi bile canını alıyorken sen kimsin ki ölmeyesin ifadelerinde bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte Dünyaya nam salan, korku salan, ve cengaverliği ile savaşçılığı ve aklı ile dünyaya hükmetmiş bir hükümdar olan İskender, Bir balinanın karnında okyanus ortasında

günlerce mahsur kalan Yunus Peygamber, Eski İran topraklarında kahramanlığı, gücü, yiğitliği ile nam salmış, efsaneleşmiş Zaloğlu Rüstem'den bahsederek yine ikinci kıtada olduğu gibi peygamberlerin, efsaneleşmiş, dünyaya adını altın harflerle yazdırmış insanların bile canını alıyorken sen kimsin ki ölmeyesin ifadelerinde bulunuyor.
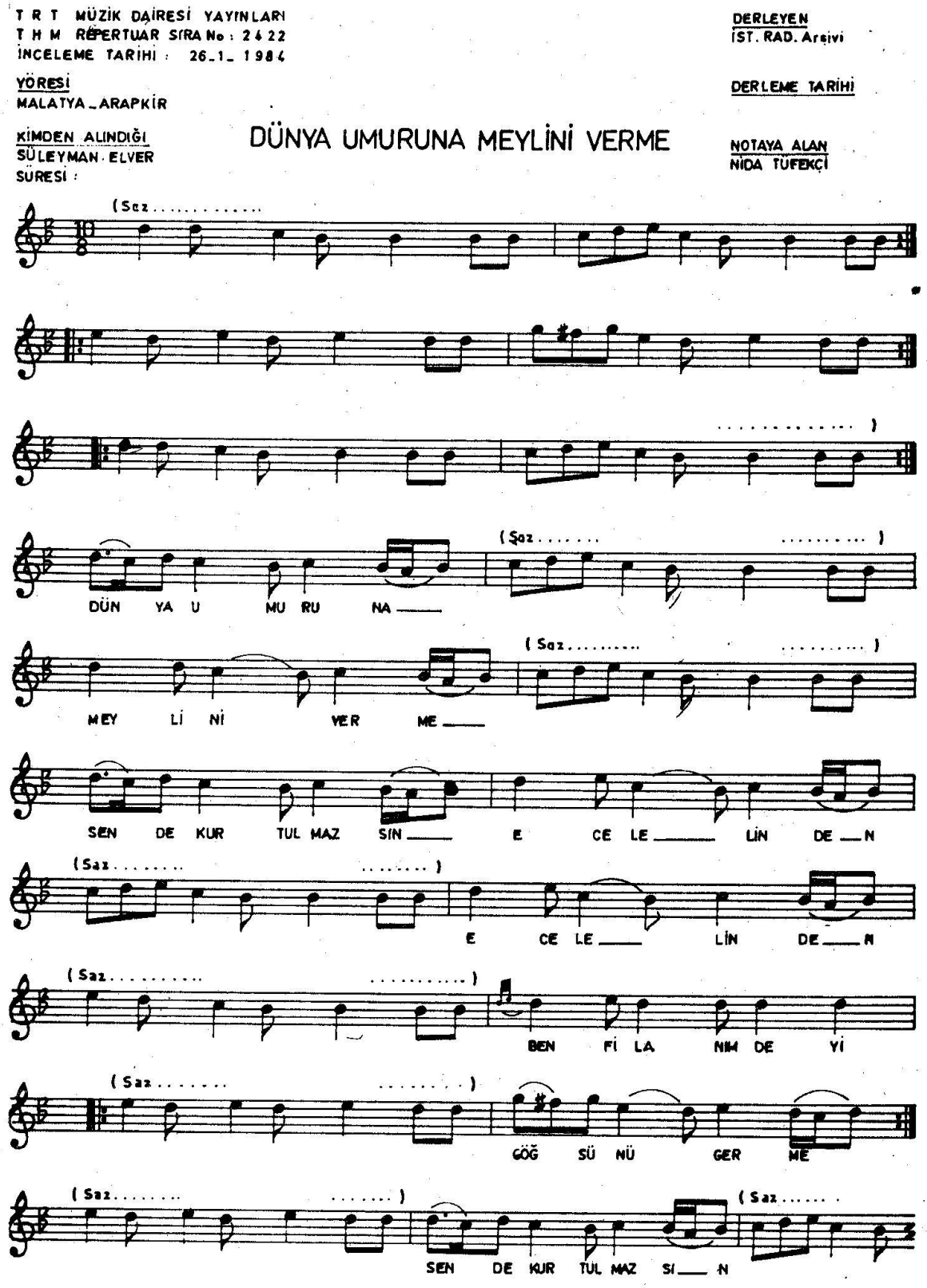
Dördüncü dörtlükte Hz. İbrahim Peygamber zamanında yaşamış olan ve hatta Hz İbrahim Peygamberi ateşe atan, Allah'ın emir ve buyruklarına karşı gelip kendini ilahlaştıran, hazinelerinin anahtarlarını deve sürülerinin taşımakta güçlük çektiği Nemrut adı verilen hükümdar bile onca servetine, onca gücüne rağmen bir ufacık sineğin burnundan beynine girmesi ile kafasını duvarlara vura vura öldü, onca malı mülkü ne işe yaradı, kurtarabildi mi? İfadelerini türküde bahsettiği kıssalarından çıkarıyoruz.

Beşinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarakdin ve iman yolunda olmamız gerektiğini vurgularken Hz. Süleyman Peygamberin saltanatının, peygamberliğinin ölümüne çare olmayışından, Lokman Hekim olarak bilinen çağın, devrin en ünlü hekiminin bile kendine, ölümüne çare bulamayışından bahsetmiştir. Kısacası kim olursan ol ister zengin ol ister kral ol ister Allah'ın en sevgili kulu ol ne olursan ol bu dünyaya insan olarak, kul olarak geldin ve ecel geldiği zaman hiçbir çare, hiçbir çözüm olmayacak sende canını verecek ve ahirete gideceksin. Bu sebepten ötürü dünya hayatına aldanma, kanma, kendini fani işlerle, nefsin aldatmaları ile oyalama, Allaha yönel, Onun emir ve buyruklarına uy, ibadet et, iyi insan ol ve Allah'ın rızasını alarak canını teslim et ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına, "Anlatmalar" bölümünün "Destanlar" ve "Efsaneler" alt araştırma alanlarına, "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına girmektedir.
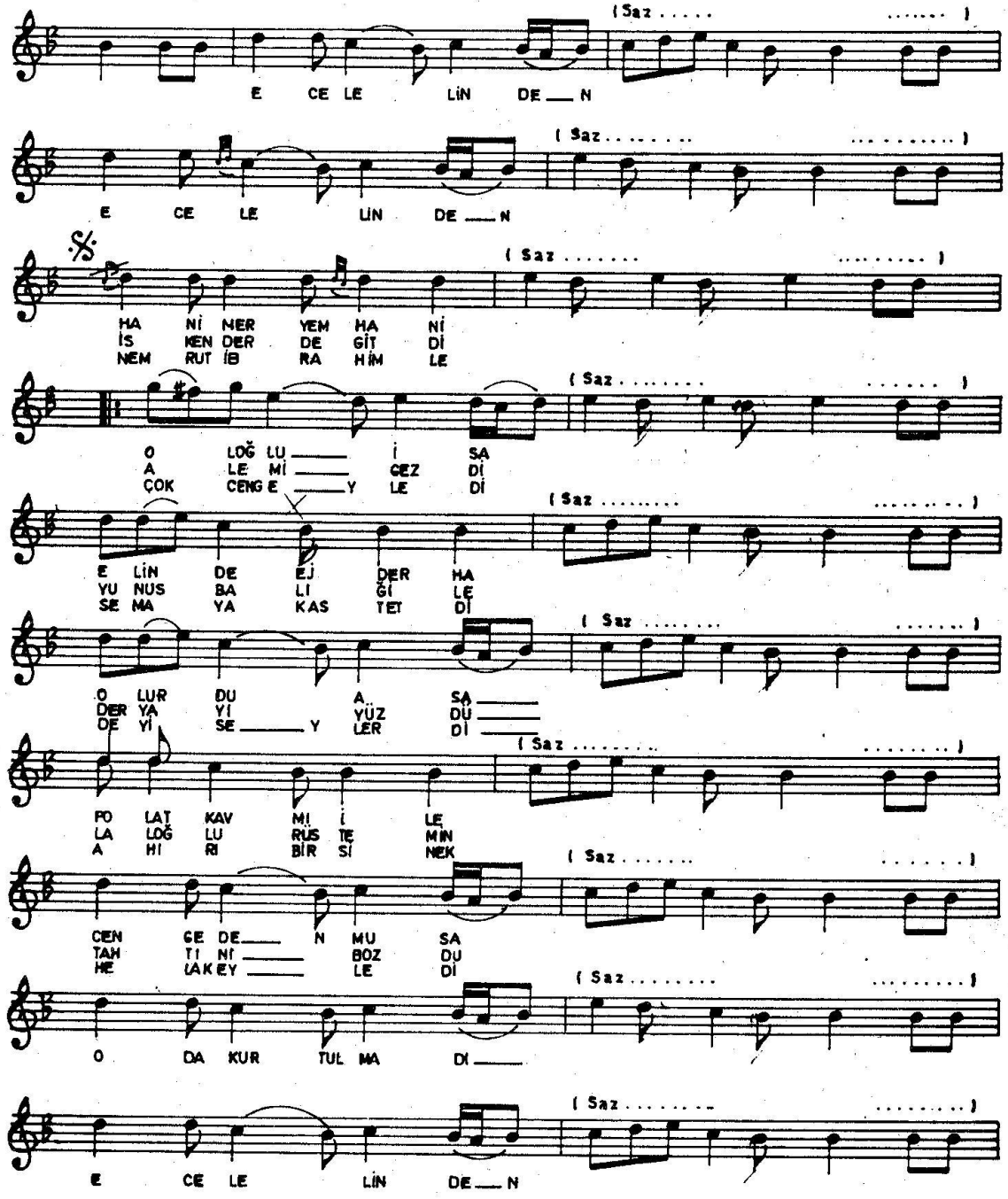
Bu türküde Dünya tarihinde önemli yer tutmuş insanların varlıkları ve hayatları ile ilgili, İslâm ile ilgili, İslâm İnancında ölüm ve ölümden sonrası ile ilgili, İyi insan olma, ibadet etme, nefis terbiyesi gibi konularla ilgili bilgiler ve nasihatler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler halkın İslâmî konular ile ilgili bilgi sahibi olması bağlamında, iyi insan olma, kibir, nefret gibi kötü duygulardan arınma, toplumsal birliği ve düzeni sağlamada, yardımlaşma, iyilik etme gibi insani ilişkileri iyileştirme konularında hassasiyet ve önem taşıyan konulara farkındalık oluşturması bağlamında, tarihsel olayları ve kişileri tanıma,

bilme, merak uyandırma ve araştırmada farkındalık oluşturması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
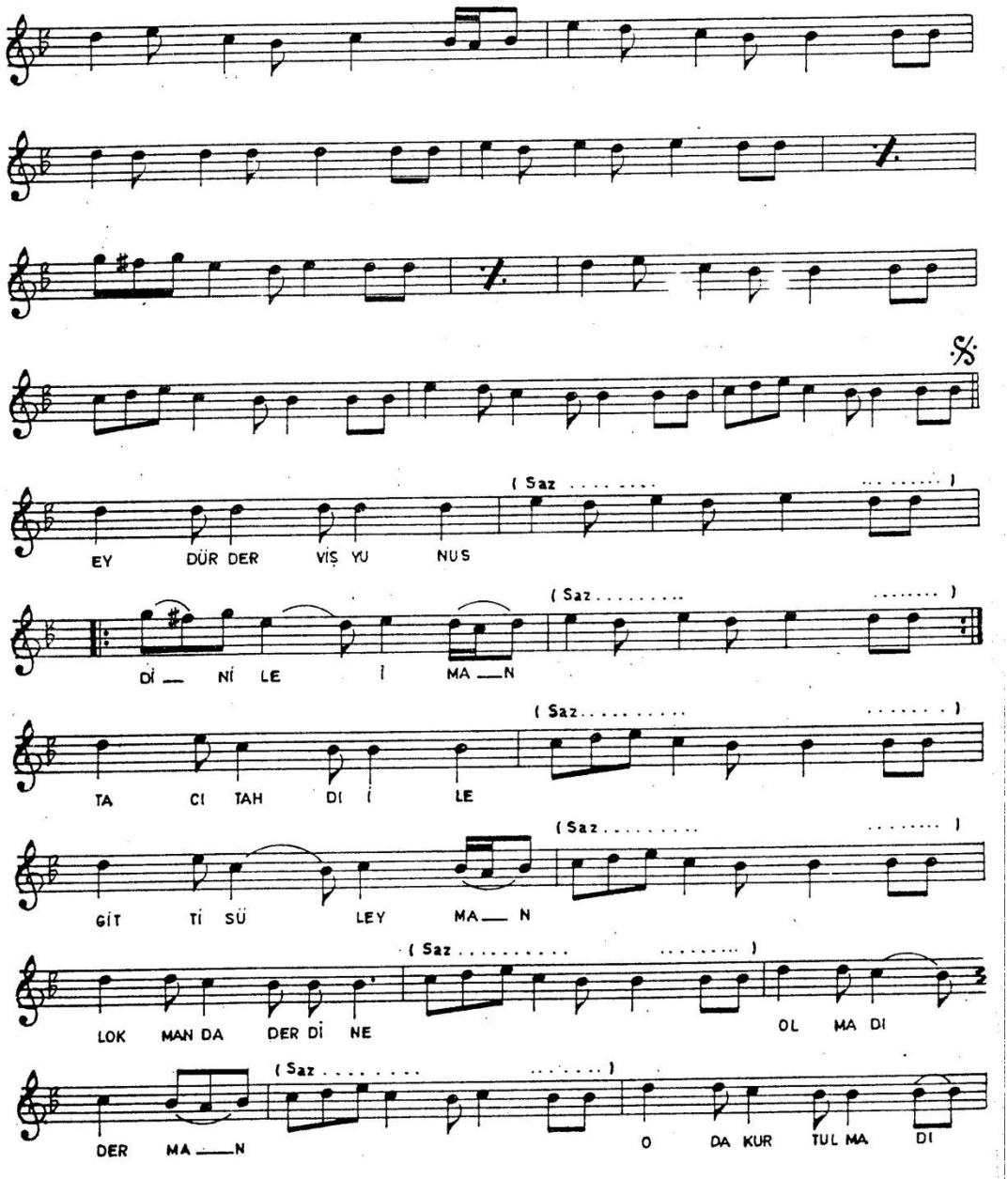

Şekil 36. Dünya umruna meylini verme
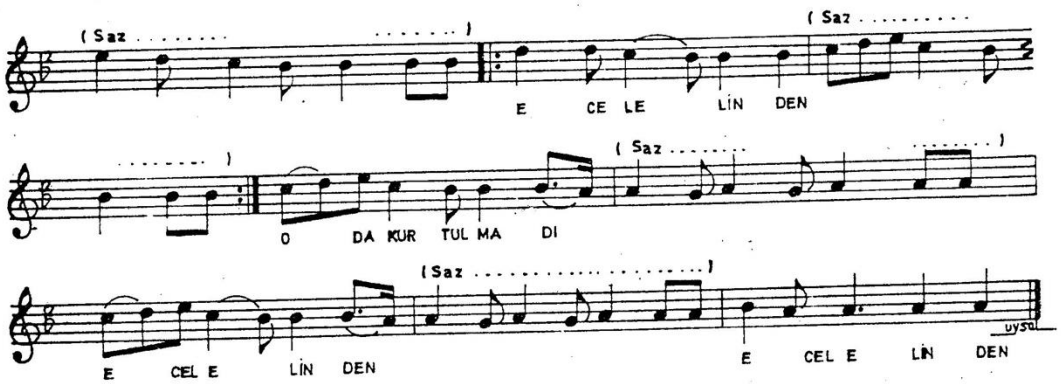
DÜNYA UMURUNA MEYLİNİ VERME
(Sayfa - 2)

DÜNYA UMURUNA MEYLİNİ VERME
(Sayfa _3)

DÜNYA UMURUNA MEYLİNİ VERME
(Sayfa - 4)

- 1 -
DÜNYA UMURUNA MEYLİNİ VERME
SEN DE KURTULMAZSIN ECEL ELİNDEN
BEN FİLANIM DEYİ GÖĞSÜNÜ GERME
SEN DE KURTULMAZSIN ECEL ELİNDEN

- 2 -
HANİ MERYEM HANİ ONN'OĞLU İSA
ELİNDE ECDERHA OLURDA ASA
POLAT KAVMİ İLE CENGEDEN MUSA
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

- 3 -
İSKENDER DE GİTTİ ALEMİ GEZDİ
YUNUS BALIK İLE DERYAYI YÜZDÜ
ZALOĞLU RÜSTEMİN TAHTİNİ BOZDU
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

- 4 -
NEMRUT İBRAHİMLE ÇOK ÇENG EYLEDİ
SEMAYA KASTETTİ DEYİ SÖYLERDİ
AHIRI BİR SİNEK HALAK EYLEDİ
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

- 5 -
EYDÜR DERVİŞ YUNUS DİN İLE İMAN
TACI TAHTI YEL GÖTÜRDÜ SÜLEYMAN
LOKMAN DA DERDİNE OLMADI DERMAN
O DA KURTULMADI ECEL ELİNDEN

UMUR : İŞLER
ONN'OĞLU : ONUN OĞLU

37-) DÜNYADA TÜKENMEZ MURAT VARIMIŞ

DÜNYADA TÜKENMEZ MURAT VARIMIŞ
NE ALANI GÖRDÜM NE MURAT GÖRDÜM
MEŞAKKATİN ADIN MURAT KOYMUŞLAR
DÜNYADA NE LEZZET NE BİR TAT GÖRDÜM

ÖLÜM VAR DÜNYADA YOĞUMUŞ MURAT
GÜN BE GÜN ARTIYOR TÜRLÜ MEŞAKKAT
KALMAMIŞ DÜNYADA EHL-İ KANAAT
İNSANLAR İÇİNDE ÇOK FESAT GÖRDÜM

HÜSREVAN-I ADİL NEREDE TAHTI
SÜLEYMAN MÜHRÜNÜ KİME BIRAKTI
RESUL-Ü EKREMİN KANUNU HAKTI
HER ÖMRÜN SONUNDA BİR FERYAT GÖRDÜM

VAR MIDIR DÜNYADA GELİPDE KALAN
GÜLÜP BAŞTAN BAŞA MURADIN ALAN
MURAT-I MAKSUD-U HEPİSİ YALAN
ÖLÜMÜ DÜNYADA HAKİKAT GÖRDÜM

DÖNÜYOR BİR DOLAP ÇARKI BELİRSİZ
ÇAĞLAYAN BİR SU VAR ARKI BELİRSİZ
VEYSEL NELER SATAR NARKI BELİRSİZ
NE MÜŞTERİ GÖRDÜM NE HESAP GÖRDÜM

RESUL-Ü EKREM : İslâm Dininde Son Peygamber Hz. Muhammed (S.A.V.)
MURAT (MURAD) : Dilek, istek, arzu
MEŞAKKAT : Zorluk, sıkıntı, eziyet
EHL-İ KANAAT : Haline razı olan
HÜSREVAN- ADİL : Adaletli Hüsrev: Sultanlar, hükümdarlar

ADİL : Adaletli

MAKSUD : İstenilen şey

DOLAP : Bostan ve bahçelerde kuyudan dönerek su çeken bir araç

NARK : Belirlenen fiyat

ÇARK : Bir eksenin döndürdüğü tekerlek biçimindeki makine parçası, hızlı akan su ve basınçlı uçukla dönen, tekerlek biçimli işlerge

ARK : Su kanalı, su yolu

FESAT : Bozukluk, karışıklık, kargaşalık, ara bozuculuk, hile, karıştırıcı, ara bozucu kimse

TRT REPERTUAR NU : 3066

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

DERLEYEN : TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.

NOTAYA ALAN : İHSAN ÖZTÜRK, ALİ CANLI

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 5/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte dünya hayatında, insanların tükenmez arzularının, dileklerinin olduğunu ama Âşığın dünyada arzusuna kavuşan, mutlu olan, muradına kavuşan kimseyi görmediğini bahsediyor. Meşakkat yani zorluk, sıkıntı, dert getiren sonunda dünyevî, geçici mutluluktan başka bir şey bırakmayan, aslında elde etmek için bin cefa, eziyet çekilen şeylerin uğruna vakit, emek harcandığı, insanların birbirine gerek maddi gerek manevi zararlar verdiği şeyler uğruna hayatlarını ömürlerini harcadıklarını vurguluyor. Dünyada gerçek lezzet ve tadın olmadığı asıl olanın Ahirette yani dünya hayatından sonra olduğu ifade ediliyor.

İkinci dörtlükte ölümün olduğu bu fani dünyada mutluluktan, lezzetten tattan kimse payını alamayacağını, her ne elde etsen de ölümün bir gün mutlak kapıyı çalacağını ve canını teslim edeceğini vurguluyor. *"Günbegün artıyor türlü meşakkat"* dizelerinde ise dünya işlerinin, dertlerinin, günden güne arttığı, gelişen teknoloji, değişen sistemler insanları daha çok meşgul ettiği ve bununla birlikte insanların kazandıklarına, sahip olduklarına yetinmeyip hep daha fazlasını istedikleri, açgözlülük seviyesinin artması ve bununla birlikte daha fazla kazanmak, en iyisini elde etmek, yönetmek vb. dünyevî ve nefsi duygular yüzünden fitne, bozgunculuk, savaş, kavga, iftira gibi ahlak dışı hallerde bulunan insanların olduğunu vurguluyor.

Üçüncü dörtlükte Ülkeleri, insanları yöneten adil, adaletli yöneticilerin, sultanların tahtlarını, koltuklarını adaletsiz, zalim insanlara, yöneticilere bıraktığını vurguluyor, devamında Hz. Süleyman Peygamberin mührünü, yetkisini kime bıraktığını, adaletli yöneticilerin nerede olduğunu, ne zaman geleceğini sorguluyor. *"Resul-ü Ekrem'in Kanunu Haktı"* dizelerinde ise Hz. Muhammed'den bahsedilmektedir. Hz. Muhammed, son kitap olan Kur'an-ı Kerim'in yolunda insanlara adaleti, eşitliği, kardeşliği ve insanla yaşamla ilgili tüm güzellikleri yaşamaları gerektiğini, hak, hukuk, adaleti ayrım yapmadan tüm insanlığı bir tutarak sağladığı ve öğrettiği için "Türkü Yakıcı" da Hz. Muhammed'in adaletine olan hayranlığını ve özlemini ifade etmektedir.
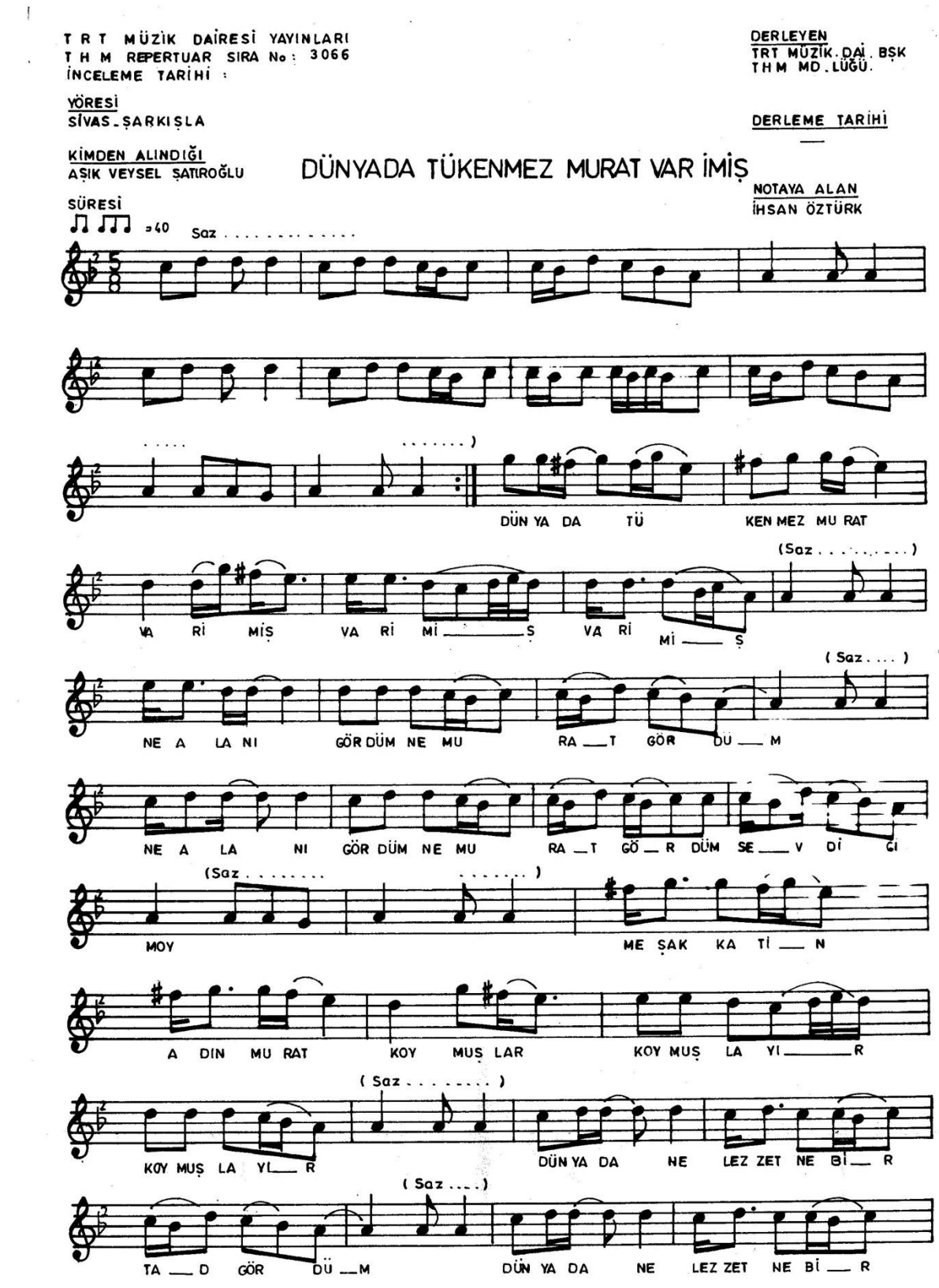
Dördüncü dörtlükte, dünyaya gelip yani doğup ölmeyen hala yaşayan kimse yoktur, en uzun insan ömrü ne kadar ise er ya da geç doğan her insan elbet vadesi dolunca ölmüştür ve doğduğundan ölümüne dek, baştan sona mutlu olan, her istediği olan insan da yoktur ifadesinde bulunuyor. Bu dünyada ölümden başka her şeyin yalan, gelip geçici ve boş olduğunu vurguluyor.

Beşinci dörtlükte "Âşık" *"Dönüyor bir dolap çarkı belirsiz"* dizesinde kaderden bahsetmektedir. İnsanların başına gelen kaza, bela, mucize, güzellik vb. olayların önceden bilinemeyeceği, kader dairesi içerinde gerçekleştiğini ifade etmiştir. *"Çağlayan bir su var arkı belirsiz"* dizesinde ise Allah'ın kullarına verdiği nimetlerin, rızıkların her kulun nasibine göre dağıtıldığını, bolluk ve bereket içinde Yaratıcının her kuluna farklı ve nereden geleceği belli olmayan şekilde nasip etmesi durumunu ifade etmektedir. Devamında *"Veysel neler satar narkı belirsiz ne müşteri gördüm ne hesap gördüm"* dizelerinde ise "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarak dünyada yapmış olduğu amellerinin neticesinin ne olduğunun

belli olmadığını, hesap gününün Ahirette olacağını, dünya hayatında bu amellerin sonucunun belli olmayacağını ifade etmiştir.
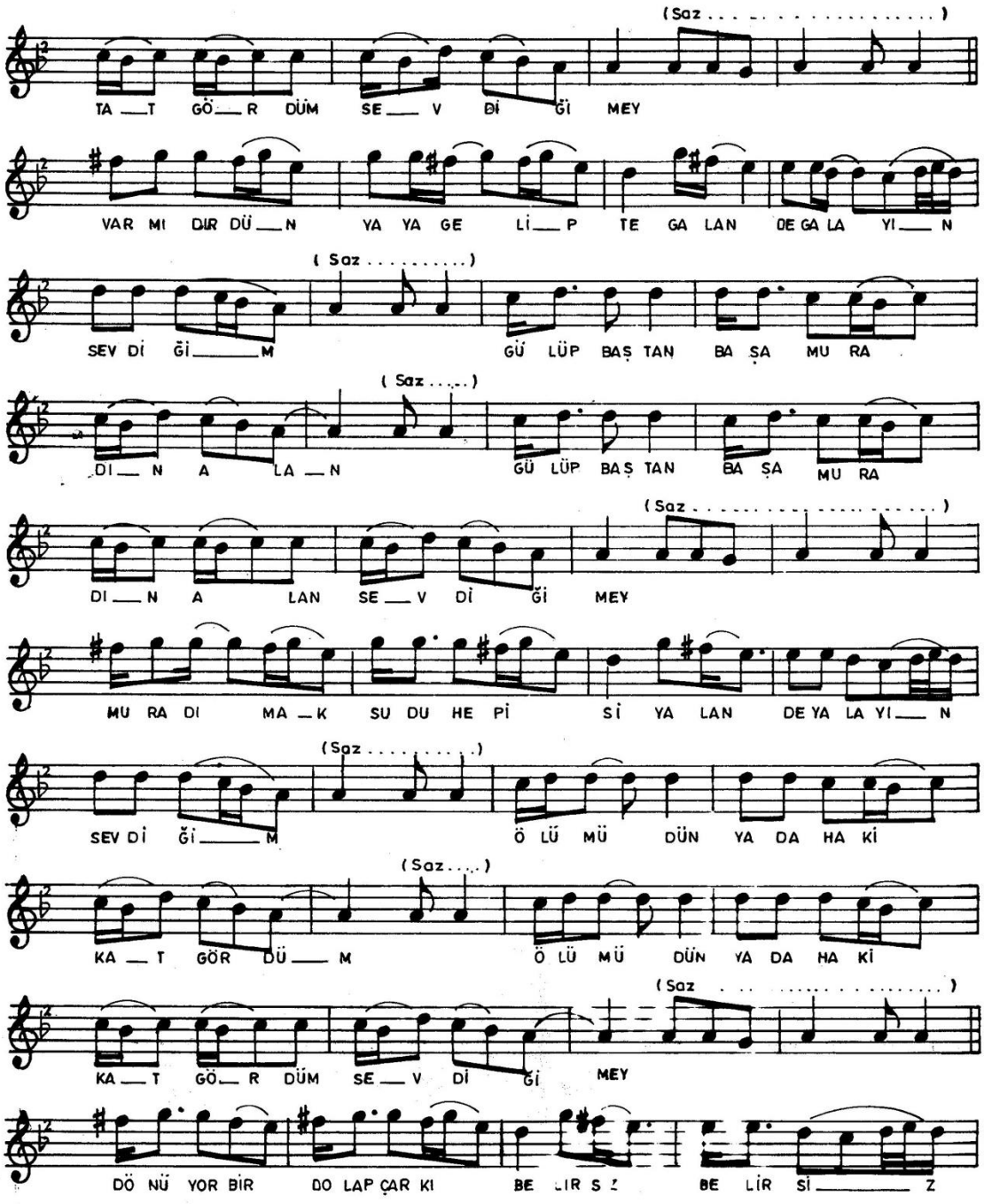
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Anlatmalar" bölümünün "Evliya Menkabeleri" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde Dünya hayatının gelip geçici olduğu, asıl olan hayatın ölümden sonra olduğu ve dünya hayatında yapılan amellerin karşılığının da ahirette karşımıza çıkacağı ile ilgili bilgiler, İslâm dini ile ilgili bilgiler, ölüm gerçeği ile ilgili bilgiler, kader inancı, nasip ve kısmet ile ilgili bilgiler ve nasihatler verilmiştir
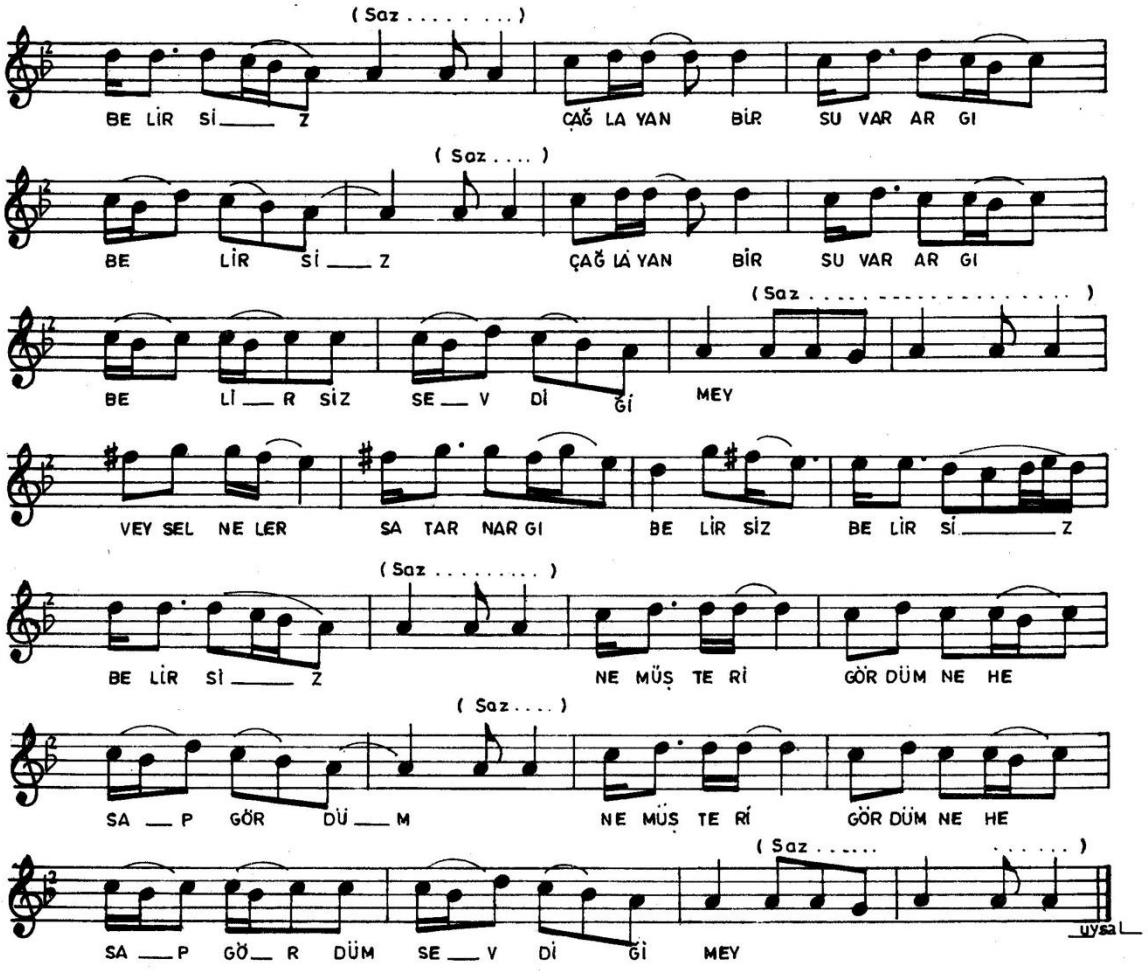

Şekil 37. Dünyada Tükenmez Murat Varımış

DÜNYADA TÜKENMEZ MURAT VAR İMİŞ
(Sahife -2)

DÜNYADA TÜKENMEZ MURAT VAR İMİŞ
(Sahife -3)

MEŞAKKAT : GÜÇLÜK_SIKINTI
MAKSUD : MERAM OLUNAN, DİLENİLEN ŞEY
ARG (ÂRK) : SU KANALI, YOLU
NARG (NARH) : İHTİYAÇ MADDELERİNE HÜKÜMETCE KONULAN FİAT

- 1 -

DÜNYADA TÜKENMEZ MURAT VAR İMİŞ
NE ALANI GÖRDÜM NE MURAT GÖRDÜM
MEŞAKKATIN ADIN MURAT KOYMUŞLAR
DÜNYADA NE LEZZET NE BİR TAD GÖRDÜM

- 2 -

ÖLÜM VAR DÜNYADA YOĞUMUS MURAT
GÜNBEGÜN ARTIYOR TÜRLÜ MEŞAKKAT
KALMAMIŞ DÜNYADA EHLİ KANAAT
İNSANLAR İÇİNDE ÇOK FESAT GÖRDÜM

- 3 -

NUŞVERANI ADİL NEREDE TAHTI
SÜLEYMAN MÜHRÜNÜ KİME BIRAKTI
RESULÜ EKREM'İN KANUNU HAKTI
HER ÖMRÜN SONUNDA BİR FERYAT GÖRDÜM

- 4 -

VAR MIDIR DÜNYAYA GELİPTE KALAN
GÜLÜP BAŞTAN BAŞA MURADIN ALAN
MURADI MAKSUDU HEPİSİ YALAN
ÖLÜMÜ DÜNYADA HAKİKAT GÖRDÜM

- 5 -

DÖNÜYOR BİR DOLAP ÇARKI BELİRSİZ
ÇAĞLAYAN BİR SU VAR ARKI BELİRSİZ
VEYSEL NELER SATAR NARKI BELİRSİZ
NE MÜŞTERİ GÖRDÜM NE HESAP GÖRDÜM .

38-) EĞER YARİN SANA YARAN OLURSA

Serbest:
(aman) EĞER YARİN (de) SANA YARAN OLURSA
ŞU FANİ DÜNYADA GAM OLMAZIMIŞ
HER OLUR OLMAZA DOST DEYİP GEZME
HER GÜZEL AHTINDA TAM OLMAZIMIŞ (cananım)

(ah) ÂŞIK OLAN GEÇER KÜLLİ VARINDAN
YOLUNU SEVENLER GEÇER SERİNDEN
İNSANLIK UMULMAZ MAR İBNİ MARDAN
YILAN AĞRISINA EM OLMAZIMIŞ (efendim)

(ah) MÜNHACİ'M AH ÇEKER DERİNDEN DAİM
TECELLİM BÖYLEDİR KİME NE DEYİM
BİR BİNA ASLINDA OLMAZSA GAYIM
ÇÜRÜK KERPİCİ LEHİM OLMAZIMIŞ (efendim)

FANİ	: Sonu olan
MAR İBN-İ MAR	: Yılan oğlu yılan
EM	: İlaç
AHİD	: Yekin, söz verme, anlaşma
KÜLLİ	: Tamamen, hepsi, tümü
SER	: Baş
TECELLİ	: Alın yazısı, kader
KAİM OLMAK	: Ayakta durmak, var olmak

TRT REPERTUAR NU : 3331

YÖRESİ-İLİ : MALATYA

İLÇESİ-KÖYÜ : DARENDE

KAYNAK KİŞİ : MUSTAFA ZENGİN

DERLEYEN : YÜCEL PAŞMAKÇI

NOTAYA ALAN : YÜCEL PAŞMAKÇI

MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 3/4+ 5/8+ 4/4

İnceleme:
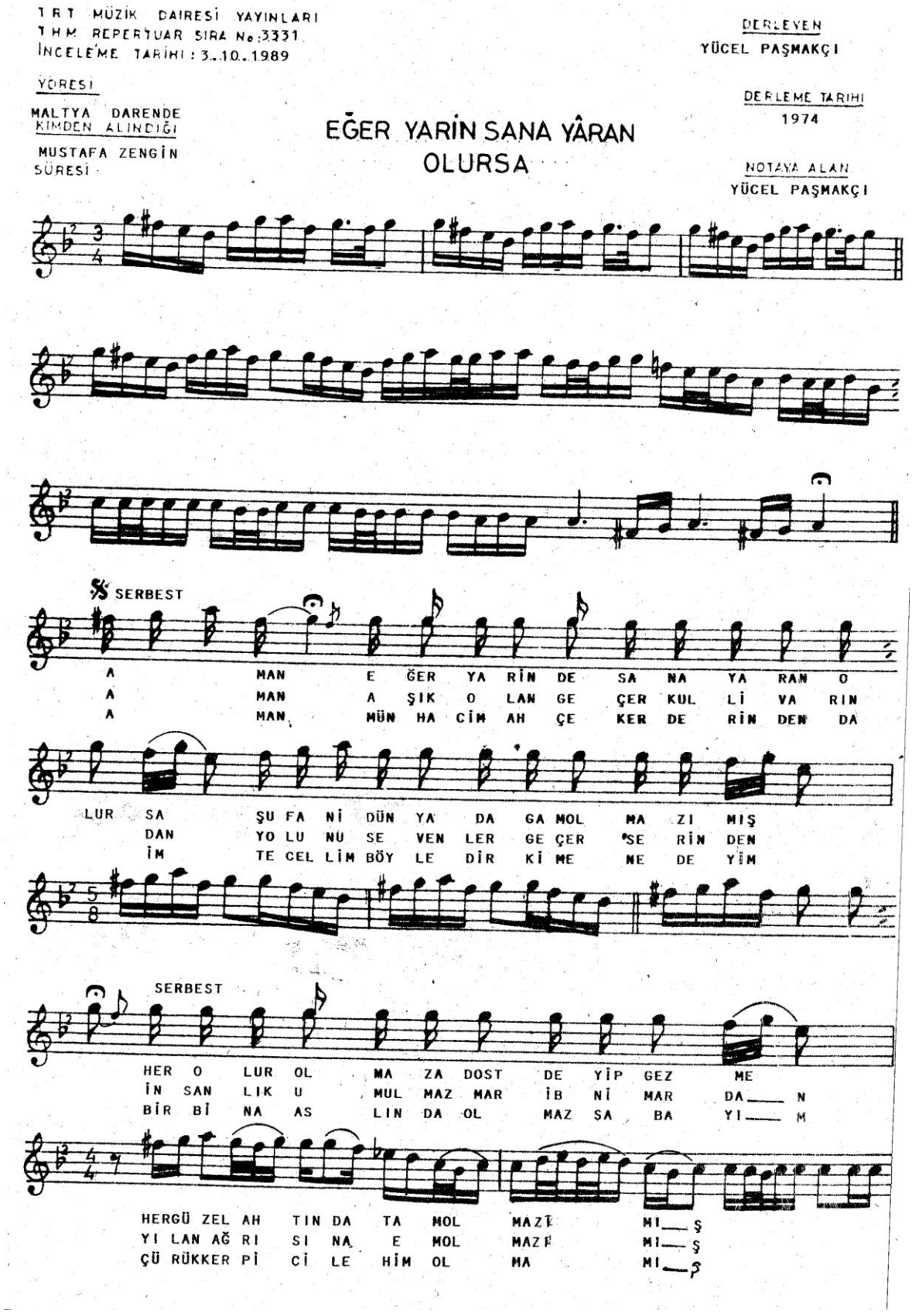
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", eğer yârin yani sevdiğin insan da seni severse sana yoldaş olursa, şu yalan dünyada dert, üzüntü, tasa çekmezsin, üzülmezsin diyor. Bu sebeptendir ki eş seçimi, dost, arkadaş seçimi yaparken dikkatli ol, insan hayatına derdi veren de derdi alan da dost, arkadaş, sevgilidir, bundan dolayı olur olmaz karşına çıkan herkese güvenme, sırrını açma, kendini, kalbini teslim etme uyarılarında bulunuyor.

İkinci dörtlükte Allah aşkı ile yanıp tutuşan Ondan başkasını düşünmez, varını yoğunu, malını mülkünü, başını, bedenini Allah yolunda feda eder, Allah'ın rızasını alabilmek için, Onun sevdiği kul olabilmek için her şeyinden vazgeçerler diyor. Devamında "Mar İbni Mar" diye bahsettiği anlamı yılan oğlu yılan olan kelime ile de kötü, fesat insanlardan bahsediyor ve bu insanların yaptığı kötülüklerin, açtığı musibetlerin, belaların çaresinin olmadığı, can yaktığı ve bu yüzden özellikle arkadaş dost seçiminde dikkatli olunması gerektiğini vurguluyor.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" kendi mahlâsını kullanmıştır ve dertlerinden dolayı sürekli acı, pişmanlık, sıkıntı içinde olduğunu ve kaderinin böyle olduğunu elinden bir şey gelmeyeceğini, kaderine razı olduğunu belirtmektedir. Son dizelerde ise bir bina baştan sağlam yapılmazsa, çürük, kusurlu, baştan savma yapılırsa ileride tamir de etsen, en iyi ustaları da getirsen yine de sağlam olmaz, yine de tutmaz diyerek bir insanın hayatı ile bina-temel betimlemesini yapıyor. Yani kişi her işe başlarken mutlaka iyi değerlendirmeli, sağlam bir hazırlık ve gözlem yapmalıdır ki gerek arkadaş, dost, eş seçiminde gerek iş, meslek seçimlerinde ileride sıkıntı yaşamasın, dert, eziyet çekmesin.
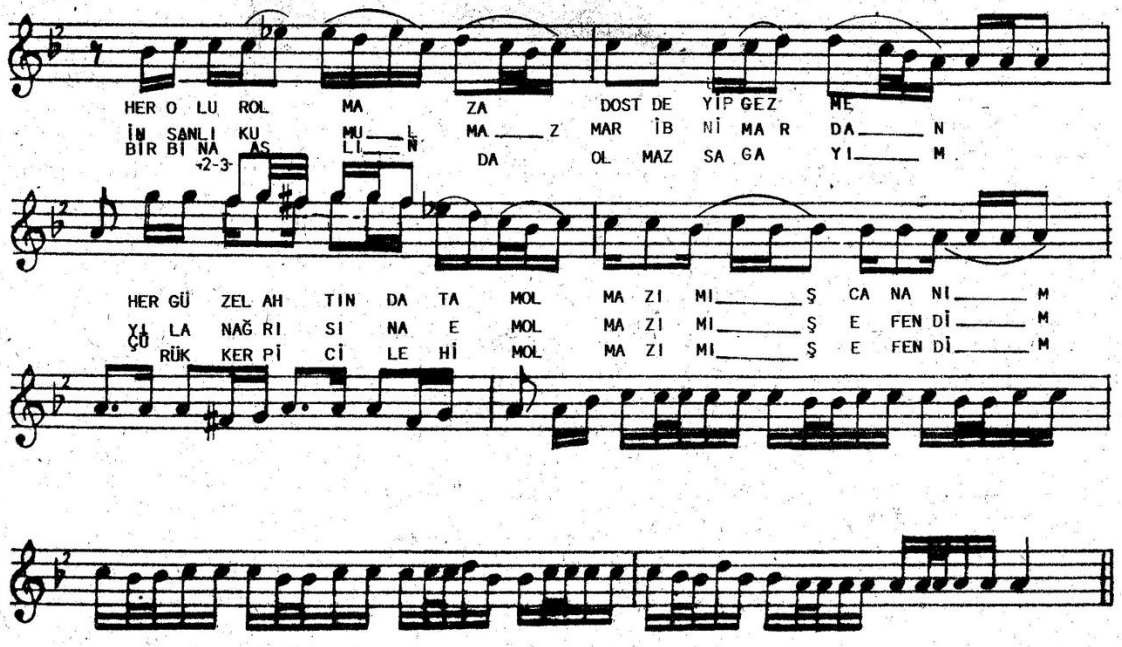
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Nasihatler” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde arkadaş, dost, eş seçimi ile ilgili, herhangi bir işe başlarken sağlam, bilgili, tecrübeli olunması, danışılması gerektiği ile ilgili bilgilere ve öğütlere yer verilmişti. Bu bilgiler ve öğütler kişilerin eş, dost, arkadaş seçimleri ile ilgili dikkat etmeleri, ileride olası sıkıntı ve problemlerin önüne geçilmesi, bu konuda farkındalık oluşturması anlamında, istişare yani herhangi bir işle ilgili karar vermeden önce danışmanın, sormanın, araştırmanın yapılması, sağlam adımlar atılması ve yapılan işi en iyisi yapılacak şekilde yapılması ve bunun önemine varılması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 38. Eğer yarin sana yaran olursa

EĞER YARİN SANA YARAN OLURSA

(AMAN) EĞER YARİN DE SANA YARAN OLURSA
ŞU FANİ DÜNYADA GAM OLMAZIMIŞ
HER OLUR OLMAZA DOST DEYİP GEZME
HER GÜZEL AHTINDA TAM OLMAZIMIŞ (CANANIM)

(AH) AŞIK OLAN GEÇER KÜLLİ VARINDAN
YOLUNU SEVENLER GECER SERİNDEN
İNSANLIK UMULMAZ MAL İBNİ MALDAN
YILAN AĞRISINA EM OLMAZIMIŞ (EFENDİM)

(AH) MÜNHACİM AH ÇEKER DERİNDEN DAİM
TECELİM BÖYLEDİR KİME NE DEYİM
BİR BİNA ASLINDA OLMAZSA GAYİM
ÇÜRÜK KERPİCİ LEHİM OLMAZIMIŞ (EFENDİN)

Not:MAR İBNİ MAR:Yılan oğlu yılan

EM:İlaç

39-) EĞLEN SANA BİR NASİHAT EDEYİM

EĞLEN SANA BİR NASİHAT EDEYİM
HATIRDAN GÖNÜLDEN GEÇİCİ OLMA
YİĞİDİN BAŞINA BİR HAL GELİNCE
HALİN NADENLERE AÇICI OLMA

ARİF OL MECLİSDE KELAMI DİNLE
EL İKİ SÖYLERSE SEN BİRİN SÖYLE
ELİNDEN GELDİKÇE SEN EYLİK EYLE
DARILIP DA BAŞA GAKICI OLMA

EL ARİFDİR GÖZEDİRLER FENDİNİ
DAĞIDIRLAR DUZAĞINI BENDİNİ
ALÇAKLARA OTUR GÖZET KENDİNİ
GATI YÜKSEKLERDEN UÇUCU OLMA

NADAN	: Kaba, cahil
ARİF	: Çok anlayışlı, bilgili
KELAM	: söz
BAŞA KAKMAK	: Yapılan bir iyiliği yüzüne vurarak birini üzmek, canını sıkmak
FENT	: Hile, düzen
BENT	: Engel

TRT REPERTUAR NU	: 1900
YÖRESİ-İLİ	: AMASYA
İLÇESİ-KÖYÜ	: MERZİFON/HAYRETTİN KÖYÜ
KAYNAK KİŞİ	: HÜSEYİN ONKAR
DERLEYEN	: ANKARA DEVLET KONSERVATUARI
NOTAYA ALAN	: ATEŞ KÖYOĞLU

MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 5/8

İnceleme:
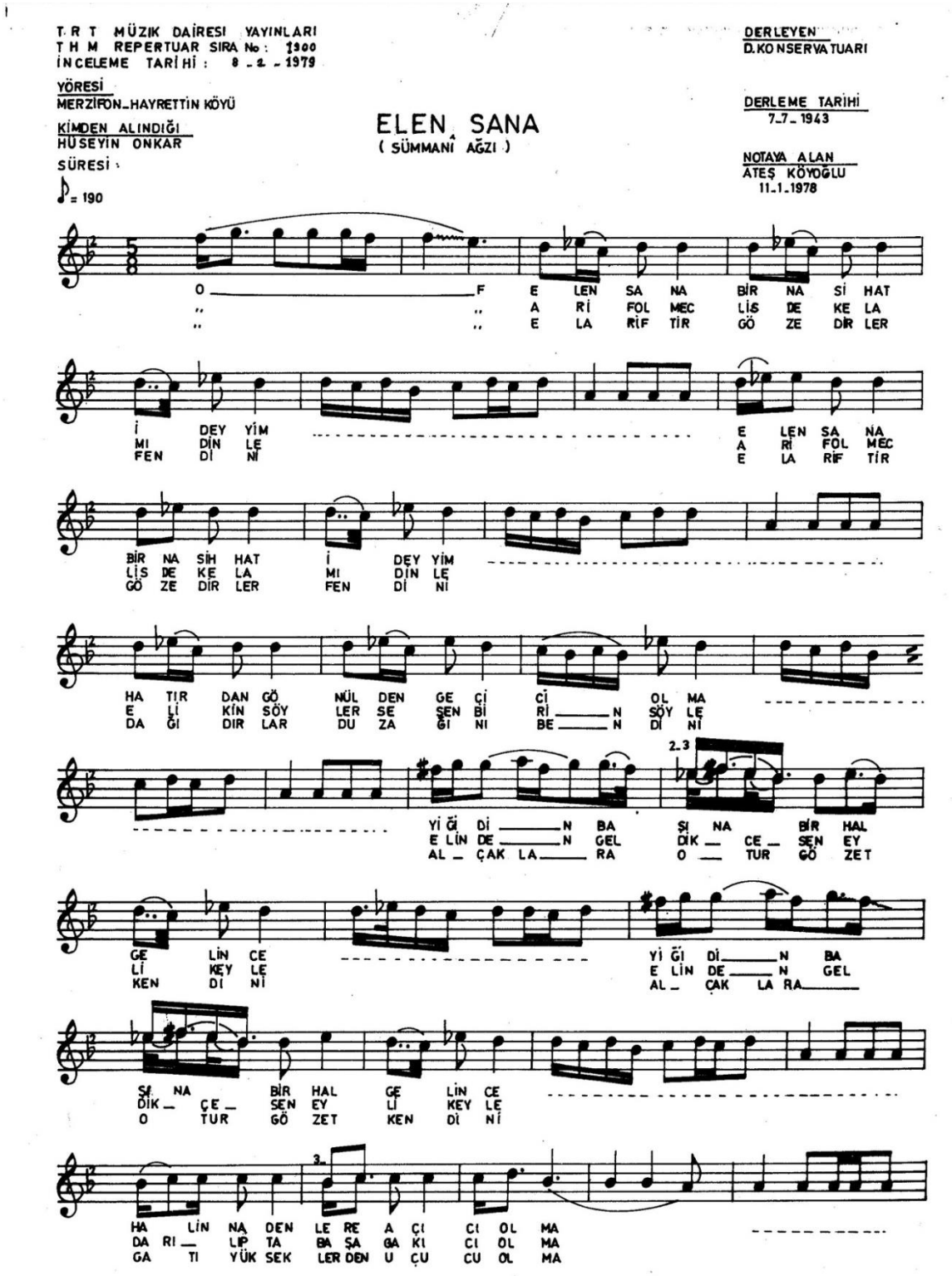
Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” dur da sana birkaç nasihat vereyim, sözümü iyi dinle diyerek sözlerine başlıyor. İkinci dizede hatır, gönül bil, kırıcı olma, yapıcı, nazik ol, iyilikle yaklaş diyerek sözlerine devam ediyor. Devamında senin başına bir dert gelirse gidip te cahiller ile kaba, anlayışsız, yoz insanlarla paylaşma, sırrını derdini açma. Öyle insanlar ne derdinden anlarlar ne de sana yardım edip çare olurlar, tam tersine daha da kötü durumlara düşersin ifadelerinde bulunuyor.

İkinci dörtlükte anlayışlı ol, akıllı ol, edepli ol ve bir ortamda, bir mecliste konuşuluyorsa, muhabbet varsa sen çok dinle ama gerektiği kadar az konuş, çok konuşmak da insanın başına dertler açar, çok konuşmak çok yalan söylemeye ve hata yapmaya vesile olur ifadelerine ulaşıyoruz. Devamında elinden geldikçe insanlara iyilik yap, yardım et ve yaptığın iyilikleri, yardımları sonradan kimsenin başına kakma ve hatta unut yoksa yaptığın iyilik fayda etmez ve hatta kötülüğe dönüşür, yaptığı iyilikle, yardımla böbürlenen, sürekli dillendiren insan toplumda sevilmez ve kınanır, ayıplanır ifadelerine varıyoruz.

Üçüncü dörtlükte toplumda arif yani bilgili, sezgileri güçlü, tecrübesi yüksek insanlar var eğer insanlara kötülükle yaklaşırsan, tuzaklar kurup hile, fesat, kötülük yaparsan, düşünürsen, kurduğun tuzakları sana döndürürler, düzenini, tezgahını yıkar dağıtırlar, yine sen zarar görürsün sakın kötülükten yana olma kibirlenme, insanlara tepeden bakma tam tersine kendini alçaklarda tut yani tevazu sahibi ol, alçakgönüllü ol, malına, servetine, makamına, şöhretine, gücüne kuvvetine, boyuna posuna, tipine güvenme, bunlarla insanlara üstünlük taslama bir anda düzenin bozulur baş aşağı olursun zarar görürsün ifadelerini kullanarak doğru insan olma, iyilik, güzellik, alçak gönüllülük gibi erdemli, özellikler edin öğütlerini veriyor.

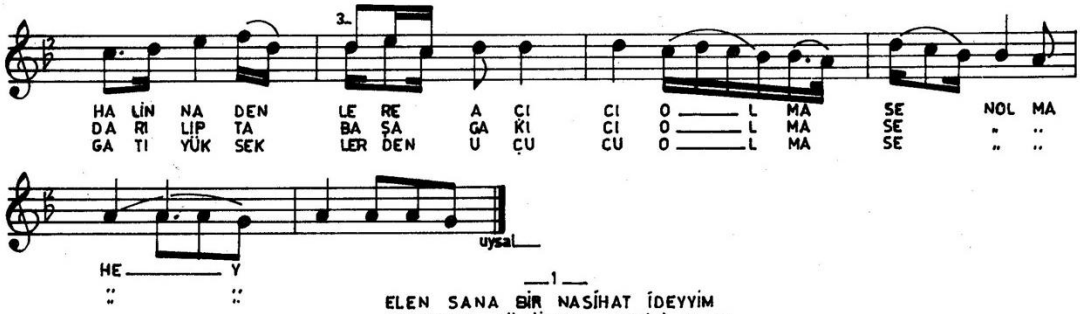
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Nasihatler” ve “Ölçülü Sözler” alt araştırma alanına, “Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları” bölümünün “Zekât, hayır işleri” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde iyi niyet, doğruluk, arif insan olma, yardımseverlik ve hayırseverlik, alçak gönüllü olma, tevazu sahibi olma, sır tutma ve sadık olma gibi değer hakkında bilgiler ve nasihatler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler toplumlarda barış, refah, huzur düzeylerini geliştirmede farkındalık oluşturmak anlamında, iyi insan olma, dürüst, alçak gönüllü olma gibi bireysel özellikleri kazanma ve geliştirmede farkındalık oluşturması bağlamında, gerek maddi gerek manevi yardıma, ilgiye muhtaç olan, müşkül durumda olan insanlara yardım etme ve hayır işlerinde öncü olmada ve desteklemede farkındalık oluşturması bağlamında, insani ve toplumsal değerleri geliştirmeye ilişkin bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 39. Eğlen sana bir nasihat edeyim

NASİHAT
(Sahife- 2)

—1—
ELEN SANA BİR NASİHAT İDEYYİM
HATIRDAN GÖNÜLDEN GEÇİCİ OLMA
YİĞİDİN BAŞINA BİR HAL GELİNCE
HALİN NADENLERE AÇICI OLMA

—2—
ARİF OL MECLİSDE KELAMI DİNLE
EL İKİN SÖYLERSE SEN BİRİN SÖYLE
ELİNDEN GELDİKÇE SEN EYLİK EYLE
DARILIPDA BAŞA GAKICI OLMA

—3—
EL ARİFDİR GÖZEDİRLER FENDİNİ
DAĞIDIRLAR DUZAĞINI BENDİNİ
ALÇAKLARA OTUR GÖZET KENDİNİ
GATI YÜKSEKLERDEN UÇUCU OLMA

NOT: Sözler bazı yörelerde Pir Sultan'ın, bazılarında Karacoğlan'ın bilinir.

40-) EL EYVANA YATAK SERDİM YUMUŞAK

EL EYVANA YATAK SERDİM YUMUŞAK
EMMİM OĞLU YANIMA GELDİ BİR UŞAK
ÖPMESİ YOK SEVMESİ YOK KONUŞAK
BENAM BENİ BİR ÇOCUĞA VERDİLER (verdiler oy)
VERDİLERDE MABALIMA GİRDİLER OY

EYVAN : Açık balkon, sundurma, teras, havuz başı
UŞAK : Erkek çocuk
BENAM : Ne bileyim, haberim yok
MABAL (VEBAL) : Günah

TRT REPERTUAR NU : 486
YÖRESİ-İLİ : GAZİANTEP
KAYNAK KİŞİ : AZMİ KÖRÜKÇÜ
DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN
NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ : HİCAZ
KONUSU-TÜRÜ : SİTEM
USÛL : 10/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" genelde Güneydoğu Anadolu bölgesi ve Doğu Anadolu bölgesinin bir kısmında, sıcak havalarda dışarıda eyvan adı verilen dam üstü, avlu, geniş balkon veya iç balkon gibi yerlerde yatıldığından bahisle; amcaoğlu olan eşine yatak serdiğini; ancak eşinin daha küçük bir çocuk olması sebebiyle yetişkin bir erkeğin anlayış, sezme, aşk, sevda, cinsel ve fiziksel özelliklere henüz sahip olmadığını, bir nevi dadılık,

bakıcılık görevi üstlendiğini ve en güzel çağlarının aşkın, sevdanın tadını alamadan, hayalindeki evlilik hayatını yaşamadan, geçip gideceği, heba olacağını ifade ederek sitem ediyor ve günahıma girdiler, hakkıma girdiler, hayatımı mahvettiler ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Evlilik" alt araştırma alanına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler" ve "Konutların döşenmesi, kullanımı ve ev eşyaları" alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde yöre evlerinin fiziki yapıları hakkında, yatak, yorgan, yastık gibi ev eşyalarının kullanımı hakkında, yörede evlilik geleneği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler halkın yöre mimarisi ve gelenek, örf, adetleri hakkında söylemlerine dikkat çekmesi anlamında, erken yaş çocuk evlilikleri, Adölesan dönem gelişim psikolojisi ve sorunları, çocuk ve kadınlar üzerinde ebeveyn baskıları ile ilgili meselelere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 486
İNCELEME TARİHİ: 22/11/1973

YÖRESİ
GAZİANTEP

KİMDEN ALINDIĞI
AZMİ KÖRÜKÇÜ
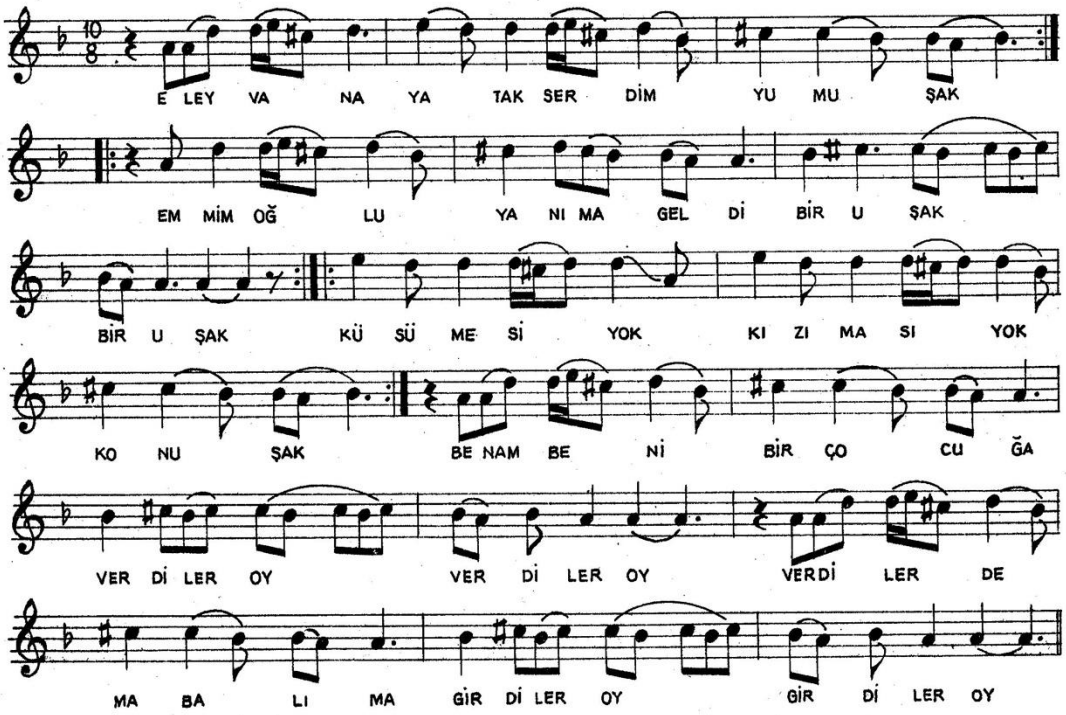
DERLEYEN
M. SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ
24/12/1948

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

SÜRESİ :

ELEYVANA YATAK SERDİM

ELEYVANA YATAK SERDİM YUMUŞAK
EMMİM OĞLU YANIMA GELDİ BİR UŞAK, BİR UŞAK
KÜSMESİ YOK KIZMASI YOK KONUŞAK
BENAM BENİ BİR ÇOCUĞA VERDİLER OY, VERDİLER OY
VERDİLERDE MABALIMA GİRDİLER OY, GİRDİLER OY.

Şekil 40. El eyvana yatak serdim yumuşak

41-) ELİNDE BİR GÜL OLAYDIM

ELİNDE BİR GÜL OLAYDIM
GÜLÜNDE BÜLBÜL OLAYDIM
KAPUSUNDA KUL OLAYDIM
CEYLAN GÖZLÜ GÜLENDAM'IN

AYAĞINDA MES OLAYDIM
BOYNUNDA ELMAS OLAYDIM
BAŞINDAKİ FES OLAYDIM
CEYLAN GÖZLÜ GÜLENDAM'IN

MES : (Mest)Hafif ve yumuşak ayakkabı

FES : Şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık

TRT REPERTUAR NU	: 2249
YÖRESİ-İLİ	: KARS
YÖRESİ-İLİ	: SARIKAMIŞ
KAYNAK KİŞİ	: KURBANİ KILIÇ
DERLEYEN	: TRT İSTANBUL RAD. THM. MD.
NOTAYA ALAN	: MEHMET ÖZBEK
MAKAMSAL DİZİ	: SEGÂH
KONUSU-TÜRÜ	: AŞK SEVDA
USÛL	: 12/8
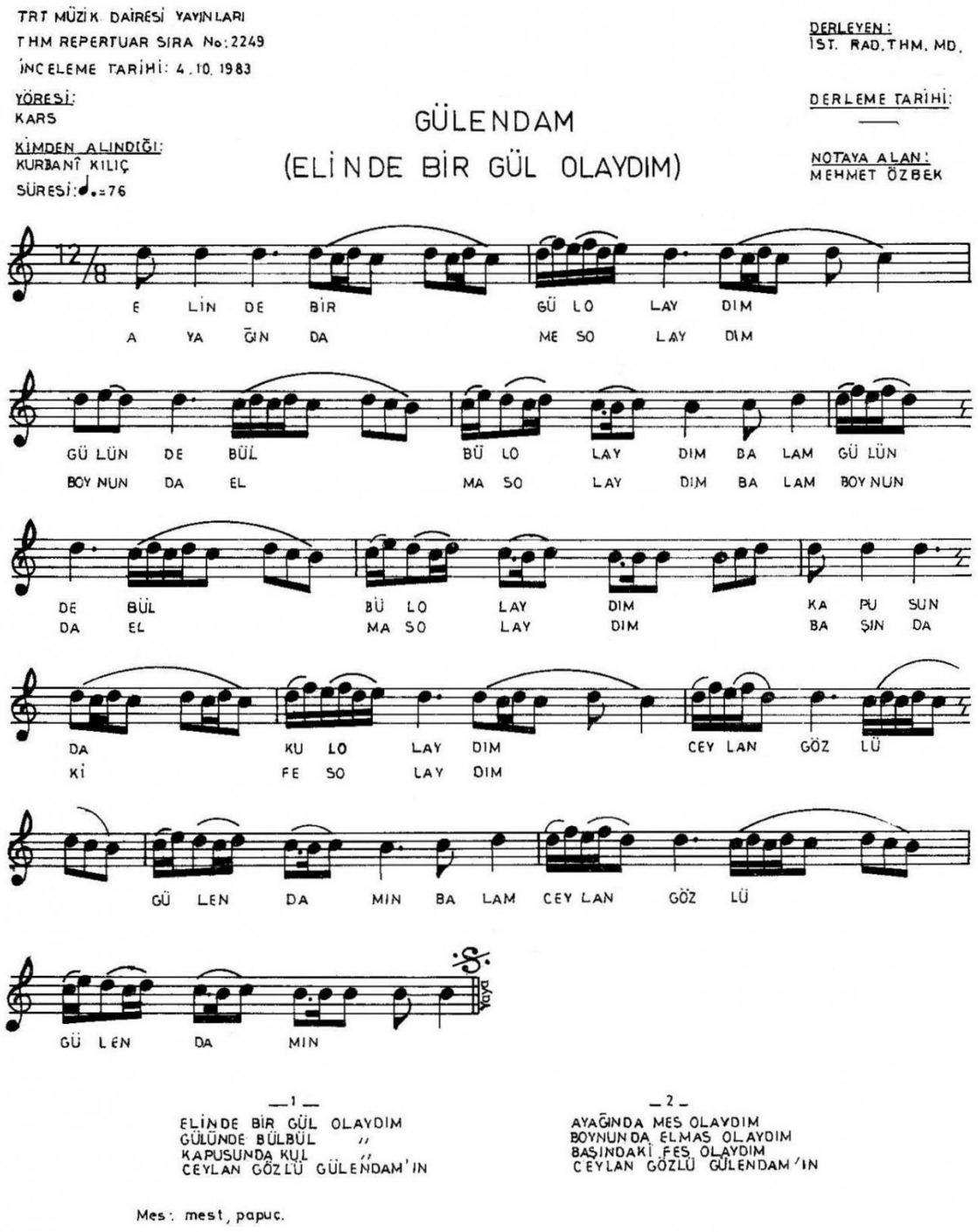
İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” sevdiği kıza olan aşkından, sevgisinden, özleminden ve kavuşma isteğinden dolayı elinde tuttuğun bir gül olsaydım ya da elinde tuttuğun güle âşık olan, peşinde gezen dertli dertli öten bir bülbül olsaydım, kapında kulun, hizmetçin, kölen olsaydım her daim yanında olsaydım diyerek ismi Gülendam olan kızın gözlerinin bir ceylan gözü kadar güzel olduğu betimlemesini yaparak hem Onun güzelliğini, ona olan hayranlığını hem de aşkını ifade ediyor.

İkinci dörtlükte ayağına giydiğin mes (Mest-Ayakkabının içine giyilen deri çorap) olsaydım, boynuna taktığın elmas kolye olsaydım, başına taktığın fes olsaydım her an her saniye yanında olsaydım, seninle olsaydım ifadelerinde bulunarak son dizede yine Gülendam’ın gözlerinin ceylan gözü gibi güzel olduğunu betimleyerek hayranlığını, aşkını, sevgisini ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Okşamalıklar” alt araştırma alanına, “Giyim-Kuşam, Süslenme” bölümünün “Kadın Giyimi” ve “Süslenme” alt araştırma alanlarına, “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Türler” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş zaman aşk, sevda yaşantıları ve söylemleri ile ilgili bilgiler, geçmiş dönem kadın giyimi ve süslenmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler geçmiş zaman aşk-sevda yaşantılarına ve söylencelerine dikkat çekmek bağlamında, geçmiş zaman giyim-kuşam ve süslenme gelenekleri, kadın giysileri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 41. Elinde bir gül olaydım

42-) ELİNDE DÜDÜK KAVAL

ELİNDE DÜDÜK KAVAL
ÖNÜNDE SÜRÜ DAVAR
ÇOBAN DAVAR SUSAMIŞ
ÇEK BİZİM ÇAYDA SUVAR

ZENCİRLİ HÖYÜK GAYA
YİĞİT VURGUNDUR TAYA
GİT OĞLAN AKÇA KAZAN
KIZI VERMEZLER TOYA

ELİNDE GÜMÜŞ ORAK
AĞAM TARLAN NE IRAK
IRAK YOLDAN GELMİŞEM
YATAĞI ÇİFTE BIRAK

HÖYÜK : Toprak yığını, tepe
AKÇA : Para
TOY : Acemi, genç
IRAK : Uzak

DAVAR : Koyun ve keçiye verilen ortak ad, koyun veya keçi sürüsü.

ORAK : Yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin, ot vb. biçme aracı, ekin biçme zamanı, ekin, ot vb. biçme işi.

TRT REPERTUR NU: 56

YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN

İLÇESİ-KÖYÜ : KEMALİYE (EĞİN)

KAYNAK KİŞİ : YÖRE EKİBİ

DERLEYEN : YÜCEL PAŞMAKÇI

NOTAYA ALAN : YÜCEL PAŞMAKÇI

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : İŞ İMECE

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" çobanlık mesleği ile ilgili bilgiler veriyor. Hayvanları otlatırken onlara elinde kaval ya da düdük ile ezgiler çalmasından, sürünün genellikle arkasından gelmesinden, otlatma ve su içirme işlemlerini çobanın yönettiğinden ve su içirmek için çay, dere vb. su kenarına sürmesinden, götürmesinden bahsetmektedir.

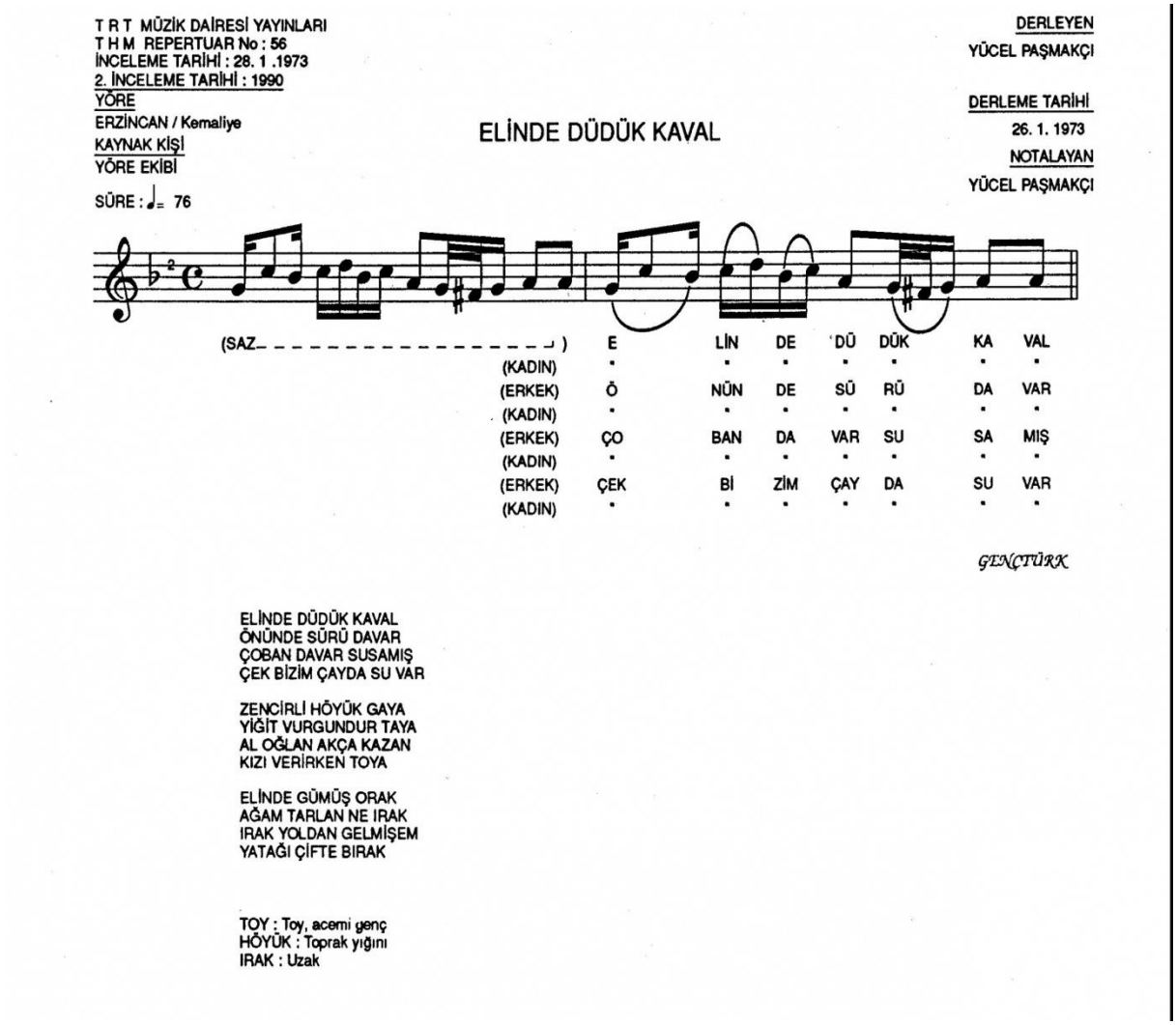
Ancak esas anlamda "gel bizim çayda suvar" derken abayı yaktığı çobanı yanına çağırmaktadır.

İkinci dörtlükte "Zencirli Höyük" adı verilen yerin kayalık olduğundan ve genç, yiğit, delikanlı kimselerin tay yani at yavrusuna meraklı olduğu, besleyip büyütüp bakımını yapıp iyi yağız bir at olarak yetiştirme heveslerinden ve adetlerinden bahsetmektedir. Alında evlenmek istiyorsan, bu işlerle uğraşma kendine bir iş bul, para kazan, ev geçindirecek duruma gel aksi taktirde işi gücü olmayana kız vermezler nasihatinde bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" çalışmak için bir toprak sahibinin tarlasına gittiğini ve orada gümüşten yapılmış bir orakla biçim işlemi yaptığından bahsetmektedir ve çalışmak için gittiği tarlanın uzakta olduğundan şikâyet etmektedir. Devamında tarla sahibine uzak yoldan geldiğini ve yorgun olduğunu uyumak için rahat bir yatağa ihtiyacı olduğunu bu yüzden yatağı çift koymasını istemektedir. Buradaki çift yatak ifadesi yakın geçmiş zamana kadar köy evlerinde ve hatta günümüzde maddi durumu iyi olmayan evlerde de kullanılan yere döşek serme diye de ifade edilen minder, kalın yorgan vb. eşyaların konulması ile yapılan yatak şeklidir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Giyim-Kuşam, Süslenme" bölümünün "Mesleklere ve yaş gruplarına göre giyim" alt araştırma alanına, "Halk Sanatları ve Zanaatları" bölümünün "Meslekler" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Ekonomisi" ve "Halk Zoolojisi" alt araştırma alanına "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Evlenme" alt araştırma alanına, girmektedir.

Bu türküde çobanlık, çiftçilik, binek hayvan yetiştirme, evlilik, eski zaman köy yaşamı konularında bilgiler ve nasihatler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler gençlerin ya da bekarların, evlilik kurmadan önce maddi yükümlülükleri kaldırma, hayatın zorlukları ile baş etme yetisine sahip olmaları açısından, geçmiş zaman köy hayatı yaşam biçimine dikkat çekmesi bakımından, hayvancılık ve tarım ile ilgili meslekleri tanıma ve önem verme açısından, Türk Kültür ve öğelerini tanıma, sahip çıkma ve gelecek nesillere aktarmanın önemini kavrama açısından bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 42. Elinde düdük kaval

43-) EVLERİ İKİ KATLI

EVLERİ İKİ KATLI
YAR GELİYOR KIRATLI
ALMUS'TAN BİR KIZ SEVDİM
HEM GÜZEL HEM KIYMATLI

Bağlantı:
HARMANDAN GEL HARMANDAN
KIZ KAÇALIM ORMANDAN
SEVDANI ÇEKE ÇEKE
BEN KESİLDİM DERMANDAN

EVİNİ KONAK YAPMIŞ
TÜLÜNÜ DUVAK YAPMIŞ
YAR BİZİ DAVET EDER
YEMEYE KAYMAK YAPMIŞ

Bağlantı

EVLERİ DÜZDE YARİM
VER BANA MÜJDE YARİM
BASTIĞIN TOPRAKLARA
KILAYIM SECDE YARİM

Bağlantı

ALMUS : Tokat iline bağlı ilçelerden biri

HARMAN : Biçildikten sonra tahıl demetlerinin üzerinden düven geçirilerek tanelerin başaklardan ayrılması işi, bu işin yapıldığı yer veya mevsimi

DERMAN : Güç, takat, mecal, ilaç, çıkar yol, çare

KONAK : Büyük ve gösterişli ev

DUVAK : Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tülden örtü

KAYMAK : Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman, sütü yayvan kaplar içinde ve hafif ateşe tutarak elde edilen koyu, yağlı öz

SECDE : genellikle namaz kılarken alnı, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere getirerek alınan durum

TRT REPERTUAR NU : 1519

YÖRESİ-İLİ : TOKAT

KAYNAK KİŞİ : EŞREF TOMBULOĞLU

DERLEYEN : ÜMİT TOKCAN

NOTAYA ALAN : ÜMİT TOKCAN

MAKAMSAL DİZİ : KARCİĞAR

KONUSU-TÜRÜ : AŞK, SEVDA

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” âşık olduğu sevdiği kızın evlerinin iki katlı olduğundan bahsediyor. Tek katlı yapılaşmaların yaygın olduğu dönemlerde, ancak maddi durumu iyi olan insanlar iki katlı daha geniş ve büyük evlerde otururlardı. Evin büyüklüğü, iki katlı olması o ailenin maddi durumunun iyi olduğu anlamına gelirdi. “Türkü Yakıcı” da bu durumu dile getirerek sevdiği kızın ailesinin maddi durumunun iyi olduğunu ifade etmektedir. Devamında yine maddi durumlarının iyi olduğunu ima ederek “Kırat” yani beyaz bir atının olduğunu, Tokat ilinin Almus ilçesinde yaşadığı ve oralı olduğunu hem güzel hem de kıymetli, görgülü, terbiyeli bir kız olduğunu ifade ederek O’na olan hayranlığını dile getiriyor.

Bağlantı kısmında "Türkü Yakıcı" *"Harmandan gel harmandan, kız kaçalım ormandan"* dizelerinde sevdiği kıza kimseler görmeden harman yerinde buluşup kaçalım mesajını veriyor. Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı"nın sevdiği kızı tanımlarken zengin olduğunu ifade etmesinden kızın ailesinin kızı muhtemelen maddi durumu iyi olmayan "Türkü Yakıcı"ya vermediğini, "Türkü Yakıcı" kızı çok sevdiğini için, kara sevdaya düştüğü, sevdiği kızla anlaşıp son çarenin birlikte kaçmak olduğunu mizahi bir dille ifade ediyor. Aslında bu ifadedeki amaç kızı ailesinin rızası olmadan kaçırmak değil tam tersine bu riskli ve tehlikeli kaçırma eylemini gerçekleştirecek kadar sonucunda yakalanma riskini göze alıp kızın ailesi tarafından öldürülecek kadar, canını hiçe sayacak kadar sevdiğini, aşkının büyüklüğünü ifade etmek. Devamında ona kavuşmak için yanıp tutuştuğunu, derdinden, sevdiğinden başka bir şey düşünmediğini, bu durumun hem sağlığını bozduğunu hem de kendini işinden gücünden ettiğini ifade ediyor.

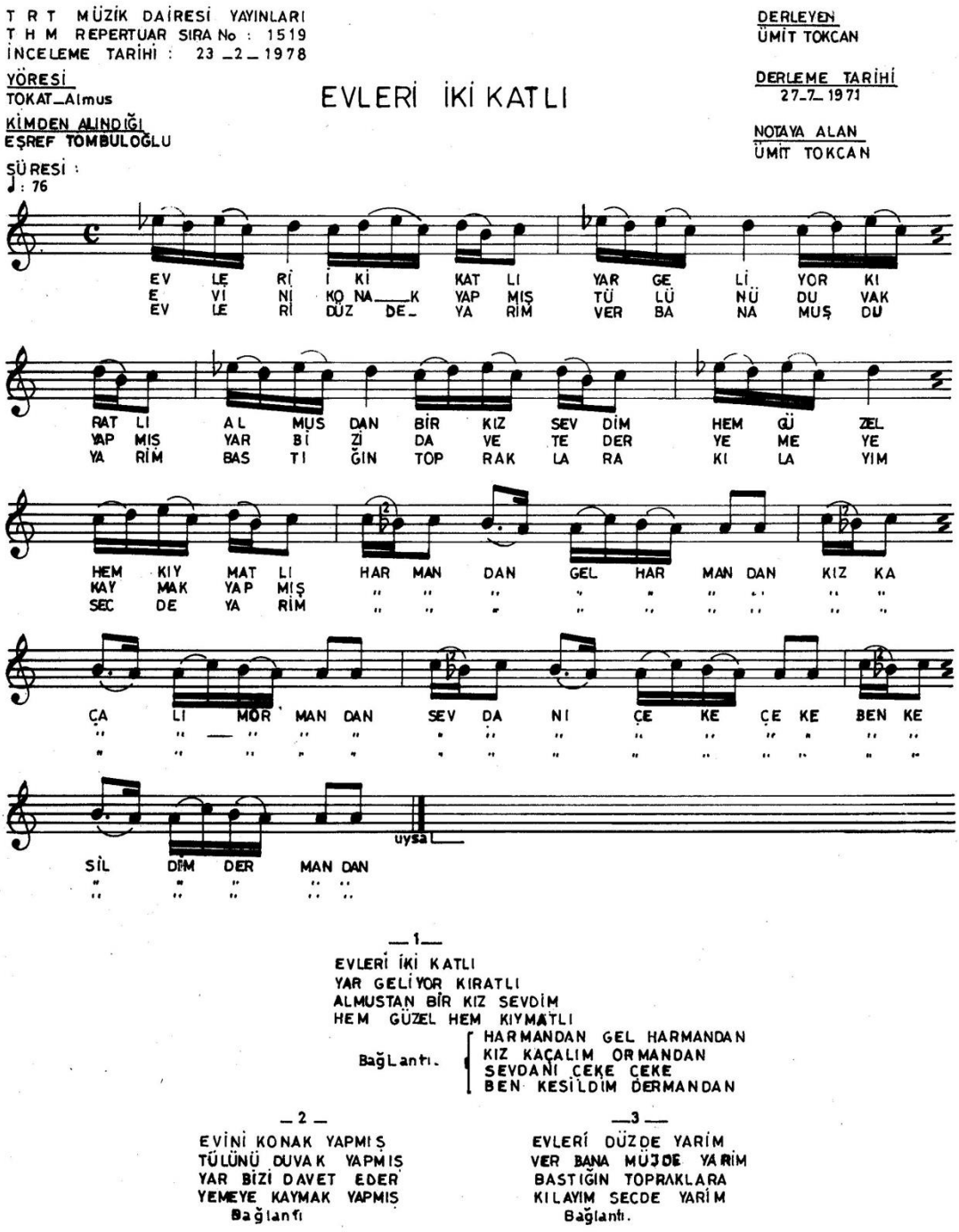
İkinci dörtlükte evlerinin konak yani büyük gösterişli bir ev olduğunu, başında tülden duvak olduğunu, giyiminin kuşamının iyi olduğunu ve hatta yemek için kaymak yaptığını, konu komşuyu davet ettiğini, insanlara ikramda bulunduğundan bahsediyor. Kaymak sütten elde edilen, masraflı ve bir o kadar da sağlıklı bir yiyecek çeşididir. Kızın kaymak yapıp insanlara ikram etmesi de maddi durumlarının iyi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda misafirperver ve yardım sever olduğunu da bu dörtlükten anlıyoruz.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" sevdiği kızın evlerinin düzlükte, iyi bir mevkide olduğundan bahsediyor ve aslında bu durumun yine kızın ailesinin maddi durumunun iyi olduğu mesajını veriyor. Devamında kendisinden müjde vermesini, ailesinin kızı "Türkü Yakıcı"ya yani kendisine vereceğinin haberini bekliyor. Eğer bana müjde verirsen bastığın toprakları öperim, secde ederim, seni hiç incitmem, üzmem, hayatımı ömrümü sana adarım, hayırlı, güzel haberlerini bekliyorum diyerek ona olan aşkını, özlemini, tutkunluğunu ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından "Halk Mimarisi" bölümünün "Konut Çeşitleri" ve "Yapı Teknikleri" alt araştırma alanına, "Halk Mutfağı" bölümünün "Yiyecek Türleri ve Yapılışları" alt araştırma alanına, "Giyim-Kuşam, Süslenme" bölümünün "Süslenme" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Ekonomisi" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar" alt araştırma alanına, "Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları" bölümünün "Komşuluk, misafirperverlik"

alt araştırma alanına, “Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Evlenme” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş zaman Tokat yöresi mimarisi hakkında, yörede yapılan yiyecek türleri hakkında, geçmiş dönem evlilik adetleri hakkında, geçmiş zaman halk ekonomisi hakkında, geçmiş zaman aşk-sevda konuları hakkında, geçmiş zaman kadın giyimi ve süslenme çeşitleri hakkında, komşuluk, misafirperverlik, dayanışma yardımlaşma adetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler Türk Kültür ve öğelerinin yaşanması ve korunması bağlamında, yardımseverlik, komşuluk, dostluk ve arkadaşlık bağlarının güçlenmesi bağlamında, geçmiş dönem yöre mimarisi ve yapı teknikleri söylencelerine dikkat çekmesi anlamında, aşk, sevgi ve evlilik konularında seçici, yapıcı, dikkatli ve saygı çerçevesi içinde olmasına dikkat çekmesi bağlamında, geçmiş dönem halk ekonomisi ve kültürü ile ilgili söylencelere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 43. Evleri iki katlı

44-) EVLERİNİN ÖNÜ LİMON PORTAKAL

EVLERİNİN ÖNÜ LİMON PORTAKAL
SOYMA PORTAKALI ELLERİN KOKAR
BİR PORTAKAL İLE ADAM MI DOYAR

Bağlantı:
DERDİM ÇOKTUR DİYEMEM
DİYEMEM DAĞLAR DAYANMAZ
BİR BEN ÖLMEYİNEN
AMASYA YIKILMAZ

EVLERİNİN ÖNÜ NANE MAYDANOZ
SİZ BİZİM HANEYE GELMEZ OLDUNUZ
TANRI SELAMINI VERMEZ OLDUNUZ

Bağlantı

EVLERİNİN ÖNÜ TAŞ DEĞİL DİKEN
KÖR OLSUN DİKENİ YOLLARA DÖKEN
HASRETLİK DEĞİL Mİ BELİMİ BÜKEN

Bağlantı

TRT REPERTUAR NU : 4342

YÖRESİ-İLİ : ORDU

İLÇESİ-KÖYÜ : ÜNYE

KAYNAK KİŞİ : İSMAİL SOYSAL

DERLEYEN : ANKARA DEVLET KONSERVATUARI

NOTAYA ALAN : HALE GÜR

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : SİTEM

USÛL : 6/8+9/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" sevdiği kişinin evlerinin önünde limon ve portakal ağaçları olduğundan ve portakal, limon gibi turunçgillerden olan meyvelerin kabuklarının hem kokusunun hem de renginin kabuğunu soyan kişinin eline geçmesinden bahsetmektedir. Devamında bir tane portakal ile bir öğünün geçmeyeceğini, açlık hissinin gitmeyeceğini, doyurmayacağını ifade etmiştir. Burada aslında, portakalın, limonun karın doyurmayacağından bahisle kişi muhabbete çağrılıyor.

Bağlantı kısmında "Türkü Yakıcı" derdinin çok olduğunu ama kimseye söyleyemediğini, paylaşamadığını ifade ediyor. Derdinin büyüklüğünden yakınan "Türkü Yakıcı" bendeki derdi, kederi dağlar bile taşıyamaz, dayanamaz çöker ifadeleri ile ölçümlüyor. Devamında bir benim ölmemle, hayat durmaz, Amasya ili yıkılmaz, düzen bozulmaz, hayat yine devam eder ifadelerinde bulunuyor.
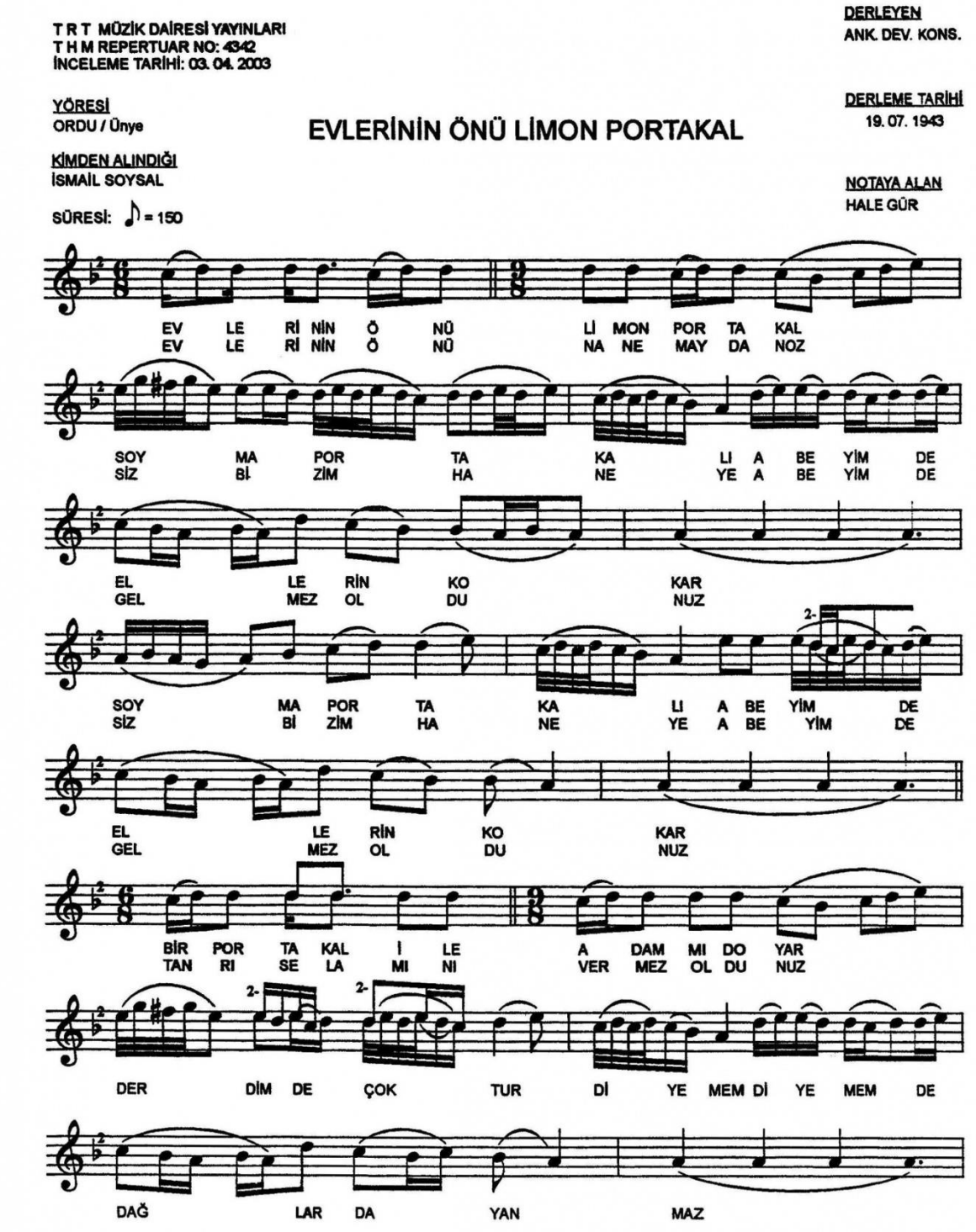
İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" sevdiği kişinin evlerinin önünde, bahçelerinde nane, maydanoz gibi sebzelerin olduğunu, bu sebzeleri yetiştirdiklerinden, ektiklerinden bahsediyor. Devamında sevdiğine sitemli bir şekilde eskiden bizi ziyarete gelirdiniz, ahbaplığımız vardı kapımızı çalardınız, neden artık gelmez oldunuz, selam sabah vermez oldunuz sorularını yöneltiyor.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı"; *"Evlerinin önü taş değil diken, kör olsun dikeni yollara döken"* dizelerinde sevdiği ve ailesi ile olan husumetinin, küslüğünün sebebinin aslında kim olduğunu bilmediği, özellikle bu iki sevgiliyi ve aileyi birbirinden ayırmak isteyen insan ya da insanlar tarafından atılan iftira, yalan vb. sebeplerden olduğunu ifade ediyor ve " bozgunculuk yapan, fitne fesat çıkaran kişilere ah ediyor beddua ediyor. Devamında bu küslükten dolayı görüşemediği için, ayrı kaldığı için çektiği hasreti, duyduğu özlemi ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Beddualar (ilenmeler, ilençler) alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün

“Halk Botaniği (bitkibilimi)” ve “Halk Hukuku” alt araştırma alanlarına, “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Türler” alt araştırma alanına girmektedir.

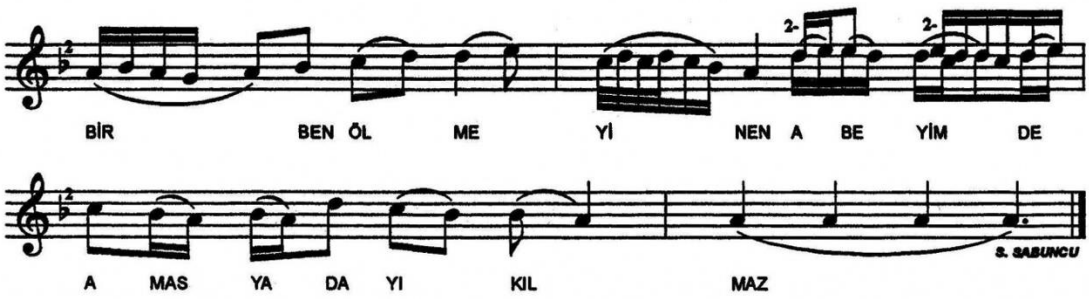
Bu türküde geçmiş zaman aşk-sevda konuları ile ilgili bilgiler, Halk arasında kullanılan beddua, ilenme ve ilenç cümleleri ile ilgili, yörede yetişen sebze, meyve türleri ile ilgili, halk arasında küslük, husumet gibi hukuksal ilişkiler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın geçmiş zaman aşk-sevda yaşantısı ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında, yörede yetişen sebze-meyve çeşitleri ile ilgili ve tarımsal konularla ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında, ikili ilişkilerde (sevgililik, dünürlük, arkadaşlık, dostluk vb.) saygı, sevgi, anlayış, güven gibi konularda hassasiyet gösterilmesine, dikkat edilmesine farkındalık oluşturması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 44. Evlerinin önü limon portakal

- 2 -

EVLERİNİN ÖNÜ LİMON PORTAKAL

- 1 -

EVLERİNİN ÖNÜ LİMON PORTAKAL
SOYMA PORTAKALI ELLERİN KOKAR
BİR PORTAKAL İLE ADAM MI DOYAR

- 2 -

EVLERİNİN ÖNÜ NANE MAYDANOZ
SİZ BİZİM HANEYE GELMEZ OLDUNUZ
TANRI SELAMINI VERMEZ OLDUNUZ

- Bağlantı -

DERDİM ÇOKTUR DİYEMEM
DİYEMEM DAĞLAR DAYANMAZ
BİR BEN ÖLMEYİNEN
AMASYA YIKILMAZ

- 3 -

EVLERİNİN ÖNÜ TAŞ DEĞİL DİKEN
KÖR OLSUN DİKENİ YOLLARA DÖKEN
HASRETLİK DEĞİL Mİ BELİMİ BÜKEN

- Bağlantı -

45-) EVREŞE YOLLARI DAR

Bağlantı:
EVREŞE YOLLARI DAR
BANA BAKMA BENİM YARİM VAR

BİR FIRIN YAPTIRDIM
DOLDURDUM EKMEKLERİ
GEL BERABER YİYELİM
YAPTIRDIM BÖREKLERİ

Bağlantı

ARKANDAKİ YELEĞİ
BEN ÖRMEDİM Mİ YARİM
KIZLARLA KONUŞURKEN
BEN GÖRMEDİM Mİ YARİM

Bağlantı

YELEĞİMİN İÇİNDE
MAVİ BONCUK NAZARLIK
BENİM YARE HEDİYEM
BİR UFACIK NAZARLIK

Bağlantı

EVREŞE : Çanakkale ili, Evreşe bucağına bağlı bir yerleşim birimi

TRT REPERTUAR NU : 1575

YÖRESİ-İLİ : ÇANAKKALE

İLÇESİ-KÖYÜ	: GELİBOLU/EVREŞE
KAYNAK KİŞİ	: YÖRE KADIN EKİBİ
DERLEYEN	: ÜMİT KAFTANCIOĞLU
NOTAYA ALAN	: NİDA TÜFEKÇİ
MAKAMSAL DİZİ	: MAHUR
KONUSU-TÜRÜ	: AŞK, SEVDA
USÛL	: 9/8

İnceleme:

Bağlantı kısmında Evreşe yöresinin yollarının dar olduğundan bahsediyor. Devamında "Türkü Yakıcı" bir sevdiğinin, yârinin, görüştüğü bir erkeğin olduğundan ve onu çok sevdiğinden ötürü başka kısmetlere gönlünü kapattığını, kimsenin kendisi ile ilgili hayallere, ümitlere kapılmaması gerektiğini ifade ediyor.

Birinci dörtlükte bir fırın yaptırdığını ve bu fırında ekmek vb. yiyecekler yaptırdığını anlatıyor. Devamında sevdiğine sesleniyor ve börek yaptırdım gel beraber yiyelim diyerek Onu davet ediyor.

İkinci dörtlükte sevdiğine sesleniyor ve sırtına aldığın, giydiğin yeleği ben ördüm diyerek Onu sahiplendiğini vurguluyor, devamında sevdiği erkeği kızlarla konuşurken gördüğünü ve kıskandığını dile getiriyor. Sevdiği erkeğe kimseyle konuşma, başkasına ümit verme, sen benimsin, seni kıskanıyorum ve kimselere vermem mesajını verdiğini çıkarıyoruz.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" Türk geleneklerinde nazarı, kötü gözü, kazayı belayı def ettiğine, kişileri koruduğuna inanılan ve nazar boncuğu adı verilen mavi bir boncuk taktığını, aynı boncuktan sevdiğine de nazar değmesin, kötü göz değmesin amacı ile hediye ettiğini ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "İnanışlar" bölümünün "Nazar-nazarlık" alt araştırma alanına, "Halk Mutfağı" bölümünün "Yiyecek Türleri ve yapılışları" alt araştırma alanına, "Giyim-Kuşam, Süslenme" bölümünün "Günlük Giyim" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde halkın nazar inancı ile ilgili, geçmiş zaman yiyecek içecek türleri ve yapımları ile ilgili, giyim kuşam çeşitleri ile ilgili, aşk sevda konuları ile ilgili, ve geçmiş zaman Evreşe yöresinin fiziki şartları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 1575
İNCELEME TARİHİ: 14 - 2 - 1978

DERLEYEN
ÜMİT KAFTANCIOĞLU

YÖRESİ
GELİBOLU_Evreşe

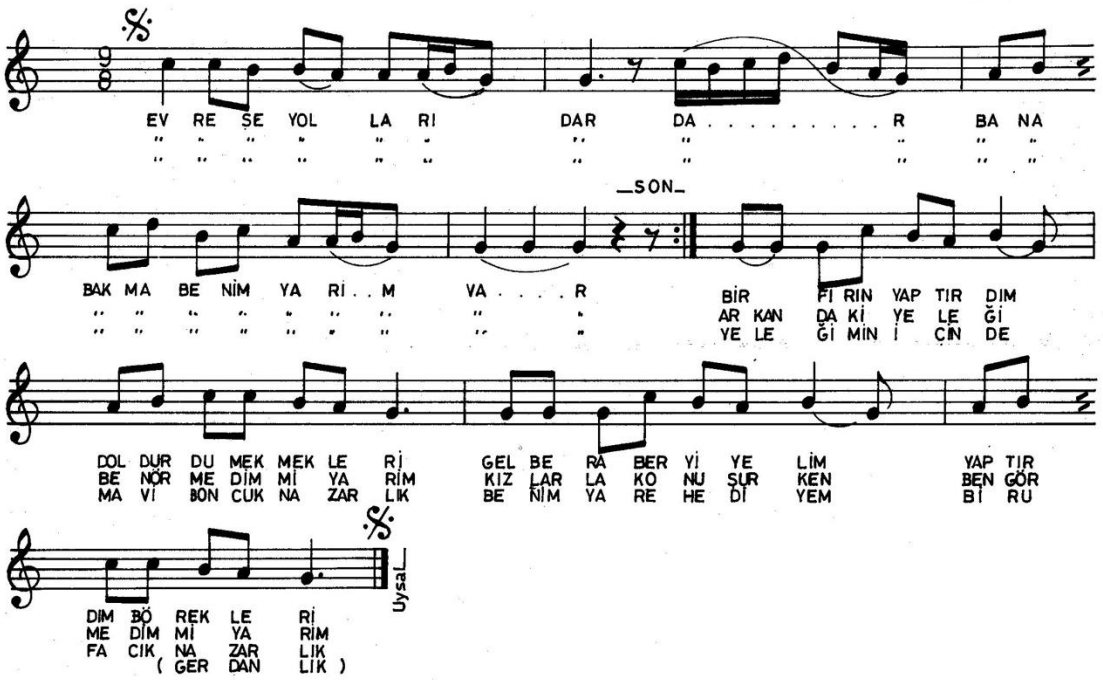
DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI

EVREŞE YOLLARI

SÜRESİ :

NOTAYA ALAN
NİDA TÜFEKCİ

Bağlantı_ EVREŞE YOLLARI DAR DAR
BANA BAKMA BENİM YARİM VAR

_ 1 _

BİR FIRIN YAPTIRDIM DOLDURDUM EKMEKLERİ
GEL BERABER YİYELİM YAPTIRDIM BÖREKLERİ
Bağlantı.

_ 2 _

ARKANDAKİ YELEĞİ BEN ÖRMEDİMMİ YARİM
KIZLARLA KONUŞURKEN BEN GÖRMEDİMMİ YARİM
Bağlantı.

_ 3 _

YELEĞİMİN İÇİNDE MAVİ BONCUK NAZARLIK
BENİM YARE HEDİYEM BİR UFACIK NAZARLIK (GERDANLIK)
Bağlantı..

Şekil 45. Evreşe yolları dar

46-) EZRAİL SERİME ÇÖKTÜĞÜ ZAMAN

EZRAİL SERİME ÇÖKTÜĞÜ ZAMAN
KIRILIR KANADIM KOL YAVAŞ YAVAŞ
MEVLAM NASİP ETSİN DİN İLE İMAN
AKAR GÖZLERİMDEN SEL YAVAŞ YAVAŞ

YÜKSEK UÇAN GÖNÜL YORULUR BİRGÜN
MİZAN TERAZİSİ KURULUR BİRGÜN
HERKESİN ETTİĞİ SORULUR BİRGÜN
DÖNER Mİ YARABBİ DİL YAVAŞ YAVAŞ

KABRİM ÜZERİNE DİKERLER TAŞI
KİMİN GÖLGESİNDE SAKLARSIN BAŞI
BABA OĞLU GÖRMEZ GARDAŞ GARDAŞI
GİDEN GERİ DÖNMEZ YOL YAVAŞ YAVAŞ

ISICAK ILIMAN SUYUM KOYARLAR
İYİ KÖTÜ ELBİSEMİ SOYARLAR
MESLEKİ'YEM ÖLDÜĞÜMÜ DUYARLAR
GİDER SALACAMA EL YAVAŞ YAVAŞ

EZRAİL : (AZRAİL) Tanrı buyruğu ile insanların canını almakla görevlendirilen melek, alıcı, can alıcı.

MİZAN : Terazi, tartı, ölçü aleti, ölçü, bir tüccarın, ticari durumunu, işinin genel sonucunu gösteren, belirli zamanlarda yaptığı hesap özeti.

ILIMAN : Sıcaklığı çok yüksek veya çok düşük olmayan, mutedil.

SALACA : Tabut.

SER : Baş.

TRT REPERTUAR NU : 3181

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : TOKUŞ KÖYÜ

KAYNAK KİŞİ : YÜKSEL YILDIZ

DERLEYEN : İHSAN ÖZTÜRK

NOTAYA ALAN : CAN ETİLİ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" ecelinin geldiği yani ölüm vakti geldiği vakit yaşayacağı duygu ve düşüncelerini gözünde canlandırıyor ve dermanın kalmayacağını elini kolunu kaldıramayacak hale geleceğini, bedenine hükmedemeyeceği ve ruhunun İslâm inancına göre Allah'ın görevlendirdiği Azrail isimli meleğin ruhunu teslim almaya geleceğini anlatıyor. Devamında imanlı bir şekilde ölmek istediğini huzuruna doğru bir şekilde çıkmak istediğini ve bu hususta dualarının kabul olmasını Mevla'dan niyaz ediyor ve bu durum karşısında gözlerinin yaşlı, ağlamaklı olduğunu dile getiriyor.

İkinci dörtlükte *"Yüksek uçan gönül yorulur bir gün, mizan terazisi kurulur bir gün"* dizelerinde bu dünyada kendini üstün gören, yüce gören insanların bu durumdan kurtulması gerektiğini, öldükten sonra ahirette sorgu sual başladığında yaptığı her şeyin bir bir hesabının sorulacağını ve karşılığını alacağını ifade ediyor. Herkes ettiğinin yaptığının hesabını verecek acaba ben dilimin döneceği, kendimi alnı ak bir şekilde sorguda ifade edebilecek miyim, dilimin dönmeyeceği, hesabını veremeyeceğim amellerim karşıma gelecek mi, bilmeden istemeden kötülük yapmış mıyım şeklinde sorgulamalarla endişesini dile getiriyor.
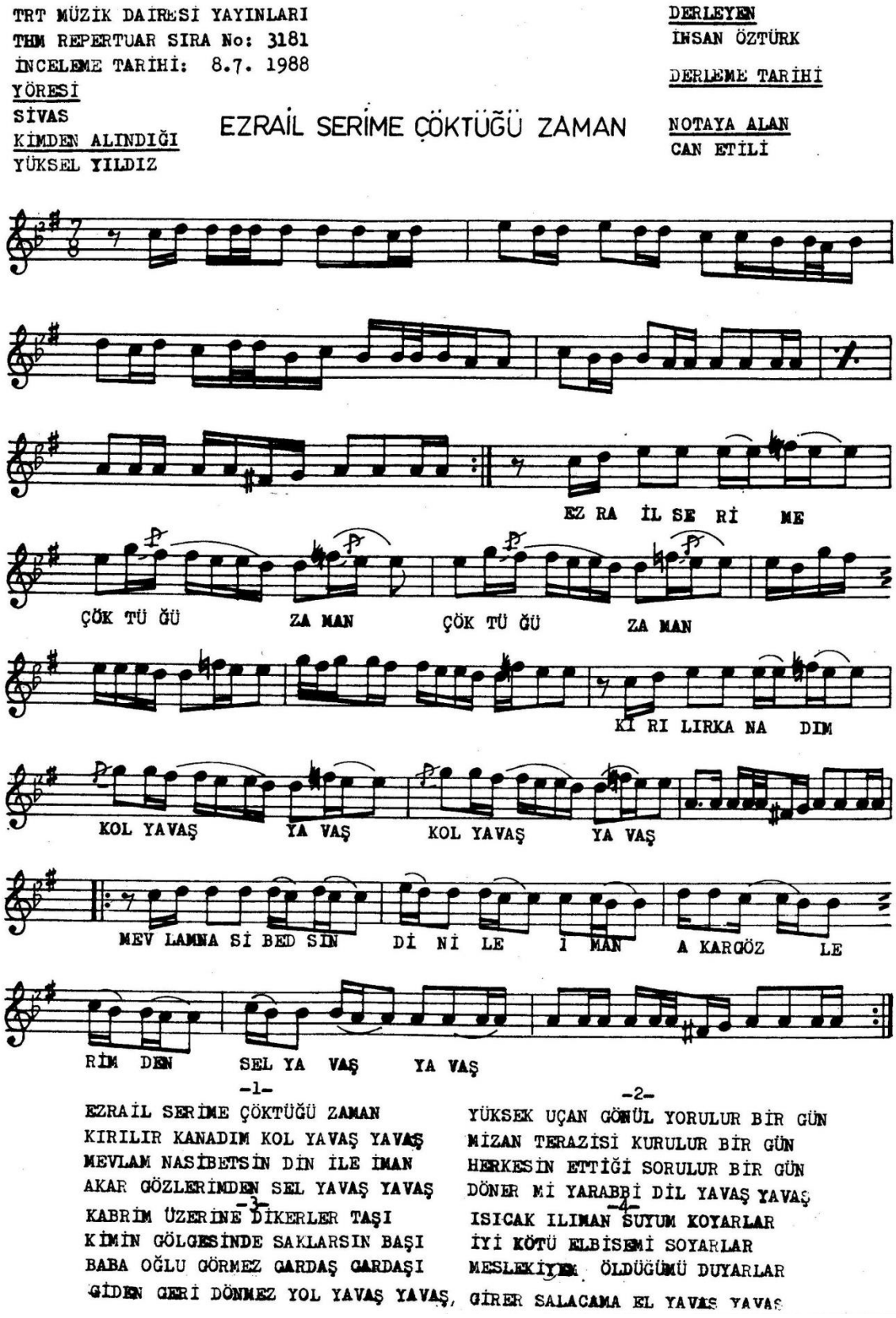
Üçüncü dörtlükte İslâm inancında ölülerin mezarlarının başına dikilen taştan bahsediyor. Bu mezarın başına dikilen taşa eskiden isim ya da benzeri bir ibare konulmazmış, sadece mezar olduğu bilinsin zamanla toprak çöktüğünde üstüne basılmasın sebebi ile dikilirmiş, yakın

geçmişten itibaren teknolojinin de gelişmesi ile birlikte mermerden kenarlıklı mezarlar yapılıp başına dikilen mermer taşın üzerine ölen kişinin adı, soyadı ve doğum-ölüm tarihleri yazılmaktadır. "Türkü Yakıcı" defin işlemi gerçekleştikten sonra artık sığınacak bir kimse bulunmayacağı amelleri ile ahirete, Mevla'nın karşısına gidileceğini, artık yapılacak, elden gelecek hiçbir şeyin olmayacağını hatırlatmaktadır. *"Baba oğlu görmez gardaş gardaşı"* dizelerinde ise yine İslâm inancında kıyamet günü ve sorgu gününde kimsenin kimseyi tanımayacağı, her kulun kendi derdine düşeceği ve korku panik içerisinde olacağı inancına değinilmiştir. Bütün bu durum göz önüne alındığında ve son dörtlükte bahsedildiği gibi gidenin geri dönmemesi, dönmeyeceği bilinmesi durumu bu dünyada iyi bir insan olmak, ibadetleri yerine getirmek ve pişmanlıkla geri dönüşü olmayan bu yola girmemek gerektiğini nasihat etmekte olduğunun çıkarımına varıyoruz.

Dördüncü dörtlükte ise ölen bir insanın gömülmeden önce ılık su ile yıkanması ardından beyaz bir bez ile kefenlenerek tabuta konulması ve eller üzerinde kabrine kadar tabut içerisinde taşınmasından bahsediyor. Son kıtada mahlâsını kullanan "Türkü Yakıcı" kendinin bilinen, tanınan bir insan olduğunu ve ölümünün kısa zamanda duyulacağını, insanların onun ölü bedenini tabur içerisinde taşıyacağından bahsediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanı, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâmîyet inancına göre ölüm anından sonra kişinin defnedilmesine yönelik uygulanacak yöntemlerin bilgileri verilmiştir. Bunun yanı sıra dünya hayatının gelip geçici olduğu, bir gün mutlak ölümün her canlının sırası gelince başına geleceği ve bu yüzden insan ömrünün doğru, iyi, güzel, ibadetlere riayet ederek yaşanması gerektiği nasihatlerini barındırmaktadır. Bu bilgiler ve nasihatler toplumda kaçınılmaz olan ve hayatın bir parçası olan cenaze merasimlerinde mevtaların doğru defnedilmeleri, toplumsal iyileşme sürecine her bireyin ölümü düşünerek yaşaması ve iyi, doğru olmaları yönünde bilinçli olmaları konularında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 46. Ezrail serime çöktüğü zaman

47-) FIRSAT ELDE İKEN BİR AMEL KAZAN

FIRSAT ELDE İKEN BİR AMEL KAZAN
GÜL CEMALİN BİRGÜN SOLSA GEREKTİR
ALDANMA ZEVKİNE BAKMA DÜNYAYA
DÜNYA MALI BURDA KALSA GEREKDİR

CAHİL BİLDİĞİNDEN HİÇ GERİ KALMAZ
BİN NASİHAT ETSEN SÖZÜNE UYMAZ
KİŞİNİN ETTİĞİ YANINA KALMAZ
HERKES ETTİĞİNİ BULSA GEREKTİR

YARIN HAKKIN DİVANINA VARILIR
RUZ-I MAHŞER GÜNÜ SUAL SORULUR
GÜNAHIN TARTARLAR MİZAN KURULUR
ORDA HAKLI HAKKIN ALSA GEREKTİR

BİRGÜN OLUR GELİR MEVLADAN HİTAP
SORULUR SUALLER VERİLİR CEVAP
KİMİNE LUTFEDER KİMİNE AZAP
CENNET TAMU HAKDIR DOLSA GEREKTİR

TAMU : Cehennem

CEMAL : Yüz güzelliği

AMEL : Yapılan iş, edim, fiil, bir kimsenin, dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptıkları.

RUZ-I MAHŞER : Kıyamet günü, öldükten sonra insanların toplanacakları yer

SUAL : Soru

MİZAN : Terazi, tartı, ölçü aleti, ölçü. Bir tüccarın, ticari durumunu, işinin genel sonucunu gösteren, belirli zamanlarda yaptığı hesap özeti.

TRT REPERTUAR NU : 2191

YÖRESİ-İLİ : ADIYAMAN

KAYNAK KİŞİ : RIZA BOZKURT

DERLEYEN : TRT ANKARA RAD. THM. MD.

NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 2/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte *"Fırsat elde iken bir amel kazan, gül cemalin bir gün solsa gerektir"* dizelerinde "Türkü Yakıcı" tüm insanlara sesleniyor ve henüz yaşıyorken elinizde fırsat varken, ecel gelip kapınızı çalmadan iyi işler yapın, ibadetlerinizi yerine getirin gün gelecek ölüm yüzünüzü solduracak, bedeniniz toprak olacak ve o zaman elinizde ne varsa onunla ahirete gideceksiniz bu yüzden iyilik, güzellik ve ibadet içinde yaşayın mesajını ifade ediyor. Devamında dünya hayatı aldatıcıdır, zevklidir ama bunların hepsi gelip geçicidir, mal, mülk, para hırsı ile nefisi duygular ile hareket etme, hayatını geçirme çünkü burada kazandığın, eline geçen servet yine bu dünyada kalacak, öldüğünde yanında götüremeyeceksin ifadelerinde bulunduğunu çıkarıyoruz.
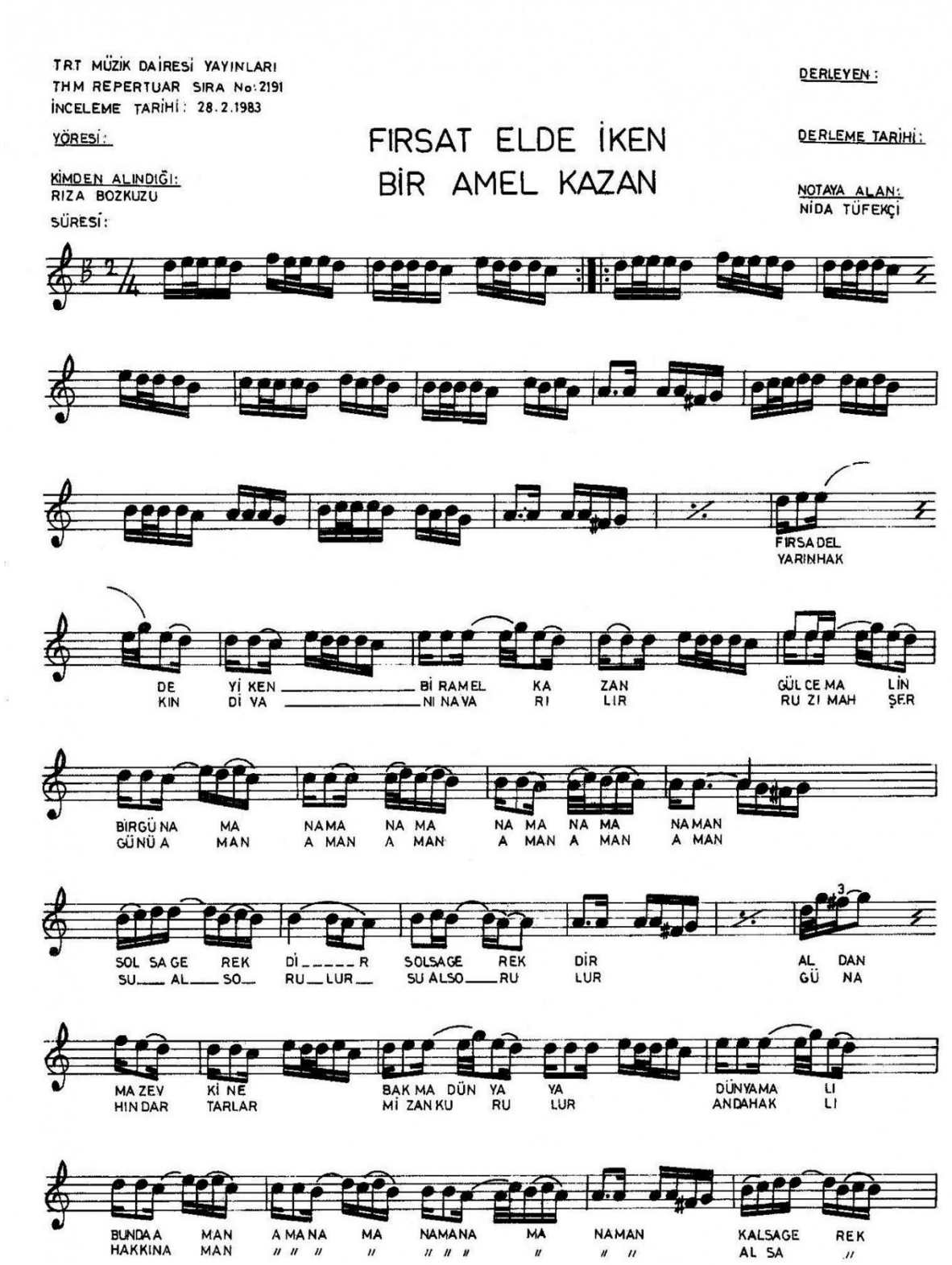
İkinci dörtlükte *"Cahil bildiğinden hiç geri kalmaz, bin nasihat etsen sözüne uymaz"* dizelerinde "cahil" diye adlandırdığı kişi ya da kişiler, bu dünya hayatında kendini gafletten çıkartacak binlerce nasihate, uyarıya, olaya rağmen hala kötülük, boş hevesler, günah ve nefsi duygular peşinde koşan insanlardır. Doğru bir ve tektir ama bunu görmez, uymaz, duymazdan gelir yine de kendi yanlış bildiğini kendi çıkarları doğrultusunda bu dünyada yaşar anlamında kullanıyor ve devamında her kişinin ettiği kötülük, haksızlık vb. haller, ameller kimsenin yanına kalmaz elbet her kişi ettiğini bulacaktır diyerek Allah'ın Adaletine olan inancını ve güvenini dile getiriyor.

Üçüncü dörtlükte *"Yarın Hakkın Divanına varılır"* dizesinde yarın diye tabir ettiği İslâm inancına göre kıyametin koptuğu, dünya hayatının sonlandığı ve yaşayan hiçbir insanın, canlının kalmadığı, cümle yaratılanın ahirete kavuştuğu gün yani ikinci dizede *"Ruz-ı Mahşer"* diye bahsettiği kullardan bir bir yaptığı amellerin hesaplarının sorulacağı mahşer günüdür. Devamında "Türkü Yakıcı" Mahşer Gününde, hesap gününde her kulun yaptığı iyilik ve kötülüklerin bir bir hesabının sorulacağını, iyi olanların ve kötü olanların ayrıştırılıp hak ettikleri mükafat ya da cezaları alacağını ifade ediyor.

Dördüncü dörtlükte ise yine Mahşer Gününe işaret ediyor ve Mevla'nın kullarına bir bir dünya yaşamındaki yaptığı amellerin hesabını soracağını, kimini affedeceğini kimine ise azap edeceğini ve Cenneti iyi insanlara mükafat olarak, Cehennemi ise hak eden zalim, kötü, günahkâr insanlara ceza olarak sunacağını, işte o gün hak edenin hakkını alacağını ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla ilgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

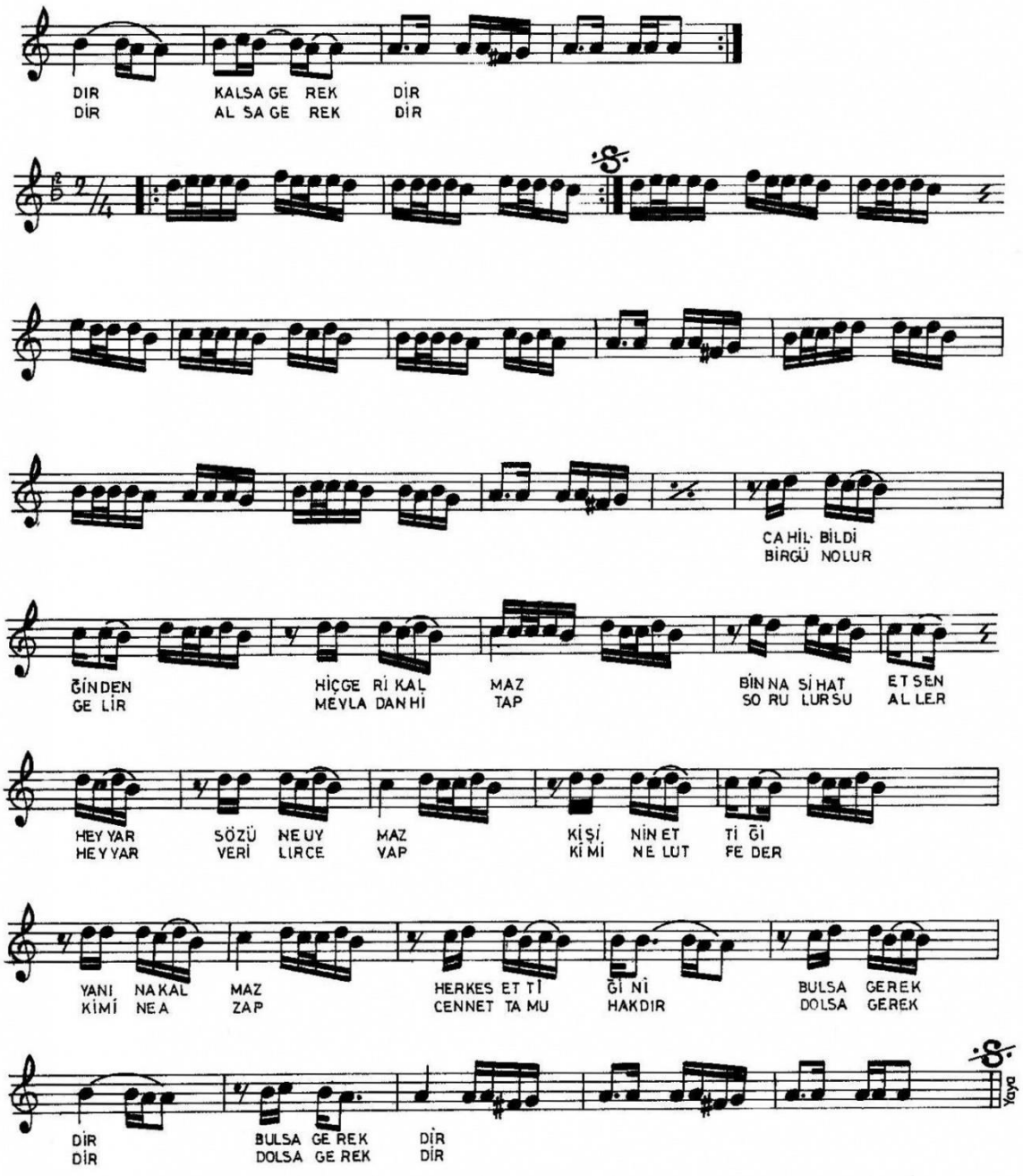
Bu türküde dünya hayatının gelip geçici olduğu, yapılan iyiliğin ve kötülüğün karşılıksız kalmayacağı, ölüm gerçeğinin bir gün mutlak her insanı bulacağı bu yüzden yaşantımıza, hal ve tavırlarımıza dikkat etmemiz gerektiği bilgileri ve nasihatleri veriliyor, bu bilgilerin yanı sıra dini anlamda dünya ve ahiret hayatları hakkında bilgiler veriliyor. Bu bilgiler iyi insan olma, dürüst olma, kötülükten kaçınma, toplum değerlerine ve yaşamına uygun hal ve hareketlerde bulunma bilincini geliştirme gibi değerlere dikkat çekmesi bakımından bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 47. Fırsat elde iken bir amel kazan

_2_

FIRSAT ELDE İKEN
BİR AMEL KAZAN

48-) GAFİL GEZME ŞAŞKIN BİR GÜN ÖLÜRSÜN

GAFİL GEZME ŞAŞKIN BİR GÜN ÖLÜRSÜN (hey can ölürsün)
DÜNYA KADAR MALIN OLSA (ley li leyli leyli) NE FAYDA
SÖYLEYEN DİLLERİN SÖYLEMEZ OLUR
BÜLBÜL GİBİ DİLİN OLSA NE FAYDA (olsa ne fayda)

SEN SÖYLERSİN SÖZ İÇİNDE SÖZÜN VAR (hey can sözün var)
ÇALARSIN ÇIRPARSIN (ley li leyli leyli) OĞLUN KIZIN VAR
ŞU DÜNYADA ÜÇ BEŞ ARŞIN BEZİN VAR
TÜM BEDESTEN SENİN OLSA NE FAYDA (olsa ne fayda)

KUL HİMMET ÜSTADIM GELSE OTURSA (hey can otursa)
HAKKIN KELAMINI (ley li leyli leyli) BİLE GETİRSE
DÜNYA BENİM DEYİ ZAPTA GEÇİRSE
KARUN KADAR MALIN OLSA NE FAYDA (olsa ne fayda)

GAFİL	: Habersiz, bilgisiz
ARŞIN	: Eskiden kullanılan, 68 cm. uzunluğunda bir ölçü
BEDESTEN	: Pazar (Kapalı), çarşı
KELAM	: Söz
KARUN	: Zenginliğiyle ünlü tarihi efsanevi kişi
ZAPTA GEÇİRMEK	: Kayıt altına almak, yazıya geçirmek

TRT REPERTUAR NU	: 2289
YÖRESİ-İLİ	: GAZİANTEP
KAYNAK KİŞİ	: HASAN HÜSEYİN
DERLEYEN	: YAVUZ TOP
NOTAYA ALAN	: YAVUZ TOP
MAKAMSAL DİZİ	: HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 10/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte *"Gafil gezme şaşkın bir gün ölürsün"* dizelerinde "gafil" olarak tanımladığı insan tipi; kendini dünya işlerine, hayatına adamış, ölümü aklına bile getirmeyen, Allah korkusu ve imandan uzak yaşayan insanlardır. Bu dünyanın parıltısına, aldanıp nefsine kapılıp cahil bir şekilde hayatını yaşama ölüm var ve bir gün seni bulacak ifadesinde bulunuyor. Devamında ise yine dünyada elinde olan bütün nimetlerin bir gün senden alınacak, malın, mülkün, servetin seni ahirette kurtaramayacak ister yakışıklı ol ister çok zengin ister ağa ol ister bey bunlar seni kurtarmayacak, dünya hayatı seni şaşırtmasın, doğru yoldan çıkarmasın nasihatlerinde bulunuyor.

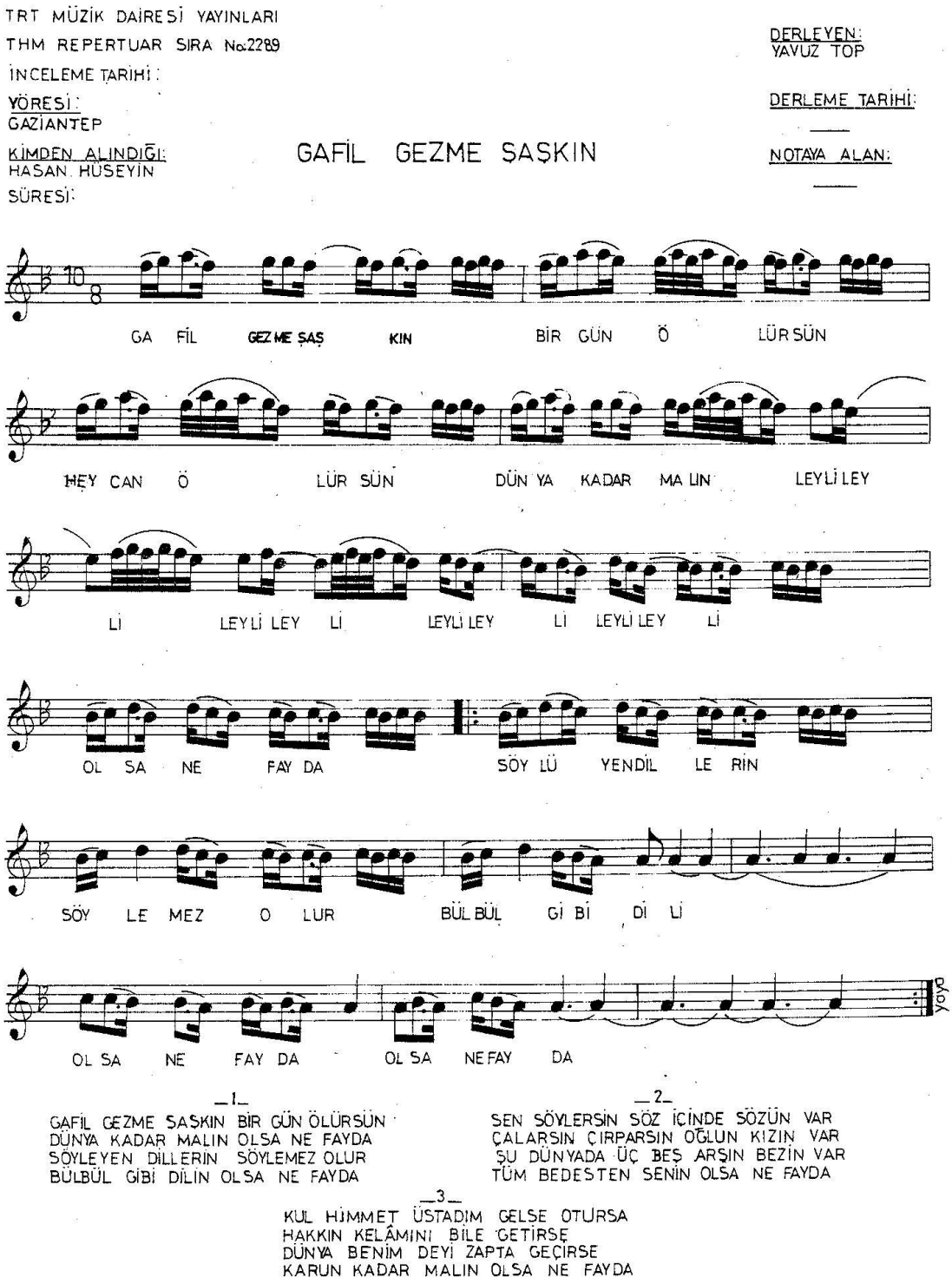
İkinci dörtlükte yine kendini dünya hayatına kaptırmış, dünya hırsları yüzünden haramı helali unutmuş, çalmaktan, yolsuzluk yapmaktan, kul hakkı yemekten çekinmeyen insanlardan bahsediyor, *"Çalarsın çırparsın (ley li leyli leyli) oğlun kızın var"* dizesindeki sözler ile de ailene haram lokma yedirme senin suçunu oğlun, kızın ailen çeker acısı onlardan çıkar, boğazlarından haram lokma geçirme uyarısında bulunuyor. Devamındaki dizelerde ise bu dünyada ne kadar malın mülkün olursa olsun yine de sonuç olarak bir parça beze (kefen) sarılıp toprağa gireceksin ve hatta o bez parçası bile seninle gelmeyecek, dünyada toprakta çürüyecek mesajını verdiğini anlıyoruz.

Üçüncü dörtlükte "Âşık" (Kul Himmet) mahlâsını tapşırarak sözlerine devam ediyor ve yine önceki mısralarda bahsettiği gibi dünyada kazanılan servetin, malın mülkün, zenginliğin yine dünyada kalacağı, asıl olanın Hak yolunda, Onun istekleri doğrultusunda yaşamak olduğunu vurguluyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanı, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde dünya hayatının gelip geçici olduğu, kul hakkına girmenin yanlış olduğu, dünyevî hırslar peşinde koşmamak ahiret hayatına Allah'ın Emirleri doğrultusunda hazırlanmak, ibadet etmek gerekliliği, ölümün hak olduğu ve bir gün mutlak her insanın

tadacağı konularında nasihatler ve bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler toplumda etik değerlerin korunması, toplumsal sevgi, saygı bilincinin kazanılması gerekliliği, hırsızlık, yalan, rüşvet vb. haksız kazanç unsurlarının toplumlara ve insanların kendilerine zarar verdiği, hırs, öfke, nefret gibi nefsi duyguların insan ve toplumlar üzerindeki zararlarına dikkat çekmesi ve bilinçlendirmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 48. Gafil gezme şaşkın bir gün ölürsün

49-) GECELER YARİM OLDU

GECELER YARİM OLDU (aman aman garibem)
AĞLAMAK KÂRIM OLDU (anam anam garibem)
HER DERTTEN YIKILMAZDIM (aman aman garibem)
SEBEBİM ZALIM OLDU (anam anam garibem)

BAYRAM GELMİŞ NEYİME (aman aman garibem)
KAN DAMLAR YÜREĞİME (anam anam garibem)
YARALARIM SIZLIYOR (aman aman garibem)
DOKTOR BENİM NEYİME (anam anam garibem)

TRT REPERTUAR NU	: 1587
YÖRESİ-İLİ	: ŞANLIURFA
KAYNAK KİŞİ	: CEMİL CANKAT
DERLEYEN	: PLAKTAN YAZILDI
NOTAYA ALAN	: EMİN ALDEMİR
MAKAMSAL DİZİ	: HİCAZ
KONUSU-TÜRÜ	: AŞK, SEVDA
USÛL	: 4/4

İnceleme:
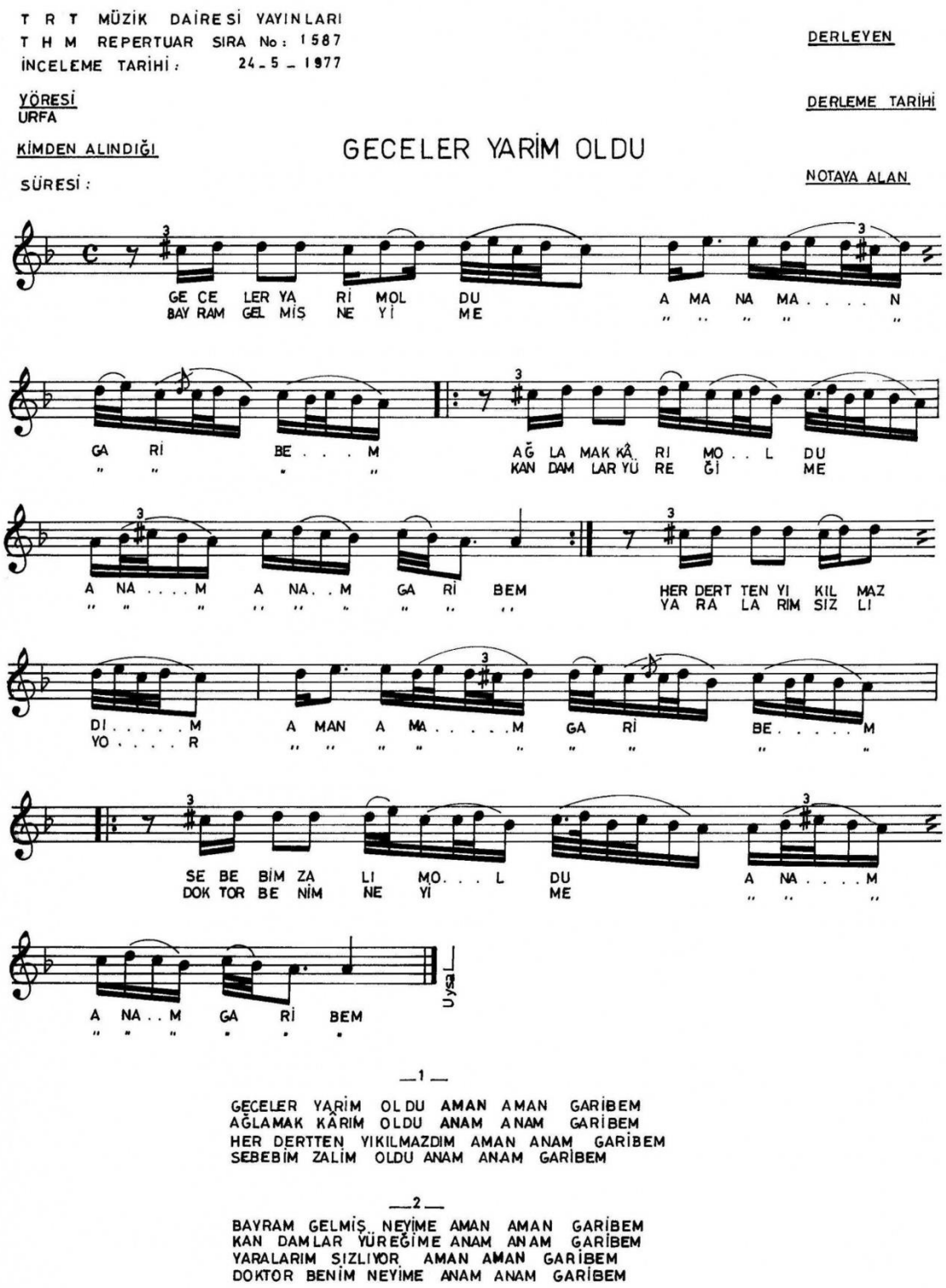
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" derdinden dolayı ağlamaktan, acı çekmekten uyuyamadığını ve kötü durumda olduğunu ifade ediyor. Devamında her dert beni bu kadar yıkmazdı üzmezdi ama bu dert aşk derdi, bu bela aşk belası ve acısı da büyük, zor, bana zarar verdi ve veriyor diyerek bir yar yüzünden derde düştüğünü anlatıyor.

İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" *"Bayram gelmiş neyime"* dizesinde "bayram" geleneğinin önemini vurguluyor ki bayramların Türk Kültüründe ve İslâmî dininde çok önemli bir yeri vardır. Bayramlarda küslerin barışması makbul görünür, küçükler büyüklerin ellerini öper,

insanlar aile ve toplumdaki hiyerarşiye göre ziyaretlere giderler, mezarlık ziyaretleri yapılır, sofralar kurulur, ikramlar, ziyafetler verilir, yoksullara, ihtiyaç sahiplerine yardımlar yapılır. Kısacası bayramlar insanların en mutlu olduğu ve her sene tekrarlanan özel ve kutsal sayılan günlerdir. "Türkü Yakıcı" bu dörtlükte bayramı bile hissedemeyecek, yaşayamayacak kadar kötü ve zor durumdayım yüreğime kan damlıyor, acılar içerisindeyim, gözüm hiçbir şeyi görmüyor, gönül yaralarım sızlıyor doktor da gelse, en iyi hekimler de gelse bana faydası olmaz benim neyime ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Bayramlar, Törenler, Kutlamalar" bölümünün "Dini Bayramlar" alt araştırma alanına, "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Türler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde aşk sevda konuları ve etkileri ile ilgili, Türk Kültürü ve İslâm inancında bayramların önemi ve anlamı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın aşk-sevda konuları ile ilgili söylencelerine, bayramların önemi ve yardımlaşma, dayanışma, sevgi, saygı, birlik, beraberlik gibi toplumsal düzeni ve dengeyi sağlamada büyük önem taşıyan konularda hassas olma ve uygulama konularına farkındalık oluşturması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 49. Geceler yarim oldu

50-) GEL EY GÖNÜL MÜLK EDİNME BU DEHRİ

GEL EY GÖNÜL MÜLK EDİNME BU DEHRİ
ELİ GÖÇMÜŞ HÜSNİ İNSANA DÖNERSİN (ömrüm ömrüm)
BAL DEYİ SUNARLAR AKIBET ZEHRİ
TACI TAHTI BİMEKANA DÖNERSİN (ömrüm ömrüm ömrüm kibarım)
TACI TAHTI BİMEKANA DÖNERSİN (gönül gönül divane gönül)

VERME YİNE PEYİ NEFSİN ELİNE
SALMAZ SENİ HAKKIN DOĞRU YOLUNA (ömrüm ömrüm)
ECEL YELİ DEĞER ÖMRÜM BAĞINA
PENÇE VURMUŞ AŞİYANA DÖNERSİN (ömrüm ömrüm ömrüm kibarım)
PENÇE VURMUŞ AŞİYANA DÖNERSİN (gönül gönül divane gönül)

BU FELEK ONCASIN EYLEDİ BERBAT
HİÇ GELİP GEÇENDEN ALMADIM İRŞAT (ömrüm ömrüm)
NEYİDİ CİHANA GELMEKTE MURAT
ESİRİ DER LAMEKANA DÖNERSİN (ömrüm ömrüm ömrüm kibarım)
ESİRİ DER LAMEKANA DÖNERSİN (gönül gönül divane gönül)

BİMEKAN : Mekansız

ESİRİ : Şairin mahlası

MÜLK : Ev, dükkân, arazi vb. taşınmaz mal, vakıf olmayıp doğrudan doğruya birinin malı olan yer veya yapı, Devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke.

DEHR : Zaman, çok uzun zaman, ebedi, dünya Zaman, devir. Âlemin (varlıkların) varlığının başlangıcından son bulmasına kadar olan bütün zaman. (https://www.luggat.com/dehr/1/1)

HÜSN-İ İNSAN : İyi insan, güzel insan

AKIBET : Bir iş veya durumun sonu, sonuç, sonunda, önünde sonunda.

PEY : Bir sözleşmede taraflardan birinin öbürüne işten caymayacağını belirtmek amacıyla önceden verdiği güvence parası.

NEFİS : Öz varlık, kişilik, insanın yeme içme vb. gereksinimlerinin bütünü.

AŞİYAN : Kuş yuvası, ev, oturulan yer, mesken.

ECEL : Hayatın sonu, ölüm zamanı.

İRŞAT : Doğru yolu gösterme, uyarma.

FELEK : Gökyüzü, sema, dünya, alem, talih, baht, şans.

CİHAN : Evren, dünya.

MURAT : İstek, dilek, amaç, erek, gaye.

LAMEKAN : Mekânı olmayan, Mekansız, yersiz yurtsuz, belli bir adresi olmayan.

TRT REPERTUAR NU : 1847

YÖRESİ-İLİ : MALATYA

KAYNAK KİŞİ : İBRAHİM EMİCİ

DERLEYEN : TRT ANKARA RAD. THM. MD.

NOTAYA ALAN : CAN ETİLİ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 2/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" kendi nefsi, gönlü üzerinden tün insanlığa seslenmektedir. Bu yalan dünyayı kendine mesken edinme, sana verilmiş bu ömrü dünya uğruna harcama, sana bu dünyanın sahte güzelliklerini sunarlar, seni yaratılış amacından, dünyaya gelme amacından uzaklaştırmak için bunları kullanırlar, aklını çelerler ama bu sahte güzellikler seni Allah'ın rızasını almaktan, ahiret hayatını kazanmak için çabalamaktan uzaklaştırır ve
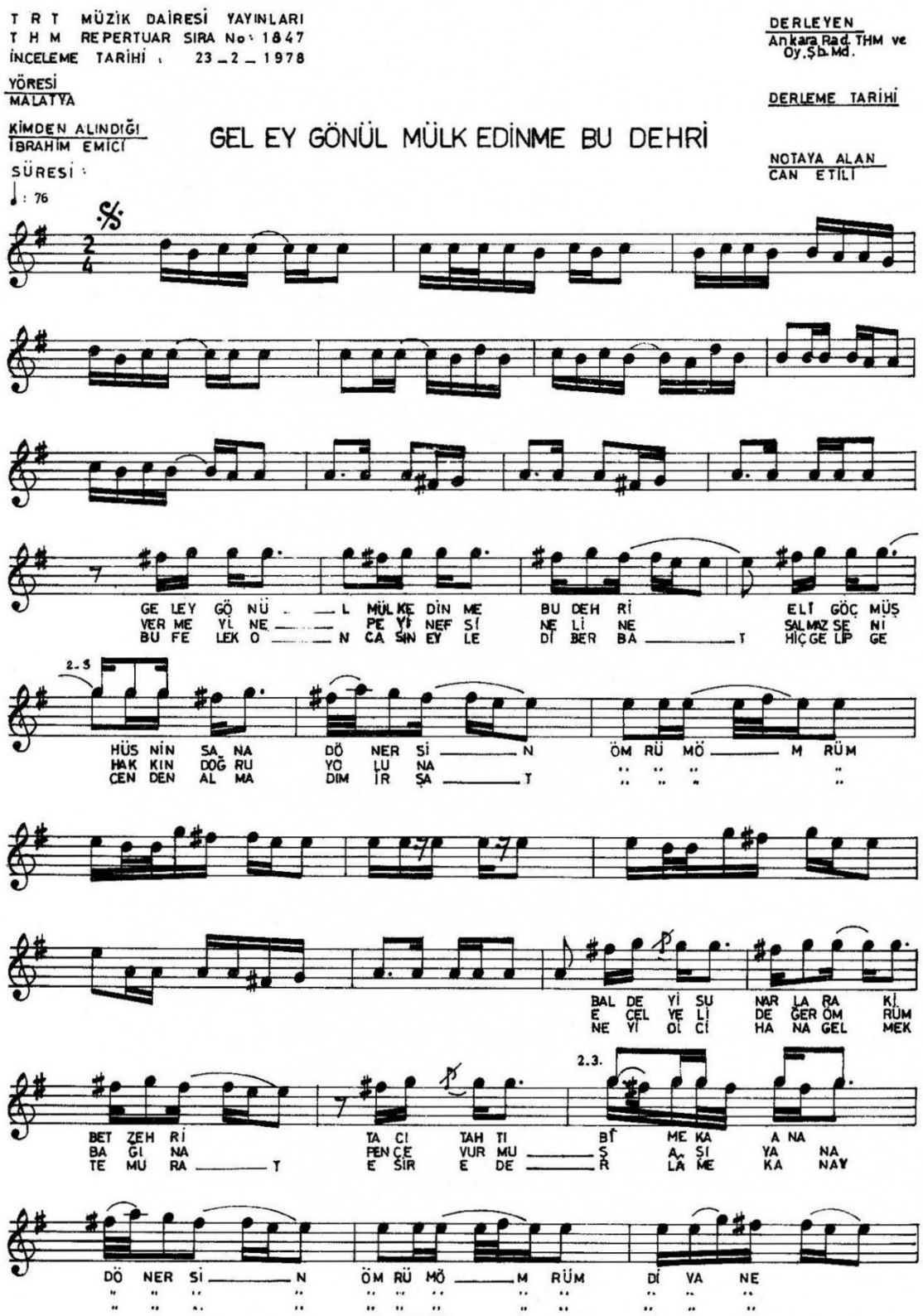
tüm bu sahte güzellikler karşına zehir, acı olarak pişmanlık olarak ahirette karşına çıkar ve seni ahiret hayatında güzel bir sonuç alan, mükafat alan kul olmaktan uzaklaştırır.

İkinci dörtlükte nefsinin, dünyevî isteklerinin uğruna hayatını harcama, nefsine karşı koy aksi halde seni Allah yolundan, doğru yoldan uzaklaştırır ve ölüm zamanın geldiği anda "pençe vurmuş aşiyan" yani başka bir hayvan pençesi tarafından yıkılmış, talan edilmiş kuş yuvasına dönersin betimlemesinde bulunarak perişan olursun, pişman olursun ama son pişmanlığın da seni kurtarmaz bu yüzden ömrünün kıymetini bil ve doğru yolda, Hak yolunda ol, nefsine engel ol ifadelerinde bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" dünyaya gelen, nefsi arzulara, dünya hayatının sahte güzelliklerine aldanıp kendini oyalayan nice insan bu yolda perişan oldu, rezil oldu, dünya uğruna kendini veren, nefsine kapılıp mutlu olan doğru yolda giden kimse olmadı ve bu haldeki insanlar hiçbir zaman kimseye doğruluk, güzellik sunmadı ifadelerinde bulunuyor. Devamında "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarakdünyaya neden, ne amaçla geldiğimizi soruyor ve hatırlatıyor. Eğer dünya hayatına kapılıp, ahireti, Allah'ı unutursak, nefsimize aldanıp, kendimizi kaptırırsak, Ahirette karşılığını kötü alırız, mekânsız, yersiz, yurtsuz, biçare halde oluruz ve iş işten geçer, vakit varken Hak yolunda, dünyevî arzulara, hırslara kapılmadan düzgün bir şekilde hayatımızı sürdürmemizi, yaşamamızı nasihat ediyor.
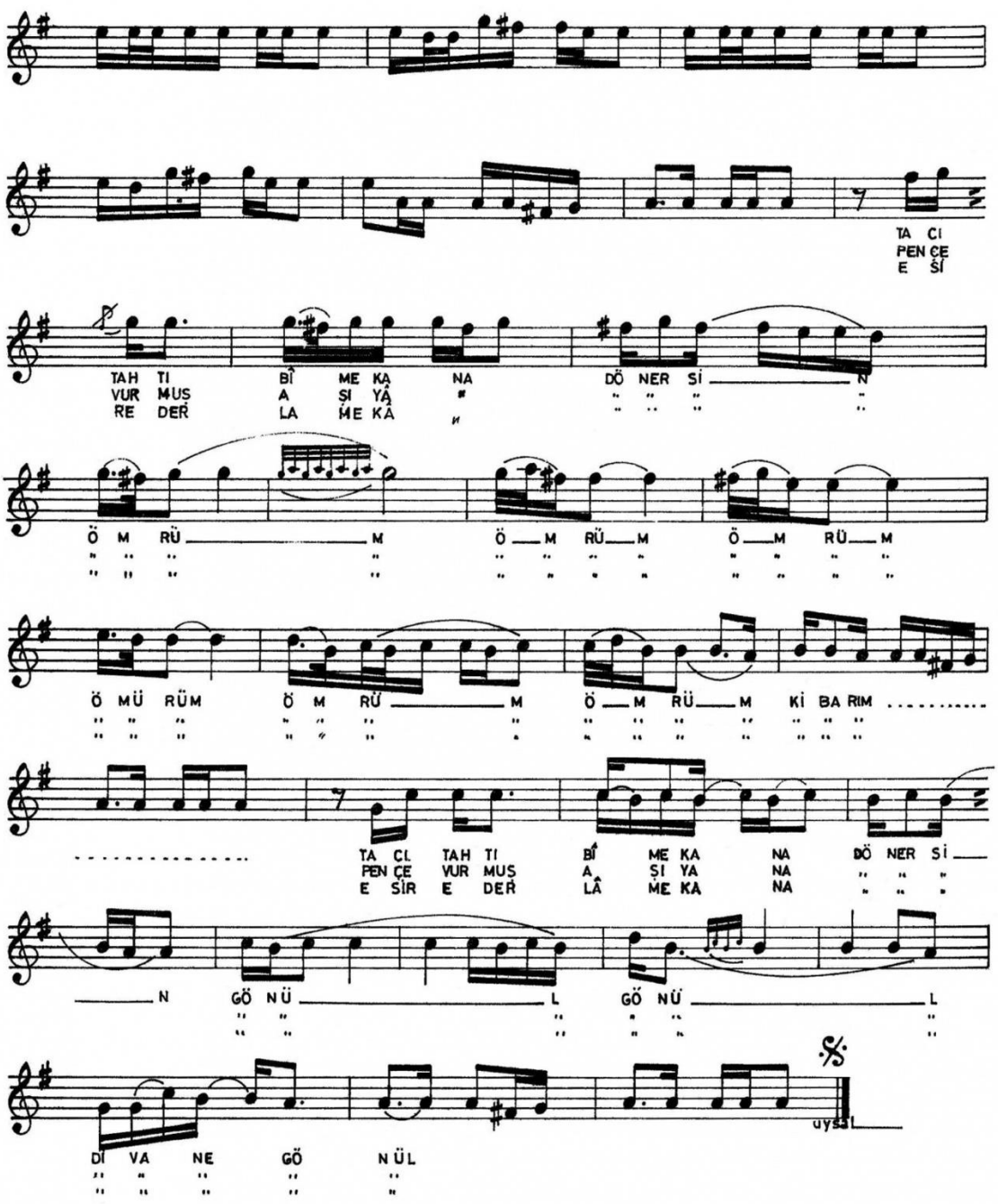
Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "Âşık-Tekke Edebiyatı bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde dünya hayatının, nefis ve dünyevî arzuların, dünya güzelliklerinin gelip geçici olduğu, vakti zamanı gelince her canlının ölümü tadacağı ve tüm bunlara aldanmamak, Hak yolunda yaşamak gerektiği bilgilerini ve nasihatlerini vermiştir. Bu bilgiler ve nasihatler kulluk bilincinin gelişip kişinin ibadete yönelmesi, dünyevî hırslar ve arzular yüzünden insanların nefsi hatalar içerisine düşmemesi gerektiği konularında ve toplumsal düzeni sağlama konularında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 50. Gel ey gönül mülk edinme bu dehri

GEL EY GÖNÜL MÜLK EDİNME BU DEHRİ
(Sahife - 2)

51-) GEL HA GÖNÜL HAVALANMA

GEL HA GÖNÜL HAVALANMA
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL
DÜNYA MALINA GÜVENME
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

ŞU DÜNYANIN HALİ BÖYLE
YALAN YAHŞİ GEÇER ŞÖYLE
SÖYLEDİKÇE ENGİN SÖYLE
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

GÖKDE UÇAN HUMA KUŞU
BİLMİYENLER ATAR TAŞI
ENGİNLİK GÖNLÜN İŞİ
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

TESLİM ABDAL SÖZÜM HAKTIR
SÖZÜMÜN YALANI YOKTUR
ENGİN SÖYLE BÜYÜKLÜKTÜR
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

ENGİN : Yüksek olmayan, alçak
YAHŞİ : İyi, güzel
HUMA KUŞU : Devlet kuşu: saadet

TRT REPERTUAR NU : 21
YÖRESİ-İLİ : SİVAS
İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA
KAYNAK KİŞİ : İZZET SAVAŞ
DERLEYEN : NİDA TÜFEKÇİ

NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Âşık" (Teslim Abdal) kendi gönlü, nefsi üzerinden sanki kendine nasihatte bulunuyor gibi görünse de tüm insanlığa sesleniyor ve engin olmayı yani alçak gönüllü, kibirsiz, dünya malına, dünya hayatına hırs yapmamayı iyilik ve doğruluktan yana olmayı vurguluyor.
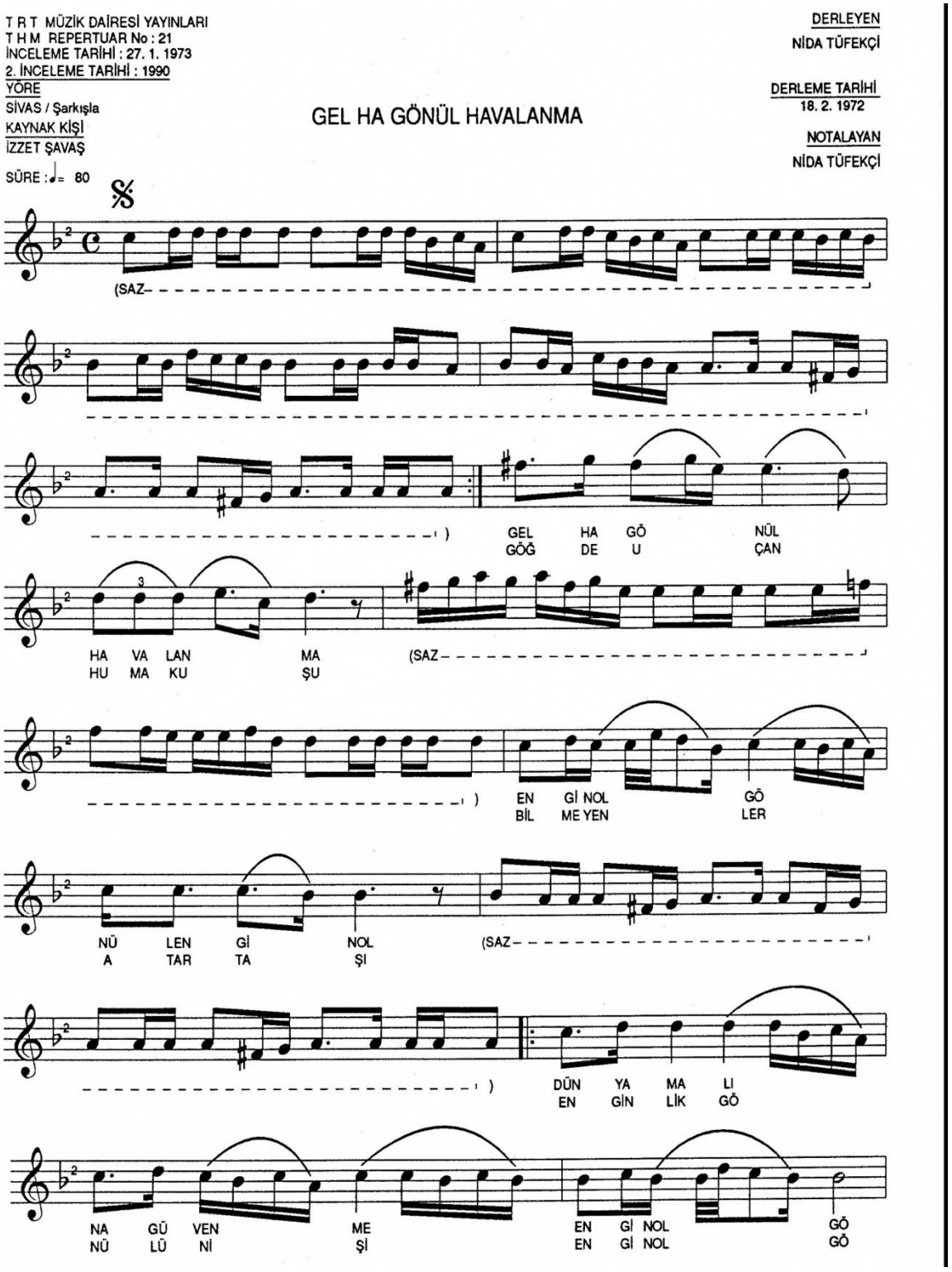
İkinci dörtlükte dünya hayatının aldatıcı güzelliğinden, gelip geçici olduğundan bahsediyor. İçinde yaşadığımız dünya hayatı her ne kadar parıltılı olsa da sahte güzellikleri ile bizi cezbetmeye çalışsa da asıl olanın ahiret hayatı olduğu ve bu yüzden dünya hayatı uğruna kalp kırmamak, hak yememek gerektiğini alçak gönüllü olunması gerektiğini vurguluyor.

Üçüncü dörtlükte *"Gökte uçan Huma Kuşu, bilmeyenler atar taşı"* dizelerinde ise eski inanışlara göre gökte çok yükseklerden uçtuğu ve hiç yere konmadığı farz edilen, cennetten geldiği ve cennet kuşu olarak da bilinen bu kuşun kimin başına konarsa ya da hanesine konarsa o insana ya da haneye bereket, uğur, şans getirdiğine inanılır. Türkünün bu dizelerinde ise gökte uçan bu kutsal kuşu bile taşlayacak kadar cahil, gözünü dünya hırsı bürümüş insanların olduğu, bu insanların tek inancının ve gayesinin dünya hırsı olduğu vurgulanmaktadır. Devamında ise *"Enginlik gönlün işi"* dizelerinde ise önce kişinin gönlünü temizlemesi, içinde kötü duygular, düşünceler barındırmaması, kalbini ferah tutması ve iyi bir kalbe sahip olması gerektiğini, hırslarından uzak durup nefsini yenmesi gerektiğini ancak bu şekilde engin bir gönüle sahip olunacağını ifade ediyor.

Dördüncü dörtlükte "Âşık" mahlâsını tapşırarak türkünün başından itibaren söylediği tüm sözlerin doğru olduğunu hak olduğunu ve bu sözlerin yalan olmadığını, alçak gönüllü olmanın, nefsi duygulardan arınmanın, insanlara ve hatta tüm mahlukata iyilikte, hoşgörüde bulunmanın gerekliliğini ifade etmektedir.
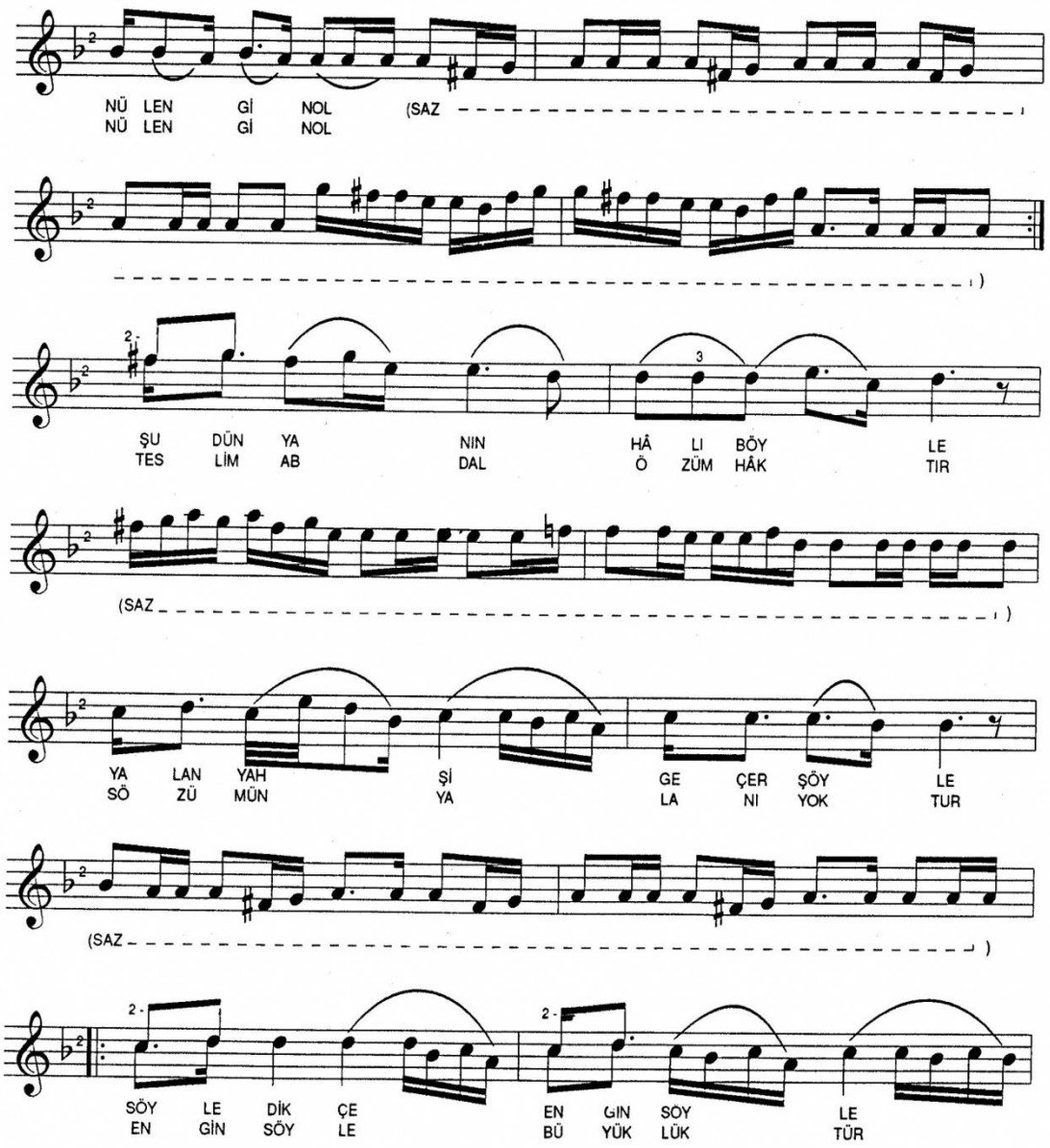
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Nasihatler” alt araştırma alanına, “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde insani değerlere özgü toplumu yakından ilgilendiren nasihatlerde ve bilgilendirmelerde bulunulmuştur. Bu bilgiler ve nasihatler toplumda iyi bir birey olma, toplumsal huzuru destekleme, yardım ve dayanışma hususların dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

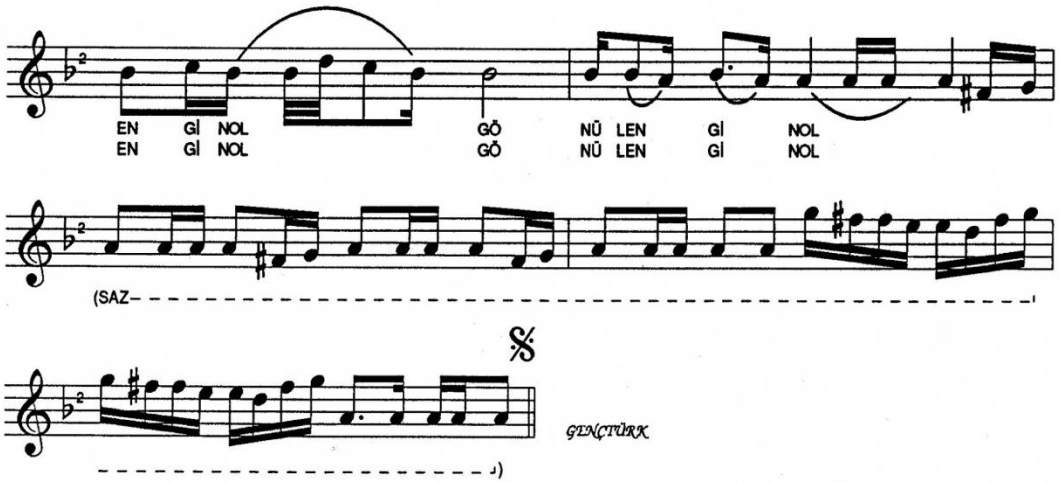

Şekil 51. Gel ha gönül havalanma

GEL HA GÖNÜL HAVALANMA

GEL HA GÖNÜL HAVALANMA

GEL HA GÖNÜL HAVALANMA
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL
DÜNYA MALINA GÜVENME
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

ŞU DÜNYANIN HÂLİ BÖYLE
YALAN YAHŞİ GEÇER SÖYLE
SÖYLEDİKÇE ENGİN SÖYLE
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

GÖĞDE UÇAN HUMA KUŞU
BİLMEYENLER ATAR TAŞI
ENGİNLİK GÖNÜLÜN İŞİ
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

TESLİM ABDAL SÖZÜM HÂK'TIR
SÖZÜMÜN YALANI YOKTUR
ENGİN SÖYLE BÜYÜKLÜKTÜR
ENGİN OL GÖNÜL ENGİN OL

52-) GEL SENİNLE DANIŞALIM SEVDİĞİM

GEL SENİNLE DANIŞALIM SEVDİĞİM
DANIŞAN DAĞLARI AŞAR MI AŞAR
DANIŞMADAN YOLA ÇIKARSA KİŞİ
YANILIR YOLLARDA ŞAŞAR MI ŞAŞAR

ALTIN İLE TUNÇ BİR OLUR MU KABUL
KAMİL İLE KONUŞ OLURSUN KAMİL
CAHİLDEN UZAK DUR OLURSUN CAHİL
KİŞİ AYARINDAN DÜŞER Mİ DÜŞER

CAHİLDEN UZAK OL KAMİLE YAKIN
SÖZÜNDEN HİSSE AL GÜCENME SAKIN
HASMIN KARINCAYSA MERDANE TAKIN
UMMADIK TAŞ BAŞA DÜŞER Mİ DÜŞER

EHL-İ MARİFETTEN OLSA BİR KİŞİ
KEREMDİR İHSANDIR HEP ONUN İŞİ
DOST ELİNDEN DOLU İÇSE BİR KİŞİ
KIRKLAR MEYDANINDA COŞAR MI COŞAR

İRFANİ'YEM DER Kİ BU DA BÖYL'OLUR
KİŞİ ETTİĞİNİ ELİYLE BULUR
ALICI KUŞLARIN ÖMRÜ AZ OLUR
AKBABA ZARARSIZ YAŞAR MI YAŞAR

KAMİL	: Olgun (kişi)
MERDANE	: Mert gibi
EHL-İ MARİFET	: Hüner sahibi, ustalıklı kişi
KEREM	: Asalet, soyluluk, büyüklük

İHSAN : Hediye etme, verme

DOLU : Kutsal içki

ALICI KUŞ : Avcı kuş

KIRKLAR : Kırk kişilik evliya topluluğu

TRT REPERTUAR NU : 3001

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA

KAYNAK KİŞİ : DURMUŞ ÇETİNKAYA

DERLEYEN : İHSAN ÖZTÜRK

NOTAYA ALAN : İHSAN ÖZTÜRK

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 7/8

İnceleme:

"Danışmak" kelimesi konuşmak ile ilgili olup burada kişinin danışmadan, konuşmadan istişare etmeden bir işe girmesi durumunda başına gelebilecek olumsuz durumların kaçınılmaz olduğundan bahsetmektedir.

İkinci dörtlükte altın-tunç, cahil-kâmil benzetmeleri yapılarak, pahada değer olarak tunçtan daha kıymetli olan altın ile cahil insan ve kâmil yani olgun, aklı başında insan kıyaslamaları yapılmıştır. Nasıl ki altın tunçtan daha değerlidir, daha kıymetlidir, kâmil aklı başında insan da cahil insandan daha kıymetlidir. Bu sebeptendir ki kişi her zaman aklı başında, bilgili, olgun düşüncelere sahip insanlarla muhabbet, arkadaşlık kurmalıdır aksi halde cahil insanla muhabbet eden, arkadaşlık kuran kişi zamanla kendi terbiyesini, ahlakını, bilgisini kaybeder ve cehalet yoluna girer ifadelerini anlatmaktadır.

Üçüncü dörtlükte yine cahil insanlardan uzak durulması gerektiğini vurguluyor. Kâmil yani olgun insanlarla, kültürlü, bilgili, deneyimli insanlarla muhabbet içinde ol ve hatta
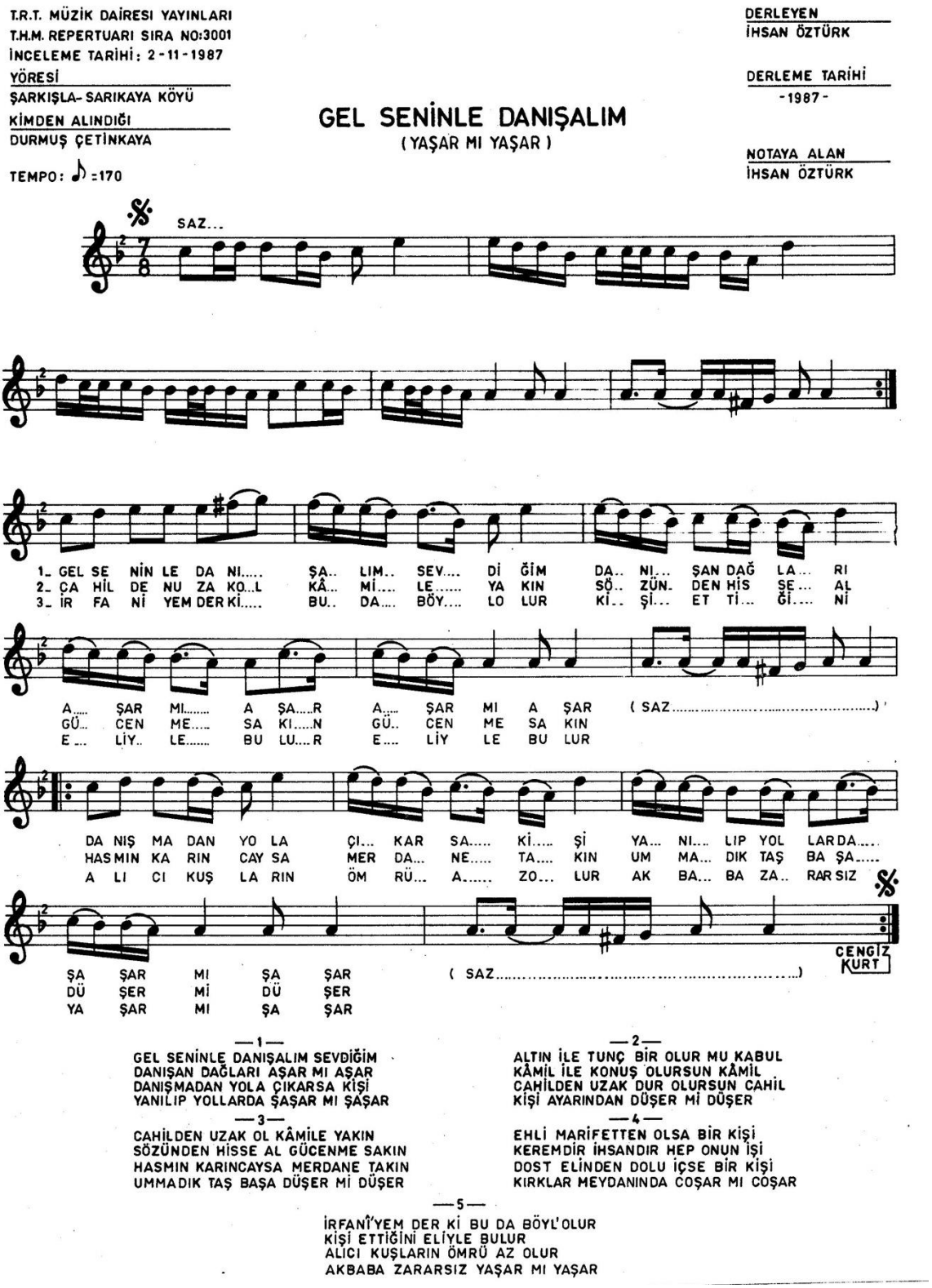
alınmadan, gücenmeden, gurur yapmadan onların verdikleri tavsiyelere uy, öğütlerini nasihatlerini al, hayatına uygula ifadelerini kullanıyor. Devamında ise *"Hasmın karıncaysa merdane takın, ummadık taş başa düşer mi düşer"* dizelerinde kişinin hiçbir zaman düşmanını hafife almaması gerektiğini hatta kendinden acizi güçsüz durumda dahi olsa dikkatli olması gerektiğini, uyanık olması gerektiğini ve bazen bu durumlarda önemsemediğimiz düşmanlarımızın ya da tehlikelerin büyük yaralar, sorunlar, belalar açabileceğini ifade ediyor.

Dördüncü dörtlükte *"Ehl-i marifetten olsa bir kişi, keremdir ihsandır hep onun işi"* dizelerinden kişi eğer hüner sahibi yetenek sahibi ise, kendini bu anlamda geliştirmeye açık, sürekli çalışan ve üreten durumda olur ise işi hep iyi gider, asaletine asalet katar ve bu anlamda büyük lütuflar ona sunulur ifadelerini çıkarıyoruz. Devamında ise dost elinden içilen dolu ifadesi ile dost ile yapılan muhabbet, karşılıksız iyilik, sevgi, gönül bağı anlamlarını çıkarıyoruz ve Kırklar Meydanı yani Evliyaların arasında, Allah Dostlarının arasında, onların kabul gördüğü razı olduğu, bir insan olur şad olur ve iki cihanda da yüzü güler, kısacası iyilikten kaçınmayan, kendini gönül işlerine, Allah yoluna, insanlara, canlılara yardım etmeye, insanları gönülden ve çıkarsız sevmeye adarsa, güzel işler yaparsa her iki cihanda da mutlu olur anlamlarını çıkarıyoruz.

Beşinci dörtlükte "Âşık" (İrfanî) mahlâsını kullanmış ve diğer mısraları vurgulayarak sözünün hakikatine vurgu yapmıştır. Devamında "Alıcı kuşlar" yani avcılıkla beslenen yırtıcı türler olan şahin, kartal, atmaca vb. kuşlar saldırarak avlarını elde ederler, ki karşılığında onlar da bir avcı tarafından yada kendinden daha güçlü bir hayvan tarafından aynı zulmü görerek ölür yada zarar görür bunun yanında iri bir kuş olan fakat doğada hiçbir zarar vermeden sadece yaşamını yitirmiş hayvanların leşlerini yiyerek bir nevi çevre temizliği hizmeti gören kuş gibi zararsız, kötülük yapmadan yaşar ve ömrü daha uzun olur, kişi de iyilik de yapsa, kötülükte yapsa karşılığını mutlaka kendi ettiği biçimde bulur ve nasıl yaşarsa öyle ölür hayatı son bulur ve bunun cezasını ya da mükafatını bulur ifadelerini çıkarmaktayız.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Zoolojisi" alt araştırma alanına, "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde toplumsal değerler ile ilgili, kişinin nefsini terbiye etmesi ile ilgili, arkadaş, dost ve çevre seçiminin önemi ile ilgili, fikir alma, istişare etmenin önemi ile ilgili, tedbirli olma, düşmanı ya da kişiye tehdit oluşturabilecek unsurları önemsemek gerektiğini anlatan bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler kişinin hayatta başına gelebilecek olası kötü durumlara karşı tedbirli olması, güzel ve faydalı bir yaşam sürmesi için arkadaş, dost seçimlerinde seçici ve dikkatli olması, ilk defa yapılan işlerde kişinin bir bilene ya da bilenlere danışması gerektiği, iyi insan olmanın faydaları gibi toplumsal önem ve değer taşıyan konulara dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 52. Gel seninle danışalım sevdiğim

53-) GELDİ GEÇTİ GÜZELLERİN KERVANI

GELDİ GEÇTİ GÜZELLERİN KERVANI
SÜRÜLDÜ SAVRULDU YARİN HARMANI
GENÇLİK ELDE İKEN SÜRÜN DEVRANI
İHTİYARLIKDA DEVRAN SÜRÜLMEZ İMİŞ

HERGÜN AĞLAR İKEN NASIL GÜLEYİM
GÖNÜL GAMDA İKEN GÜLÜNMEZ İMİŞ
ARŞA DİREK DİREK OLDU TÜTÜNÜM
BAŞA NE GELECEK BİLİNMEZ İMİŞ

RUHSATİ'YEM DEMEM BİNDE BİRİNİ
FERHAT OLAN NİÇİN SEVMEZ ŞİRİN'İ
ARADIM KİTAPTA BULDUM YERİNİ
SABİR GİBİ DEVLET BULUNMAZ İMİŞ

DEVRAN : Çağ, zaman
ARŞ : Gök yüzü

HARMAN : Biçildikten sonra tahıl demetlerinin üzerinden düven geçirilerek tanelerin başaklarından ayrılması işi, herhangi bir şeyin toplu halde bulunduğu, işlendiği veya satıldığı yer

GAM : Tasa, kaygı, üzüntü.

TRT REPERTUAR NU : 1465
YÖRESİ-İLİ : SİVAS
İLÇESİ-KÖYÜ : HAFİK/AKTAŞ KÖYÜ
KAYNAK KİŞİ : HAYDAR TATLISU, HAMZA BAŞYURT
DERLEYEN : NİDA TÜFEKÇİ
NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” ilerlemiş yaşından dolayı gençliğine olan özleminden ve gençliğin elden gittikten sonra aşkın da sevdanın da çağının geçtiğinden, gençlikteki heyecanla, enerji ile yaşanmadığından bahsetmiştir. Gençliğiniz gitmeden, yaş kemale ermeden hayatın güzelliklerinden faydalanın ömrünüzü boşa heba etmeyin nasihatini vermektedir.
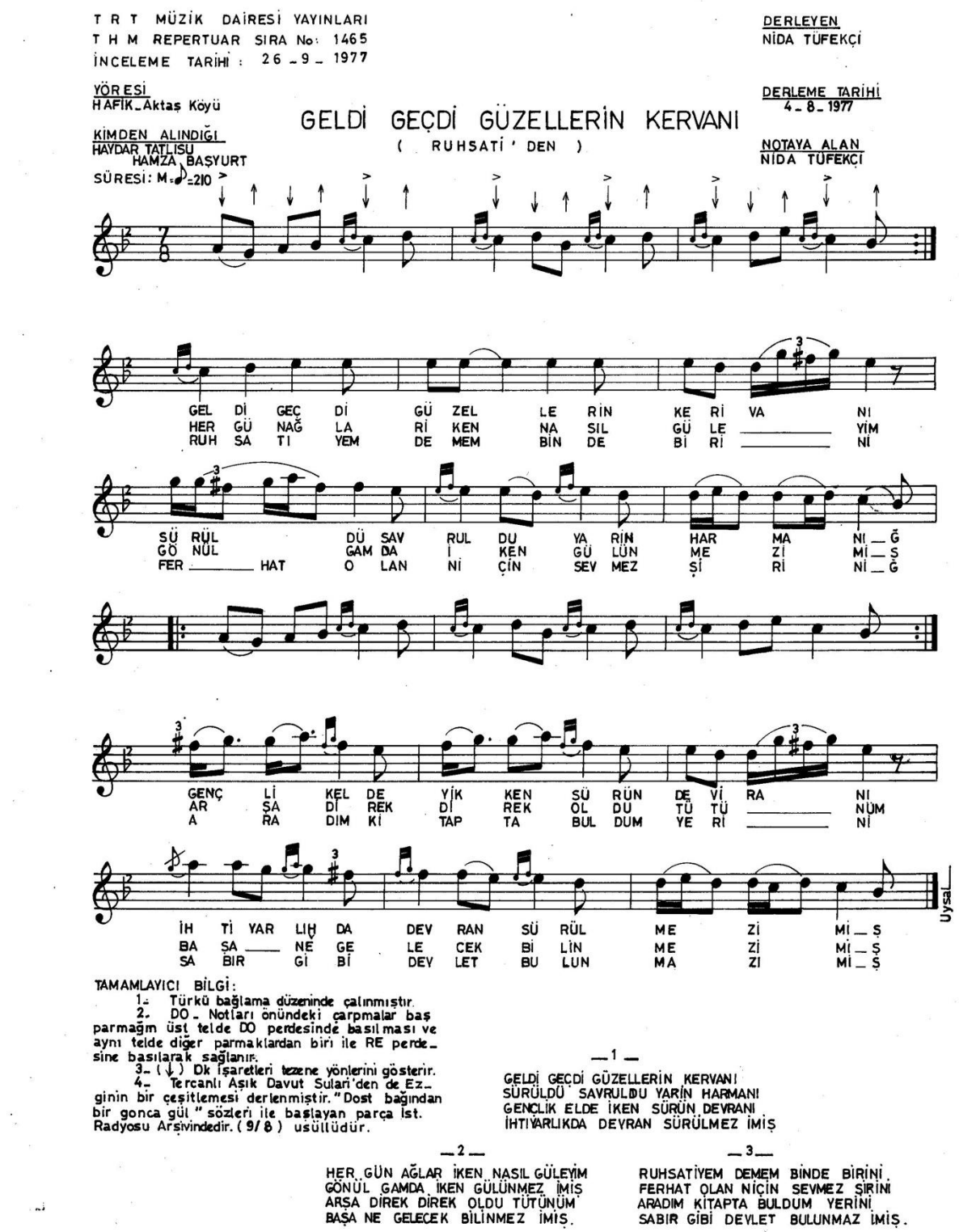
İkinci dörtlükte yine yaşının ilerlemesinden ötürü olan gerek ölüm gerek elden ayaktan düşme kaygılarının ona dert, tasa verdiğini ve bu durumdan dolayı olan pişmanlıkları veya yaşanmamışlıklarının etkisinde olması durumunu anlatmaktadır. “Türkü Yakıcı” bu dörtlükte elinizde fırsat varken imkân varken güzel yaşayın iyi yaşayın ki zamanı gelince yaptıklarınız, yaşantılarınız sizde olumsuz etkiler, mutsuzluklar bırakmasın gençliğin ve sağlığın kıymetini bilin mesajını vermektedir.

Üçüncü dörtlükte “Türkü Yakıcı” kendi mahlâsını kullanmıştır ve bu söylediklerim daha dertlerimin ya da anlatmak istediklerimin binde biri bile değildir diye sözlerine başlamıştır. Devamında ise aşkın ve sevginin en büyük sembollerinden olan “Ferhat ile Şirin” benzetmesini kullanarak yüreği Ferhat gibi yanan, aşka sevdaya düşen bir insan Şirini yani aşka düştüğü kişiyi neden Ferhat gibi sevmez halbuki her Âşık sözde kendini Ferhat ilan eder Ferhat gibi seviyorum der ama en ufak bir problemde, kusurda, hatada sevdiğinden uzaklaşır ki Ferhat olmak sabır işidir, aşk sevda işi sabır işidir ve sabretmek her işte kişiyi olumsuzluklardan korur, sonucu hayırdır, mutluluktur ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Nasihatler” alt araştırma alanına, “Anlatmalar” bölümünün “Efsaneler” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde aşk-sevda konuları, gençlik ve ihtiyarlık dönemleri yaşanılan psikolojik durumlar, toplumsal değerler ve sabırlı olmanın faydaları hakkında bilgiler ve nasihatler

verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler kişinin gençliğini, sağlığını verimli kullanması, kötülüklerden uzak iyi bir insan olarak hayatını idame ettirmesi, aşk ve sevgide sabırlı olmanın önemini kavrama ve hayatta sabırlı olmanın değerini anlama konularında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 53. Geldi geçti güzellerin kervanı

54-) GENÇ OSMAN DEDİĞİN BİR KÜÇÜK UŞAK

(aman) GENÇ OSMAN DEDİĞİN BİR KÜÇÜK UŞAK
BELİNE BAĞLAMIŞ İBRİŞİM KUŞAK (of of)
(of of) ASKERİN İÇİNDE BİRİNCİ UŞAK
ALLAH ALLAH DEYİP GEÇER GENÇ OSMAN (of of)

(aman) BAĞDADIN İÇİNE GİRİLMEZ YASTAN
HER ANA DOĞURMAZ BÖYLE BİR ASLAN (of of)
(of of) KELLE KOLTUĞUNDA GELİYOR KARS'TAN
ALLAH ALLAH DEYİP GEÇER GENÇ OSMAN (of of)

(aman) BAĞDAD'IN KAPISIN GENÇ OSMAN AÇTI
DÜŞMANIN CÜMLESİ ÖNÜNDEN KAÇTI (of of)
(of of) KELLE KOLTUĞUNDA ÜÇ GÜN SAVAŞTI
ALLAH ALLAH DEYİP GEÇER GENÇ OSMAN (of of)

(aman) ASKERİN BİR UCU GÖRÜNDÜ VAN'DAN
KILINCIN KABZASI GÖRÜNMEZ KANDAN (of of)
(of of) BAĞDAD'IN İÇİNDE TOZDAN DUMANDAN
TOZ DUMAN İÇİNDE KALDI GENÇ OSMAN (of of)

İBRİŞİM : KALINCA BÜKÜLMÜŞ İPEK İPLİK

KABZA : SİLAH, KILIÇ VB. ŞEYLERDE TUTULACAK YER, TUTAK, SAP

TRT REPERTUAR NU : 451

YÖRESİ-İLİ : AYDIN

KAYNAK KİŞİ : OSMAN ŞEVKİ ULUDAĞ

DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN

NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN

MAKAMSAL DİZİ : NİŞABUR

KONUSU-TÜRÜ : YİĞİTLİK, KAHRAMANLIK

USÛL : 2/4

İnceleme:

Genç Osman türküsü deyince birçok kişinin aklına Osmanlı padişahlarından 1618-1622 yılları arasında devleti yönetmiş olan Sultan Genç Osman geliyor fakat bilinenin aksine bu türküde bahsedilen Genç Osman; Sultan IV. Murad döneminde yaşamış yiğitliği ve kahramanlığından ötürü halkın ve Sultan IV. Muradın takdirini kazanmış Aksaraylı bir delikanlıdır.

Türkünün birinci mısraında Genç Osman'ın belinde ibrişim kuşağı olan, kendini ordudaki askerler arasında yiğitliği, cesareti ile fark ettirmiş olan, imanlı, gözü pek bir kişi olduğundan bahsediyor.

İkinci dörtlükte Bağdat'ın fethi sırasında savaş koşullarından dolayı yas havası hakim olduğu, sıkıntılı ve zor hayat şartlarının olduğu, psikolojik ve fiziki etkenler yüzünden insanların orada olmak istemediği bir durumda kellesini koltuğuna alarak yani canı pahasına vatan, millet, Allah aşkına gözünü karartıp kendini öne sürdüğünden bahsedilmektedir.

Üçüncü dörtlükte Bağdat'ın fethi sırasında ön saflarda olduğu, savaşın 3 gün sürdüğü ve canı pahasına düşmanla savaştığı ve hatta rivayetlere göre Bağdat kalesi fethedilirken burçlara bayrağı Genç Osman'ın diktiği ve orada şehit olduğu söyleniyor. Kısacası bu dörtlükte yine Genç Osman'ın yiğitliğinden, kahramanlığından bahsediliyor.

Dördüncü dörtlükte Osmanlı Ordusunda bulunan asker sayısının neredeyse bir ucunun Van ilinden görünecek kadar çok olmasından, fetih sırasından yaşanılan savaşın ne derece kanlı ve çetin olduğundan bahsediliyor. Genç Osman'ın kendini gözünü kırpmayıp yiğitçe savaştığı ve orada toz duman içinde kalması yani ruhunu orada teslim etmesi dile getiriliyor.

Sonuç olarak bu türkü Halk Biliminin araştırma konularından Anlatmalar bölümünün Efsaneler alt araştırma alanına girmektedir. İncelemenin başında da söylediğimiz gibi Genç Osman adlı kahramanın aslında Padişah olan Genç Osman, değil de Aksaray ilinde yaşayan henüz bıyıkları bile çıkmamış çocuk sayılabilecek yaşta bir kişi olduğunu ve devrin Padişahı olan IV. Murad'ın övgüsünü kazanan, ufak yaşına rağmen büyük cesaret ve kahramanlık

örneği oluşturan bir Gencin destanlaşan hikayesini günümüze taşıyor. Bu türküde Osmanlı Devleti döneminde yapılan Bağdadın fethi ile ilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler halkın milli mücadele ve vatan sevgisi ile ilgili değerlere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Türkünün hikayesi:

Yiğitlere Serdar Olan Aksaraylı Genç Osman

"Bağdat'ın kapısın Genç Osman açtı,
Gören kâfirlerin tebdili şaştı.
Kelle koltuğunda üç gün savaştı,
Şehitlere serdar oldu Genç Osman."

Böyle diyor, Âşık Kul Mustafa. Genç Osman'la birlikte savaşa girmiş onu oğlu gibi bağrına basmış, onun kılıç hocalığını yapmış yiğit Kul Mustafa.
Yıl 1621, Aksaray'ın Dorikini Köyü'nde bir yiğit doğar. Adını Osman koyarlar. Daha on yaşına girmeden babasını kaybeder ve onu dul anası büyütür. Aksaraylı güreşi sever, Osman da akranları ile güreş tutar, ok atar, kılıç sallar, mermere yumruk atar, atar ki, çivi gibi genç olup çıkar. Akranları onunla güreşmekten çekinmektedirler artık.

Yıl 1638, kendi gibi yiğit olan padişah 4. Murat Han, Orduyu Hümayunla Aksaray'a gelir ve Cuma namazını kendisi kıldırır. Aksaraylılara ilan eder ki Orduyu Hümayuna katılmak isteyenler varsa gelsin yazılsın! Gençler çığ gibi orduya katılmaktadır. 4. Murat Han bu manzaraya çok sevinir ve Aksaraylılara teşekkür eder.

Bu arada, Genç Osman da orduya yazılmak için müracaat eder, fakat yaşının küçüklüğü dolayısıyla orduya alınmaz. Kısa zamanda toplanan ordu Bağdat'a doğru yol alır.

Genç Osman gizlice orduya karışır. Bağdat'a yaklaşıldığı sırada padişah orduyu denetlemek ister, bakar ki; bıyıkları terlememiş bir genç de orduda bulunmaktadır.

—Adın ne senin?

—Osman Efendim.

—Niçin katıldın orduya, bıyıkların bile yok. Bizde bıyıklarında tarak durmayan kişi orduya alınmaz, duydun mu?

—Duydum efendim.

—Pekiyi, öyleyse niçin katıldın orduya, git! Ananın koynuna çocuk.
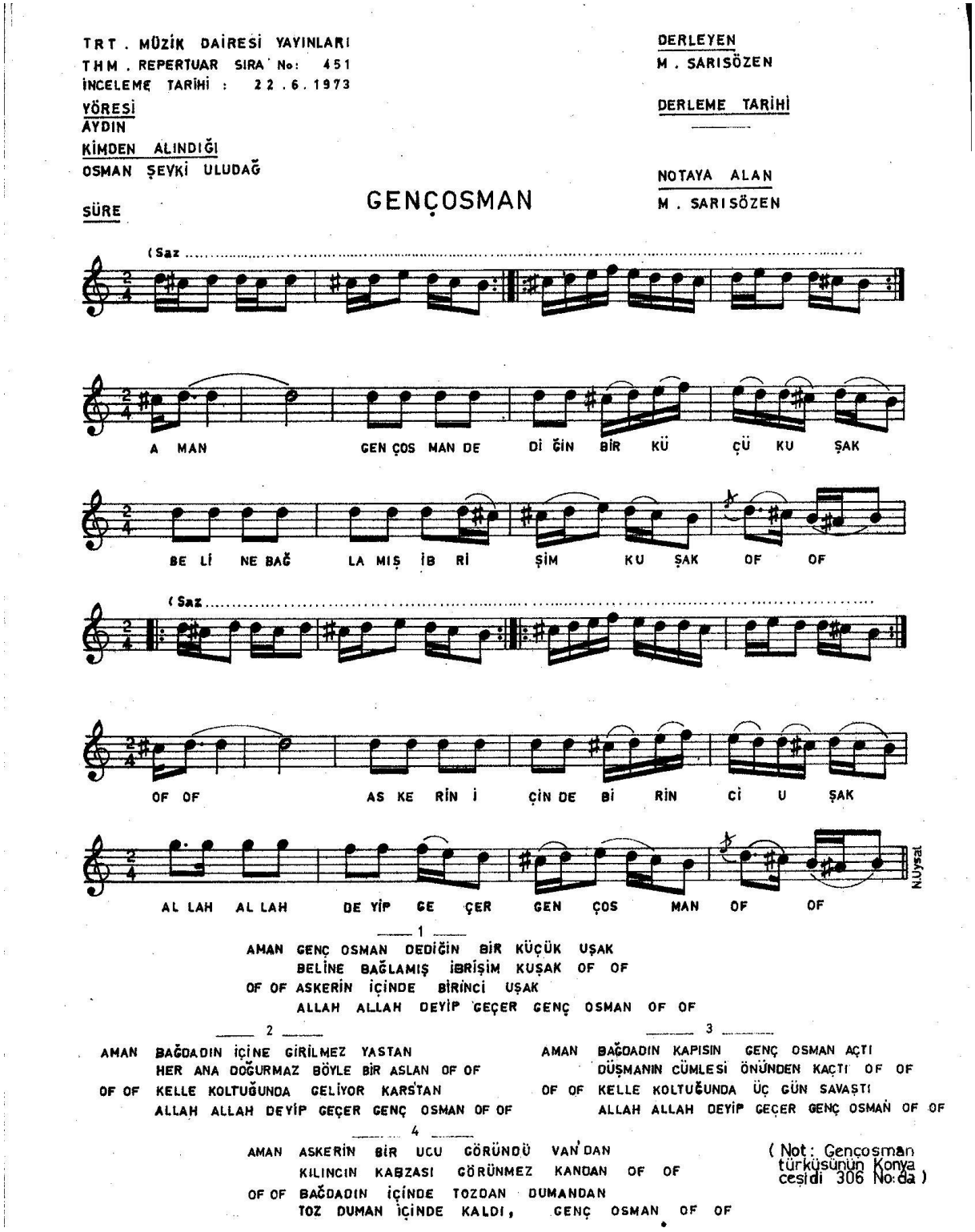
İşte bu lafa alınmıştı Aksaraylı Genç Osman. Padişaha dönerek;

—Tarağınızı verir misiniz?

—Padişah kızgınlıkla, tarağını verdi.

Osman tarağı aldı iki eliyle dudağının üzerine bastırdı. Kan yürümüştü ve padişaha dönerek; —İşte benim bıyığımda da tarak duruyor. Şimdi orduya girebilirmiyim dedi. 4. Murat o sert denen kişi oturdu hüngür hüngür ağladı ve Osman'a dedi ki: —Senin adın Genç Osman olacak ve seni öncü gazilere Serdar eyledim. Var git lalaya ismini yazdır ve tarağı da bana ver, ömrüm boyu saklayacağım. Haydi gazan geçmiş olsun benim yiğit oğlum.

Bir hafta sonra, bir cuma sabahı, Genç Osman öncülerin başında şimşek gibi kılıç kollamakta idi ve Bağdat Kalesine süzüldü. Ha bire koman yiğitlerim. Yiğitler vurdukça kırar, kırdıkça kırar düşmanı. Bağdat kapıları dayanamaz bunca savaşa. Açar kapıları Türk Ordusuna. Genç Osman, Sancağı Şerifi kaptığı gibi Bağdat Kalesi'nin en ince noktasına diker. Diker ki beş altı ok yer ve olduğu yere yığılır kalır, kelime-i şahadet getirir ve olduğu yerde can verir. Kayıkçı Kul Mustafa koşarak gelir ki ne görsün, Genç Osman'ın hain düşman tarafından parçalanmış körpe başını görürler. Oturur, Kayıkçı Kul Mustafa; Meşhur Genç Osman destanını yazar. Murat Han, Genç Osman'ın öldüğünü duyunca üzülür ve tarihe geçecek sözü söyler, "Keşke Bağdat gibi kaleyi fethetmeseydim de Genç Osman'ım ölmeseydi". (Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016).

Şekil 54. Genç Osman dediğin bir küçük uşak

55-) GERALİ DEDİKLERİ BİR GENÇTEN UŞAK (HAM ÇÖKELEK)

Serbest:
(aman aman) GERALİ DEDİKLERİ BİR GENÇTEN UŞAK
(yar yar) BAŞINA ŞAL BAĞLAR DA BELİNDE GUŞAK
GERALİ'M HEY HEY HEY

Bağlantı:
DÖNÜ DÖNÜVER DE AH SEKEREK
BOĞAZINA DURSUN HAM ÇÖKELEK

(aman aman) BİRİNE ALDIK BİR METRE ASTAR
BİRİ DE ŞALVARLIK İSTER
(yar yar) GADİR MEVLAM İKİSİNİN ACISINI BİRDEN GÖSTER
GERALİ'M HEY HEY HEY

Bağlantı

ASTAR : Giyecek, perde, çanta, ayakkabı vb. şeylerde, kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince kat.

ÇÖKELEK : Yağı alınmış süt veya yoğurdun kaynatılmasıyla elde edilen bir peynir türü, kesik, ekşimik, torak.

ŞALVARLIK : Şalvar dikmek için kullanılan kumaş.

KADİR : Değer, kıymet, itibar.

TRT REPERTUAR NU : 3517

YÖRESİ-İLİ : MERSİN

İLÇESİ-KÖYÜ : SİLİFKE

KAYNAK KİŞİ : HÜSEYİN SAY

DERLEYEN : TRT İSTANBUL RAD. THM. MÜD.

NOTAYA ALAN : YÜCEL PAŞMAKÇI

MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR

KONUSU-TÜRÜ : MİZAHİ

USÛL : 2/4

İnceleme:
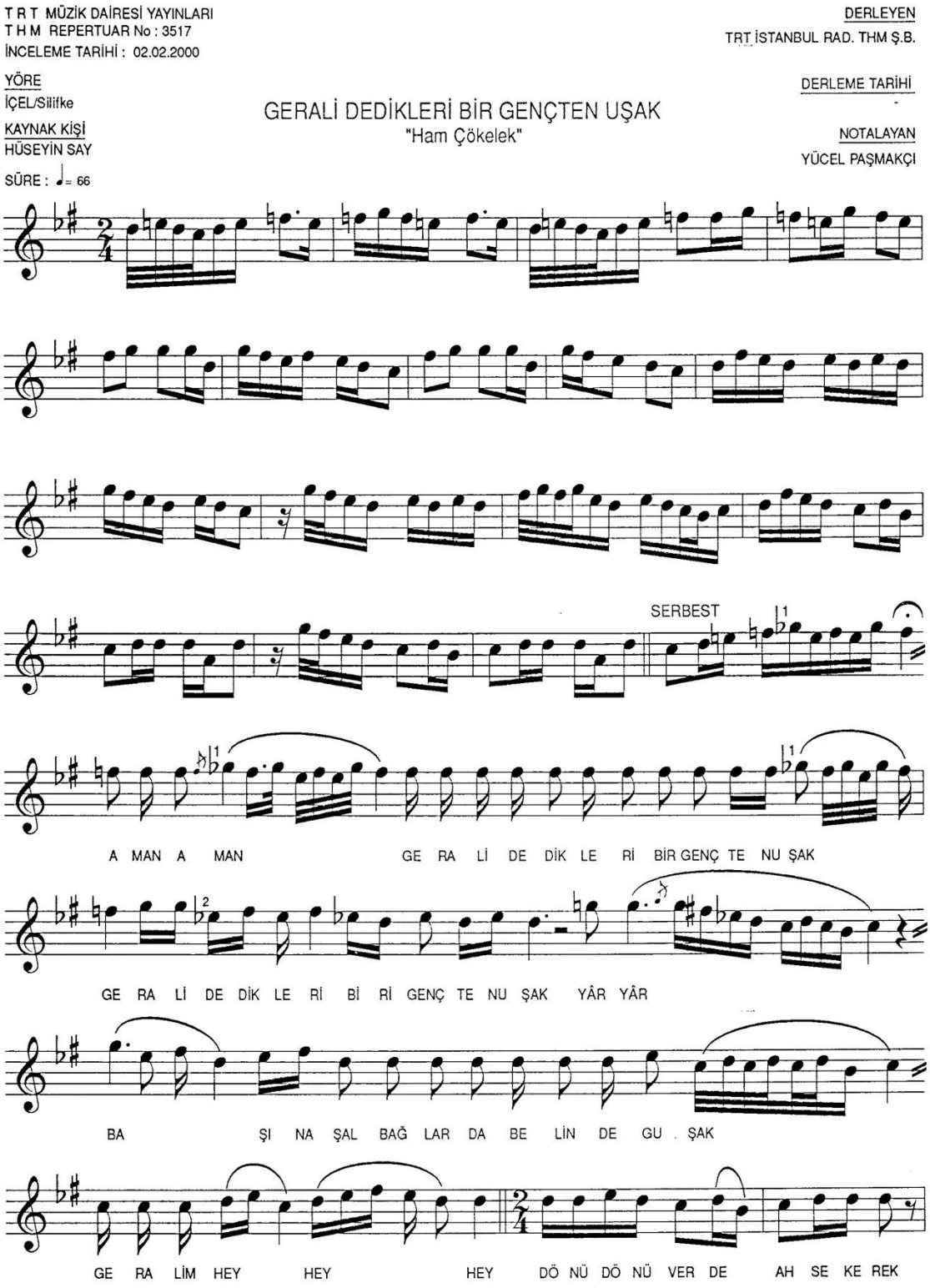
Bu türküde Yörede “Gerali” lakabıyla anılan bir gençten bahsedilmektedir. Birinci kıtada başına bağladığı şaldan ve belinde kuşağından bahsederken zamanında yöredeki erkeklerin giyim tarzından bilgiler vermektedir.

Bağlantı kısmında yer alan sözlerde ise ülkemizdeki halk oyunları bölge haritasına baktığımızda bir zeybek bölgesi alanı içinde olan Mersin ilinin Silifke ilçesinde kıvrak zeybek diye adlandırılan ve sekerek ve dönerek oynanan halk dansından bahsedilmiştir.

İkinci kıtada ise yine türkünün yakıldığı zamanda evlilik ve aile yaşamı hakkında bilgiler vermektedir. Yani erkeklerin birden fazla kadınla evlendiğini aile hayatı kurduğunu anlıyoruz. Erkeğin birden fazla kadınla evlenmesinin getirdiği ekonomik ve psikolojik zorlukları da yine ikinci kıtanın son sözlerinde eşlerinin ikisinin de aynı anda ölmesini arzulamasından görmekteyiz.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Beddualar” alt araştırma alanına, “Giyim-kuşam, süslenme” bölümünün “Erkek giyimi” alt araştırma alanı ve “Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Evlenme” alt araştırma alanına “Halk Oyunları (Dansları)” bölümünün “Oyunların çeşitleri” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde aile yaşamı, geçmiş zaman erkek giyim kuşamı, yörede oynanan halk oyunları çeşitleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler halkın geçmiş dönem evlilikleri ve aile yaşamı ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında, toplumlarda çok eşli evliliklerin problemlerine dikkat çekmek anlamında, halkın Türk Kültüründe Halk Oyunları ve çeşitleri ile ilgili söylemlerine dikkat çekmek bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
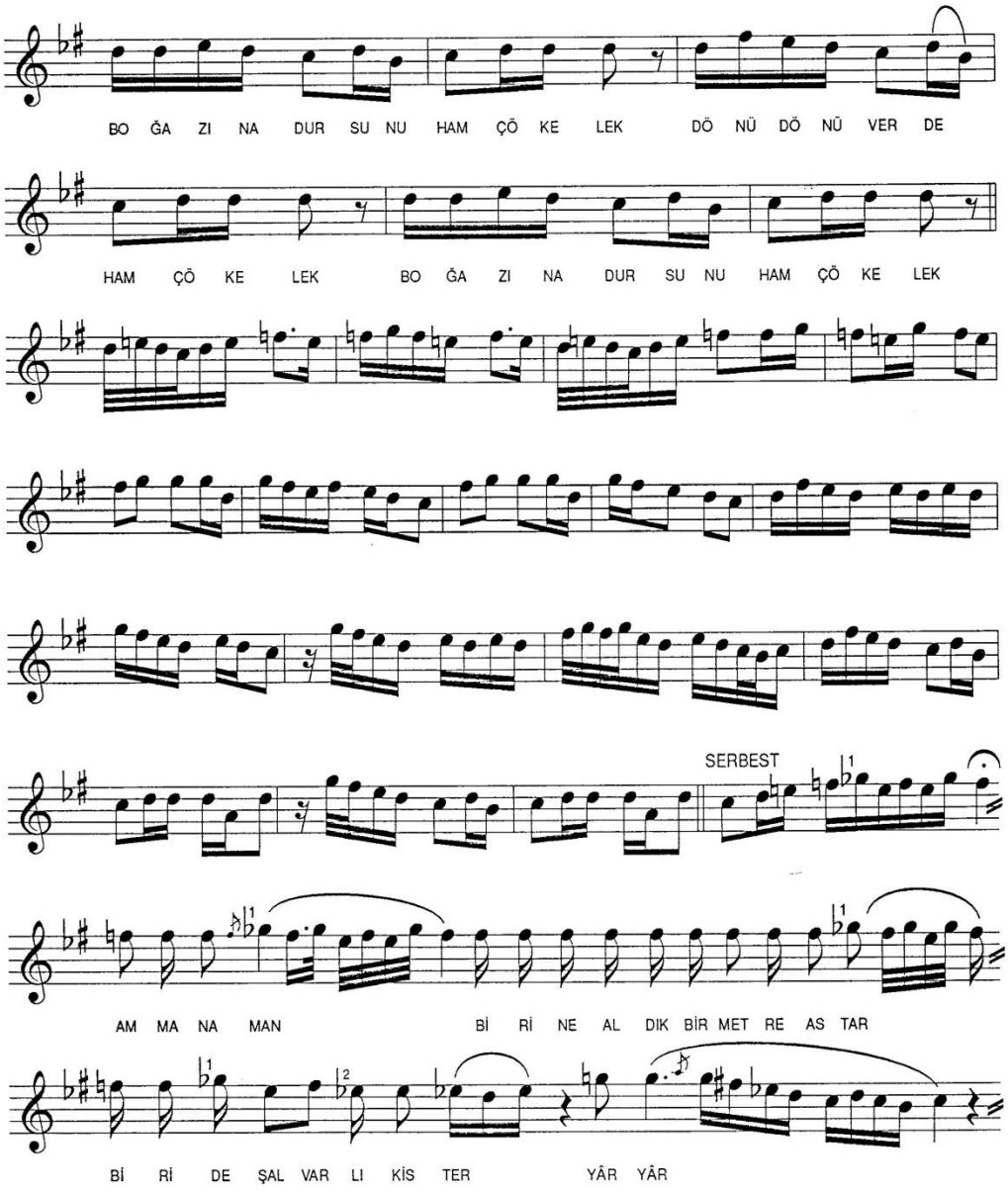

Şekil 55: Gerali dedikleri bir gençten uşak (Ham çökelek)

GERALİ DEDİKLERİ BİR GENÇTEN UŞAK

"Ham Çökelek"

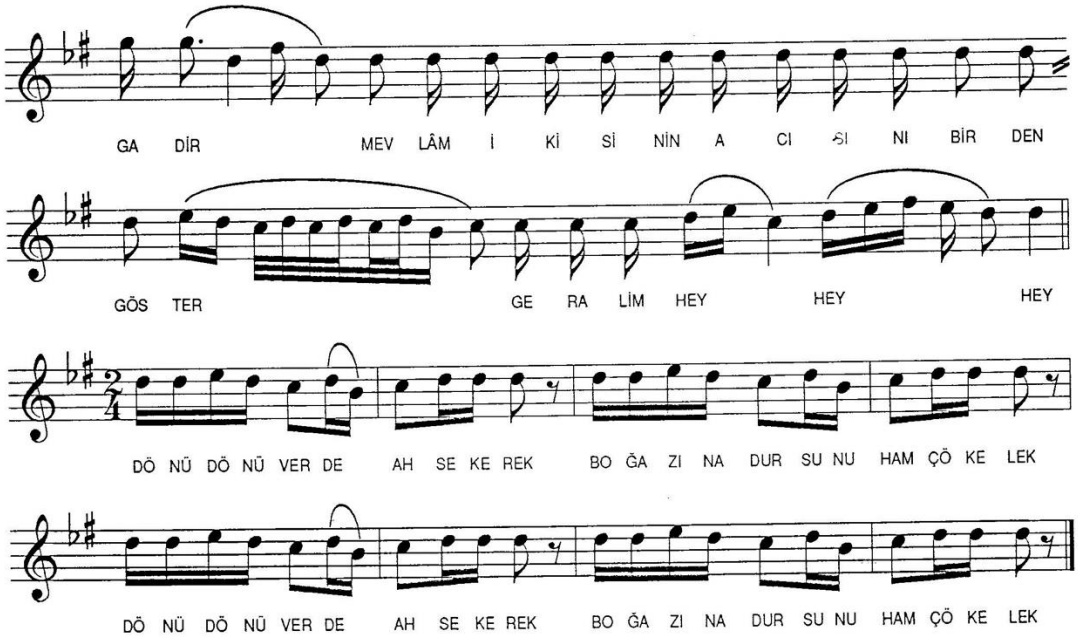
- 2 -

GERALİ DEDİKLERİ BİR GENÇTEN UŞAK

"Ham Çökelek"

-3-

AMAN AMAN GERALİ DEDİKLERİ BİR GENÇTEN UŞAK
GERALİ DEDİKLERİ BİR GENÇTEN UŞAK
YÂR YÂR BAŞINA ŞAL BAĞLAR DA BELİNDE GUŞAK
GERALİM HEY HEY HEY

BAĞLANTI
DÖNÜ DÖNÜ VERDE AH SEKEREK
BOĞAZINA DURSUN HAM ÇÖKELEK

AMAN AMAN BİRİNE ALDIK BİR METRE ASTAR
BİRİ DE ŞALVARLIK İSTER
YÂR YÂR GADİR MEVLÂM İKİSİNİN ACISINI BİRDEN GÖSTER

BAĞLANTI

56-) GEZSEM DE DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINI

GEZSEM DE DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINI
İLLAKİ GÖZÜME GİNE HOŞ GELİR
(VALLAHİ GÖZÜME GİNE BOŞ GELİR)
GÖNÜL ARZU EDER DOSTU CANANI
SIZLAR ESKİ YARAM GÖZDEN YAŞ GELİR

EL DİYARI MESKEN OLMAZ İNSANA
YÜREKTEN GÜL İSE CANANIM SANA
HAL BİLMEZ HOYRATI SARARSIN CANA
AĞUSTOS AYINDA BAŞA GIŞ GELİR

YÜCE DAĞ YEŞİL ÇİMEN YOL OLSA
ACEM BAHÇELERİ GONCA GÜL OLSA
SAÇI SIRMA GÜL DUDAĞI BAL OLSA
GÖNÜL İSTEMEZSE DİLE DAŞ GELİR

EL : Yabancı

HOYRAT : Kaba, görgüsüz

BUCAK : Köşe, uç, açı

MESKEN : Konut.

CANAN : Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili, Tasavvufta Tanrı.

ACEM : Klasik Türk Müziğinde bir perde ismi, İranlı, İran Ülkesi

TRT REPERTUAR NU : 3225

YÖRESİ-İLİ : ÇORUM

KAYNAK KİŞİ : HAŞİMİ ASLIHAK

DERLEYEN : TURAN ENGİN

NOTAYA ALAN : MEHMET ERENLER

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:
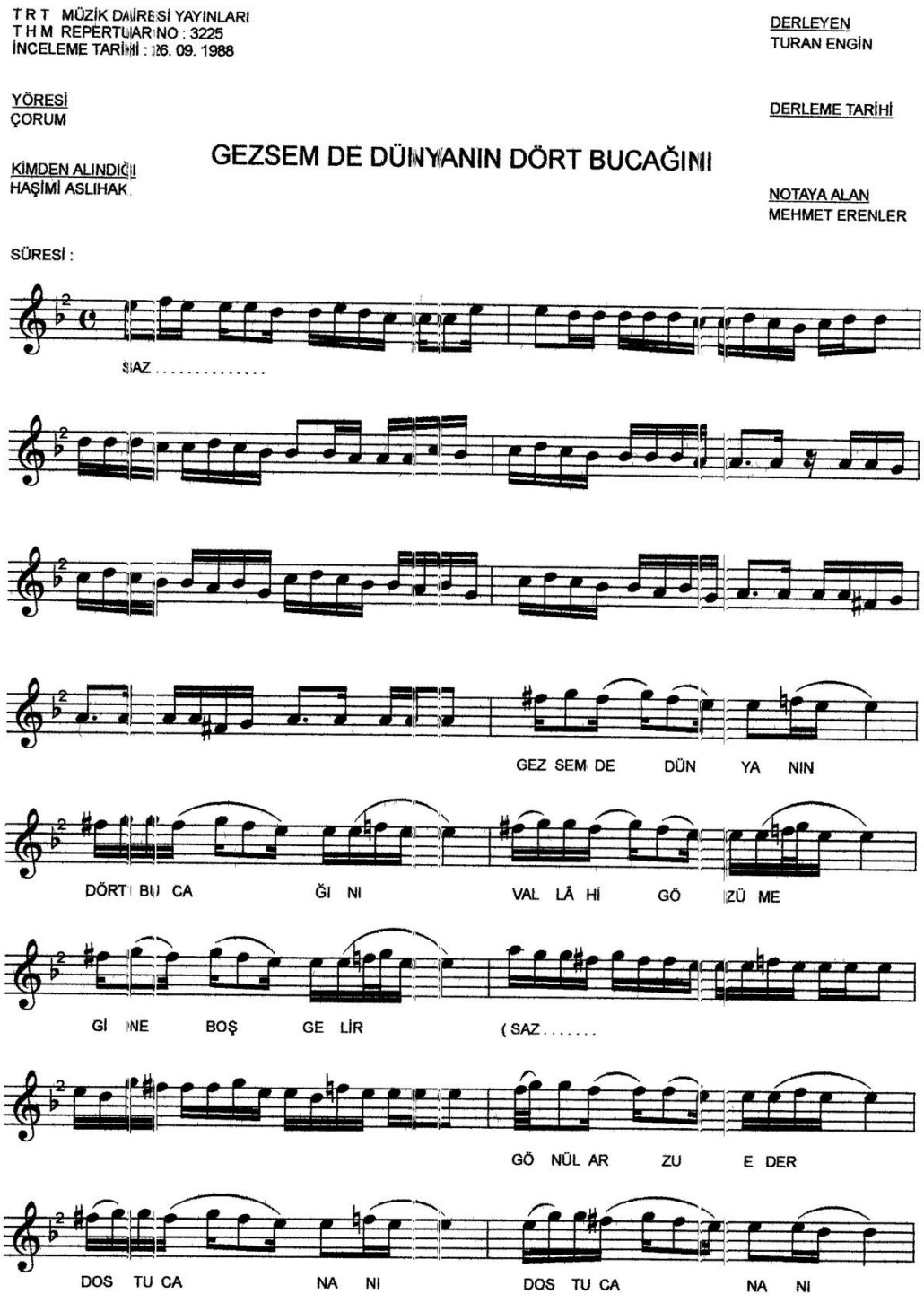
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" dünyanın dört köşesini gezsem de en güzel yerlerini görsem de yine gözüme boş gelir, eski anılarım, yaşantılarım aklıma gelir gözlerim dolar, içim sızlar, gönlüm dostlarımı, sevdiklerimi, eski günlerimi ister özlem duyar, dünyaları verseler de yine de sevdiklerimi, dostlarımı hiçbir şeye değişmem ifadelerinde bulunuyor.

İkinci dörtlükte yabancı iller, yabancı yerler insana kendi yurdu gibi olmaz, yaşanmaz, herkesin kendi vatanı, kendi yurdu makbuldür, alışması, yaşaması zordur başka yerlerde diyor. Devamında yürekten gelen bir tebessüm, hediye, bakış ya da söz beni mest eder, halden anlayan, kalpten seven birine ancak canan yani sevgili, yar olurum, halden anlamayan, kaba, görgüsüz insanı huylarını bilmeden, kişiliğini bilmeden sadece güzelliğine kanarak hayatına alırsan, eş ya da sevgili olursan başına türlü belalar, dertler, musibetler gelir. *"Ağustos ayında başa gış gelir"* benzetmesini de yine bu duruma örnekleme olarak vermiştir. Türk Halk Müziği eserlerinde genelde dert, talihsizlik, kötü kader gibi konuların vahimliğini anlatmak için yaz aylarında, havanın en sıcak olduğu günlerde bile o kadar bahtsızım ki başıma kar yağıyor, şans yüzüme gülmüyor benzetmelerini yapmak için bu tanımlamalar kullanıldığını görüyoruz.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" gönül bir insanı sevmez ise arzulamaz ise eğer etraf cennet bahçeleri kadar güzel olsa bile, karşıdaki insan kusursuz güzellikte hatta dünyanın en güzeli olsa bile yine de göze görünmez, dile güzel söyletmez ifadelerinde bulunuyor. Kısacası "Türkü Yakıcı" insanın kalbine, gönlüne aşk ateşi düşmez, sevdayı hissetmez ise karşısına kim çıkarsa çıksın, beyhude, boşuna gelir, güzellik, mal, mülk, servet gerçek aşkın anahtarı değildir gönüle giden kapının anahtarı ancak iki gönlün bir olması, aynı hisleri yaşaması ya da hissettirmesi ile olur ifadelerinde bulunuyor.
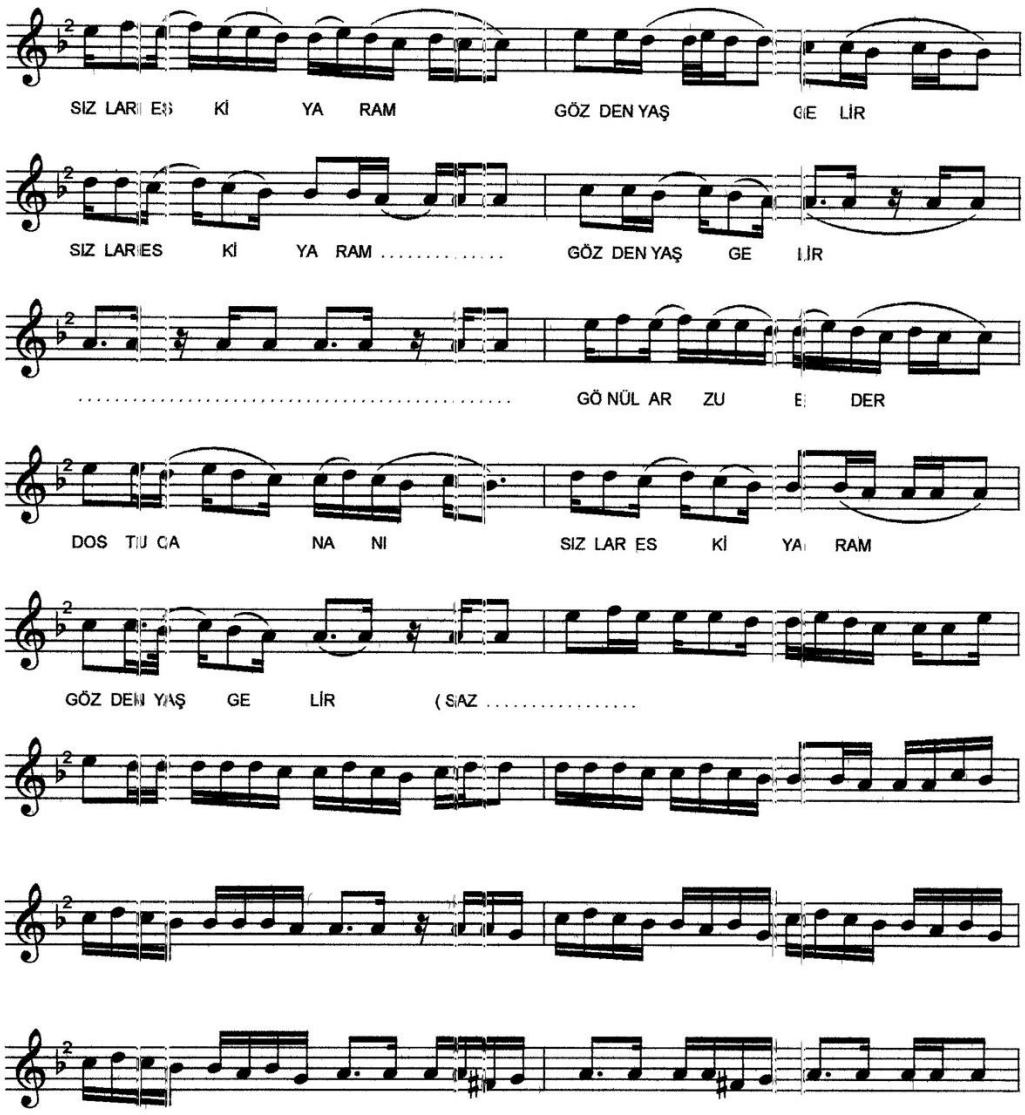
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına, “Kalıplaşmış sözler” bölümünün “Nasihatler” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde aşkın, sevdanın önemi ile ilgili, dost, arkadaş seçiminin ve değerinin önemi ile ilgili, vatan, yurt sevgisinin önemi ile ilgili, evlilikte eş seçimi ile ilgili bilgilere ve nasihatlere yer verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler kişilerin eş seçimlerinde güzelliğe, paraya, mala mülke bakarak değil de güzel ahlak, kültür ve ikili uyuma dikkat etmeleri konularına, vatanını, yurdunu sevmenin, kalkındırmanın, sahip çıkmanın önemine dikkat çekme konularına, arkadaş, dost sevgisi ve seçimi konularına dikkat çekmesi bakımından bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
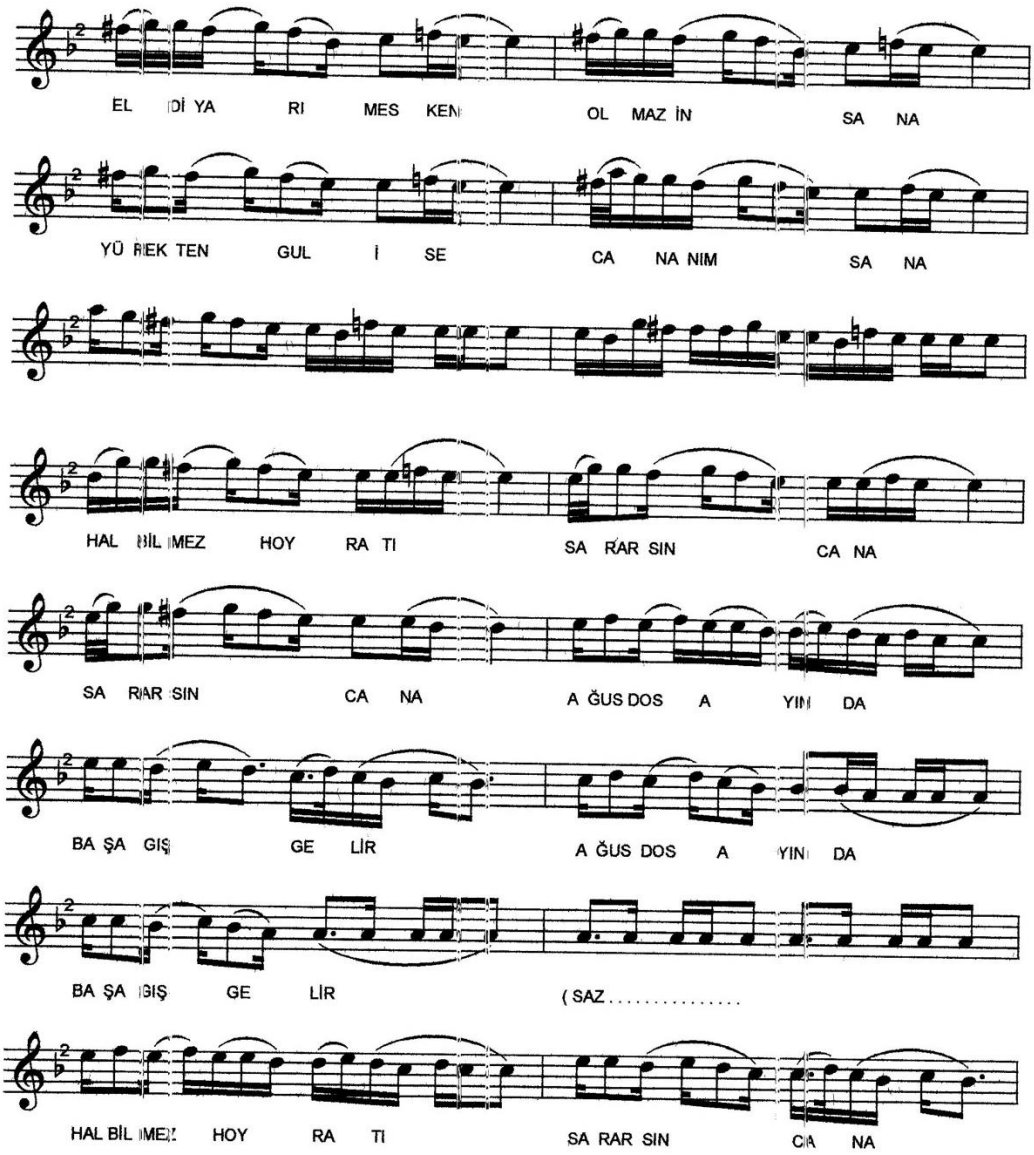

Şekil 56. Gezsem de dünyanın dört bucağını
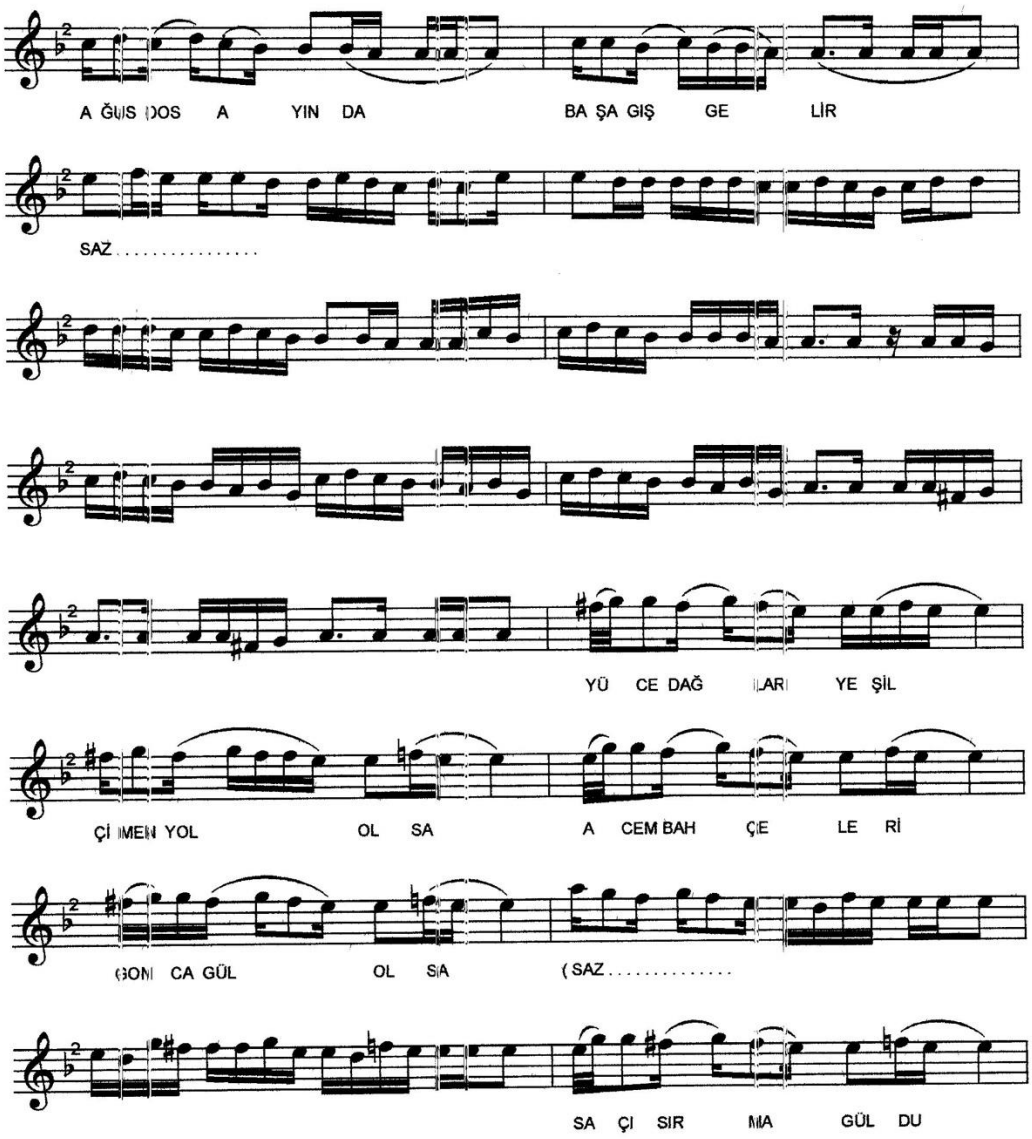
GEZSEM DE DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINI

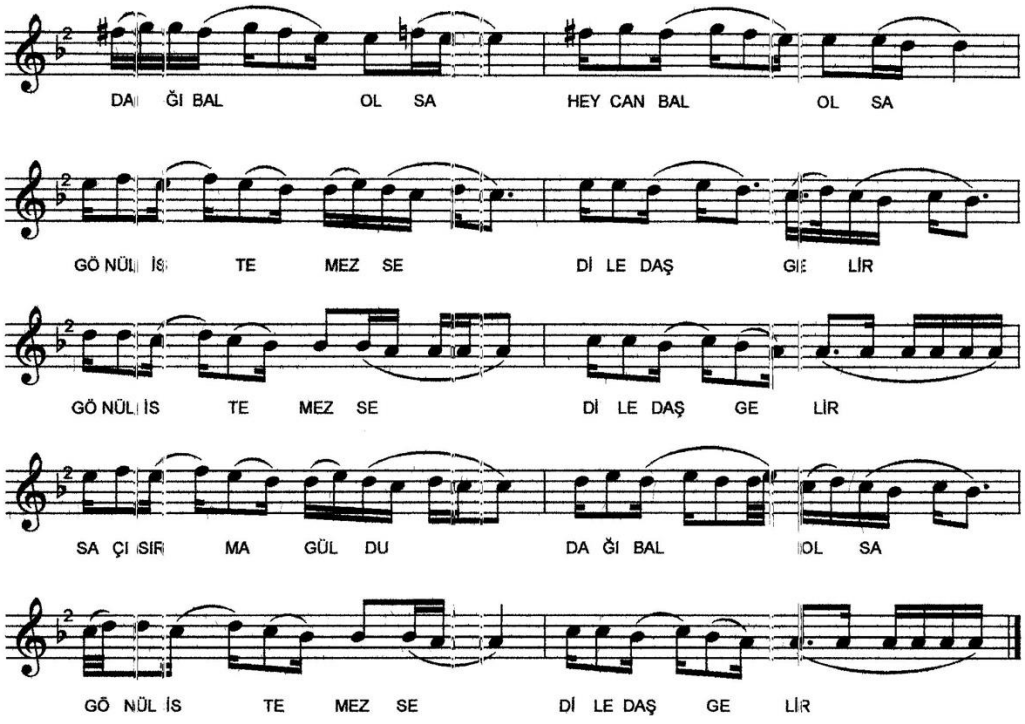
GEZSEM DE DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINI

GEZSEM DE DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINI

GEZSEM DE DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINI

- 1 -

GEZSEM DE DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINI
VALLAHİ GÖZÜME GİNE BOŞ GELİR
GÖNÜL ARZU EDER DOSTU CANANI
SİZLAR ESKİ YARAM GÖZDEN YAŞ GELİR

- 2 -

EL DİYARI MESKEN OLMAZ İNSANA
YÜREKTEN GUL İSE CANANIM SANA
HAL BİLMEZ HOYRATI SARARSIN CANA
AĞUSTOS AYINDA BAŞA GİŞ GELİR

- 3 -

YÜCE DAĞLAR YEŞİL ÇİMEN YOL OLSA
ACEM BAHÇELERİ GONCA GÜL OLSA
SAÇI SIRMA GÜL DUDAĞI BAL OLSA
GÖNÜL İSTEMEZSE DİLE DAŞ GELİR

57-) GURBET ELİN NAŞAPASI TUNÇ OLUR

GURBET ELİN NAŞAPASI TUNÇ OLUR
SEVİP SEVİP AYRILMAMIZ GÜÇ OLUR

GURBET ELDE ÇALDIRAYIM SAZIMI
YOKTUR ANEM YOKTUR BUBAM GEÇİREYİM NAZIMI

GURBET ELDE ÖLENLERİN ÇENESİNİ KİM BAYLER
YOKTUR ANEM YOKTUR BUBAM GEÇİREYİM NAZIMI

GURBET ELDE HASTA OLDUM YATMADIM
SAĞ YANIMA SOL YANIMA BAŞIM YASTIĞA KOYMADIM

AYLER : Ağlar

BAYLER : Bağlar

NAŞAPA : Su tası, maşrapa

TRT REPERTUAR NU : 3372

YÖRESİ-İLİ : RUMELİ

İLÇESİ-KÖYÜ : SİLİSTRE/AŞAĞIBAĞVA

KAYNAK KİŞİ (ŞANLITUNA) : OSMAN USTA (ŞANLITUNA) EMİNE USTA

DERLEYEN : NECMİ BERBERGİL

NOTAYA ALAN : NECMİ BERBERGİL

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : GURBET

USÛL : 14/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", *"Gurbet elin naşapası tunç olur"* dizesinde tunç yani demirden su tası nasıl ağır olur, içine su koyup kaldırması zor olur, gurbet elin şartları da zor olur, dayanması çetindir, dertleri sıkıntıları zordur diyerek betimleme yapmaktadır. Devamında sevip sevip ayrılmak yani sevdiğinden ayrı kalmak, hasret çekmek zor olur, güç olur ifadelerinde bulunuyor. Bu dizelerden "Türkü Yakıcı"ın evini, sevdiğini, ailesini bırakıp mecburi bir gurbet yaşamı içinde olduğunu anlıyoruz.

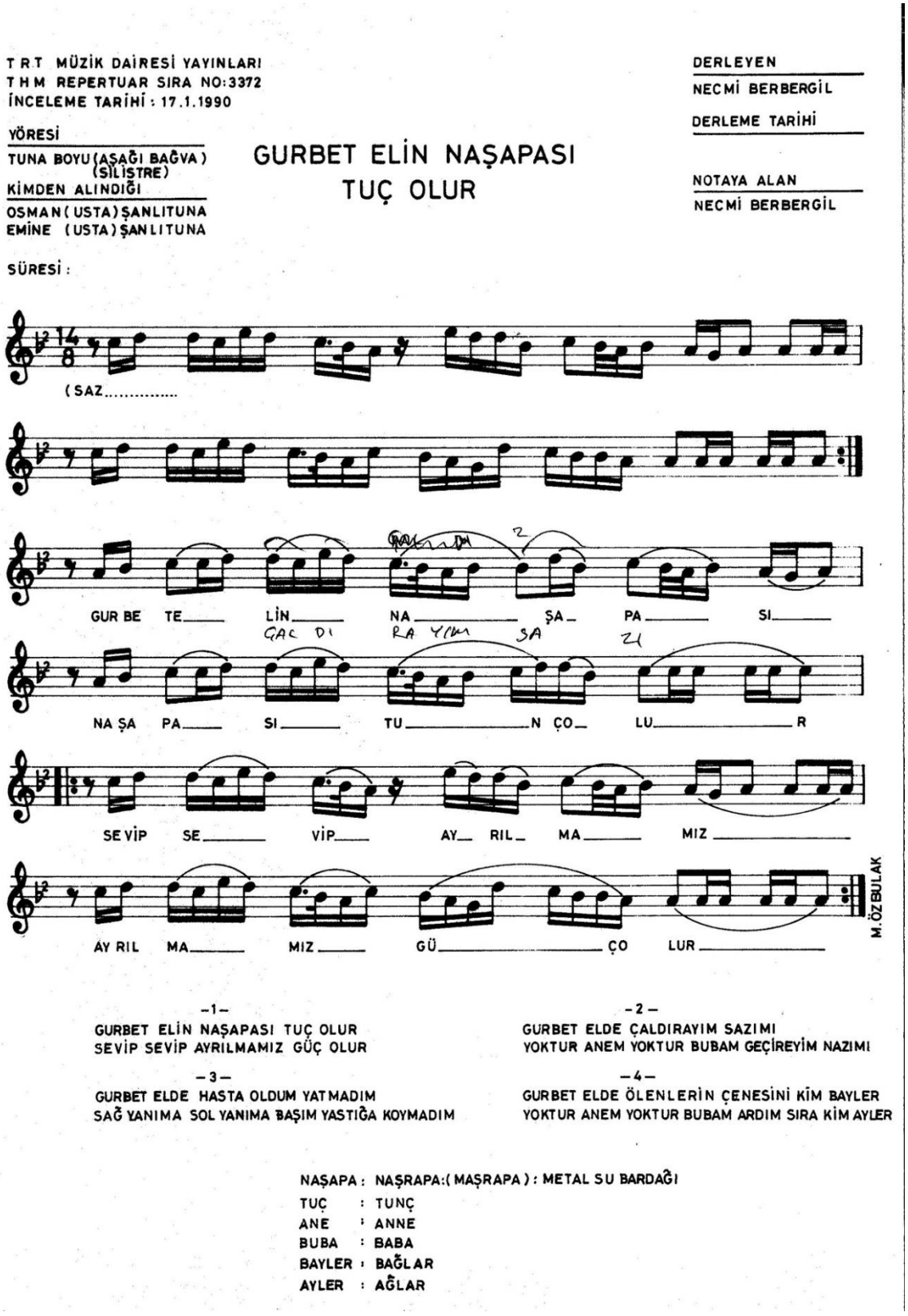
İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", gurbet elde nazının geçeceği, derdinden, halinden anlayacak kimselerin olmadığını, anasını, babasını özlediğini bu durumdan ötürü efkarlanıp, dertlenip derdini sazına döktüğünü ifade etmektedir.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" ölüm ile ilgili ölen bir insanın gömülmeden önce kefenleme işlemi yapılırken ölenin çenesinin düşmesin diye bağlanması işleminden bahsediyor ve gurbet elde ölen, eşi dostu ailesi yanında olmayan bir insanın ölüm sonrası yapılacak yıkama, kefenleme, defin işlemlerini kimin yaptığını soruyor ve ben burada ölürsem halim ne olur, kim beni defneder, anam babam, eşim dostum yok ki nazım geçsin, kimse yanımda değil kim bana yardım eder diyerek endişesini ifade etmektedir.

Dördüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" gurbette hasta olduğundan ve o hasta halinde yatıp dinlenme, istirahat etme imkânı bulamadığından, başını yastığa koyamadığından bahsetmektedir. Burada "Türkü Yakıcı"nın bir mecburiyetten dolayı yani hapis, sürgün, yurt dışında çalışma vb. gurbette olduğunu, şartlarının acımasız ve çetin olduğunu, kimi kimsesi olmadığı için de sıkıntıda olduğunu, ruh ve beden sağlığının kötüye gitmekte olduğunu anlamaktayız.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Askere, gurbete uğurlama, karşılama" ve "Ölüm" alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde ölüm ve ölene uygulanan işlemler hakkında bilgiler, geçmiş dönem gurbet hayatı zorlukları ile ilgili bilgiler, aşk sevda kavramları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler geçmiş dönem gurbet hayatı ve zorlukları söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, ölen bir insan için gömülmeden önce yapılması gereken işlemler hakkında bilgi sahibi olunması ve uygulanması bağlamında, aşk sevda konuları hakkındaki söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 57. Gurbet elin naşapası tunç olur

58-) HAK BENİ YARATDI ADEM

HAK BENİ YARATDI ADEM
NUR VERDİ KENDİ NURUNDAN
CİHAN BANA ETTİ SİTEM (nenni)
NENNİ BENİM GÜZEL YAVRUM (nenni)

HAK TALADAN GELDİ NİDA
ZUHR OLDU BAŞTAN AYAĞA
TENİM KARIŞTI TOPRAĞA (nenni)
NENNİ BENİM GÜZEL YAVRUM (nenni)

CAN VERDİ CANIM ALMAYA
BİR GÜL VERDİ KOKLAMAYA
MELEKLER GELDİ SORMAYA (nenni)
NENNİ BENİM GÜZEL YAVRUM (nenni)

ZUHR : Görünme, meydana çıkma

ÂDEM : Yokluk, insan, insanoğlu, adam.

SİTEM : Bir kimseye yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün, üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtme.

HAK TEALA : Allah.

NİDA : Çağırma, bağırma, seslenme, ünlem

NOT : Repertuar numarası 1190 olan iki farklı türkü mevcuttur.

TRT REPERTUAR NU : 1190

YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN

KAYNAK KİŞİ : ALİ YILDIRIM

DERLEYEN : NİDA TÜFEKÇİ

NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Bu türküde "Türkü Yakıcı" İslâm inancına göre insanlığın yaratılış hakikatinden ve inancından bahsetmektedir.

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı"; İslâm inancına göre Allah beni insan olarak yarattı ve kendi nurundan nur verdi, kendi güzelliklerinden, özelliklerinden ihsan etti, akıl verdi, fikir verdi, irade verdi, bütün güzellikleri, özellikleri insana yani bize verdi ve bundan dolayı yaratılan bütün mahlukat, alem, cihan, kâinat benim bu özelliklerde yaratılmama, Allah'ın insana olan lütuflarına sitem etti, kıskandı, imrendi ifadelerinde bulunuyor. Son dizede ve diğer mısraların son dizelerinde bulunan *"Nenni benim güzel yavrum"* sözlerinde ise bebekleri, küçük çocukları uyutmak, avutmak için söylenilen bir nida olan "nenni" kelimesini kullanıyor ve yavrusuna bu deyişle Dini öğretilerde bulunarak hem bilgi sahibi olmasını hem de uyumasını sağlıyor.
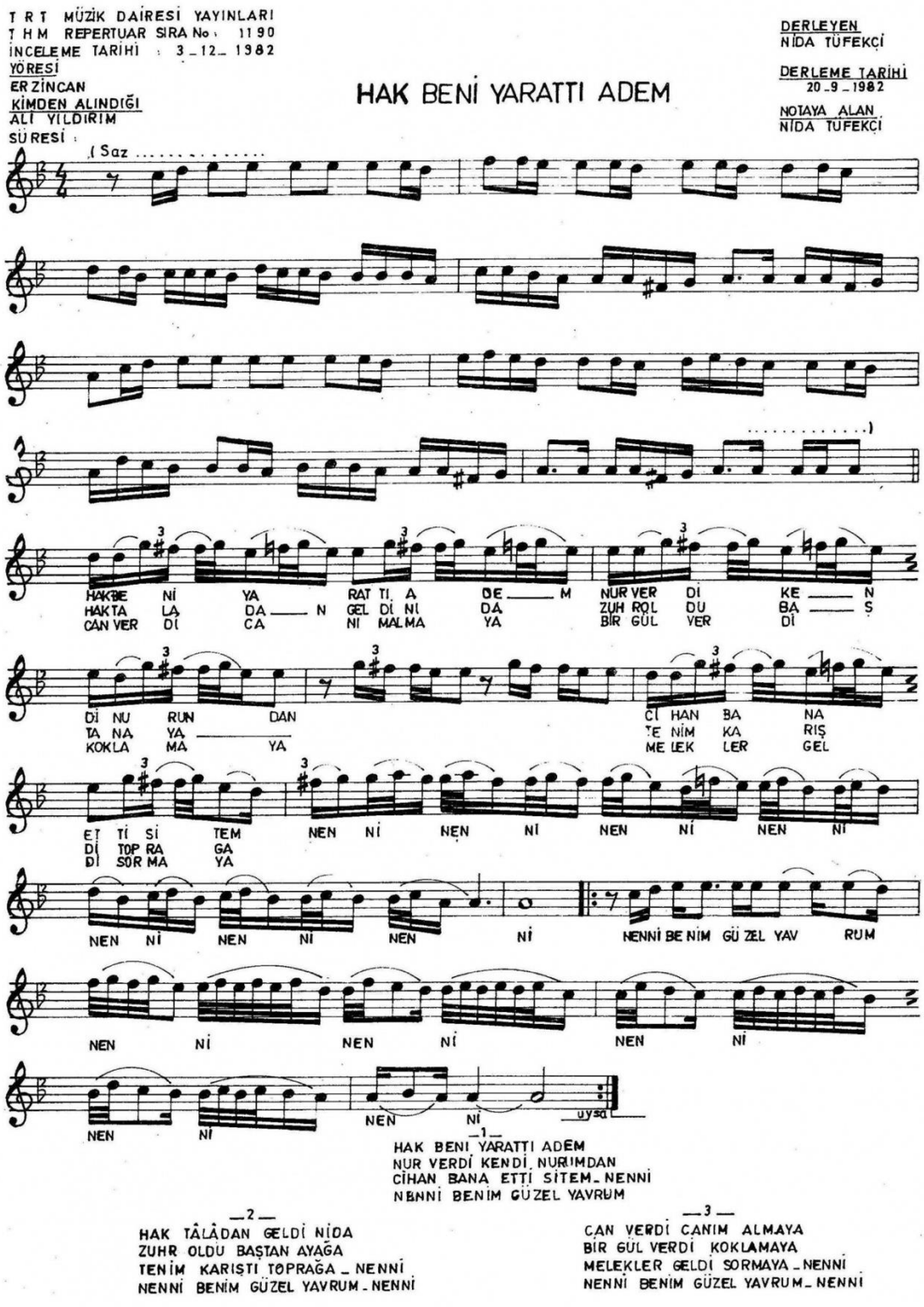
İkinci dörtlükte Allah'ın emri ile "ol" demesi ile insanın vücuda geldiğini ve insan yaratılışının topraktan meydana geldiğini ifade etmektedir. Son dizede yine birinci dörtlükte ifade edildiği gibi "nenni" kelimesini kullanarak yavrusunu hem yaratılış ile ilgili bilgi sahibi ediyor hem de uyutuyor.

Üçüncü dörtlükte *"Can verdi canım almaya, bir gül verdi koklamaya"* dizelerinde Allah'ın insanlığı yarattığı ve insanların bedenlerini yönetmek için can, ruh, akıl, idrak ve irade verdiğini, insanlığa kılavuz olması için, Hak yolundan sapmamaları için ve dünya hayatının gelip geçici olduğu, asıl amacın ebedi hayat olan, iyilere, müminlere mükafat, kötülere ve inkarcılara ceza olan Ahiret hayatının olduğunu bildirmek, Allah'ın kitabını, sözlerini, emirlerini insanlara ileterek, doğruluğu ve güzellikleriyle insanlığa örnek olması için "bir gül verdi" diye bahsettiği ve sevgiliye, değerli insanlara takdim edilen bir çiçek olan Gül çiçeğinin kokusu, güzelliği ile özdeşleştirilen, Allah'ın insanlara en büyük hediyesi son

peygamber Hz. Muhammed'dir. Devamında her insanın bir ölüm zamanı olduğunu yani eceli olduğunu, kişinin mezara girdikten, defnedildikten sonra sorgu melekleri tarafından ilk sorgularının yapılacağını ve amellerine göre muamele göreceğini ifade etmiştir. Son dizede ise yine birinci ve ikinci mısralardaki gibi "ninni" kelimesini kullanarak yavrusuna hem dini öğretilerde bulunmuş hem de uyutma işlemini gerçekleştirmiştir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" ve "Canlı varlıklarla ilgili inanışlar" alt araştırma alanlarına, "Anlatmalar" bölümünün "Destanlar" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar" alt araştırma alanına, "Halk Müziği" bölümünün "Türler" alt araştırma alanına, "hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâmî dininde yaratılış inancı ile ilgili, son Peygamberin Hz. Muhammed olduğu ile ilgili ve peygamberlerin görevleri ile ilgili, Ölüm ve Ahiret hayatı ile ilgili, çocukları ve bebekleri uyutmak için ninni söyleme geleneği hakkında bilgiler ve öğretiler verilmiştir. Bu bilgiler ve öğretiler halkın İslâmî değerler ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, Türk Kültüründe ninniler ve ninni söyleme geleneği hakkında söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, halkın ölüm gerçeğini hatırlaması ve ibadet, iyilik ve doğruluk gibi kavramlara dikkat çekmesi ve uygulanmasında farkındalık oluşturması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 58. Hak beni yaratdı adem

59-) HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN (ey ezelin)
GÜZ GELENDE DÖKER BAĞLAR (ey) GAZELİN (ey gazelin)
YAYLA SENİN HEÇ GELMEZ Mİ GÖZELİN (ey gözelin)
HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN (ey ezelin ey ezelin ey ey)

YAZ OLANDA YAYLA YAYLA OTLANIR (ey otlanır)
ARAP ATLAR TOPUĞUNDAN ETLENİR (ey etlenir)
O YAYLADA GOYUN GUZİ BESLENİR (ey beslenir)
HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN (ey ezelin ey ezelin ey ey)

YAZ GELENDE YAYLA SENİ GEZMELİ (ey gezmeli)
KALEM ALIP KAŞIN GÖZÜN YAZMALI (ey yazmalı)
NE HOŞ OLUR O YAYLANIN GÖZELİ (ey gözeli)
HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN (ey ezelin ey ezelin ey ey)

YAYLA : Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato
EZEL : Başlangıç, baş
YAZMAK : Boyamak, süslemek
GAZEL : Sonbaharda kuruyup dökülen ağaç yaprağı.
GÜZ : Sonbahar, 22 Eylül ile 21 Aralık arasındaki mevsim

TRT REPERTUAR NU : 3410
YÖRESİ-İLİ : ERZURUM
KAYNAK KİŞİ : RACİ ALKIR
DERLEYEN : TRT ERZURUM RAD. THM. MD.
NOTAYA ALAN : KENAN TUNA

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : METHİYE-GÜZELLEME

USÛL : 10/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" köy yaşamında önemli bir rol oynayan yaylalardan ve yayla hayatından bahsetmektedir. Yayla zamanın sonbahar gelince sona erdiğini, bağların, ağaçların sonbaharla birlikte yapraklarını döktüğünü ve burada yapılan işlerin mevsimsel şartlardan dolayı ilkbahar mevsimine kadar durduğunu ifade etmektedir. Devamında bir an önce yayla mevsiminin gelmesini ve yaylanın şenlenmesini istemekte olduğunu ifade etmektedir.

İkinci dörtlükte yaz gelince yaylanın otlarının yetiştiğini, yeşillere büründüğünü hem görsel anlamda bir şölene dönüştüğünü hem de yetiştirdikleri hayvanların taze ve zengin çeşitli otlar yiyerek verimli beslendiğini ifade etmektedir. Yayla kültürü köy yaşamında, hayvancılık mesleği ve çeşitli tarım türleri ile uğraşan halk tarafından büyük önem taşımaktadır. Yüksek rakımlarda bulunduğu için yazları hem serin hem de yağış almasından dolayı verimli topraklara ve bitkilere sahip olması, çeşitli tarım ürünlerine ve özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvanları için verimli otlaklar barındırmasından dolayı halk için büyük bir nimet olma özelliği taşımaktadır. Hayvancılık ve tarım imkanlarının dışında yöre halkı için de bir sosyalleşme aracıdır. Düğünler, eğlenceler, toplu yemekler, şenlikler, törenler vb. organizasyonların önemli buluşma ve kaynak noktasıdır.
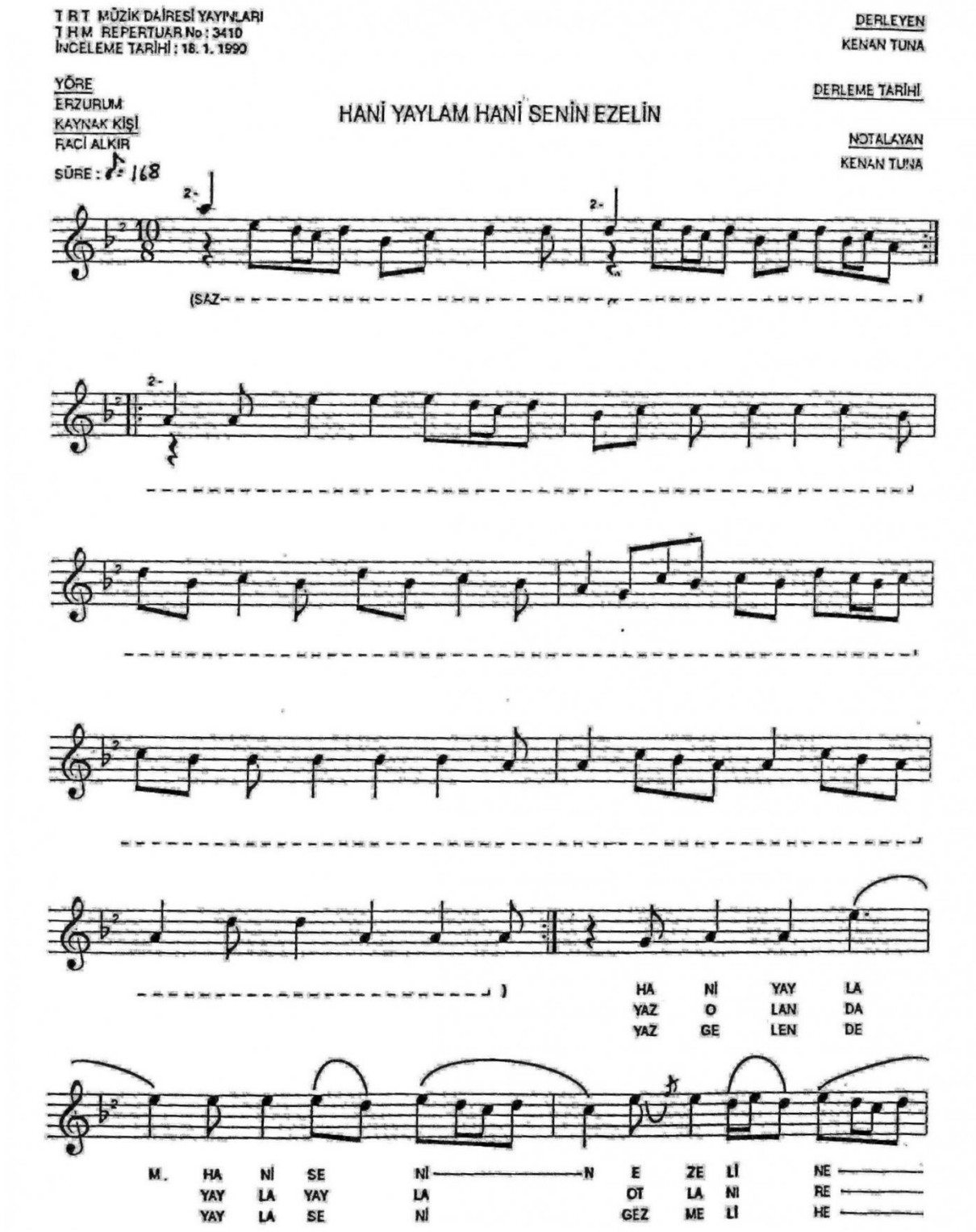
Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" yaz aylarında yaylayı gezmek ve güzelliklerini görmek gerektiğini, kalem alıp resmi çizilecek kadar güzelliklerle dolu olduğunu, doğanın, tabiatın adeta canlandığı güzel bir kız siluetine büründüğünü ifade etmektedir. Devamında birinci ve üçüncü dörtlükte tekrarladığı "gözelin" ifadesini kullandığı güzel bir kız olduğu ve "Türkü Yakıcı"ın da bu kıza gönül verdiği ve gözlerinin yayla zamanı gelip onu görmesini arzuladığını ya da yayla zamanı halkın yaylaya çıkmasını ve güzel kızların da beraberinde yaylaya gelmesini, gönlüne göre bir kız bulup, beğenip evlenme niyetinde olduğunu çıkarıyoruz. Bu ifade ile yayla kültürünün yöre halkının sosyalleşmesinde evlilik kurumuna da katkıda bulunduğu, bir ritüel oluşturduğu kanısına varıyoruz. Türkünün son dizesinde

“Türkü Yakıcı” yine yayla zamanının gelmesini sabırsızlıkla beklediğini “hani senin ezelin” sözleri ile ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Okşamalıklar” alt araştırma alanına, “Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları” bölümünün “İmece” ve “Komşuluk, misafirperverlik” alt araştırma alanlarına, “Halk Bilgisi” bölümünün “Halk Takvimi”, “Halk Botaniği (bitkibilimi)” ve “Halk Zoolojisi (hayvanbilimi)” alt araştırma alanlarına, “Oyun-Eğlence-Spor” bölümünün “Büyüklerin oyunları, eğlenceleri” alt araştırma alanına, “Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Günlük hayatla ilgili gelenek ve görenekler” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde tarım, hayvancılık, köy yaşamı, yayla yaşamı-kültürü-gelenekleri hakkında bilgiler, halk takvimi yani halk yaşamına mevsimlerin etkisi ve yayla yaşamının takvimsel süreci ile ilgili bilgiler, yayla tarımı ve hayvancılığa etkileri ile ilgili bilgiler, yayla kültürünün sosyal hayata katkıları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın yayla yaşamı ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında, yayla hayvancılığı ve tarımı ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında, yayla kültürünün sosyal ve kültürel faaliyetlerin geliştirilmesine, yaşatılmasına ve toplumsal birliğin ve beraberliğin gelişmesine olan katkılarına dikkat çekme anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

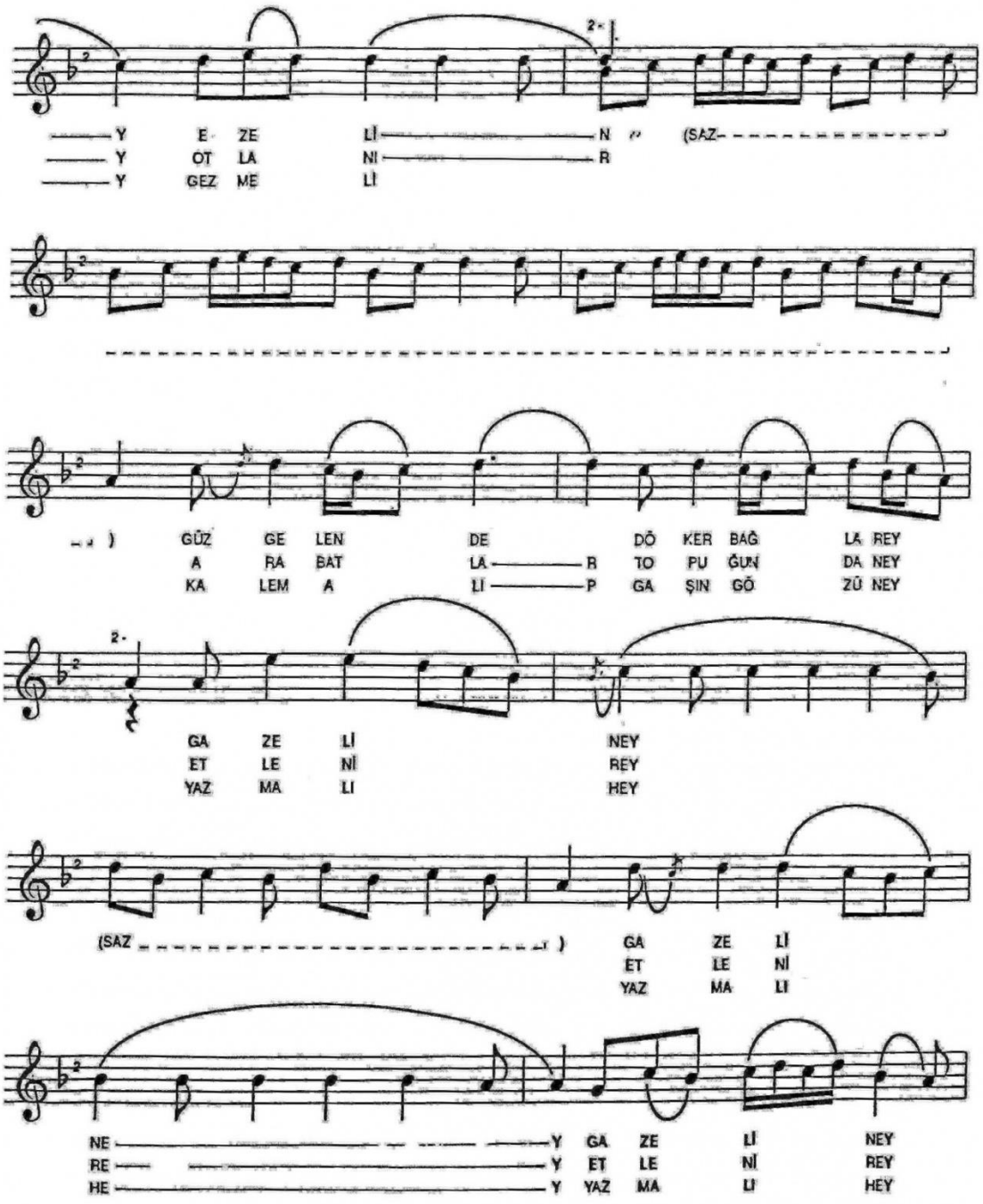
Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu türküde ayrıca, yayla ifadesi ile yörenin güzelleri de anlatılmış olabilir.

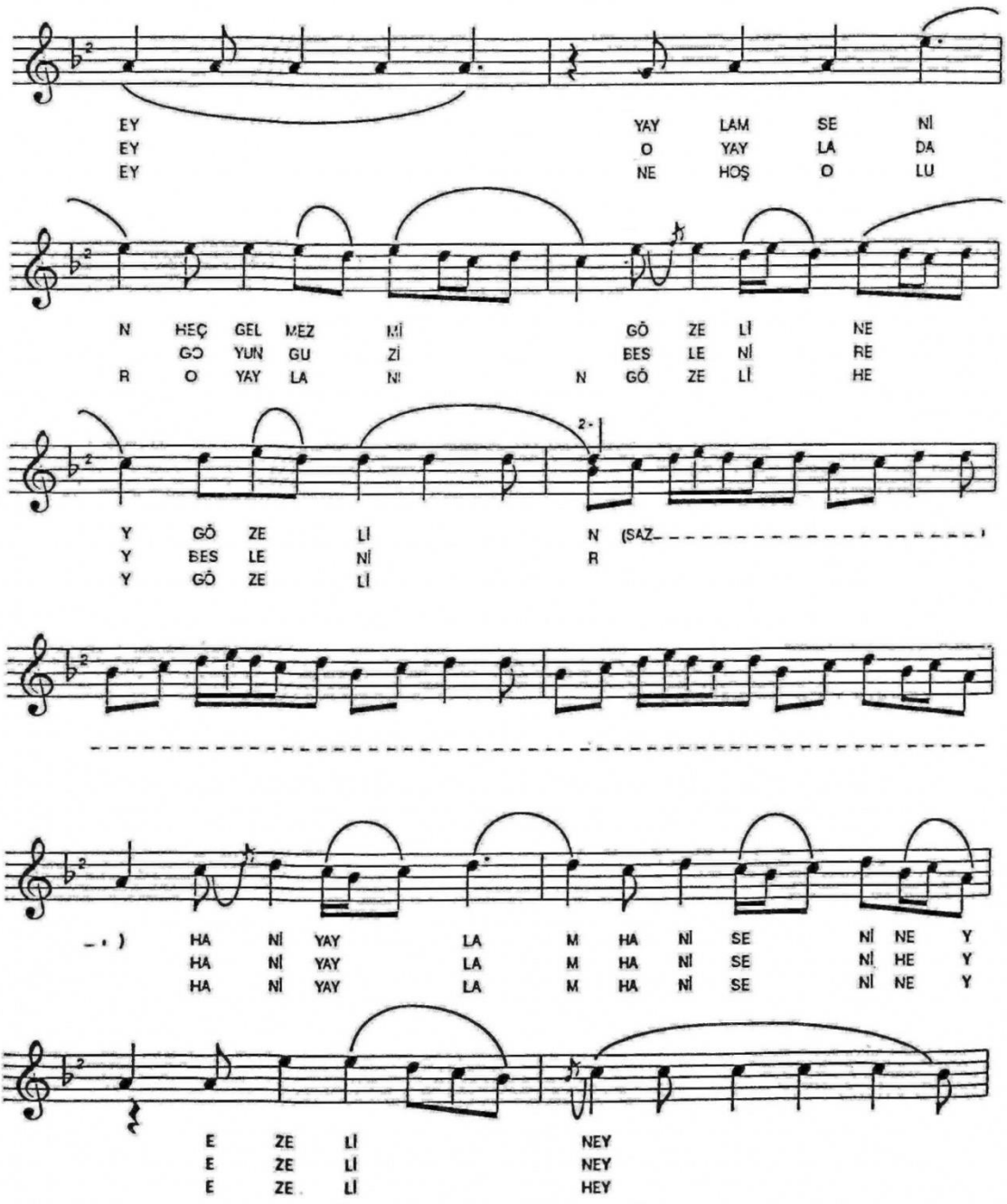
Şekil 59. Hani yaylam hani senin ezelin

-2-

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN

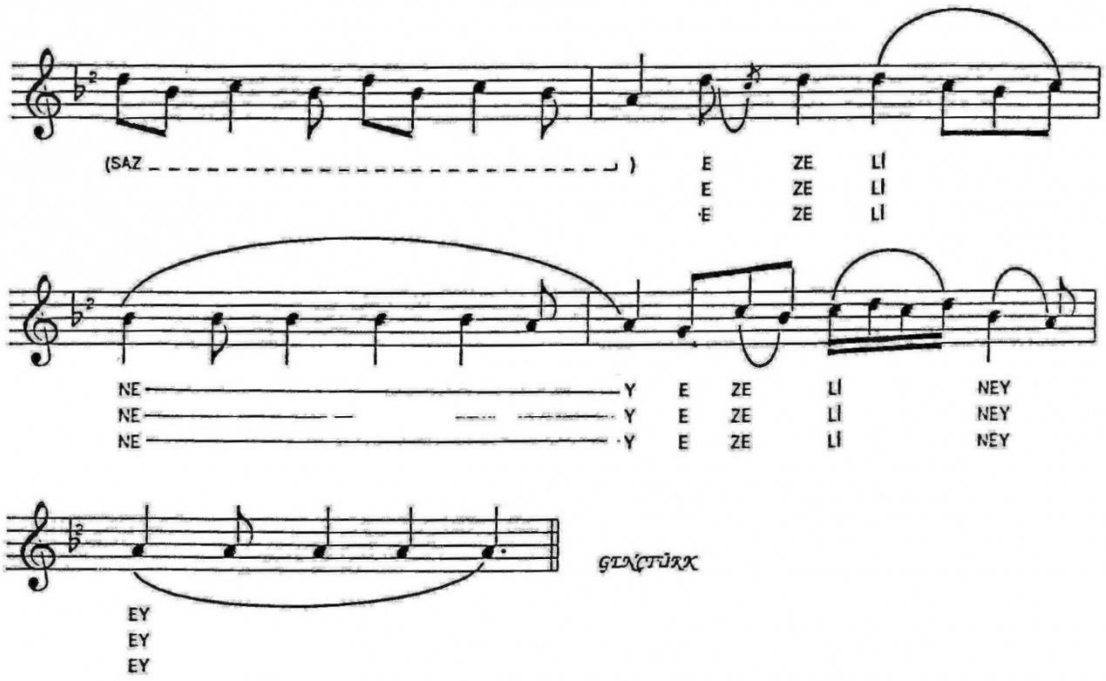

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN

- 4 -

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EZELİN EY EZELİN
GÜZ GELENDE DÖKER BAĞLAR EY GAZELİN EY GAZELİN EY GAZELİN EY EY
YAYLAM SENİN HEÇ GELMEZ Mİ GÖZELİN EY GÖZELİN

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EY EZELİN EY EZELİN EY EZELİN EY EY

YAZ OLANDA YAYLA YAYLA OTLANIR EY OTLANIR
ARAP ATALAR TOPUĞUNDAN EY ETLENİR EY ETLENİR EY ETLENİR EY EY
O YAYLADA GOYİN GUZİ BESLENİR EY BESLENİR

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EY EZELİN EY EZELİN EY EZELİN EY EY

YAZ GELENDE YAYLA SENİ GEZMELİ HEY GEZMELİ
KALEM ALIP GAŞIN GÖZÜN EY YAZMALI HEY YAZMALI HEY YAZMALI
NE HOŞ OLUR O YAYLANIN GÖZELİ HEY GÖZELİ

HANİ YAYLAM HANİ SENİN EY EZELİN EY EZELİN EY EZELİN EY EY

HEÇ : Hiç
OLANDA : Geldiğinde
GOYİN : Koyun
GUZİ : Kuzu
GÖZEL : Güzel
GAZEL : Kuru yaprak

60-) HAZİN HAZİN ESEN SEHER YELLERİ

HAZİN HAZİN ESEN SEHER YELLERİ
HİÇ BÜLBÜL ÖTER Mİ GÜL OLMAYINCA
HER ÂŞIK DÜNYADA MURAD ALAMAZ
YANIP ATEŞLERE KÜL OLMAYINCA

ÂŞIK İSEN DOST BAĞINDAN NUŞ EYLE
ARİF OL DAİMA GÖNÜL HOŞ EYLE
HERAN ENGİNLERE AKIP ÇOŞ EYLE
UMMANA VARILMAZ SEL OLMAYINCA

MURAT, MURAD : Dilek, istek, arzu
NUŞ ETMEK : İçmek
UMMAN : Okyanus
HAZİN : Hüzünlü
ARİF : Çok anlayışlı ve sezgili kimse

TRT REPERTUAR NU : 2552
YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN
KAYNAK KİŞİ : ALİ EKBER ÇİÇEK
DERLEYEN : TALİP ÖZKAN
NOTAYA ALAN : TALİP ÖZKAN
MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ
USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte *"Hazin hazin esen seher yelleri, hiç bülbül öter mi gül olmayınca"* dizelerinde, genelde seher vaktinde yani güneşin doğmaya başladığı, gecenin bitip güne kavuşmaya başladığı vakitlerde bülbüllerin öttüğü bilinir ve bu yüzden seher yelleri yani sabah esintisine sanki canlı bir varlık gibi; sen şahitsin, bilirsin hiç gül olmayan yerde bülbül olduğunu, öttüğünü gördün mü sorusunu sorarak bülbülün güle olan aşkını bir insanın bir insana olan aşkı ile betimleme yaparak, sevilecek yar olmayınca Âşık da olmaz, aşk da olmaz ifadelerinde bulunuyor. Devamında ise her Âşık örneğin en bilinenlerden hatta efsaneleşmiş olanlardan "Leyla ile Mecnun", "Ferhat ile Şirin", "Aslı ile Kerem" gibi sevip kavuşamayan, buna rağmen aşklarından zerre kaybetmeden birbirine sadık kalmayı başaran ama mutsuz olan acı çeken birçok Âşık vardır, beşerî aşkın yanında ilahi aşk da bu durumun en büyük örneklerindendir. Allaha, Onun Peygamberlerine ve sevgili kullarına duyulan aşk, kavuşma arzusu, kavuşma gününe kadar, ahirete kadar Âşıkların yüreğinde hasret ateşini de beklenilen her saniye kor gibi yakmaktadır ve acı çektirmektedir anlamlarını ifade eden dizeleri ile aşkın ne kadar meşakkatli ve zor olduğunu ifade etmektedir.

İkinci dörtlükte yine aşk ateşiyle yanan, gerçek aşkın peşinde olanlara sesleniyor ve dost bağı yani senin halinden anlayacak, senin gibi aşk ateşiyle yanan, nefsi ve dünyevî duygularından arınmış insanlar ile muhabbet eyle, onların meclisinde ortamında bulun, senin gibi yüreği aşk ile yanmayanlar senin halinden anlamaz tam tersine onların gözünde deli, divane, meczup olarak bilinirsin ve bu durum seni incitebilir, bu durumlarla karşılaşsan bile incitilsen bile sen yine de insanlara karşı hep anlayışlı ol kalp kırma, gönül yapıcı ol kalbin aşk ile sevgi ile hoşgörü ile iyilik ile sel gibi olup taşsın ki ummanlara yani varılmak istenen hedefe varabilesin, aşka erişebilesin ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde beşerî ve İlahi aşkın önemi, dost, arkadaş seçiminin önemi, iyilik yapmanın, gönül yapmanın önemi, yardımseverlik, tevazu sahibi olma, sabırlı olma konularında bilgiler ve nasihatler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler toplumsal düzeni korumada iyi bireyler olunması, insanlara karşı nazik ve yapıcı tutumlar sergilenmesi, karşılaşılan olumsuz ve kötü durumlar halinde isyankâr tavırlar, tutumlar sergilenmemesi ve sabır içinde olunması konularında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No:2552
İNCELEME TARİHİ : 9 .11 . 1984

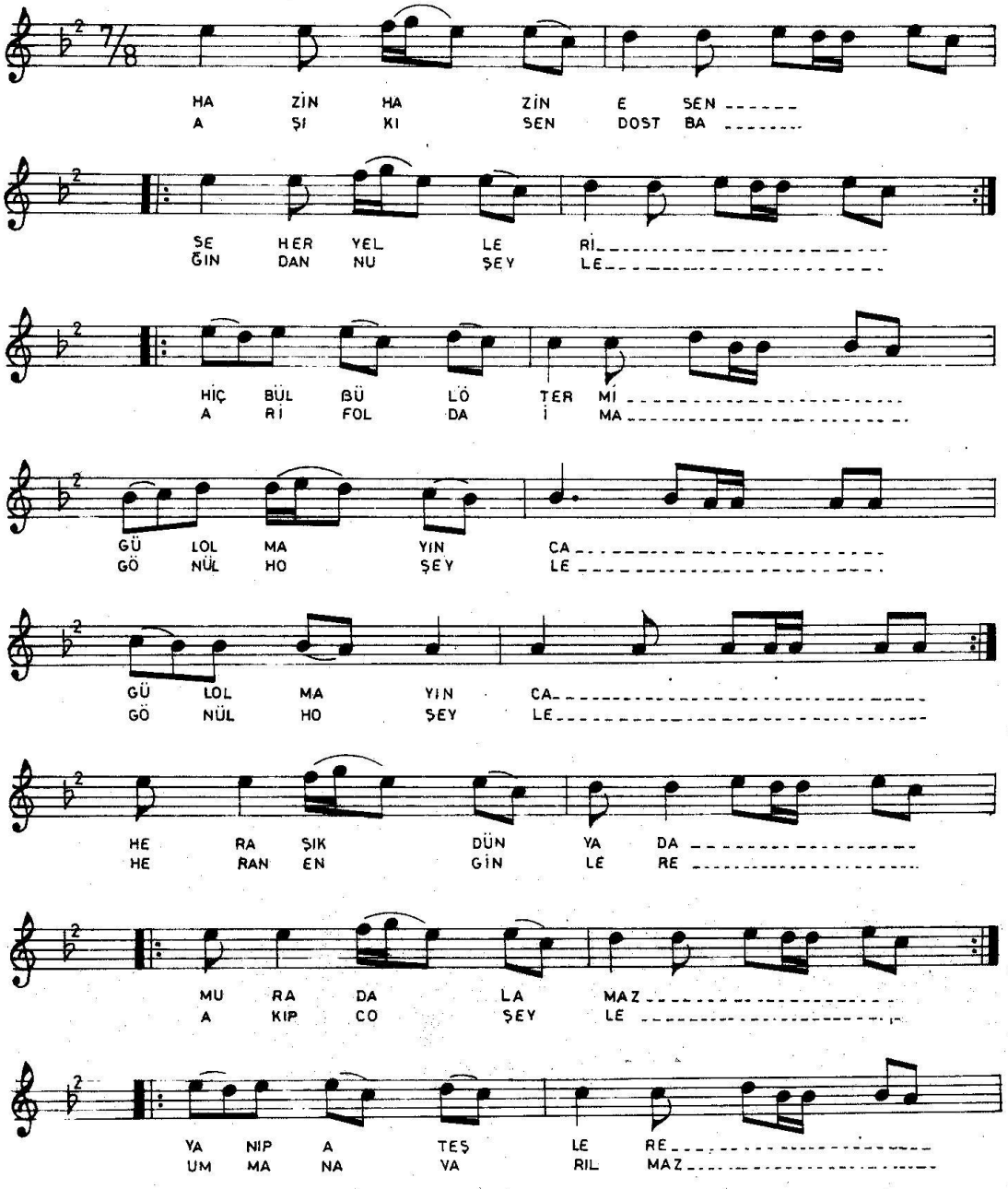
YÖRESİ :
ERZİNCAN
KİMDEN ALINDIĞI :
ALİ EKBER ÇİÇEK
SÜRESİ:

DERLEYEN :
ALİ EKBER ÇİÇEK

DERLEME TARİHİ :

NOTAYA ALAN :
TALİP ÖZKAN

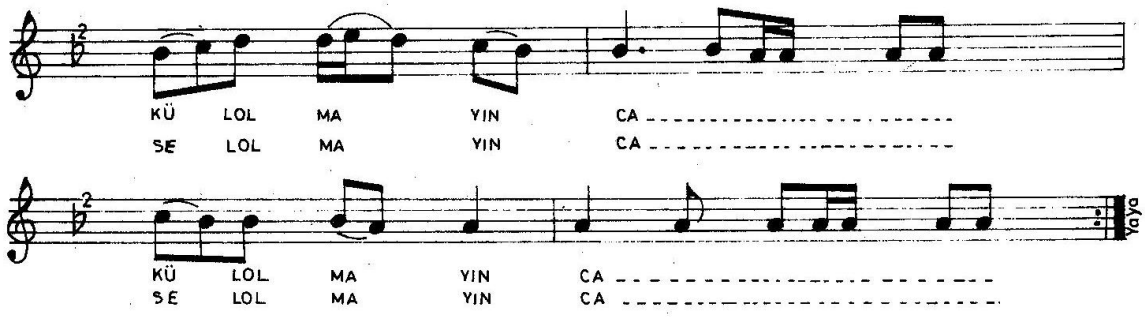
HAZİN HAZİN ESEN SEHER YELLERİ

Şekil 60. Hazin hazin esen seher yelleri

_ 2 _

HAZİN HAZİN ESEN SEHER YELLERİ

_ 1 _

HAZİN HAZİN ESEN SEHER YELLERİ
HİÇ BÜLBÜL ÖTER Mİ GÜL OLMAYINCA
HER AŞIK DÜNYADA MURAD ALAMAZ
YANIP ATEŞLERE KÜL OLMAYINCA

_ 2 _ Bade sivi

AŞIK İSEN DOST BAĞINDAN NUŞ EYLE
ARİF OL DAİMA GÖNÜL HOŞ EYLE
HER AN ENGİNLERE AKIP COŞ EYLE
UMMANA VARILMAZ SEL OLMAYINCA

61-) HEM OKUDUM HEMİ DE YAZDIM

HEM OKUDUM HEMİ DE YAZDIM
YALAN DÜNYA SENDEN BEZDİM (of)
DAĞLAR KOYAĞINI GEZDİM
YİTEN YAVRU BULUNUR MU

EL YAZIYA EL YAZIYA
DUMAN ÇÖKMÜŞ ÇÖL YAZIYA (of)
KURBAN OLAM KURBAN OLAM
BEŞİKTE YATAN KUZUYA (vay)

EL VERİYOR EL VERİYOR
ORTA DİREK BEL VERİYOR (of)
DÖNDÜM BAKTIM SAĞ YANIMA
MEHEMMEDİM CAN VERİYOR (vay)

KOYAK : 1- İki dağ arasında kalan büyük çukur, vadi:
2- Dağlarda ve kayalıklarda oluşan çukur

NOT: 1168 Repertuar numaralı "HEM OKUDUM HEMİ DE YAZDIM" isimli türkünün kaynak kişisi Ali Ciyez olarak görünmektedir. Türkünün, derleme fişinde ise Ali Bilgin yazdığı, düşünceler bölümünde de "DEF " diye not düşüldüğü okunmaktadır. Çorum İline ait ses kayıtları incelendiğinde; bahsi geçen iki kaynak kişinin ses renkleri birbirine çok benzemektedir. Ancak Ali Ciyez'in yaklaşık 40 türküyü Bağlama çalıp söyleyerek verdiği, Ali Bilgin'in ise 17 türküyü Def çalarak söylediği işitilmektedir. "HEM OKUDUM HEMİ DE YAZDIM" adlı türküde ise hem Bağlama hem de Def sesi duyulmaktadır. Bağlamanın tonu ve akordu Ali Ciyez ses kayıtlarındaki Bağlama ile aynıdır.

Sonuç olarak; Türküyü Ali Ciyez'in Bağlama çalarak okuduğu, Ali Bilgin'in ise ona Def ile eşlik ettiği, derleme fişine Ali Ciyez isminin yazılmasının unutulduğu, türkünün notasyonu

sırasında bu durumu fark eden ve ses kaydını da zaten kendisi yapan Sn. Muzaffer Sarısözen Hoca'nın, nota üzerine bilgileri düzelterek doğru yazdığı anlaşılmaktadır (Repertuar Türküleri Külliyat, 2016c).

REPERTUAR NO: 1168

YÖRESİ-İLİ: ÇORUM

KAYNAK KİŞİ: ALİ CİYEZ

DERLEYEN: MUSAFFER SARISÖZEN

NOTAYA ALAN: MUZAFFER SARISÖZEN

MAKAMSAL DİZİ: HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ: AĞIT

USÛL: 2/4

İnceleme:

Ağıt olarak yakılan Çorum yöresine ait bu türkünün yaşanmış bir hikayesi olduğu çeşitli kaynaklarda rivayet edilmiştir.

Birinci dörtlükte ağıtı yakan kişinin dünya hayatından sıkıldığını *"hem okudum hem de yazdım"* sözlerinden de anlaşıldığı üzere tahsilli birisi olduğunu hayatın tüm zorluklarını gördüğünü, çocuğunu yitirmesinden dolayı divane olup ölen çocuğunu dağlardaki, kayalıklardaki çukurlara kadar bakıp aradığını yüreğinin yandığını anlatmaktadır.

İkinci dörtlükte *"El yazıya el yazıya duman çökmüş çöl yazıya"* sözlerinde geçen yazı kelimesi halk arasında düzlük ova anlamında kullanılmaktadır. Bu türkudeki anlamı ise bulunduğu yerin yazı yani düzlük olduğu ve sis çöktüğünden bahsediyor, aslında kafiye uyumu sağlamak için yazılmış bir beyit olduğunu görüyoruz, diğer bir yargıya varacak olursak yazıya duman çökmesi, ağıtı yakan kişinin içinde bulunduğu durumdan ötürü karamsarlık, hüzün çökmesi anlamında da algılanabilir. Devamında ise beşikte yatan çocuğuna kurban olacak kadar sevdiğinden bahsediyor, ona özlem ve hasret duyduğunu anlatıyor.

Üçüncü dörtlükte ise yine halk arasında “bel vermek” diye kullanılan gerçek anlamı düz bir zeminin üstüne binen yükten dolayı eğrilip bükülmesi anlamına gelen deyimi görüyoruz. Bu deyim türkünün son mısrasın da *“orta direk bel veriyor”* yani *“orta direk”* geçimini kıt kanaat sağlayan bu ailenin yokluktan, imkansızlıktan dolayı *“bel vermeye”* yani çökmeye, çocuğunu tedavi ettirememesi bakımını iyi bir şekilde yapamaması ve çocuğun hastalığının iyileşmemesinden dolayı Mehemmedin ölüm döşeğinde olduğunu anlıyoruz.

Eski zamanlarda gerek tıbbi gerek maddi imkansızlıklardan dolayı verem, zatürre gibi hastalıkların tedavisinin pek mümkün olmadığından ciddi sayıda ölümlerin yaşandığını, ailelerin dağıldığını, insanların yaşadığı acıların, üzüntülerin izlerini bu türkülerde, hikayelerde ve çeşitli kaynaklarda görüyoruz.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından olan “Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Ölüm” alt araştırma alanı, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Deyimler” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde yöre ağzı, deyimleri, kalıplaşmış sözleri, geçmiş dönemde hastalık vb. illetlerin insanlar üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkileri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Türkünün öyküsü:

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında savaşlar, kıtlık, yokluk ve bunlara bağlı hastalıklar, Anadolu insanını perişan etmişti.

Anlatılanlara göre, Avşar yöresinde (Kayseri - Pınarbaşı) bir köyde Hatice adlı bir kız yoksulluk içinde büyür. Hatice koyun güder, keçi otlatır.. 15 yaşına gelince de anasını ve babasını kaybeder. Bundan sonra da Eşref Ağa adlı birinin çiftliğinde hizmetçi olarak çalışmaya başlamış.

Hatice, çiftlikteki ırgatlardan İsmail adındaki birine Âşık olur ve onunla evlenir. Ama yıllar geçer çocukları olmaz. Hocaya, hacıya, ziyarete giderler bir yarar sağlamaz. Nihayet, bunların 7 yıl sonra bir çocukları olur, adını Mehmet koyarlar. Daha sonra da bu çocuk hastalanır ve veremden ölür.

Hem okudum hemi yazdım
Yalan dünya senden bezdim
Dağlar koyağını gezdim
Yiten yavru bulunur mu
El veriyor el veriyor
Orta direk bel veriyor
Döndüm baktım sol yanıma
Mehemmed□im can veriyor

El yazıya el yazıya
Duman çökmüş çöl yazıya
Kurban oluyum oluyum
Beşikte yatan kuzuya

Bak şu kaşa bak şu göze
Yandı yürek döndü köze
Mehemmet'i bir top beze
Saran dünya değil misin

Erciyes'e dolu yağmış
Serpintisi bize değmiş
Hatirlenme nazlı kızım
Emir büyük yerden gelmiş

Kaşlarının karasına
Mil çekmişler arasına
Doktor çare bulamamış
Mehemmet'in yarasına

Evleri var bucak bucak
Ot götürür kucak kucak
Kadanız alıyım eller
Böyle m'olur batkın ocak (Günday, 1977; Kalkan, 1992; Okay, 1959).
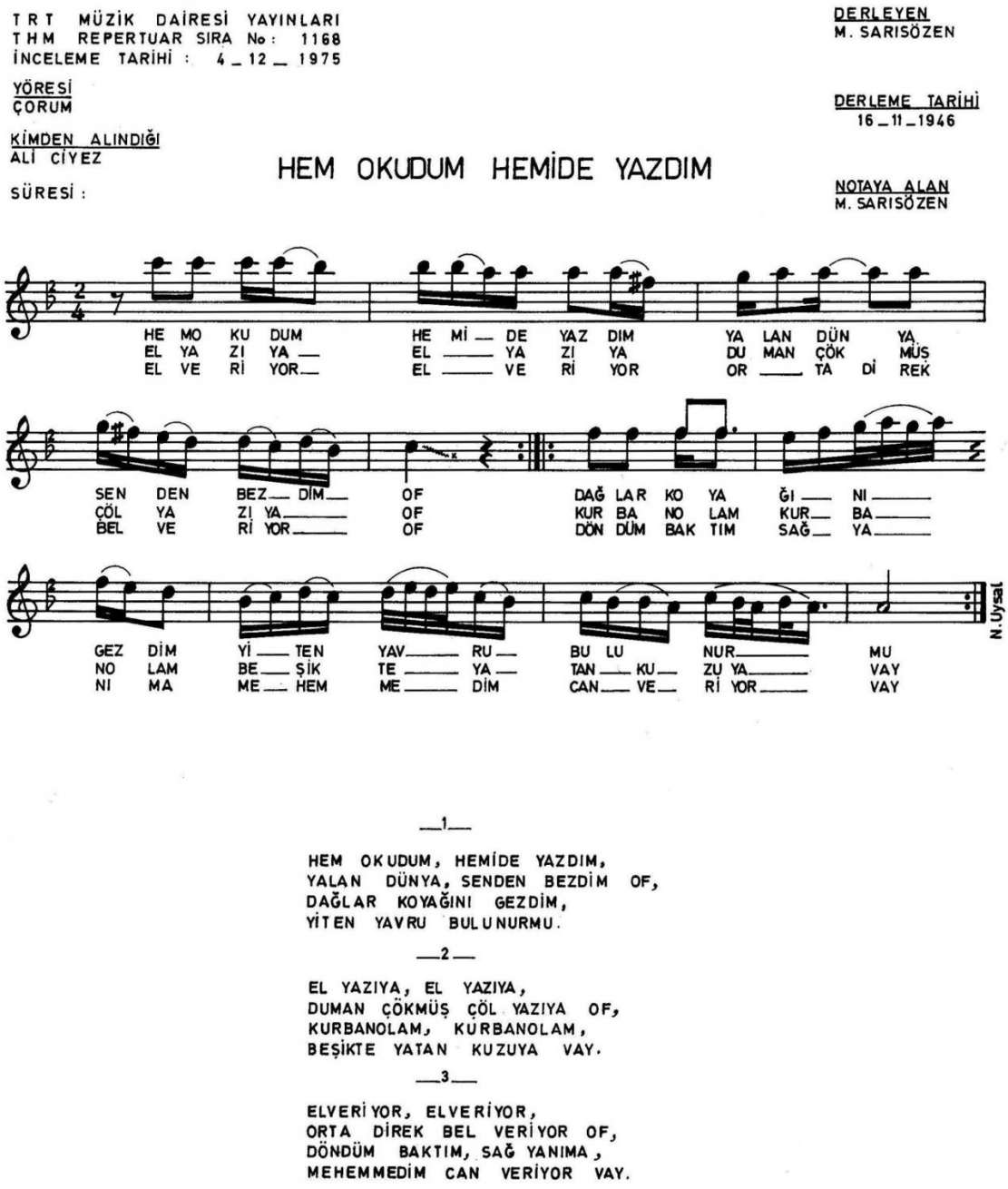
Açıklama:

Koyak: Dağlar içindeki düzlük.

Oluyum: Olayım.

Mil çekmek: Kaşı daha gür göstermek için ateş isinden kara çekerek çatıkkaş yapmak.

Ev bucak: Evlerde odaların kapıdan tarafı, alıyım: Alayım (Özdemir, 1994).

Şekil 61. Hem okudum hemi de yazdım

62-) İNDİM KUYU DİBİNE

İNDİM KUYU DİBİNE
BAKTIM SUYUN RENGİNE
YÜZBİN LİRALIK KIZIDIM
DÜŞEMEDİM DENGİME

A YARİM NEREDESİN
GÖZLERİME PERDESİN
ÇOK ARADIM ÇOK SORDUM
VARMADIĞIM YERDESİN

EL EDERSEM CAMA GEL
GÖZ EDERSEM DAMA GEL
HİÇBİR ŞEYLER BİLMEZSEN
DESTİ AL DA SUYA GEL

EL ETMEK : İşaret etmek
GÖZ ETMEK : Göz kırpmak yoluyla haberleşmek
DESTİ : Geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen, toprak, cam, metal vb. maddelerden yapılan su kabı.

TRT REPERTUAR NU : 2023
YÖRESİ-İLİ : ÇANAKKALE
İLÇESİ-KÖYÜ : BAYRAMİÇ
KAYNAK KİŞİ : YAŞKO GÖKKAYA
DERLEYEN : ATEŞ KÖYOĞLU
MAKAMSAL DİZİ : SEGÂH
KONUSU-TÜRÜ : AŞK-SEVDA

USÛL : 9/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte eskiden köylerde, yerleşim birimlerinde su ihtiyacını karşılamak kuyular açılırdı ve bu kuyuların dibi yerden alçak ve derin olurdu. “Türkü Yakıcı” birinci dizede kuyunun dibine suyun rengine bakmak için indiğini ifade ediyor. Devamında geçmiş zamanda özellikle yaygın olan, günümüzde de hala kısmen varlığı süren başlık parası adetine vurgu yaparak, ben yüz bin lira gibi yüksek bir başlık parasına evlendirildim, maddi değerim biçildi verildi ama dengime, gönlümün istediğine düşemedim diyerek üzüntüsünü, kaderine olan sitemini dile getiriyor.

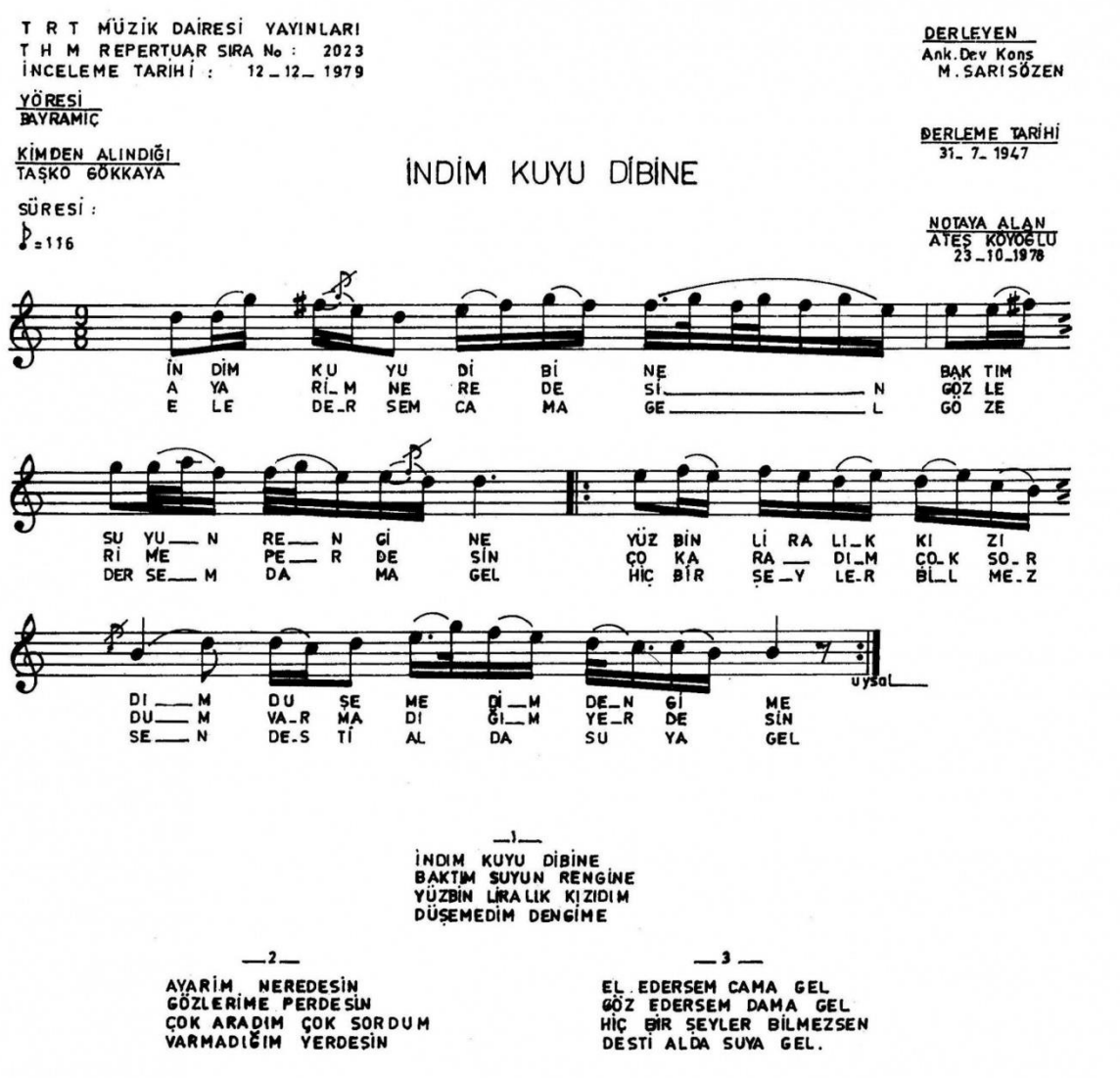
İkinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” ezelden sevdiği kişiye sesleniyor ve neredesin gözlerime senin hayalin çöktü baktığım her yerde, herkeste senin görüyorum, seni bulmak için çok aradım, her yeri gezdim ama bulamadım, bakmadığım yerdesin diyerek Ona olan özlemini, aşkını, hasretini ifade ediyor.

Üçüncü dörtlükte elimle işaret edersem camın önüne gel, gözümle işaret edersem evin çatısına gel eğer hiçbir şey yapamazsan, bilemezsen bari su doldurmak için geliyormuş gibi eline testi al ve çeşmeye gel diyerek buluşmak görmek istediğini ifade ediyor. Türküde bahsettiği testi; topraktan yapılan ve içine su, meşrubat vb. içeceklerin konduğu, ısıyı belli bir süre muhafaza edebilme özelliğine sahip geçmiş zaman yaygın kullanılan bir mutfak aracıdır.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Evlenme” ve “Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler” alt araştırma alanlarına, “Halk Bilgisi” bölümünün “Halk Ekonomisi” alt araştırma alanına, “Halk Mimarisi” bölümünün “Hayata Yardımcı Yapılar” alt araştırma alanına, “Halk Mutfağı” bölümünün “Mutfak araç ve gereçleri, kullanışları” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem aşk-sevda yaşantıları ile ilgili, geçmiş dönem ve belli yörelerde günümüz evliliklerinde “başlık parası” adeti ile ilgili, kuyu, çeşme vb. insan hayatına yardımcı yapı türleri ile ilgili, geçmiş dönem ekonomisi ile ilgili, özellikle geçmiş zaman kullanımı yaygın olan testi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın geçmiş zaman aşk-sevda yaşantıları ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek bağlamında, geçmiş zaman ve günümüz evlilik öncesi ve sonrası sorunlarına dikkat çekmek, bu konularda seçici olmak,

hassas olmak, sevgi ve aşk kavramlarına saygı duymak, önem vermek ve farkındalık oluşturmak bağlamında, Türk Kültüründe kadına verilen değer, kadının yeri ve öneminin yüceliğini hatırlatmak, cehaleti gelenekleştirmeyi engellemek, doğru olanı idrak etmede farkındalık oluşturmak anlamında, geçmiş dönem çeşme kültürü, su kuyusu ve araç gereçleri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 62. İndim kuyu dibine

63-) İNSAN KISIM KISIM YER DAMAR DAMAR

İNSAN KISIM KISIM (hey hey) YER DAMAR DAMAR
KAŞLARIN LAM ELİF YÜZLERİN KAMER
İNCE BEL ÜSTÜNE (yar yar) OLAYIM KEMER
YAKIŞIR BELLERE (canan) SAR BENİ BENİ

DEĞİŞMİŞ DONUNU (canan) OLMUŞ ÜVEYİK
ŞAHİNE BENZİYOR GÖZLERİ BÜYÜK
SEN BİR AVCI OL DA (yar yar) BEN OLAM GEYİK
DOLDUR TÜFEĞİNİ (hey hey) VUR BENİ BENİ

HADİ CANAN KAPINIZDA KUL OLAM
LAYIK MIDIR YANIP YANIP KÜL OLAM
SEN BİR BAHÇIVAN OL (yar yar) BEN DE GÜL OLAM
O NAZİK ELLERİNEN DER BENİ BENİ

LAM ELİF : Eski harflerdeki durum gibi çatılmış
DON : Giysi
DERMEK : Toplamak
KAMER : Gök bilimi, ay
ÜVEYİK : Güvercinlerden, korularda yaşayan, eti için avlanan, boz renkli bir kuş

REPERTUAR NO: 2097
YÖRESİ-İLİ: SİVAS
KAYNAK KİŞİ: ÂŞIK ALİ DELİCE
DERLEYEN: TRT ANKARA RAD. THM. MD.
NOTAYA ALAN: YÜCEL PAŞMAKÇI
MAKAMSAL DİZİ: UŞŞAK
KONUSU-TÜRÜ: DEYİŞ

USÛL: 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte *"İnsan kısım kısım yer damar damar"* dizelerinde nasıl ki yer yüzünde değişik oluşumlar var, değişik türler, özellikler var ise insanların da birbirlerinden farklı özellikleri huyları vardır ifadelerini anlatıyor. Devamında ise "Türkü Yakıcı" Âşık olduğu kadına duyduğu hayranlığından, beğenisinden bahsediyor ve fiziksel özelliklerini anlatırken kaşlarının Arap Alfabesindeki "lam elif" harfi gibi çatık çatık olduğunu, yüzünün ay gibi beyaz, parlak olduğunu, belinin ince olduğunu ve ona bir kemer gibi sarılmak istediğini bu betimlemelerle ifade ediyor.
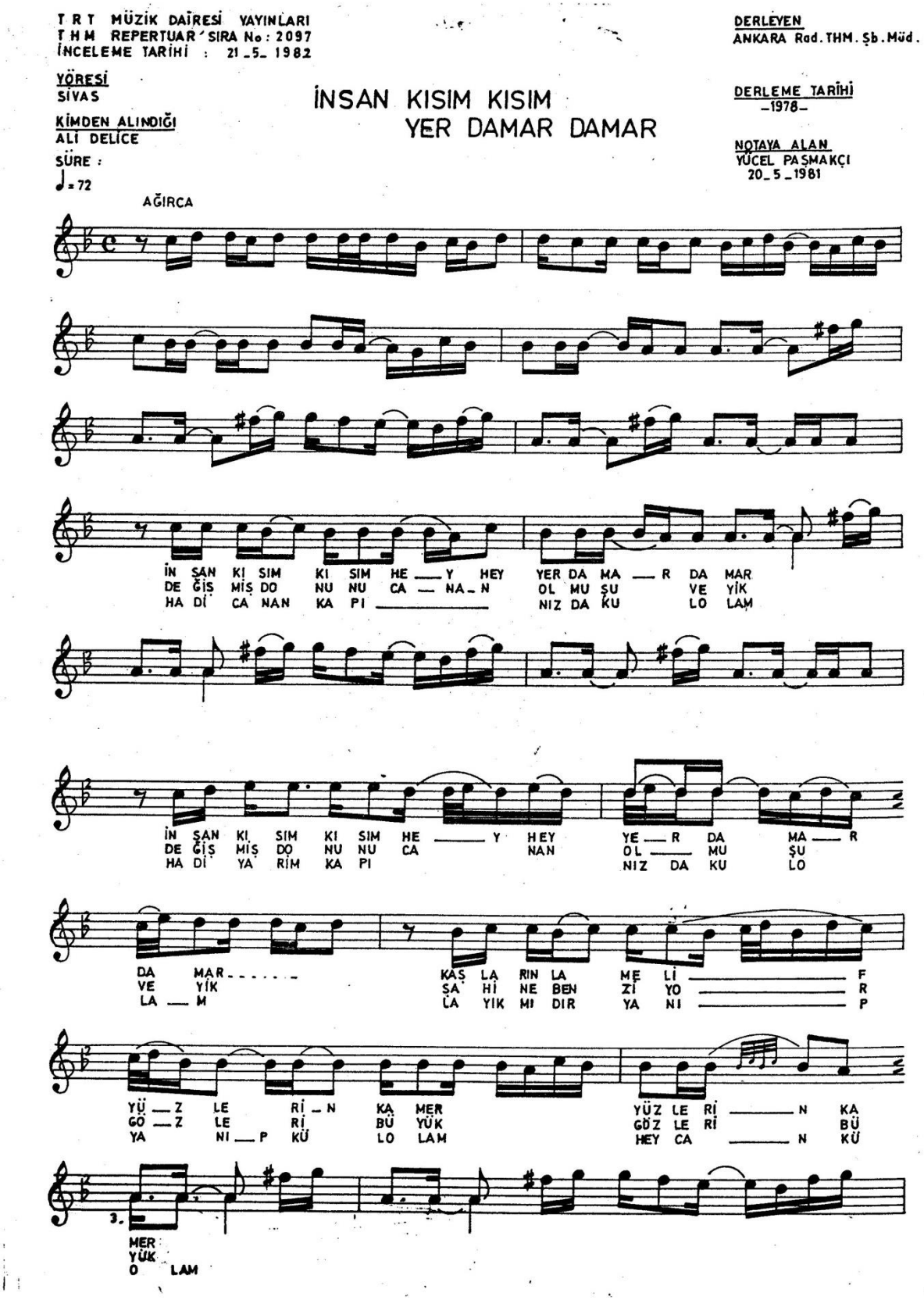
İkinci dörtlükte yine "Âşık" sevdiği, âşık olduğu kadına olan hayranlığını ve teslimiyetini çeşitli betimlemelerde bulunarak; *"Değişmiş donunu olmuş üveyik"* dizelerindeki "don" ifadesini kılık değiştirmek, farklı bir giysi giymek yanında "Don Değiştirmek" olarak ifade edilen farklı bir vücuda girmek anlamında kullanmış, sevdiği kadının adeta bir kuş gibi narin, alımlı, cezbedici olduğunu, gözlerinin bir şahin gözü gibi keskin, güzel ve etkileyici olduğunu ifade etmiştir. Devamında ise "Türkü Yakıcı" sen bir avcı ol bende senin avın olayım, senin yoluna canımı vereyim, yolunda öleyim, ölüm bile senin elinden güzeldir bana nimettir anlamlarını içeren dizeleri ile sevdiğine olan aşkının, verdiği değerin büyüklüğünü, önemini vurgulamıştır.

Üçüncü dörtlükte "Âşık" artık kavuşmak arzusuna erişmeyi, ona olan özlemini gidermeyi, hasretinin bitmesini sevdiğinden istiyor ve ben senin uğruna bu aşkı, bu hisleri, düşünceleri beslerken benim acı çekmemi, yanıp kül olmamı, günbegün erimemi bana layık mı görüyorsun, beni ömür bahçene dahil et, o bahçede yetiştirdiğin kokladığın bir gül olayım, o nazik ellerinle beni topla sevgi, şefkat göster ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" Bölümünün "Halk Botaniği" ve "Halk Zoolojisi" alt araştırma alanlarına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar" alt araştırma alanına girmektedir.
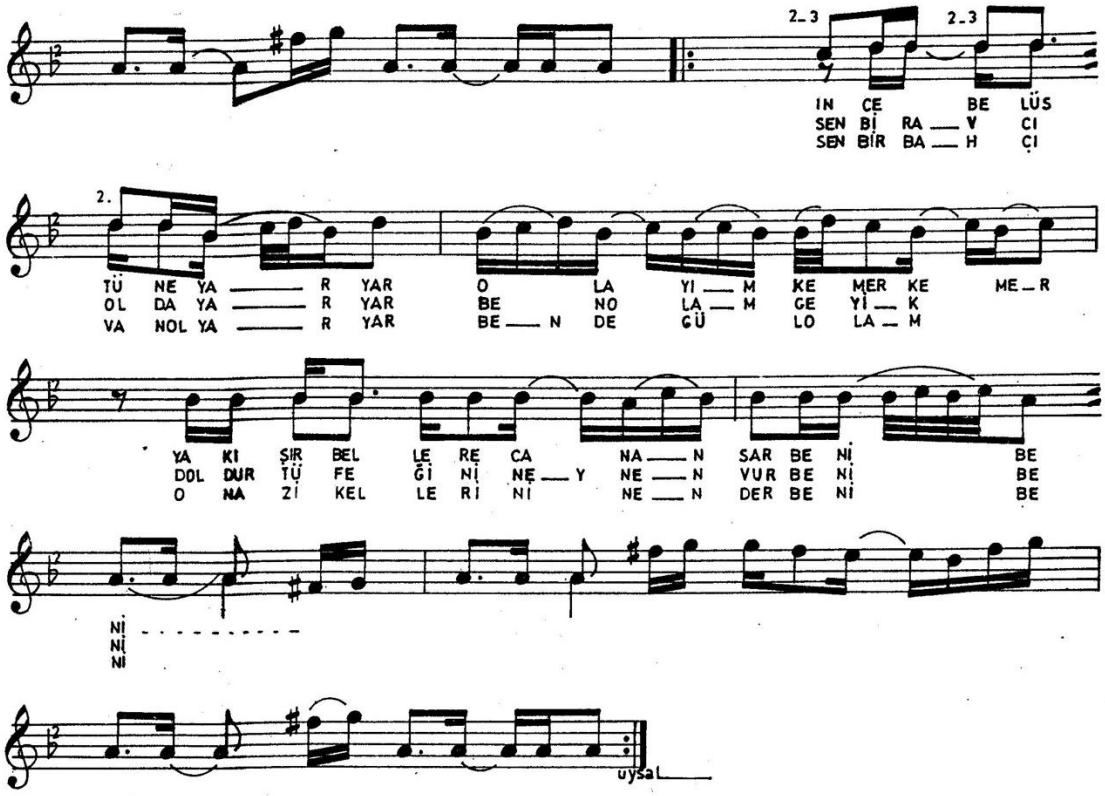
Bu türküde aşk, sevda konularının önemi, yaşanma biçimi, çeşitli hayvanların fiziksel özellikleri, gül bitkisinin ekimi ve toplanması, yeryüzü şekilleri ve özellikleri, insanların fiziksel ve ruhsal özellikleri, sevilen, beğenilen bir insan, nesne, ya da obje için kullanılacak övme, beğenme ifadeleri hakkında bilgiler ve örnekler verilmiştir. Bu bilgiler ve örnekler

insanlar arasında farklılıkların olabileceği ve bu farklılıkların ayrımcılık unsuru oluşturmaması, kimseyi kimseden üstün ya da alçak görmemek gerektiği, iltifat etmenin, beğenmenin betimlemeler kullanılarak yapıldığında daha etkili olduğu, çevre, doğa, hayvanlar vb. varlıkların, nesnelerin türlerinin farkındalığına varmak ve onları korumanın önemi konularında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 63. İnsan kısım kısım yer damar damar

İNSAN KISIM KISIM, YER DAMAR DAMAR
(Sahife - 2)

—1—

İNSAN KISIM KISIM, HEY HEY YER DAMAR DAMAR
KAŞLARIN LÂM ELİF YÜZLERİN KAMER YÜZLERİN KAMER
İNCE BEL ÜSTÜNE YÂR YÂR OLAYIM KEMER KEMER
YAKIŞIR BELLERE CANAN SAR BENİ BENİ

—2—

DEĞİŞMİŞ DONUNU CANAN OLMUŞ. ÜVEYİK.
ŞAHİNE BENZİYOR GÖZLERİ BÜYÜK GÖZLERİ BÜYÜK
ŞEN BİR AVCI OLDA YÂR YÂR BEN OLAM GEYİK
DOLDUR TÜFEĞİNİ HEY HEY VUR BENİ BENİ,

—3—

HADİ CANAN KAPINIZDA KUL OLAM
LAYIK MIDIR YANIP YANIP KÜL OLAM HEY CAN KÜL OLAM
SEN BİR BAHÇIVAN OL YÂR YÂR BEN DE GÜL OLAM
O NAZİK ELLERİNEN DER BENİ BENİ.

64-) İRFAN MECLİSİNE OTURMAK İÇİN

İRFAN MECLİSİNE OTURMAK İÇİN
ENGİN OLUP ENGİN VARMAK HOŞ OLUR
HİZMETLERİ TEKMİL YETİRMEK İÇİN
GÖNÜL ALIP GÖNÜL VERMEK HOŞ OLUR

KİŞİYE YÜKSEKTEN BAKICI OLMA
VERDİĞİNİ BAŞA KAKICI OLMA
GÖNÜLLERİ YAP DA YIKICI OLMA
GÖZ ŞAVKI İLE ÖRMEK HOŞ OLUR

BİR HİZMET EYLE Kİ DOSTA YARASIN
SAKIN HA AZDIRMA DOSTUN YARASIN
DEMESİNLER SANA SEN BİR YARASIN
MELHEM OL SEN YARA SARMAK HOŞ OLUR

HALİL SEMAVİ'YEM GÖNÜL MİMARI
İÇİM BİR ŞEHİRDİR VÜCUT DİYARI
SAKLARIM ORADA ULU GAFFARİ
HER AN KALP GÖZÜYLE GÖRMEK HOŞ OLUR

İRFAN : Bilme, anlama, kültür, gerçeğe ulaştırıcı güçlü seziş
ENGİN : Alçak, yüksekte olmayan
TEKMİL : Tam olarak
ŞAVK : Işık
GAFFAR : Bağışlayan (Allah)

TRT REPETUAR NU : 2816

YÖRESİ-İLİ : MANİSA

İLÇESİ-KÖYÜ : KULA

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK HALİL YILDIZ

DERLEYEN : İSMET EGELİ

NOTAYA ALAN : İSMET EGELİ

MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte Âşığın ilk dizede "İrfan Meclisi" diye bahsettiği tanım; bilgili, kültürlü, gerçeği gören ve kendini tamamlamış, toplumda sözüne, kendine itimat edilen, bilgisine, tecrübesine ihtiyaç duyulan, konuştuğunda sözü dinlenen, kendini kimseden üstün görmeyen tam tersine büyüdükçe eğilen, mütevazi insanların bulunduğu topluluktur. Bu ifadedeki topluluk asıl manasıyla tasavvufi bir anlamda kullanılmaktadır yani zahiri bir topluluk değil de Batını anlamda irfan sahibi insanlardan olma, kendini temizlemedir. Gerçeğe ulaşmak için, bu sırra ermek için önce nefsini terbiye etmeli, alçak gönüllü olmalı, gönül yapıcı, iyi, çıkar karşılık beklemeden insanlara, canlılara yardım etmeli ve faydalı olmalı, sevmeli ve sevilmeli nasihatlerinde bulunuyor.

İkinci dörtlükte kimseyi hor görme, aşağılama aciz görme, kendini üstün sanma, nefsini terbiye et ve senden yardım isteyen, para, gıda vb. ihtiyaçları için kapına gelen, sana gelen kimse ya da kimselere yardım ederken nazik ol incitmeden, gurur, kalp kırmadan yap, sonrasında da yaptığın iyiliği unut, kendin dahi hatırlama, kimsenin başına kakma yoksa hem kalp kırarsın hem de yaptığın iyilik boşa gider, iyilik olmaktan çıkar anlamlarını ifade ediyor. Bununla birlikte *"Göz şavkı ile örmek hoş olur"* dizelerinde gönülleri yaparken bakışlarımızın, gözümüzün içindeki o ışığın parıltının büyük etkisi olduğunu, tebessüm ve güler yüzün büyük oranda etkili olduğunu, ortada alınan verilen bir para vb. yardım olmasa bile bir bakışın, bir tebessümün gönül yapmada, insani bağları kuvvetlendirmede önemli etkileri olduğunu ifade ediyor.
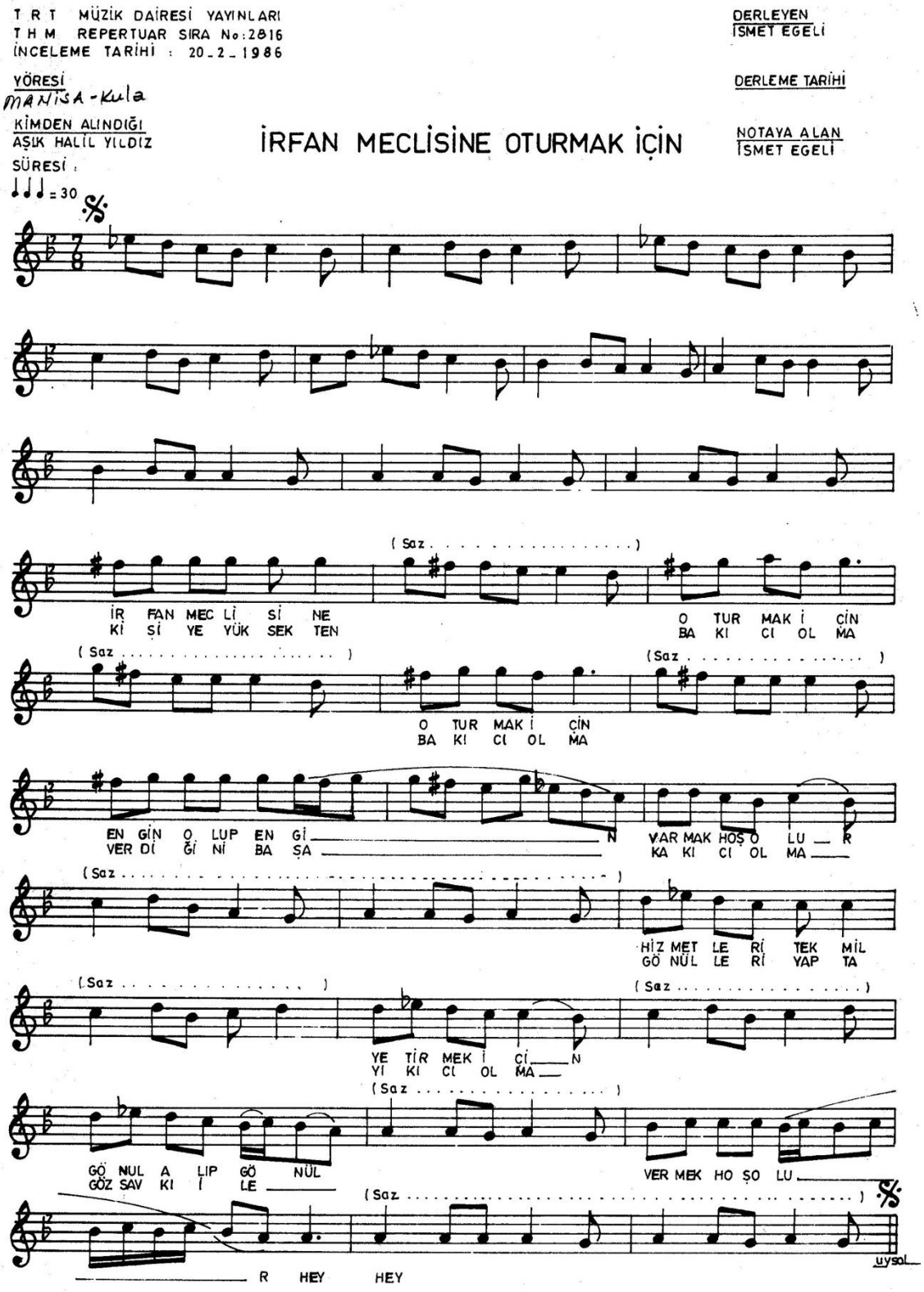
Üçüncü dörtlükte "Âşık" "Yara" kelimesini cinas yaparak iki anlamda yani hem yara, dert, acı, keder anlamında hem de yaramak, faydalı olmak anlamında kullanıyor. Bu açıdan

sözleri inceleyecek olursak; öyle bir hizmet yap ki, iş yap ki dostuna ama önce düşün onun faydasına olsun, bir eksiğini gidersin, sakın onun daha da acısını artıracak, durumunu daha da kötüye düşürecek işler yapma daha da büyütme dertlerini, düşüncesizce yapılan bir iyilik bazen istemeyerek de olsa kötülüğe dönüşebilir ve sen de bu durumdan dolayı insanlara zarar veren acı çektiren, kötü biri olarak tanınırsın, istemeden kötü hallere düşersin anlamlarını çıkarıyoruz. Merhem olmak, yapıcı olmak önemlidir, bu yüzden bir iyilik yapmadan önce düşünmek, istişare etmek, iyi niyeti, yapılacak yardımı, iyiliği, kötülüğe çevirmesin, işe yarasın anlamını ifade ediyor.

Dördüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" kendi mahlâsını kullanmıştır ve kendinin gönülleri yapan, gönül alan bir kişi olduğundan bahsetmiştir. Vücudunu bir ülke, içini yani kalbini de bu ülkeyi yöneten, idare eden bir şehir gibi betimleyerek gönülden, samimi duygular ile insanlara yaklaştığını, Allah'ı daima kalbinde, gönlünde zikrettiğini ve bu yüzden kalp gözünün açık olduğunu, ilahi duygular içinde olduğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık- Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde yardımlaşmanın önemi, iyilik yapmanın önemi, İslâm inancına göre insani ilişkilerde nasıl tavırlar, tutumlar sergilenmesi gerektiği, iyilik yaparken ya da yardım yaparken düşünceli olunması gerektiği konularında nasihatler ve bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler toplumda yardımlaşma ve iyilik yapma bilincini geliştirmesi, farkındalık oluşturması anlamında, toplumsal düzenin ve refahın sağlanmasında gerekli olan hassasiyetin ve eylemlerin gerçekleştirilmesi anlamında, iyi insan olma ve yetiştirmenin farkına ve önemine varma konularında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 64. İrfan meclisine oturmak için

İRFAN MECLİSİNE OTURMAK İÇİN
(Sahife -2)

-1-

İRFAN MECLİSİNE OTURMAK İÇİN
ENGİN OLUP ENGİN YARMAK HOŞ OLUR
HİZMETLERİ TEKMİL YETİRMEK İÇİN
GÖNÜL ALLP GÖNÜL VERMEK HOŞ OLUR

-2-

KİŞİYE YÜKSEKTEN BAKICI OLMA
VERDİĞİNİ BAŞA KAKICI OLMA
GÖNÜLLERİ YAPTA YIKICI OLMA
GÖZ ŞAVKI İLE ÖRMEK HOŞ OLUR.

-3-

BİR HİZMET EYLE Kİ DOSTA YARASIN
SAKIN HA AZDIRMA DOSTUN YARASIN
DEMESİNLER SANA SEN BİR YARASIN
MELHEM OL SEN YARA SARMAK HOŞ OLUR.

-4-

HALİL SEMAVİYEM GÖNÜL MİMARI
İÇİM BİR ŞEHİRDİR VÜCUT DİYARI.
SAKLARIM ORADA ULU GAFFARI
HER AN KALP GÖZÜYLE GÖRMEK HOŞ OLUR.

65-) KADİFELİ YASTIK KADİFELİ YORGAN YER YUMUŞAK

KADİFELİ YASTIK KADİFELİ YORGAN YER YUMUŞAK
EMMİM OĞLU YANIMA GELDİ BİR UŞAK
ÖPMESİ YOK SEVMESİ YOK KONUŞAK

Bağlantı:
ANA BENİ NİYE VERDİN ÇOCUĞA
OYNAR OYNAR TAŞ DOLDURUR KUCAĞA

SABAH OLUR PABUCUNU GİYEMEZ
AKŞAM OLUR YEMEĞİNİ YİYEMEZ
KARANLIKTA YATAĞINI BULAMAZ

Bağlantı

SABAH OLUR ÇOCUK GİDER OYUNA
OYNAR OYNAR KUM DOLDURUR KOYNUNA
BENİ VERENLERİN VEBAL BOYNUNA

Bağlantı

VEBAL : Günah

PABUÇ : Ayakkabı

KADİFE : Yüzeyi belirli uzunlukta bırakılmış ham madde lifleriyle kaplı, parlak, yumuşak kumaş, velur

TRT REPERTUAR NU : 3210

YÖRESİ-İLİ : KAYSERİ

İLÇESİ-KÖYÜ : BÜNYAN

KAYNAK KİŞİ : ADNAN TÜRKÖZ

DERLEYEN : NECLA EROL

NOTAYA ALAN : YAŞAR AYDAŞ

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : SİTEM

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" yöredeki evlilik adetleri gereği, kendisine sorulmadan, amcasının evlendirildiğini; amcaoğlu'nun daha çocuk olduğunu ve evliliğe hazır olmadığını belirtiyor.

Bağlantı kısmında ise "Türkü Yakıcı" annesine beni neden bir çocukla evlendirdin, neden benim gençliğimi, hayatımın en güzel yıllarını, hayallerimi, gönlümün istediği ile evlenme hakkımı elimden aldın, hiç mi beni düşünmedin gibi düşünceleri karşılayan aslında tek bir cümlede birçok sitemi ve soruyu içinde barındıran dize ile sitem ediyor, devamında evlendiği kişinin daha oyun çağında bir çocuk olduğunu, kucağına bir çocuk vermek yerine dışarda oynamak için topladığı taşları eve getirip onlarla kucağını doldurduğu ifadelerinde bulunuyor.

İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" evlendiği kişinin sabah evden çıkarken ayakkabılarını giyemeyecek kadar, yemeğini kendi başına yiyemeyecek kadar küçük olduğunu, yatağına bile kendi başına gidemediğini yani her anlamda bir yetişkine muhtaç olacak kadar küçük bir çocuk olduğunu ve bu şartlarda hem çocuğun hem de kendinin nasıl evlendirildiğini sorgulamakta, bu durumdan yakınmaktadır.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" yine evlendiği kişinin sabah olunca oyuna gittiğini, kum, toprak vb. maddelerle oynayıp eve elbiseleri üstü kirli bir şekilde geldiğini ifade ediyor. Devamında kim bizi bu evliliğe mecbur etti ise, kim razı oldu ve karar verdiyse Allah bu evlilikten sebep olan bütün günahları onlara yazsın, iki insanın kul hakkına girdikleri için hesabını Allah sorsun diyerek ah ediyor, ileniyor.
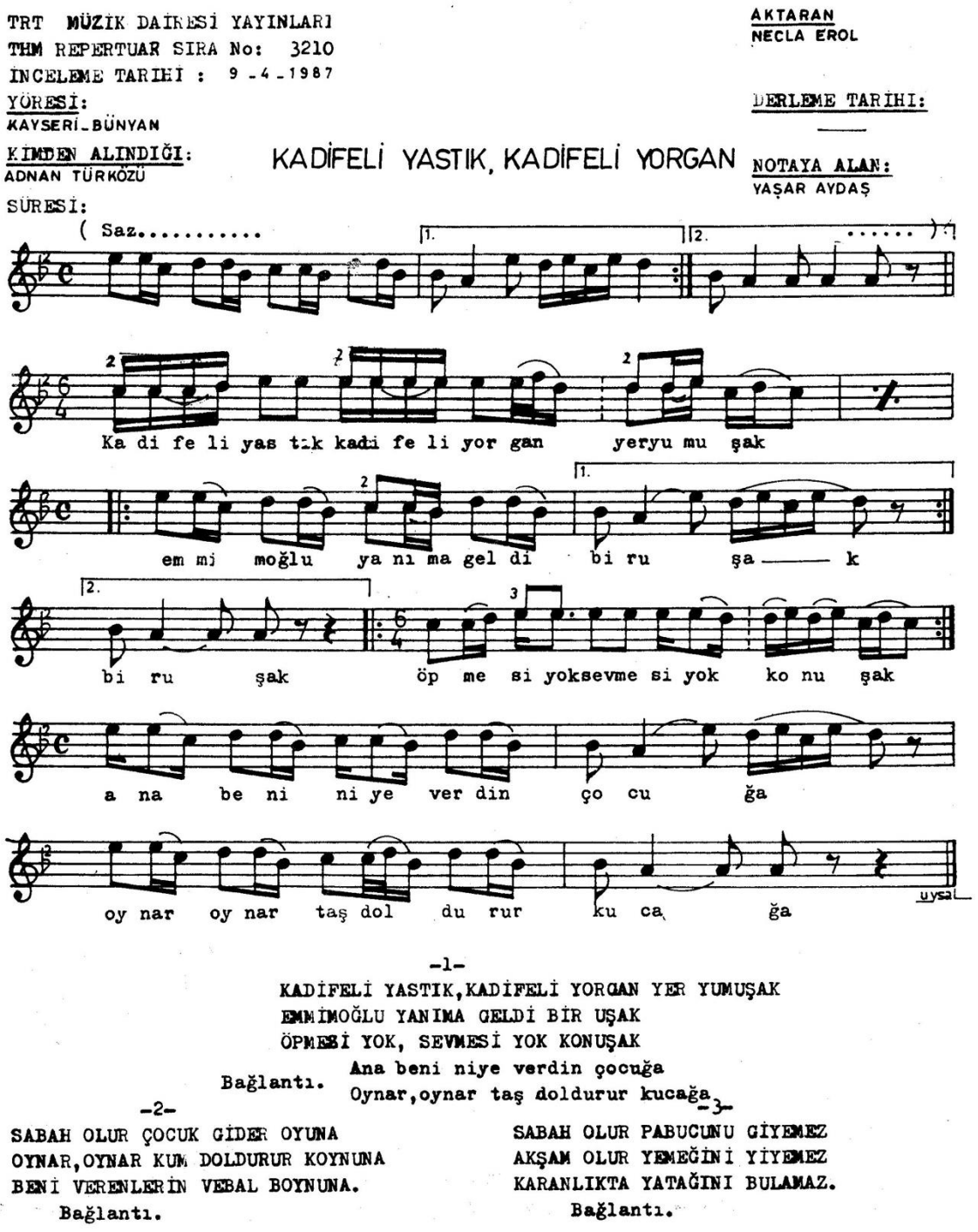
"Türkü Yakıcı"ın bu türküde anlatmış olduğu "Adölesan" evliliklerde hem erkek hem de kadın ciddi problemler yaşamaktadır. Henüz reşit bile olmadan, rızaları alınmadan aile

büyükleri tarafından karar verilip iki insanın zoraki bir hayat yaşamaya zorlanması, evliliğin ilerleyen zamanlarında büyük sorunların, mutsuzlukların, aldatmaların hatta cinayet ve intiharların olmasına sebep olmuş ve olmaktadır. Bu türküde anlatılan çocuk damat aslında oyun çağında, annesinin, babasının, kardeşlerinin ve akranlarının yanında yaşının gerektiği şekilde davranması, yaşaması, oyun ve okul çağını tamamlaması gerekirken, yaşından büyük sorumluluklar yüklenilerek gerek cinsel anlamda, gerek fiziksel anlamda, gerek duygusal anlamda kendini yetersiz hissetmesine sebep olacak düşünceler içerisine girecek ve bu psikoloji ile erginlik zamanı geldiğinde dahi geçmişte yaşadığı olumsuz tecrübeleri, cinsel, fiziksel ve duygusal yetilerinin gelişmesine rağmen ileriye ket vuracaktır. Türkünün ve yaşanmış bu hikâyenin gerçek kahramanı olan kadının sorunlarını ele alırsak; evlenme çağına gelmiş, her anlamda kendini hazır hisseden, gönlünün dengini arayan, küçüklükten bu yana her genç kızın hayal kurduğu gibi sevgiyi aşkı yaşayacağı, gönlünün doyacağı bir evlilik yapmayı hayal ederken, ailesinin baskısı ile akrabası ile evlendirilmesi üstelik oyun çağında bir çocukla evlendirilmesi bütün hayallerinin yıkılmasına, hayatının kararmasına sebep olduğunu anlamaktayız. Her insan özellikle kadınlar gelecekte kuracağı evlilik hayatı üzerine masum, güzel hayaller kurar ve her şeyin, en güzelini, gönlüne göre olmasını ister.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Evlenme”, “Çocukluk çağı” alt araştırma alanlarına, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Beddualar (ilenmeler, ilençler)” alt araştırma alanına, “Oyun-Eğlence-Spor” bölümünün “Çocuk oyunları” alt araştırma alanına, “Halk Mimarisi” bölümünün “Konutların döşenmesi, kullanımı ve ev eşyaları” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş zaman evlilik adetleri ile ilgili bilgiler, Adölesan evlilik modeli ve problemleri ile ilgili bilgiler, insan hayatının aşamalarından çocukluk dönemi ve oyunları ile ilgili bilgiler, geçmiş zaman evlenme kültürü ve gerdek gecesi çift odası süslemesi ve döşemesi ile ilgili bilgiler, Türk Kültüründe beddua, ah, ilenme maksadıyla kullanılan kelimeler ve tümceler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın geçmiş zaman evlilik, aile kurma, çocuk oyunları, gerdek gecesi adetleri ve yatak odası süslemeleri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında, geçmişte ve günümüzde Adölesan evlilik modelinin zararları, evlendirilen kişilere psikolojik, fiziksel ve cinsel anlamlarda olumsuz etkileri ile ilgili farkındalık oluşturmak, toplumda bu tip ve benzeri evliliklerin

engellenmesini sağlamak anlamlarında bir bilinç oluşturma ve farkındalık oluşturma bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 65. Kadifeli yastık kadifeli yorgan yer yumuşak

66-) KADİR MEVLAM SENDEN BİR DİLEĞİM VAR

KADİR MEVLAM SENDEN BİR DİLEĞİM VAR
BENİ MUHANNETE MUHTAC EYLEME
YEDİ DERYALARA GARK EYLE BENİ
YİNE MUHANNETE MUHTAC EYLEME

MUHANNETİN SUYU DOLAYI AKAR
AKTIĞI YERLERİ SEL OLUR YIKAR
İYİLİK ETMEDEN BAŞINA KAKAR
İŞTE BÖYLESİNE MUHTAC EYLEME

MUHANNETİN SÖZÜ ZEHİRDEN OKTUR
LÜTFUNA KEREM ET İNSAFI YOKTUR
SAĞ GÖZÜN SOL GÖZE FAYDASI YOKTUR
SOL GÖZÜ SAĞ GÖZE MUHTAC EYLEME

GARK OLMAK : İçine düşmek

MUHANNET : Alçak, korkak, namert

DOLAYI : Çevrede, etrafta bulunan, ötürü

KEREM : Soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet, bağış olarak verme, iyilik cömertlik, eli açıklık, lütuf.

TRT REPERTUAR NU : 4438

YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN

KAYNAK KİŞİ : FİDAN ENGİN

DERLEYEN : TURAN ENGİN

NOTAYA ALAN : SÜLEYMAN YILDIZ

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 2/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", Allah'ım senden bir dileğim var, ne olur beni namerde, alçağa, halden bilmeyene, nanköre muhtaç etme, yedi ayrı denize, okyanusa at beni ama yine de mert olmayanın eline alçağın eline beni düşürme, muhtaç etme diyerek niyazda, duada bulunuyor.

İkinci dörtlükte Muhannet diye bahsettiği, birinci dörtlükte da Allaha ettiği duasında kendini sakındığı, alçak, namert insanların çevrelerine, insanlara ve hatta tüm mahlukata zarar verdiği, kendinden başka bir şey düşünmedikleri, iyilik yapmadan önce yapacağı iyiliği insanların başına kaktıkları ve hiçbir faydasının dokunmayacağı insanlara, zalimlere muhtaç etme beni ifadeleri ile duasına devam ediyor.

Üçüncü dörtlükte muhannet diye nitelendirdiği insanların zararlarından bahsediyor. Sözde bir iyilik yapıp ardından bin söz söyleyen, söylediği sözlerin ağır ve hatta dayanılmaz olan, zehir gibi zarar verici yıkıcı olduğundan bahsediyor. İnsaf ve merhametin yerini kibir ve hırs gibi nefsi, kalbe zarar verici duyguların aldığını, zamanın kötü anlamda insanları değiştirdiği ve kimsenin kimseye güveninin kalmadığı, fayda etmediğini ifade ediyor. "*Sağ gözün sol göze faydası yoktur"* dizesi ile de betimleme yaparak insanlar arasındaki bencillik, hıyanet, ihanet ve zulüm gibi nefsi duyguların hâkim olduğunu, toplumun bu duygulara sahip insanlar yüzünden bozulmaya, yüz tuttuğunu, dikkat edilmesi gerektiğini vurguluyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Dualar (dilekler)" ve "Nasihatler" alt araştırma alanlarına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde kötü niyetli insanlardan uzak durulması gerektiği, borç alma, yardım isteme gibi durumlarda dikkatli ve seçici olunması gerektiği, arkadaş, dost seçiminde dikkatli olunması gerektiği, İslâm inancına göre önce her şeyin hayırlısını Allahtan dilemek gerektiği, teslim olmak gerektiği bilgilerine ve öğütlerine yer verilmiştir. Bu bilgiler ve öğütler insanların nefis terbiyesi konusunda dikkatli olmaları, iyilik yaparken, yardım ederken kalp kırmadan,

muhtaç olan insanı ya da insanları incitmeden yapmaları, toplumsal barış, huzur, dayanışma konularında hassas ve duyarlı olma bilincini geliştirmeleri, bu bilgilerin ve öğretilerin toplumda farkındalık oluşturması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR NO : 4438
İNCELEME TARİHİ : 10. 12. 2003

DERLEYEN
TURAN ENGİN

YÖRESİ
ERZİNCAN
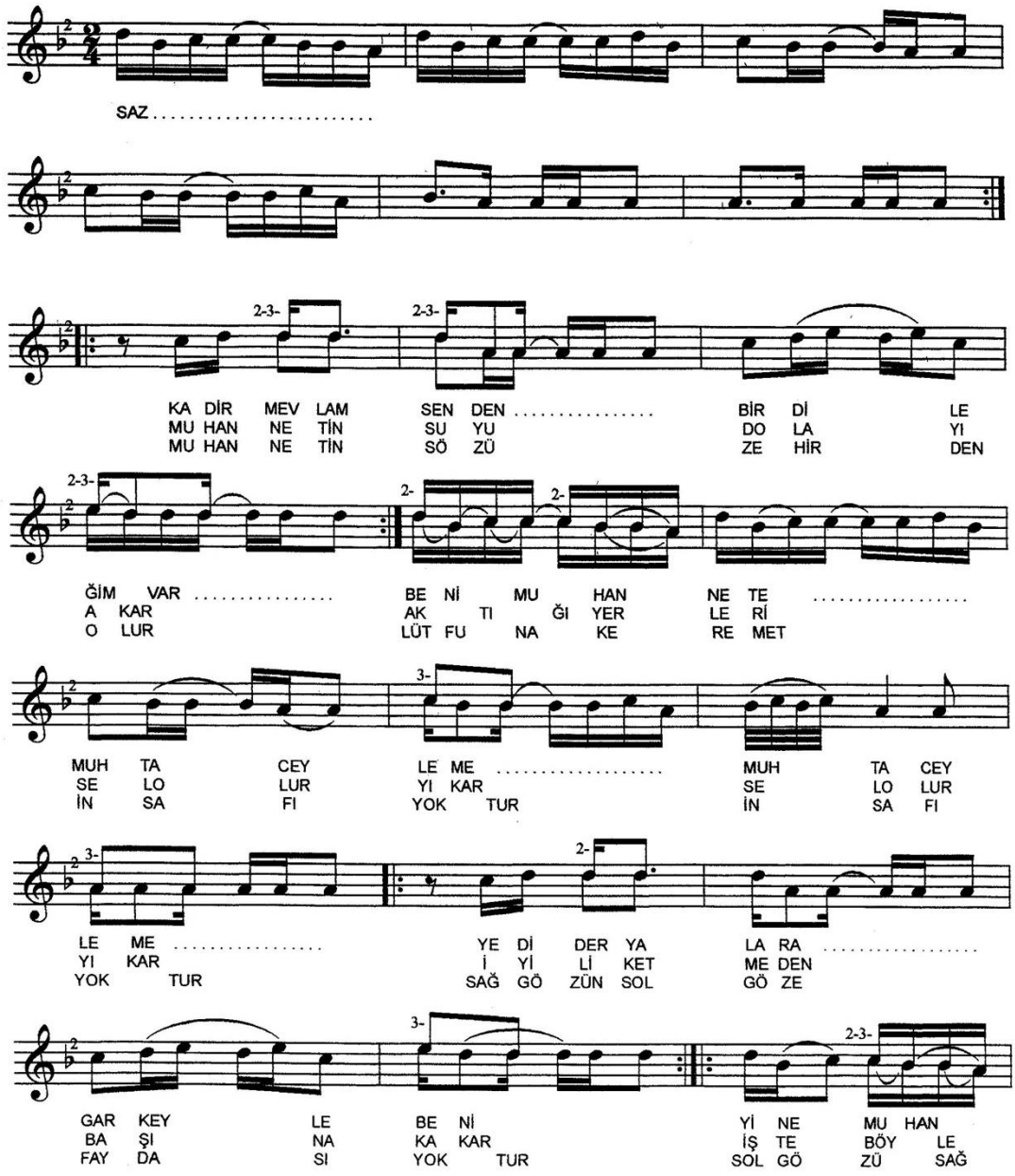
DERLEME TARİHİ

KADİR MEVLAM SENDEN BİR DİLEĞİM VAR

KİMDEN ALINDIĞI
FİDAN ENGİN

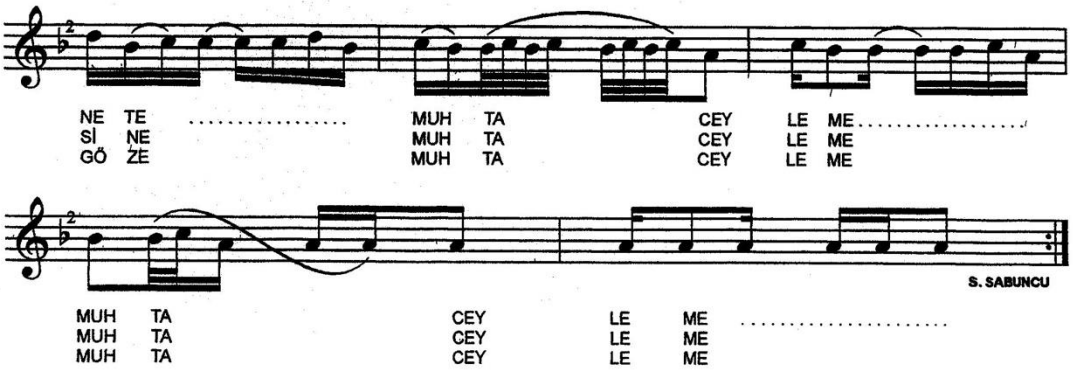
NOTAYA ALAN
SÜLEYMAN YILDIZ

SÜRESİ : ♩ = 58

Şekil 66. Kadir Mevla'm senden bir dileğim var

KADİR MEVLAM SENDEN BİR DİLEĞİM VAR

- 1 -
KADİR MEVLAM SENDEN BİR DİLEĞİM VAR
BENİ MUHANNETE MUHTAC EYLEME
YEDİ DERYALARA GARK EYLE BENİ
YİNE MUHANNETE MUHTAC EYLEME

- 2 -
MUHANNETİN SUYU DOLAYI AKAR
AKTIĞI YERLERİ SEL OLUR YIKAR
İYİLİK ETMEDEN BAŞINA KAKAR
İŞTE BÖYLESİNE MUHTAC EYLEME

- 3 -
MUHANNETİN SÖZÜ ZEHİRDEN OKTUR
LÜTFUNA KEREM ET İNSAFI YOKTUR
SAĞ GÖZÜN SOL GÖZE FAYDASI YOKTUR
SOL GÖZÜ SAG GÖZE MUHTAC EYLEME

67-) KARYOLAMIN DEMİRİ

(of) KARYOLAMIN DEMİRİ (yandım Ayşe'm)
O YAR BENİM DEĞİL Mİ (yandım Ayşe'm)

(of) O YAR BENİM OLMAZSA (yandım Ayşe'm)
ÖLDÜRÜRÜM KENDİMİ (yandım Ayşe'm)

(of) BAHÇELERDE PİRPİRİM (yandım Ayşe'm)
HASTA OLDUM YATIRIM (yandım Ayşe'm)

(of) HEKİM DOKTOR İSTEMEM (yandım Ayşe'm)
SEVDİĞİMİ GETİRİN (yandım Ayşe'm)

PİRPİRİM : Semizotu

TRT REPERTUAR NU : 1716

YÖRESİ-İLİ : ÇANAKKALE

KAYNAK KİŞİ : SANİYE CAN

DERLEYEN : OSMAN ÖZDENKÇİ, EMİN ALDEMİR

NOTAYA ALAN : OSMAN ÖZDENKÇİ, EMİN ALDEMİR

MAKAMSAL DİZİ : EVİÇ

KONUSU-TÜRÜ : AŞK, SEVDA

USÛL : 9/4

İnceleme:
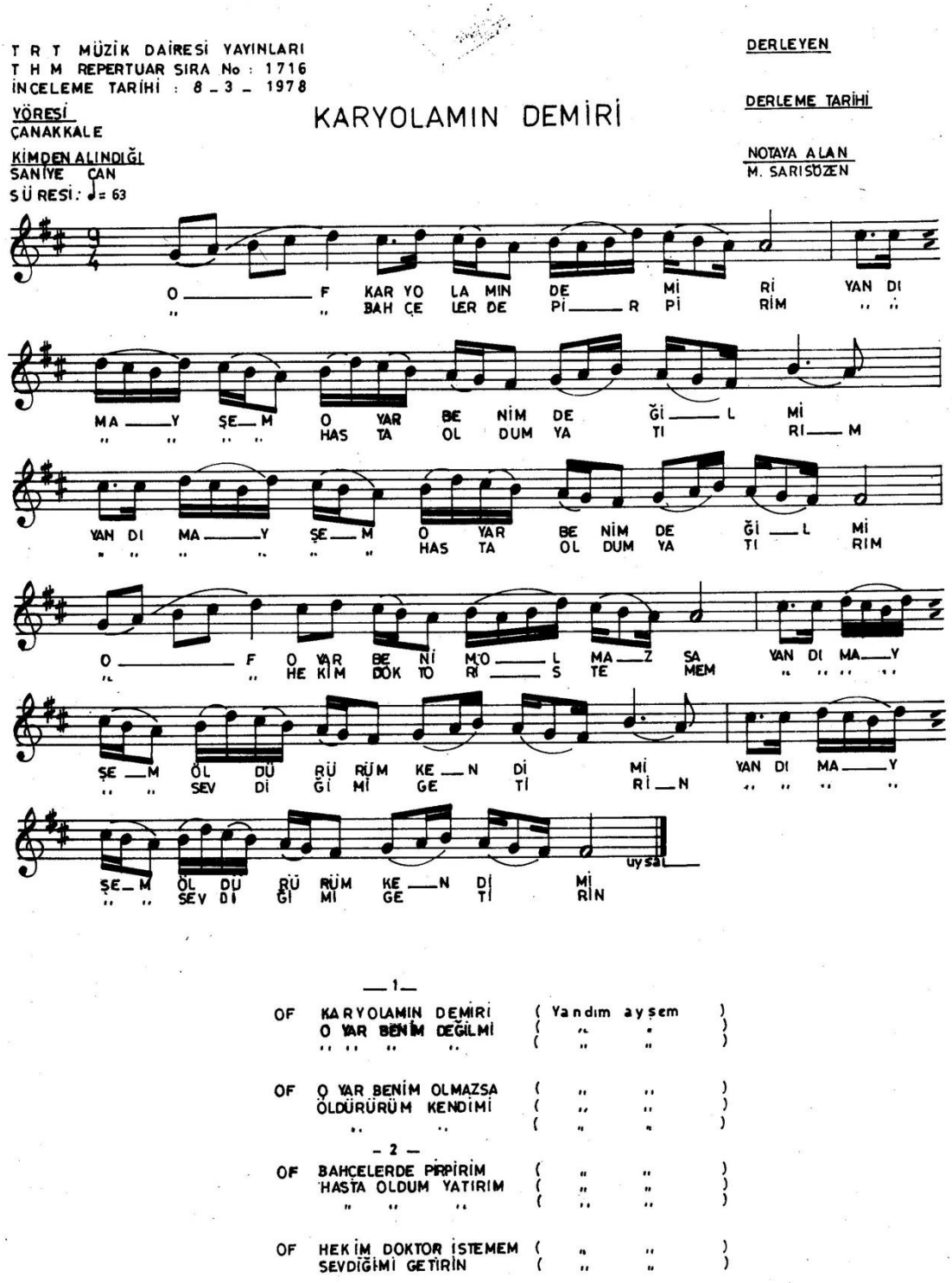
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" karyolasının demir olduğundan ve sevdiği biri olduğundan, Onun da "Türkü Yakıcı"a karşı meyli olduğundan, kendisini sevdiğinden bahsetmiştir. Dizelerin sonunda *"yandım Ayşem"* diye belirttiği için sevdiği, yanıp tutuştuğu kızın adının

Ayşe olduğunu anlıyoruz. Bu dizede karyolasının demir olduğundan bahseden "Türkü Yakıcı", geçmiş dönemde kullanılan yer yataklarının yerini karyolaların almaya başladığı ve evlerde yatak odası kültürünün tam anlamı ile oturmaya başladığı zamanlarda bu türküyü yazdığı anlaşılıyor. Devamında, sevdiğim benim olmazsa kendimi öldürürüm, dayanamam ifadelerinde bulunarak sevgisinin, aşkının büyüklüğünü vurguluyor.

İkinci dörtlükte *"Bahçelerde pirpirim"* dizesinde gerek yemeği yapılan gerek salata veya çeşitli yemek ve meze türlerinde kullanılan semiz otunun yörede kullanılan adından ve bahçelerde ekildiğinden bahsetmiştir. Devamında kendisinin aşk derdinden, sevgisinden, kara sevdasından yataklara düştüğünü, hastalandığını ve tek çaresinin sevdiği kişi olduğunu, doktor, hekim istemediğini, doktor hekim gelse bile hastalığını iyileştiremeyeceğini ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Anonim Şiirler" bölümünün "Türküler" alt araştırma alanına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Konutların Döşenmesi, kullanımı ve ev eşyaları" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Botaniği (bitki bilimi)" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem ev eşyalarından olan demir karyola ile ilgili, semiz otu bitkisi ile ilgili, geçmiş dönem aşk sevda konuları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın geçmiş yaşam aşk, sevda konuları ile ilgili, geçmiş zaman ev eşyaları ve iç mimari ile ilgili, çiftçilik ve tarımsal üretim çeşitleri ve mahsulleri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 67. Karyolamın demiri

68-) KEDİYİ KOYDUM TORBAYA

KEDİYİ KOYDUM TORBAYA
BAŞINI SOKTU ÇORBAYA
DÖVERİM OLMAZ TERBİYE
ALİ BABANIN KOCA KEDİSİ

KAŞLARDA GEZER SÜRÜSÜ
EVE DE GELMEZ BİRİSİ
CİĞERİ YER YOK GERİSİ
ALİ BABANIN KOCA KEDİSİ

KAŞ : Toprak set, duvarın üstü

TRT REPERTUAR NU	: 1830
YÖRESİ-İLİ	: ORTA ANADOLU
KAYNAK KİŞİ	: YÖRE EKİBİ
DERLEYEN	: ANKARA DEVLET KONSERVATUARI
NOTAYA ALAN	: MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ	: HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ	: HAYVANLARLA İLGİLİ
USÛL	: 9/8

İnceleme:
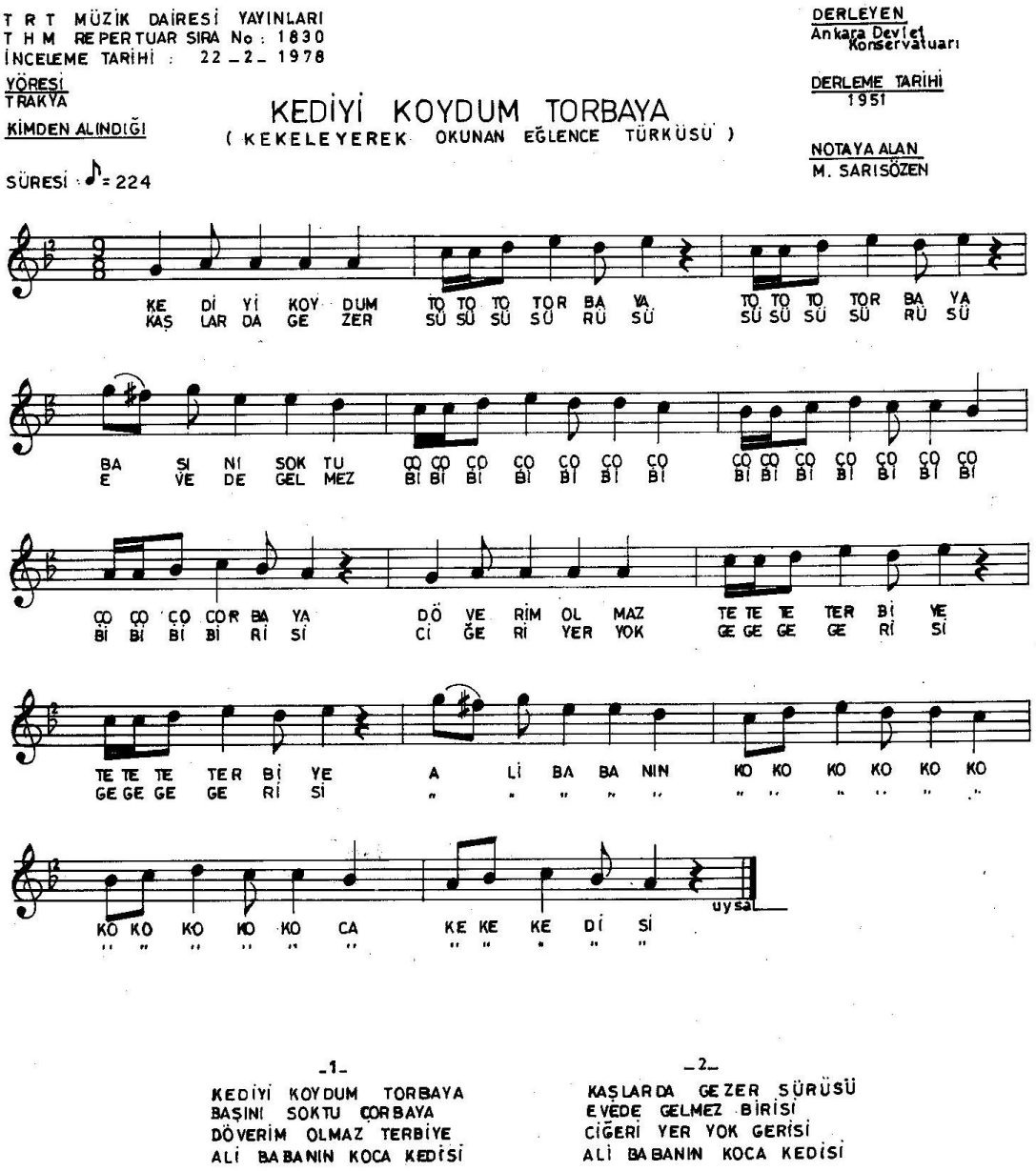
Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”; muhtemelen komşusu olan Ali Baba diye bahsettiği adama ait olan, evinin etrafında gezen ve hatta sürekli bir yolunu bulup yaşam alanına gerek merakından gerek karnını doyurmak için giren ve musallat olan büyük cüsseli kedisinden bahsediyor. Kedinin sürekli yemek yerken tabakta, tasta bulunan çorbaya ve diğer yemeklere başını soktuğunu, rahatsız ettiğini ifade ediyor ve bu durumdan şikâyet ediyor. Kediyi

muhtemelen uzak bir yere götürüp bırakmak amacı ile bir torbaya koyduğundan, yine gelip dolaşıp evine geldiğinden, dövse de kızsa da laftan sözden, dayaktan anlamadığından bahsetmektedir.

İkinci dörtlükte kedilerin evlerin çatılarında, duvar tepelerinde, sürü halinde gezdiklerinden, karnını doyurmak için yanaştıklarından daha sonrası karnı doyunca keyfine göre takılmalarından bahsederek kedi türünün sadakatsiz bir hayvan olduğunu ve huylarını ifade ediyor. Kedilerin ciğer vb. et ve sakatat ürünlerini yemekten hoşlandığından ve yine kedinin Ali Baba diye tanımladıkları adama ait olduğundan bahsediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Hitaplar, çağırmalar" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Zoolojisi" alt araştırma alanına, "Halk Mutfağı" bölümünün "Yiyecek Türleri ve yapılışları" alt araştırma alanına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler, süsleme alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde hak mimarisinde kullanılan terimlerle ilgili bilgiler, evcil hayvan türlerinden olan kedilerin huy ve fiziksel özellikleri ile ilgili bilgiler, halk mutfağı ve yemek kültürü ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın köy yaşamı ve yapılaşması ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, halk mutfağı ve yemek çeşitleri söylencelerine dikkat çekmesi bakımından, hayvanseverlik ve doğayı koruma bilincinin geliştirilmesi ve uygulanmasında farkındalık oluşturulması bağlamında, halk ağzı, yöre ağzı ve hitap şekilleri söylencelerine dikkat çekmesi bakımından bir yaygı eğitim oluşturmaktadır.

Şekil 68. Kediyi koydum torbaya

69-) KÖRLENME EY İNSANOĞLU

KÖRLENME EY İNSAN OĞLU
ÖLMEMEYE ÇARE Mİ VAR
HER AÇAN İNSAN BİR GÜLDÜR
SOLMAMAYA ÇARE Mİ VAR

HANİ ECDAT HANİ ATA
HAKKA KARŞI ETME HATA
TABUT DERLER AĞAÇ ATA
BİNMEMEYE ÇAREMİ VAR

LÜTFİ HEY DER ÖLÜM KADER
GELMİŞ ECEL BENİ BEKLER
BURAYA GELENLER GİDER
GİTMEMEYE ÇARE Mİ VAR

ECDAT : Atalar

ECEL : Hayatın sonu, ölüm zamanı

TRT REPERTUAR NU : 2688

YÖRESİ-İLİ : ERZURUM

İLÇESİ-KÖYÜ : ALVAR KÖYÜ

KAYNAK KİŞİ : HALİT KÖK

DERLEYEN : SUAT IŞIKLI

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : İLAHİ

USÛL : 2/2

İnceleme:

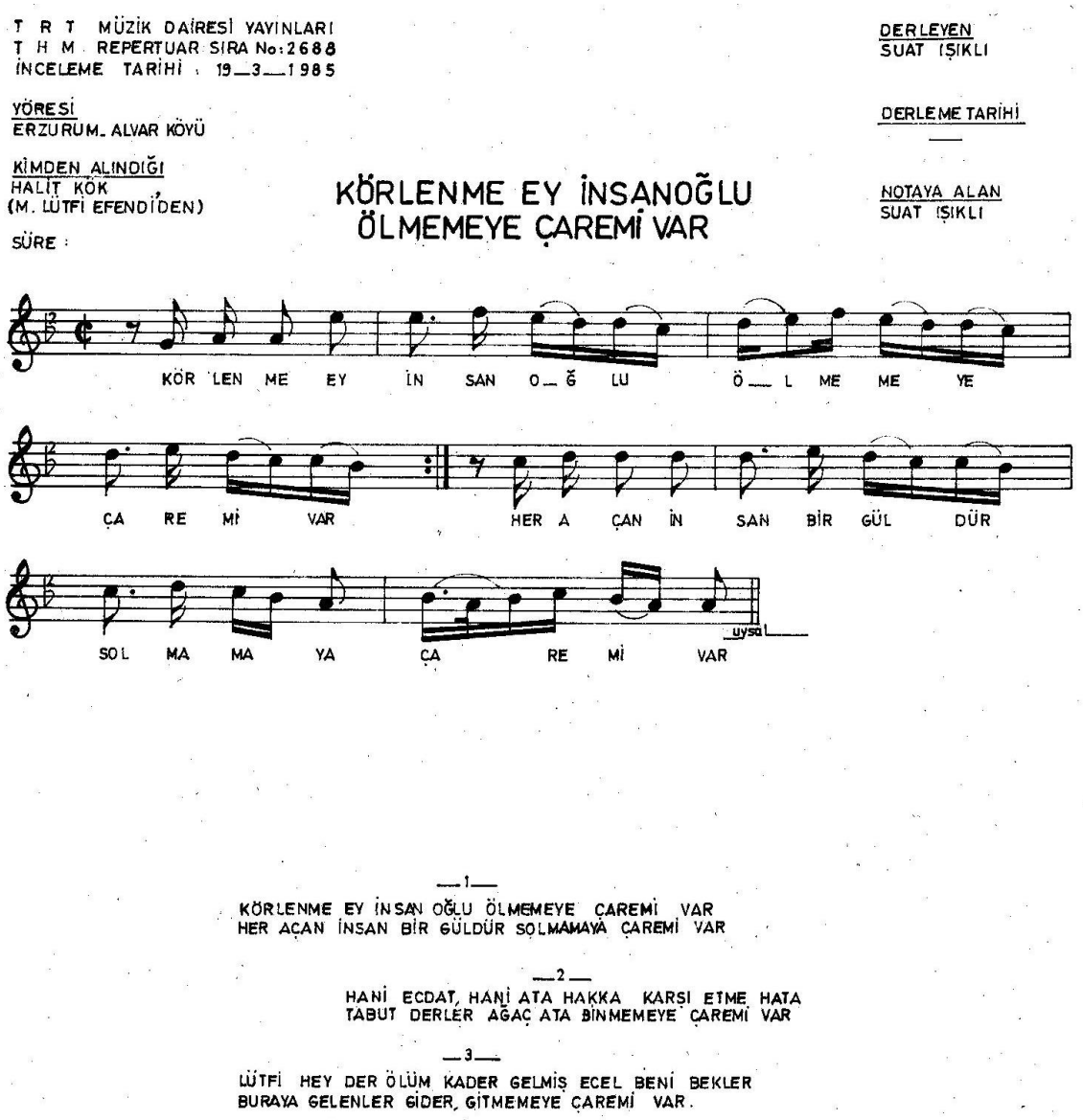
Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” tüm insanlığa sesleniyor ve ölümü hatırlatıyor. İnsanların nefislerine yenik düşüp ölümü unutmaması gerektiğini, her canlının mutlaka bir gün öleceğini, nasıl ki bir gül açar ve vakti gelince solar, insan da bir gül gibidir doğar yani açar, büyür gelişir ve aksi bir durum olmadıkça, ecel herhangi bir kazadan, beladan, musibetten gelmedikçe yaşlanır yani gül gibi solar ve ölür diyerek gül-insan betimlemesi yapıyor.

İkinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” ölümle ilgili hatırlatmalarına devam ediyor ve hani sizden önce yaşayanlar, büyükleriniz, atalarınız, soyunuzdaki eski insanlar neredeler, onlar ölmedi mi? Sorularını yönelterek ölen tüm insanlar gibi bir gün herkesin öleceğini vurguluyor. Ölüm gerçeğini hatırlatırken aynı zamanda Yaratana, Allaha olan görev ve sorumluluklarımızı, ibadetlerimizi yerine getirmemizi öğütlüyor. Bu dünya hayatının gelip geçici olduğunu, yaşantımızı dikkat etmemiz gerektiğini vurguluyor. “Tahta at” kelimesi ile içine cenazenin mezara taşınırken konulduğu tabutu betimliyor ve eninde sonunda her canlı tabuta girip mezara gidecektir, binmemenin, ölmemenin çaresi yok kendine gel ve nefsine yenik düşme uyarısında bulunuyor.

Üçüncü kıtada “Türkü Yakıcı” kendi mahlâsını kullanıyor ve ölümün her canlının kaderi olduğunu, kendisinin de yaşlandığını ve ölümü beklediğini, dünyaya gelen her canlının vakti gelince gittiğini, aksinin imkânsız olduğunu, ölüme çare olmadığını ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Ölüm” alt araştırma alanına, “İnanışlar” bölümünün “Dini İnanışlar” alt araştırma alanına, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Nasihatler” alt araştırma alanına, “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde ölüm gerçeği ile ilgili bilgilere, İslâm inancına göre Allah’a karşı ibadet ve sorumluluklar ile ilgili bilgilere, iyi bir kul ve insan olmakla ilgili bilgilere ve nasihatlere yer verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler ölüm gerçeğini hatırlamak ve iyi bir kul olmak, Allah’ın rızasını kazanmak, toplumsal düzen ve uyumu geliştirmek ve iyi insan olmada, iyi insanlar yetiştirmede, yardım, barış, kardeşlik, doğruluk, iyilik gibi etik değerler ile ilgili farkındalık oluşturma anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 69. Körlenme ey insanoğlu

70-) KÖRPE İKEN KIRDIN FELEK DALIMI

KÖRPE İKEN KIRDIN FELEK DALIMI
AKAR GÖZLERİMDEN YAŞ GELİR GİDER
DÜNYANIN ZEVKİNDEN ÇEKTİM ELİMİ
MEVSİM HAZAN OLDU KIŞ GELİR GİDER

HER VÜCUT GÖTÜRMEZ BU KADAR ZEHRİ
AKAN ÇAYLAR BULUR SONUNDA BAHRİ
TÜKENMEZ DÜNYANIN MİHNETİ KAHRI
O DA ÂŞIKLARA HOŞ GELİR GİDER

SEHERDE NAZ EDER (de) MENEVŞE SÜMBÜL
BAK NE HALE DÜŞER BİÇARE BÜLBÜL
BOŞUNA AĞLAYIP GAM ÇEKME GÖNÜL
CAHİLİN KARIDIR TAŞ GELİR GİDER

HAZAN : Sonbahar

BAHR : Deniz

MİHNET : Sıkıntı

KAHIR : Üzüntü, dert

BİÇARE : Çaresiz

KÖRPE : Dalından yeni koparılmış, tazeliği üstünde, daha büyümemiş, kart karşıtı, çok genç kimse, yavruluktan henüz çıkmış hayvan, henüz bozulmamış, yıpranmamış.

SEHER : Sabahın güneş doğmadan önceki zamanı, seher vakti.

FELEK : Gökyüzü, sema dünya, alem, talih, baht, şans

TRT REPERTUAR NU : 3665

YÖRESİ-İLİ : KAHRAMANMARAŞ

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK MAHSUNİ ŞERİF

DERLEYEN : YILDIRAY ÇINAR

NOTAYA ALAN : ALTAN DEMİREL

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 7/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" daha küçük yaşta iken talihi, bahtı, kaderinin yüzüne gülmediğini, acı olaylar durumlar yaşadığını ve bu durumdan dolayı gözyaşı döktüğünü, üzüntü içerisinde olduğunu ifade ediyor. Devamında dertlerinden dolayı dünya hayatından zevk almadığını, hiçbir şeyin kendini mutlu etmediğini ilgisini çekmediğini adeta kış mevsiminde bir ağaç gibi yapraklarının döküldüğünü, neşesinin, hayat sevincinin yok olduğunu ifade ediyor.
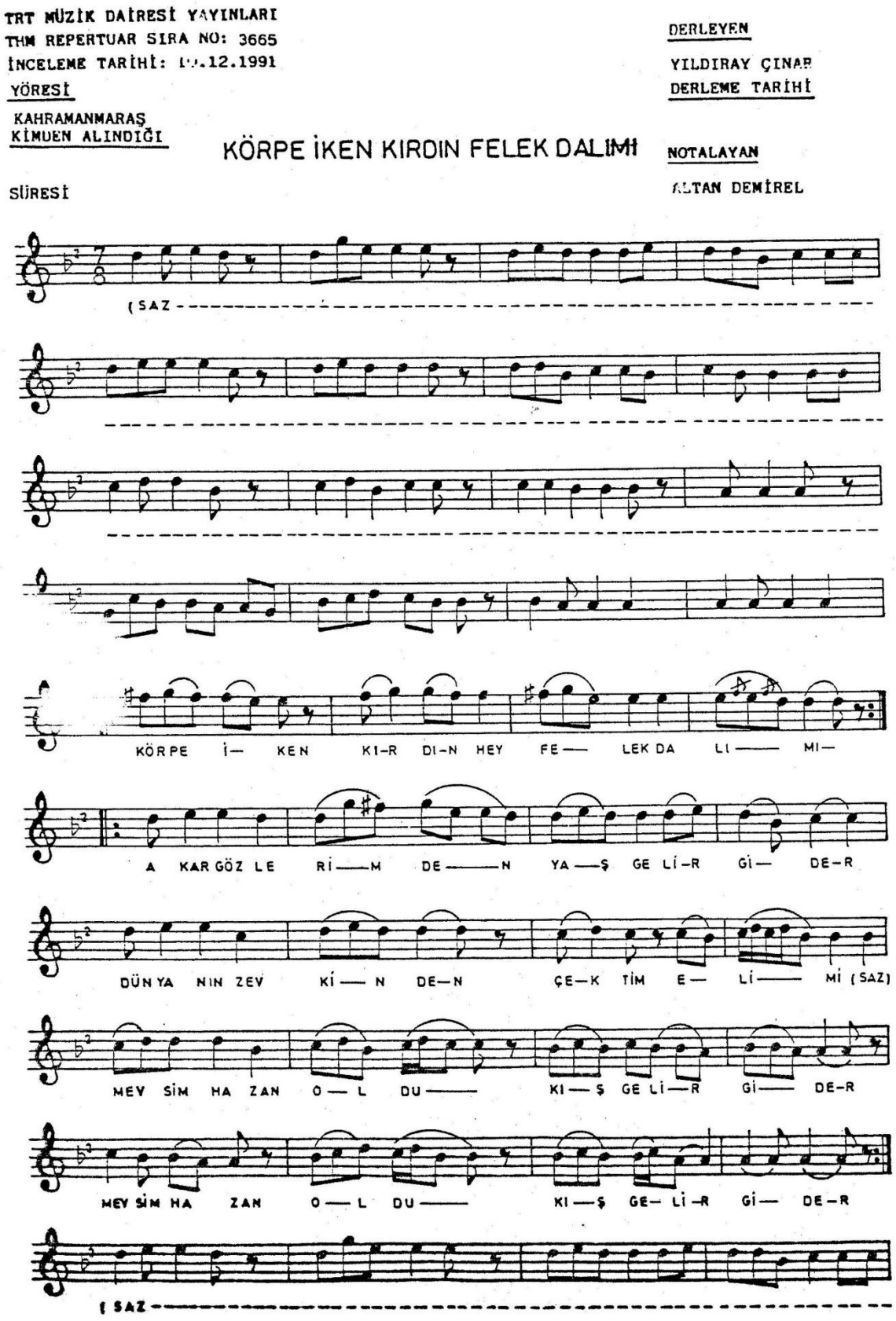
İkinci dörtlükte derdinin çok olduğunu ve her insanın bu kadar derdi sıkıntıyı kaldıramayacağını, dayanamayacağını, *"Akan çaylar bulun sonunda bahri"* dizesi ile de sabır ederek yoluna devam ettiğini ve bir akarsu gibi sonunda denize, ummana kavuşacağını betimleme yaparak sabırlı bir şekilde yolunda ilerlediğini, bütün sıkıntılara, dertlere sabır ile göğüs gerip mükafatına erişeceğini ifade ediyor. Devamında dünya hayatının derdinin de sıkıntısının da mutluluğunun da tükenmez olduğunu, dünya işlerinin gelip geçici olduğunu ve dünya telaşesinin kandırıcı, oyalayıcı bir tuzak olduğunu bu durumun ise gerçek âşık olanlara, dünya hayatını umursamayıp aşk ile Allah yolunda olanlara, gerçeği görüp bilenlere etki etmediğini, dünya hayatına ve telaşesine önem vermediklerini vurgulamaktadır.

Üçüncü dörtlükte güneşin doğmaya başladığı sabahın ilk saatlerinde, bülbülün menekşeye, sümbüle, güle türlü çiçeklere âşık olup dertli dertli ötmesi, aşkını sevdasını dile getirmesini Âşık insanın aşkından çile çekmesi, dertli olması, dert yanması durumuna benzeterek betimleme yapıyor. Devamında boşuna ağlayıp üzülme, cahil olanlar, bilmeyenler, konuşurlar, lafları, sözleri, hareketleri bir taş atmış gibi canın yakabilir ama aldırma bilmeyene, yüreğinde aşk olmayana, anlatamazsın, onların gözleri kör, kalpleri katıdır,

aldırma gelir geçer, asıl olan sabır etmek ve Hak yolunda gitmektir mesajlarını, anlamlarını çıkarmaktayız.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.
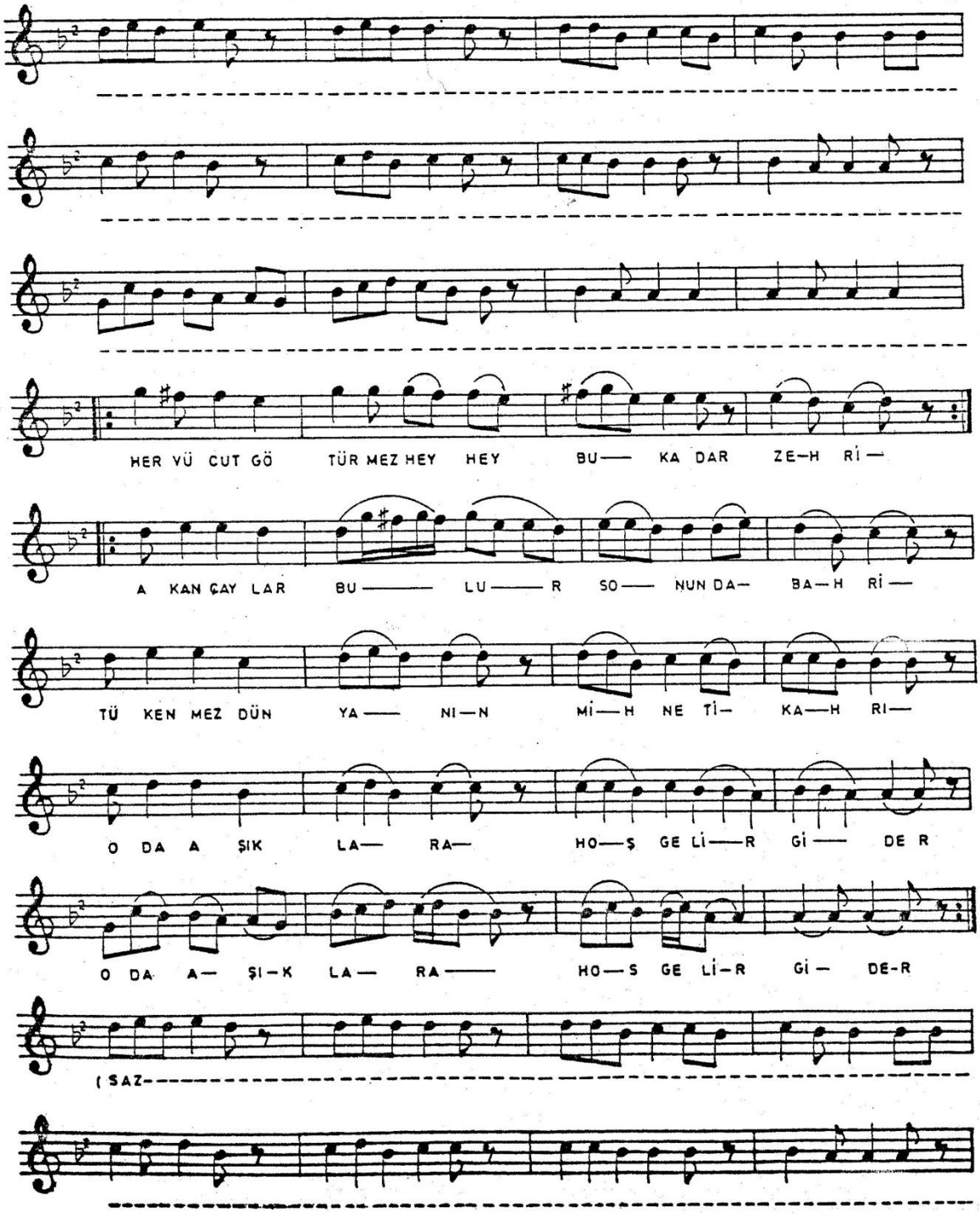
Bu türküde İslâm dinine göre ahiret inancı, sabır ve iyi insan olma ile ilgili bilgiler ve nasihatler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler zor durumlarla başa çıkabilme, sabırlı olma, iyi insan olma, doğru olan, iyi olan bir hayat felsefesi ile yaşama ve intihar benzeri durumlardan kendini sakınma gibi konulara dikkat çekmesi toplumsal ve bireysel bilinç kazanılması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 70. Körpe iken kırdın felek dalımı
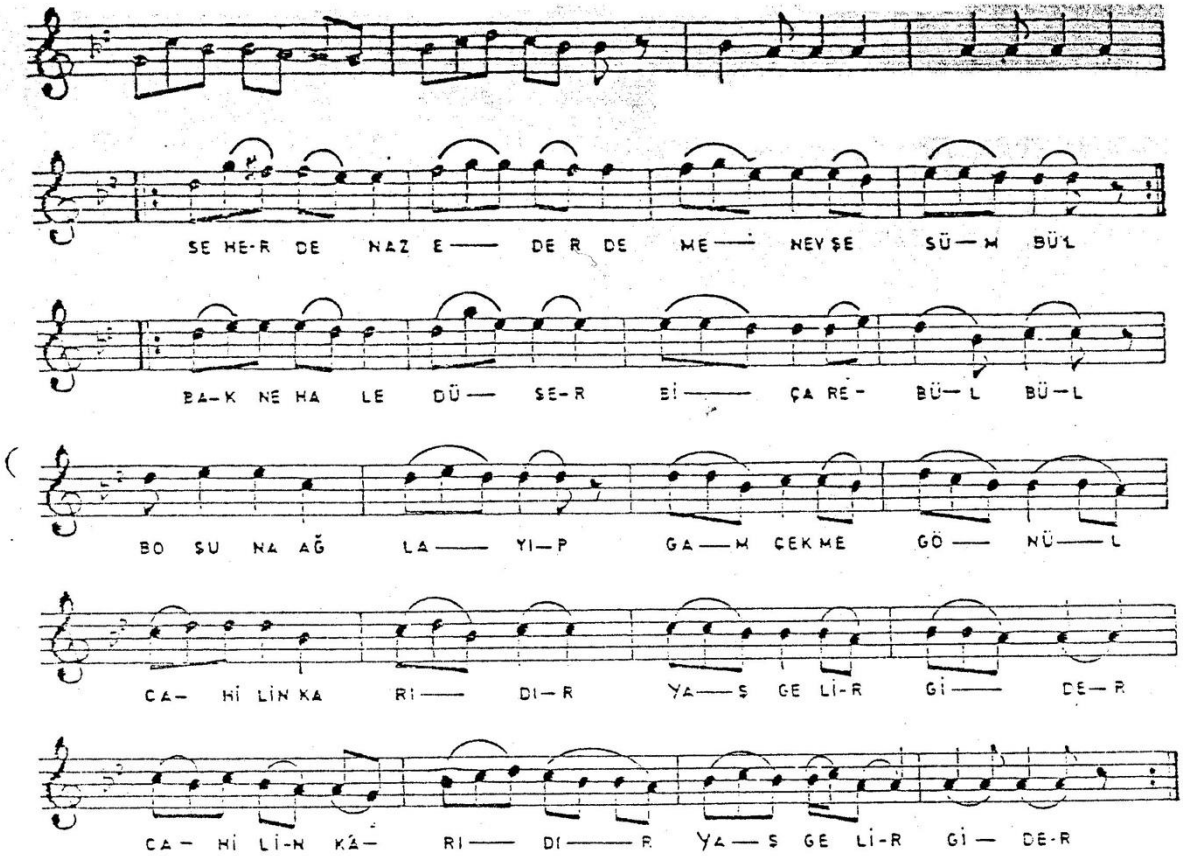
- 2 -

KÖRPE İKEN KIRDIN FELEK DALIMI

-3-

KÖRPE İKEN KIRDIN DALIMI FELEK

1. KÖRPE İKEN KIRDIN FELEK DALIMI
AKAR GÖZLERİMDEN YAŞ GELİR GİDER
DÜNYANIN ZEVKİNDEN ÇEKTİM ELİMİ
MEVSİM HAZAN OLDU KIŞ GELİR GİDER

2. HER VÜCUT GÖTÜRMEZ BU KADAR ZEHRİ
AKAN ÇAYLAR BULUR SONUNDA BAHRİ
TÜKENMEZ DÜNYANIN MİHNETİ KAHRI
O DA AŞIKLARA HOŞ GELİR GİDER

3. SEHERDE NAZ EDER DE MENEVŞE SÜMBÜL
BAK NE HALE DÜŞER BİÇARE BÜLBÜL
BOŞUNA AĞLAYIP GAM ÇEKME GÖNÜL
CAHİLİN KARIDIR YAŞ GELİR GİDER

71-) KURUSA FİDANIN GÜLLERİN SOLSA

KURUSA FİDANIN GÜLLERİN SOLSA
GÖYNÜMDE SOLMAYAN GÜLÜMSÜN BENİM (canımsın benim)
YAPRAKLARIN GAZEL OLSA DÖKÜLSE
DAHA TAZE FİDAN DALIMSIN BENİM

AĞARSA SAÇLARIN BELİN BÜKÜLSE
BİRER BİRER HEP DİŞLERİN DÖKÜLSE (canım dökülse)
VÜCUDUN KURUSA KANIN ÇEKİLSE
YİNE ŞU GÖNLÜMÜN YARİSİN BENİM

BÜLBÜLÜN GÜL İÇİN ZAR-I MİSALİ
KEREM'İN BAĞRININ NAR-I MİSALİ
İNLER GARİP GÖNLÜM ARI MİSALİ
TADINA DOYULMAZ BALIMSIN BENİM

ZAR : Perişan, inleyen, ağlayan

NAR : Ateş

GAZEL : Sonbaharda kuruyup dökülen ağaç yaprağı, dikenli ot, ağacın üzerinde kuruyan yaprak, kurumuş ağaç yaprağı

MİSAL : Örnek olarak alınabilen, gösterilen şey, örnek, benzer

TRT REPERTUAR NU : 4082

YÖRESİ-İLİ : KIRŞEHİR

KAYNAK KİŞİ : NEŞET ERTAŞ

DERLEYEN : TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.

NOTAYA ALAN : ALTAN DEMİREL

MAKAMSAL DİZİ : HİCAZ

KONUSU-TÜRÜ : AŞK, SEVDA

USÛL : 4/4

İnceleme:
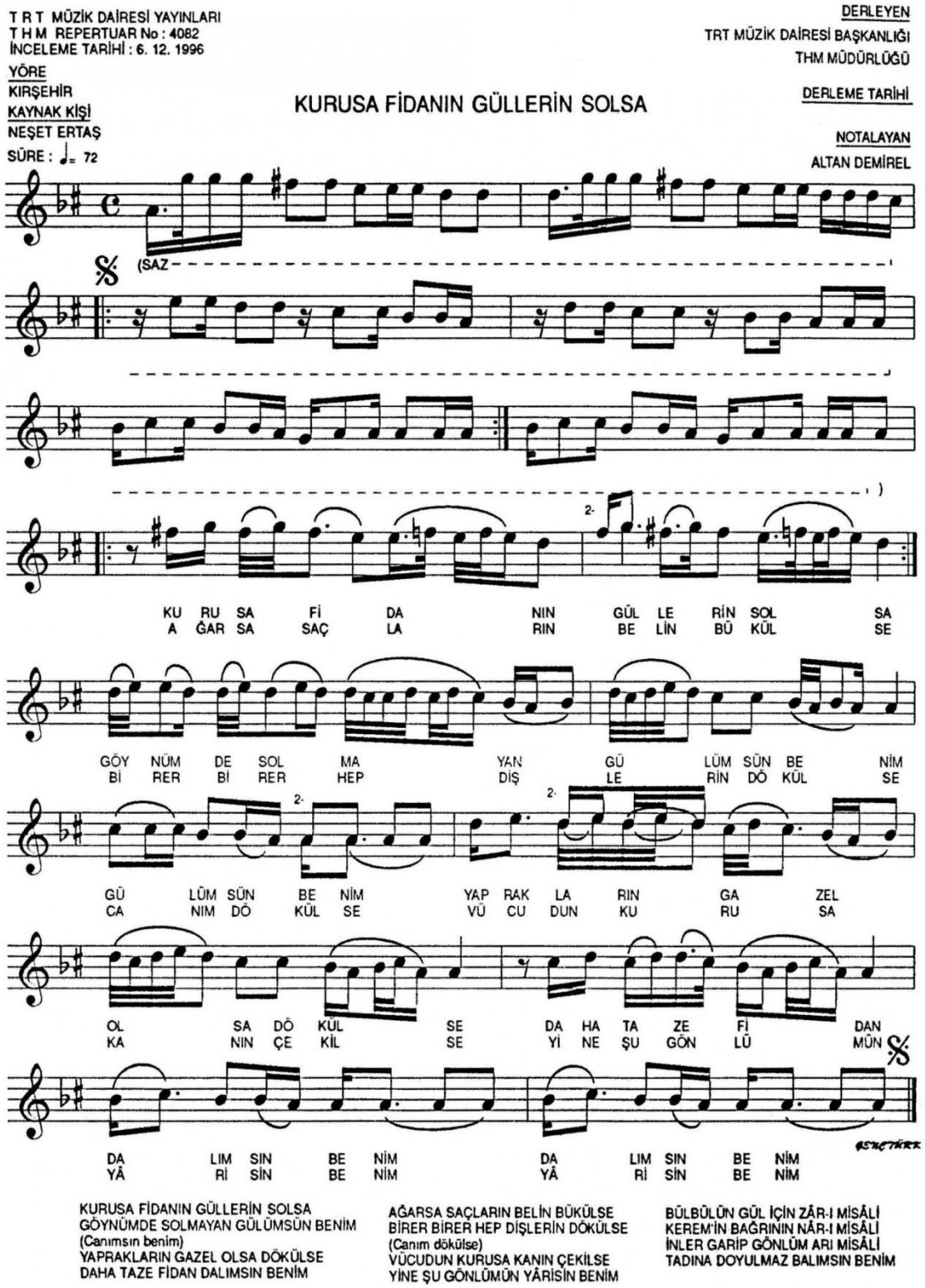
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" sevdiği kadını bir gül fidanına benzeterek, dalların kurusa da, güllerin solsa da yani yaşlansan da güzelliğin geçse de sen benim kalbimde, gözümde, aklımda, fikrimde solmayan, ebedi güzelliği devam edecek gülümsün, çiçeğimsin, sonbahar gelip ağaçların yapraklarını sarartıp döktüğü gibi senin de yaşlandığında, yaşlılığın bedenine olan etkisi benim gözümde hiçbir olumsuz etki bırakmayacak, sen kalbimde o kadar büyük bir yerdesin ki hiçbir durum bunu değiştiremez ifadelerinde bulunarak betimleme yapıyor.

İkinci dörtlükte yaşlanıp saçların beyazlasa da dişlerin dökülse de belin bükülüp iki büklüm olsan da vücudun kuruyup kanın çekilse de yine sen benim gönlümün taze çiçeği gibi kalacaksın, benim gözümde her zaman en güzel sensin ve sen kalacaksın ifadelerinde bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte Bülbülün güle olan aşkından inlemesi, dert çekmesi gibi, efsaneleşmiş aşklardan olan Kerem ile Aslının büyük aşklarından, hasretlerinden Kerem'in içinin yanması, dert çekmesi gibi, garip gönlüm bir arı misali sen diye işler, seni düşünür, sen benim gönlümün tadına doyulmaz balısın ifadeleri ile betimlemelerde bulunmuştur.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar" alt araştırma alanına, "Anlatmalar" bölümünün "Destanlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem efsaneleşmiş aşkları ve Âşıkları ile ilgili bilgiler, aşk-sevda konuları ile ilgili bilgiler, Türk Edebiyatında "Betimleme" çeşitleri ile ilgili örnekler verilmiştir. Bu örnekler ve bilgiler geçmiş zaman Âşıkları ve aşk kavramı söylenceleri ile ilgili, sevene sevilene değer verme, ilişkilerde hassasiyet içerisinde olma ve toplumda kadınlara şiddet olaylarını önleme, koruma ve önemseme konularında farkındalık oluşturması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 71. Kurusa fidanın güllerin solsa

72-) MAPUSANELERE ATTIM POSTUMU

MAPUSANELERE ATTIM POSTUMU (aman aman)
GAYIB ETTİM YARENİMİ DOSTUMU
BÜTÜN AHBAPLARIM BANA KÜSTÜ MÜ (aman aman)

Bağlantı:
YANDIM MAPUSANE SENİN ELİNDEN
GURTULAYDIM GARDİYANIN DİLİNDEN

MAPUSANE ÖNÜNDE BİR DERİN GUYU (aman aman)
GUYUDAN ALILLAR MAHKÜMLAR SUYU
NE GELEN VAR NE GİDEN BÜTÜN GÜN UYU (aman aman)

Bağlantı

ALILLAR : Alırlar.

POST : Tüylü hayvan derisi, bazı deyimlerde can anlamında kullanılır.

AHBAP : Kendisi ile yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse, samimiyet, içtenlik bildiren bir seslenme sözü.

TRT REPERTUAR NU : 4997

YÖRESİ-İLİ : KIRŞEHİR

KAYNAK KİŞİ : NEŞET ERTAŞ

DERLEYEN : NEŞET ERTAŞ

NOTAYA ALAN : İHSAN ÖZTÜRK

MAKAMSAL DİZİ : ACEMKÜRDİ

KONUSU TÜRÜ : MAPUSHANE

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" işlediği bir suçtan ya da maruz kaldığı bir durumdan ötürü kanunlar nezdinde cezasını çekmek için hapishaneye düştüğünü *"Mapushanelere attım postumu"* dizesinde hapishaneye attım canımı, hapishaneye düştüm anlamına gelecek şekilde ifade etmiştir. Devamında ise hapislik, tutsaklık durumu olduğundan dolayı bütün arkadaşlarından, dostlarından ayrı kaldığını hatta bu durumdan ötürü çevresindeki insanların kendisine küstüğünü, muhabbeti kestiğini kısacası toplumsal dışlanmaya maruz kaldığını ifade etmektedir.
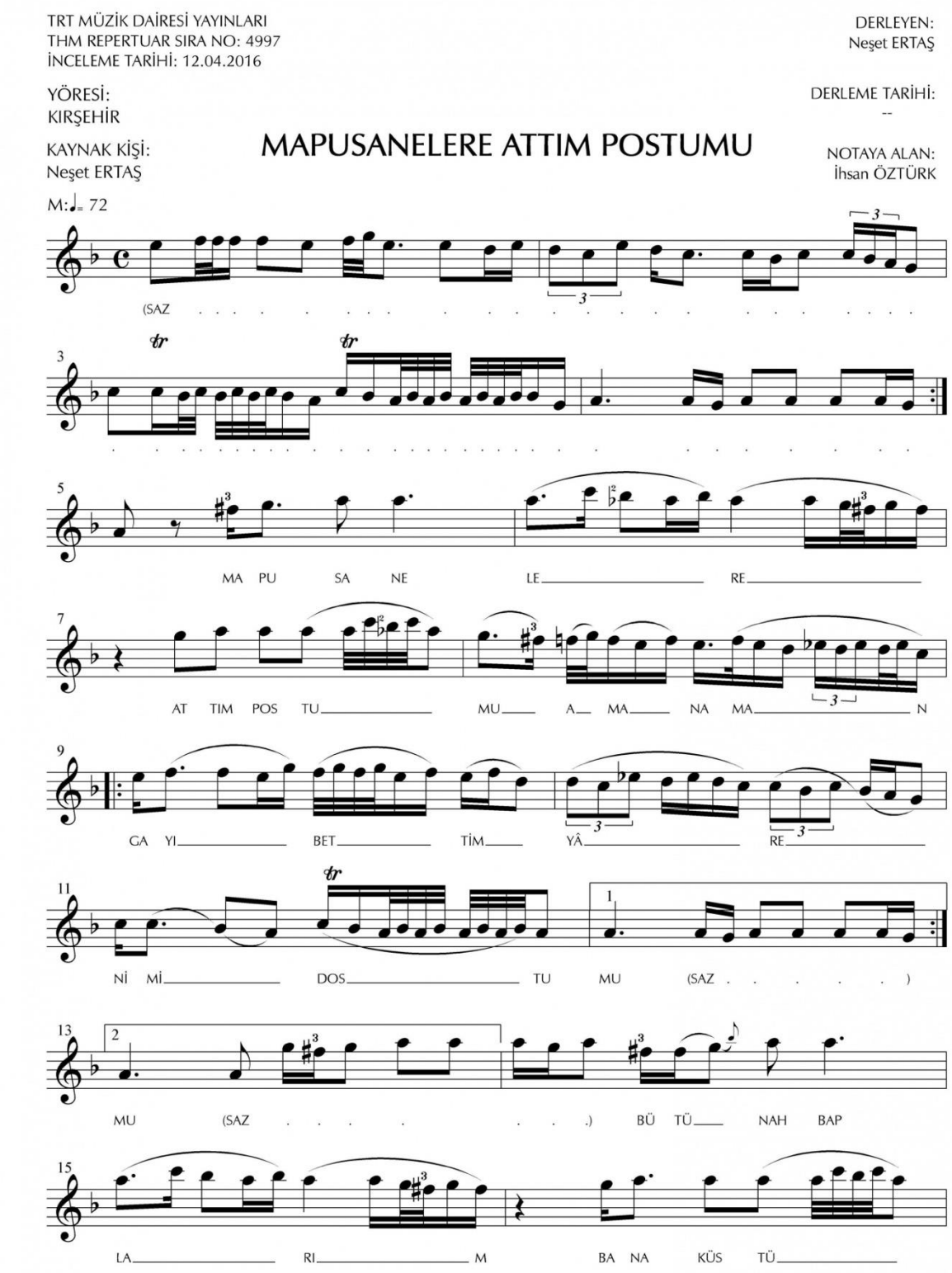
Bağlantı kısmında hapishanede bulunmasından dolayı duyduğu üzüntü, çaresizlik ve pişmanlıktan bahsetmektedir. Hapiste gerek gardiyanların muamelesinden gerek sağlıksız yaşam şartlarından gerekse psikolojik etkenlerden dolayı sıkıntıda olduğunu, hayatının kötü bir döneme girdiğini ifade etmektedir.

İkinci dörtlükte hapishanenin önünde bir kuyu olduğunu ve mahkumların su ihtiyaçlarını bu kuyudan temin ettiklerinden bahsetmiştir. Devamında ziyaretine gelen kimsenin olmadığını ve yapacak bir iş ya da uğraş olmadığından dolayı bütün günün yatmak, uyumakla geçtiğini, bu durumun daha da sıkıntı verdiğini ve günlerin hatta dakikaların geçmediğini, sıkıntı ve stres içinde olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Hukuku" alt araştırma alanına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Konut Çeşitleri" alt araştırma alanına, "Halk Sanatları ve Zanaatları" bölümünün "Meslekler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde hapishane hayatı ile ilgili, gardiyanlık mesleği ile ilgili, toplumda suç ve suç unsurlarının cezalandırılması ile ilgili, insan hayatının ve özgürlüğünün değeri ile ilgili, suçlu, mahkûm vb. hüküm giymiş insanlara toplumsal yaklaşım ve değer ve önyargılar ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler toplumsal ve hukuksal değerlere, kurallara uyma, dikkat etme ve yasadışı her türlü faaliyetten kaçınmaya, korunmaya dikkat çekmede, farkındalık oluşturmada, özgürlük, sağlık, toplumsal statü gibi insan hayatında büyük önem teşkil eden değerler ile ilgili kıymet bilme ve korunmasında farkındalık oluşturmada, halkın hapishane vb. kurumların mimari yapısı ve yönetimsel yapısı ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi
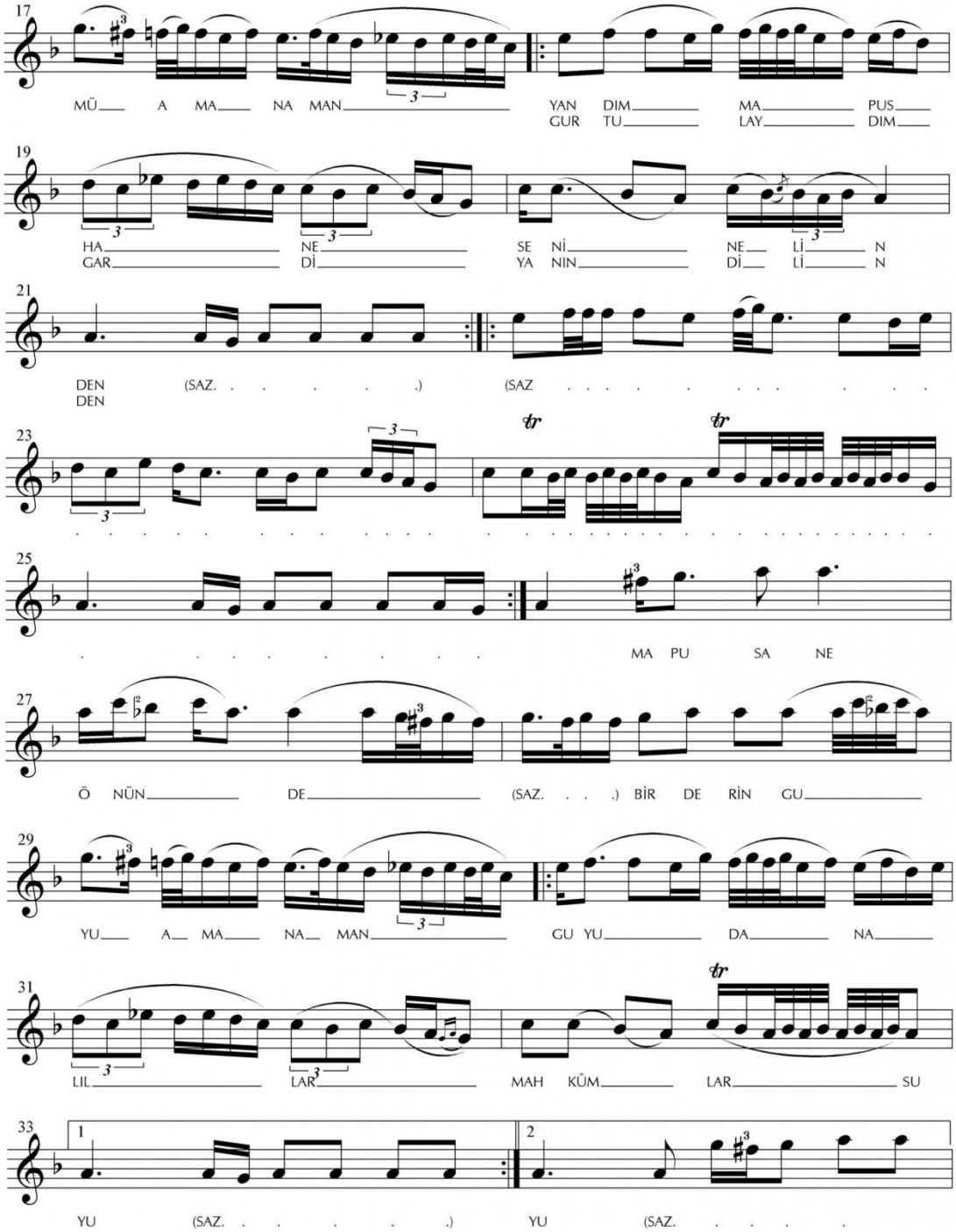
anlamında, gardiyanlık mesleği ve benzer meslekler ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 72. Mapusanelere attım postumu
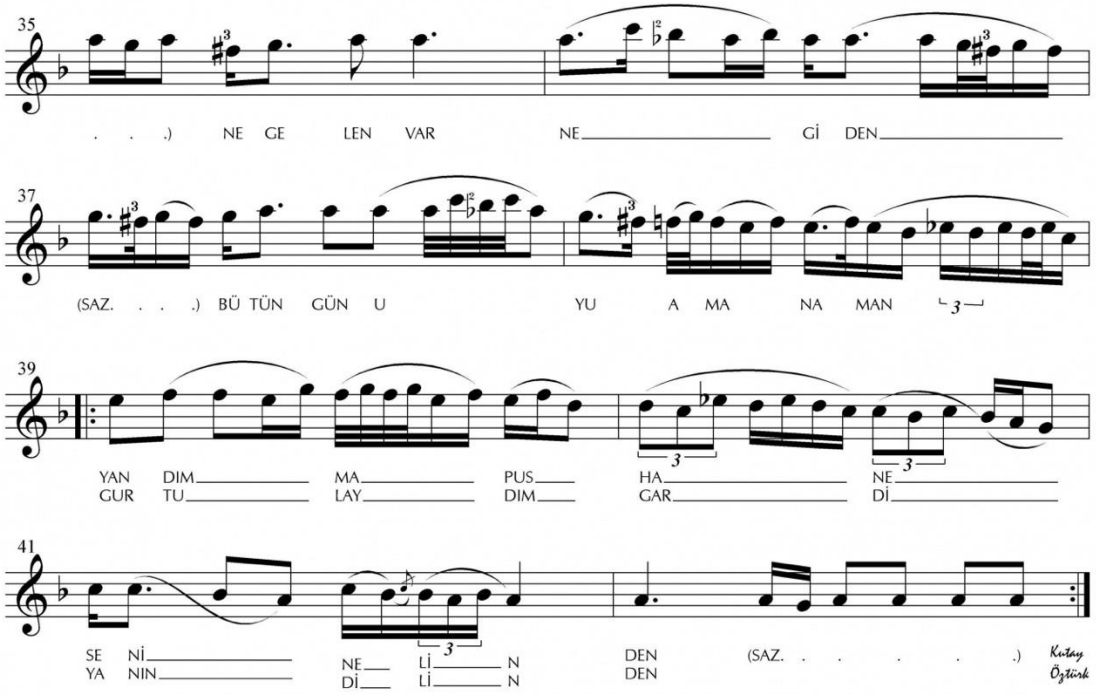
MAPUSHANELERE ATTIM POSTUMU

- 2 -

MAPUSHANELERE ATTIM POSTUMU

- 3 -

1.
MAPUSANELERE ATTIM POSTUMU (Aman aman)
GAYIB ETTİM YÂRENİMİ DOSTUMU
BÜTÜN AHBAPLARIM BANA KÜSTÜ MÜ (Aman aman)

BAĞLANTI:
YANDIM MAPUSANE SENİN ELİNDEN
GURTULAYDIM GARDİYANIN DİLİNDEN

2.
MAPUSANE ÖNÜNDE BİR DERİN GUYU (Aman aman)
GUYUDAN ALILLAR MAHKÛMLAR SUYU
NE GELEN VAR NE GİDEN BÜTÜN GÜN UYU (Aman aman)

BAĞLANTI:
YANDIM MAPUSANE SENİN ELİNDEN
GURTULAYDIM GARDİYANIN DİLİNDEN

ALILLAR: Alırlar.

Not: Kaynak kişi "mapusane" sözcüğünü bazen "mapisane" şeklinde söylemektedir; icra kolaylığı düşünülerek sözcük, eserin tümünde "mapusane" şeklinde yazılmıştır. İ. Ö.

73-) MAPUSHANE DEDİKLERİ

MAPUSHANE DEDİKLERİ BİR DERİN GUYU
YETMİŞ ARŞIN GELİYOR (ay anam) GALENİN BOYU
NE GELEN VAR NE GİDEN HEMEN YAT UYU

Bağlantı:
DÜŞTÜM BEN BİR MAPUSA (ay anam) YANAR DÖNER AYLERİM
DEMİR PARMAKLIKTAN (ay anam) BOYUN BÜKER AYLERİM

MAPUSHANE ÖNÜNDE ÜÇ AĞAÇ SELVİ
SELVİNİN DALLARI (ay aman) GUDRETTEN TELLİ
KİMİMİZ NİŞANLI KİMİMİZ EVLİ
YANDIM MAPUSHANE YANDIM SENİN ELİNDEN
GURTULAMADIM ANACIĞIM ŞU ZALIMIN DİLİNDEN

AYLEMEK : Ağlamak
GUDURET : GUDRET: Tanrı, Tanrı'nın gücü
ARŞIN : Yaklaşıl 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü
SELVİ (SERVİ) : Servigillerden, Akdeniz bölgesinde çok yetişen, kışın yapraklarını dökmeyen, 25 metre boyunda, ince, uzun, piramit biçiminde, çok koyu yeşil yapraklı bir ağaç, andız, Selvi, servi ağacı

TRT REPERTUAR NU : 1884
YÖRESİ-İLİ : AFYON
KAYNAK KİŞİ : KARA MEHMET
DERLEYEN : ANKARA DEVLET KONSERVATUARI
NOTAYA ALAN : ATEŞ KÖYOĞLU
MAKAMSAL DİZİ : SEGÂH

KONUSU-TÜRÜ : MAPUSHANE

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”ın nedenini bilmediğimiz bir durumdan ötürü hapishanede mahkûm olduğunu, içinde bulunduğu hapishanenin duvarlarının boyunun yaklaşık yetmiş arşın yani yaklaşık beş metre olduğunu, bundan dolayı derin bir kuyuya benzediğini ifade etmektedir. Devamında ziyaretine kimsenin gelmediğinden, yatmak uyumaktan başka bir iş olmadığından dolayı sıkıntılı, kasvetli bir mekân olduğundan, yaşam şartlarının ve psikolojik şartların zor ve dayanılmaz olduğundan bahsetmiştir.
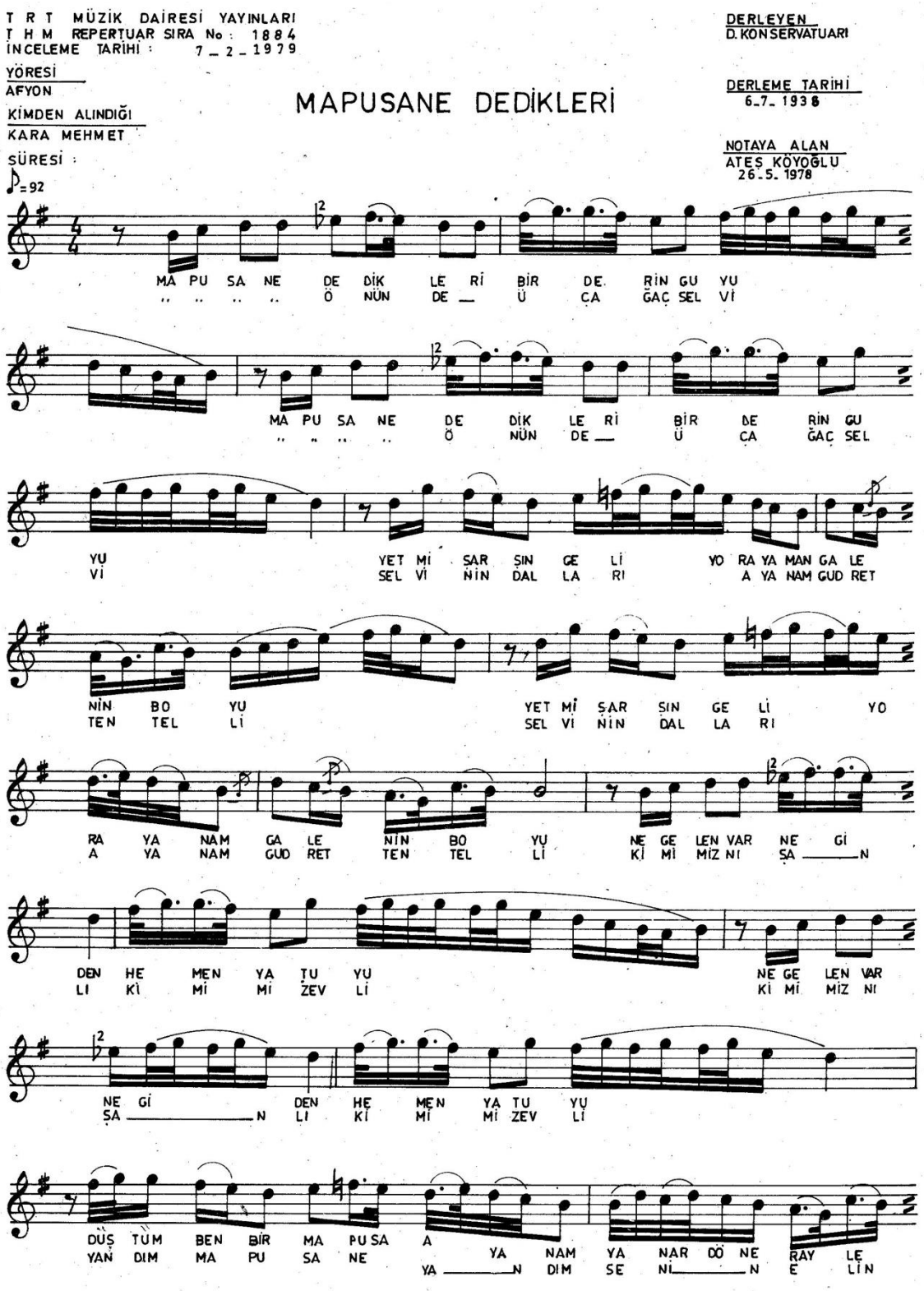
Bağlantı kısmında bilmediğimiz bir nedenden ötürü hapishaneye düştüğünü, demir parmaklıklar arkasında tutsak olduğunu bu durumdan ötürü dert yandığını, sürekli ağladığını, kendi haline acıdığını, pişmanlık, çaresizlik içinde olduğunu ifade etmektedir.

İkinci dörtlükte hapishanenin önünde üç adet servi ağacının olduğunu ve bu ağacın yapraklarını dört mevsim dökmemesinden ötürü Allah’ın bir kudretinin göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Devamında hapishanede bulunan mahkumların kiminin nişanlı kiminin evli olduğunu, arkalarında sevdiklerini, çocuklarını, eşlerini bıraktıklarını ve bu sebepten ötürü hasret, endişe, özlem gibi fazladan sıkıntılar çekip gözlerinin arkada kaldığını ifade etmektedir. Devamında hapishaneye düştüğü için hayatının harap olduğunu, dert sıkıntı çektiğini bir an önce hapisten kurtulmak istediğini gerek gardiyanların muamelelerinin gerek hapishanenin fiziki ve psikolojik şartlarının kötü olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Halk Bilgisi” bölümünün “Halk Hukuku” ve “Halk botaniği (bitkibilimi) alt araştırma alanlarına, “İnanışlar” bölümünün “Dini İnanışlar” alt araştırma alanına, “Halk Sanatları ve Zanaatları” bölümünün “Meslekler” alt araştırma alanına, “Halk Mimarisi” bölümünün “Konut Çeşitleri” alt araştırma alanına girmektedir.
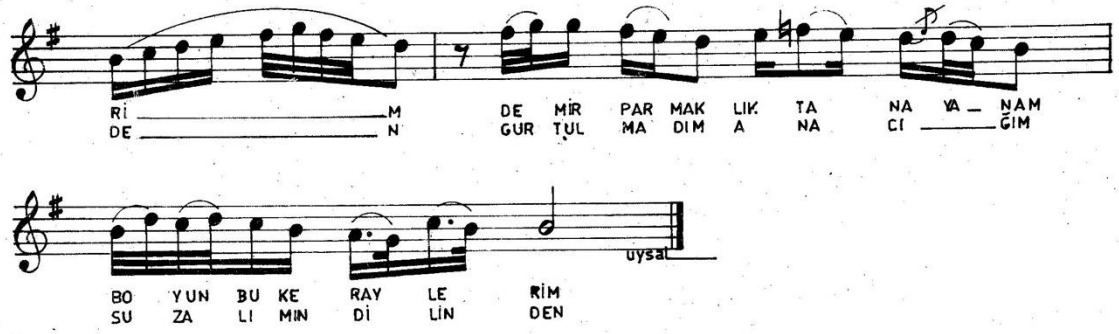
Bu türküde Servi ağacının yapısı ile ilgili bilgiler, hukuksal ceza yöntemleri ile ilgili bilgiler, İslâmî dininde Allah inancı il ilgili bilgiler, gardiyanlık mesleği ile ilgili bilgiler, konut çeşitlerinden olan hapishane, ıslah evi vb. yapılarla ilgili mimari ve fiziksel özelliklerini içeren bilgiler, mahkumluk ve ceza usûl ve çeşitleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler insan hayatında özgürlük ve sağlığın değerinin, kıymetinin bilinmesi, korunması ve

farkındalık oluşturması anlamında, toplumlarda hak ve hukuksal değerlere uyulmasının bilincini geliştirmek, toplumlardaki suç unsur ve unsurlarını ortadan kaldırma bilincini geliştirmek bağlamında, hapishane, ıslahevi vb. yapıların mimari ve fiziksel şartlarına dikkat çekmek anlamında, gardiyanlık vb. meslekler ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında, servi ağaçlarının fiziksel özelliklerine dikkat çekmek ve çevrecilik bilincini geliştirmek bağlamında, İslâmî dininde Allah inancı ve iman konuları ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 73. Mapushane dedikleri

MAPUSANE DEDİKLERİ
(Sahife- 2)

—1—

MAPUSANE DEDİKLERİ BİR DERİN GUYU
YETMİŞ ARŞIN GELİYOR AYAMAN GALENİN BOYU
NE GELEN VAR NE GİDEN HEMEN YAT UYU
Bağlantı (DÜŞTÜM BEN BİR MAPUSA AYANAM YANAR DÖNER AYLERİM
DEMİR PARMAKLIKTAN AYANAM BOYUN BÜKER AYLERİM

—2—

MAPUSANE ÖNÜNDE ÜÇ AĞAÇ SELVİ
SELVİNİN DALLARI AYANAM GUDRETTEN TELLİ
KİMİMİZ NİŞANLI KİMİMİZ EVLİ
Bağlantı (YANDIM MAPUSANE YANDIM SENİN ELİNDEN
GURTULMADIM ANACIĞIM ŞU ZALIMIN DİLİNDEN

74-) MARDİN KAPI ŞEN OLUR

MARDİNKAPI ŞEN OLUR
DİBİ DEĞİRMAN OLUR
BURALARDA YAR SEVEN
MUTLAKA VEREM OLUR

DAĞKAPISI DAŞLIDIR
YARİM KARA KAŞLIDIR
BEN YARİMİ TANIRAM
KIVIR KIVIR SAÇLIDIR

URFAKAPI BAĞLIDIR
YARİM KARADAĞLIDIR
BEN YARIMA KIYAMAM
YARİM KÜÇÜK ÇAĞLIDIR

YENİKAPI BAHÇALAR
YAR ORDA KEMAN ÇALAR
O YAR BANA BAKANDA
YÜREĞİMİ PARÇALAR

TRT REPERTUAR NU	: 2200
YÖRESİ-İLİ	: DİYARBAKIR
KAYNAK KİŞİ	: CELAL GÜZELSES
DERLEYEN	: PLAKTAN YAZILDI
NOTAYA ALAN	: MEHMET ÖZBEK
MAKAMSAL DİZİ	: UŞŞAK
KONUSU TÜRÜ	: AŞK, SEVDA
USÛL	: 4/4

İnceleme:

Yaşanmış hikayesi olan bu türküde "Türkü Yakıcı", çok eski ve köklü bir yapısı olan, medeniyetler beşiği Diyarbakır Yöresinin şehir merkezini çevreleyen surların dört ana kapısından bahsetmiştir. Dört mısraın her birinde bir kapıyı tanıtarak aşkını, derdini bu türküde anlatmıştır.

Birinci dörtlükte eski kentin güneyinde bulunan Mardin kapıdan ve bu kapı etrafında değirmenlerin olduğundan, bundan dolayı şenlik, kalabalık bir nüfus ve insan yoğunluğu olduğundan bahsetmiştir. Devamında buralarda yar seven, âşık olan derdinden verem olur, hasta olur, derdinden ölür, burada yar sevmek zordur, adetleri, gelenekleri engel olur ifadelerinde bulunmuştur. "Türkü Yakıcı"ın bu dörtlükte bahsettiği "verem" hastalığı; geçmiş dönemlerde "ince hastalık" olarak bilinirdi ve bu hastalığın tedavisi, bu hastalıktan kurtulmak neredeyse imkansızdı, tedavisi yoktu. Birçok türküde de verem hastalığının adı geçmektedir ve zamanın en korkulan hastalıklarından biri olarak bilinir.

İkinci dörtlükte Kentin Harput'a açılan kapısından bahsetmektedir ve adında da geçtiği gibi bu kapının olduğu bölge taşlık bir oluşuma sahiptir. Devamında sevdiği kızın kara kaşlı, kıvırcık saçlı olduğundan hayranlıkla bahsetmektedir.

Üçüncü dörtlükte Kentin batısında yer alan Urfa kapıdan bahsetmektedir. Bu kapıya "Halep Kapısı" ya da "Rum Kapısı" da denilmektedir. Devamında *"Yarim Karadağlıdır"* dizesinde sevdiği kızın "Karadağlı" yani Urfa ve Diyarbakır yöresi arasından bulunan "Karacadağ" adı verilen sönmüş bir volkanik yükseltinin etrafında bulunan yerleşim yeri olan yerli olduğunu, yaşının küçük olduğunu ve ona kıyamadığını, ona karşı aşırı hassas olduğunu ifade etmiştir.

Dördüncü dörtlükte Kentin doğu kısmında yer alan, Dicle Nehri kenarında olan ve "Su Kapısı" olarak da bilinen "Yeni Kapı" nehir kenarında olduğu, tarıma elverişi olduğundan dolayı civarında bahçelerin çok olduğunu, etrafının yeşillik olduğunu, muhtemelen sevdiği kızın evinin de bu kapıya yakın olduğunu ve keman çaldığını müzikle uğraştığını ifade etmektedir. Devamında türkünün yaşanmış hikayesinde de anlatılan ilk göz göze geldiği anda hissettiklerini "Türkü Yakıcı" bu dizede belirtmiş ve o bakışların ardından aşkının, sevdasının daha da körüklendiğini, yüreğinin yandığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Anlatmalar" bölümünün "Halk Hikayeleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar"

alt araştırma alanına, “Halk Bilgisi” bölümünün “Halk Hekimliği (tıbbı)” alt araştırma alanına, “Halk Sanatları ve Zanaatları” bölümünün “Meslekler” alt araştırma alanına, “Halk Müziği” bölümünün “Halk Çalgıları” araştırma alanına, “Halk Mimarisi” bölümünün “Hayata Yardımcı Yapılar” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem meslek çeşitleri, aşk sevda yaşantıları, Diyarbakır Yöresi mimari yapılanmaları ve kültürü, Yörede kullanılan çalgılar, verem hastalığı ve geçmiş zaman yöre yaşantıları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler, geçmiş zaman aşk, sevda konuları ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, Diyarbakır Yöresi tarihi ve şehir yapılanmasına dikkat çekmesi bağlamında, İnsan sağlığını ve hayatını olumsuz etkileyen verem hastalığı ve diğer hastalıklara karşı önlem alınması ve insan sağlığının korunmasına dikkat çekmesi bağlamında, geçmiş zaman ve günümüz meslek çeşitleri ve özelliklerine dikkat çekmesi bağlamında, Türk Halk Müziğinde kullanılan geleneksel çalgılar ve icra ediliş biçimlerine dikkat çekmesi bağlamında, tarihte sur, kale vb. yapıların önemi ve yapılış şekilleri bilgilerine dikkat çekmesi bağlamında, Türkülerin yakılış nedenleri ve yaşanmışlıklarından anlam, ders çıkarılmasına dikkat çekmek bağlamında bir yaygın eğitim oluşturmaktadır (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2019).

Türkünün öyküsü:

Mardin Kaplı Kör Mıho'nun büyük oğlu olan Recep Serttaş, Hançepek Mahallesi'nde kunduracılık yapmaktadır. Recep'in sesi de güzeldir. Kundura dikerken türküler ve şarkılar mırıldanır. Arkadaşları ve bazı müşterileri yanma gelerek sohbet ederler ve Recep'in mırıldanarak söylediği türküleri dinlerler.

Kundura yaptığı müşterilerinden birinin kızı olan Güle, babasının kundurasını almak için Recep'in dükkanına gelir. Güle'yi gören ve güzelliğine hayran kalan Recep, babası için diktiği kundurayı paketleyerek Güle'ye verir. Güle dükkândan çıkınca Recep ardından hayran hayran bakakalır.

Günler geçer Recep Güle'yi unutamamış ve bir türlü aklından çıkaramamıştır. Dükkanına gelen arkadaşları Recep'te bir durgunluk, dalgınlık olduğunu fark ederler ve sorarlar fakat Recep bir türlü kendisinin dalgın ve düşünceli olmasına sebep olan gerçeği söylemez. Öylesine dalgındır ki yine bir gün kundura dikerken Güle'nin sokaktan geçtiğini görür ve

heyecanlanır. Bu heyecandan elindeki bizi, diktiği kunduranın köselesine batırırken dalgınlıktan parmağını derinin üzerinden çekmez ve biz'i parmağına batırır.

Ramazan Bayramı yaklaşmıştır. Kundura siparişleri artar. Bu arada Güle'nin babası Kemal de kundura diktirmek için Recep'in dükkanına gelir. Recep ayak ölçüsünü alır ve bayrama yetiştireceğini belirtir.

Arife günüdür. İşleri yoğun ve kendisi ise dalgındır. Bu dalgınlığı işlerinin aksamasına sebep olmaktadır. Güle'nin babasına diktiği kunduranın az bir işi kalmıştır. Sadece topuklarını çakıp daha sonra biraz kalıpta bekletecektir. Ne de olsa sevdiği kızın babasının ayakkabısıdır. Özen göstermek ister. Fakat işinin yoğunluğundan kunduranın topuğunu çakmayı ve kalıba koymayı unutur.

Akşamüstü Güle'nin babası kundurasını almaya gelir ve hazır olmadığını görür. Recep utancından bir şey söyleyemez, özür diler. "Kemal ağabey sen eve git ben akşam evinize getiririm. Sen hiç merak etme" der ve yollar. Elindeki işi bırakır hemen topukları çakar, kalıba bağlar bir müddet sonra kalıptan çıkardığı ayakkabının boyasını ve cilasını yapar ve eline aldığı gibi Güle'nin evinin yolunu tutar.

Evin önüne gelmiştir ve heyecanlıdır. Kapıyı çalar, kapı açılınca Güle'yi karşısında gören Recep heyecanlanır. Nefes alıp vermeleri değişir, kundura elinden düşer. Güle, eğilerek yerden kundurayı alır. Recep Güle'ye "Onları bana ver, babana ben giydireceğim" der. Güle de kundurayı Recep'e verir göz göze gelirler, bakışırlar, içeri girdikten sonra Güle'nin babası Recep'i odaya alır, oturtur ve hemen bir kahve yaptırtır. Bu arada Recep, kundurayı Güle'nin babasına giydirir. Kunduradan memnun kalan Kemal Bey, kunduranın parasını verir. Kahveler içildikten sonra Recep dükkâna döner. Sevinçlidir çünkü Güle ile yüz yüze gelmiş ve konuşmuştur. O gece sabaha kadar uyuyamaz.

Recep karasevdaya tutulmuştur. Derdini kimseye söyleyemez. Yalnız kendisi gibi kunduracılık yapan Âşık İhsani'nin ağabeyi Ferhan'a derdini döker. İçini ona boşaltır. Bu arada bu sevgisinin anısına sözü ve müziği kendisine ait olan,

"Mardin Kapı şen olur
Dibi degirman olur
Buralarda yar seven
Mutlaka verem olur"

türküsünü yapar. Arkadaşları ile eğlendikleri vakit hep beraber çalıp söylerler.
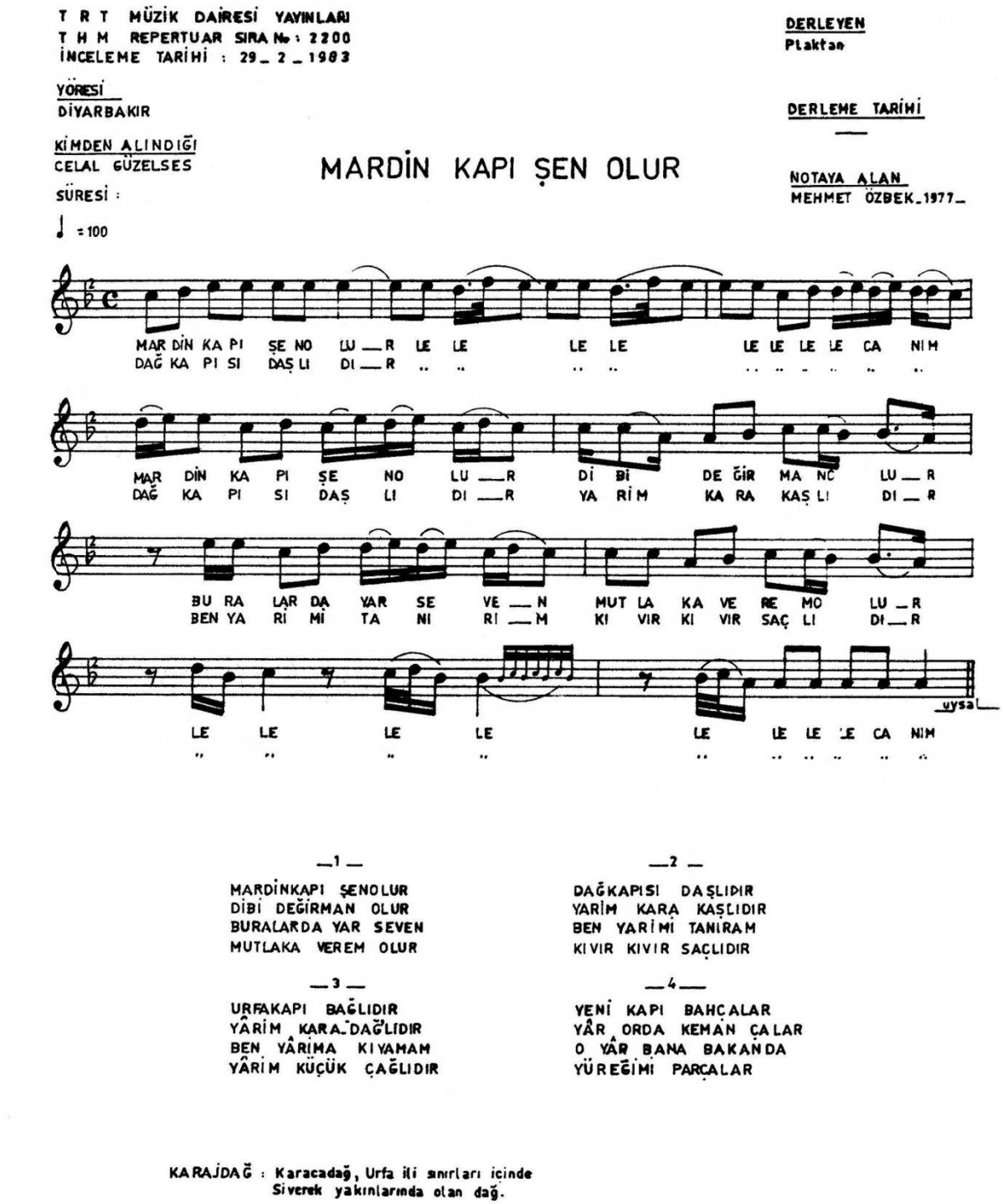
Bir gün Hüsnü İpekçi, Diyarbakır Halk Musiki Cemiyeti'nde çalışmaları bitince Hançepek'te oturan Sami Hazinses'in babasına uğrayıp İstanbul'da olan Sami'yi sormaya gider. O sırada kunduracı Recep, Hüsnü İpekçi'yi sokakta görünce dükkanına davet eder. Çay, kahve ikram eder ve sohbete başlarlar. Bu arada Recep, Hüsnü İpekçi'ye yapmış olduğu türküyü okur. Bu türküyü sevdiği bir kız için yazdığını belirtir. Türkü, Hüsnü İpekçi'nin çok hoşuna gider ve üç gün sonra tekrar Recep'in yanına gelerek Recep'ten bu türküyü tekrar okumasını ister. Recep de türküyü okur. Biraz sohbetten sonra Hüsnü İpekçi dükkândan ayrılır.

Musiki Cemiyeti'nde çalışma yaparlarken Hüsnü İpekçi, hocası Celal Güzelses'e, "Hocam Mardin Kapı'da kunduracı Recep var, geçen gün uğradım çok güzel bir türkü yapmış" der. Celal Bey de "Yarın onu al cemiyete getir" der. Ertesi gün Hüsnü İpekçi, Recep'i alarak Musiki Cemiyeti'ne getirir. Burada Recep'in yapmış olduğu türküyü 9 - 10 defa çalıp söylerler. Çünkü kayıt cihazı yoktur. Sözleri ile makam ve usûlü unutulmasın, kulaklarda kalsın diye çalışma yapmışlardır.

Recep, çok istemesine rağmen sevgisinin karşılığını maalesef bulamaz. Bu durumdan çok etkilenmekte olan Recep, Diyarbakır'dan ayrılmaya karar verir ve İstanbul'a gider. İstanbul'da da kendini toparlayamaz ve bir süre sonra da rahatsızlanır. Bunun üzerine Diyarbakır'a geri döner. Tam da yaktığı türkünün sözlerindeki gibi vereme yakalanır ve bir müddet sonra da vefat eder (Repertuar Türküleri Külliyatı, 2016d).

* Celal Güzelses bu güzel türküyü sonraki yıllarda plağa okumuştur.

* Bu hikâyeyi olayın kahramanının yakın arkadaşı olan Ferman ve Hüsnü İpekçi'den 2001 yılında derledim, denilmektedir.

Şekil 74. Mardin kapı şen olur

75-) MENDİLDEN BOHÇA M’OLUR

MENDİLDEN BOHÇA M'OLUR
HUYSUZDAN GOCA M'OLUR
DENGİNE VARMAYANIN
GÜNDÜZÜ GECE OLUR

Bağlantı:
OY MENDİL MENDİL MENDİL
HEP SÖZLERİN YALANDIR
GEL YANIMA İNANDIR

MENDİLİMİN OYASI
SOLUVERDİ BOYASI
CİVAN ÖMRÜM ÇÜRÜTTÜ
ALLAH'INDAN BULASI

BOHÇA : İçine çamaşır, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş

OYA : Genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel

CİVAN : Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın, genç ve yakışıklı

TRT REPERTUAR NU : 2781

YÖRESİ-İLİ : ESKİŞEHİR

KAYNAK KİŞİ : ALAADDİN SEÇGEL, HİLMİ KAYHAN

DERLEYEN : ANKARA DEVLET KONSERVATUARI

NOTAYA ALAN : ATEŞ KÖYOĞLU

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : SİTEM

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”; günlük hayatta daha çok kadınların elbise, çamaşır vb. eşya koydukları büyük ve dört köşe kumaş parçasından bahsetmektedir. Ebat olarak çok daha küçük olan ve günlük hayatta çeşitli amaçlar için yaygın olarak kullanılan “mendil” den bohça olamayacağını, bohçalama işlemi için küçük ve eksik kalacağını ifade etmiş ve huysuz, aksi insandan da eş olmayacağını, bir kadına koca olmayacağını, eğer öyle bir adamla evlenirsen hayatı zindan edeceğini ifade etmiştir. Devamında dengi yani huyu, suyu, mizacı uymayan bir insanla kişi evlenirse eğer, ölçmeden tartmadan acele karar verirse yada evlendirilirse *“gündüzü gece olur”* yani hayatı kararır, yaşamdan tat almaz, mutsuz olur ifadelerinde bulunuyor.
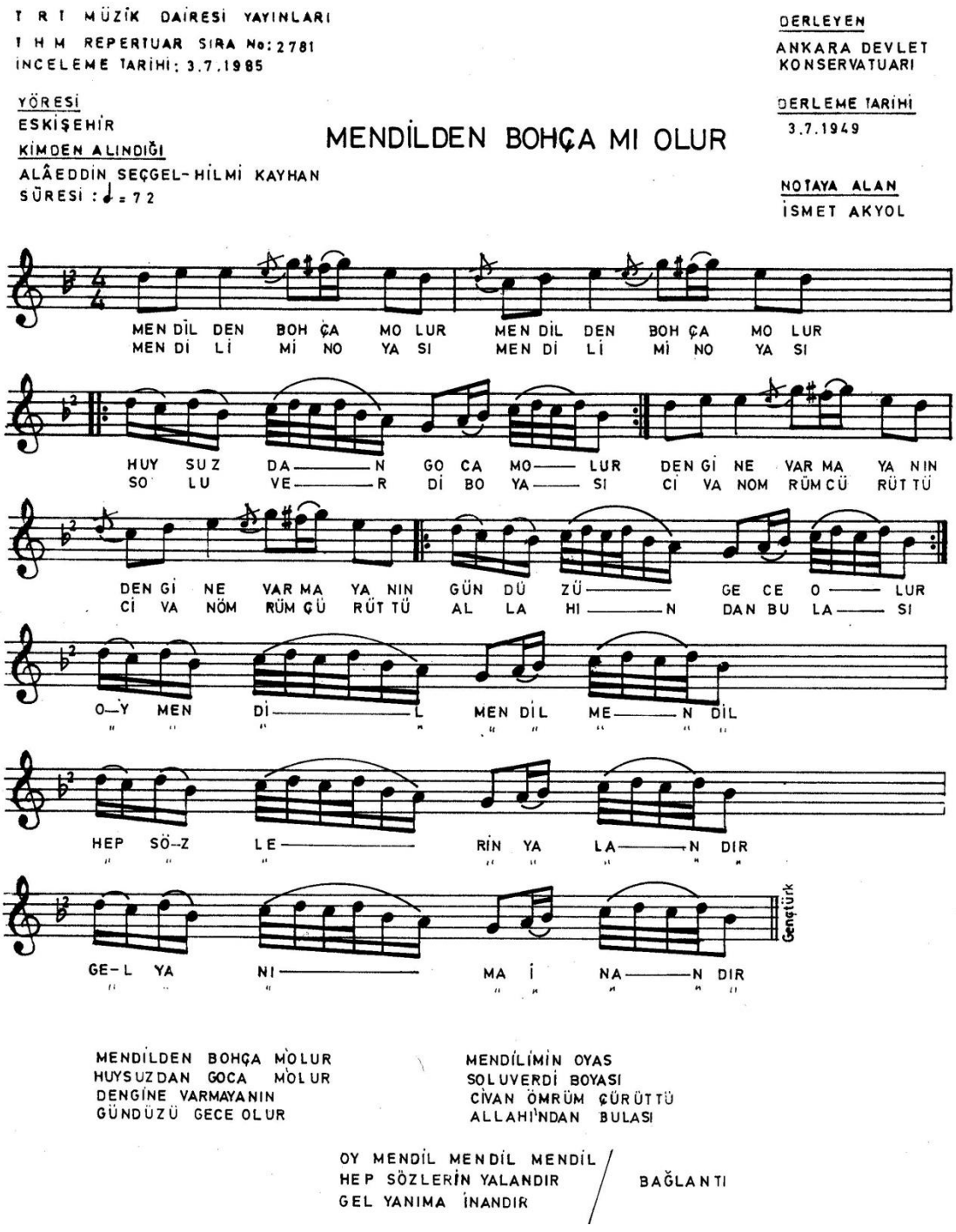
Bağlantı kısmında mendil kelimesine vurgu yaparak bir mesajlaşma aracı olarak kullanılmasını ifade ediyor ve sevdiğinin verdiği sözlerini tutmadığını, hep kandırdığını söylüyor ve kendisinden yanına gelip kendisini ikna etmesini istiyor.

İkinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” elindeki mendilin oya işlemeli olduğundan fakat renginin solduğundan, kendi hayatının da aynı o mendilin oya işlemesinin renginin solması gibi hayatındaki insan yüzünden solduğunu, gençliğinin çürüdüğünü, elinden gittiğini ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Beddualar (ilenmeler, ilençler) alt araştırma alanına, “Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Evlenme” ve “Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve görenekler” alt araştırma alanlarına, “Halk Sanatları ve Zanaatları” bölümünün “Hammaddelerine göre el sanatları” ve “Yapım Tekniklerine göre el sanatları” alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem aşk-sevda ve evlilik konuları le ilgili bilgiler, Türk Folklorunda önemli yer tutan el sanatları çeşitleri ile ilgili bilgiler, halk arasında beddua, ilenme ve ilenç mesajı veren kelime ve söylemler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın geçmiş zaman aşk-sevda yaşantısı ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, Türk el sanatları ve zanaatları çeşitlerinin öğrenimi, geliştirilmesi yaşatılması ve yaygınlaştırılmasında farkındalık oluşturması bağlamında, evlilik ve eş seçimlerinde dikkat

edilmesi, acele edilmemesi ve doğru eş seçimine dikkat edilmesi konularında farkındalık oluşturması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 75. Mendilden bohça m'olur

76-) MEVLAM DER Kİ DOĞRUCA GEL

MEVLAM DER Kİ DOĞRUCA GEL
KULUM BANA FEVRİCE GEL
EĞRİ GELEN ERMEZ BANA
DOĞRULUK ET YOLLUCA GEL

KALK SEHERDEN YÜKÜN BAĞLA
NİYAZ EYLE ÇOK ÇOK AĞLA
HADDİN ÜZRE İNCİ ÇAĞLA
HUB YOLUNA SAÇ UCA GEL

KALK ZİKREYLE LAHZA DURMA
BENDEN OZGESİNİ GÖRME
ACI TATLI ASLA SORMA
HER İŞİME RAZICA GEL

FEVRİ : Aniden, birdenbire
SEHER : Sabahın erken saatleri
NİYAZ : İsteme
HUB : Güzellik
ZİKRETMEK : Düşünmek, anmak
LAHZA : Kısa süre
UCA : Yüksek, Ulu
ÖZGE : Başka, iyi, güzel, cana yakın, sıcak kanlı

TRT REPERTUAR NU : 2520
YÖRESİ-İLİ : ŞANLIURFA
KAYNAK KİŞİ : AHMET UZUNGÖL
DERLEYEN : MEHMET ÖZBEK

NOTAYA ALAN : MEHMET ÖZBEK

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : İLAHİ

USÛL : 4/4

İnceleme:
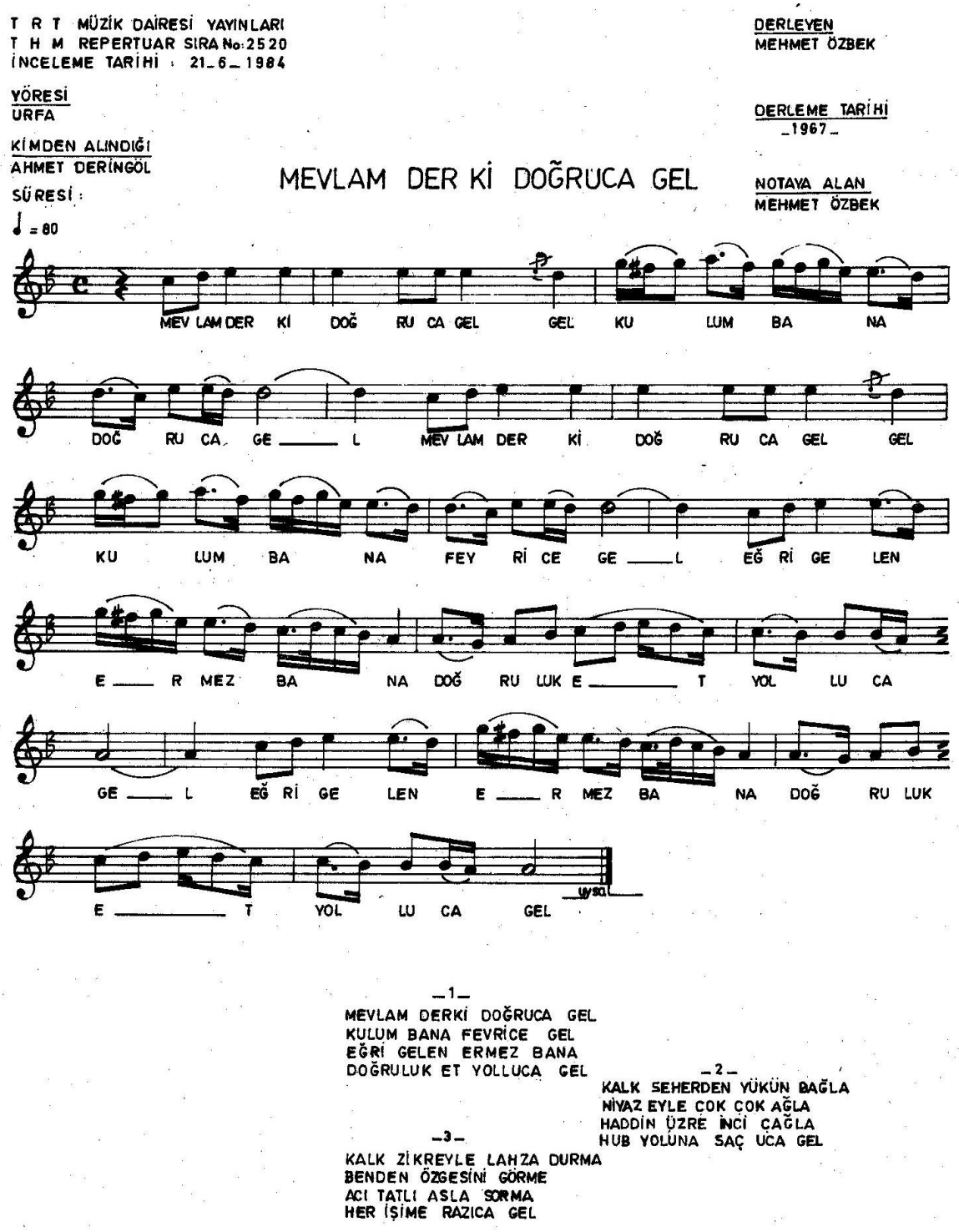
Birinci dörtlükte Mevla'nın kullarına emirlerinden bahsetmektedir. Doğru yalansız ve ne zaman ölümün geleceği belli olmayan fani dünyada *"kulum bana fevrice gel"* yani bir an önce bana olan ibadetlerine başla ve benim yolumda doğruluk yolunda gel demektedir. *"Eğri gelen ermez bana"* cümlesinde ise, fani dünyada kötülük eden doğruluktan geçip eğri yani yanlış hayat süren, kötü tutumlar içinde olanları Mevla'ya kavuşamayacakları ancak doğruluk edenlerin bu sırra, bu mükafata erişecekleri söylenmektedir.

İkinci dörtlükte *"Kalk seherden yükün bağla"* yani seher vakti diye bilinen vakit güneşin doğmaya yaklaştığı tabiatın uyanıp geceden çıkmaya hazırlandığı ilk vakit olarak bilinir ve burada hem sabah namazının vakti olan seher vaktine yani günün ilk ibadet vaktine işaret etmektedir hem de doğruluk iyilik yapmak için erkenden yol almayı işaret etmektedir. *"Niyaz eyle çok çok ağla"* cümlesinde de yine Allah'a el aç bol bol dua et günahların için ağla ve her şeyi O'ndan iste demektedir. *"Haddin üzre inci çağla, Hub yoluna saç uca gel"* cümlelerinde ise gücünün yetebildiği verebildiğin kadar malını, zekatını, sadakanı, yardımını güzellik yolunda, iyilik yolunda (Allah yolunda) saç yani harca ve bana yüce bir insan olarak gel demektedir.

Üçüncü yani son dörtlükte *"Kalk zikreyle lahza durma, benden özgesini görme"* yani kalk beni (Mevla'yı) bir an bile durmadan zikret, ibadet et, benden başkasını İlah olacak, tapılacak değerde görme yani bir tek Allah'ı bil diyor, *"Acı tatlı asla sorma, her işime razıca gel"* cümlelerinde ise İmanın şartlarından olan kaza ve kadere iman şartını işaret etmektedir. Kulun başına ne gelirse gelsin Allahtan geldiğini bununda bir hikmeti olduğunu ve Ondan gelecek hayra da şerre de razı olmasını söylemektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâm dini ile ilgili bilgiler, doğru insan olma, insanın vaktini zamanını iyilik, doğruluk, güzellik ve Allah yolunda harcaması ile ilgili nasihatler ve bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler ve nasihatler halkın İslâm dini ile ilgili söylemlerine dikkat çekmesi bağlamında, toplumda adaleti, barışı, huzuru, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamada farkındalık oluşturması ve uygulanması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 76. Mevlam der ki doğruca gel

77-) MİRAS HAK DEĞİL Mİ

Serbest:

(vay) MİRAS HAK DEĞİL Mİ BEN DE İSTERİM
İĞNEDEN İPLİĞE BİR BİR BÖLERİM
BABAMIN MİRASIN BEN DE İSTERİM
ÇÖPLÜKTE BULDUĞUM YORGAN NİC'OLDU

(vay) HANİ ARABA HANİ MARABA
HANE DÜKKAN OLMUŞ BÜTÜN HARABA
HANİ SAMANLIKTAKİ KIRIK ARABA
ONYEDİ DÜĞÜMLÜ URGAN NİC'OLDU

(vay) HANİ BABAMIN TOPRAK LENGERİ
HAS PALITTANIDI O ET ÇENGELİ
GÖZÜME GÖRÜNMEZ TAVUK PİNGELİ
DARMADAĞIN DİPSİZ SEPET NİC'OLDU

(vay) HANİ BABAMIN RENÇBER TAKIMI
SENEDE EKERDİ ÜÇ GOT TOHUMU
VEREMEZDİ BİR O DAĞIN HAKKINI
HANİ ÇİFTE HİZMETKERLER NİC'OLDU

(vay) BU KADAR MALIN HEPSİNE YANDIM
KETEN GÖMLEK GİTTİ YELEĞE YANDIM
TENEKE CEZVELERİ TOKATTAN ALDIM
YANI KIRIK KULPSUZ FİNCAN NİC'OLDU

MARABA : Çiftçi, kahya: ortakçı
LENGER : Kevgir, ÇÖMLEKTEN YAPILAN KAP
PALIT : ÇINAR, MEŞE, PALAMUT GİBİ AĞAÇLARIN MEYVESİ
GOT : YÖREDE 18 KİLOLUK TENEKELERE VERİLEN AD

PİNGEL : Tavukların ahırda üzerine tünedikleri ağaç parçası

RENÇPER : Tarla, bağ, bahçe, yapı ve toprak işlerinde ağır işleri gören gündelikçi, ırgat

TRT REPERTUAR NU : 3508

YÖRESİ-İLİ : AĞRI

KAYNAK KİŞİ : NURETTİN KESER

DERLEYEN : SELAHATTİN ERORHAN

NOTAYA ALAN : ÖMER ŞAN

MAKAMSAL DİZİ : ÇARGÂH

KONUSU-TÜRÜ : MİZAHİ

USÛL : 12/8

İnceleme:

Bu türküde yörede babadan yoksul bir halk "Türkü Yakıcı"nın babasının ölümünden sonra aslında hiçbir şey kalmamasına rağmen, çok şey kalmışçasına bu durumu mizahi bir dille anlatmasını görüyoruz.

Birinci kıtada mirasın hak olduğunu babasından kalan her şeyi bölmek istediğini ama ortada bölecek bir mal olmadığından dolayı çöpe atılan bir yorgan vardı onu bari alayım diye sitemde bulunuyor.

İkinci kıtada *"hani araba hani maraba"* yani ne araba ne babamın çalışan işçileri kaldı, *"hane dükkan olmuş bütün haraba"* ev de dükkan da hep harabe, işe yarar bir şey kalmadı diyor, *"hani samanlıktaki kırık araba, on yedi düğümlü urgan nic'oldu"* samanlıkta işe yaramaz kırık bir araba birde artık eskimekten kopmaktan on yedi düğüm atılmış yani yamalanmış urgan (halat) kaldı diyor.

Üçüncü kıtada *"hani babamın toprak lengeri"* yani babamın (topraktan yapılan çömlek de denilen içinde yemek yenilen kaba verilen addır) çömlek kabı, *"has palıttanıdı o et çengeli"* palıttan (çınar, meşe, palamut gibi ağaçların meyvesinden yapılan) yapılan bir çengel yani tahta bir çengel, *"gözüme görünmez tavuk pingeli, darmadağın dipsiz sepet nic'oldu"*
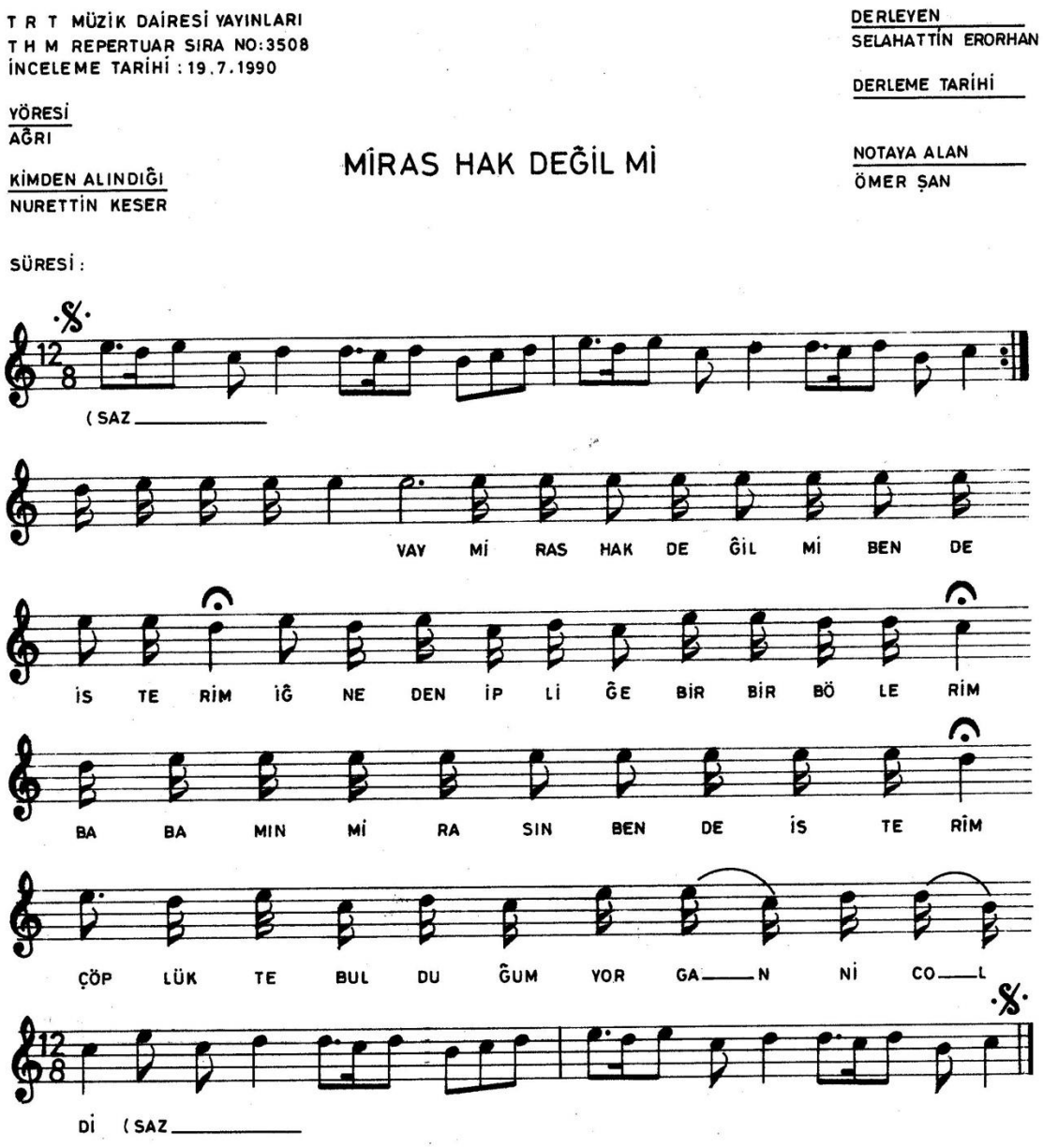
Ahırda tavukların yumurtlamak için üstüne tünedikleri tahta parçası ve yumurtaların içine düşmesi için pingelin altına konulan eski sepetten bahsetmektedir, kala kala bunlar kaldı gözüme bile gözükmüyor değersiz olduklarından diyor.

Dördüncü kıtada *"Hani babamın rençber takımı, senede ekerdi üç got tohumu"* Babamın emrinde çalışan çiftçileri, ırgatları mı vardı, senede ekse ekse 3 got tohum ekebilirdi anca (her biri 18 kiloluk tenekelere yörede got denir), *"Veremezdi bir o dağın hakkını, hani çifte hizmetkerler nic'oldu"* koyunları otlatmaya giden çobanın bile parasını veremezdi, hizmetçileri, çalışanları mı vardı bana kalacak diyor.

Beşinci kıtada yani son kıtada *"Bu kadar malın hepsine yandım, keten gömlek gitti yeleğe yandım, teneke cezveleri tokattan aldım, yanı kırık kulpsuz fincan nic'oldu"* teneke cezveleri, kulpu kırık fincanı özetle ilk dört kıtada anlattığı gibi değersiz üç beş parça eşya kaldığı, onların da beş para etmediği yani miras değeri taşımadığını görüyoruz.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına, "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Türler" alt araştırma alanına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Hayata Yardımcı Yapılar" ve "Konutların Döşenmesi, kullanımı ve ev eşyaları" alt araştırma alanlarına, "Halk Mutfağı" bölümünün "Mutfak araç ve gereçleri, kullanılışları" alt araştırma alanına "Halk sanatları ve Zanaatları" bölümünün "Meslekler" alt araştırma alanına, "halk Bilgisi" bölümünün "Halk ekonomisi" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde Türk Kültüründe "miras" geleneği ile ilgili bilgiler, geçmiş dönem köy hayatı ve kullanılan eşyaları ile ilgili bilgiler, köy hayatı ve tarım işlerinde kullanılan eşyalar, alet edevat ve makineler hakkında bilgiler, hayvancılık ve tarım ile ilgili kullanılan yapılarla ilgili bilgiler, çiftçilik mesleği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın geçmiş zaman yaşamı, miras konusu, köy yaşam şekli ve kullanılan alet, makine vb. eşyaları, tarım ve hayvancılıkla ilgili söylencelerine dikkat çekmek, Türk Kültüründe Âşıklık geleneğinde türler ve söyleme çeşitlerine dikkat çekme, nesillere aktarımı ve geleneği sürdürme konularında bilinç sahibi olma bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

VAY HANI ARABA HANI MARABA HANE DÜKKAN OLMUŞ BÜTÜN HARABA
HANI SAMANLIKTAKİ KIRIK ARABA ON YEDİ DÜĞÜMLÜ URGAN NİCOLDİ

VAY HANI BABAMIN TOPRAK LENGERİ HAS PALITTANIDI O ET ÇENGELİ
GÖZÜME GÖRÜNMEZ TAVUK PİNGELİ DARMA DAĞIN DİPSİZ SEPET NİCOLDİ

VAY HANI BABAMIN REÇBER TAKIMI SENE EKERDİ ÜÇ GOT TOHUMU
VEREMEZDİ BİR O DAĞIN HAKKINI HANI ÇİFTE HİZMETKERLER NİCOLDİ

VAY BU KADAR MALIN HEPSİNE YANDIM KETEN GÖMLEK GİTTİ YELEĞE YANDIM
TENEKE CEZVELERİ TOKATTAN ALDIM YANI KIRIK KULPSUZ FİNCAN NİCOLDİ

Şekil 77. Miras hak değil mi

78-) NE AĞLARSIN BENİM ZÜLFÜ SİYAHIM

NE AĞLARSIN BENİM ZÜLFÜ SİYAHIM
BU DA GELİR BU DA GEÇER AĞLAMA
GÖKLERE ERİŞTİ FİGANIM AHIM
BU DA GELİR BU DA GEÇER AĞLAMA

BİR GÜLÜN ÇEVRESİ DİKENDİR HARDIR
BÜLBÜL HAR ELİNDEN AH İLE ZARDIR
NE OLSA DA KIŞIN SONU BAHARDIR
BU DA GELİR BU DA GEÇER AĞLAMA

DAİMİ'YEM HER CAN ERMEZ BU SIRRA
GERÇEK ÂŞIK OLAN ERER O NURA
YUSUF SABIR İLE VARDI MISIR'A
BU DA GELİR BU DA GEÇER AĞLAMA

ZÜLÜF : Saç
FİGAN : Feryat, ağlama
AH : Çekilen üzüntü, kahır ile ağızdan çıkan ateş
HAR : Gül yapraklarının üzerinde bulunan beyaz böcek, diken.
YUSUF : Yusuf Peygamber

TRT REPERTUAR NU : 2649
YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN
İLÇESİ-KÖYÜ : TERCAN
KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK DAİMİ (İSMAİL AYDIN)
DERLEYEN : MİNE YALÇIN
NOTAYA ALAN : MİNE YALÇIN
MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 5/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte Âşık Daimî "zülfü siyahım" yani siyah saçlım diye seslenerek teselli ettiği kimse Âşığın sevdiği bir arkadaşı, dostu, akrabası ya da sevdiği bir kadın, eşi olma durumu ile birlikte kendine de hitap etme durumu söz konusu olabilir. Devamında sabırlı olması gerektiğini, acısından, sıkıntısından dolayı feryadının ettiği dualarla göklere, Allaha, eriştiğini ve sabır etmesi gerektiğini, bir gün elbet son bulacağını, isyan etmeden sabırlı bir şekilde beklemesi, umudunu yitirmemesi gerektiğini ifade ediyor.
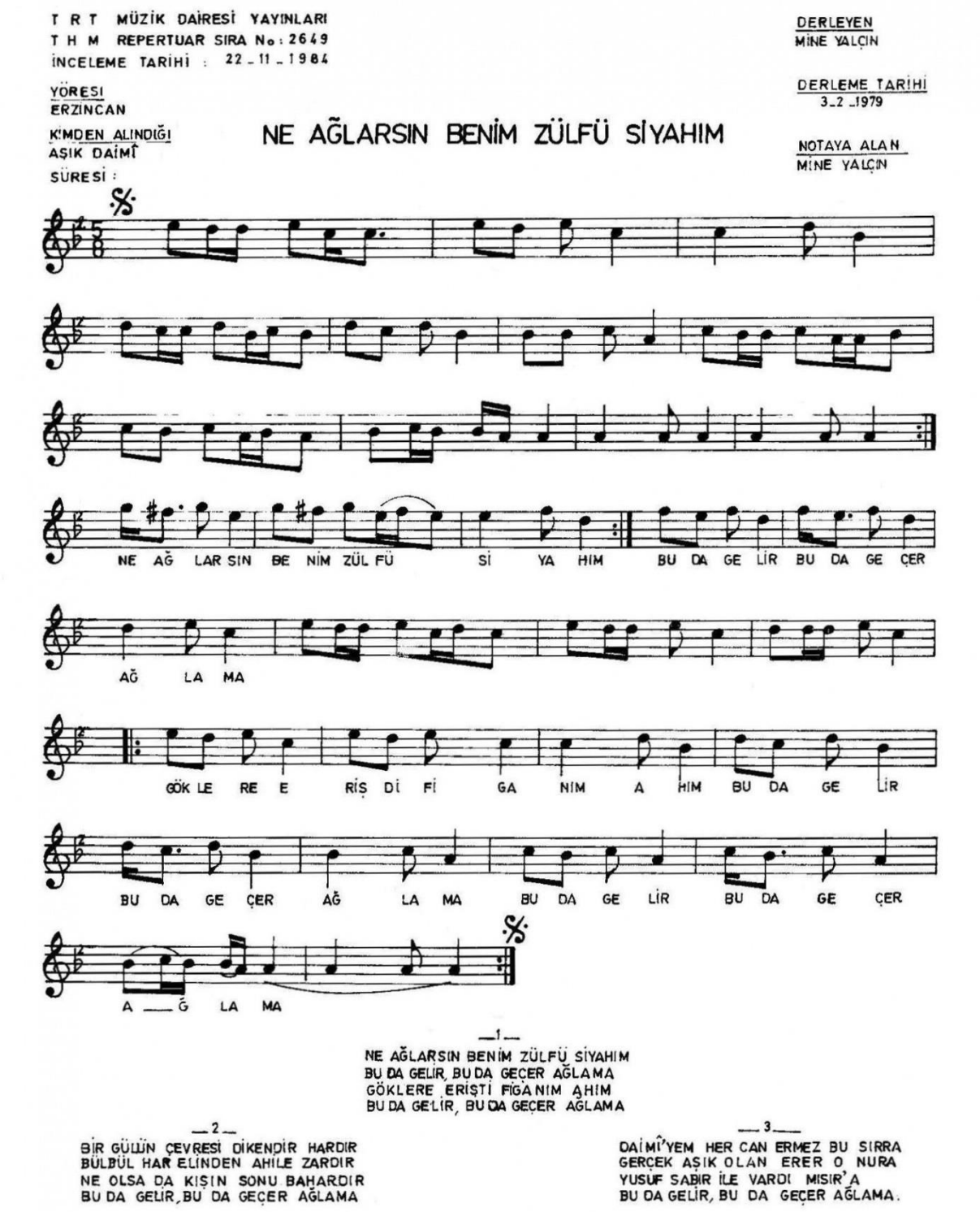
İkinci dörtlükte bülbülün güle olan aşkından ve bülbülün gerek gülün etrafında bulunan dikenlerinden gerek üstünde, etrafında bulunan böcekler yüzünden sıkıntı çekmesi, kavuşamamasını dile getirmektedir. Bir dert, sıkıntı durumunda isyana, karamsarlığa kapılmamak gerektiğini, her kışın sonunun bahara varacağı, her gecenin bir sabah varacağı, her sıkıntının yerini mutluluğa, huzura bırakacağını ve bu sürecin ancak sabır ve teslimiyetle olacağını ifade etmektedir.

Üçüncü dörtlükte "Âşık" kendi mahlâsını kullanmış ve aslında insanların başına gelen musibet, sıkıntı, dert gibi olumsuzlukların Allah tarafından geldiğini ve kişi bu durumlara sabır, teslimiyet ve şükür ile yaklaştığında, isyan etmediğinde ve umudunu yine Allah bağlayıp çaresini de Ondan istediğinde Allah'ın kulunu fazlasıyla mükafatlandıracağına, bu dünyada olmasa bile Ahirette elbet karşılığını alacağına işaret etmektedir. Yine sabır konusuna önce kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra yoldan geçen bir kervanın fark ettiği ve kuyudan çıkarılıp Mısıra köle olarak götürülüp satıldığı, sonrasında ise Mısıra Sultan olan Yusuf Peygamberin kıssasını örnek vererek değinmiştir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde sabır kavramının önemi ile ilgili, İslâmî dininde Yusuf Peygamberin hayatı ile ilgili, olası kötü durumlarla nasıl baş etmek gerektiği, nasıl davranmak ve düşünmek gerektiği ile ilgili bilgilere ve nasihatlere yer verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler olası

felaket, kaza, bela, musibet vb. kötü durumlarda kişinin dayanma gücünü toplaması, intihar vb. insan hayatını tehlikeye sokacak ve hatta ölümle sonuçlanacak eylemlerden uzaklaştırması, sabır etmesi, her durumda sabır etmenin önemi ve dini boyutta sabırlı olmanın her zaman kazandıracağı durumlarına farkındalık oluşturması anlamında ve toplumları dengeleyici düzenleyici en önemli unsurlardan biri olan birbirine tahammül etmenin, sabır göstermenin kargaşa ve şiddet ortamlarını engelleyici önemi olduğunun farkındalık oluşturması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 78. Ne ağlarsın benim zülfü siyahım

79-) NEFİS SEN ÖLMEZ MİSİN

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSİN
ÖLENİ GÖRMEZ MİSİN
SOĞUK SULAR ISINDI (canan)
ÇİMMEYE GELMEZ MİSİN

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSİN
ÖLENİ GÖRMEZ MİSİN
YAKASIZ GÖMLEK BİÇİLDİ (canan)
GİYMEYE GELMEZ MİSİN

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSİN
ÖLENİ GÖRMEZ MİSİN
CANSIZ ATLAR YÜRÜDÜ (canan)
BİNMEYE GELMEZ MİSİN

ÇİMMEK : Yıkanmak

YAKASIZ GÖMLEK : Kefen

NEFİS : Varlık, kişilik, insanın yeme-içme gereksinimlerinin bütünü, insanı Allahtan uzaklaştıran dünyevî arzuların bütünü.

TRT REPERTUAR NU : 3755

YÖRESİ-İLİ : ERZURUM

KAYNAK KİŞİ : RACİ ALKIR

DERLEYEN : RACİ ALKIR

NOTAYA ALAN : LÜTFÜ ORTAKALE

MAKAMSAL DİZİ : SEGÂH

KONUSU-TÜRÜ : İLAHİ

USÛL : 10/8

İnceleme:

İnsanlar yaşadıkları dünya hayatında çoğu zaman hiç ölmeyecekmişçesine yaşayıp nefislerinin kölesi konumunda bulunurlar ki bu sebepten günümüzde büyüklerimiz, kibir ve gaflete düştüğümüz zamanlarda hastanelerin acil servislerini, mezarlıklardaki defin zamanlarını veya hapishanelerdeki insan hayatlarını görmemizi, nefsi duygularımızı bir nebze olsun törpülememizi, ket vurmamızı sağlamak ve en önemlisi içinde bulunduğumuz duruma şükretmemizi tavsiye ederler.

Bu türküde Nefsine yani insanı Allahtan uzaklaştıran dünyevî arzularına isteklerine seslenmektedir.

Birinci dörtlükte *"Soğuk sular ısındı, çimmeye gelmez misin"* dizelerinde İslâm yöre ölen insanın defnedilmeden önce gasilhanede (ölülerin yıkandığı yer), ısınmış suyla gassal (ölü yıkayan kimse) tarafından tüm bedenin yıkanması geleneğine atıfta bulunmuştur.

İkinci dörtlükte *"Yakasız gömlek biçildi, giymeye gelmez misin"* dizelerinde ise ölü yıkama geleneğinin ardından temizlenen bedenin beyaz kalın bir kumaşla sarılıp (kefenleme) gömülmeye hazır hale geldiğinden bahsetmiştir.

Üçüncü dörtlükte *"Cansız atlar yürüdü, binmeye gelmez misin"* dizelerinde yıkama ve kefenlenme işi tamamlanan mevtanın toprak altına defnedilip ruhunun ahirete tecelli etmesini cansız atlar üzerine binip gitme olarak betimlemede bulunmuştur.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâm dini ile ilgili bilgiler, iyi insan olma, doğruluk ve dürüst olmanın faydaları ile ilgili bilgiler ve nasihatler, İslâm dinine göre ölüm gerçeği ve ölen bir kişinin defnedilme aşamaları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler toplumun İslâm dini ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, İslâmî kurallar ölçütünde bir cenazenin hangi işlemlerden sonra defnedileceğinin öğrenilmesi ve uygulanması bağlamında, toplumlarda barış, düzen, kardeşlik, yardımlaşma vb. iyi değerlerin uygulanması, korunması toplumsal

düzenin sağlanmasına dikkat çekmek bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR NO : 3755
İNCELEME TARİHİ : 14. 04. 1992

DERLEYEN
RACİ ALKIR

YÖRESİ
ERZURUM

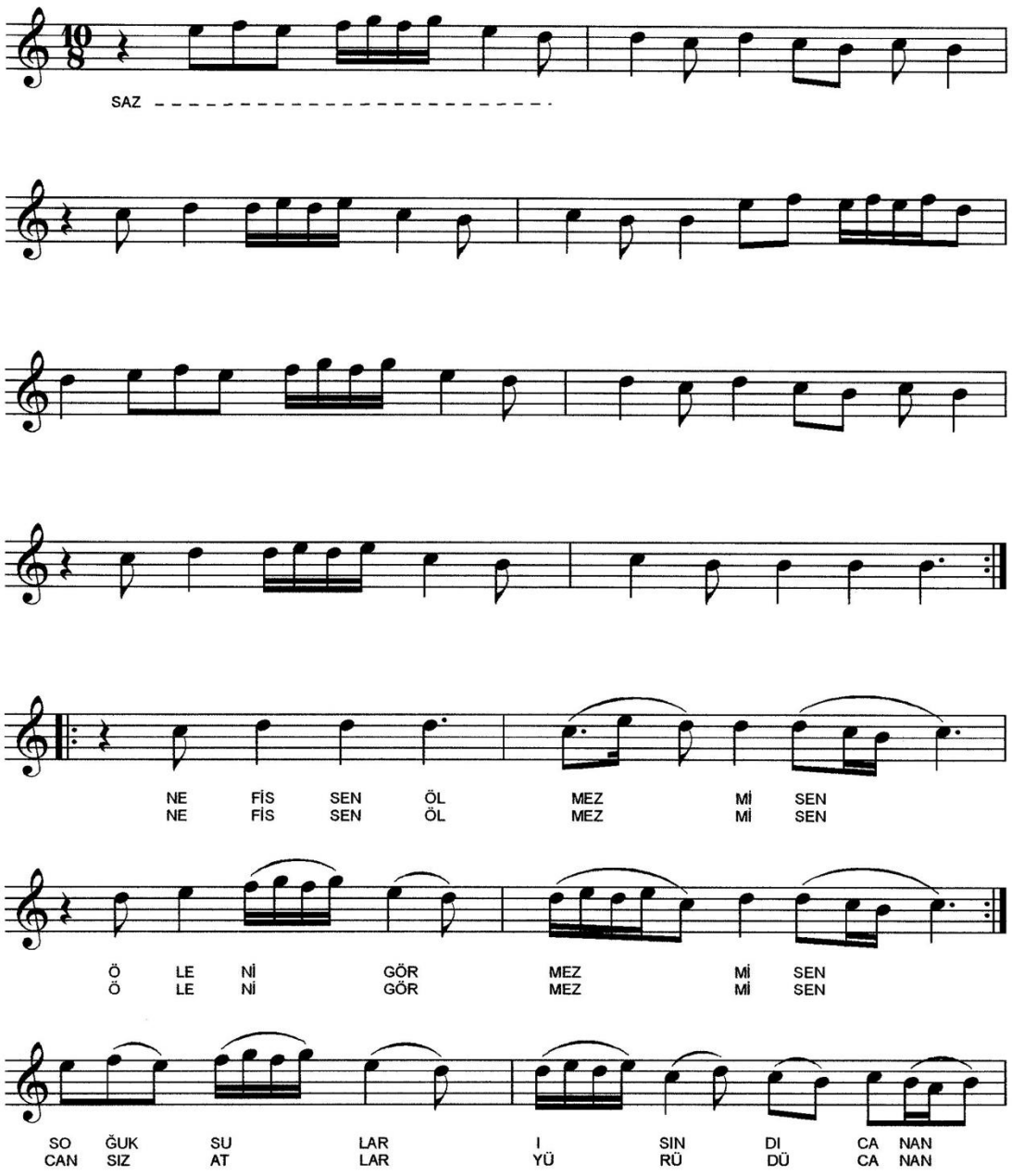
DERLEME TARİHİ
1970

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSİN

KİMDEN ALINDIĞI
RACİ ALKIR
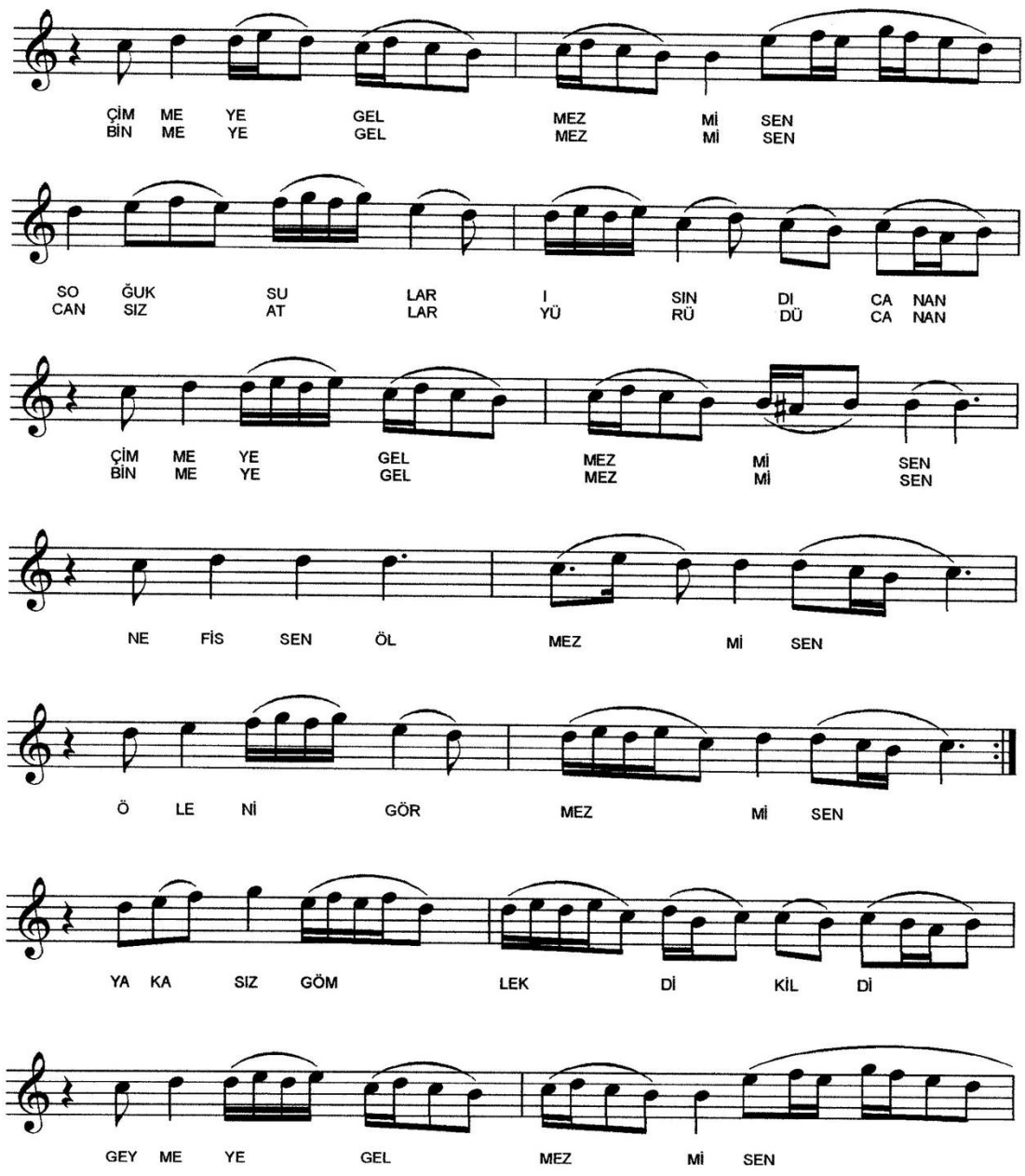
NOTAYA ALAN
LÜTFÜ ORTAKALE

SÜRESİ :

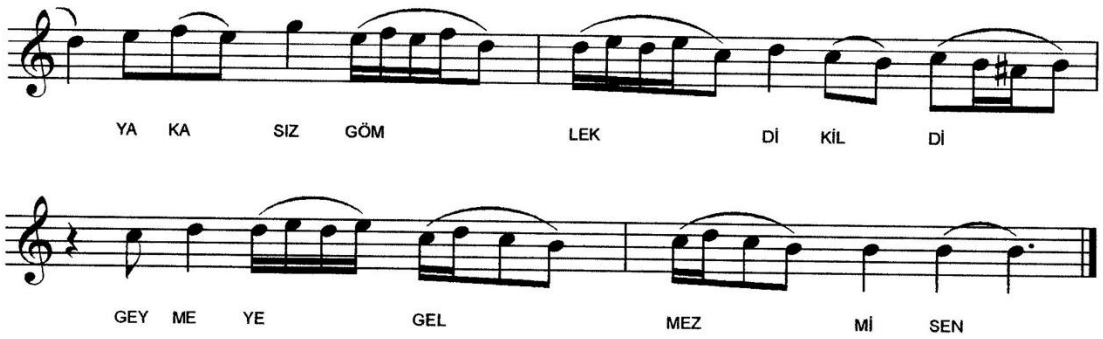

Şekil 79. Nefis sen ölmez misin

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSİN

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSİN

- 1 -

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSEN
ÖLENİ GÖRMEZ MİSEN
SOĞUK SULAR ISINDI CANAN
ÇİMMEYE GELMEZ MİSEN

- 2 -

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSEN
ÖLENİ GÖRMEZ MİSEN
YAKASIZ GÖMLEK BİÇİLDİ
GİYMEYE GELMEZ MİSEN

- 3 -

NEFİS SEN ÖLMEZ MİSEN
ÖLENİ GÖRMEZ MİSEN
CANSIZ ATLAR YÜRÜDÜ CANAN
BİNMEYE GELMEZ MİSEN

80-) PENCERESİ DİLMEDEN (Kezban Yenge)

PENCERESİ DİLMEDEN
İNİP GELİR İRMEDEN
GELDİ GEÇTİ GÜLMEDEN
DARGIN MISIN KEZBAN YENGE

Bağlantı:
YENGE YENGE KEZBAN YENGE
MUHTAR M'OLDUN KEZBAN YENGE
YENGE YENGE KEZBAN YENGE
AZA M'OLDUN KEZBAN YENGE

HASIR SEPET ELİNDE
GÜMÜŞ KEMER BELİNDE
CÜMLE ALEM DİLİNDE
MUHTAR M'OLDUN KEZBAN YENGE

Bağlantı

ŞU CURAMIN TELLERİ
ALEVDENDİR DİLLERİ
AÇILDI MI KEZİBAN'IN
ELİNDEKİ GÜLLERİ

Bağlantı

AZA : Üye, vücut parçası, organ
İRME : Bahçe arasındaki yol
DİLME : Dört köşe uzunlamasına kesilmiş ağaç
HASIR : Saz, kabuk, yaprak vb. bir bitki maddesi ile örülmüş taban veya tavan örtüsü, tamamı veya bir bölümü böyle bir örgüden yapılan

CURA : Mızrap ile çalınan iki veya üç telli olan halk sazı

TRT REPERTUAR NU : 3884

YÖRESİ-İLİ : BURDUR

İLÇESİ-KÖYÜ : ALTINYAYLA (DİRMİL)

KAYNAK KİŞİ : KADİR TÜREN

DERLEYEN : SALİH URHAN

NOTAYA ALAN : SALİH URHAN

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : METHİYE-GÜZELLEME

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”; türküde adı geçen Kezban isimli kadına Yenge diye hitap ediyor. Türk Kültüründe ve toplumunda insanların birbirlerine olan saygısını, sevgisini, dostluğunu, kardeşliğini, iyi niyetini vb. duygularını ifade etmek için “yenge”, “bacı”, “kardeş”, “dost”, “abla”, “ana”, “baba” vb. hitap sözlerini ve ifadelerini kullandıklarını görmekteyiz ve bu türküde de “yenge” kelimesi saygı ve büyüklük ifadesi olarak kullanılmıştır. “Türkü Yakıcı”ın “Kezban Yenge” diye seslendiği kadının evinin pencerelerinin dilme adı verilen uzunlamasına dört köşe kesilmiş ağaçtan yapıldığını anlatmaktadır. Devamında “irme” yani yörede bahçe arasındaki yola verilen isimi kullanarak, bahçe arasındaki yoldan inerek önümden geldin geçtin ne selam verdin ne bir tebessüm ettin bir durum mu oldu küs müyüz, dargın mıyız? Sorusunu soruyor.

Bağlantı kısmında “Kezban Yenge” diye ismini belirttiği kadına imalı bir şekilde sorular yöneltiyor ve hayırdır, selam sabah vermezsin, başın yükseklerde gidersin, kimseyi beğenmezsin, köyün önemli birisi gibi havalanırsın, nedir bu davranışların sebebi ifadelerinde bulunuyor. Muhtar mı oldun, Aza mı oldun? Gibi sorular yöneltiyor.
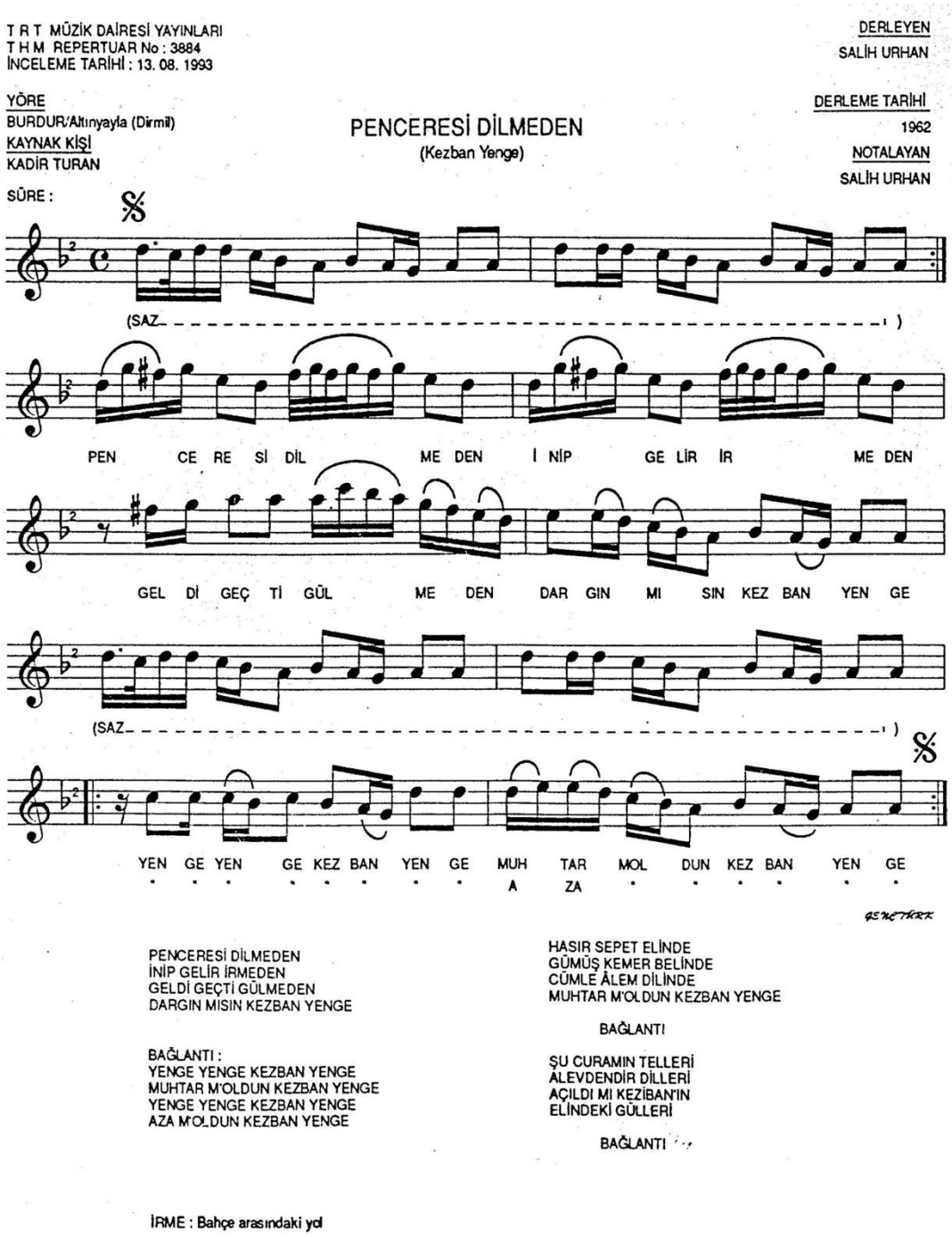
İkinci dörtlükte Kezban isimli kadının elinde hasır sepet olması, çok güzel bir kadın olması, beline gümüş kemer takması yani giyimine kuşamına dikkat etmesi ve özen göstermesinden

dolayı dikkat çektiğini ifade ediyor ve bir köyde sadece muhtarların ve azaların edinebileceği bilgilere sahipmiş gibi herkesin hakkında konuşması "cümle alem dilinde" dizesinde vurgulanmış, insanların dedikodusunu yapması, sanki muhtar olmuş gibi herkesin hakkında bir şeyler konuşması ise genel olarak ikinci dörtlüğün anlatmak istediği konudur.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" cura çaldığından bahsediyor ve curanın telli bir enstrüman olduğunu ifade ediyor. Devamında Kezban isimli kadının dilinin alevden yani sözlerinin etkileyici, sivri olduğunu, sözünü esirgemeyen bir yapıda insan olduğunu vurguluyor. Son dizelerde ise Kezban'ın elindeki gülleri açıldı mı? Yani tomurcuk gülleri, açmamış halde gülleri sevdiğini, o güllerin açıp açmadığını sormaktadır.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Halk Mimarisi" bölümünün "Konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler ve süsleme" alt araştırma alanına, "Giyim-Kuşam, Süslenme" bölümünün "Kadın Giyimi" ve "Süslenme" alt araştırma alanlarına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Okşamalıklar" ve "Hitaplar, çağırmalar" alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem yöre mimarisi ile ilgili, yörede kullanılan bir enstrüman türü olan cura ile ilgili, geçmiş zaman kadın giyimi ve süslenmesi ile ilgili, devlet yapılanmasında en küçük yönetim şekli olan muhtarlık ile ilgili, Türk Kültüründe hitap ve çağırma sözleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler toplumda hitap ve çağırma sözlerinin kullanımında seçici olunması gerektiği konusunda bir farkındalık oluşturması, halkın geçmiş zaman mimari, kadın süslenmesi ve giysileri söylemlerine farkındalık oluşturması anlamında, Türk Halk Müziğinde kullanılan enstrümanlardan olan ve Türk Kültürüne has olan "Cura" ile ilgili söylemlerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 80. Penceresi dilmeden (Kezban yenge)

81-) PEŞKİR ALDIM DÜRÜDEN (KIRIK ZEYBEK-KIZ OYUNU)

PEŞKİR ALDIM DÜRÜDEN
GURBET BENİ ÇÜRÜDEN
GURBANLIK KOYUN GİBİ
AYIRDILAR SÜRÜMDEN

Bağlantı:
HAYDAN OLUYOR
BU GÜZELLİK SOYDAN OLUYOR
NİNNASI DA VAR
EVLERİNDE AYNASI DA VAR

GABAĞIN KÖKENİYEN
DİBİNE DÖKENİYEM
ALIŞMIŞAM GÜZELE
ÇİRKİNE TÖVBELİYEM

Bağlantı

İRİ DARI SOYULMAZ
İLEŞBERE VARILMAZ
İLEŞBERE VARINCA
TER KOKUSUNDAN DURULMAZ

Bağlantı

PEŞKİR : Büyük mendil

DÜRÜ : Kız evinden oğlan evine hediye götüren kişi

İLEŞBER : Rençber, çiftçi

DARI : Buğdaygillerde, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı, bu bitkinin buğday yerine besin olarak kullanılan tohumu, mısır

HAYY : Allah'ın 99 isminden biri. Her zaman diri olan, ezeli ve ebedi diri olan uyuklama, yorulma gibi noksanlıklardan uzak olan. Var. Diri, tam ve mükemmel manasıyla hayat sahibi demektir (İsminin anlamı nedir ki, 2019).

TRT REPERTUAR NU : 4909

YÖRESİ-İLİ : UŞAK

İLÇESİ-KÖYÜ : SİVASLI

KAYNAK KİŞİ : SAADETTİN POLAT, MEHMET KARADEDELİ

DERLEYEN : MEHMET KARADEDELİ

NOTAYA ALAN : MEHMET KARADEDELİ

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : AŞK, SEVDA, GURBET

USÛL : 9/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte *"Peşkir aldım dürüden, gurbet beni çürüden"* dizelerinden "Türkü Yakıcı"nın "dürü" yani damat evine gelin tarafından çeyiz, bohça götüren kişi yani aracıdan sevdiği kız tarafından sende gönlüm var anlamına gelen bir mesaj ibaresi olan mendil aldığını tam evlenmek için şartların, koşulların hazır olduğu zamanda ya askerde ya hapiste ya da zorunlu olarak çalışmak için uzaklara gönderilmiş olduğunu, gitmek zorunda kaldığını, kurbanlık koyun gibi ayırdılar ifadesi ile çıkarıyoruz.

Bağlantı kısmında "Türkü Yakıcı" *"Haydan oluyor, bu güzellik soydan oluyor"* dizelerinde sevdiği, âşık olduğu kızın güzelliğinin Yaratan tarafından bahşedildiğini, Allah'ın Ona bir lütfu olduğunu ifade ediyor, asaletinin ise soyundan geldiğini, soylu, görgülü, kültürlü bir ailesi ve aile geçmişleri olduğunu, kendisine de ailesinden, soyundan geçtiğini ifade ediyor. Devamında *"Ninnası da var, evlerinde aynası da var"* dizelerinde ise küçüklüğünde

annesinin onu uyutmak için ninniler söylediğini, kendine özel bir ninnisinin dahi olduğunu, aynalı, süslü beşiklerde el bebek gül bebek büyütüldüğünü ifade etmektedir.
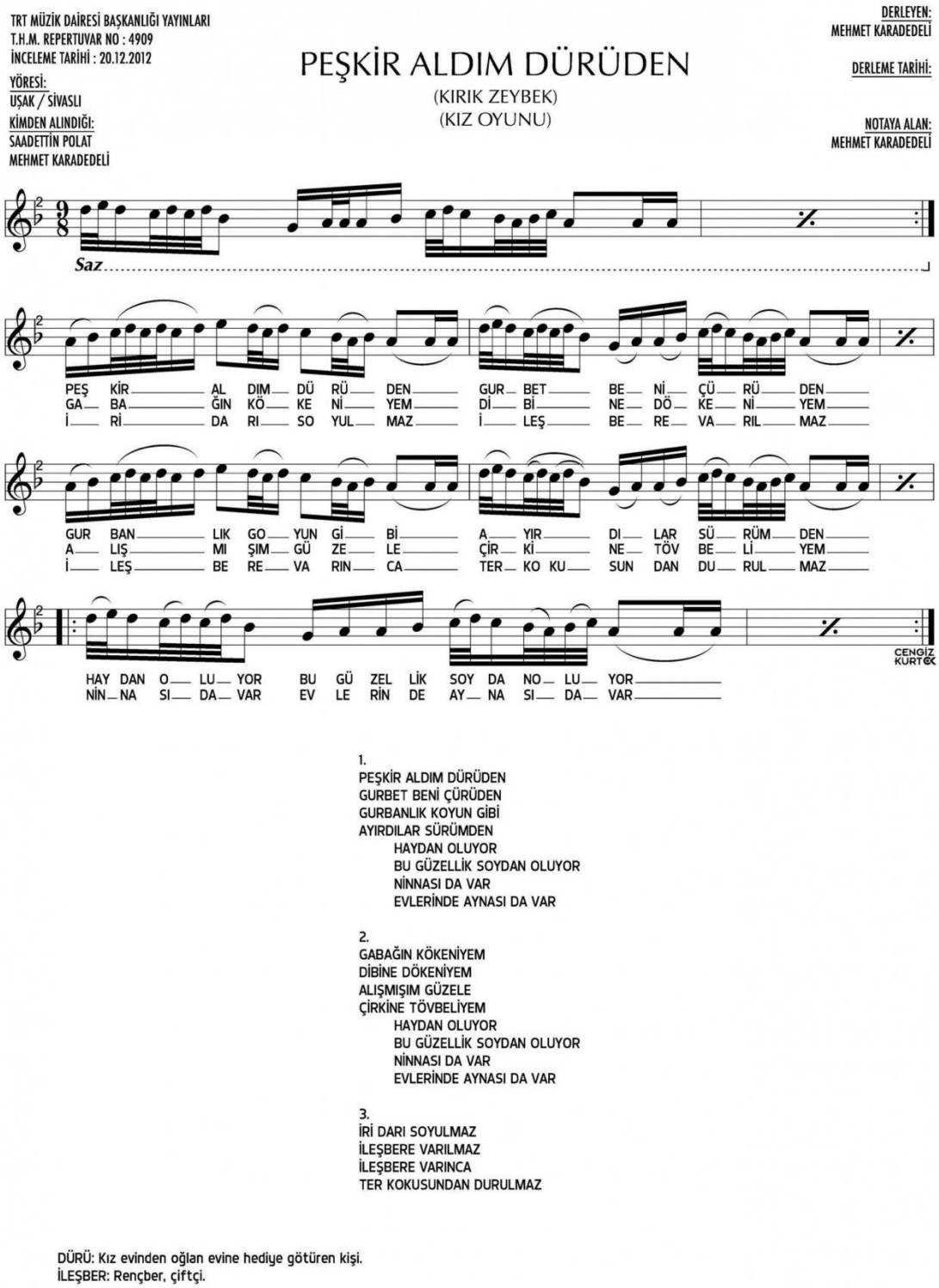
İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" *"Gabağın kökeniyen, dibine dökeniyem"* dizelerinde geçmiş zamanda köy yerlerinde, su kabağının kurutularak kenarına bir sap takılması ile maşrapa, kova, kepçe vb. araçların işlevlerini görmesi, çiçek, mahsul vb. sulama gibi işlemleri bu aletle yapmasından bahsetmektedir. Devamında *"Alışmışam güzele, çirkine tövbeliyem"* dizelerinde ise "Türkü Yakıcı"; güzellik ve çirkinlik kavramlarını huy, edep, gönül güzelliği ve çirkinliği olarak betimlemekte geçmişte çirkin huylu, kötü kalpli kimselerden dolayı başına türlü dertlerin açıldığından, sıkıntılar çektiğinden dolayı hayatına gerek dost gerek sevgili anlamında iyi tanımadan, ölçüp tartmadan kimseyi almayacağına tövbe etmesini, niyet etmesini ifade etmektedir.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" *"İri darı soyulmaz"* dizesinde iri mısırın soyulmayacağı, sert olacağını ifade etmiştir. Devamından "Rençber" yani çiftçi ile bu meslekle uğraşan kişi ile evlenilmeyeceğini, çiftçinin gün içerisinde güneş altında zor işlerle, meşakkatli işlerle uğraştığından, uzun mesailer harcadığından dolayı, toz, toprak, gübre vb. maddelerle ilgilendiği için ter içinde kaldığı, yoğun bir koku barındırdığını ve bu kokunun da rahatsız edeceğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Kalıplaşmış sözler" bölümünün "Okşamalıklar" ve "Nasihatler" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Evlenme", "Askere, gurbete uğurlama ve karşılama", "Günlük hayatla ilgili gelenek ve görenekler" alt araştırma alanlarına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Botaniği (bitkibilimi)" alt araştırma alanına, "Halk Mutfağı" bölümünün "Yiyecek Türleri ve yapılışları" alt araştırma alanına, "Halk Sanatları ve Zanaatları" bölümünün "Meslekler" alt araştırma alanına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Konutların döşenmesi, kullanımı ve ev eşyaları" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem evlilik adetleri, hayata yardımcı alet edevat yapımı ve kullanımları, aşk sevda yaşamı ve söylemleri, çiftçilik mesleği, tarım ürünleri ile ilgili bilgiler, Türk Kültüründe beşik çeşitleri ve ninni söyleme geleneği, mendil geleneği ve anlamları ile ilgili bilgiler, insani değerler ve ikili ilişkiler ile ilgili nasihatler, aşk- sevda yaşantısı ve değerleri ile ilgili nasihat ve bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler halkın geçmiş dönem aşk sevda yaşantıları ve gelenekleri, evlilik adetleri ve ûleri, köylerde ve

yaşam alanlarında kullanılan alet edevat ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, halkın çiftçilik mesleği ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, Türk Kültürüne ait geçmişten günümüze süregelen örf, adet ve geleneklerin öğrenilmesi, yaşatılması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması bağlamında, halkın dürüstlük, adalet, kardeşlik, barış, sevgi, yardımlaşma, dayanışma gibi insani değerlere uyması, koruması ve dikkat çekmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 81. Peşkir aldım dürüden (Kırık zeybek-Kız oyunu)

82-) SABAHTAN KALKTIM Kİ EZEN SESİ VAR

SABAHTAN KALKTIM Kİ EZEN SESİ VAR
EZEN DE SESİ DEĞİL(yar yar) BURÇAK YASI VAR
BAKIN ŞU ADAMIN KAÇ TARLASI VAR

Bağlantı:
AMANIN DA KIZLAR NE ZORUMUŞ BURÇAK YOLMASI
BURÇAK TARLASINDA (yar yar) GELİN OLMASI
EĞDİRME FESİNİ (yar yar) GAHAR DA GİDERİM
EVİNİ BAŞINA (yar yar) YIHAR DA GİDERİM

SABAHTAN KALKTIM DA SÜTÜ PİŞİRDİM
SÜTÜN DE KÖPÜĞÜNÜ (yar yar) YERE TAŞIRDIM
BURÇAK TARLASINDA AKLIM ŞAŞIRDIM

Bağlantı

ELİMİ SALLADIM DEYDİ DİKENE
İNTİZAR EYLEDİM YAR YAR BURÇAK EKENE
İLAHİ KAYNANA ÖMRÜN TÜKENE

Bağlantı

İNTİZAR : Beddua, ilenme
GAHAR : Kalkar
YIHAR : Yıkar

TRT REPERTUAR NU : 791
YÖRESİ-İLİ : SİVAS, TOKAT
KAYNAK KİŞİ : MUZAFFER SARISÖZEN

DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN

NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN

MAKAMSAL DİZİ : BUSELİK

KONUSU-TÜRÜ : TABİAT

USÛL : 2/4

İnceleme:

Tabiat konusunu işleyen bu türküde çiftçilik ile uğraşan bir aileye gelin olmuş bir kızın yaşadığı zorluklarından ve serzenişlerinden bahsediliyor.

Birinci dörtlükte birden fazla tarlası olan zengin bir ailenin gelini olduğunu ve bu ailenin burçak tarımı yaptığını anlıyoruz. Tarlada çalışma zamanın başlangıcının da sabah ezanı yani güneşin daha doğmadığı İmsak vakti diye de adlandırılan saatlerde olduğu, tarlada çalışanların ezan sesi ile yola çıktığı yani çok erken, uykunun en tatlı olduğu saatlerde çalışmak için yola çıktıkları ve ezan sesine burçak yolmaya giden gelinlerin, kadınların, kızların ahlarının, şikayetlerinin bir yas havası halinde karıştığını anlatmaktadır.

Türkünün bağlantı kısmında burçak ekmenin ve yetiştirmenin çok zor olduğundan bahsediyor ki dikenleri olan bu tahılın toplanması o devrin şartlarında biçerdöver, traktör vb. araçların olmadığından daha da zor ve meşakkatli idi. Tüm bu şartları değerlendirdiğimizde türkü sözlerinde gelinin evini terk edecek, evliliğini sıkıntıya sokacak kadar canının daraldığını ve sıkıntı içerisinde olduğunu anlıyoruz.
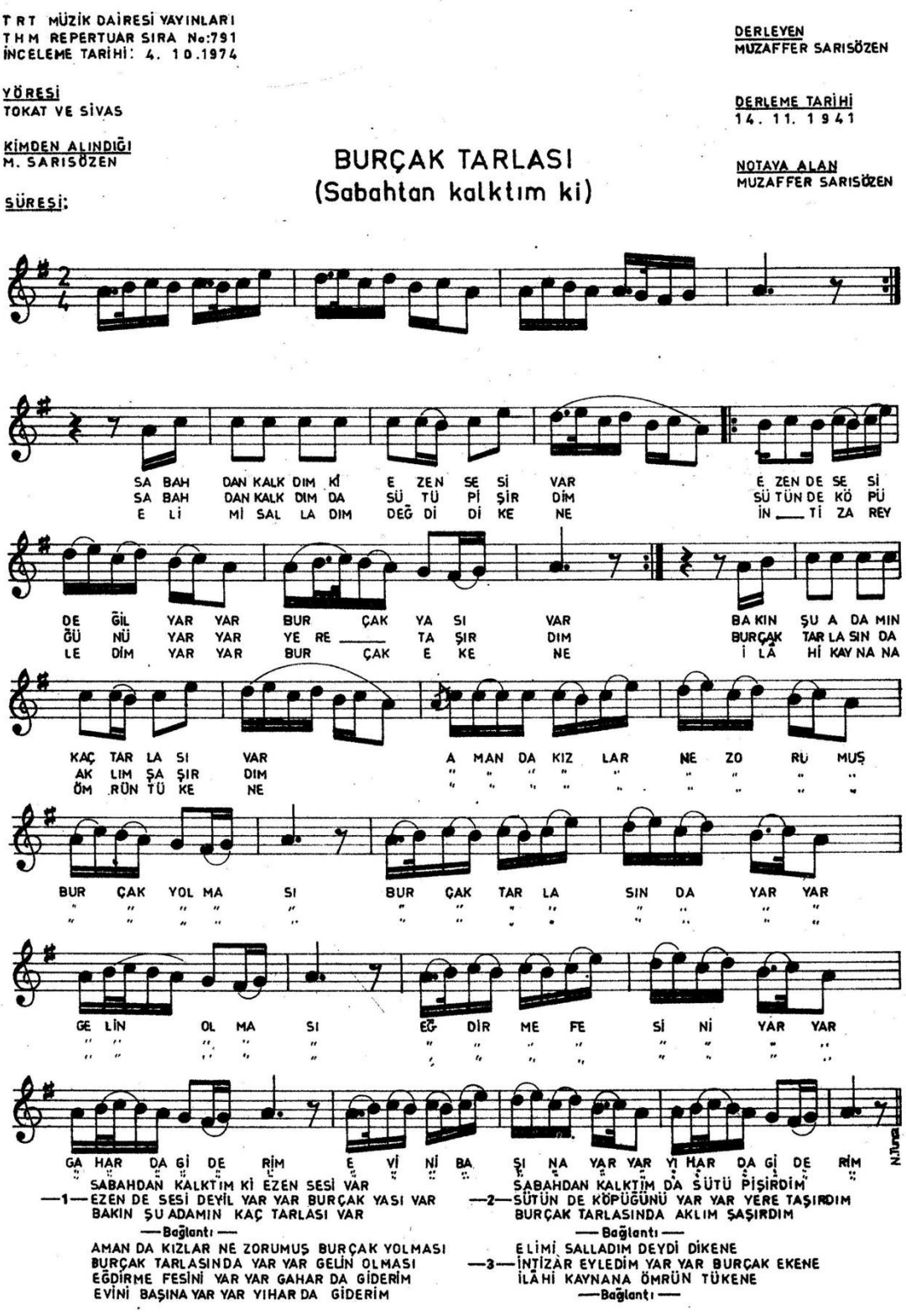
İkinci dörtlükte sabah erken vakitte tarlaya gitmeden önce gelinin evde temizlik, yemek vb. ihtiyaçları gördüğü ve bu durumdan dolayı aklını kaybedecek derecede halinden şikayetçi olduğunu hatta süt kaynatırken sütün kaymağını süt taştığı için yere döktüğünü söylemektedir.

Üçüncü dörtlükte daha önce bahsettiğimiz gibi burçak bitkisinin dikenli bir bitki olduğunu ve özellikle toplama zamanı toplayanların ellerine battığını, yardığını, acılı ve zahmetli bir iş olduğunu anlatıyor. Gelinin çektiği bu sıkıntılardan ötürü ve kaynana baskısına maruz kaldığından kocasına beddua ettiğini anlatıyor. Kısaca durum değerlendirmesi yaptığımızda zengin bir adamla evlendim hayatımı rahat yaşarım düşüncesi ile evlenen bu kızın tam tersi

bir hayata adım attığı, kocasının ana kuzusu olduğu ve beklediğinin aksine değer gördüğü, adeta hizmetçi durumuna düştüğünü anlıyoruz.

Sonuç olarak bu türkü Halk Biliminin araştırma konularından olan Halk Bilgisi bölümünün Halk Botaniği alt araştırma alanı, Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler Bölümünün Evlenme alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem evlilik hayatı, yöre ağzı ve çiftçilik ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler geçmiş zaman evlilik hayatı ve çiftçilik ile ilgili söylencelere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 82. Sabahtan kalktım ki ezen sesi var

83-) SABAHTAN UĞRADIM BEN BİR FİGANA

SABAHTAN UĞRADIM BEN BİR FİGANA
BÜLBÜL AĞLAR AĞLAR GÜLE GETİRİR
BAKIN ŞU FELEĞİN DAİM İŞİNE
HER DEM CEFASINI KULA GETİRİR

DEBREŞTİRME BENİM DERTLERİM DUMAN
MUHABBET ŞİRİNDİR VERMİYOR AMAN
ÜSTÜMÜZDE DÖNEN ÇARK İLE DEVRAN
FELEK BİZİ HALDAN HALA GETİRİR

DERVİŞ ALİ'M DER Kİ NEFESİM HAKTIR
HAK DİYEN CANLARA ŞEK ŞÜPHEM YOKTUR
CEHENNEM DEDİĞİN DAL ODUN YOKTUR
HER KES ATEŞİNİ BİLE GÖTÜRÜR
(HERKES ATEŞİNİ BURDAN GETİRİR)

FİGAN : Haykırış, bağırış, ağlayış, çığlık, inilti

DAİM : Sürekli, sonsuz, daima.

CEFA : Zulüm.

ÇARK : Bir eksenin döndürdüğü tekerlek biçimindeki makine parçası

DEVRAN : Dünya, kader, talih, zaman, çağ.

FELEK : Gök, gökyüzü, sema, dünya, alem, talih, baht, şans.

ŞEK : Kuşku

TRT REPERTUAR NU : 4439

YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN

KAYNAK KİŞİ : ALİ EKBER ÇİÇEK

DERLEYEN : ALİ EKBER ÇİÇEK

NOTAYA ALAN : SÜLEYMAN YILDIZ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Âşık Derviş Ali" bülbülün güle olan aşkını, o aşk ile çektiği eziyeti derdi, bülbülün güle kavuşma arzusunu betimleyerek bülbül gibi aşkından, derdinden yanan tutuşan âşıkların insanların olduğunu ve kaderin bu dünyada âşıkların yüreğini dert ile aşk ile yakıp onlara acı çektirmesinden bahsetmektedir.
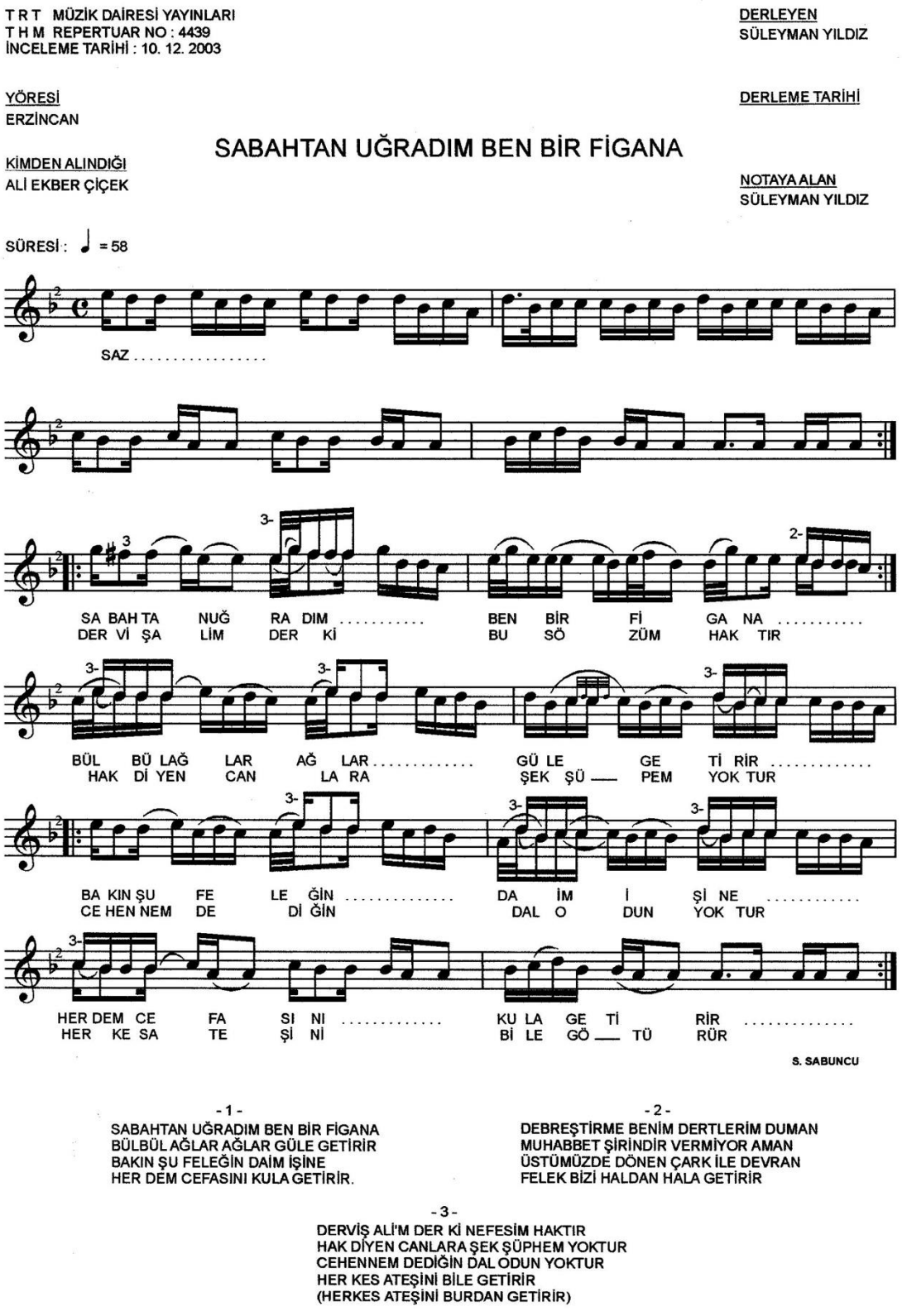
İkinci dörtlükte yine "Âşık" dertli olduğundan ve dertlerinin ona bir türlü yüzünün gülmesi için fırsat vermediğinden bahsediyor. Adeta dünyanın düzeninin kendisine ve onun gibilere dert, çile çektirmek için döndüğünden, bir türlü arzularına, muradına erişemediğinden bu sebepten dolayı halden hale, dertten derde savrulduğundan bahsediyor.

Üçüncü dörtlükte "Âşık" kendi mahlâsını kullanmıştır ve devamında Allah diyen, Allah yolunda, doğru yolda olan insanların her dediği söz doğrudur, yaptıkları doğrudur ve bundan şüphem yoktur diyor. Kötü insanların varlığından bahsediyor ve bu dünyada insan ne kadar kötülük ederse, yanlış yaparsa, Hakkı bilip Ona uymazsa yaptığı zulüm kadar, işlediği günah kadar hesabını Ahirette verecek ve cezasını şüphesiz cehennem de günahlarının, zulmünün karşılığı kadar görecektir, yani özetle her kulun işlediği günah, yaptığı yanlış, yediği hak yine kendisine cehennemde ateş odun olarak cezasını çekmek için karşılık olacaktır ifadelerini kullanıyor.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde gerçek aşkın önemi, sabır etmenin önemi, İslâm inancına göre iyi bir kul olmanın gereklilikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler insanların toplumda hak yemeden, kötülük yapmadan yaşamaları gerektiği, İslâm inancına göre kulların bu dünyada yaptığı her

suçtan, kötü işlerden ve özellikle hak yemeden dolayı cehennemde cezalandırılacağı, olumsuz ve tüm kötü durumlarda sabırlı olmanın fayda getireceği konularında toplumsal ve bireysel bilinç kazandırması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 83. Sabahtan uğradım ben bir figana

84-) SAÇAKLIKTAN SU DAMLAR

SAÇAKLIKTAN SU DAMLAR
BOSTAN VERİN ADAMLAR (gel gel aman)
BOSTAN YERİNDE YOK İSE
EV ALTINDA KAVUN VAR (naz etme beyim gel gel aman)

BÜRYAN YEDİK USANDIK
HARARETTEN PEK YANDIK (gel gel aman)
BOSTAN VERİN ADAMLAR
KAPINIZA DAYANDIK (naz etme beyim gel gel aman)

BÜRYAN : Tandırda susuz pişirilen kebap.

BOSTAN : Sebze bahçesi, kavun, karpuz tarlası, kavun, karpuza verilen ortak ad.

SAÇAKLIK : Bir yapının herhangi bir bölümünü güneş ve yağmurdan korumak için, o bölümden dışarı taşan ve altı boşta olarak yapılan bölüm.

TRT REPERTUAR NU : 1048

YÖRESİ-İLİ : MUĞLA

KAYNAK KİŞİ : MUSTAFA KARAOSMANOĞLU

DERLEYEN : YILMAZ İPEK

NOTAYA ALAN : YILMAZ İPEK

MAKAMSAL DİZİ : GÜLİZAR

KONUSU-TÜRÜ : YEMEK KÜLTÜRÜ

USÛL : 4/4
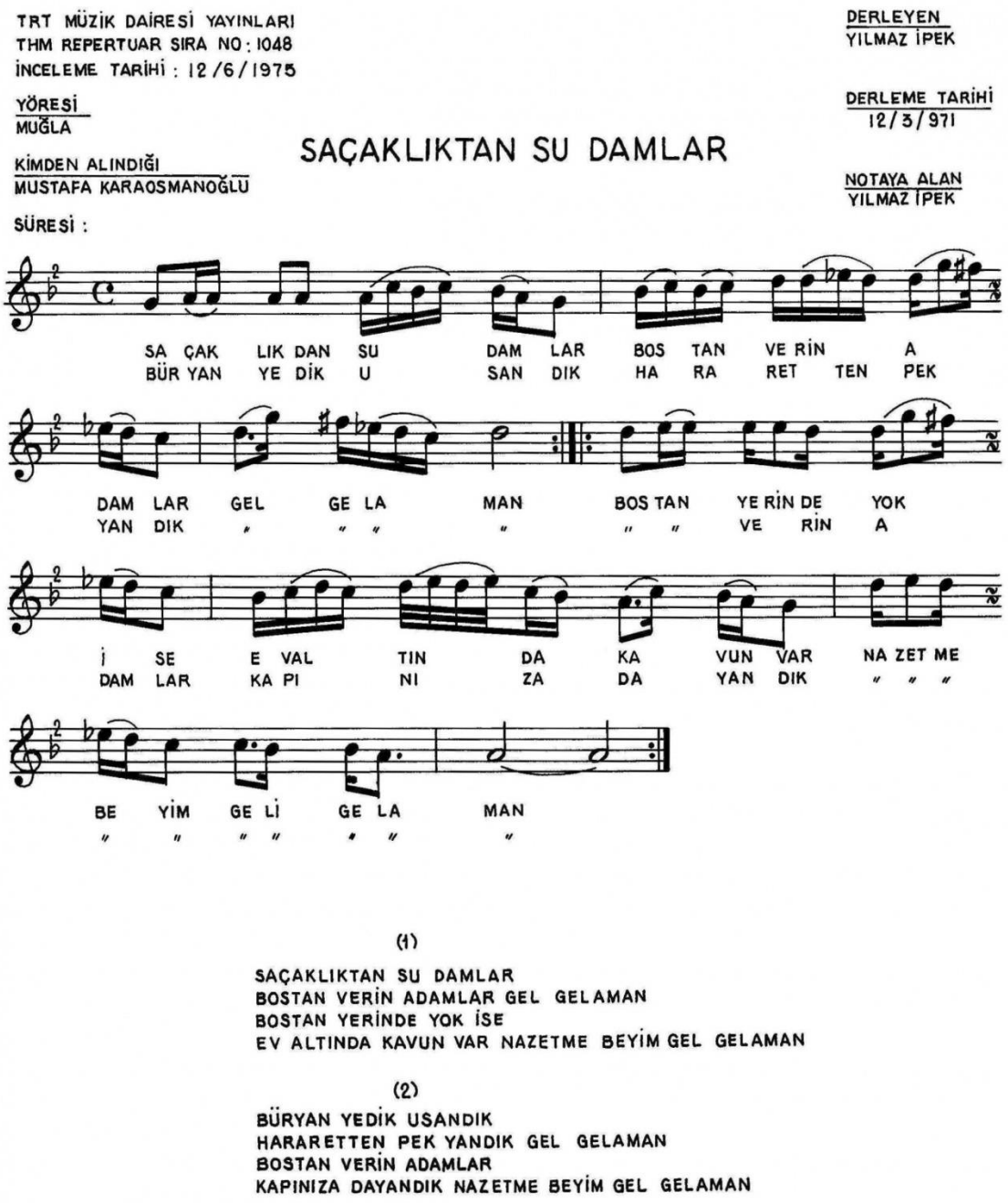
İnceleme:

Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”nın evin çatısından “saçaklık” diye adlandırdığı yerden su damlamasından bahsetmektedir. Özellikle köy evleri ya da müstakil yapıdaki evlerin çatılarını yaparken gerek yağmurdan korunmak amacı ile gerek gölgelik yapması amacı gibi sebeplerden dolayı çatı kenarlarının evin çapından daha geniş yapılmasına verilen ad saçaktır. Bazı yörelerde halk arasında saçaklık diye de ifade edilir. Devamında “bostan” yani yörede kavun ve karpuz olarak adlandırılan meyvelerden istediğini, eğer bostan yeri yani bu meyvelerin ekildiği ve yetiştiği yerde kalmadı ise evin altında kavun olduğunu ve onu vermelerini istiyor, ifade ediyor.

İkinci dörtlükte “Büryan” adı verilen ve tandırda susuz pişirilen kebabı yediği için susadığını, hararet yaptığını yani içinin yandığını, üstüne kavun ya da karpuz yenilirse harareti alacağını, serinleteceğini dile getiriyor. Evde bostan yani kavun karpuz olmadığı için komşularından veya kavun karpuz yetiştiren, bu işin ticaretini yapan çiftçi esnafından istemek için kapılarına gittiğini dile getiriyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Halk Mutfağı” bölümünün “Yiyecek Türleri ve Yapılışları” alt araştırma alanına, “Halk Bilgisi” bölümünün “Halk Botaniği” alt araştırma alanına, “Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları” bölümünün “Komşuluk, misafirperverlik” alt araştırma alanına, “Halk Mimarisi” bölümünün “Konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler, süsleme” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde köy evleri ya da müstakil evlerin bazı bölümlerinin yapılış şekilleri ile ilgili bilgilere, Türk Kültürüne ait “Büryan” kebabı ile ilgili bilgilere, komşuluk, yardımlaşma ve dayanışma ile ilgili örneklemelere, kavun, karpuz meyvelerinin halk arasındaki ve yöredeki tanımı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu örneklemeler ve bilgiler Türk yemek kültürü, Türk mimarisi, yardımlaşma ve komşuluğun önemi gibi değerlere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

(1)

SAÇAKLIKTAN SU DAMLAR
BOSTAN VERİN ADAMLAR GEL GELAMAN
BOSTAN YERİNDE YOK İSE
EV ALTINDA KAVUN VAR NAZETME BEYİM GEL GELAMAN

(2)

BÜRYAN YEDİK USANDIK
HARARETTEN PEK YANDIK GEL GELAMAN
BOSTAN VERİN ADAMLAR
KAPINIZA DAYANDIK NAZETME BEYİM GEL GELAMAN

Şekil 84. Saçaklıktan su damlar

85-) SANA NASİHATIM VAR

SANA NASİHATIM (hey hey) VAR EYLEN YOLCU
ÇÜRÜK KÖPRÜLERDEN GEÇME HA GEÇME
MERTLERE HARAMDIR (hey hey) NAMERDİN SUYU
AB-I HAYAT OLSA İÇME HA İÇME

MÜRŞİD OLMAYINCA (hey hey) MÜŞKÜL ÇÖZÜLMEZ
DİBİ GÖRÜLMEYEN GÖLDE YÜZÜLMEZ
HAKKIN PAZARINDA (hey hey) AYRI GEZİLMEZ
FAKİRİ ZENGİNİ SEÇME HA SEÇME

İNSAN DÜKKAN DÜKKAN (hey hey) ŞEHRE MİSALDİR
KEREMET EHLİNİN KEREMİ BOLDUR
SENDEN SANA GİTMEK (hey hey) BİR UZUN YOLDUR
KENDİNİ BİLMEDEN GÖÇME HA GÖÇME

MÜRŞİD : Yol gösteren

AB-I HAYAT : Hayat suyu

MÜŞKÜL : Güç, zor, çetin, engel, güçlük, zorluk.

MİSAL : Örnek olarak alınabilen, gösterilen şey, örnek, benzer.

KERAMET : Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyarıcı davranış veya durum, olağanüstü durum.

KEREM : Soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet, bağış olarak verme, iyilik, cömertlik, eli açıklık, lütuf.

NAMERT : Korkak, alçak, mert olmayan.

TRT REPERTUAR NU : 2580

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : DİVRİĞİ

KAYNAK KİŞİ : MAHMUT ERDAL

DERLEYEN : YILDIRAY ÇINAR

NOTAYA ALAN : ALTAN DEMİREL

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:
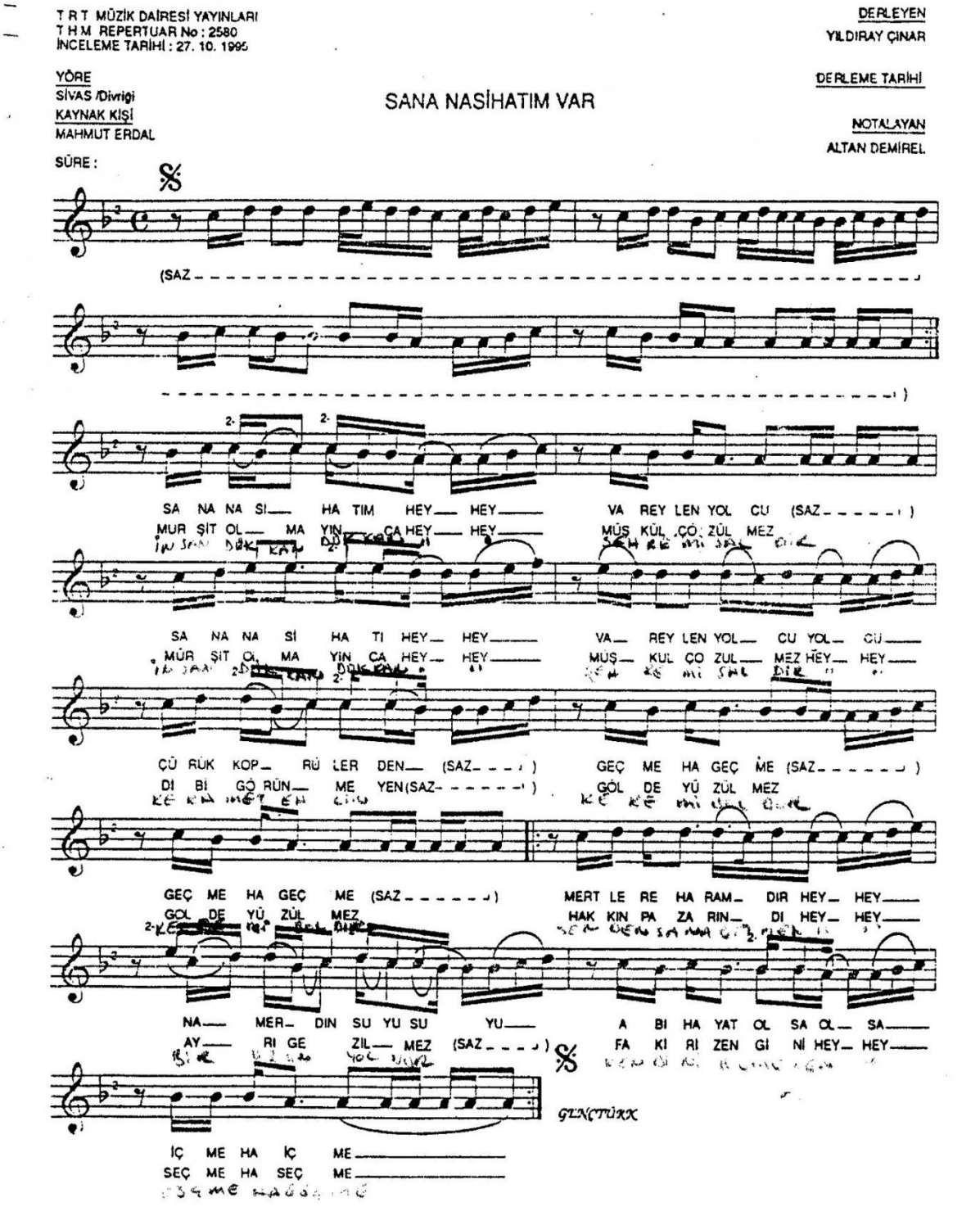
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" *"Sana nasihatım var eylen yolcu"* dizelerindeki "yolcu" kelimesi ile tüm insanlığa sesleniyor ve bu dünyada misafir olduğumuzu, geçen her dakika, hatta saniye ölüme yani ecel vaktine yürüdüğümüzü, bu sebepten ötürü birer yolcu olduğumuzu ve bu türkudeki öğütlerin bu yolculukta bize yarımcı olacağını ifade ediyor. Devamında nasihatlerine başlıyor ve *"Çürük köprülerden geçme ha geçme"* dizesinde gittiğin yola dikkat et, kısa yoldan, kolay yoldan bazı şeyleri elde etmek için kötü yola girme, bildiğin sağlam yoldan git, hile, yalan, hırsızlık vb. kötülüklerden uzak dur ifadelerini çıkarıyoruz. *"Mertlere haramdır namerdin suyu, ab-ı hayat olsa içme ha içme"* dizelerinde ise alçak insanlarla muhabbete girme, alışveriş yapma, seni zengin etse bile sana görünüşte cezbedici gelse bile sen mert ol, dürüst ol, alçak insanların yolundan, izinden, gölgesinden ölümsüzlük suyu dahi olsa içme; her şeye tamah etme anlamlarına ulaşıyoruz.

İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" nasihatlerine devam ediyor ve *"Mürşid olmayınca müşkül çözülmez, dibi görülmeyen gölde yüzülmez"* dizelerinde "mürşid" yani bir bilen, yol gösteren olmayınca başında, bilmediğin işlere girme, bilmediğin yola çıkma, deneyimsi olduğun için başına bir iş gelir sonucu kötü olur, kendini üstün görüp hırslarına yenik düşme gururuna yenik düşme, her zaman danış, sor, akıl al, nasihat al ve "Dibi görülmeyen göl" yani sonunda ne olacağı belli olmayan, bilinmeyen işlere kalkışma olası bir bela musibet başına gelebilir, zararlı çıkarsın ve bununla birlikte sakın insanları maddi durumlarına göre ayırma, para, mal, mülk, servet insanları iyi ya da kötü yapmaz aldatmasın seni, insanları maddiyatlarına göre değerlendirme kimseyi küçümseme, kimseye tepeden bakma kimseyi de büyük üstün görme anlamlarını çıkarıyoruz.

Üçüncü dörtlükte “Türkü Yakıcı” insanların gerek huyları gerek inanışları gerek fiziksel özelliklerinin çeşit çeşit değişiklik gösterdiğini her insanın farklı yapılara sahip olduğunu ifade etmektedir. Keramet sahibi insanların var olduğunu ve kimin Allah katında ne kadar yüce olduğunu bizim anlamayacağımızı bundan dolayı insanlara karşı hoşgörü, sevgi ve olumlu tutumlar içinde olmamız gerektiğini ifade ediyor. Devamında ise insanın önce kendini tanıması gerektiği “senden sana” ifadesinde nefsinin, arzularının, hırslarının esiri olan benliğinden çıkıp bunlardan yoksun, arınmış olan benliğine gidilmesi ve kendini, kul olarak bu dünyaya gelmiş “sen” i tamamlayarak, bularak bu dünyadan göçmek gerektiğini kısacası ölüm geldiğinde tüm günahlarından arınmış, iyi bir kul olarak Allah’ın karşısına çıkmak gerektiğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Nasihatler” alt araştırma alanına, “İnanışlar” bölümünün “Dini İnanışlar” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâm inancına göre kulluk bilinci, arkadaş, dost, eş seçiminin önemi, bir işe başlarken ya da bir yola çıkmadan önce bir bilene ya da hayati tecrübesi gelişmiş insanlara danışmanın gerekliliği ve önemi, doğru yoldan ayrılmamanın önemi, kibir, gurur, hırs ve öfkenin zararları, insanların eşit haklara sahip oldukları ve ayrım yapmamak gerektiği ile ilgili bilgilere ve nasihatlere yer verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler toplumlarda ırk, dil, cinsiyet, maddiyat, din vb. ayrımcılık yapmayı engellemek ve zararlarını fark etmek anlamında, dayanışma ve yardımlaşmanın gerekliliğini ve önemini artırma bilinci oluşturmada, iyi bir kul olma ve kötülüklerden uzak durma, dünya hayatının geçici olduğunu hatırlama ve iyi insan olma bilincinin gerekliliğinin farkındalığına varma konularında, danışma, öğüt alma, tecrübelerden faydalanma gerekliliği ve önemini hatırlatma konularında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 85. Sana nasihatım var

86-) SEHER VAKTİ ÇIKTIK YOLA

SEHER VAKTİ ÇIKTIK YOLA
SELAM VERDÜK SAĞA SOLA
RAMAZANI ŞERİFİNİZ (de) MÜBAREK OLA
KALBİNİZ NAR İLE DOLA

YENİ CAMİ DİREK İSTER
SÖYLEMEYE YÜREK İSTER
BENİM KARNIM TOKDUR AMMA
ARKADAŞIM BÖREK İSTER

AYAĞINDA SEDEF NALİN
BEYİM SEN KÖŞKÜNDE SALIN
BAHŞİŞ ALDIK GİDİYORUZ
SAFA İLE HOŞCA KALIN

HAKİKATLİ : Vefalı, sadık
DÜĞÜR : Kız istemeye gelenler
NAR : Ateş
NALİN : Takunya, genellikle ıslak yerlerde (hamam vb.) giymek için ağaçtan yapılmış üstü açık, yüksek tabanlı ayakkabı.

TRT REPERTUAR NU : 2335
YÖRESİ-İLİ : KARABÜK
İLÇESİ-KÖYÜ : SAFRANBOLU
KAYNAK KİŞİ : SADİ YAVER ATAMAN
DERLEYEN : SADİ YAVER ATAMAN
NOTAYA ALAN : SADİ YAVER ATAMAN

MAKAMSAL DİZİ : SEGÂH

KONUSU-TÜRÜ : TÖREN

USÛL : 9/8

İnceleme:

İslâm dinine göre kutsal, mübarek ay olan ve Müslümanların Oruç tutup temizlendiği, arındığı bu ayda, Oruç tutmak için gece yarısı yani sahur vakti yeme-içme ihtiyaçlarını gidermek için insanlar uyanırlar. Gece insanları sahura kaldırmak amacı ile her mahallede ya da semtte bir ramazan davulcusu seçilir ve geceleri davul çalıp maniler söyleyerek insanları uyandırır. Bu davul çalan, maniler düzen insanlara halk da bahşişler vererek hem yaptıkları işin bedelini öderler hem de sahur yemeklerini yiyip günün orucuna kendilerini hazırlarlar.
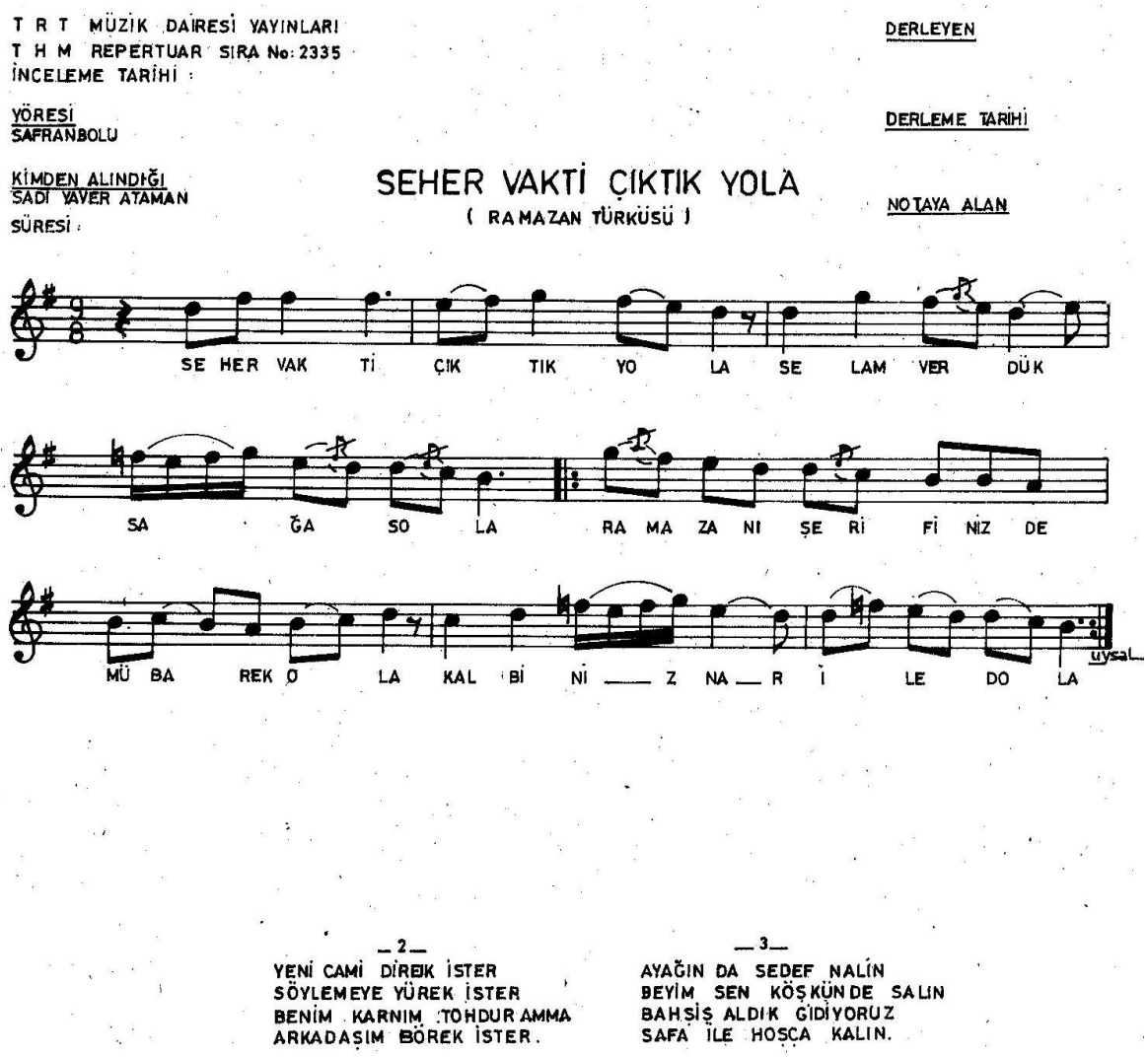
Birinci dörtlükte sahur vakti bir arkadaşı ile insanları sahur yemeğine uyandırmak amacı ile yola çıktığını insanların Ramazan Ayının, oruç ayının mübarek olmasını dilediklerini, kalplerinin sıcak, Allah ateşi ile dolmasını niyaz ettiğini ve selamlayarak yoluna devam ettiğini ifade ediyor.

İkinci dörtlükte *"Yeni cami direk ister, söylemeye yürek ister"* dizelerinde bir kafiye oluşturulmuş olup devamında kendi karnının tok olduğunu ama arkadaşının aç olduğunu, börek vb. pratik bir yiyecek ile onunda sahur yemeğini yemesi gerektiğini ifade ediyor ve insanlardan isteğini dile getiriyor.

Üçüncü dörtlükte *"Ayağında sedef nalın, beyim sen köşkünde salın"* dizelerinde genellikle eskiden kullanılan ve tahtadan yapılan üstü açık bir ayakkabı türü olan nalını, maddi durumu iyi olan insanlar üstü sedef işleme, kaplama yapılmış daha pahalı olan türlerini giyerlerdi. "Türkü Yakıcı"ın da maddi durumu iyi olan köşkte oturan bu insanlardan daha çok bahşiş alacağını bildiği için latifeli bir şekilde yaklaştığını, bahşiş istediğini anlıyoruz.

Sonuç olarak bu türküde halk biliminin araştırma konularından "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Selamlar" ve "Dualar" alt araştırma alanlarına, "Bayramlar, Törenler, Kutlamalar" bölümünün "Kutsal Aylar, Günler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde İslâmî dininde kutsal sayılan ve ibadetle geçirilen Ramazan Ayında yapılan ibadetler, adetler, gelenek ve görenekler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler İslâmî öğretilere ve toplumsal değerlere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 86. Seher vakti çıktık yola

87-) SEVDA GİTMİYOR SERDE

SEVDA GİTMİYO SERDE (de amanın Leyla Leyla)
DÜŞÜRDÜN BENİ DERDE (de böyle yarim böyle)
ZÜLÜFLERİN DÖKÜLMÜŞ (de amanın Leyla Leyla)
AL YANAĞINA PERDE (de eyle yarim eyle)

KAŞLARIN KARA KARA (da amanın Leyla Leyla)
GÖZLERİN DERDE ÇARE (de eyle yarim eyle)
SENİN İÇİN YANARIM (da amanın Leyla Leyla)
KEREM MİSALİ NARA (da böyle yarim böyle)

GARİBİM BÖYLE YARİM (de amanın Leyla Leyla)
MERHAMET EYLE YARİM (de eyle yarim eyle)
SUÇUM NEDİR BİLMİYOM (da amanın Leyla Leyla)
NE İSE SÖYLE YARİM (de söyle yarim söyle)

SER : Baş, kafa, başkan, reis

ZÜLÜF : Şakaklardan sarkan saç lülesi, sevgilinin saçı, zülfüyar

NAR : Ateş

TRT REPERTUAR NU : 1660

YÖRESİ-İLİ : KIRŞEHİR

KAYNAK KİŞİ : NEŞET ERTAŞ

DERLEYEN : TRT İSTANBUL RAD. THM. MD.

NOTAYA ALAN : NİDA TÜFEKÇİ

MAKAMSAL DİZİ : HİCAZ

KONUSU-TÜRÜ : AŞK-SEVDA

USÛL : 2/4

İnceleme:
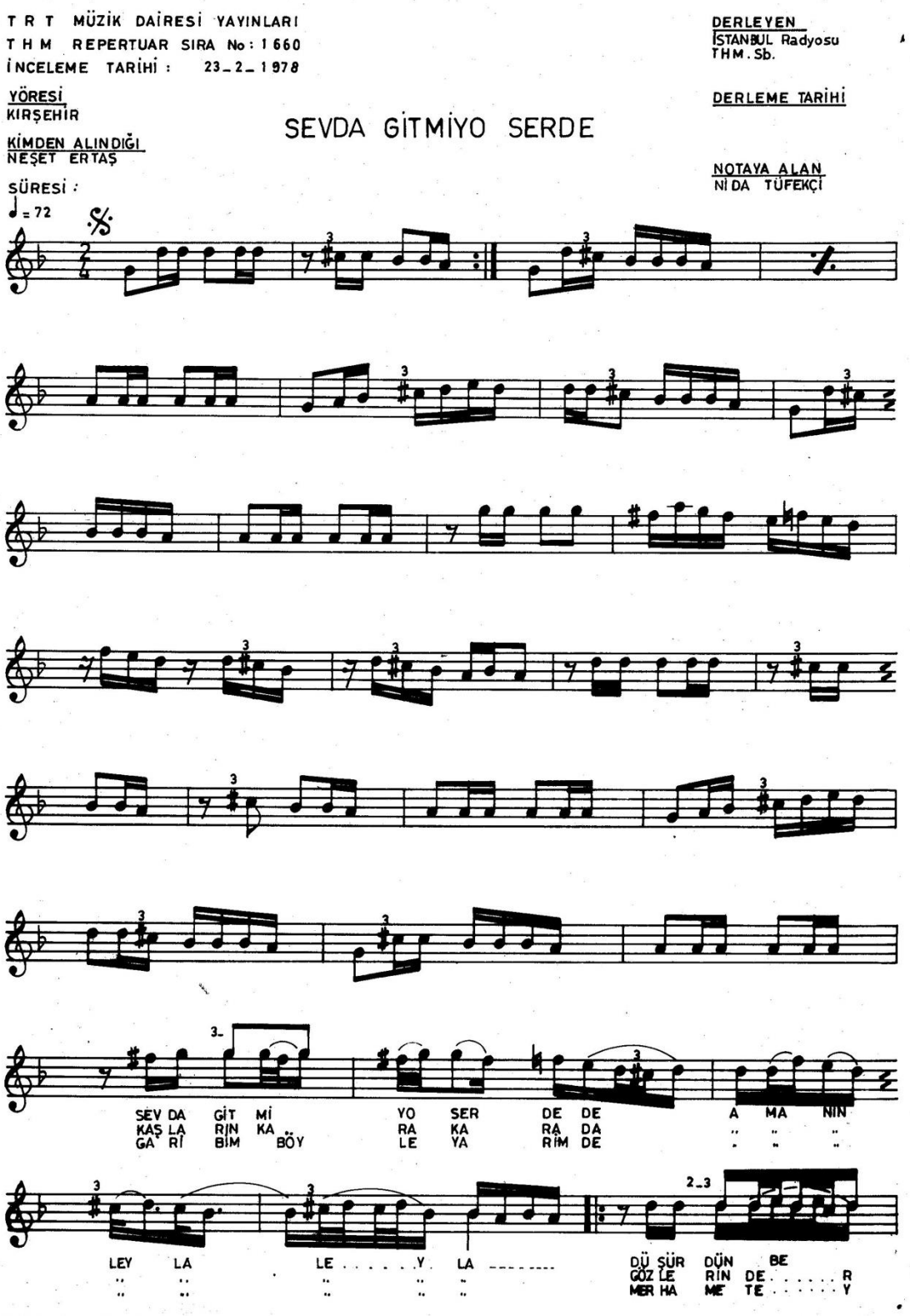
Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” aklımdan kalbimden sevdan gitmiyor, beni aşk derdine, aşk belasına düşürdün aklımda, fikrimde, dilimde, gözümde hep sen varsın diyerek ismi Leyla olan kadına olan aşkını, sevdasını dile getiriyor. Devamında saçlarının yanaklarına dökülmesini adeta yüzünü bir perde gibi örtmesini betimliyor, Ona olan hayranlığını ve Onun güzelliğini dile getiriyor.

İkinci dörtlükte Leylanın kaşlarının kara olduğunu, gözlerinin kendi derdine, aşk derdine çare olduğunu adeta Türk Kültüründe efsaneleşen bir aşk olan, Âşıklara ilham ve örnek olan “Kerem-Aslı” aşkındaki Kerem gibi ateşlerde yandığını, sevdası uğruna Leylası uğruna, canını bile hiçe sayabileceğini ifade ediyor.

Üçüncü dörtlükte “Türkü Yakıcı”, Leylaya olan aşkı ile aşkının derdi ile garip hallere düştüğünü, müşkül, sıkıntılı durumda olduğunu dile getiriyor ve Leyladan merhamet istiyor beni bu hallerden kurtar, eğer bir suç bir hata işlediysem sana karşı bunu bilmeden yapmışımdır, bir suçum var ise söyle gerekirse canımla ödemeye hazırım cezamı ama bana bu dünyada sensizlik cezası verme, hasretinle, özleminle cezalandırma beni diyerek arzusunu, sevgisini, aşkını ve sıkıntılı hallerini dile getiriyor.
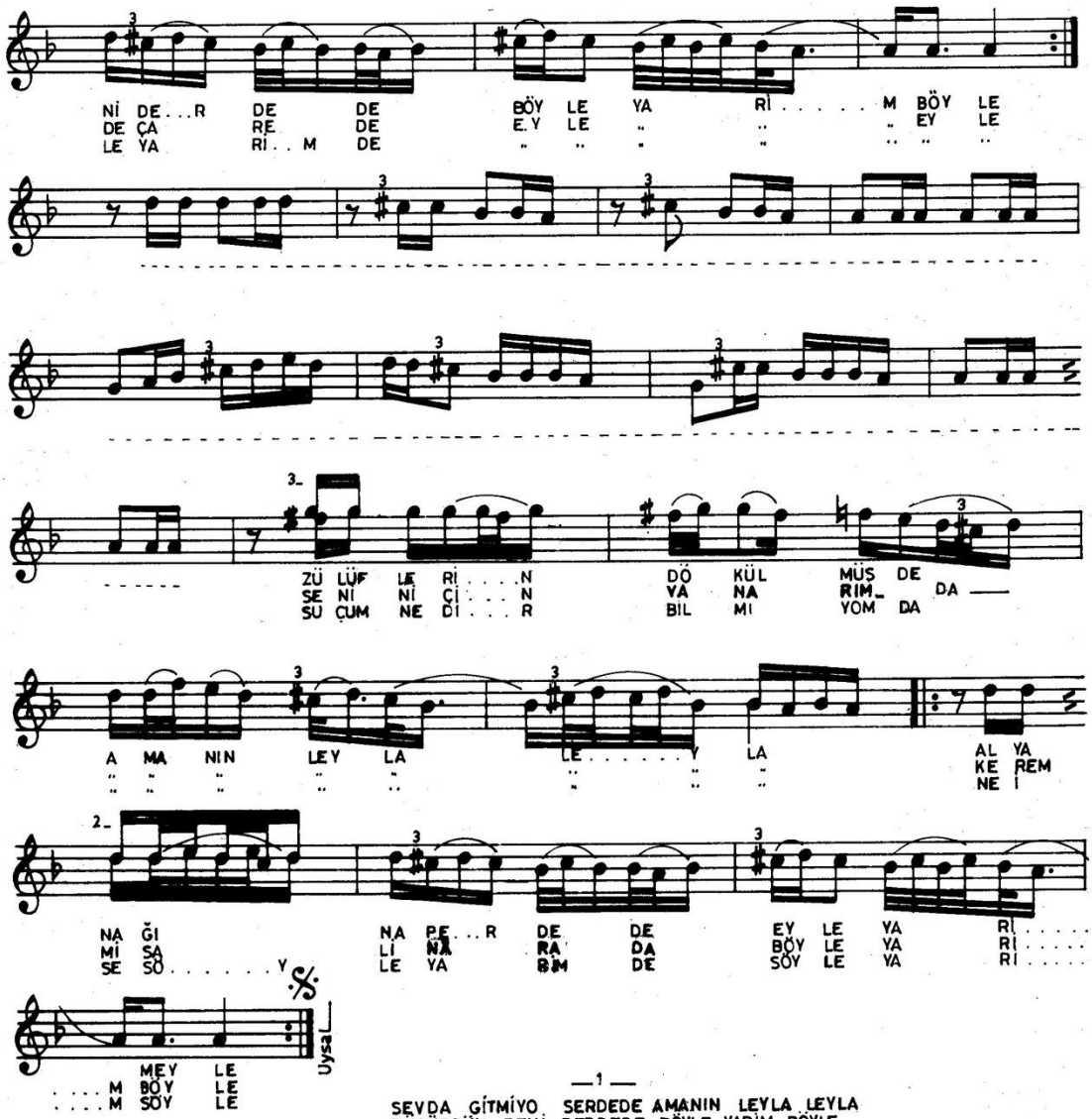
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Okşamalıklar” alt araştırma alanına “Anlatmalar” bölümünün “Efsaneler” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş dönem aşk-sevda yaşantıları, düşünceleri ve davranışları ile ilgili bilgiler, Türk kültüründe efsaneleşmiş insanlar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler halkın geçmiş dönem aşk-sevda söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, halkın geçmiş dönem efsaneleşmiş aşkları ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, günümüz aşk-sevda konularında ve yaşantılarında hassas, saygılı, anlayışlı, hoşgörülü, dürüst olunmasına dikkat çekmek ve uygulanmasında farkındalık oluşturmak bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 87. Sevda gitmiyor serde

SEVDA GİTMİYO SERDE
(Sahife - 2)

—1—

SEVDA GİTMİYO SERDEDE AMANIN LEYLA LEYLA
DÜŞÜRDÜN BENİ DERDEDE BÖYLE YARİM BÖYLE
ZÜLÜFLERİN DÖKÜLMÜŞDE AMANIN LEYLA LEYLA
AL YANAĞINA PERDEDE EYLE YARİM EYLE

—2—

KAŞLARIN KARA KARADA AMANIN LEYLA LEYLA
GÖZLERİN DERDE ÇAREDE EYLE YARİM EYLE
SENİN İÇİN YANARİMDA AMANIN LEYLA LEYLA
KEREM MİSALİ NÂRADA BÖYLE YARİM BÖYLE

—3—

GARİBİM BÖYLE YARİMDE AMANIN LEYLA LEYLA
MERHAMET EYLE YARİMDE EYLE YARİM EYLE
SUÇUM NEDİR BİLMİYOMDA AMANIN LEYLA LEYLA
NE İSE SÖYLE YARİMDE SÖYLE YARİM SÖYLE

88-) SEYYAH OLUP AYRI DÜŞTÜM ELİMDEN

SEYYAH OLUP AYRI DÜŞTÜM ELİMDEN
BANA DA BİR KANLI ZALİMDEN OLDU
KİŞİ BENLİK İLE DÜŞER BELAYA
BELA ÇEKMEK BANA DİLİMDEN OLDU

HER AĞACIN KURDU ÖZÜNDEN OLUR
KİŞİNİN KEMLİĞİ SÖZÜNDEN OLUR
EL İÇİN AĞLIYAN GÖZÜNDEN OLUR
AĞLAYAN GÖZLERİM SELİNDEN OLDU

PİR SULTAN PİRİNİN DAMENİN TUTAR
KOÇ YİĞİT MENZİLE GÜN OLUR YETER
HAVADA DURNALAR ÇIĞRIŞIR ÖTER
ÖTEN TELLİ DURNAM TELİNDEN OLDU

Serbest:
ÖTEN TELLİ DURNAM TELİNDEN OLDU

DAMEN : Etek

KEMLİK : Kötülük

MENZİL : Varılacak yer

TURNA : DURNA: Tarih boyunca sadakat, gurur, sevgi, barış, umut, mutluluk sembolü olmuş, yaklaşık 100 yıl yaşadıkları söylenen, tek eşli yaşayan ve eşleri ölünce bir daha eşleşmeyen, çiftler halinde yaşasalar da büyük katarlar halinde uçan, Alevî-Bektaşî inancında kutsal sayılan bir kuştur.

SEYYAH : Gezgin, turist

PİR : Yaşlı, koca, ihtiyar kimse, bir tarikat veya sanatın kurucusu, adamakıllı, iyice, herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse, guru.

TRT REPERTUAR NU : 900

YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN

İLÇESİ-KÖYÜ : TERCAN

DERLEYEN : ÂŞIK DAİMİ (İSMAİL AYDIN)

NOTAYA ALAN : YÜCEL PAŞMAKÇI

MAKAMSAL DİZİ : KARCİĞAR

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 7/8

İnceleme:
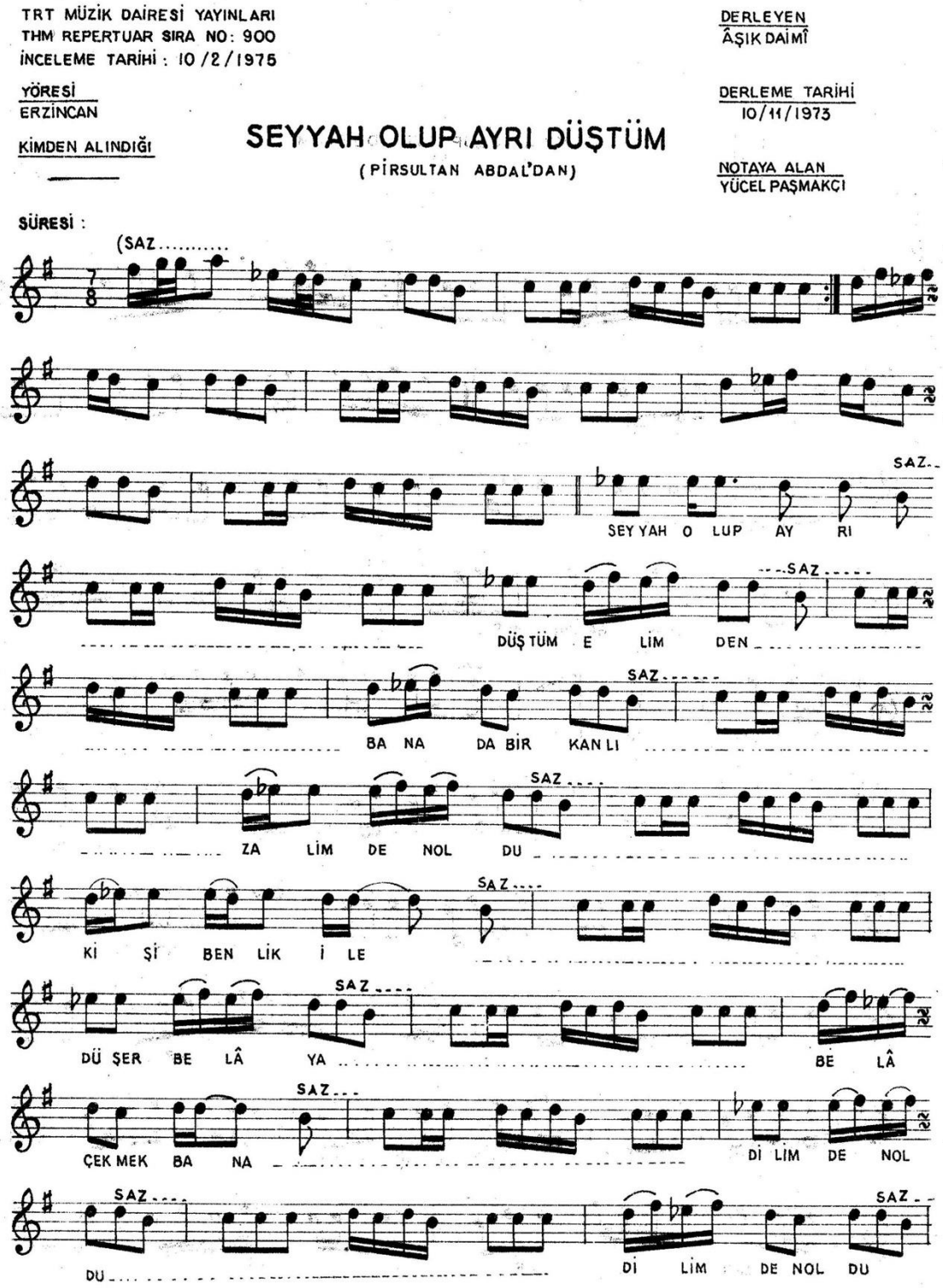
Birinci dörtlükte Âşık Daimî'nin söylediği bir söz, yaptığı bir konuşma yüzünden başına bela geldiğini ve peşine muhtemel bu sözden ötürü zarar gören bir insanın düştüğünü ve onu öldürmek pahasına peşinde olduğunu "Türkü Yakıcı"nın da bu durumdan dolayı canını kurtarmak için yerini yurdunu terk edip kaçtığını anlıyoruz. "Âşık" dizelerinde ne geldiyse başıma dilimden geldi kendi kendime zarar verdim ne ettiysem yine ben kendime ettim ifadeleri ile hem pişmanlığını dile getiriyor hem de yersiz ve düşünmeden konuşmanın zararlı olduğunu nasihat ediyor.

İkinci dörtlükte *"Her ağacın kurdu özünden olur, kişinin kemliği sözünden olur"* dizelerinde "Âşık"; ağaç-kurt, insan-benlik betimlemesi yaparak her insan başına gelen musibetten ötürü önce kendini sorgulamalıdır, kişiye zarar veren şey önce kendi bilinci ve benliğidir ifadesinde bulunmuştur. Devamında başkasının derdi için ağlayan, ağlamaktan gözlerinden olur benim de başkalarına ağlaya ağlaya gözümde yaş kalmadı tükendi ifadelerinde bulunuyor.

Üçüncü dörtlükte "Âşık" mahlâsını tapşırarak "Pir" yani ustasının hocasının eteğinden tuttuğunu onun yolunda ilerlediğini, gün olur doğru olan mert olan insanın varmak istediği hedefe varacağı, hakkın yerini bulacağını ifade etmektedir. Alevî-Bektaşî inancında kutsal olan turnaların Âşığın deyimi ile artık ötmez olduğu, düzenin dengenin kötü insanlar tarafından bozulduğu, yozlaştığını ifade etmektedir.
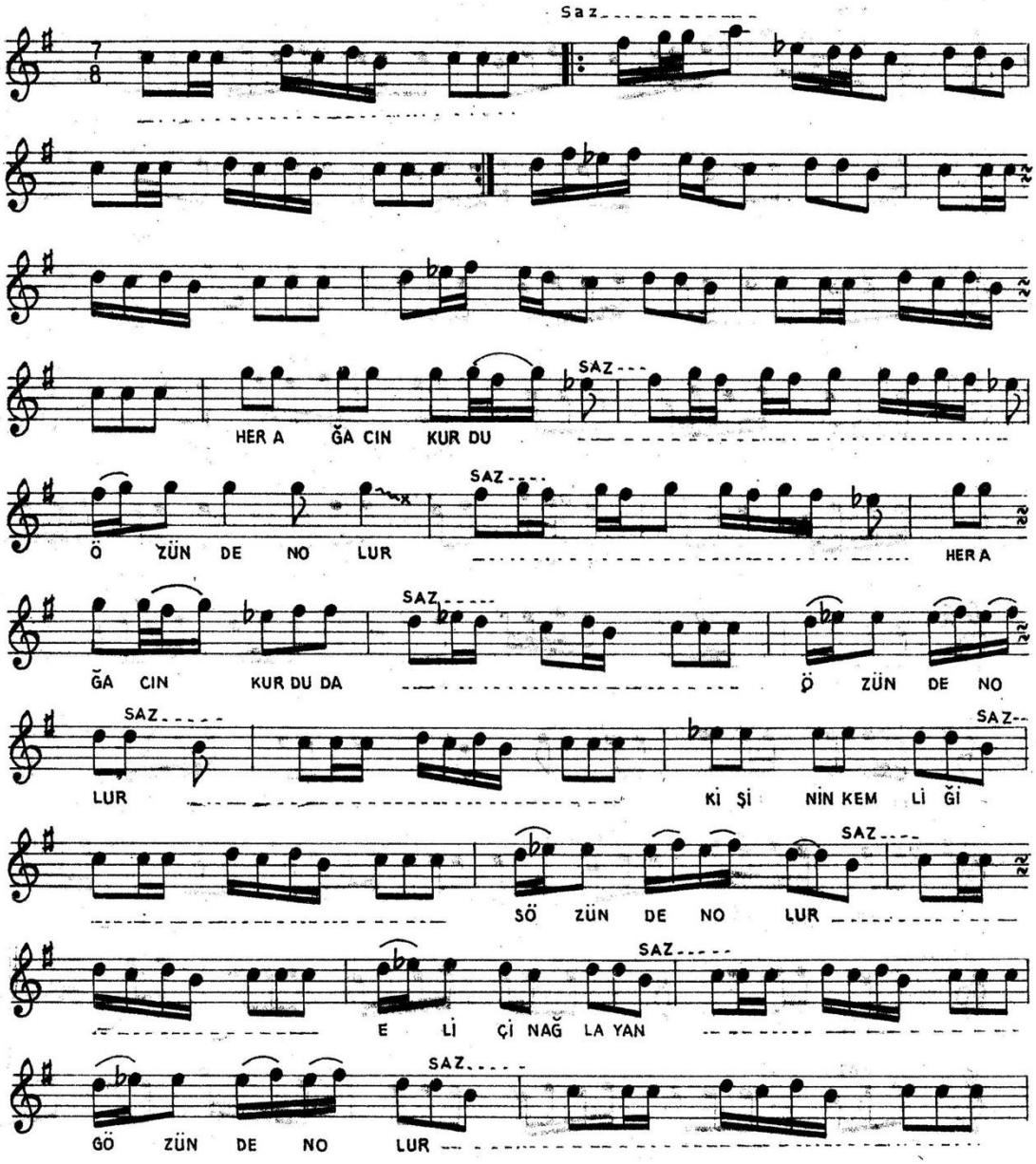
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde haklı bir konu da olsa yerinde ve düşünerek konuşmak gerektiğinin önemi, kişinin yapacağı her hareketi önceden düşünerek, ölçüp tartarak yapmasının gerektiği, doğru yaşamanın ve iyi insan olmanın gerektiği, yardımlaşma ve dayanışmanın gerekliliği ve dikkat edilmesi gereken durumlar hakkında nasihatler ve bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler kişilerin karşılarına çıkacak olumsuz durumlarda ölçülü ve düşünerek tepki göstermeleri gerektiği, öğüt nasihat alma ve danışmanın önemli olduğu, başkalarına yardım ederken kendini kötü durumlara düşürmemek yanlış anlaşılmamak ya da yardım edilen kişiyi daha kötü duruma düşürmemek için dikkatli olunması gerektiği, kişinin az konuşup, ölçülü davranıp, fevri tepkiler ve tutumlar içine girmemesi gerektiği konularında farkındalık olması yönünde bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.
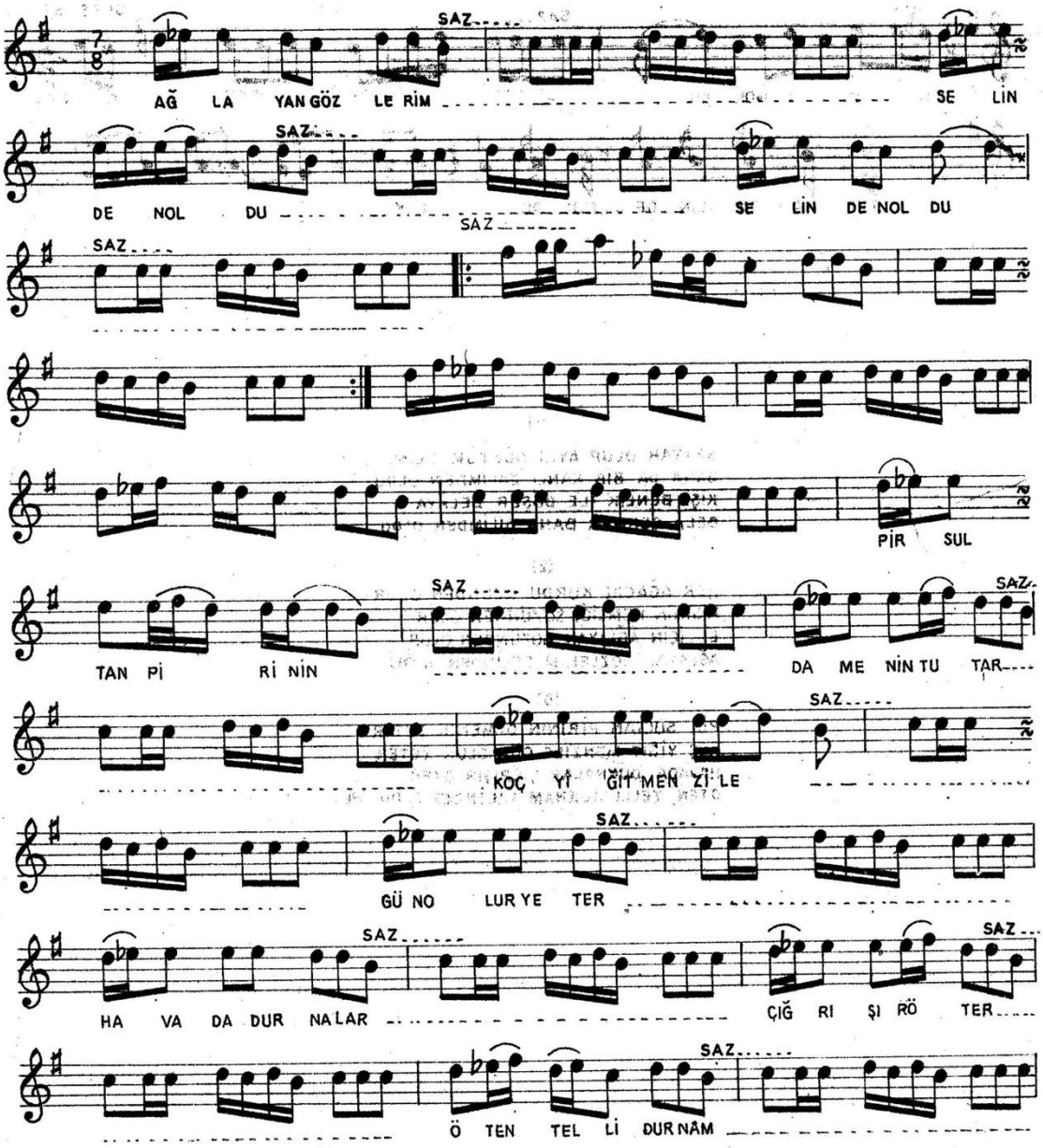

Şekil 88. Seyyah olup ayrı düştüm elimden
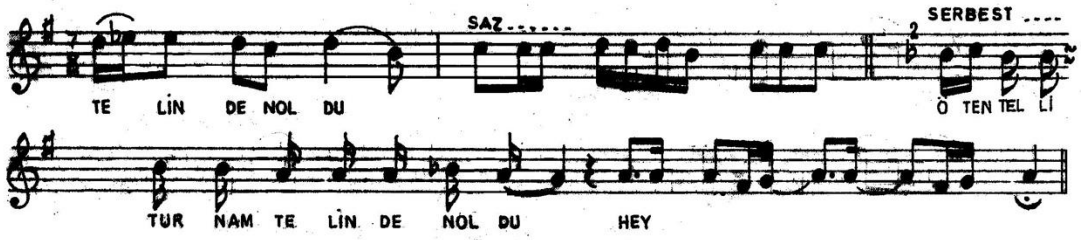
SEYYAH OLUP AYRI DÜŞTÜM
(2)

SEYYAH OLUP AYRI DÜŞTÜM
(3)

SEYYAH OLUP AYRI DÜŞTÜM
(4)

(1)

SEYYAH OLUP AYRI DÜŞTÜM ELİMDEN
BANA DA BİR KANLI ZALİMDEN OLDU
KİŞİ BENLİK İLE DÜŞER BELÂYA
BELÂ ÇEKMEK BANA DİLİMDEN OLDU

(2)

HER AĞACIN KURDU ÖZÜNDEN OLUR
KİŞİNİN KEMLİĞİ SÖZÜNDEN OLUR
EL İÇİN AĞLIYAN GÖZÜNDEN OLUR
AĞLAYAN GÖZLERİM SELİNDEN OLDU

(3)

PÎR SULTAN PİRİNİN DÂMENİN TUTAR
KOÇ YİĞİT MENZİLE GÜN OLUR YETER
HAVADA DURNALAR ÇIĞRIŞIR ÖTER
ÖTEN TELLİ DURNAM TELİNDEN OLDU HEY.

89-) SUDA PİŞMİŞ MISIRI

SUDA PİŞMİŞ MISIRI
TUZLAYIP YİYECEKSUN
MISIRIN TÜRKÜSÜNÜ
BENDEN DİNLEYECEKSUN

Bağlantı:
MISIRI KURUTTUN Mİ
AMBARDA DURUTTUN Mİ
NENEN ÇARIK GİYERDİ
BUNLARI UNUTTUN Mİ

Bağlantı

KÖYDEKİ KIZLARINAN
IRGATLUKLAR EDERDUK
MISIRIN PÜSKÜLÜNDEN
SİGARALAR İÇERDUK

Bağlantı

MISIRUN EKMEĞİNİ
EDERLER SAÇ ALTINA
BİZİM SOFRADA MISIR
BENZER SARI ALTINA

Bağlantı

GARDAŞ BEŞİKTE SENİ
NENEN DONATMADI MI

SENİ YARADAN MEVLA
BENİ YARATMADI MI

Ambar : Genellikle tahıl saklanan yer.

Sac : Yassı demir çelik ürünü, bu nesneden yapılmış, üzerinde yufka yapılan dışbükey pişirme aracı.

Irgat : Tarım işçisi, rençper, yapı işçisi

Çarık : İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı.

TRT REPERTUAR NU	: 3830
YÖRESİ-İLİ	: RİZE
KAYNAK KİŞİ	: ERKAN OCAKLI
DERLEYEN	: BÜLENT ASLAN
NOTAYA ALAN	: ALTAN DEMİREL, BÜLENT ASLAN
MAKAMSAL DİZİ	: UŞŞAK
KONUSU-TÜRÜ	: TABİAT
USÛL	: 4/4

İnceleme:

Tabiat konusunu işleyen bu türkünün birinci mısrasın da genelde Türkiye Coğrafyası ele alındığında Karadeniz bölgesinde yetiştirilen mısır meyvesinin suda kaynatılıp pişirildikten sonra üzerine tuz serperek yenildiğinden bahsetmektedir ve bu türkünün *"Mısırın türküsünü benden dinleyeceksun"* sözlerinde anladığımız üzere mısır meyvesi üzerine yakılmış bir türkü olduğunu ifade etmektedir.

Türkünün bağlantı kısmında mısır meyvesinin tarladan toplandıktan sonra ambarlarda bekletilme işleminden bahsetmektedir ve *"Nenen çarık giyerdi bunları unuttun mi"* sözlerinde ise türküde gönderme yaptığı bir şahsın olduğunu ve bu şahsın muhtemelen maddi

durumundan ötürü kibir sergilediği ve "Türkü Yakıcı"nın da geçmişini, nerden geldiğini, ailesinin ne şartlar altında yaşadığını hatırlatmak için bu sözleri kullandığını anlıyoruz.
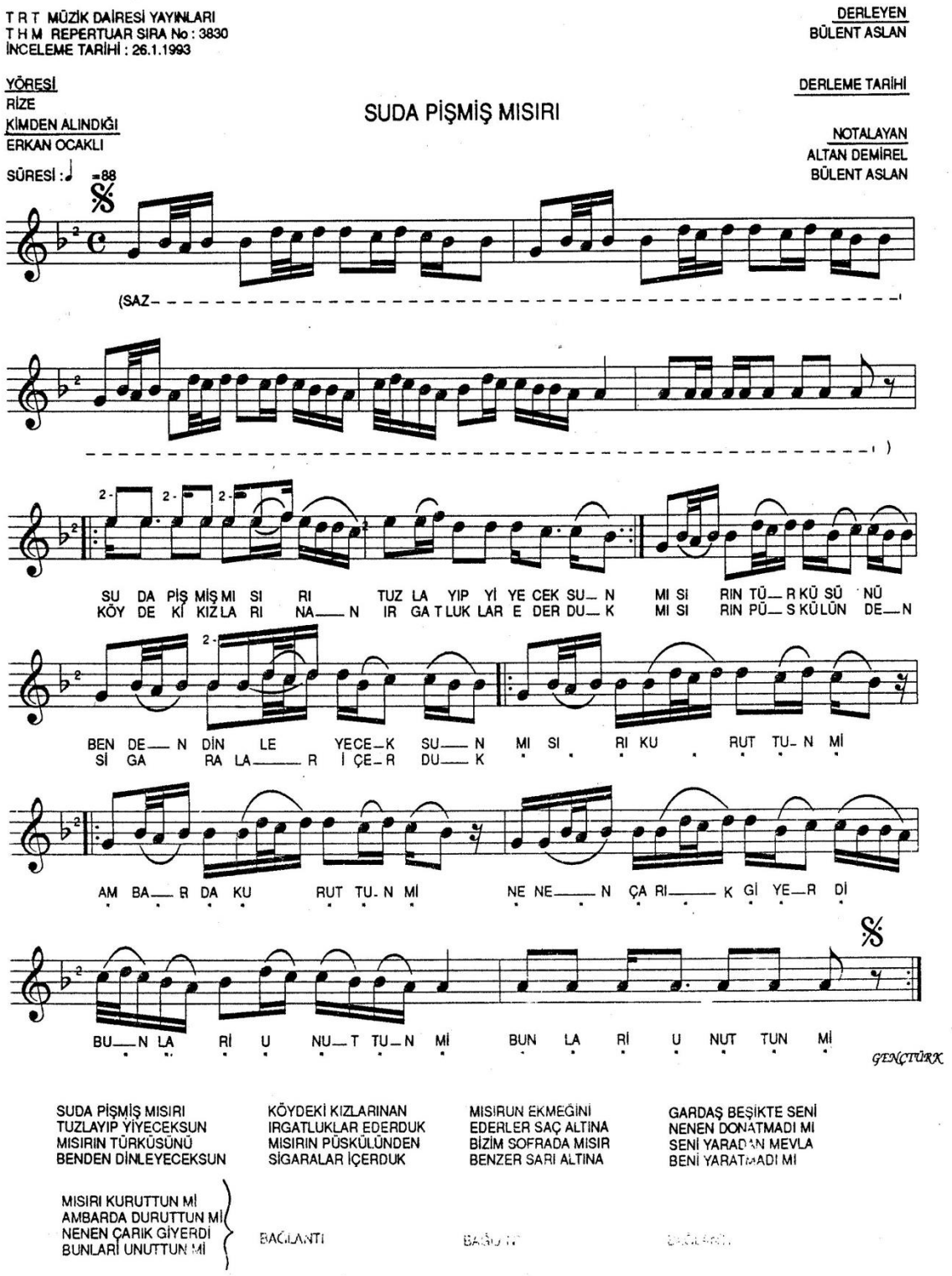
İkinci dörtlükte mısırın püskülü dediği için muhtemelen hasat zamanından bahsettiğini ve kız erkek birlikte imece ûsulü çalıştıklarını ve toplanmaya hazır olan mısır meyvesinin püskülü yani dış kabuğunu soyup bir nevi sigara kâğıdı yerine kullanıp içine tütün sararak içtiklerinden bahsediyor.

Üçüncü dörtlükte mısır meyvesinin tanelerinin kurutulup öğütüldükten sonra un haline getirildiği ve bu undan sac adı verilen pişirme aracı ile ekmek yapıldığı, bu ekmeğin yörede altın kadar kıymetli olduğu, sofranın olmazsa olmazı olduğu anlatılmaktadır.

Dördüncü dörtlükte yine bağlantı kısmında serzenişte bulunduğu kişiye sesleniyor ve sende bizimle aynı şartlar altında büyüdün çarık giyen, aynı şartlarda yaşadığımız kişiler seni büyüttü, annen, baban, ataların bizim gibi garibandı, seni yaratan Allah beni de yarattı, bende seninle aynı haklara sahip bir kulum kibirlenme, kendini üstün görme anlamında uyarılarda bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü Halk Biliminin araştırma konularından olan Halk Bilgisi bölümünün Halk Botaniği alt araştırma alanı, Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları Bölümünün İmece alt araştırma alanına, Kalıplaşmış Sözler bölümünün Nasihatler alt araştırma alanı, Halk Mutfağı bölümünün Yiyecek Türleri ve yapılışları alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde yörenin tarımsal geçim kaynağı, sofra kültürü, yiyecek yapımı, insani ilişkiler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler çiftçilik, yöre yaşamı ve erdemli insan olmak ile ilgili söylencelere dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 89. Suda pişmiş mısırı

90-) SUYA GİDER ALLI GELİN HAS GELİN

SUYA GİDER ALLI GELİN HAS GELİN
TOPUKLARIN NOKTA NOKTA BAS GELİN
BU GÜZELLİK SADE SANA HAS GELİN

Bağlantı:
BİLMİYON MU BENİM SANA YANDIĞIM
ELLERİN KÖYÜNDE GARİP KALDIĞIM

SUYA GİDER SU TESTİSİ DOLDURUR
EVE GELİR GÜL BENZİNİ SOLDURUR
İFLAH ETMEZ BU DERT BENİ ÖLDÜRÜR

Bağlantı

İFLAH ETMEK : Düzeltmek, iyi etmek, kurtarmak

TRT REPERTUAR NU : 2341

YÖRESİ-İLİ : ANKARA

KAYNAK KİŞİ : SADIK ENGUN, ADNAN ŞEKER

DERLEYEN : ADNAN ŞEKER

NOTAYA ALAN : MUSTAFA GECEYATMAZ

MAKAMSAL DİZİ : SEGÂH

KONUSU-TÜRÜ : AŞK, SEVDA

USÛL : 2/4

İnceleme:
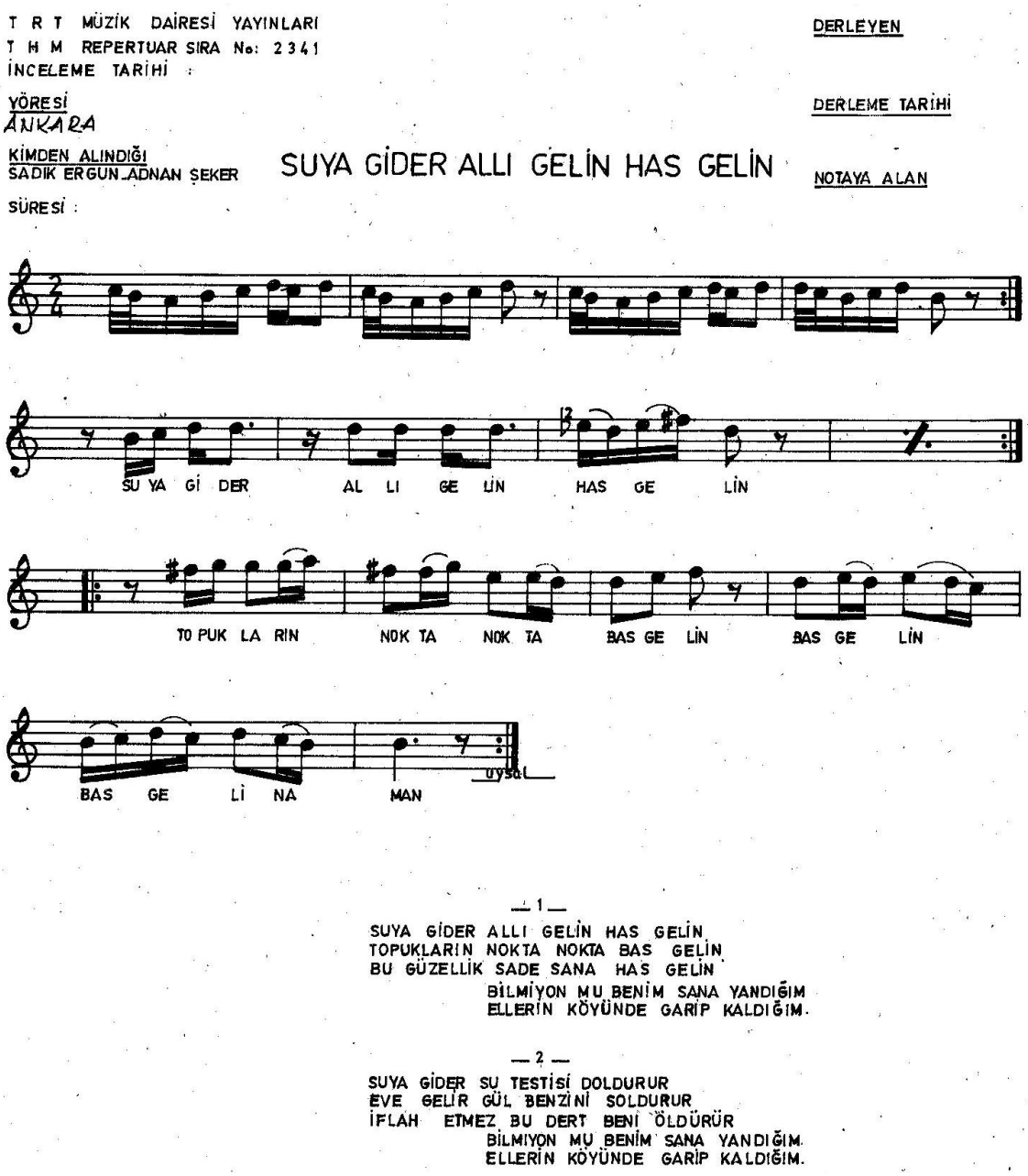
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı", bir kıza âşık olduğundan, hayran olduğundan bahsetmektedir. Fakat âşık olduğu kızı anlatırken "Has Gelin" ifadesini kullandığı için bu kızın evli hatta yeni evlenmiş çiçeği burnunda bir kadın olduğunu anlıyoruz. Devamında eski dönemlerde özellikle köylerdeki, kasabalardaki evlerde günümüzde kullanılan şebeke suyu olmadığından, genellikle evin kadınlarının, çocuklarının ya da gelinlerinin ortak kullanım alanı olan çeşmelerden su tedarikini sağladığından ve bu âşık olduğu gelini de genellikle su doldurmaya giderken gördüğünü çıkarıyoruz. Genellikle köy, kasaba gibi küçük yerleşim alanlarında kadınlar ihtiyaç olmadığı, zorunlu kalınmadığı hallerde yaşadıkları ev yerleşkesi dışına pek çıkmazlar, çıkartılmazlardı. Ya tarlaya işe giderken ya da su doldurmaya çeşmeye giderken günün belli vakitleri çıkar ihtiyaçlarını karşılayınca ya da işlerini bitirince evlerine dönerlerdi. Haliyle yörenin gençleri, erkekleri sevdiklerini görmek için bu vakitleri kollar bir nebze olsa uzaktan hasretlerini giderirlerdi. Türk Halk Müziği repertuarımızda bu durumları anlatan birçok aşk-sevda, hasret konularını işleyen, Âşıkların, "Türkü Yakıcı"ların sitemlerini anlatan türkülerimiz vardır.

Bağlantı kısmında "Türkü Yakıcı" âşık olduğu kıza benim sana âşık olduğumu, sevdiğimi ve senin uğruna kendi köyümü, evimi barkımı terk edip buralarda peşinde acı çektiğimi, bilmiyor musun, neden bana bu acıları yaşatıyorsun diyerek sitemini ifade etmektedir. Bağlantı kısmındaki bu sözlerden "Türkü Yakıcı"nın ve "Türkü Yakıcı"nın âşık olduğu kızın aslında aynı köyden oldukları, küçüklükten bu yana "Türkü Yakıcı"nın kendisini sevdiğini ve hatta birbirlerini sevdiklerini, kızın aile baskısı ve muhtemel başlık parası gibi durumlardan istemediği, sevmediği, fikrinin, görüşünün, gönlünün rızasının alınmadan bir başka köyde yaşayan bir adamla evlendirildiğini, "Türkü Yakıcı"nın da buna dayanamayıp kızın peşinden gittiğini ve onu kolladığını, ona olan hasretinin, aşkının Onu bu hallere soktuğunu, derin acı ve ıstıraplar yaşadığını çıkarıyoruz.

İkinci dörtlükte yine sevdiği kızı suya giderken gördüğünü, elindeki testiyi suyla doldurup eve götürdüğünü ve evinde mutlu bir durumda olmadığını, gönlünün rızası olmadan sevmediği bir adamla evlendiğinden ötürü dertli, üzüntülü olduğunu ifade etmektedir. Son dizede "Türkü Yakıcı" bu durumun kendisini kahrettiğini hem kendinin hem de sevdiğinin durumundan ötürü kahrettiğini ve bu dertlerin kahrın gün be gün kendisine zarar verdiğini, ince hastalığa yakalanıp derdinden ölmesinin yakın olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına, “Halk Mutfağı” bölümünün “Mutfak Araç ve Gereçleri, Kullanılışları” alt araştırma alanına, “Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Evlenme” ve “Günlük hayatla ilgili gelenek ve görenekler” alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde eski dönem evlilik çeşitleri, eski dönem köy vb. yaşantısı, evlilik problemleri, eski dönem yaygın kullanılan mutfak araç ve gereçleri, aşk sevda problemleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler eski dönem adet, gelenek, görenek ve yaşayış biçimleri ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında, evlilik, eş seçimi, kadın hakları, aşka ve sevdaya duyulan hassasiyet ve önem, eş seçme ve değerlendirme hakkının korunması ve hassas davranılması konularında toplumsal ve bireysel farkındalıklar oluşturması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 90. Suya gider allı gelin has gelin

91-) ŞU GARİP HALİMDEN BİLEN İŞVELİ NAZLIM

(Neredesin Sen)

ŞU GARİP HALİMDEN BİLEN İŞVELİ NAZLIM
GÖYNÜM HEP SENİ ARIYOR NEREDESİN SEN
TATLI DİLLİM GÜLER YÜZLÜM EY CAYLAN GÖZLÜM
GÖYNÜM HEP SENİ ARIYOR NEREDESİN SEN

BEN AĞLARSAM AĞLAYIP GÜLERSEM GÜLEN
BÜTÜN DERTLERİMİ ANLAYIP GÖYNÜMÜ BİLEN
SANKİ KALBİMİ BİLEREK YÜZÜME GÜLEN
GÖYNÜM HEP SENİ ARIYOR NEREDESİN SEN

SİNEMDE GİZLİ YARAMI KİMSE BİLMİYOR
HİÇBİR TABİP YARAMA MERHEM OLMUYOR
BOYNU BÜKÜK BİR GARİBİM YÜZÜM GÜLMÜYOR
GÖYNÜM HEP SENİ ARIYOR NEREDESİN SEN

SİNE : Göğüs, gönlü, yürek, bağır, iç

İŞVE : Kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş aldatıcı tavır, kırıtma naz cilve, eda

TRT REPERTUAR NU : 4170

YÖRESİ-İLİ : KIRŞEHİR

KAYNAK KİŞİ : NEŞET ERTAŞ

DERLEYEN : TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.

NOTAYA ALAN : ALTAN DEMİREL

MAKAMSAL DİZİ : ACEMKÜRDİ

KONUSU-TÜRÜ : AŞK, SEVDA

USÛL : 4/4

İnceleme:
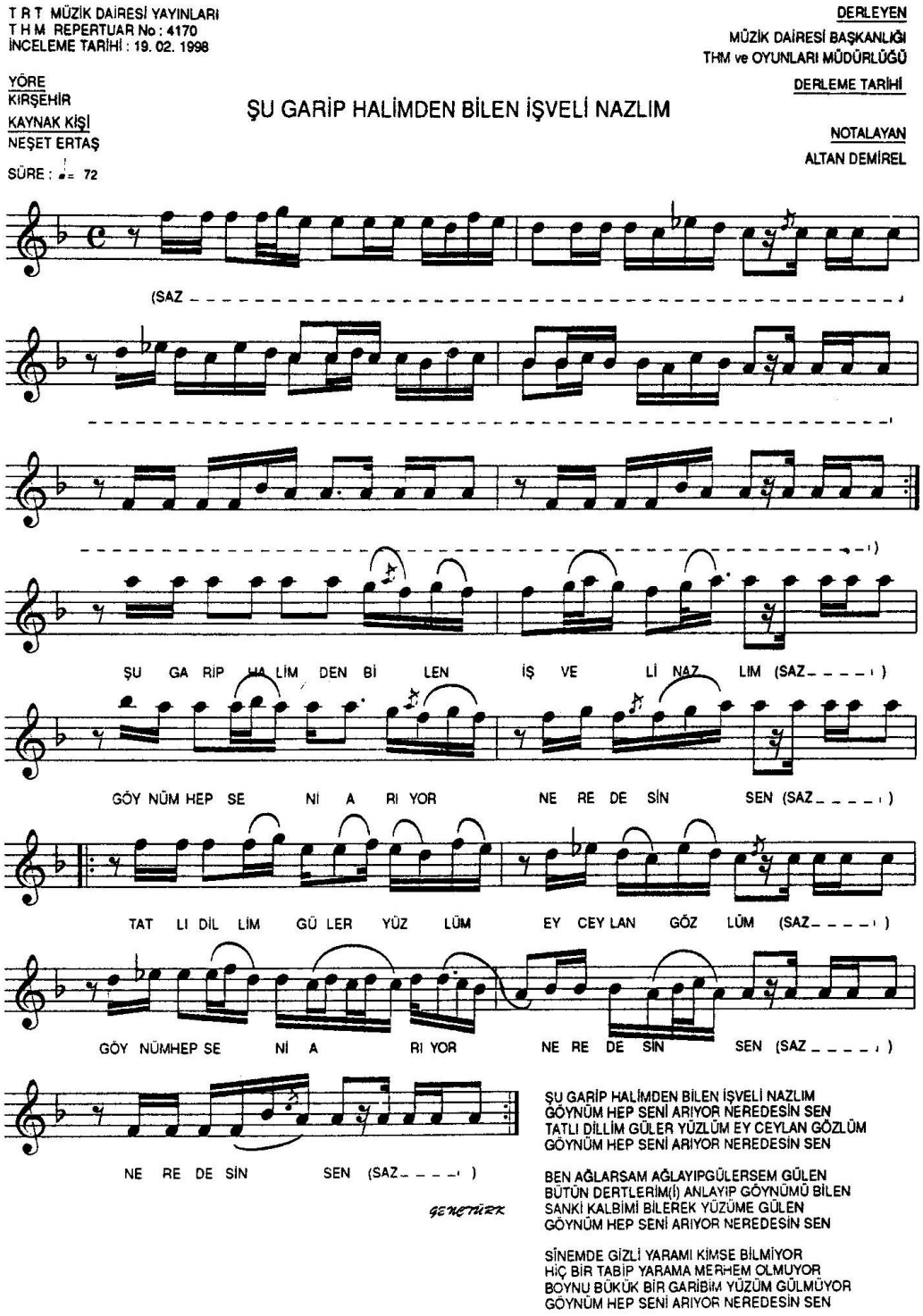
Birinci dörtlükte “Ozan” sevdiği kadından bilmediğimiz bir sebepten ötürü ayrı kaldığını ve bu ayrılıktan dolayı Ona olan özlemini hasretini dile getiriyor. Sevdiği kadının tatlı dilli, güler yüzlü halden anlayan, derdine sıkıntısına ortak olan, fiziksel güzellik anlamında “Türkü Yakıcı”nın gönlünü ve ruhunu tatmin eden alımlı, güzel gözlü kısacası “Türkü Yakıcı”nın gözünde kusursuz, mükemmel bir insan olduğunu, Ona ihtiyacı olduğunu ve özlemini dile getiriyor.

İkinci dörtlükte “Türkü Yakıcı”, sevdiği kadının, ağladığında ağlayan, güldüğünde gülen, bütün dertlerine ortak olan ve kalbini, içini okuyan, anlayışlı, fedakâr bir insan olduğundan, kendisine iyi geldiğinden bahsediyor ve yanında olmadığından dolayı eksikliğini hissettiğini, özlemini, sevgisini dile getiriyor.

Üçüncü dörtlükte “Türkü Yakıcı”, içimdeki, kalbimdeki dertlerimi kimse bilmiyor, kimse beni anlamıyor ve derdime hiçbir çare bulamıyorum. Ne doktor ne hekim kimse bana yardım edemiyor, sevdiğime kavuşmadıkça dertlerimin iyi olma ihtimali de yok, boynu bükük, çaresiz bir haldeyim, garip durumdayım ne yüzüm gülüyor ne tadım tuzum var, hayattan hiçbir zevk alamıyorum, yaşayan bir ölü gibiyim anlamlarını ifade ediyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Âşık-Tekke Edebiyatı” bölümünün “Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri” alt araştırma alanına, “Kalıplaşmış Sözler” bölümünün “Okşamalıklar” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde geçmiş zaman aşk-sevda yaşantıları, sorunları ve hitap şekilleri ile ilgili, paylaşımcılık ve yardımlaşma ve dayanışma ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler geçmiş zaman aşk-sevda konuları ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi, evlilik, nişanlılık, sevgililik gibi ikili ilişkilerde eşlerin birbirine saygı, sevgi, anlayış, sadakat, güven, dürüstlük ve yardım duygularını geliştirmek, uygulamak ve dikkat edilmesini sağlamak bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 91. Şu garip halimden bilen işveli nazlım

92-) TÜTÜN DİZDİM İĞNEYE

TÜTÜN DİZDİM İĞNEYE
YEMEK YOKTUR YEMEYE (of of)
BÜTÜN YAZ ÇALIŞIRIZ
ENTARİSİ YOK GİYMEYE (of of)

Bağlantı:
MENDİLİ ŞANINA
TÜTÜN EKTİM YANINA
BİTMEDİ KÖR OLASI
MİLLETİN YETTİ CANINA

KUYU ÜSTÜNDE KUYU
TÜTÜNE SALDIM SUYU (of of)
TÜTÜN KIRMAĞ GİDERKEN
TERKEDERİZ UYKUYU (of of)

Bağlantı

İŞLERİM İŞLERİM
TÜTÜNLERİ ŞİŞLERİM (of of)
TÜTÜN PARA EDERSE
BEŞİBİRLİK İSTERİM (of of)

Bağlantı

BEŞİBİRLİK : Kadınların süs için takındıkları, beş tam altının bir arada bulunduğu süs eşyası, beşibiryerde, beşi bir arada.

TRT REPERTUAR NU : 2020

YÖRESİ-İLİ : RUMELİ

İLÇESİ- KÖYÜ : SELANİK

KAYNAK KİŞİ : BURSA'DAKİ SELANİKLİ KADINLAR

DERLEYEN : ANKARA DEVLET KONSERVATUARI

NOTAYA ALAN : ATEŞ KÖYOĞLU

KONUSU-TÜRÜ : İŞ, İMECE

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

USÛL : 9/8

İnceleme:

Birinci kıtada *"tütün dizdim iğneye"* cümlesi ile tarladan toplanan yaş tütünün kurutulması için ipe dizildiğini anlıyoruz ve tütün ekmenin, yetiştirmenin zahmetli, sabır isteyen, tarladan ürünü alıp satım işlemine kadar bu işi yapacak kimsenin geçimini sağlayacağı maddi imkanlara sahip olması gerektiği aksi halde mahsul satılana kadar maddi sıkıntılar çekileceğine işaret etmektedir.
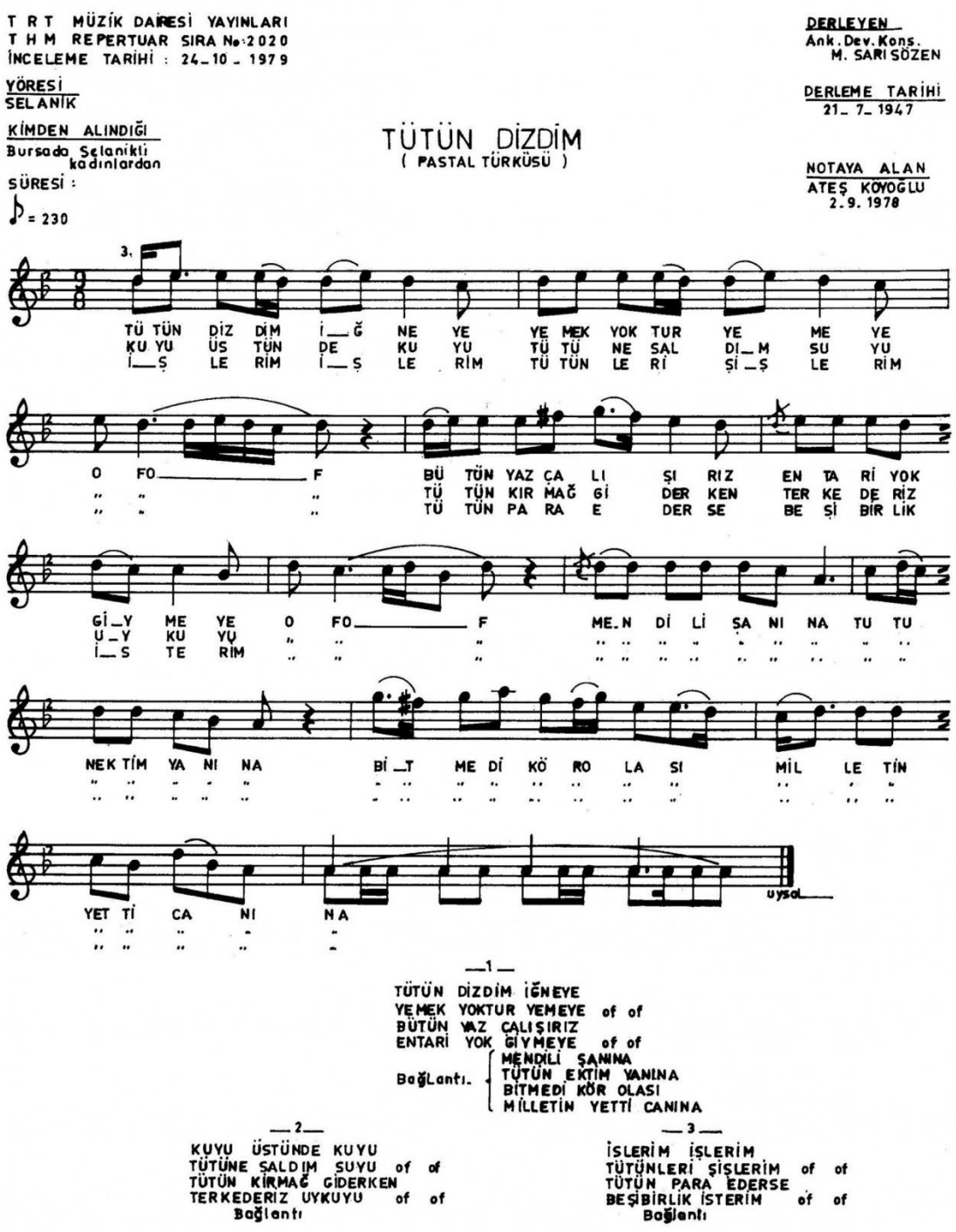
Türkünün bağlantı kısmında Türk Kültüründe önemli bir yere sahip olan mendil geleneğine vurgu yapılmıştır. Mendil kültürümüzde büyük bir önem taşımaktadır ve mendil gerek mesaj vermede gerek hediyelik olarak kullanılmada ve birçok manada, maksatta kullanılmış ve hala kullanılmaktadır. Devamında tütün ekmesinden ve gerek iklimsel koşullar gerek yetişme zamanının geç olmasından kaynaklı tütün hasadını bekleyen ve geçimini bundan sağlayacak olan halkın bu durumdan dolayı hasıl olan ekonomik sıkıntılarına değinmektedir.

İkinci kıtada "Türkü Yakıcı" gerek tarlada yetişirken gerekse hasat zamanı tütünün sulanma işleminden bahsediyor. Devamında "Tütün Kırmak" yani tütün yaprağını sapından ayırma işlemine verilen isimden bahsediyor. Bu işlem çok zahmetli bir işlem olmakla birlikte gece yani havanın kararmaya başladığı, serinliğin çöktüğü saatlerde yapılır aksi taktirde güneş altında tütün bitkisinde genleşme olduğu için kırılma işlemi gerçekleşmez, gece saatleri daha gevrek ve kırılmaya müsait olduğu için bu saatler tercih edilir.

Üçüncü kıtada tütün yaprağının toplandıktan sonra kurutmak için şişlenip ipe geçirilmesi işleminden bahsediyor. Kurutulduktan sonra işlenip satılacak hale gelen tütün o yılın piyasa değerine göre kaçtan satılacağı, ne kadara alınacağı durumlarına bakıldıktan sonra mahsulden elde edilen paranın bir kısmına kendisine beşibiryerde istiyor. Beşibiryerde adı verilen hem kadınlar tarafından süs eşyası, takı olarak kullanılan hem de alındığı fiyattan değer kaybetmeyen aksine bir yatırım aracı kabul edilen bir takıdır. Kadınların genelde bu takıyı istemesi hem kötü günler için birikim yapma hem de altına olan arzularını, tutkularını gidermektir.

Sonuç olarak bu türkü Halk biliminin araştırma konularından "Dayanışma, Yardımlaşma ve Eğitim Kurumları" bölümünün "İmece" alt araştırma alanına ve "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Ekonomisi" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde çiftçilikle geçinen halkın geçim kaynağı olan tütün ile ilgili bilgilere yer verilmiştir, bu bilgiler halkın çiftçilikle ilgili söylencelerine dikkat çekmesi anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 92. Tütün dizdim iğneye

93-) UZUN İNCE BİR YOLDAYIM

UZUN İNCE BİR YOLDAYIM
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE
BİLMİYORUM NE HALDEYİM
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

DÜNYAYA GELDİĞİM ANDA
YÜRÜDÜM AYNI ZAMANDA
İKİ KAPILI BİR HANDA
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

UYKUDA DAHİ YÜRÜYOM
KALMAYA SEBEP ARIYOM
GİDENLERİ HEP GÖRÜYOM
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

KIRKDOKUZ YIL BU YOLLARDA
OVADA DAĞDA ÇÖLLERDE
DÜŞMÜŞÜM GURBET ELLERDE
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

DÜŞÜNÜLÜRSE DERİNCE
UZAK GÖRÜNÜR GÖRÜNCE
BİR YOL DAKKA MİKTARINCA
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

ŞAŞAR VEYSEL İŞ BU HALE
KAH AĞLAYA KAHİ GÜLE
YETİŞMEK İÇİN MENZİLE
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

MENZİL : Varılacak yer

TRT REPERTUAR NU : 2973

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : ŞARKIŞLA

KAYNAK KİŞİ : ÂŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

DERLEYEN : TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.

NOTAYA ALAN : ALİ CANLI

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Âşık" uzun ince bir yolda olduğunu ve gündüz gece gittiğini belirtmiştir ve halinin, durumunun ne olduğunu da bilmediğini söylemektedir. Âşığın uzun ince diye ifade ettiği yol hayat yoludur ve gece gündüz, her dakika her saniye durmadan gitmesi ise bu hayatı yaşarken aldığımız nefesten tutun da yaptığımız, işlediğimiz her amelimiz, her hareketimiz, eylemlerimizdir. Kendinden yola çıkarak bilmiyorum ne haldeyim yani günahım mı çok sevabım mı çok bilmiyorum ama ölüme doğru her dakika, her saniye daha da yaklaşıyorum, istesem de duramıyorum gece gündüz ilerliyorum demektedir.

İkinci dörtlükte dizeleri sondan yorumlayacak olursak eğer "iki kapılı bir han" olarak bahsettiği şeyin dünya olduğu bir kapısının doğumhane diğer kapısının da mezar olduğunu ve insanların doğduğu andan itibaren hayat yolunda ömürleri uzunluğunca yürümeye başladığını ifade etmektedir. Buradaki yürümek anlamını Batıni açıdan değerlendirmek gerekmektedir ki Âşık da zaten bu anlamda bir bütünlük oluşturmuştur.

Üçüncü dörtlükte yine "Âşık bir önceki mısralarda ifade ettiği gibi Batıni anlamda bir yürümeden, yol almaktan bahsetmektedir ve ister uyu ister otur ne yaparsan yap yine de geçen her saniye seni ölümüne eceline daha da yakınlaştırıyor mesajını vermektedir. Devamında "Âşık"ın ölenleri görüyorum ama yine de yürüyorum, sonumun ne olacağı belli

ama yine de kendi sonuma doğru mecburen yürüyorum, bu yolda durmak, yolun mesafesini uzatmak iradem dışında, engel olmak ya da değiştirmek ne haddime ne de elimde olan bir şey ifadelerine vardığını çıkarıyoruz.
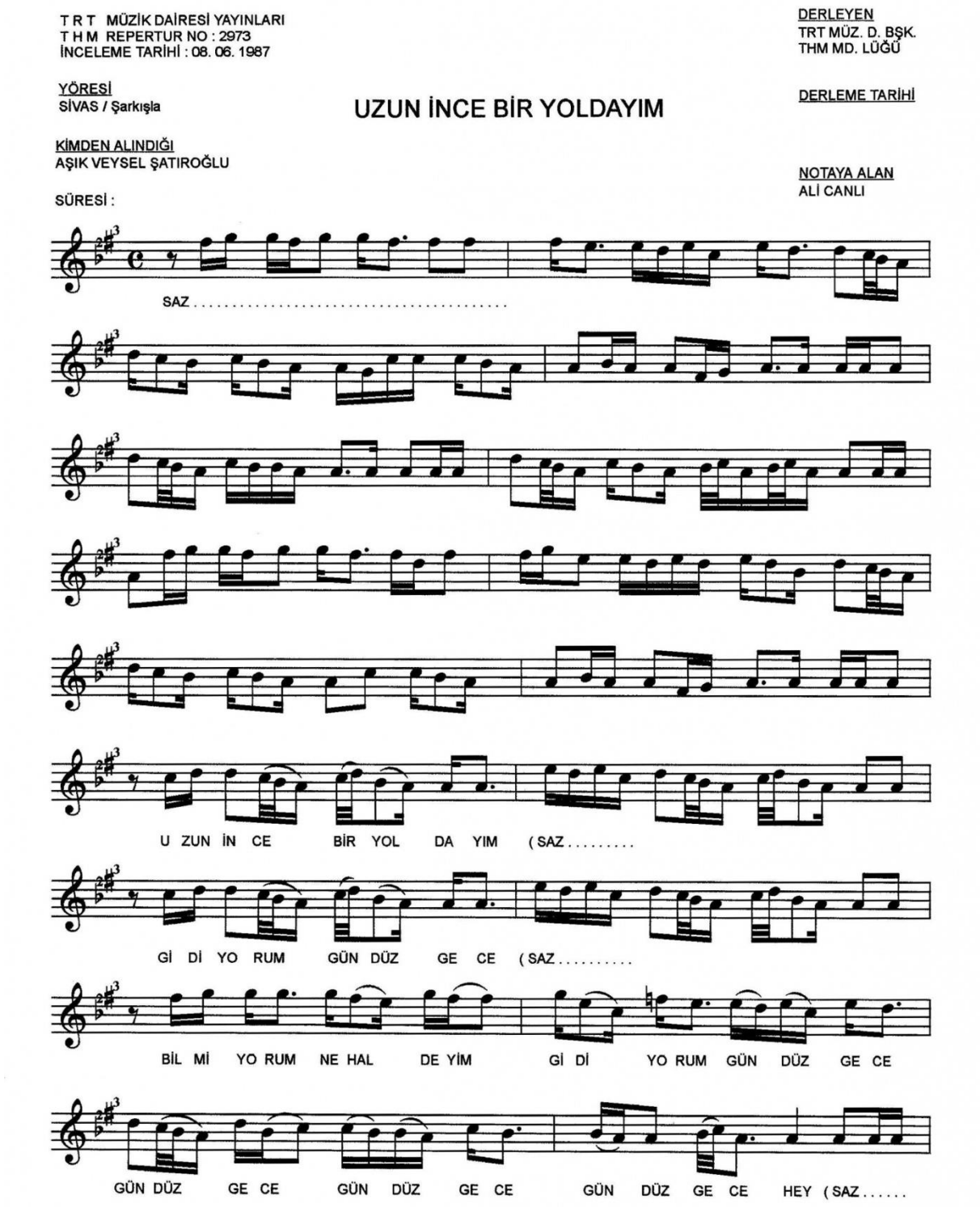
Dördüncü dörtlükte *"Kırk dokuz yıl bu yollarda"* dizesinde "Âşık"ın bu türküyü kırk dokuz yaşında yazdığını ve bu yaşına kadar hayat yolunda hep yürüdüğünü gerek gurbette gerek yurdunda ömrünü geçirdiğini anlıyoruz.

Beşinci dörtlükte bu yolun yani hayat yolunun uzunluğunun metreler, kilometrelerle değil de dakikalar hatta saniyeler ile ölçüldüğünü ve bu hesapla da insana çok uzun geldiğini, nefsi aldattığını vurguluyor. "Âşık" bu dörtlükte kişinin yaşı ne olursa olsun ölüm sanki hiç gelmeyecek gibi davranılmasını, "önümde daha uzun yıllar var" yanılgısına ve gafletine düşülmesini ama geçmişe dönüp bakılması gerektiğini geçen yılların sanki bir anda gelip geçtiğini, insana hiçte o kadar uzun gelmediğini ve gelecek yılların da bu kadar çabuk gelip geçeceğini, eninde sonunda her ölen insan gibi aynı son ile noktalanacağını ifade etmektedir.

Altıncı dörtlükte "Âşık" mahlâsını tapşırarakbu durumun kendisinde oluşturduğu şaşkınlığı ve çaresizliği dile getirmektedir. Ömrünün kâh gülerek kâh ağlayarak geçtiğini hayatın her durumunu gördüğünü ve "menzil" yani ecelinin geleceği güne kadar yaşamaya bu yolda yürümeye devam edeceğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Kalıplaşmış Sözler" bölümünün "Nasihatler" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla ilgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına girmektedir.
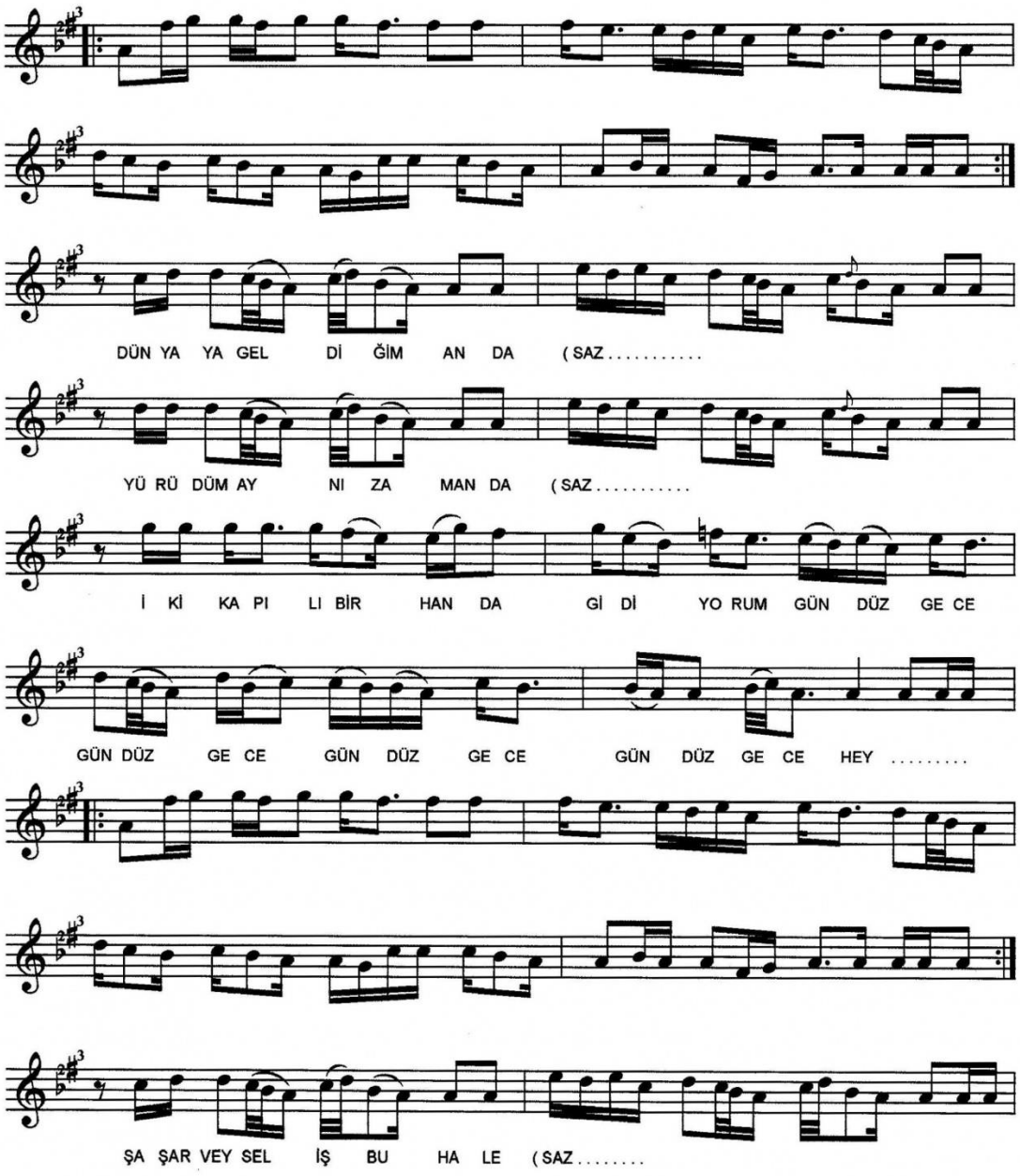
Bu türküde insan hayatının evrelerinden olan doğum ve ölüm ile ilgili bilgiler, İslâm inancına göre yaşam, ölüm ve sonrası ile ilgili bilgiler, hayatın gelip geçici olduğu ve ölümün her canlıya hak olduğu, bu bilince göre yaşamak ve iyi insan olmak gerektiği ile ilgili bilgiler ve nasihatler verilmiştir. Bu bilgiler ve nasihatler insanların hayatlarını verimli kullanmaları, iyi bir kul, iyi bir insan olmaları yönünde farkındalık oluşturması anlamında, toplumsal düzenin ve hakların korunması bilincini geliştirmede farkındalık oluşturması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 93. Uzun ince bir yoldayım
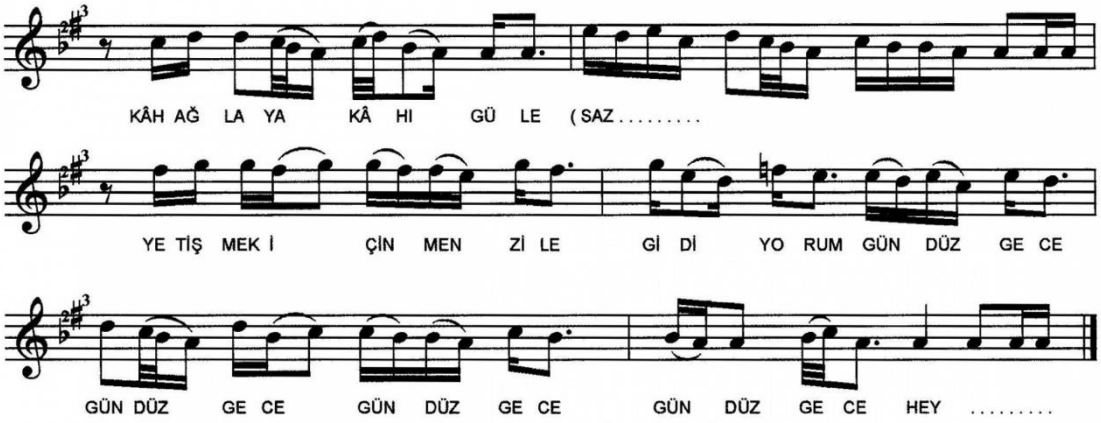
- 2 -

UZUN İNCE BİR YOLDAYIM

- 3 -

UZUN İNCE BİR YOLDAYIM

S. SABUNCU

- 1 -

UZUN İNCE BİR YOLDAYIM
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE
BİLMİYORUM NE HALDEYİM
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

- 2 -

DÜNYAYA GELDİĞİM ANDA
YÜRÜDÜM AYNI ZAMANDA
İKİ KAPILI BİR HANDA
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

- 3 -

UYKUDA DAHİ YÜRÜYOM
KALMAYA SEBEP ARIYOM
GİDENLERİ HEP GÖRÜYOM
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

- 4 -

KIRKDOKUZ YIL BU YOLLARDA
OVADA DAĞDA ÇÖLLERDE
DÜŞMÜŞÜM GURBET ELLERDE
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

- 5 -

DÜŞÜNÜLÜRSE DERİNCE
UZAK GÖRÜNÜR GÖRÜNCE
BİR YOL DAKKA MIKTARINDA
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

- 6 -

ŞAŞAR VEYSEL İŞ BU HALE
KÂH AĞLAYA KÂHI GÜLE
YETİŞMEK İÇİN MENZİLE
GİDİYORUM GÜNDÜZ GECE

94-) YAHA ULU KAVAK DALIN KURUSUN

YAHA ULU KAVAK DALİN GURUSUN (ya ha ulu kavak)
DÖKÜLSÜN YAPRAĞIN SUDA ÇÜRÜSÜN (dökülsün yaprağın)

SEN BİR ULU KAVAK YOLDA DURURSUN (sen bir ulu kavak)
GELENE GEÇENE DULDA OLURSUN (gelene geçene)

YÜKSEK ODALARDA MANGAL KÖMÜRÜ (yüksek odalarda)
ELLERİMİ YAKTI MARTİN DEMİRİ (ellerimi yaktı)
MEVLAM GÜZELLERE VERSİN ÖMÜRÜ (mevlam güzellere)

YÜKSEK ODA : Tavanı yüksek olan odalara verilen ad
DULDA : Gölgelik
MARTİN : Bir tüfek türü

TRT REPERTUAR NU :1811
YÖRESİ-İLİ : NEVŞEHİR
KAYNAK KİŞİ : REFİK BAŞARAN
DERLEYEN : ANKARA DEVLET KONSERVATUARI
NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN
MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK
KONUSU-TÜRÜ : TABİAT
USÛL : 4/4

İnceleme:

"Türkü Yakıcı"; birinci dörtlükte köy yerlerinde, kasaba ve kaza gibi yerleşim yerlerinde gerek kolay yetişen ve büyüyen bir ağaç olması gerek kerestecilik ve mobilya sektöründe kullanılması ve satışının maddi kazanç getirmesi sebeplerinden dolayı tercih edilen kavak
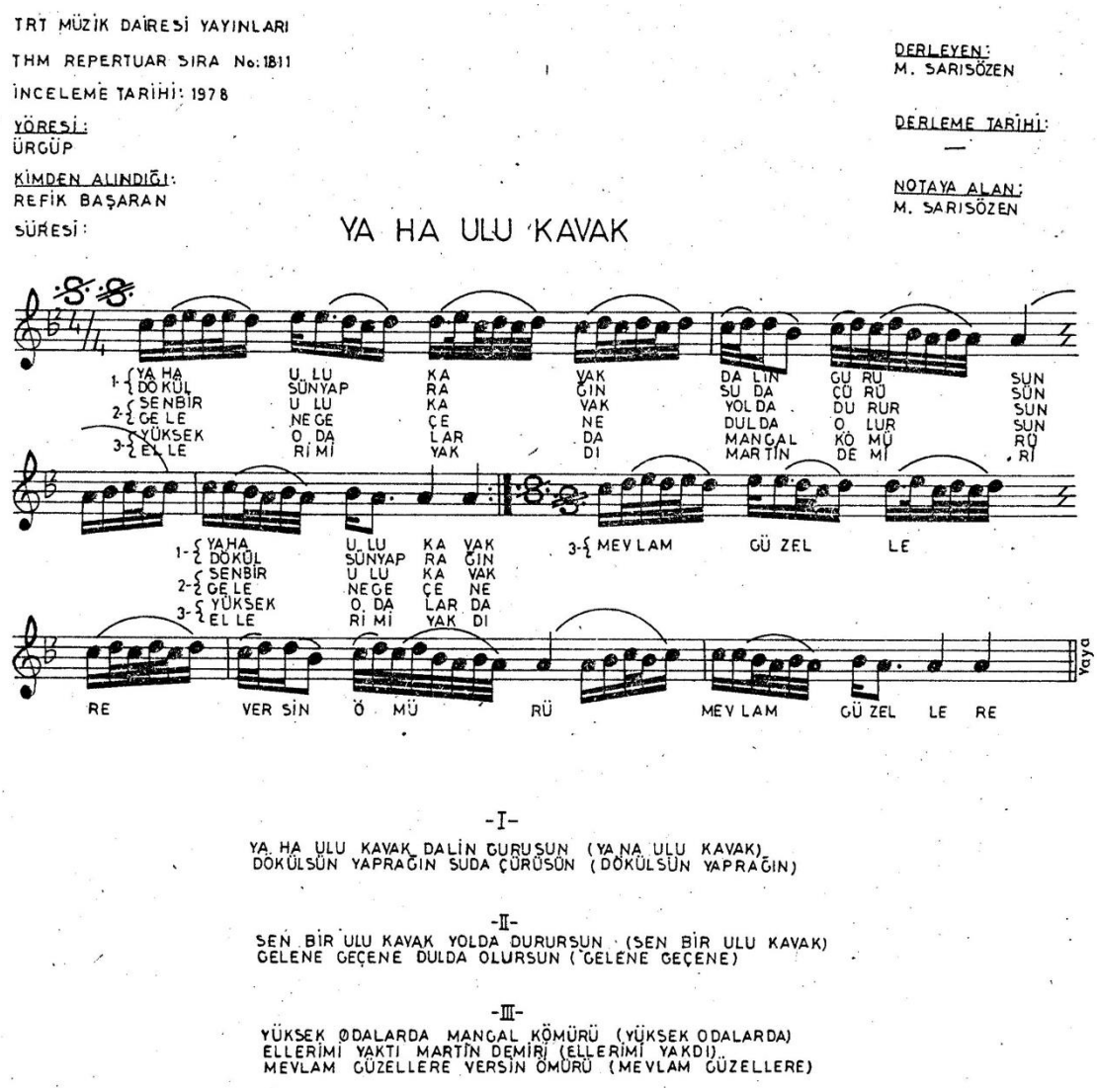
ağacından bahsetmektedir. Kavak ağacı özellikle köy hayatında tarla, toprak, bahçe sınırlarını belli etmek için sıralı ve nizami bir şekilde dikilir, bir nevi çit görevi görür ayrıca her hanede doğan her çocuk için bir ve birden çok kavak ekilir ki çocukla birlikte büyüsün ve çocuk büyüyüp evlenme çağına gelince kesilip satılsın, maddi bakımdan adına dikilmiş kişiye fayda, rahatlık sağlasın amacı güdülür. Bu bilgiler dahilinde "Türkü Yakıcı"nın da sahibi olduğu kavak ağacının kurumasını yapraklarının dökülmesini, kesilecek zamana erişmesini istemekte olduğunu ifade ettiğini anlamaktayız.

İkinci dörtlükte kavak ağacının yoldan geçen, insanlara gölgelik olması, dinlenmek için serin ve güneş ışığından koruyan bir araç olması faydasından bahsetmektedir.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" *"Yüksek odalarda mangal kömürü"* dizesinde genelde konak, köşk, yalı gibi büyük gösterişli evlerin odalarının tabanı ile tavanı arasındaki mesafe yüksek ve geniş olur, bu odaları ısıtmak için kurulan soba, şömine vb. araçların yakıtı olarak kullanılan kömür cinsinden bahsetmiştir. *"Ellerimi yaktı martin demiri"* dizesinde ise martin adı verilen bir tüfek cinsinin demir mekanizmasının birden fazla ateşleme eyleminden sonra ısınmasından dolayı elini yakmasından bahsetmektedir. Son olarak *"Mevlam güzellere versin ömürü"* dizesi ile gerek fiziksel anlamda gerek huy ve içsel anlamda güzel insanların ömrü çok olsun dileğinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk botaniği (bitkibilimi)" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Evlenme" ve "Günlük Hayatla İlgili Gelenek ve Görenekler" alt araştırma alanlarına, "Halk Mimarisi" bölümünün "Konut Çeşitleri" ve "Konutlarda ve yardımcı yapılarda bölümler, süsleme" alt araştırma alanlarına girmektedir.

Bu türküde kavak ağacının dikilme ve yetiştirilme amaçları ile ilgili bilgiler, köy, kasaba hayatı, gelenek ve görenekleri ile ilgili bilgiler, Halk mimarisi ve konut çeşitleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler insanlara doğayı, tabiatı ve canlıları koruma, sahip çıkma konularında bilinç ve farkındalık oluşturması bağlamında, halkın geçmiş dönem mimarisi ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, Türk toplum geleneklerini öğrenme, koruma ve sürdürülmesini sağlamaya dikkat çekmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 94. Yaha ulu kavak dalın kurusun

95-) YANDI YÜREK YAR ELİNDEN

YANDI YÜREK YAR ELİNDEN (2)
BİLMEM YARA NE EDEYİM
TAKATIM YOK DOSTA VARAM (2)
ÇARE BİLMEM NE EDEYİM NE EDEYİM DOST

BİR YARA DIŞARDAN OLSA (2)
HALK ONA BİR MELHEM ÇALAR
BENİM YARAM İÇERDENDİR (2)
ÇARE BİLMEM NE EDEYİM NE EDEYİM DOST

İKİ HEKİM GELDİ ÜSTÜME (2)
BİRİ DİLLİ BİRİSİ LAL
DİLLİYE CEVAP VEREMEDİM (2)
BİLMEMKİ LALA NE DEYİM LALA NE DEYİM

NESİMİYE DEDİLER Kİ (2)
DERDİNE BİR DERMAN ARA
BANA DERMAN HAKTAN OLA (2)
ÇARE BİLMEM NE EDEYİM NE EDEYİM DOST

TAKAT : Bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, hal, derman, kuvvet

LAL : Dili tutulmuş, konuşama duruma gelmiş, dilsiz

TRT REPERTUAR NU : 4529

YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN

KAYNAK KİŞİ : ALİ EKBER ÇİÇEK

DERLEYEN : TRT İSTANBUL RAD. THM. MD.

NOTAYA ALAN : AHMET TURAN ŞAN

MAKAMSAL DİZİ : UŞŞAK

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 2/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Âşık" (Nesimî) beşerî bir aşkın içinde olduğunu ve bu durumdan dolayı yüreğinin yandığını, aşk acısı çektiğini ifade ediyor. "Türkü Yakıcı"ın çaresiz bir tavır içinde söylediği *"Bilmem yara ne edeyim"* dizesi; çaresiz, kararsız bir hal içinde olduğunu, belki kendinden çok küçük bir kıza sevdalandığı, belki bir akrabasına sevdalandığı, belki eskiden beri sevdiği kızın başkası ile evlenmiş olması gibi ihtimalleri karşımıza çıkarıyor. Belki de sevdiği kız karşılık vermediği, kendisini istemediği için bu sözleri kullanıyor. Sonuç olarak "Türkü Yakıcı"ın hem kesin olarak bilmediğimiz bir nedenden dolayı hem de aşk acısından dolayı sıkıntı içerisinde olduğunu, dermandan elden ayaktan kesildiğini, bu durumu istişare etmek, akıl almak için dostuna varamadığını ne yapacağını ne söyleyeceğini bilmediğini, çaresiz kaldığını ifade etmektedir.
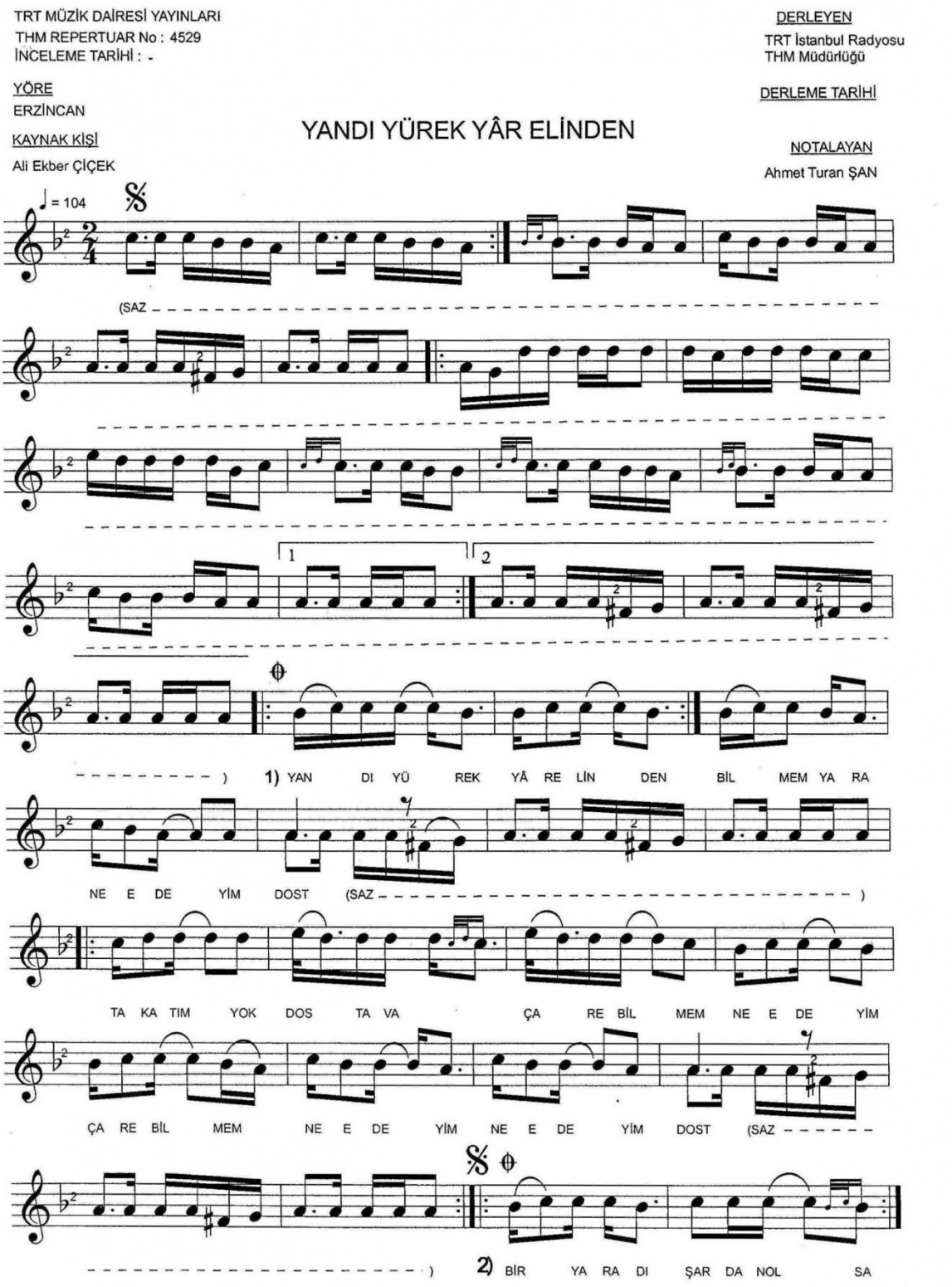
İkinci dörtlükte bir insanın yarası görünürde ise insanlar o yarayı tedavi etmek için merhem vb. çeşitli ilaçlar kullanır ve tedavi eder ama benim yaram içimdedir ne merhem sürülür ne başka bir çaresi bulunur diyerek derdinin büyüklüğünü ve çaresizliğini ifade etmektedir.

Üçüncü dörtlükte İki hekimin derdine derman olmak için geldiğini birinin konuşabilen diğerinin ise dilsiz, konuşma yetisini kaybetmiş biri olduğunu, konuşan hekime sorularına cevap veremediğini, derdini anlatamadığını, karşısında konuşamadığını, diğerine ise konuşana cevap veremez iken dilsiz olana ne deyim derdimi nasıl anlatayım ifadelerinde bulunuyor.

Dördüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarak; bana,derdine derman ara, bir çare bul nasihatinde bulundular ama benim derdimin dermanı yoktur, bana derman ancak Allahtan gelir başka türlü ben çaresini bulamam derdimin çaresi yoktur ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Halk Bilgisi" bölümünün "Halk Hekimliği (tıbbı)" alt araştırma alanına girmektedir.
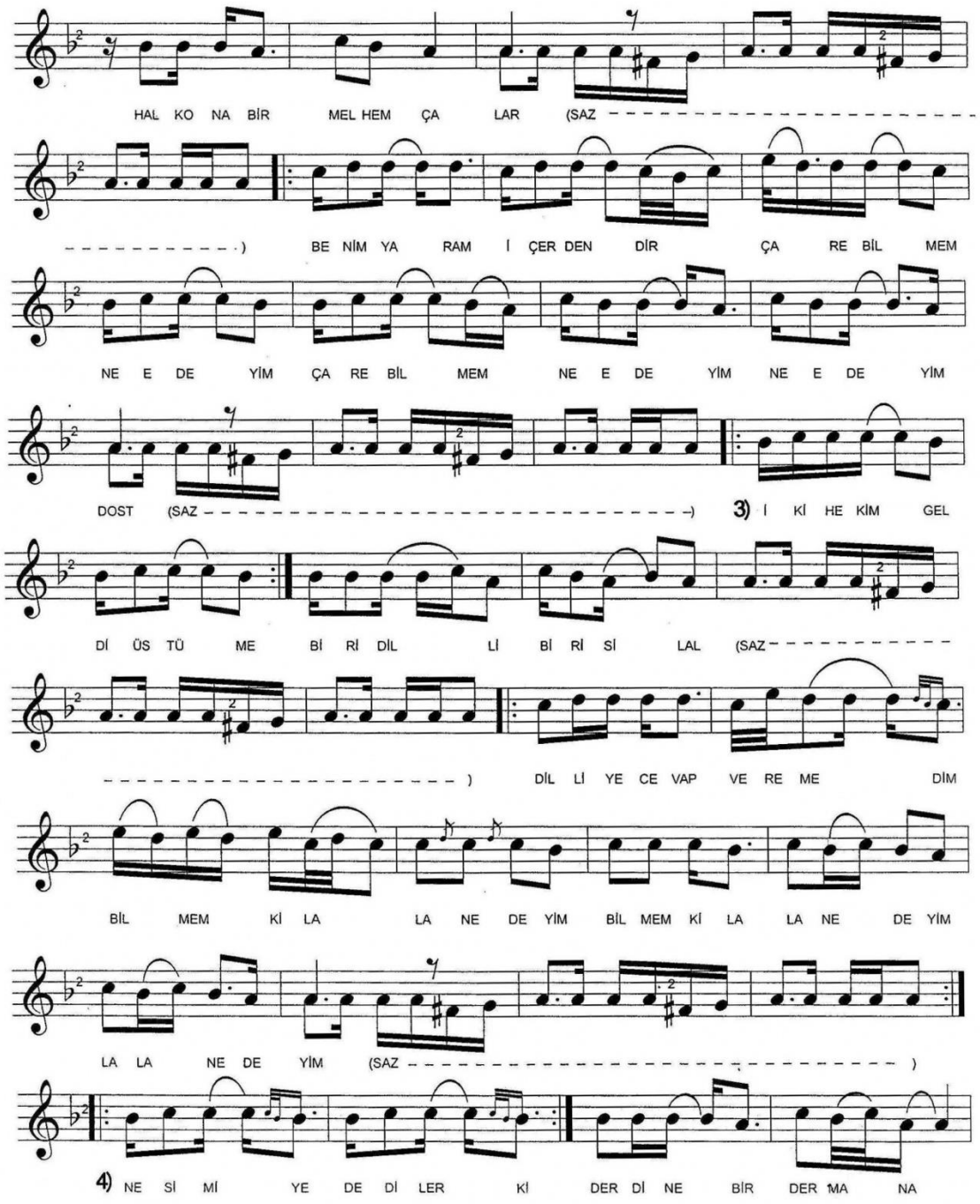
Bu türküde geçmiş dönem aşk-sevda konuları ile ilgili bilgiler, geçmiş dönem insan vücudunda, derisinde olan yaralanma vb. dış tahribatların tedavi ediliş yöntemi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler geçmiş dönem aşk-sevda söylenceleri ile ilgili, geçmiş dönem halk hekimliği ile ilgili söylencelerine dikkat çekmek anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 95. Yandı yürek yar elinden
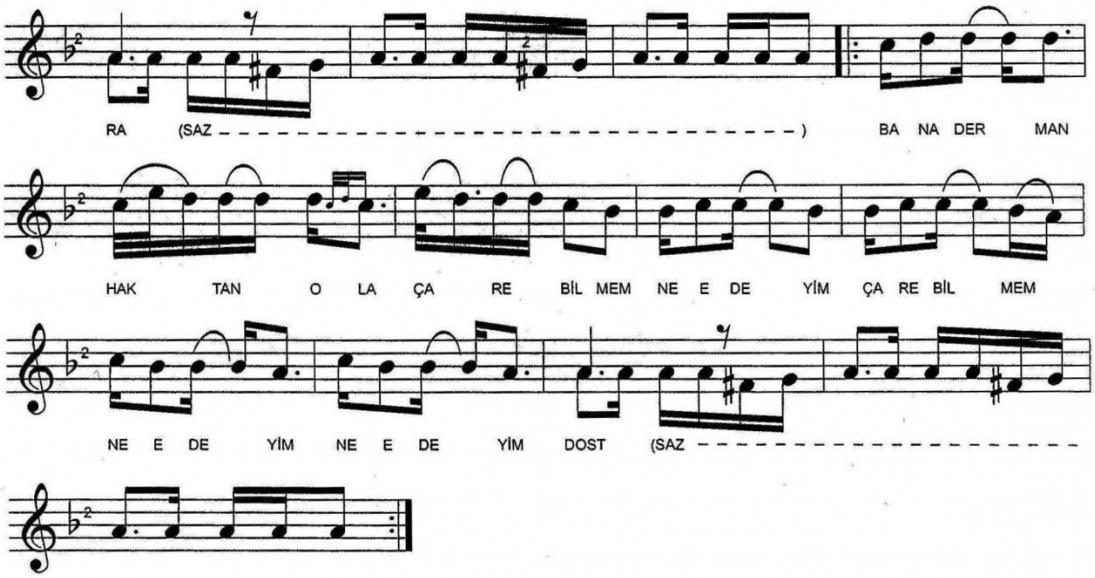
YANDI YÜREK YÂR ELİNDEN

-2-

YANDI YÜREK YÂR ELİNDEN

- 3 -

YANDI YÜREK YÂR ELİNDEN (2)
BİLMEM YARA NE EDEYİM
TAKATIM YOK DOSTA VARAM (2)
ÇARE BİLMEM NE EDEYİM
NE EDEYİM DOST

BİR YARA DIŞARDAN OLSA (2)
HALK ONA BİR MELHEM ÇALAR
BENİM YARAM İÇERDENDİR
ÇARE BİLMEM NE EDEYİM (2)
NE EDEYİM DOST

İKİ HEKİM GELDİ ÜSTÜME (2)
BİRİ DİLLİ BİRİSİ LAL
DİLLİYE CEVAP VEREMEDİM (2)
BİLMEMKİ LALA NE DEYİM
LALA NE DEYİM

NESİMİYE DEDİLER Kİ (2)
DERDİNE BİR DERMAN ARA
BANA DERMAN HAKTAN OLA
BİZE DERMAN HAKTAN OLA
ÇARE BİLMEM NE EDEYİM
NE EDEYİM DOST

NOT: Her dörtlük arasında baştaki saz bölümü çalınacaktır.

96-) YARİM SENDEN AYRILALI

YARİM SENDEN AYRILALI
HAYLİ ZAMAN OLDU GEL GEL
BAK GÖZÜMDEN AKAN YAŞLAR
AB-I REVAN OLDU GEL GEL

BÖYLE'MOLUR KÜSÜP GİTMEK
SENİ SEVENİ TERKETMEK
HARAM OLDU YİYİP İÇMEK
İŞİM FİGAN OLDU GEL GEL

KUL ÂŞIK EVER VARMAĞA
HALİNDEN HABER SORMAĞA
YETİŞ NAMAZIM KILMAĞA
SENİ SEVEN ÖLDÜ GEL GEL

AB : Su
AB-U REVAN : Akan su
FİGAN : Haykırış, bağırış, ağlayış, çığlık, inilti
EVMEK : Acele etmek, acele ettirmek
HARAM : Din kurallarına aykırı olan, dini bakımdan yasak olan, helal karşıtı, yasak

TRT REPERTUAR NU : 2976
YÖRESİ-İLİ : ERZİNCAN
İLÇESİ-KÖYÜ : TERCAN
KAYNAK KİŞİ : YAVUZ TOP
DERLEYEN : TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.
NOTAYA ALAN : MEHMET ÖZBEK

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : AŞK-SEVDA

USÛL : 10/8

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Âşık" (Kul Âşık); sevgilim, yârim seninle ayrılalı çok zaman oldu, hasretin dayanılmaz oldu, her gün, her dakika ıstırap çekiyorum, üzüntüden derdimden ağlıyorum, gözyaşlarım sel oldu durmak bilmiyor ne olur gel artık diyerek sevdiğine olan özlemini, hasretini ifade ediyor.

İkinci dörtlükte "Âşık"ın sevdiği kişinin kendisine bir sebepten dolayı küsüp gittiğini Âşığı terk ettiğini Âşığın "böyle mi olur küsüp gitmek, böyle mi olur terk etmek" ifadelerinden anlıyoruz. Devamında "Âşık" sevdiğinin kendisini terk ettiğinden, gittiğinden beri yemeden içmeden kesildiğini, işini gücünü terk ettiğini, ağlamaktan, dert yanmaktan, figan etmekten başka bir şey yapmadığını yapamadığını ifade ediyor.

Üçüncü dörtlükte "Âşık" kendi mahlâsını kullanarak; sana yetişmek, kavuşmak halini hatırını sormak için sabırsızlanıyorum, bir an önce senden haber almak, sana kavuşmak istiyorum diyerek sabırsızlığını, acelesini dile getiriyor. Devamında *"Yetiş namazım kılmaya, seni seven öldü gel gel"* dizelerinde ise ayrılık acısı, hasretin beni sağlığımdan etti, derdimden hasta oldum, elden ayaktan kesildim, can vermek, ölmek üzereyim bari cenaze namazıma yetiş, namazımı kıl diyerek sitemde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına, "İnanışlar" bölümünün "Dini İnanışlar" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türkü beşerî aşkın en güzel ifadelerinden bir örneğini teşkil etmektedir ve türküde geçmiş dönem aşk-sevda yaşantıları, adetleri, problemleri ile ilgili bilgiler, Türk ve İslâm Kültüründe ve inanışlarında ölen bir Müslümanın defnedilmeden önce cenaze namazının kılınması bilgisi ve "haram-helal" kavramları bilgisi verilmiştir. Bu bilgiler halkın Türk İslâm Kültürü, değerleri ve inanışları ile ilgili söylencelerine dikkat çekmesi bağlamında, geçmiş zaman aşk-sevda söylenceleri ile ilgili dikkat çekmesi bağlamında, türkü sözleri

içinde kullanılan bilinmeyen kelime ce söz öbeklerinin anlamlarının öğrenilmesi bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

TRT MUZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 2976
İNCELEME TARİHİ: 11.5.1987

YÖRESİ
ERZİNCAN

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK DAİMİ
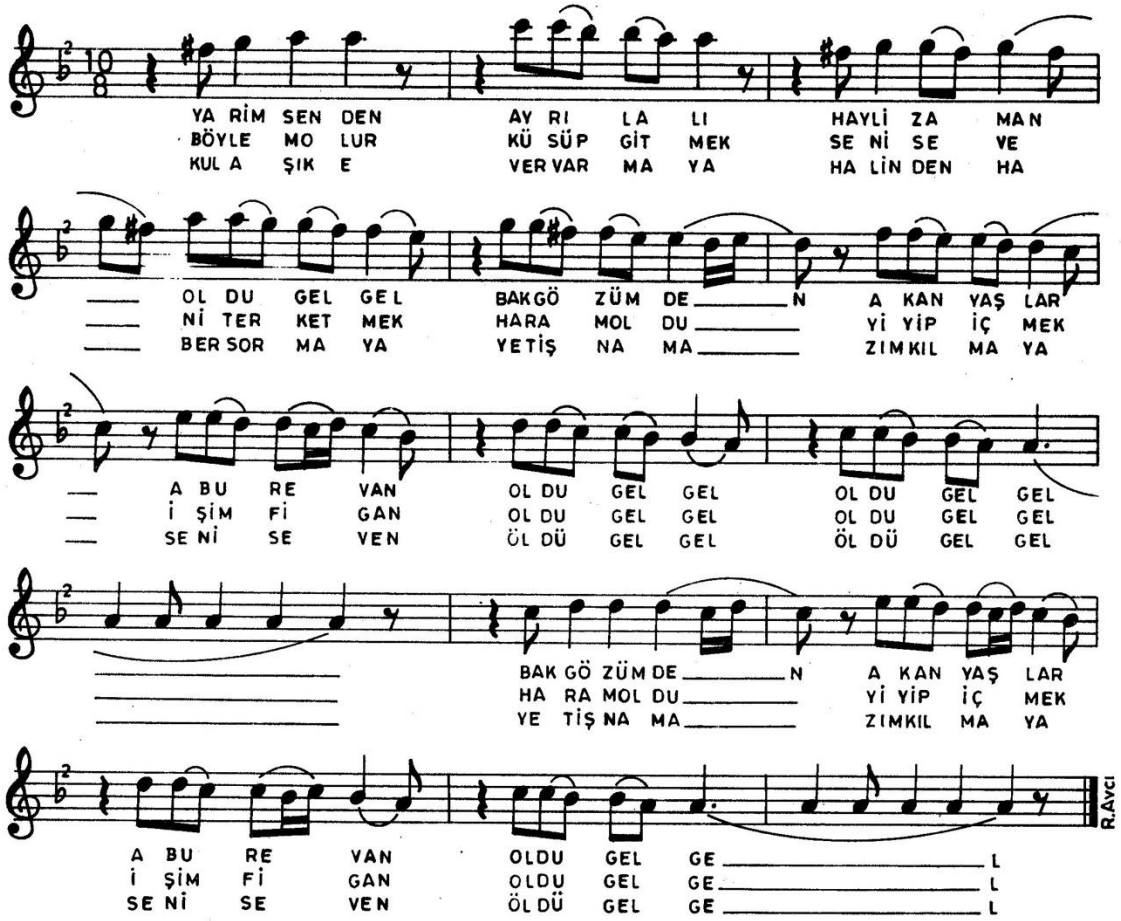
SÜRESİ: ♩ ♩. = 46

YARİM SENDEN AYRILALI

DERLEYEN
AŞIK DAİMİ

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
MEHMET ÖZBEK

(1)

YARİM SENDEN AYRILALI
HAYLİ ZAMAN OLDU GEL GEL
BAK GÖZÜMDEN AKAN YAŞLAR
ABU REVAN OLDU GEL GEL

(2)

BÖYLE M'OLUR KÜSÜP GİTMEK
SENİ SEVENİ TERK ETMEK
HARAM OLDU YİYİP İÇMEK
İŞİM FİGAN OLDU GEL GEL

(3)

KUL AŞIK EVER VARMAYA
HALİNDEN HABER SORMAYA
YETİŞ NAMAZIM KILMAYA
SENİ SEVEN ÖLDÜ GEL GEL

Not: EVER = ACELE ETMEK.

Şekil 96. Yarim senden ayrılalı

97-) YAZ BAHAR AYLARI GELİP GEÇENDE (ÖMRÜM)

YAZ BAHAR AYLARI GELİP GEÇENDE
KURUMUŞ FİDANIN DALLARIN ÖMRÜM
CAN CESETTEN BİRGÜN OLUR UÇANDA
BİLMEM NE OLACAK HALLARIN ÖMRÜM

Bağlantı:
CAN CESETTEN BİR GÜN OLUP UÇANDA
BİLMEM NE OLACAK HALLERIN

FİDAN İDİM KÖKENLERİM KURUDU
GÖÇ EYLEMİŞ KERVANLARIM YÖRÜDÜ
KARA BULUT GÖZLERİMİ BÜRÜDÜ
KURUMUŞ FİDANIN DALLARIN ÖMRÜM

Bağlantı

KERVAN : Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı, toplu olarak birbiri ardınca gelen şeyler.

CESET : Ölü beden, naaş.

TRT REPERTUAR NU : 2136

YÖRESİ-İLİ : SİVAS

İLÇESİ-KÖYÜ : TOKUŞ KÖYÜ

KAYNAK KİŞİ : YÜKSEL YILDIZ

DERLEYEN : SÜLEYMAN YILDIZ

NOTAYA ALAN : SÜLEYMAN YILDIZ

MAKAMSAL DİZİ : HÜSEYNİ

KONUSU-TÜRÜ : DEYİŞ

USÛL : 5/8

İnceleme:
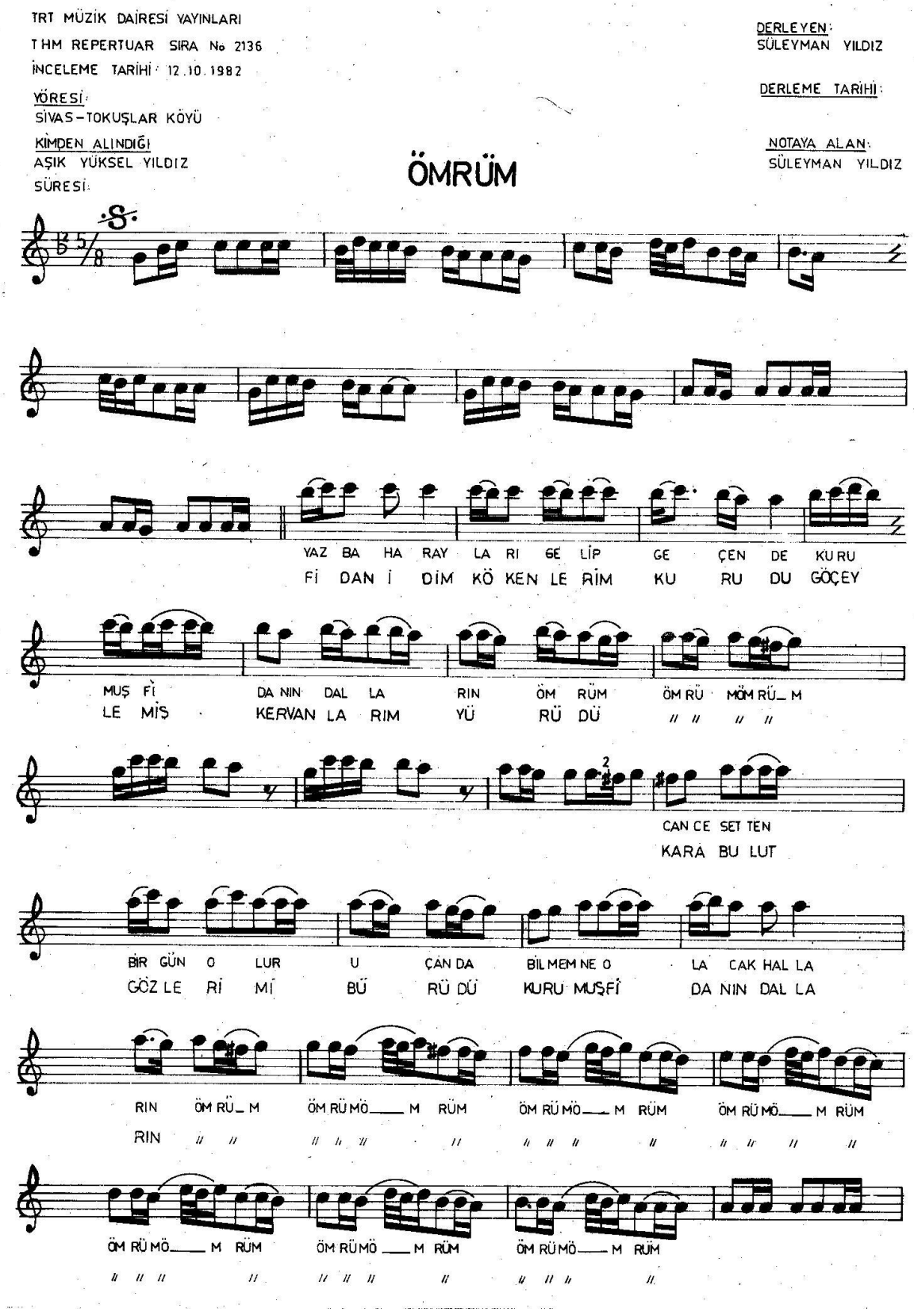
Birinci dörtlükte “Türkü Yakıcı” yaz-bahar aylarında yeşil olan, canlı olan fakat güz gelince kış ayları gelince sararıp solan, dökülen yapraklar ile insanın gençliği ve ihtiyarlığını karşılaştırarak betimleme yapmıştır. “Türkü Yakıcı” yaşlandığını, artık hayatının sonuna geldiğini ve ruhunun bedeninden ayrılıp öleceğini, sonunu nelerin beklediğini bilmediğini ifade etmektedir ve bu durumdan dolayı endişe duymaktadır.

Bağlantı kısmında yine birinci mısra sonundaki dizeleri tekrar kullanıp yaşının kemale erdiğini, ölüm vaktinin yaklaştığını ve sonunun ne olacağını bilmediğinden dolayı duyduğu endişe ve üzüntüyü dile getiriyor.

İkinci dörtlükte *“Fidan idim köklerim kurudu”* dizesinde “Türkü Yakıcı”nın “fidan idim” yani daha küçük bir çocuktum, gencecik taze bedenim vardı artık yaşlandım kurumuş bir ağaç gibi köklerim kurudu, vücudum kurudu, saçlarıma aklar düştü, ihtiyarladım, yaşlandım, elim ayağım tutmaz oldu, kara bulutlar gözlerime çöktü artık eskisi gibi, gençliğimdeki gibi değilim ifadeleri ile yaşlılığın hem psikolojik hem de fiziksel yıkıntılarından bahsetmekte ve ömrünün bittiğine artık ölümün yaklaştığın değinmekte endişe ve üzüntü duymaktadır.

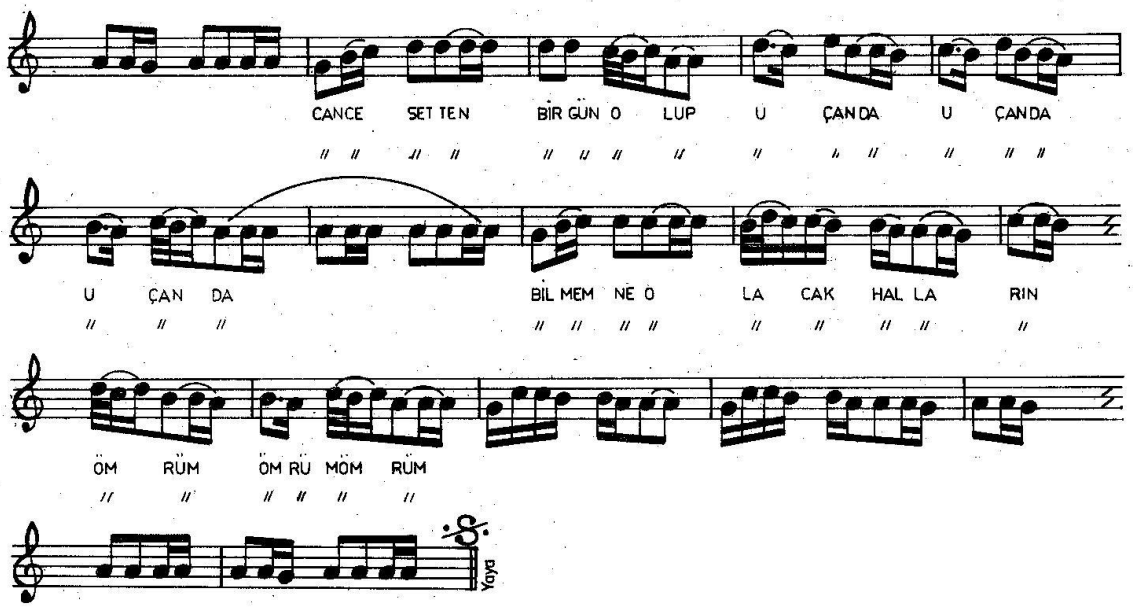
Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Ölüm” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde ölüm gerçeğinden bahsedilmiştir ve insan hayatının evrelerinden olan çocukluk, gençlik ve yaşlılık ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler insan hayatının bir gün sona ereceği, ölüm hakikatinin her canlıyı zamanı gelince bulacağı için hayatı dolu dolu yaşama, iyi insan olma ve her an ölümle burun buruna olduğumuz için sevdiklerimizin, hayatımızın kıymetini bilme anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 97. Yaz bahar ayları gelip geçende (ömrüm)

ÖMRÜM

I

YAZ BAHAR AYLARI GELİP GEÇENDE
KURUMUŞ FİDANIN DALLARIN ÖMRÜM
CAN CESETTEN BİR GÜN OLUR UÇANDA
BİLMEM NE OLACAK HALLARIN ÖMRÜM

Bağlantı:
CAN CESETTEN BİR GÜN OLUP UÇANDA
BİLMEM NE OLACAK HALLERİN

II

FİDAN İDİM KÖKENLERİM KURUDU
GÖÇ EYLEMİŞ KERVANLARIM YÖRÜDÜ
KARA BULUT GÖZLERİMİ BÜRÜDÜ
KURUMUŞ FİDANIN DALLARIN ÖMRÜM

Bağlantı:

98-) YOL ÜSTÜNE KURUVERDİM KAZANI

YOL ÜSTÜNE KURUVERDİM KAZANI
BEN İSTERİM OKUYANI YAZANI

Bağlantı:
OĞLAN YEKTE KIZLAR OYNAMAKTA
NE OLURSA OLSUN DELİKANLILIKTA

YOL ÜSTÜNE KURUVERDİM DERMENİ
BEN İSTERİM ÇAVUŞ İLE TEĞMENİ

Bağlantı

YOL ÜSTÜNE KURUVERDİM PAZARI
BEN İSTEMEM ŞAŞKIN ŞAŞKIN GEZERİ

Bağlantı

DERMEN : Değirmen

YEKTE : Eteklik, ferace, yenen, üstün, seçilmeye değer, akıllı (Kelimeler, 2019).

TRT REPERTUAR NU : 1835

YÖRESİ-İLİ : ESKİŞEHİR

KAYNAK KİŞİ : MUSTAFA HOŞSU
ALAADDİN SEÇGEL
CEMAL KARAELMAS

DERLEYEN : MUZAFFER SARISÖZEN

NOTAYA ALAN : MUZAFFER SARISÖZEN

MAKAMSAL DİZİ : MAHUR

KONUSU-TÜRÜ : DUA BEDDUA

USÛL : 4/4

İnceleme:

Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" yemek yapmak ya da herhangi bir yiyeceği hazırlamak için yol üstüne kazan kurduğundan bahsediyor, devamında ise okuyan yazan bir insanla evlenmek istediğini, cahil birisi ile evlenmek istemediğini ifade ediyor.
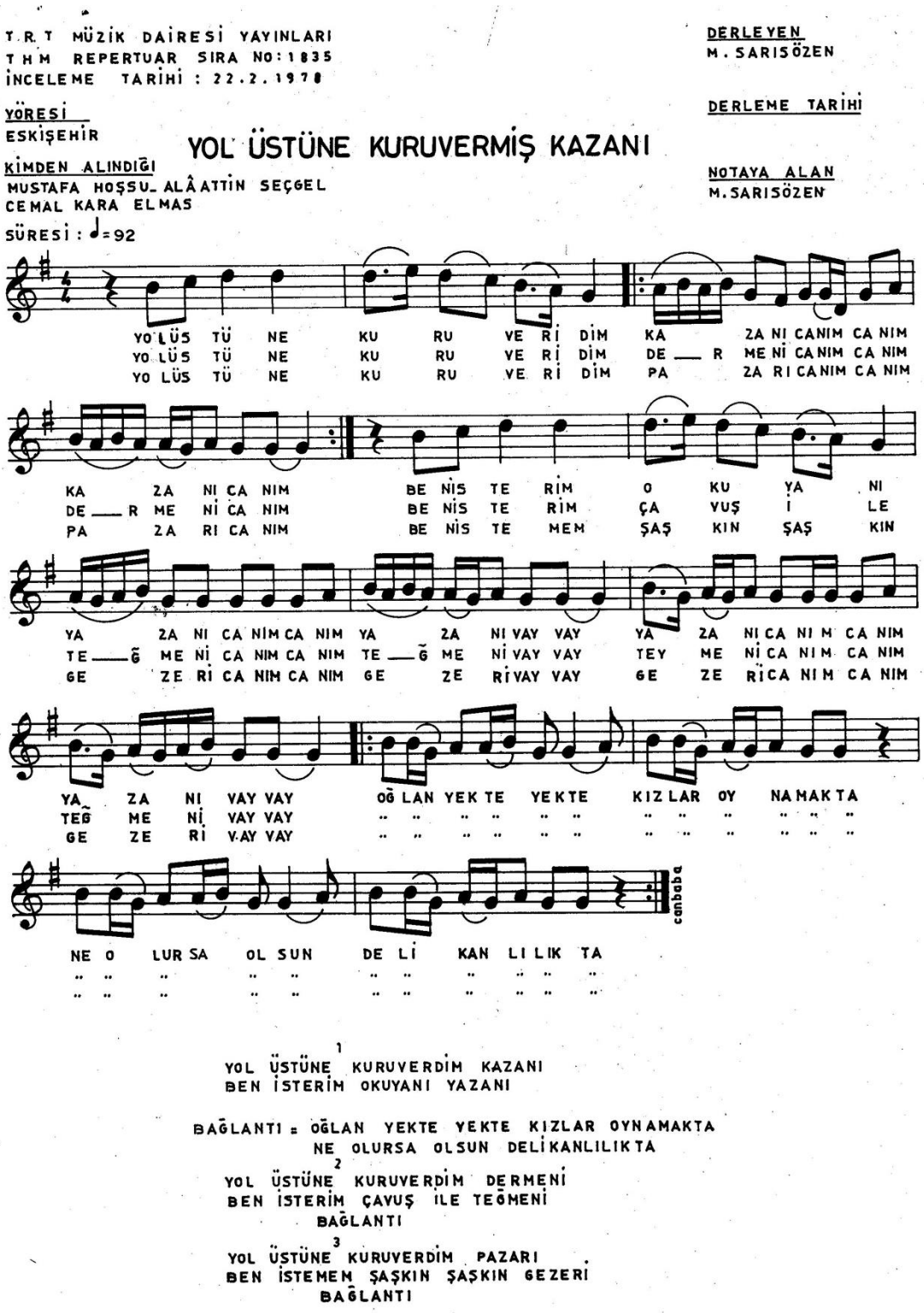
Bağlantı kısmında *"Oğlan yekte kızlar oynamakta"* dizesinde erkeklerin akıllı, kızların ise akıllarının havada olduğundan bahsetmektedir. *"Ne olursa olsun delikanlılıkta"* dizesinde ise insan, delikanlılık, gençlik çağında ne yaşıyorsa yaşıyor görüyor ne varsa bu çağda var, aşk sevda her şey bu çağda güzel, heyecanlı ifadelerini vurguluyor.

İkinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" yol üstüne değirmen kurduğundan ve "Çavuş, Teğmen" ifadeleri ile rütbesi olan bir askerle evlenmek, hayatını garantiye almak istediğinden bahsediyor. Geçmiş zamanlarda özellikle rütbeli askerler genç kızların ve ailelerinin evlilik konusunda ilk damat tercihlerinden biriydi. Gerek maaş anlamında gerek rütbe, konum anlamında gerek hayat garantisi anlamında ekonomik boyuttan tartışılmaz bir konumdaydı.

Üçüncü dörtlükte yol üstüne Pazar yani satmakta olduğu ürünlerin tezgahını kurduğundan bahsediyor. Devamında ben istemem şaşkın şaşkın gezeni, aylak aylak gezeni, benim kocam akıllı olsun, işinde gücünde olsun, zeki olsun, akıllı olsun ifadelerinde bulunuyor.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından "Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Evlenme" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde eş seçimi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler toplumda evlilik konularında acele etmeme, dengini bulma, ailenin rızası gibi hususlarda dikkat edilmesi ve farkındalık oluşturması anlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 98. Yol üstüne kuruverdim kazanı

99-) YÜCE DAĞDAN İNDİRDİLER ODUNU (Gelini Ata Bindirme Hv.)

YÜCE DAĞDAN İNDİRDİLER ODUNU
GÜÇÜCÜKTEN ÖĞRETİRLER GADINI
BİLEMİYOM GELİN GIZIN ADINI

Bağlantı
A GIZ SENİ ALMAYA GELDİK ALMAYA
GÖRÜMCEN DE OLMAYA GELDİK OLMAYA

BAĞLASINLAR GELİN GIZIN BAŞINI
SİLİN ANASININ GÖZÜN YAŞINI
ÇAĞIRIN GELİNİN BEY GARDAŞINI

Bağlantı

GÖRÜMCE : Kadına göre kocasının kız kardeşi.

TRT REPERTUAR NU	: 4589
YÖRESİ-İLİ	: ADANA
İLÇESİ-KÖYÜ	: KADİRLİ/AVLUK KÖYÜ
KAYNAK KİŞİ	: AHMET TORUN
DERLEYEN	: ANKARA DEVLET KONSERVATUARI
NOTAYA ALAN	: ALTAN DEMİREL
KONUSU-TÜRÜ	: KINA, DÜĞÜN
USÛL	: 4/4

İnceleme:
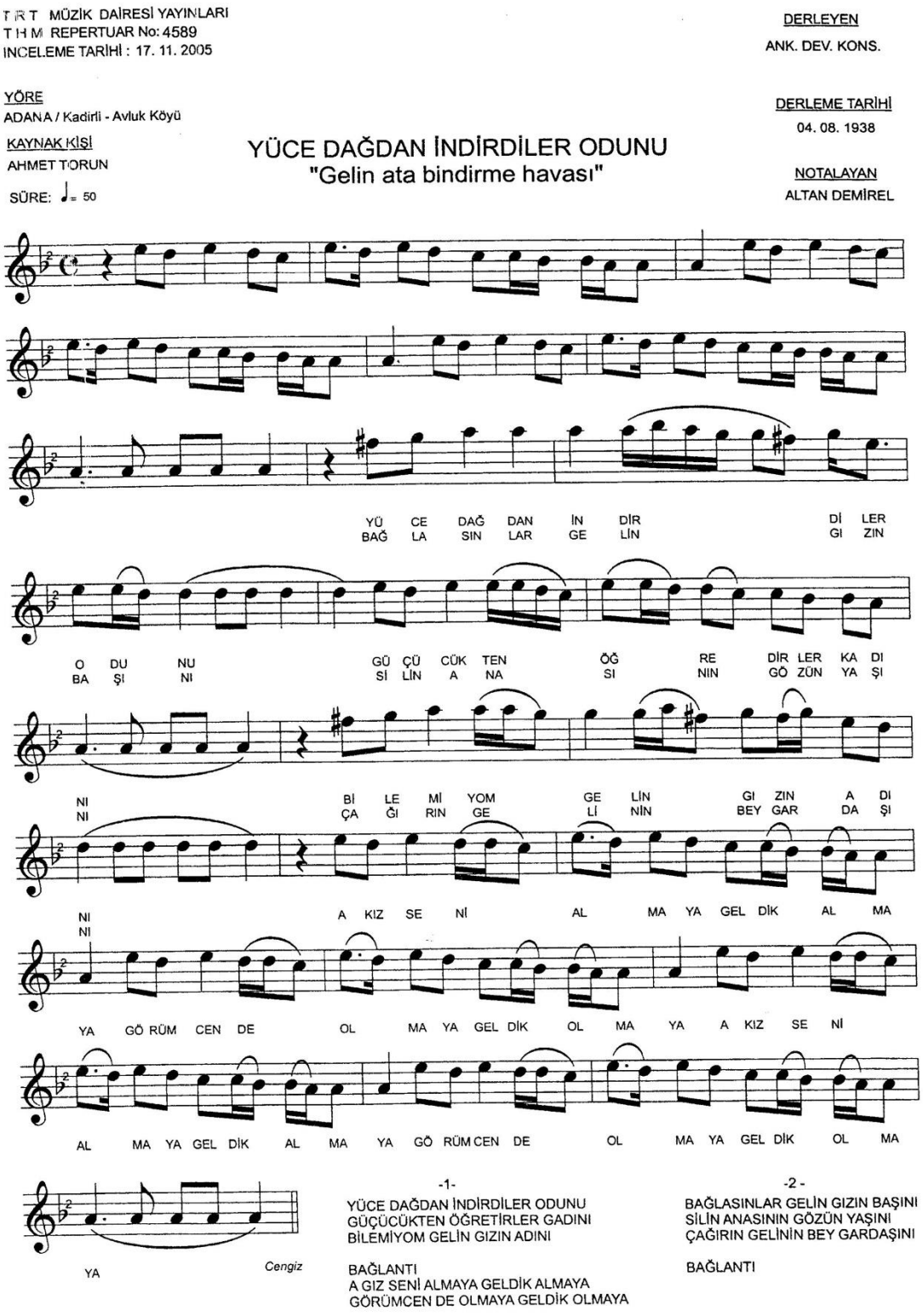
Birinci dörtlükte doğalgaz, tüp, elektrik vb. kaynakları kullanma teknolojisi olmadığından özellikle geçmiş zaman yaşamında ısınma, mutfak, ısıtma vb. işlemler ve ihtiyaçlar için kullanılan odunların dağlık bölgelerdeki orman ya da ağaçlık yerlerden kesilip getirilmesi işleminden bahsetmektedir. Ve gelin alma, kendi yöresinden evinden gelini güvey evine yani damat evine getirilmesi, bu gelin geldiği evde gerek ev işlerinde gerek tarla vb. işlerde faydalı olması durumu ile betimleme yapılmıştır. Devamında küçük yaştan itibaren kızların anneleri ya da aynı evde yaşadıkları evin büyük ve tecrübeli kadınları tarafından evliliğe hazırlanmaları, mutfak, temizlik, tarla vb. kadınların payına düşen işleri öğretildiğini ifade etmektedir. Devamın da ise "Türkü Yakıcı" gelin olacak kızın adını bilmediğinden bahsetmekte bu dize ile de geçmiş zaman yaşantısında kadının toplumdaki yerinin yöresine göre insani değerinin zayıf olduğu, aile büyükleri tarafından fikri alınmadan, rızası alınmadan başlık parası vb. nedenlerle evlendirildiği bazen de bir ticaret eşyası gibi görüldüğü durumuna varmaktayız.

Bağlantı kısmında Damadın kız kardeşi ya da ablasının geline seslendiğini, gelini evinden almaya geldiklerini ve evlilikten dolayı akraba olacaklarını ifade etmektedir. Görümce; evlenecek erkeğin ablası ya da kız kardeşine verilen isimdir ve evlenecek kızın damadın kız kardeşi ya da kardeşleri ile olan ve evlilikten sonra oluşan akrabalık bağına verilen bir tanım, isimdir.

İkinci dörtlükte artık kendi ailesinin evinden gelin gideceği eve götürülmek için çıkan gelinin başının duvak, örtü, tülbent vb. eşya ile kapatılması gerektiğini ifade ediyor. Birçok yörede gelinin evlenmeden önce damat ve diğer insanlar tarafından yüzünün görülmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır. Bu inanıştan dolayı gelinin yüzü ve hatta başı kapatılarak damat evine ve düğün merasimine götürülür, ta ki nikah kıyılana kadar da gelinin yüzü yüzü açılmaz. Devamında gelinin annesinin ağladığını ve onu teselli edip gözünün yaşının silinmesini buyurmaktadır. *"Çağırın gelinin bey gardaşını"* dizesinde ise çok eski zamanlardan bu yana gelen ve önemli bir Türk adeti olan gelinin evden çıkarken gelinin babası, abisi ya da erkek kardeşi tarafından kırmızı kuşak-kurdele bağlanması adetini kastetmektedir. Gelinin beline babası, abisi veya erkek kardeşi tarafından bağlanan kuşak-kurdele; gelinin bekaretini, artık namusunun evleneceği erkeğe yani kocasına emanet olduğunu, kırmızı renkli olması ise gelinin kudretli ve gayretli olmasını ifade etmektedir.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından “Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler” bölümünün “Evlenme” alt araştırma alanına, “İnanışlar” bölümünün “Uğur, Bereket” alt araştırma alanına, “Giyim-Kuşam, Süslenme” bölümünün “Törenlerle ilgili giyim” alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde Türk toplumunda ve kültüründe evlenme, aile kurma gelenekleri ve ûleri hakkında, geçmiş zaman halk yaşamında kadının toplumdaki yeri hakkında, Türk Kültüründe ve Toplumlarında namus ve bekaretin önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler geçmiş zaman Türk Kültürü ve Türk Folklorunda önemli yer tutan düğün, nişan, kına gecesi, bayram, cenaze vb. toplumlaşma, birlik, beraberlik, komşuluk, akrabalık ve insani ilişkileri güçlendiren adet, gelenek ve göreneklere sahip çıkma ve yaşatmada farkındalık ve süreğenlik bilinci oluşturması bağlamında, toplumda kadın erkek ayrımı yapılamaması, insani değerlere önem verilmesi, kadın haklarının korunması ve Türk Kültürünün özünde kadına verdiği değerin fark edilmesi, özellikle kadınlara karşı yanlış tutumlar ve davranışların, gerek psikolojik gerekse fiziksel şiddetin önlenmesi, engellenmesi bilinci ve farkındalığı oluşturulması bağlamında, evlilik dışı cinsel ve fiziksel yakınlaşmaların hem dinen hem toplumsal açıdan uygun olmaması hem de insanların psikolojilerini olumsuz yönde etkilemesi ve Türk Toplum ve aile yaşantısına zarar vermesinin farkındalığının oluşması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 99. Yüce dağdan indirdiler odunu (Gelini Ata Bindirme Hv.)

100-) YÜRÜ YÜRÜ YALAN DÜNYA

YÜRÜ YÜRÜ YALAN DÜNYA
YALAN DÜNYA DEĞİL MİSİN
YEDİ KEZ BOŞALIP GİNE
DOLAN DÜNYA DEĞİL MİSİN

BİR OD BIRAKTIN ÖZÜME
DUMANI GİRDİ GÖZÜME
BU GÖZLE BUGÜN YÜZÜME
GELEN DÜNYA DEĞİL MİSİN

YUNUS EMRE'M SÜR SEFAYI
SÜR SEFAYI ÇEK CEFAYI
OL MUHAMMET MUSTAFA'YI
ALAN DÜNYA DEĞİL MİSİN

OD: Ateş

TRT REPERTUAR NU	: 2694
YÖRESİ-İLİ	: SİVAS
İLÇESİ-KÖYÜ	: DİVRİĞİ
KAYNAK KİŞİ	: HASAN ERDOĞAN
DERLEYEN	: TRT MÜZİK DAİ. BŞK. THM. MD.
NOTAYA ALAN	: YÜCEL PAŞMAKÇI
MAKAMSAL DİZİ	: HÜSEYNİ
KONUSU-TÜRÜ	: DEYİŞ
USÛL	: 4/4

İnceleme:
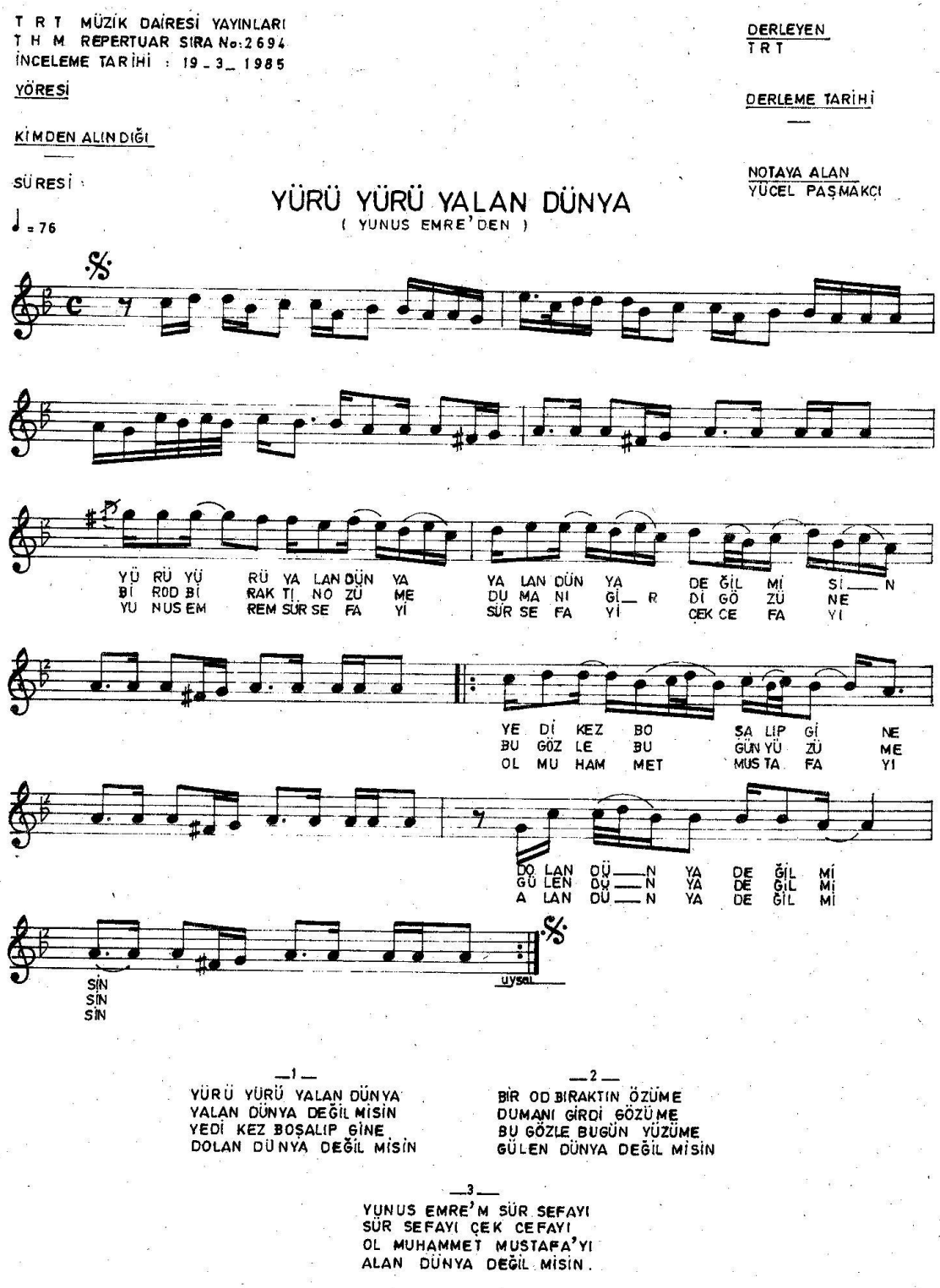
Birinci dörtlükte "Türkü Yakıcı" dünya hayatının yalan olduğundan gelip geçici olduğundan bahsediyor ve "*Yürü yürü yalan dünya, yalan dünya değil misin"* dizelerinden sen gelip geçicisin senin neyine aldanayım, neyine kanayım, onca süsün gösterişin, güzel görünen her şeyin bir gün son bulacak, sana aldanan her zaman yanlış yoldadır, hata yapmaktadır düşüncelerine varmaktayız.

İkinci dörtlükte dünya hayatının, insanın özünde olan nefsi duyguları örneğin kibir, gurur, hırs vb. ateşlediği, körüklediği ve sanki hiç ölmeyecekmişçesine gözlerini sadece dünya hayatı ile kör ettiğinden, bugün bu haliyle yüzüne güldüğünden, ölüm, ahiret, iman gibi gerçekleri unutturduğundan dolayı insanları zarara, ziyana düşürdüğünden bahsetmektedir.

Üçüncü dörtlükte "Türkü Yakıcı" mahlâsını tapşırarak bu dünyada sefa sürmek, dünya hayatı için uğraşmak, ahireti, ölümü unutmak hoş gelebilir keyif verebilir ama ecel geldiğinde, geri dönüşü olmayan bu yola girildiğinde bunun cezasını, sıkıntısını çekmek de kaçınılmaz olur ifadelerinde bulunuyor. Devamında ise İslâm inancına göre son Peygamber olan ve kâinatın Onun yüzü suyu hürmetine yaratıldığına, Allah'ın en sevgili kulu olduğuna inanılan Hz. Muhammed'in dahi ölümü tattığını, ahirete göç ettiğini, bu durumun en büyük ibret alınacak durum olduğunu vurguladığını cümlelerinden anlıyoruz.

Sonuç olarak bu türkü halk biliminin araştırma konularından olan "Âşık-Tekke Edebiyatı" bölümünün "Âşık-Tekke Edebiyatı şairleri ve eserleri" alt araştırma alanına, "Hayatın Dönüm Noktaları ile İlgili Gelenek ve Görenekler" bölümünün "Ölüm" alt araştırma alanına girmektedir.

Bu türküde insan hayatının dönüm noktalarından olan ölüm gerçeği ile ilgili hatırlatmalarda bulunulmuş ve bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra İslâmî bilgiler verilmiş ve dünya hayatı ve ahiret hayatı ile ilgili öğreti ve çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu bilgiler ve çıkarımlar insanların dünya hayatına kapılıp hırs, öfke, kibir, gurur gibi nefsi duygulardan arınıp hem batıni hem de zahiri anlamda iyi kazanımlar ve birikimler elde etmesi bağlamında, toplumlarda büyük problemler oluşturan ayrımcılık, yalan, öfke, şiddet vb. olumsuz durumların giderilmesi bilincine bireysel farkındalıklar oluşturması bağlamında ve İslâmî öğretilerin dikkat çekmesi ve uygulanması bağlamında bir yaygın eğitim alanı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 100. Yürü yürü yalan dünya

Tablo 1

TRT THM Repertuarından Derlenen Türkü Sözlerindeki Konuların Sayıları ve Oranları

KONULAR →	**AĞITLAR**	**AŞK-SEVDA-GURBET**	**DEYİŞLER**	**DUA-BEDDUA**	**HAYVANLARLA İLGİLİ**	**İLAHİ**	**İŞ-İMECE**	**KADER**	**KINA-DÜĞÜN**
TÜRKÜ NO →	**15, 26, 33, 61**	14, 24, 41, 43, 45, 49, 57, 62, 67, 71, 74, 81, 87, 90, 91, 96	3, 4, 5, 6, 8, 10, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 58, 60, 63, 64, 66, 70, 78, 83, 85, 88, 93, 95, 97, 100	2, 98	7	11, 13, 23, 69, 76, 79	29, 42, 92	20	1, 12, 35, 99
Toplam →	**4**	**16**	**42**	**2**	**1**	**6**	**3**	**1**	**4**
Oran % →	**4**	**16**	**42**	**2**	**1**	**6**	**3**	**1**	**4**
KONULAR →	**MAPUSHANE**	**METHİYE-GÜZELLEME**	**MİMARİ**	**MİZAHİ**	**SİTEM**	**TABİAT**	**TÖREN**	**YEMEK KÜLTÜRÜ**	**YİĞİTLİK KAHRAMANLIK**
TÜRKÜ NO →	**72, 73**	**59, 80**	**25**	**9, 55, 77**	**7, 40, 44, 65, 75**	**82, 89, 94**	**86**	**28, 84**	**27, 54**
Toplam →	**2**	**2**	**1**	**3**	**5**	**3**	**1**	**2**	**2**
Oran % →	**2**	**2**	**1**	**3**	**5**	**3**	**1**	**2**	**2**

İncelenen 100 adet Türkü içerisinde En fazla görülen konu dağılımından en az görülene doğru sırasıyla

Tablo 2

TRT THM Repertuarından Derlenen Yüz Adet Türkü Sözlerinde Bilinmeyen Kelimeler Listesi

A	B	C, Ç	D
Ab	Baç	Canan	Daim
Ab-ı hayat	Bahr	Cefa	Damen
Ab-u revan	Bark	Cemal	Darı
Acem	Başa kakmak	Ceset	Davar
Âdem	Başındı	Cevretmek	Def olmak
Adil	Bayler	Cezayir	Dehr
Ağ	Bedesten	Cihan	Derman
Ah	Belemek	Civan	Dermek
Ahbap	Benam	Cura	Dermen
Ahi	Bencileyin	Cümle	Derun
Ahid	Bent	Çarık	Derviş
Ahiret	Berk	Çark	Desti
Akça	Bermurad	Çeç	Destur almak
Akıbet	Bes	Çegil	Devr-i Âdem
Alıcı kuş	Beşibirlik	Çeşm	Devran
Alıllar	Beyhude	Çıkmada	Didar
Almus	Bezirgân	Çimmek	Dil
Ambar	Bezm	Çökelek	Dilme
Amel	Biçare		Divan
Aram-u garar	Bimekan		Dolap
Argın	Bohça		Dolayı
Arif	Bostan		Dolu
Ark	Bucak		Dombay
Arş	Burç		Don
Arşın	Bühtan		Dulda
Arşın	Büryan		Dur etti
Asa			Duvak
Asalet			Dü Alem
Astar			Düğür
Âşıkâr			Düngür
Aşiyan			Dürü
Ayler			
Ayletmek			
Ayn			
Aza			

E	F	G	H
Ecdat	Fani	Figan	Hacil
Ecel	Faş etmek	Gaffar	Hak Teala
Ef	Fehmetmek	Gafil	Hakikatli
Ehli kanaat	Felek	Gahar	Halak
Ehli marifet	Fent	Galındı	Hamiyet
El	Ferman	Gam	Har
El etmek	Fes	Gani	Haram
Elekçi	Fesat	Gark olmak	Harami
Elim ermez	Fevri	Gazel	Harlamak
Em	Feyz	Gen	Harman
Endam	Fırka	Gonca-i Handan	Hasır

Engin		Got	Hayy
Esbab		Görümce	Hazan
Evlek		Göz etmek	Hazar
Evmek		Guduret	Hazin
Evreşe		Gülistan	Hınzır
Evüz		Güvey	Hicap
Eydür		Güz	Hicran
Eyitmek			Hoyrat
Eyvan			Höllük
Ezel			Höyük
Ezrail			Hub
			Huma Kuşu
			Huri
			Hurlar
			Hüsn-ü İnsan
			Hüsrevan-ı Adil
			Hüzn-ü keder

I, İ	K	L	M
Ilıman	Kabza	Lahza	Mabal
Irak	Kadife	Lal	Maharet
Irgat	Kadir	Lam elif	Mahzun
İbrişim	Kahır	Lamekân	Maksut
İflah etmek	Kamer	Lenger	Mar ibn-i mar
İğmek	Kamil	Levh-i Kalem	Maraba
İhlas	Karun	Lokman	Mardin
İhsan	Kasıt		Mazhar
İleşber	Kaş		Medek
İntizar	Kaymak		Melal
İrfan	Kelam		Menend
İrme	Keleş		Menzil
İrşat	Kemal		Merdane
İşve	Kemalat		Merdimen
İter	Kemlik		Mes
	Kenan İli		Mesken
	Kepecik		Mesnet
	Keramet		Meşakkat
	Kerem		Meyil vermek
	Kerem		Mihman
	Keremkari		Mihnet
	Kerim		Misal
	Kervan		Mizan
	Kese		Molla
	Kırklar		Muhannet
	Kile		Murad
	Kisb-ü kar		Muşt
	Konak		Mülk
	Koyak		Mürşid
	Körpe		Mürvet
	Kuy		Müşkül
	Külli		

N	O, Ö	P	R
Nadan	Od	Pabuç	Rabb-ül Alem
Nalin	Onn'oğlu	Palıt	Rahm-u Rehim
Namert	Orak	Pece	Rahmet
Nar	Oya	Per-i peyker	Ref etmek
Nar-ı hasret	Özge	Pervane	Rençper
Nark		Peşkir	Resul-ü Ekrem
Naşapa		Pey	Ruz-i Mahşer
Nazar eyle		Pingel	
Nefis		Pir	
Nekes		Pirpirim	
Nen çalmak		Post	
Nida			
Niyaz			
Nuş etmek			

S, Ş	T	U, Ü	V
Saban	Tac-u taht	Uca	Vebal
Sabavet	Takat	Uğrümek	Vidim
Sac	Talan	Uğrünü uğrünü	
Saçaklık	Talan etmek	Umman	
Sal	Tamah	Umur	
Salaca	Tamahdım	Umut üzmek	
Secde	Tamu	Urmak	
Seher	Tecelli	Uşak	
Selvi	Tekmil	Üveyik	
Sendi	Terek		
Ser	Teşt		
Seyyah	Tirit		
Sine	Topraklar başına		
Sitem	Toy		
Sofi	Turna		
Sual			
Süpürgü			
Şalvarlık			
Şavk			
Şek			
Şer			

Y	Z
Yahşi	Zail olmak
Yakasız gömlek	Zapta geçirmek
Yakup	Zar
Yayla	Zay
Yazmak	Zikr
Yekte	Zikretmek
Yıhar	Zuhr
Yoz	Zülüf
Yusuf	
Yüksek oda	

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlar var oldukları her dönemde yaşadıkları, tecrübe ettikleri, gözlemledikleri ve etkilendikleri her durumu, her olayı, içinde bulundukları çağın imkân ve şartları dahilinde müziklerinde, şiirlerinde, yazılarında, masallarında ve hikayelerinde dile getirmişlerdir. Bu yaşanılan tecrübeler sonunda ortaya çıkan bu ürünler nesilden nesile aktarılıp günümüze kadar gelen süreçte her nesile bir anlamda öğretmenlik etmiş, ışık tutmuş, yol göstermiş ve göstermektedir.

Türk Dünyası'nın en az 5000 yıllık somut olmayan kültürel mirası, Türk Tarihini ve Türk Folklorunu adeta bir ayna gibi yansıtan türkülerin eğitici ve öğretici yönlerini bu çalışmada TRT Türk Halk Müziği Repertuvarı'ndan seçilen 100 türkü ile örnekleyip açıklamaya çalıştık.

TRT Türk Halk Müziği Repertuvarı'ndan seçilen 100 türkü içerisinde 4 adet ağıt, 16 adet aşk, sevda, gurbet, 42 adet deyiş, 2 adet dua, beddua, 1 adet hayvanlarla ilgili, 6 adet ilahi, 3 adet iş-imece, 1 adet kader, 4 adet kına-düğün, 2 adet mahpushane, 2 adet methiye-güzelleme, 1 adet mimari, 3 adet mizahi, 5 adet sitem, 3 adet tabiat, 1 adet tören, 2 adet yemek kültürü, 2 adet yiğitlik-kahramanlık konularını içeren türküler incelenmiştir.

Bu incelemeler neticesinde türkülerin eğitici, öğretici, öğüt verici, birlik ve beraberlik duygularını geliştirici, toplum düzenini sağlamada olumlu ve etkin rol oynayıcı özellikleri olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Merkezi Asya'dan günümüzde Türkiye topraklarına uzanan Türk tarihinin izlerini taşıyan Türkülerde inanç-inanış kapsamındaki eserlerin çoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte "tablo 2" de yer alan türküler içerisinde geçen bilinmeyen sözler listesinde de yaklaşık 372 adet bilinmeyen kelime bulunmaktadır.

Özellikle yeni yetişen nesil için bu bilinmeyen kelimelerin öğretilmesi kültürümüzün yaygınlaşması ve canlı tutulmasında büyük rol oynayacaktır.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre Türkülerin öğretici, eğitici yanı açıkça görülmektedir. Özellikle, yaygın eğitim olarak düşündüğümüz konular içinde halk kültürüne dair halk mutfağı, halk mimarisi, inanç ve inanışlar, doğum, halk zoolojisi, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemleri; oyun ve eğlence, gurbet gibi birçok unsurun Türkülerde yaşadığı görülmüştür. Ayrıca, Türkülerin iyi insan olmak, hak yememek, dürüstlük, sevgi vb. gibi olumlu mesajlar ve fikirler içerdiğini görmekteyiz.

Türkülerde geçen bu hususlar dinleyicide merak uyandırarak, ilgili yöredeki anlamların öğrenilmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle Türkülerin bir yaygın eğitim aracı olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Türküler, Türk Milleti'nin kültür değerlerini yansıtan önemli bir araç olup, Türk Tarihinin hafızası, somut olmayan kültür mirasıdır.

KAYNAKLAR

Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). Genç Osman destanı. http://www.aksaraykulturturizm.com/tr/destan/genc-osman-destani_17-05-2016 sayfasından erişilmiştir.

Altunsaray, İ. (2008). *Meslek türküleri ve meslek türkülerini inceleme prensipleri.* Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atılgan, H. (2004). *Türkülerin isyanı.* Ankara: Akçağ

Cezayir Konsolosluğu. (2019). Cezayir hakkında http://www.cezayirkonsoloslugu.com/hakkinda/ sayfasından erişilmiştir.

Çakır, Ö. (2003). Çanakkale araştırmaları. *Türk Yıllığı, 1,* 13-35.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi (2019). Kapılar. http://www.diyarbakir.bel.tr/diyarbakir/gezilecek-yerler/kapilar.html sayfasından erişilmiştir.

Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk halk müziği ve nazariyatı*. İzmir: Ege Üniversitesi.

Günday, A. (1977). *Notaları ile halk türküleri ve türkü öyküleri*. İzmir: Anıt.

Hoşsu, M. (1997). *Geleneksel Türk Halk müziği nazariyatı.* İzmir: Peker.

İçağasıoğlu Çoban, A. (2009). Adölesan evlilikleri. *Aile ve Toplum, 4*(16):37-51.

İsminin anlamı nedir ki. (2019). Hayy İsminin Anlamları https://ismininanlaminedirki.com/2013/11/hayy-isminin-anlami-nedir-allahin-el-hayy-adinin-faziletleri-zikri-ve-sirlari.html sayfasından erişilmiştir.

İstanbullu, S. (2014). *Kültür ve müzik eğitimi ögesi olan türkülerde kadın temasının analizi*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kalkan, E. (1992). *Kayseri ve yöresi ağıtları*. Kayseri: Kültür Müdürlüğü.

Kelimeler. (2019). Yekte. https://kelimeler.gen.tr/yekte-nedir-ne-demek-331937 sayfasından erişilmiştir.

Kurt, İ. (t.y.). Halk kültüründe Hiciv ve 'Manda Yuva Yapmış Söğüt Dalına' gerçeği. Müzikte Temsil / Müziksel Temsil I. Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul. http://porteakademik.itu.edu.tr/docs/librariesprovider181/Yayın-Arşivi/1.-sayı/porte-akademik-1-16.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). Âşık Veysel Şatıroğlu (1894–1973). http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12798/asik-veysel-satiroglu-18941973.html sayfasından erişilmiştir.

Nutku, E. (1975). Çanakkale şanlı tarihine bir bakış. İstanbul: Özyurt.

Okay, H. N. (1959). *Dadaloğlu, hayatı ve deyişleri*. Ankara: Emek.

Örnek, S. V. (2000). *Türk halkbilimi* (2. Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Özbek, M. (1994). *Folklor ve türkülerimiz.* İstanbul: Ötüken.

Özbek, M. (2009). *Türkülerin dili*. İstanbul: Ötüken Neşriyat

Özdemir, A. Z. (1994). *Öyküleriyle ağıtlar*. Ankara. Kültür Bakanlığı.

Repertuar Türküleri Külliyatı. (2016a). Asalet bir altın idi. https://www.repertukul.com/ASALET-BIR-ALTIN-IDI-2002 sayfasından erişilmiştir.

Repertuar Türküleri Külliyatı. (2016b). Bende gittim bir geyiğin avına. https://www.repertukul.com/BEN-DE-GITTIM-BIR-GEYIGIN-AVINA-866 sayfasından erişilmiştir.

Repertuar Türküleri Külliyatı. (2016c). http://www.repertukul.com/?yp=Turkuler&a=EPTin1Z00 sayfasından erişilmiştir.

Repertuar Türküleri Külliyatı. (2016d). Mardin kapı sen olur https://www.repertukul.com/MARDIN-KAPI-SEN-OLUR-2200 sayfasından erişilmiştir.

Sarı, E. (2016). *Türküler sözlüğü*. Antalya: Nokta E-Book, https://books.google.com.tr/books?id=tNeqDAAAQBAJ&pg=PP1&dq=TÜRKÜL

ER&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjr1-f8-efdAhVHzKQKHULuAIYQ6AEIOzAE#v=onepage&q=TÜRKÜLER&f=false sayfasından erişilmiştir.

Şahin, M. (2010). *Türk halk müziğinde coğrafi motifler ve türküler atlası*. Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Turhan, S., Akbıyık, A. & Kürkçüoğlu, S. (2003). *Notalarıyla türkülerimiz ve hikayeleri*. İstanbul: Alfa.

Türk Dil Kurumu. (2019). Türkçe güncel sözlük. Ankara: TDK. http://sozluk.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Uslu, M. (1995). Çamlık'ın başında tüter bir tütün veya bilinmeyen şekliyle Ziya'nıki türküsü ve hikayesi. *Milli Folklor, 26*, 101-104. http://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=26&Sayfa=101

Yakıcı, A. (2007). *Halk şiirinde türkü.* Ankara: Akçağ.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...